LENİN SEÇME ESERLER 1

LENİN

SEÇME ESERLER

CİLT: 1

inter
yayınları

V. İ. LENİN
SEÇME ESERLER
CİLT:1

V.İ. Lenin — 12 Cilt'lik Seçme Eserler
I. Cilt

Moskova'daki **Yabancı İşçiler Yayınevi**'nin; **Marx - Engels - Lenin Enstitüsü** tarafından hazırlanan Rusça baskısından, Almanca'ya çevirdiği Moskova baskısından dilimize çevrildi.

Yayınevi

Birinci Basım	: Nisan 1993
Dizgi	: Dönüşüm (528 03 41)
Baskı	: Teknografik Matbaacılık A.Ş.
Kapak	: İnter Grafik-Tasarım
Kapak Baskı	: Anka Ofset

ISBN 975 - 7349 - 05 - 4 - (Tk No)
ISBN 975 - 7349 - 06 - 2 - (1. Cilt)

İNTER YAYINLARI
Ankara Cad. No: 31 -
Fahrettin Kerim Gökay Vakfı İşhanı
Kat:4 Daire: 51
CAĞALOĞLU-İSTANBUL
Tel: 519 16 16

V.İ. LENİN

SEÇME ESERLER
CİLT.1

BİRİNCİ RUS DEVRİMİ'NİN ÖNKOŞULLARI
1894 - 1899

Çeviren: **Saliha N. KAYA**
Red: **İsmail YARKIN**

İÇİNDEKİLER

I- BİRİNCİ RUS DEVRİMİ'NİN SOSYO-EKONOMİK ÖN KOŞULLARI

19. YÜZYILIN SONUNDA RUSYA'DA TARIM SORUNU

SEÇME ESERLER'İN ALMANCA BASKISINA İLİŞKİN

Lenin'in "Seçme Eserleri"nin eldeki oniki ciltlik Almanca baskısı, Moskova'daki Lenin Enstitüsü tarafından hazırlanmış olan, yalnızca Rus dilinde değil, Sovyetler Birliği'nde varolan çoğu dillerde de yayınlanan seçme eserlere uygundur. Bunda ***amaç,*** Alman proletaryasına ve onunla ilişkili emekçi tabakalara, Lenin'in büyük yaşam eserini, Leninizmi ve onun tarafından böylesine tayin edici şekilde etkilenmiş olan Rusya'daki muzaffer proleter devrimin ve uluslararası proletaryanın tarihini tanıma olanağı sağlamaktır.

"Leninizm, emperyalizm ve proleter devrimi çağının Marksizmidir. Daha tam söylemek gerekirse Leninizm, genelde proleter devrimin teori ve taktiği, özelde proletarya diktatörlüğünün teori ve taktiğidir."*

Leninizm, bir bütün olarak proleter ***dünya*** devriminin ve aynı şekilde ***bir*** dünya devrimi sürecinin öğeleri ve momentleri olarak ***tek tek*** ülkelerdeki devrimlerin; gelişmiş kapitalist ülkelerde proleter devrimin ve geri kalmış kapitalist ülkelerde, özellikle sömürgelerde burjuva-demokratik devrimler aracılığıyla proleter devrimine geçişin teori ve taktiğidir. O, örneğin Sosyal-Demokratların, Troçkistlerin, Brandlercilerin ve Leninizmin tüm diğer karşıtlarının iddia ettikleri gibi, güya diğer ülkelere aktarılamaz bir "Rus özgüllüğü" değildir. O, devrimci proletaryanın, tüm emekçi köylü kitleleri ve bütün dünyadaki ezilen sömürge halklarla ittifak içinde, kurulması için mücadele ettiği proletarya diktatörlüğünün teori ve taktiğidir. Proletarya dik-

* ***Stalin****, Leninizmin Sorunları, 4. baskı, s. 10, Verlag für Literatür und Politik, Viyana-Berlin 1931. [Türkçesi için bkz.* ***J. V. Stalin****, Eserler, cilt 6, s. 78, İnter Yayınları, 1989.]*

tatörlüğünün teori ve taktiği olarak, bütün uluslararası devrimci hareket için tayin edici öneme sahiptir.

Çarlık Rusyası, "yüz halkın hapishanesi", savaştan önce Avrupa'nın jandarmasıydı. O zamanın Rusyası, gelişmiş kapitalist ilişkilerin, yarı-feodal koşulların ve askeri-emperyalist sömürgeleştirme uygulamalarının içiçe geçmişliğiyle, Batı'nın finans kapitali ile sömürge Doğu arasında bir "merkez" ve köprü olarak, tüm emperyalist çelişkilerin düğümüydü. İşte Leninizm burada, sermayenin boyunduruğunu bütün bir kıtada şimdiden yerle bir etmiş olan ve bütün dünyada da yerle bir edecek gerçek bir güç haline geldi.

Leninizm, yalnızca Rusya'da üç devrimin sonucunu yansıtmakla kalmaz, o, tüm ülkelerin devrimci hareketinin deneyimlerinin genelleştirilmesidir. O, yalnızca Rusya'da her renkten reformizmle acımasız mücadele içinde değil, II. Enternasyonal içinde oportünizmin her türlüsüne karşı mücadele içinde gelişmiş ve güçlenmiştir.

Leninizmin proletarya için önemi, devrimci mücadelede teorinin, "entelektüel momentin" (Marx) rolünden kaynaklanır. "Devrimci teori olmaksızın devrimci hareket olamaz" (Lenin). Devrimci hareket ilerlediği, tüm ülkelerin ezilen ve sömürülen milyonlarca kitlesini birlikte sürüklediği ölçüde, bu silahı edinme gereksinimi daha da ivedilik kazanır.

Teori silahıyla silahlanmanın gerekliliği tam da şimdi, örneğin Almanya ve Polonya'da olduğu gibi, olgunlaşmakta olan devrimci durum koşulları altında artıyor, çünkü tüm sömürülenler üzerinde hegemonyaya sahip olan devrimci proletaryaya zaferi, yalnızca, Marksizmin tüm tahrifatlarına, Marksizmden tüm sapmalara karşı, ***Leninizm bayrağı altında*** mücadele garantileyebilir.

Bu yüzden Leninizmin bayraktarı ve bütün dünyada komünist öncünün lideri Stalin yoldaş, Almanya'da sol radikal liderlerin ve merkezci akımların yandaşlarının tüm Menşevik sapmaları ve oportünist hataları karşısında Leninizmin uzlaşmazlığını en güncel biçimde vurguladı. Rus Bolşeviklerinin bir ***zamanlar*** —savaştan önce, emperyalist savaş sırasında— sol radikal sosyal-demokratları, Rus Devrimi'nin

temel sorunları bazında nasıl değerlendirdiklerini ve sınadıklarını gösterdi. Bu sorunlarda tavrın, bu sorunlarla ilişkinin şimdi de, Brandlercilerin, Troçkistlerin ve Seydevitz ve Max Adler benzeri bütün diğer "muhalif" Sosyal-Demokratların karşı-devrimci karakterinin kıstasını ve belirtisini oluşturduğuna dair başka bir kanıta gerek var mıdır?

"Evet, Rus Bolşevikleri, parti, Marksistlerin burjuva-demokratik devrime tavrı, işçi sınıfının köylülükle ittifakı, proletaryanın hegemonyası, parlamenter ve parlamento-dışı mücadele, genel grev, burjuva-demokratik devrimin sosyalist devrime dönüşümü, proletarya diktatörlüğü, emperyalizm, ulusların kendi kaderini tayin hakkı, ezilen ulusların ve sömürgelerin kurtuluş hareketi, bu hareketi destekleme politikası vs. gibi, Rus Devrimi'nin temel sorunlarını önplâna çıkardılar. Bu sorunları, Batı'daki sol sosyal-demokratların devrimci tutarlılığını ölçtükleri denek taşı olarak önplâna çıkardılar. Buna hakları var mıydı? Evet, vardı. Yalnızca buna hakları olmakla kalmıyordu, böyle davranmakla yükümlüydüler. Bu biçimde davranmakla yükümlüydüler, çünkü bu sorunlar aynı zamanda, Bolşeviklerin kendi politikalarını, taktiklerini onun görevlerine tabi kıldıkları dünya devriminin temel sorunlarıydı. Bu biçimde davranmakla yükümlüydüler, çünkü II. Enternasyonal'in şu ya da bu grubunun devrimci karakteri yalnızca bu tür sorunlarda gerçekten sınanabilirdi."*

Leninizmin tam olarak benimsenmesi için, işçi sınıfının devrimci öncüsünün gerçekten Bolşevikleştirilmesi için Bolşevik uzlaşmazlık, proleter ideoloji ve pratikten, yalnızca devrimci Marksizmin açık oportünist sapmaları ve tahrifatları değil, sol ve "en sol" dallarına ve varyasyonlarına dek merkezciliğin de acımasızca silinip atılması ***ve Bolşevik uzlaşmazlık*** gereklidir. "Bolşevikler, oportünistleri ve merkezcileri tümüyle yerle bir etmiş ve Parti'den atmış olan dünyadaki ***biricik*** devrimci örgüttür" (Stalin). Proletaryanın hegemonyası sorunları, tarım ve köylü sorunu, aynı zamanda ulusal sorun ve sömürge sorunu,

---

* ***Stalin,*** *Bolşevizm Tarihinin Bazı Temel Sorunları Üzerine (1931) [Türkçesi için bkz.* ***J.V. Stalin*** *Eserler, cilt 13, s. 83-97, İnter Yayınları.]*

burjuva-demokratik devrimin proleter devrime dönüşümü sorunu, silahlı ayaklanma sorunu, sosyalist inşa sorunu ve son olarak ***parti örgütü*** sorununa ilişkin doğru tavır alınmaksızın, proletarya diktatörlüğünün kazanılması ve sağlamlaştırılması başarıyla gerçekleştirilemez.

"Leninizm, emperyalizm ve proleter devrim çağının Marksizmidir." Tekelci kapitalizm ve proleter dünya devrimi sırasında sınıf mücadelesinin yeni koşullarına uygun olarak Marksizmin daha da geliştirilmesini temsil eder. "Marksizm"i kitlelere, Marksist içeriği, devrimci ruhu gaspedildikten sonra sunulduğu bütün diğer "Marksist" teoriler anti-Marksistken, yalnızca Leninizm gerçek Marksizmin cisimlenmesidir. Proletaryanın biricik devrimci partisi, Marksizm-Leninizmin bayrağı altında proleterlerin çeşitli ulusal mücadelelerinde, tüm proletaryanın milliyetten bağımsız, ortak çıkarlarını öne çıkaran ve vurgulayan, proletarya ile burjuvazi arasında mücadelenin geçirdiği çeşitli gelişme aşamalarında, her zaman genelin çıkarını temsil eden"* Komünist Partisi'dir yalnızca. Bütün diğer "Marksist" partiler Marksizme ihanet etmişlerdir, çünkü bunlar, sömürülen ve ezilen kitlelerin proleter devrimi için, proletaryanın hegemonyası ve Komünist Parti'nin yönetimi altında, her türlü sömürü ve baskıdan kesin olarak kurtulmak için yürüttükleri devrimci sınıf mücadelesine saldırırlar. Yalnızca Leninizm proletaryanın doğru dünya görüşünü, diyalektik materyalizmi dile getirir, çünkü yalnızca o, devrimci kitlelere, kapitalist dünyayı yeni, sosyalist bir dünyaya devrimci dönüştürmenin biricik doğru direktifini verir.

*

Lenin'in muazzam yaşam eseri içinden ***seçme*** yapılırken, Rus proletaryasının ve uluslararası işçi hareketinin devrimci mücadelesinin her tarihsel dönemdeki sorunlarını, aynı zamanda Sovyetler Birliği Komünist Partisi'nin ve Komünist Enternasyonal'in tarihini en eksiksiz aydınlatan ve Leninizmin ***temel*** düşüncelerinin en mükemmel

* *Marx, Komünist Manifesto*

biçimde geliştirildiği, Lenin'in en önemli ve aynı zamanda geniş kitlelerin anlamasına en uygun çalışmalarını (ve birçok durumda bu çalışmaların kimi bölümlerini) alma çabasından hareket edildi.

Materyalin ***düzenlenmesi*** okuyucuya : 1) Lenin'in temel düşüncelerinin gelişimini Parti'nin ve Enternasyonal'in tarihiyle bağıntı içinde izleme; 2) Lenin'in, "işçi hareketi içindeki düşman"a karşı, sağ ve sol oportünizme, ayın zamanda türdeş sapmalara ve gruplara karşı mücadelesini, Parti içinde bunlara karşı uzlaşmacı tutumu, partinin gelişiminin ana aşamaları içinde izleme; 3) Proletarya diktatörlüğü, ve onun görevlerini yerine getirmek için mücadelede, proletaryanın programı, stratejisi, taktiği ve örgütlenmesi üzerine Leninist öğretinin temel prensiplerini benimseme; 4) bugün gündemde bulunan sınıf mücadelesi sorunlarının çözümünde Lenin'in öğretisini ve Marksist-Leninist diyalektik yöntemi gerek Sovyetler Birliği'nde sosyalist inşada, gerekse de uluslararası devrimci hareket içinde fiilen uygulamayı bizzat Lenin örneğinden öğrenme olanağı sunacak biçimdedir. Bu amaçla, "Seçme Eserler"in ilk dokuz cildinde bütün materyal ***esas olarak zaman*** sırasına göre, Rusya'da proletaryanın ve onun partisinin devrimci mücadelesinin ve uluslararası devrimci sınıf mücadelesinin gelişiminin en önemli dönemlerine göre düzenlenmiştir, bu yapılırken her dönemde mücadelenin ***en önemli*** sorunları vurgulanmaktadır. Materyalin zaman sıralamasına göre düzenlenmiş olması, Lenin'in makaleleri yazdığı, ya da konuşmaları yaptığı zamana sürekli olarak katı biçimde uyulması anlamına gelmiyor. İlgili dönemin temel sorunlarıyla ve proletaryanın ve onun partisinin bu dönemdeki devrimci deneyimi temelinde Lenin tarafından geliştirilmiş olan ana düşüncelerle okuyucunun ***daha iyi*** haşır neşir olabilmesi için bu düzenlemenin ilk dokuz ciltte bozulması ender değildir. Böylece örneğin, 1914-17 (emperyalist savaş) dönemine ayrılmış olan V. ciltte, 1916'da yazılmış olan "Kapitalizmin En Yüksek Aşaması, Emperyalizm", bu ciltte yeralan Lenin'in bir dizi eserinden daha sonra yazılmış olmasına rağmen, bir bütün olarak tüm cildin daha iyi anlaşılması için birinci sırada basıldı. Devrim Yılı 1917'ye ayrılmış olan VI. cildin sonunda, gerçi 1917 yılından ***sonra*** yazılmış olan, ama Ekim Devrimi'nin karakteri,

önemi ve derslerini konu alan "Kurucu Meclis Seçimleri ve Proletarya Diktatörlüğü", "Ekim Devrimi'nin 4. Yıldönümü Dolayısıyla" ve "Devrimimiz Üzerine" adlı makaleleri basılmıştır. Bunlar yalnızca en önemli örneklerdir.

Zaman sıralamasından en fazla sapma "Komünist Enternasyonal"e ayrılmış olan X. cilttedir; bu ciltte yer alan bu konu üzerine çalışmalar, 1916'dan 1922'ye kadar ki zamanı kapsar.

XI. ve XII. ciltler zaman sıralaması çerçevesinin bütünüyle dışındadır; bu iki cilt Marksizmin ***teorik*** temellerine ayrılmıştır ve bu nedenle bu baskıda özel bir yere sahiptir.

Lenin'in eserlerinden seçmelerin eldeki oniki ciltlik Almanca baskıya dağılımı kısaca şöyledir:

Cilt I. ***İlk Rus Devrimi'nin Önkoşulları.*** 1) Sosyo-ekonomik önkoşullar. 2) Proletaryanın Hegemonyası Uğruna Mücadele (doksanlı yıllar).

Cilt II. ***Bolşevik Parti Uğruna Mücadele.*** 1) Proletaryanın Öncüsü Olarak Parti (eski "Iskra" dönemi; Parti'nin taktiği, organizasyonu ve programı). 2) II. Parti Kongresi ve Bölünme.

Cilt III. ***1905-1907 Devrimi.*** 1) Devrimin Karakteri. İtici Güçleri ve Perspektifleri. 2) Devrimde Tarım ve Köylü Sorunu. 3) Petersburg Kanlı Pazar'ından Moskova Aralık Ayaklanması'na Kadar. 4) Anayasa Yanılsamalarına Karşı Mücadele. 5) 1905-1907 Döneminde Parti.

Cilt IV. ***Gericilik ve Yeni Yükseliş Yılları.*** 1) 1908-1911 Gericilik Yılları. 2) 1912-1914 Yükseliş Yılları. 3) Tarım ve Köylü Sorunu. 4) Ulusal Sorun. 5) Uluslararası Devrimci Hareketin Sorunları.

Cilt V. ***Emperyalizm ve Emperyalist Savaş.*** 1) Kapitalizmin En Yüksek Aşaması Olarak Emperyalizm. 2) Savaş, Devrimci Kriz ve Parti'nin Taktiği. 3) II. Enternasyonal'in Çöküşü ve III. Enternasyonal İçin Mücadele. 4) Emperyalizm ve Ulusların Kendi Kaderini Tayin Hakkı.

Cilt VI. ***Devrim Yılı 1917.*** 1) Şubat Devrimi ve Perspektifleri. 2) Parti İçi Sorunlar. 3) Ekim'e Giden Yolda Proletarya ve Parti. 4) Ekim'e Giden Yolda Parti ve Köylülük. 5) Ekim Devrimi ve Önemi.

Cilt VII. ***Devlet Öğretisi. İktidarın Ele Geçirilmesinden Sonra Partinin Görevleri.*** 1) Proletarya Diktatörlüğü Öğretisi. 2) İktidarın Ele Geçirilmesinden Sonra Parti'nin Temel Görevleri.

Cilt VIII. ***Savaş Komünizmi.*** 1) Savaş Komünizmi Döneminde Temel Görevler. 2) Parti'nin Kırdaki Politikası. 3) Ekonominin Organizasyonu ve Yönetimi. 4) Parti Programı'nın Gözden Geçirilmesi.

Cilt IX. ***Yeni Ekonomik Politika ve Sosyalist İnşa.*** 1) Savaş Komünizminden Yeni Ekonomik Politika'ya Geçiş (sendikalar üzerine tartışma). 2) Yeni Ekonomik Politika ve Sosyalist İnşa. 3) Bürokratizme Karşı Mücadele Üzerine Mektuplardan. 4) Sosyalist İnşa ve Kültür.

Cilt X. ***Komünist Enternasyonal.*** 1) Zimmerwald'ın Sonu ve III. Enternasyonal'in Kuruluşu. 2) Komünist Enternasyonal'in Temel İlkeleri ve II. Dünya Kongresi. 3) Komünist Enternasyonal'in III. ve IV. Dünya Kongresi.

Cilt XI. ***Marksizmin Teorik Temelleri.*** 1) Marksizmin Genel Karakteristiğine İlişkin. 2) Diyalektik Materyalizm. 3) Materyalist Tarih Anlayışının Sorunları. 4) Marksizmin Revizyonizme ve Oportünizme Karşı Mücadelesi.

Cilt XII. ***Tarım Sorunu Teorisine İlişkin.***

Seçme Eserler'in önüne, Wl. Sorin tarafından hazırlanmış olan, ***Lenin'in yaşamı ve çalışmaları üzerine*** kısa bir bakış ve Moskova Marx-Engels-Lenin Enstitüsü Müdürü V. Adoratski'nin ***Leninizm*** üzerine bir giriş makalesi eklenmiştir.

Seçme Eserler'in her cildine, genel plânda anılan alanları en ayrıntılı biçimde ele alan Lenin'in çalışmalarını alma çabasına rağmen, yazı kurulu yine de ***Lenin'in bir dizi geniş eserini tüm kapsamıyla alamamıştır.*** "Rusya'da Kapitalizmin Gelişmesi" (1896-99) veya "Materyalizm ve Ampiriokritisizm" (1908-09) gibi, her biri birer kitap oluşturan çalışmalardan, seçme eserlere yalnızca bazı bölümler alınabildi. Ama "Bir Adım İleri, İki Adım Geri" (1904) ve "Demokratik Devrimde Sosyal-Demokrasinin İki Taktiği" (1905) gibi eserlerde de ***bazı bölümler atlanmak*** zorunda kalındı ve örneğin "Na-

rodnikliğin Ekonomik Temelleri ve Onun Bay Struve'nin Kitabındaki Eleştirisi" (1894), "Marksizmin Bir Karikatürü ve Emperyalist Ekonomizm Üzerine" (1916), "Kendi Kaderini Tayin Üzerine Tartışmanın Sonuçları" (1916) gibi çalışmalardan ve başka bazılarından yalnızca bazı bölümler alınabilmiştir. Bütün bu durumlarda, Lenin'in seçilen çalışmalarının gerekli iç bütünlüğüne dikkat edilmiştir ve bunlara ilişkin notlarda, ilgili kitabın ona en yakın materyali ile gerekli bağlantısı kurulmuştur. Bazı, tabii çok ender örneklerde Lenin'in bir ve aynı eserinin çeşitli bölümleri, yine bazı kısaltmalarla, çeşitli ciltlere konmuştur; " 'Halkın Dostları' Nedir ve Sosyal-Demokratlara Karşı Nasıl Mücadele Ederler?" (1894) çalışması bu biçimde işlem görmüştür, 90'lı yıllar Narodnizminin tarih teorisinin eleştirisine ayrılan bölüm XII. ciltte ve Narodnizmin politik programının eleştirisini içeren bölüm I. ciltte basılmıştır. Aynı şey, "1905-1907 İlk Rus Devrimi'nde Sosyal-Demokrasinin Tarım Programı" eseri için de geçerlidir, ulusallaştırma programının siyasi gerekçelendirilmesine ayrılan I, II, ve IV. bölümleri ve Sonsöz III. cilde, buna karşılık aynı programın ***teorik-ekonomik*** gerekçelendirilmesini veren III. Bölüm XII. cilde alınmıştır. Lenin'in bir ve aynı eserinden materyalin böylesine bir dağılımı yalnızca istisnai olarak ve yalnızca okuyucunun bu çalışmaların bazı bölümlerini, Lenin'in aynı veya bunlara yakın sorunlar üzerine başka çalışmalarıyla bağıntı içinde anlamasını kolaylaştırdığı durumlarda yapılmıştır. Lenin'in şu ya da bu eserinin eksik ya da parça parça kullanıldığı bu tür örneklerin hepsi, ciltlerdeki notlarda açıklanmıştır.

Eldeki Seçme Eserler'in tüm ciltlerinde açıklayıcı ve bilgilendirici ***notlar*** vardır. Notlar, Lenin'in metni içine yerleştirilen numaralar altında, her cildin sonunda verilmiştir. Bu notların amacı, Lenin'in metninin gerekli açıklamasını en kısa biçimde vermektir. Burada iki tür not sözkonusudur: 1. Bu baskının içerdiği veya Lenin'in bunlara yakın başka eserlerine ilişkin tanıtıcı notlar ve 2. Lenin'in metninin bazı yerlerine ilişkin notlar. Tanıtıcı notların amacı, ilgili eserlerin tarihsel içeriği ve şu ya da bu eserin ya da konuşmanın Lenin tarafından hangi vesileyle yazıldığı veya yapıldığı hakkında okuyucuya olabil-

diğince kısa biçimde bir fikir vermektir. Ayrıca bu notlar, okuyucunun dikkatini, tek tek eserlerin ana düşüncelerine çekmeyi, Lenin'in diğer, bunlara yakın eserleriyle bağ kurmayı ve böylece okuyucuya, sözkonusu eserin gerek ilgili tarihsel kesit için, gerekse de Leninizmin temel düşüncelerinin genel sistemi ve onun gelişimi içinde rolünü ve önemini belirlemede yardımcı olmayı amaçlıyor. Lenin'in metninin tek tek pasajlarına ilişkin notların amacı, bunlar olmadan ilgili pasajların okuyucu için muğlak kalabileceği, böylece Lenin'in sözkonusu eserinin genel olarak anlaşılmasının zorlaşacağı gerekli olgusal verileri ve açıklamaları vermektir.

Her cildin sonundaki bu notların dışında, Lenin'in metnine ***dipnotları*** da düşülmüştür. Redaksiyon, bu tür dipnotlarla metni aşırı yüklememeye çabaladı. Bu yüzden sayıları azdır ve esas olarak zorunlu açıklamalarla, eldeki baskının şu ya da bu makalesine, cildine ve sayfasına, başka eserlere referanslarla, bazı sözcüklerin Almancalaştırılması ve ayrıntılı izahat gerektirmeyen açıklamasıyla sınırlıdır.

Notların ve dipnotların dışında her cilt, bir ***adlar dizini*** içerir.

Lenin'in bu baskı için seçilmiş olan eserlerinin karakteri ve tarihi sıralaması, aynı zamanda her dönem içindeki ana sorunlar itibariyle gruplandırılması, sonra notlar vs., Lenin'in eldeki "Seçme Eserleri"nin Leninizmin temel sorunları, devrimci hareketin ve Rusya Komünist Partisi'nin tarihi ve nihayet Komünist Enternasyonal'in oluşumu ve tarihinin ilk yılları üzerine gerek kendi kendine eğitim, gerekse de çevre ve kurslar için bir ***eğitim aracı*** olmasını amaçlıyor. Son olarak, eldeki baskı için bir toplu endeks de yayma hazırlanmaktadır.

Metinde, Lenin'in eserlerinin toplu baskısına ilişkin notlarda her zaman, "Verlag für Literatur und Politik" (Viyana-Berlin) tarafından yayınlanmakta olan "***Bütün Eserler***"in Almanca baskısı kastedilmektedir. Seçme Eserler'in tek tek ciltlerinin redaksiyonu yapılırken, bu toplu eserlerin ilgili ciltleri yayınlanmış olduğu ölçüde sayfa numaraları da verilmiştir. Gerek Lenin'in metninde gerekse de notlarda her ***tarih*** önce "yeni stil"e (y.st), yani Gregoriyen takvime göre ve parantez içinde "eski stil"e (e.st), yani devrime dek Rusya'da geçerli olan Jüliyen takvime göre verilmiştir. Gregoriyen takvime geçiş 31 Ocak

1918'de gerçekleşmiş, bunu hemen 14 Şubat izlemiştir. Lenin'in her çalışmasının sonundaki tarih, makalenin veya kitabın yayınlandığı gün, ya da ay ve yıl veya burada basılmış olan konuşmanın yapıldığı gün anlamına gelir. Fakat bir çalışmanın yazıldıktan epey sonra yayınlandığı hallerde, yazılış tarihi de eklenmiştir.

Lenin'in "Bütün Eserleri"nin Almanca baskısında halihazırda yayınlanmış bulunan çalışmalarında, bu baskının metni "Seçme Eserler"e de temel alınmıştır. Ancak bu çeviriler, özellikle yıllar önce yayınlanmış olanlar, şimdiye kadarki deneyimler dikkate alınarak, özellikle de terminolojiyi tekleştirme amacıyla yeniden bir gözden geçirmeye tabi tutulmuştur.

Rusça isim ve ifadelerin yazılış biçimi, "Bütün Eserler" baskısında olduğu gibi, okuyucunun Rusça sözcükleri azbuçuk doğru telaffuz edebileceği biçimde seçilmiştir. Mükemmel bir telaffuzu sağlamak yalnızca fonetik bir yazımla mümkün olabilirdi, ama bu burada yersiz olurdu. Sadece bir durumda, Almanca'da bulunmayan, salt fonetik bir yazım seçildi: "sh", burada amaç yumuşak sch-sesini ("Journal"de olduğu gibi) sert sch-sesinden ayırmaktı. Özellikle gerekli olduğu hallerde s-sesi için "ss" ya da "β" işareti kondu, amaç sert s-sesini yumuşaktan (sausen' da olduğu gibi) ayırmaktı. Daha önceden bilinen ve yerleşmiş Rusça isimlerde, telaffuzu doğru vermese de (örneğin "Potemkin" ve "Orel"de olduğu gibi, oysa bunların Rusça telaffuzu "Patjomkin" ve "Arjol" dur), şimdiye dek alışılmış Almanca yazım şekli korunmuştur.*

* *Rusça isimler, Almanca'da, telaffuz edildiği şekilde yazılmıştır. Yazım kurallarımıza göre Latin alfabesi dışında olan alfabeye sahip dillerdeki özel isimler dilimize çevrilirken verdikleri seslere göre yazılmalıdır. Biz de bu kurala uymaya çalıştık. — **Türkçe Red.***

Wl. Sorin

VLADİMİR İLYİÇ LENİN

1870-1924

Kısa Bir Biyografi

ULYANOVLAR - SİMBİRSK - KAZAN - SAMARA

Marx ve Engels'in eserini devam ettirmiş olan, devrimci proletaryanın üstün dehası, Bolşevik Parti'nin ve Komünist Enternasyonal'in kurucusu ve lideri, dâhiyane politikacı, Marx'tan sonraki dönemde Marksizmin en büyük teorisyeni, ekonomist ve filozof, olağanüstü yazar ve konuşmacı Vladimir İlyiç Lenin 22 (10) Nisan 1870'de, Volga kıyısındaki ***Simbirsk*** kentinde (Şimdi Ulyanovsk), okul müfettişi İlya Nikoloyeviç ***Ulyanov***'un oğlu olarak doğdu. Lenin, Vladimir İlyiç Ulyanov'un, ilk kez 1902'de "Ne Yapmalı?" kitabında kullandığı, yazımsal takma adıydı. V.İ. Ulyanov tarihe de, tüm ezilenlerin ve sömürülenlerin mücadelesinin sembolü haline gelmiş olan bu ad altında geçti.

Astrahan kentinde bir küçük-burjuva aileden gelen Lenin'in babası (doğumu 1831), Kazan'da üniversiteyi bitirdikten sonra uzun süre, Pensa ve Nijni-Novgorod orta okullarında matematik ve fizik öğretmeni olarak çalıştı, sonra 1869 yılında Simbirsk vilayeti okullarının müfettişlik görevini aldı ve nihayet 1874 yılında bu okulların yöneticiliğine atandı. Halk eğitimi alanında olağanüstü işler yaptı, işine tüm ruhuyla bağlıydı ve tüm Volga bölgesinde pedagog ve okul organizatörü olarak herkesçe tanınıyordu. 1886 yılında, Lenin henüz liseye giderken öldü.

Lenin'in annesi —Maria Aleksandrovna Blank (doğumu 1835)—, olanakları kızına tam bir eğitim sağlamaya elvermeyen bir doktorun kızıydı. Kendisini tümüyle ailesine ve çocuklarının eğitimine adamıştı. Tüm oğulları ve kızları —erkenden (1891) ölen Olga hariç— devrimci oldular: Aleksander "Halkın İradesi" partisinin yandaşıydı, Vladimir, Demertrius, Anna ve Maria Bolşevik oldular. Annesinden olağanüstü bir irade gücü ve karakter sağlamlığı miras almış olan

Lenin, yaşamda çok zorluklar çekmiş annesine sınırsız bir sadakat ve şefkatli bir kaygıyla bağlıydı. Lenin'in annesi ileri yaşlarda, 1916 yılında öldü.

1887 yılında, Lenin Simbirsk'te liseyi bitirmeden kısa süre önce, Ulyanov ailesi büyük bir felaket yaşadı: Lenin'in üstün yetenekli bir genç olan, o zaman henüz 21 yaşındaki ağabeyi Aleksander, Petersburg'ta "Halkın İradesi" partisinden bir grup yoldaşıyla birlikte, Çar III. Aleksander'e bir suikast hazırlığı sırasında tutuklandı ve 20 (8) Mayıs 1887'de idam edildi. Sevgili ağabeyinin bu sonu, Lenin üzerinde derin bir etki bıraktı ve devrimci olarak yaşam yolunu seçmesinde belirli bir rol oynadı.

Lenin 1887 yazında, parlak yetenekleriyle genelde dikkatleri çekmiş olduğu (bitiriş sınavlarında altın madalyayı almıştı) Simbirsk lisesini bitirdikten sonra, aynı yıl içinde ***Kazan*** Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ne girdi. Lenin'in üniversite öğrenimi pek de uzun sürmedi: Üniversiteye girdikten hemen sonra 16 Aralık 1887'deki öğrenci hareketlerine enerjik biçimde katıldı, hemen tutuklandı, üniversiteden atıldı ve birkaç gün sonra polis gözetimi altında Kazan'dan, Kazan'a 40 Verst uzaklıktaki Kokuşkino köyüne gönderildi. Lenin, 1888 yılının kış ve yaz aylarını burada geçirdi; çok okuyor ve kendi kendini eğitmek için çalışıyordu. 1888 sonbaharında Lenin, bütün ailenin de yerleşmiş olduğu Kazan'a geri dönme izni aldı. Ancak üniversite kapıları ona kapalı kaldı. Polisten öğrenimini tamamlamak amacıyla yurtdışına çıkma izni de alamadı. 1889 ilkbaharına dek kaldığı Kazan'da Lenin, Marx'ın "Kapital"ini incelemeye başladı; illegal ***Marksist çevrelerden*** birine de girdi. 1889 ilkbaharında, annesinin küçük bir çiftlik evi aldığı Samara vilayetindeki Alakayevka köyüne yerleşti. O zamandan 1893 sonbaharına dek Lenin genellikle kışı Samara'da, yazı Alakayevka'da geçirdi. Uzun çabalardan sonra nihayet Petersburg Üniversitesi'nde sınavları verme hakkını kazandı. Petersburg'a geldikten sonra, 1891 ilkbahar ve sonbaharında sınavlarını parlak biçimde verdi. Ocak 1892'de ***Samara***'da avukat yardımcılığına atandı, ancak hukuk pratiğiyle hemen hemen hiç uğraşmadı. Avukat olarak çok ender mahkemeye çıktı.

Samara'da kaldığı süre içinde Lenin, o zaman çoğu henüz Rusça'ya çevrilmemiş olan Marx ve Engels'in, aynı zamanda Plehanov ve Kautsky'nin eserlerini inceleyerek, devrimcilik eğitimi üzerinde çalışmaya devam etti. Rusya'daki önceki devrimci yönelim ve akımların literatürünü ve zamanın Narodnik literatürünü de inceledi, okuduğu kitapların özetlerini çıkardı, Samara'lı Marksistlere okuttuğu bir dizi rapor kaleme aldı, çeşitli renkte Narodniklerle polemik yürüttü ve başka kentlerdeki Marksistlerle (N.E. Fedoseyev, P.P. Maslov) mektuplaştı. 1891'de bir dizi vilayeti pençesine alan büyük açlık felaketiyle bağıntılı olarak Lenin, açlık çekenlere yardım edilmesi gerektiği bahanesiyle ilerici gençliğin dikkatini Çarlığa karşı devrimci mücadele zorunluluğundan çekmeye çalışan liberal entelektüellere karşı çıktı. Samara'da kalışının son dönemlerinde Lenin, A.P. Sklyarenko ve İ.H. Lalayanz ile birlikte, Narodnizmden Marksizme doğru gelişen Samara gençliğinin en iyi kesimini kendisine çeken bir ideolojik merkez oluşturan Marksist bir çevre kurdu.

"İŞÇİ SINIFININ KURTULUŞU İÇİN PETERSBURG MÜCADELE BİRLİĞİ"

1893 sonbaharında Lenin, devrimci çalışmayı sürdürmek amacıyla, Çarlık Rusya'sının başkenti ve en büyük endüstri merkezi ***Petersburg***'a yerleşti. Lenin Petersburg'a, kapsamlı ve bütünlüklü bir dünya görüşüne sahip, tamamen hazır bir Marksist olarak geldi; Marksist yönteme mükemmel egemendi ve çok yönlü bir eğitime sahipti. İşçilerle ilişki içinde olan ve işçi çevrelerinde propaganda yürüten "Eskiler" (G. Krassin, G. Krjijanovski, S. Radçenko ve diğerleri) Marksist grubuna girdi ve kısa süre içinde bu grubun başına geçti. Grup üyelerini, özellikle pazarlar üzerine raporu (1893 sonu) etkiledi, bu raporda Lenin, çevre üyelerinin dikkatini, ekonomik teorinin çeşitli sorunlarının soyut, salt "akademik" değerlendirilmesinden, Rusya'nın ekonomik gerçekliğinin somut incelenmesine ve bu incelemenin, devrimci mücadelenin pratik görevlerine uygulanmasına geçişin zorunlu-

luğuna çekti. Lenin'in raporu, bu grubun tarihinde bir "dönüm noktası anı" anlamına geliyordu.

1891-92 yıllarındaki açlık felaketi temelinde ortaya çıkan sosyal alandaki genel canlanmayla bağıntı içinde Marksizm, Rusya'nın sosyal yaşantısında dikkat çeken bir olgu haline geldi. O zamana dek ilerici gençliğin düşüncesine neredeyse sınırsız egemen olan ***Narodnizmin*** ideolojisi, Marksistlerin baskısı altında etkisini yitirmeye başladı. 1893'te Narodniklerin şefi N. Mihailovski, Rus Marksistlerine karşı yayın kampanyasını başlattı. Mihailovski'nin çıkışına yanıt olarak Lenin 1894 ilkbahar ve yazında, olağanüstü eseri ***"'Halkın Dostları'*** Nedir ve Sosyal-Demokratlara Karşı Nasıl Mücadele Ederler?"i yazdı, bu çalışmada Narodnikliğin, Mihailovski, Krivenko, Yujakov gibi temel direklerinin felsefi-sosyolojik, politik ve ekonomik görüşlerini yok edici bir eleştiriye tabi tuttu. İllegal olarak çoğaltılarak yayınlanan "Halkın Dostları" üzerine bu eser (üç bölümünden bugüne yalnızca birincisi ve üçüncüsü kalmıştır), Narodnizme karşı mücadelede Rus sosyal-demokratlarına güçlü bir yardım sundu.

O zaman henüz 24 yaşında olan Lenin, "Halkın Dostları" üzerine yazısında, sonraları, 1905 Devrimi'nde ve daha sonraki yıllarda da Bolşeviklerin faaliyetlerine, daha geliştirilmiş biçimiyle temel teşkil eden bir *dizi taktik düşünce* ortaya koydu. Broşür, proletaryanın *hegemonyası düşüncesinin* altını çizen şu öngörülü sözlerle bitiyordu:

"Sosyal-demokratlar tüm dikkatlerini ve tüm faaliyetlerini işçi sınıfına yöneltiyorlar. İşçi sınıfının ileri temsilcileri, bilimsel sosyalizmin düşüncelerini, Rus işçisinin tarihsel rolü düşüncesini benimsediğinde, bu düşünceler geniş bir yaygınlık kazandığında ve işçiler sağlam örgütler kurduklarında ve bu örgütler işçilerin bugünkü dağınık ekonomik mücadelesini bilinçli sınıf mücadelesine dönüştürdüklerinde — o zaman Rus ***işçisi***, tüm demokratik unsurların en önünde otokrasiyi devirecek ve ***Rus proletaryasını*** (***tüm dünya*** proletaryasıyla omuz omuza), ***açık politik mücadelenin dolaysız yolundan, muzaffer komünist devrime doğru götürecektir.***"

Bu broşürde Lenin işçilerin önüne ilk görev olarak, "sosyalist bir işçi partisinin örgütlenmesi"ni koydu. "Halkın Dostları" Marksizmi

derinlikli ortaya koyuşu bakımından, teorik ve politik değeri bakımından, Plehanov'un çalışmaları da aralarında bulunmak üzere bu dönemin diğer Marksistlerinin bütün eserlerinden üstündür.

1894 sonbaharında, o yıllarda sahneye Marksist olarak çıkan ve gençlik arasında büyük bir etkiye sahip olan liberal Kadet partisinin sonraki lideri Struve'nin Narodniklere karşı yönelen kitabı ("Rusya'nın Ekonomik Gelişimi Sorunu Üzerine Eleştirel Notlar") yayınlandığında, Lenin Struve'nin de bulunduğu gizli bir tartışma toplantısında, onun bazı sorunlarda devrimci Marksizmden sapmalarına hemen dikkat çekti ve onun bakış açısını, "Marksizmin burjuva literatüründeki yansıması" olarak karakterize etti. Yani Struve'nin politik evriminin gerçek karakteri herkese aşikâr olmadan çok önce Lenin, ondaki burjuva liberalini gördü, Struve'nin kitabındaki revizyonist eğilimleri oportünistçe görmezlikten gelen sosyal-demokrat yurtdışı grubu "Emeğin Kurtuluşu"nun lideri Plehanov, bunu yapabilecek durumda değildi. Ama Lenin aynı zamanda Struve'den, ortak düşmana, Narodnizm ideolojisine karşı geçici müttefik olarak yararlanmayı reddetmedi. Plehanov'la ve "Legal Marksistler"in lideri Struve'yle birlikte, "Ekonomik Gelişimimizin Karakteristiğine İlişkin Materyaller" Marksist derlemesine katıldı. Derlemenin en iyi çalışması, Lenin'in "***Narodnizmin Ekonomik İçeriği*** ve Onun Bay Struve'nin Kitabındaki Eleştirisi" makalesiydi. Bu büyük makalede, K. Tulin takma adıyla yazan Lenin, Struve'nin revizyonizmini adım adım gösterdi ve Struve'nin kendi burjuva liberalizmini Marksizmle nasıl maskelediğini de tanıtladı. Aynı zamanda Lenin, Narodnikleri, küçük girişimcilerin çıkarlarının temsilcisi olarak karakterize ederek ve gerici ve ütopik bir "sosyalizm"in yanısıra pozitif bir burjuva-demokratik içeriğe sahip olan Narodnizmin ikili karakterine dikkat çekerek, Narodnik ideolojinin isabetli bir değerlendirmesini yaptı. Sansür, Mayıs 1895'te basılmış olan bu derlemeyi imha etti, ama yine de birkaç düzine nüshayı kurtarmak ve yaymak mümkün oldu.

Lenin, Narodnizme ve legal Marksizme karşı yazınsal mücadeleyle yetinmedi, işçi çevrelerinde propaganda da yürüttü, işçilere Marx'ın "Kapital"ini okudu ve açıkladı. Lenin'in öğrencileri

arasında özellikle İ. Babuşkin, vurgulanmalıdır, Lenin'in çok değer verdiği ve saydığı Babuşkin, daha sonra saygın bir Bolşevik oldu (Babuşkin 1906'da bir cezalandırma seferi heyeti tarafından kurşuna dizildi). 1894 yılının ikinci yarısında Lenin "Eskiler" grubunda, kapalı çevrelerde propagandadan, ***işçi kitleleri içinde ajitasyona*** geçmek ve bu amaçla, işçiler arasında ekonomik sefaletle bağıntılı ajitasyon broşürleri dağıtmak gerektiği düşüncesini savundu. 1895 yılının hemen başında Lenin, Semyannikov işletmelerindeki huzursuzluklarla bağıntılı olarak bu işletmenin işçilerine bir bildiri yazdı. Bu, "Eskiler" grubunun çıkardığı ve Lenin'in inisiyatifi temelinde ve onun yönetimi altında yeni çalışma yöntemlerine geçişi gerçekleştirdiği *ilk* bildiriydi. Grup, Şubat'ta liman işçileriyle, huzursuzlukların tekrarlandığı Semyannikov işletmelerinin işçilerine yeniden bildiri yayımladı. Yeni taktiğin enerjik yandaşı olarak Lenin, aynı zamanda, o zamanlar henüz oluşum aşamasındaki "Ekonomizm"in temsilcileri olan ve işçi hareketinin yalnızca ekonomik mücadeleyle sınırlanmasını gerekli gören sosyal-demokratlara da karşı çıktı; Lenin, işçi sınıfının salt politik hedefler için, politik özgürlüklerin elde edilmesi için de mücadelesinin gerekliliğini savundu.

1895 ilbaharında Lenin zatürreye yakalandı. İyileştikten sonra 8 Mayıs'ta, "Emeğin Kurtuluşu" grubuyla, illegal yayınların Rusya'ya gönderilmesini sağlamak üzere bağ kurmak ve Batı'da sosyalist hareketin durumunu anlamak amacıyla ***yurtdışına*** çıktı. Yurtdışında kaldığı süre içinde Lenin, İsviçre'de ve ünlü Fransız sosyalisti Lafargue ile tanıştığı Paris'te ve kütüphanelerinde araştırmalar yaptığı, aynı zamanda sosyal-demokrat toplantılara katıldığı Berlin'de bulundu. Plehanov ve Akselrod'la buluşmasında Lenin, "Emeğin Kurtuluşu" grubu tarafından, Rusya'da işçi hareketinin amaçları için periyodik bir derleme —"Rabotnik" (İşçi)— yayınlanması kararını aldırdı. Lenin, yurtdışında dört ay kaldıktan sonra, 19 (7) Eylül'de ***Petersburg***'a geri döndü; önce oralardaki sosyal-demokratlarla ilişki kurmak için Vilna, Moskova ve Oryehovo-Suyevo'ya uğramıştı. 1895 sonbaharında, sonra "İşçi Sınıfının Kurtuluşu İçin Petersburg Mücadele Birliği" adını alan "Eskiler" örgütü, böylece bu birliğin kurucusu olarak

görünen Lenin'in yönetimi altında, kesin olarak ***kitle ajitasyonu*** yolunu tuttu. Mücadele Birliği'nin fabrikada dağıttığı bir bildirinin hemen ardından Thornton Fabrikasında 18 ve 19 Kasım'da patlak veren grev özellikle büyük bir öneme sahiptir. Bu grev, Thornton işçileri arasında, fabrikadaki durum üzerine bir anket vs. ile mücadelenin hazırlığını doğrudan yöneten Lenin'in adıyla yakından ilişkiliydi. Bu işçilere çağrılardan birini de o yazmıştı. Aynı dönemde, 1895 sonbaharında Lenin, işçiler arasında büyük popülariteye sahip olan, "Fabrikalarda ve İşletmelerde İşçilerden Alınan Ceza Paraları Üzerine Yasanın Açıklaması" broşürünü yazdı.

Grev hareketini yöneten ve G. Krjijanovski, N. Krupskaya (Lenin onunla 1894 başında tanışmıştı) ve diğerlerinin dahil olduğu Mücadele Birliği, enlemesine ve boylamasına gelişiyor, yeni güçler kazanıyor ve yeni ilişkiler kuruyordu. Güçleri biraraya toplamak amacıyla Lenin, entelektüel güçler bakımından zengin, fakat doğrudan kitleler içinde çalışmayan L. Martov'un grubuyla birleşmeyi gerçekleştirdi. Hareketin gelişimi sayesinde Lenin, illegal bir gazetenin, "Raboçeye Dyelo" (İşçi Davası) çıkarılması sorununu ortaya atma olanağı elde etti. Dörtte üçü Lenin'in makalelerinden oluşan ve işçi sınıfının politik özgürlük uğruna mücadelesinin gerekliliğini vurgulayan gazetenin ilk sayısı hazırdı ki, 1895 Aralık'ının 20'sini 21'ine bağlayan gecesinde, aralarında Lenin'in de bulunduğu Mücadele Birliği'nin çok sayıda fonksiyoneri tutuklanıp zindana atıldı; Lenin bir yıl iki ay zindanda kaldı. Ağustos 1896'da Nadejda Krupskaya da tutuklandı.

Lenin zindanda, dışarıda kalmış yoldaşlarla ilişkisini sürdürdü ve Mücadele Birliği için bildiriler ("Çarlık Hükümetine") ve broşürler ("Grevler Üzerine" broşürü polisin matbaayı basması sırasında kayboldu) yazdı. İşçi hareketinin gelişimiyle bağıntı içinde, Petersburg'lu sosyal-demokratlar arasında, bir partinin resmen kuruluşu için bir parti kongresi toplama düşüncesi doğdu. Bu parti kongresi için (ama sonra bu kongre gerçekleştirilemedi) Lenin, açıklamasıyla birlikte bir ***program taslağı*** yazdı. Mücadele Birliği'nin bir dizi yayın görevinin yanısıra Lenin, zindanda kaldığı süreyi bilgisini daha da mükem-

melleştirmek için kullandı: ama esas olarak büyük eseri "Rusya'da Kapitalizmin Gelişmesi" üzerinde çalıştı.

SÜRGÜNDE

10 Şubat 1897'de II. Nikola zindandaki Mücadele Birliği üyelerinin üç yıllığına Sibirya'ya gönderilmesi doğrultusundaki Polis Dairesi kararını onayladı, ve Lenin, Yenisey vilayeti, Minussinsk ilçesi ***Şuşenskoye*** köyüne sürgüne gitti. Yola çıkmadan önce Lenin ve Mücadele Birliği'nin diğer üyeleri, yolculuğa hazırlanmaları için birkaç günlüğüne serbest bırakıldılar. Lenin bu "izni", Mücadele Birliği'nin tutuklanmamış üyeleriyle biraraya gelmek için kullandı. Onlarla yaptığı toplantılarda; Petersburg'lu sosyal-demokratların bir kısmında kendini belli eden "Ekonomizm"e karşı çıktı.

Rusya'yla doğrudan ilişkiden, kitleler arasında doğrudan çalışmadan koparılmış olan Lenin, sürgünde yine de Rusya'daki sosyal-demokratlar ve yurtdışı grubu "Emeğin Kurtuluşu" ile sıkı temas içindeydi ve Rusya ile Batı Avrupa'da Marksist düşüncenin ve işçi hareketinin gelişimini dikkatle izliyordu.

Felsefede, politik ekonomide ve tarım sorununda Marx'ın öğretisinin revizyonuyla işe başlayan ***revizyonistlerin*** daha ilk çıkışı, Lenin'in enerjik direnişine çarptı, Lenin kısmen yoldaşlara yazdığı mektuplarda, ama esas olarak, örneğin "Novoye Slovo" (Yeni Söz), "Naçalo" (Başlangıç), "Jizn" (Yaşam), "Mir Bojiy" (Tanrının Dünyası), "Nauçnoye Obosreniye" (Bilim Dergisi) gibi legal yayınlarda yayınlanan makalelerde, her türlü "düzeltme" çabasına karşı Marksizmi savundu. Felsefe alanında Lenin, revizyonistlerin diyalektik materyalizm yerine yeni Kantçılığı koyma çabasından uzaklaştı ve Plehanov'un revizyonistlere karşı yönelik felsefi makalelerini daha da keskinleştirdi. Lenin bu dönemde genel olarak, her zaman büyük önem verdiği felsefeyle uğraştı; Holbach'ı, Helvetius'u, Kant'ı, Hegel'i ve diğerlerini inceledi. "Kapitalizm ve Tarım" adlı büyük bir

makalede, Kautsky'nin tarım sorunu üzerine genel olarak Marksist çalışmasını, kapitalist gelişme yasalarının tarım için geçerli olmadığını ve bu alanda Marksist yöntemlerin kullanılamayacağını kanıtlamaya çalışan legal "Marksist" Bulgakov'un saldırılarına karşı savundu. Lenin, pazarlar teorisi üzerine yazınsal tartışmaya da katıldı, burada Marx'ın bu alandaki görüşlerini savundu ve revizyonistler tarafından yadsınan Marksizmin esas ekonomik teorisinin devrimci karakterini kanıtladı. Bernstein'ın kötü ünlü kitabına ("Sosyalizmin önkoşulları ve Sosyal-Demokrasinin Görevleri", 1899'da yayınlandı), revizyonizmin bu kutsal kitabına Lenin'in tutumu düşmanca sertti.

Revizyonizme karşı mücadelede Lenin, Plehanov ve Kautsky'nin birleşik cephesi asla, bu mücadelede Lenin, Plehanov ve Kautsky'nin tamamen homojen bir bakış açısına sahip oldukları ve bu yüzden aynı biçimde devrimci Marksizmin temsilcileri sayılabilecekleri anlamına gelmez. Gerçekte uluslararası sosyalist hareket içinde, politik faaliyetinin başlangıcından sonuna dek Marx'ın ve Engels'in çizgisini sürdüren gerçekten devrimci, sonuna kadar tutarlı biricik Marksist Lenin'di. O zamanlar henüz Marksist kampta bulunan Kautsky'nin (örneğin Bernstein'a karşı tavrında) ve Plehanov'un (örneğin Struve'ye karşı tavrında) teorik ve politik faaliyetleri daima oportünizm unsurları, Marksizme sırt çevirme unsurları taşıyordu. Lenin'den farklı olarak ne Kautsky ne de Plehanov tutarlı Marksistler değillerdi.

1899 yazında, Lenin sürgünde, Ekonomizmin en eski belgelerinden biri olan "Credo"yu şiddetli bir eleştiriye tabi tuttu. "Ekonomizm", Rus sosyal-demokrasisinin, bugün yurtdışında karşı-devrim kampında bulunan Kuskova ve Prokopoviç tarafından oluşturulmuş olan sağcı, oportünist kanadıydı. Lenin tarafından yazılan ve sürgündeki bir grup sosyal-demokrat tarafından desteklenen ve yurtdışında yayınlanan "Credo"ya karşı "Protesto", Ekonomizme karşı mücadelede önde gelen bir öneme sahipti ve oportünizmin Rus sosyal-demokrasisinin saflarına sızmasına karşı mücadele yürüten devrimci Marksistlerin pozisyonunu güçlendirmeye hayli katkıda bulundu. Yıl sonunda Lenin, doğrultusunu, Rus sosyal-demokrasisinin artık ulaşmış olduğu yere göre geriye doğru bir adım, bir gerileme olarak

tanımladığı aşırı Ekonomistlerin organı "Raboçaya Myssl"e (İşçi Düşüncesi) karşı bir makaleyle (bu makale o zaman yayınlanmadan kaldı) karşı çıktı. Burjuva-demokratik devrimde proletaryanın önder rolünün vurgulandığı, ***"Sosyal-Demokratların Görevleri"*** (1897) broşürü de, Lenin'in Sibirya'da kaldığı döneme rastlar. Broşür, "Emeğin Kurtuluşu" grubu tarafından büyük sempatiyle karşılandı. Sosyalist devrim için zorunlu bir aşama olarak işçi sınıfı önderliğindeki burjuva-demokratik devrimin hazırlanması, devrimci proletaryanın hegemonyası için mücadele, Rus sosyal-demokrasisinde ve uluslararası arenada oportünistlerin tüm türlerine karşı mücadele, gerçekten devrimci bir partinin kurulması için mücadele — Lenin'in 1895-1905 yıllarındaki politik ve yayınsal faaliyetinin temel içeriği budur.

Lenin revizyonizme ve Rus sosyal-demokrasisinin oportünist kanadına karşı mücadele yürütüp, partinin görevlerini pozitif biçimde hazırlarken (yukarıda adı geçen broşür dışında burada, Lenin tarafından 1899'da Sibirya'da kaleme alınmış olan "Partimizin ***Bir Program Taslağı"*** da sayılmalıdır), Narodnizme karşı mücadeleyi de sürdürdü (1897 yılından: "Ekonomik Romantizmin Karakteristiğine İlişkin" büyük makale), "genel Avrupa romantizminin bir varyasyonu" olarak tanımladığı Narodnik sosyalizminin küçük-burjuva ve gerici karakterine işaret etti. Lenin, bu biçimde, "kapitalizmin Narodnik eleştirisinin gerici karakteri"ni vurgularken, aynı zamanda bir dizi makalede de, soylulara ve serfliğin kalıntılarına karşı mücadele eden küçük mülk sahiplerinin (köylülüğün) çıkarlarını yansıttığı ölçüde, Narodnizmdeki devrimci-demokratik yanı da gösterdi.

1899 yılında, Lenin'in zindanda başlanmış ve Sibirya'da sonuçlandırılmış büyük eseri ***"Rusya'da Kapitalizmin Gelişmesi"*** yayınlandı. Muazzam bir istatistiki materyal yığınının titiz incelenmesi üzerinde yükselen ve bilimsel araştırmanın örneğini oluşturan bu temel çalışma, devrimden önceki dönemde "Rusya'da sosyo-ekonomik sistemin analizini ve böylece sınıf yapısını" veriyordu. Marksist iktisadi düşüncenin gelişimi için olağanüstü önemde olan bu kitap, Narodniklerin kırda ekonomik ilişkilerin gelişme yoluna dair tasarımlarını kesin ola-

rak yıktı, çünkü bu gelişme yolunun kapitalist olduğunu reddedilemez biçimde kanıtladı. Ülke ekonomisinde proletaryanın ve köylülüğün özgül ağırlığı, yaklaşan devrimin burjuva-demokratik karakterini ve bu devrimde işçi sınıfının önder rolünün gerekliliğini önceden belirliyordu. Kitap V. İlyin takma adı altında legal olarak yayınlandı ve 1908 yılında yeniden basıldı.

Dergiler için bir dizi makale ve daha büyük çalışmaların dışında Lenin Sibirya'da, işçiler arasında propaganda için de ***"Yeni Fabrika Yasası"*** broşürünü yazdı, bu broşür 1899 yılında yurtdışında yayınlandı.

Lenin Sibirya'dayken, merkezi bir organ, "Raboçaya Gazeta" (İşçi Gazetesi) yayınlama kararı alan (bu karar gerçekleştirilememiştir) ***İlk Parti Kongresi*** (1898) yapılmıştır. Gazeteyi Lenin'in redakte etmesi öngörülüyordu. Lenin bu gazete için 1899'da bazı makaleler yazdı, bunlar ancak 1925 yılında yayınlanabildiler.

1898 ilkbaharında, başlangıçta Ufa'ya sürülmüş olan ***N. Krupskaya***, kendisinin de oraya sürülmüş olduğu Şuşenskoye'ye geldi. Burada Lenin'le evlendi. O andan itibaren Lenin'in ölümüne dek sürekli onun yardımcısı ve arkadaşı olarak kaldı.

Sürgünün sonuna doğru, devrimci Sosyal-Demokrat bir parti kurmanın önkoşulu olarak, yurtdışında polis baskınından uzakta ***illegal*** bir ***gazete*** —sonraki "Iskra"— çıkarma gerekliliği düşüncesi Lenin'i yoğun biçimde meşgul ediyordu. Lenin, dağınık yerel Sosyal-Demokrat örgütlerden, belirli bir ideolojik temel üzerinde, devrimci ortodoks Marksizm üzerinde yükselen böyle bir partinin kurulmasını, gelecek dönemin en önemli görevi sayıyordu. Lenin, plânım gerçekleştirmek için, Turuhansk bölgesinde sürgünde yaşayan Martov'a ve Vyatka'ya sürülmüş olan Potressov'a "üçlü ittifak" önerdi. Öneri kabul edildi. Lenin, bu yeni yazınsal-politik girişimi "Emeğin Kurtuluşu" grubuyla ortaklaşa gerçekleştirmek istiyordu.

Sürgünün bitiminden sonra Lenin, 11 Şubat 1900'de Rusya'ya geri döndü. "Iskra"nın çıkarılması için hazırlık çalışmalarını (Rusya'da kalan yoldaşlarla gazete için yardım, yazışmaların gönderilmesi ve

para olanaklarının sağlanması üzerine görüşmeler) sonuçlandırmak için Lenin, girmesi yasaklanmış olan Petersburg'dan fazla uzak olmayan Pskov'da geçici olarak kaldı. Burjuva entelektüellerle mükemmel bağlara sahip legal Marksistlerin de katıldığı —bunlar destek sözü vermişti— bu Pskov toplantısında, gazete çıkarılması sorunu kesin olarak çözüldü ve Lenin tarafından önerilen programı kabul edildi. Yurtdışına seyahatine dek Rusya'da kaldığı bu süre sırasında Lenin, Petersburg'a (illegal), Moskova'ya, Nijni-Novgorod'a ve N. Krupskaya'nın geri kalan sürgün süresi için Sibirya'dan getirildiği Ufa'ya gitti. Petersburg'a gezilerinden biri sırasında Lenin 1900 Mayıs sonunda Martov'la birlikte tutuklandı, ama on günlük gözaltından sonra serbest bırakıldı. Lenin, 29 (16) Temmuz 1900'de, "Iskra" için tüm hazırlık çalışmalarını bitirdikten ve akrabalarıyla görüştükten sonra yurtdışına çıktı, önce Almanya'ya, sonra "Iskra"nın çıkarılmasını örgütlemek için İsviçre'ye gitti. Böylece Lenin'in, yaklaşık beş buçuk yıl sürecek olan ***ilk göçmenlik dönemi*** başlıyordu.

"ISKRA" DÖNEMİ

Cenevre'de "Emeğin Kurtuluşu" grubuyla, neredeyse sonuçsuz kalacak olan uzun pazarlıklardan sonra Lenin ve ona refakat eden Potressov, Plehanov'la anlaşmayı nihayet başardılar ve ***Münih***'e yerleşmiş olan Lenin, "Iskra" (Kıvılcım) gazetesinin ve teorik dergi "Zarya"nın (Şafak) yayınlanmasına geçme olanağını elde etti. Yazı Kurulu Lenin, Martov, Potressov, Plehanov, Akselrod ve Vera Zasuliç'ten oluşuyordu. Lenin, Krupskaya ve Martov'ların gelişine kadarki (ikisi de bir sonraki yılın ilkbaharında geldi) ilk dönemde gazetenin çıkarılması için olağanüstü zor koşullar altında çalıştı (gazete Leipzig'te illegal olarak basılıyordu). Sonunda nihayet tüm engeller aşıldı ve Aralık 1900'de "Iskra"nın birinci sayısı, Bolşevik Parti tarihinde olağanüstü bir rol oynamış olan bu "tamamen Bolşevik doğrultudaki ilk" gazete (Lenin'in ifadesi) yayınlandı.

Hasımları tarafından haklı olarak "Leninist" "Iskra" olarak tanımlanan, Lenin'in esinlendirdiği "Iskra", Partimizi kurdu, onun programını taktiğini ve organizasyonunu hazırladı. "Iskra"yla birlikte Lenin, "Iskra Örgütü"nü de kurdu; üyeleri Lenin'den sürekli talimat alan "Iskra"nın bu mükemmel ajanları Rusya'da Ekonomizmin altedilmesi, Parti komitelerinin "Iskra" ilkelerine göre reorganizasyonu, "Iskra"nın önde gelen Parti organı olarak tanınması ve örgütsel bir birlik olarak proletaryanın gerçek bir devrimci partisini ortaya çıkaracak II. Parti Kongresi'nin toplanması için enerjik bir mücadele yürüttüler.

Lenin "Iskra"yı, siyasi tefekkürdeki tüm burjuva (liberalizm, "Struvizm") ve küçük burjuva (Narodnikler, Sosyal-Devrimciler*) akımlara ve yönelimlere karşı, sosyal-demokrasi içindeki "sol" ve sağ oportünizmin tüm görünümlerine (özellikle ekonomizme) karşı uzlaşmaz bir mücadele ruhuyla yönetti. "Iskra"da Lenin'in şiddetli saldırısına uğrayan Ekonomistler, 1901 yazında "Iskra" yandaşlarıyla uzlaşma ve birleşme eğilimi gösterdiler. Ancak Ekonomistler, devrimci Marksizm zemininde durma yeteneğinde olmadıklarından, Lenin, bir kısım "Iskra" yandaşlarının (bunların arasında Plehanov ve Martov da vardı) yalpalamasına bakmaksızın, Ekonomistlerle örgütsel bağın tamamen koparılmasında ısrar etti. 1902 ilkbaharında Lenin'in, Parti tarihinde yeni bir dönem başlatan ***"Ne Yapmalı?"*** kitabı yayınlandı. "Iskra"nın "taktik ve örgütlenme politikasının bir özetini" temsil eden, Lenin'in "Iskra" dönemindeki en berrak ve en parlak eseri olan bu kitap, Ekonomizme bir daha kendine gelemeyeceği bir darbe indirdi. Rusya'daki tüm "pratikçiler" üzerinde olağanüstü bir etki uyandırdı ve "Iskra" akımının sağlamlaşmasında ve Rusya'da sos-

* *Sosyal-Devrimci (aslında "Sosyalist Devrimciler" ve "Essery"de denmektedir) 1901 yılında zengin, orta köylüler ve küçük-burjuva aydınların partisi olarak kuruldu. S.R.ler Narodnizmin ardıllarıydılar. Ekonomik programları öncelikle "Toprağın Toplumsallaştırılması"ydı. Politik olarak Sosyal-Devrimciler bireysel terör yanlısıydılar. 1917 Devrimi'nde çoğunluk, öncelikle Kulaklara dayanan karşı-devrimci bir parti olarak ortaya çıktı. İç savaşta Beyaz'lar ve emperyalist müdahalecilerden yana tavır aldılar. Sosyal-Devrimcilerin sol azınlığı Ekim 1917'den Mart 1918'e kadar Bolşeviklerle birlikte çalıştı ve kısmen Komünist Parti'ye geçti.* ***—Alm. Red.***

yal-demokrat örgütlerin bu akım tarafından ele geçirilmesinde tayin edici bir rol oynadı.

Ekonomistlere karşı mücadelenin yanısıra Lenin, daha sonra 1905 yılında kurulacak olan Meşruti Demokratlar Partisi, "Kadetler" için zemini hazırlayan Peter Struve ve onun redaktörlüğünü yaptığı "Osvobojdeniye" (Kurtuluş) şahsında ortaya çıkan liberalizme karşı amansız bir teşhir kampanyası yürüttü. Lenin, liberallerin otokrasiye karşı "mücadelesinin" korkak ve çelişik karakterini, salt demokratik talepleri ciddiyet ve kararlılıkla savunma yeteneksizliğini, devrimden korkusunu ve işçi sınıfının devrimci hareketi karşısında düşmanlığını açığa çıkardı. Burada Lenin'in Struve'ye karşı yönelmiş makalesi "Zemstvo'ya Karşı Saldırı ve Liberalizmin Aniballeri"nin (1901) özel bir önemi vardır.

Bir dizi makalede Lenin, ***Sosyal-Devrimciler Partisi*** kimliğinde yeniden dirilen Narodnizmi çok yönlü bir eleştiriye tabi tuttu. Sosyal-Devrimcilerin teorik eklektizmini*, işçi sınıfının bağımsız rolünü anlamamasını, proletarya ve köylülük arasındaki sınıf farklılıklarını örtbas edişini gösterdi ve proletaryanın, köylülüğün ve aydınların tamamen türdeş sosyal güçler oldukları ve sosyalizm için mücadeleye uygun oldukları anlayışını eleştirdi. Sosyal-Devrimcilerin "sosyalizm"inin özünde küçük-burjuva karakterini ve kitle hareketinden kopuk, terörist mücadele yöntemlerinin işe yaramazlığını göstererek Lenin, Sosyal-Devrimcilerin programını ve taktiğini "devrimci maceracılık" ve "vülger sosyalizm" olarak tanımladı ve Sosyal-Devrimcileri, burjuva demokrasisinin sol kanadı olarak adlandırdı.

1902 Ocak'ından Mart'ına kadarki sürede "Iskra" tarafından ***Parti programı'nın*** hazırlanmasına Lenin sürekli katıldı. Plehanov tarafından kaleme alınan ilk program taslağı, Program'ın Rus kapitalizmine "doğrudan savaş ilanı"nı temsil etmesini isteyen ve Plehanov'un, Program'ın devrimci-proleter karakterinin yeterince vurgulanmamasına yolaçan bir dizi formülasyonunun soyutluğunu ve yanlışlığını gösteren Lenin'i tatmin etmemişti. Bu yüzden Lenin kendi taslağını

* *Çeşitli öğretilerden ve sistemlerden, canının istediğini seçen bir akım — Alm. Red.*

sundu. Bu temelde "Iskra " Yazı Kurulu'nda Lenin'le Plehanov arasında neredeyse bölünmeyle sonuçlanacak olan şiddetli bir mücadele patlak verdi. "Iskra" Yazı Kurulu Plehanov'un taslağını temel olarak kabul etti ve Lenin'in taslağından, özellikle küçük işletmenin büyük işletme tarafından yerinden edilmesi ve proletarya diktatörlüğü noktaları üze-rine bazı önemli düzeltmeleri devraldı. Bu eklemeler sayesinde Plehanov'un taslağı önemli ölçüde düzeltildi, ama bu düzeltme Lenin'in istediği ölçüde olmadı. Programın, köylü komitelerinin kurulması ve 1861 yılındaki "Köylü Kurtuluşu"nda, köylü topraklarından büyük toprak sahipleri yararına koparılan toprak parçalarının köylülere geri verilmesini talep eden, tarım sorunuyla ilgili bölümü, Lenin tarafından yazılmıştı.

Program'ın "Iskra" Yazı Kurulu'nca kabulünden hemen sonra, ***köylü sorununa*** (bu konuda "Iskra"nın 3. sayısındaki "İşçi Partisi ve Köylülük" makalesi önemlidir) ve sosyal-demokrasinin köylü sorunuyla ilişkisine (burada 1903'te yazılmış ve zamanında çok popüler olan "Köy Yoksullarına" broşürüne değinmek gerekir) büyük bir özen gösteren Lenin, Yazı Kurulu tarafından yeni kabul edilmiş tarım programına ilişkin ayrıntılı bir açıklama getirdiği ve toprağın ulusallaştırılmasından yana tavır aldığı büyük makalesi "Rus Sosyal-Demokrasisinin Tarım Programı"nı yazdı. Bu makale, Lenin'le Plehanov arasında yeniden neredeyse bir kopmaya yolaçacak olan, Yazı Kurulu içinde yeni bir çatışmaya neden oldu. Program tartışmasının gösterdiği gibi Plehanov, Lenin tarafından en üst ve son merci sayılmamasından bir bütün olarak son derece hoşnutsuzdu ve bu yüzden, dört ay süren tartışmalardan ve bir çok kez yeniden yazıldıktan sonra nihayet "Zarya"da yayınlanan makaleye ilişkin eleştirisini özellikle sert ve kavgacı tarzda yaptı. Plehanov'un ve diğer Yazı Kurulu üyelerinin zorlaması üzerine Lenin, ulusallaştırma üzerine son derece önemli bölümü makaleden çıkarmak zorunda kaldı. Parti Kongresi'nden kısa süre önce Lenin özel bir makalede "Iskra"nın tarım programını, sonraları tarım sorununda Menşeviklerin baş teorisyeni olan Peter Maslov'un saldırılarına karşı savundu. "Iskra" döneminde Lenin (1901 yılında), Bulgakov ve Hertzlin revizyonizmine karşı ve Çernov ile

diğerlerine karşı da bir dizi makale yazdı, bunlar "Zarya"da "Tarım Sorunu ve 'Marx-Eleştirmenleri' " başlığı altında yayınlandı.

1902 yılında parti programı nedeniyle, Lenin'in tarım programı üzerine makalesi ve daha önce 1901 yılında Lenin'in Struve'ye karşı yazdığı bir makale (aralarında Plehanov'un da bulunduğu Yazı Kurulu'nun bir bölümü, liberallere karşı daha az sert tavırdan yanaydılar) ve başka sorunlar nedeniyle Yazı Kurulu'ndaki şiddetli görüş ayrılıkları, Lenin'in "Iskra"da tutarlı devrimci çizgiyi gerçekleştirmesini zorlaştırıyordu. Bu görüş ayrılıklarında Yazı Kurulu ya iki eşit parçaya bölünüyor (bir yanda Plehanov, Akselrod, Zasuliç; diğer yanda Lenin, Martov, Potressov) ya da "gençler"den, yalpalayanlardan biri "Emeğin Kurtuluşu" grubunun yanına geçiyor, o zaman Lenin azınlıkta kalıyordu. Bu yüzden Lenin'de sonra II. Parti Kongresi'nde hayata geçirmek istediği, Yazı Kurulu'nu daha büyük sağlamlık gösterecek ve katı devrimci bir politikanın gerçekleştirilmesini sağlayacak şekilde yeniden örgütleme düşüncesi doğdu.

"Iskra" dönemi sırasında Lenin'in görevi, "Iskra" tarafından savunulan programatik, taktik ve örgütsel düşüncelerin sağlam temeli üzerinde, savaşma yeteneğine sahip sağlam bir ***Partinin*** yaratılmasıydı. Örgütsel sorunlara, Parti örgütlerinin inşası yöntemlerine Lenin her zaman büyük dikkat gösterdi. Bu sorunda "Ne Yapmalı?" broşürünün yanısıra, "Örgütsel Görevlerimiz Üzerine Bir Yoldaşa Mektup"u büyük bir rol oynadı. "Iskra" yandaşlarının örneğin Petersburg'ta, örgütü ele geçirmek için yürütmek zorunda oldukları şiddetli mücadeleye Lenin en önde katıldı: "Iskra" mutemetleriyle mektuplaştı, pratik talimatlar ve öğütler verdi. 1902 sonunda Lenin'in önderliği altında, II. Parti Kongresi'nin hazırlığı için bütün pratik çalışmayı üstlenen "Örgütleme Komitesi" kuruldu. Parti Kongresi'ne hazırlık sırasında şeklen Rusya Sosyal-Demokrat İşçi Partisi'ne dahil olan ve Parti'yle federatif bir ilişki amaçlayan "Bund"un (Genel Yahudi İşçi Birliği) milliyetçi ve ayrılıkçı eğilimleri özellikle açık günyüzüne çıktığında, Lenin, "Iskra"da Bund'un konumu üzerine bir dizi makale yayınladı, Bund'un birleşik, ortak Parti çerçevesinde yalnızca özerkliğinin kabul edilebileceğini açıkladı. Lenin'in 1903 yılındaki, ulusların kendi kaderini tayin hakkı üzerine program mad-

desinin açıklığa kavuşturulmasını konu edinen "Programımızda Ulusal Sorun" makalesine de değinmek gerekir.

"Iskra"nın kuruluşundan 1902 ilkbaharına dek Lenin, "Iskra" Yazı Kurulu'nun bir bölümüyle birlikte Münih'te yaşadı. Polisin Yazı Kurulu'nun izini araştırdığı ortaya çıktığında, Lenin ***Londra***'ya taşındı, 14 Nisan'da oraya vasıl oldu. Yazın annesi ve kızkardeşi Anna Yelizarova ile birlikte bir süre Kuzey Fransa kıyısında yaşadı. Yılın sonunda, bazı konferanslar vermek üzere İsviçre'ye gitti. 1903 Şubat sonu ve Mart başında, Sosyal Bilimler Rus Yüksek Okulu'nda tarım sorunu üzerine seminerler ve bu sorun üzerine kamuya açık bir konferans da verdiği Paris'te yaklaşık iki hafta kaldı. 1903 Nisan'ının ikinci yarısında Lenin, Londra'dan, "Iskra"nın basımının da taşındığı ***Cenevre***'ye yerleşti.

II. PARTİ KONGRESİ VE BÖLÜNME

30 Temmuz-23 Ağustos 1903 tarihleri arasında II. Parti Kongresi yapıldı. Açılışı Brüksel'de yapılan Kongre, çalışmalarını Londra'ya taşıdı. "Iskra" tarafından savunulan görüşler temelinde gerçek bir Parti yaratacak ve "Iskra"nın yıllar boyu yürüttüğü o zorlu mücadeleye başarıyla taçlandıracak olan bu Parti Kongresi'ni toplamak bütünüyle Lenin'in düşüncesiydi. Parti Kongresi'nin toplanması için ön çalışmalar da esas olarak Lenin tarafından yönetilmişti.

Lenin'in çalışmalarına en yoğun biçimde katıldığı Parti Kongresi (Bund'un Parti içindeki konumu üzerine, Parti Tüzüğü, Parti Programı, tarım programı üzerine raporlar ve tartışma konuşmaları, Parti Tüzüğünün 1. maddesi üzerine önemli tartışma), ***"Iskra" tarafından savunulan ilkelerin tam zaferini*** getirdi. Lenin'in ve Leninist "Iskra"nın bir zamanlar karşı mücadele yürüttükleri oportünist akım ve eğilimler ("Ekonomizm", Bund'un milliyetçiliği vs.) Parti Kongresi'nde hiçbir yankı bulamadı. Ama "Iskra" grubu, devrimci Marksizmin tüm eski karşıtlarının yandaşlarını yenip, Parti'yi "Iskra" tarafından savunulan görüşler temelinde inşa ederken, Parti tüzüğünün

1. maddesi sorununda kendi aralarında, "sertler" ve "yumuşaklar" olarak ayrıldı ve Parti Kongresi'nin sonunda, Parti'nin merkezi kurumlarının bileşimi sorununda çoğunluk ve azınlık olmak üzere bölündü. "Iskra" yandaşlarının bölünmesi, Parti Kongresi'ne de hemen yansıdı.

Parti Tüzüğünün 1. maddesinin görüşülmesi sırasında Martov, "Iskra" karşıtlarının desteği sayesinde, kendi formülasyonunu kabul ettirdi, buna göre Partiye üyelik için, Parti örgütlerinden birinin denetiminde ve yönetiminde çalışmak yeterliydi. Parti üyeliği için daha katı ve sert talepler koyan ve her Parti üyesinden, bir Parti örgütünün çalışmasına bizzat katılımını talep eden Lenin'in formülasyonu, Parti Kongresi'nin çoğunluğu tarafından reddedildi. Parti Kongresi'nin sonuna doğru, "Iskra" karşıtları (Ekonomistler ve Bund temsilcileri) Kongre'yi terkettikleri ve böylece Martov yandaşlarını azınlığa düşürdükleri için, güçler dengesi değişti. Böylece Lenin, Merkez Yayın Organı'nın Yazı Kurulu ve Merkez Komitesi için aday listelerini, bileşimi Merkezi Yayın Organı'nın ideolojik sağlamlığını ve Merkez Komitesi tarafından sağlam bir pratik önderliği gelecek için de garantileyecek biçimde oluşturma olanağım elde etti: Merkez Komitesine üç "Çoğunlukçu" (Rusça: Bolşeviki) seçildi, çünkü "Azınlıkçılar" (Rusça: Menşeviki) seçimi reddediyordu; merkez Yayın Organı'nın Yazı Kurulu'na Lenin ile Kongre'de çoğunluk yandaşı olan Plehanov seçildi; aynı şekilde Martov da seçilmişti, fakat o Yazı Kurulu'na girmeyi reddetti. Menşevik Potressov, Akselrod ve Zasuliç hiç seçilemediler. Bu şekilde, gerek Merkez Komitesi, gerekse de Merkez Yayın Organı Yazı Kurulu bileşimi itibariyle Bolşevikti. Başkan olarak Plehanov'dan ve Merkez Komitesiyle Merkez Yayın Organının birer temsilcisinden oluşan en yüksek Parti mercii, Parti Divanı da Bolşevik olacaktı.

Parti Kongresi'nden sonra, gizli fraksiyonel örgütlerini kuran Menşevikler, Parti'nin merkezi mercilerine karşı Kongre'de başlayan mücadeleyi sürdürdüler. Bu dönemde Lenin'in çalışması son derece zor koşullar altında yürüyordu. Menşevik muhalefetle, Parti için herhangi bir biçimde kabul edilebilir olan bir anlaşma yapma çabalarının tümü başarısız kaldı. Bunlar Kongre'de yenildikten sonra, Parti'nin

merkezi mercilerini ele geçirmeyi kendilerine hedef edindiler. Plehanov bir süre sebat gösterdi ve Lenin'le birlikte "Iskra"nın altı sayısını redakte etti; ama Ekim sonunda, Yurtdışı Ligası'nın kongresi bittikten sonra çoğunluğa ihanet etti ve azınlığın yanına geçti.

Parti Kongresi'ne Lenin, yurtdışında yaşayan Rus Sosyal-Demokratlarını birleştiren "*Yurtdışı Ligası*"nın delegesi olarak katılmıştı; Liga'nın çoğunluğu Menşeviklerin elindeydi. Parti Kongresi'nden sonra Lenin'in, Liga delegesi olarak, ona rapor vermesi gerekiyordu. Menşevikler, Parti Kongresi'nde yaşanan yenilginin intikamını almak için, Lenin'in bu kürsüye çıkışını kullandılar. Lenin'in raporundan sonra Martov, Menşevik çoğunluğun isteği üzerine bir rapor sundu. Heyecanlı, isterik tonda yaptığı, iftiracı saldırılarla ve Lenin'in Kongre'de ahlâki açıdan güya kabul edilemez davranışı üzerine karanlık imalarla dolu konuşması, Liga çoğunluğunca (Akselrod, Potressov, Troçki, Dan, Zasuliç vs.) şiddetli alkış ve tezahüratla desteklendi. Menşeviklerin yakışıksız tutumuna karşı protesto işareti olarak Lenin kapayış konuşmasından vazgeçti ve diğer Bolşeviklerle birlikte Kongre'yi bir süre için terketti. Lenin Plehanov'la beraber genel Parti Tüzüğüyle çelişen Liga tarafından kararlaştırılmış tüzük maddelerini değiştirmeyi reddettiği için Liga Kongresi'nin dağıtılmasında ısrar etti. Liga resmen Merkez Komitesi adına sunulan bu kararlara uymayı reddetti.

Liga Kongresi'nde yaşanan olaylar, Plehanov'un sonraki tutumu için tayin edici önemdeydi: Liga Kongresi'nin bittiği gün, Menşeviklerin direnişinden ürkmüş olan Plehanov, Lenin'e karşı "Iskra"nın eski redaktörlerini yeniden Yazı Kuruluna koopte etme gerekliliğini savundu: eğer buna uyulmazsa, görevi bırakmakla tehdit ediyordu. Plehanov'un ihaneti, kendi kurduğu Parti'nin bölünmesi ona zaten zor ve acı gelen Lenin için ağır bir darbeydi. Lenin Plehanov'un kararını kabullenemiyordu. "Iskra" Yazı Kurulu'nu tek başına üstlenmeyi olanaksız gördüğü, ama aynı zamanda Plehanov'la birlikte Menşeviklerle anlaşmaya ve onlara taviz vermeye yanaşmak istemediği için, ***Lenin 1 Kasım'da "Iskra" Yazı Kurulundan ayrıldı;*** bunun üzerine Martov, Akselrod, Potressov ve Vera Zasuliç Plehanov

tarafından koopte edildiler. "Iskra" Menşeviklerin eline geçti, böylece Parti Divanı'nda da üstünlüğü onlar aldı. Bolşeviklerin elinde yalnızca, Ocak ayının ikinci yarısında, Lenin'in koopte edildiği Merkez Komitesi kaldı; Lenin Merkez Komitesi'nin yurtdışı temsilciliğine atanmıştı.

Şimdi Lenin'in görevi, Menşeviklerin Merkez Komitesi'ne karşı darbelerini püskürtmekten ibaretti. Ancak Merkez Komitesi içinde tam bir uyum egemen değildi ve üyelerin hepsi Lenin'le tam dayanışma içinde bulunmuyordu. Daha Lenin'in koopte edilmesinden kısa süre sonra Merkez Komitesi içinde uzlaşmacı eğilimler ortaya çıktı. Böylece Merkez Komitesi, Lenin'in görüşüne karşın, Liga'ya bir dizi örgütsel tavizler verilmesinden yana tavır aldı. Ocak 1904'te yapılan Parti Divanı oturumunda Lenin, azınlık ile çoğunluk arasında Parti içi fikir mücadelesinin, normal parti yaşamını dezorganize eden türde (boykot, Merkez Komitesi'nin liderliğinde çalışmayı reddetme) mücadele biçimlerini mahkûm edecek olan bir ekle sınırlanmasının saptanmasını talep etti. Bu kararın yerine Menşevikler, Parti'nin yalnızca bir bölümünü temsil ettiği gerekçesiyle, Merkez Komitesi'ne azınlık yandaşlarının seçiminde ısrar ettikleri bir başka kararı geçirttiler. Bu karara yanıt olarak Lenin, III. Parti Kongresi'nin toplanmasını talep eden bir karar tasarısı sundu. Bu karar tasarısı reddedildi.

Parti krizini "barışçı" yoldan aşma olanaksızlığından emin olduğu için Lenin, III. Parti Kongresi'nin toplanmasını kaçınılmaz görüyordu ve bunun toplanması için ajitasyon faaliyetini hazırladı. Uzlaşmacı bir ruh hali içindeki MK, Lenin'i desteklemedi, oy çokluğuyla Parti Kongresi'nin toplanmasına karşı çıktı ve hatta Lenin'e bir ihtar verdi. Bu yüzden Lenin, MK temsilcisi olarak dahil olduğu Parti Divanı'ndan bir süre için ayrılmak zorunda kaldı.

Mayıs 1904'te Cenevre'de Lenin'in, Parti içindeki krizi konu edinen kapsamlı broşürü ***"Bir Adım İleri, İki Adım Geri"*** yayınlandı. Broşürün baskısı neredeyse tamamlanmışken, bir MK üyesi, uzlaşmacı Noskov-Glyebov, basımın devam etmesini ve broşürün yayılmasını engellemeye boş yere çalıştı. Lenin bu kitapta bölünmenin ayrıntılı bir analizini veriyor, tüm aşamalarını ve tayin edici dönüm

noktalarını titizlikle inceliyor ve Parti'nin çoğunluk ve azınlık olarak bölünmesinin özünü, Parti'nin devrimci ve oportünist kanadı arasında mücadele olarak tanımlıyordu. Yeni "Iskra"da Menşevikler tarafından örgütsel alanda alınan tavrı Lenin, "örgüt sorunlarında oportünizm" olarak karakterize ediyordu.

"Bir Adım İleri, İki Adım Geri", Lenin'in bölünme yılı boyunca kaleme aldığı neredeyse tek büyükçe eserdi. 1904 Mayıs-Kasim ayları arasında Lenin, neredeyse hiçbir şey yazmadı ve M. Olminski, V. Vorovski, A. Bogdanov ve diğer yoldaşlar tarafından yazılmış olan broşürlerin redaksiyonuyla yetindi. (Bu broşürler Menşeviklere karşı yöneliyordu) Bolşevikler herhangi bir basın organına sahip olmadıklarından, yazınsal faaliyet son derece zorlaşmıştı. Bu arada "Iskra"ya sahip olan Menşevikler, her sayıda Bolşeviklere ve bizzat Lenin'e karşı utanmazca bir saldırı yürütüyorlardı. "Iskra" sütunlarında, Menşevikleri destekleyen, Alman sosyal-demokrasisinin Karl Kautsky, Rosa Luxemburg gibi otoriteleri de Bolşeviklere karşı çıkıyorlardı. II. Enternasyonal'in en seçkin temsilcisi, "ortodoks" Marksist sayılan Kautsky, onun redaksiyonu altında çıkan "Neue Zeit" ta, Lenin'in Rosa Luxemburg'un saldırılarına yanıtını yayımlamayı reddetti.

Lenin, uzlaşmacı MK'nın direnişine bakmaksızın, ***III. Parti Kongresi'ni toplamak için ajitasyonunu sürdürdü.*** Haziran'da, aralarında Krassin ve Noskov-Gleybov'un bulunduğu, uzlaşmacı MK üyelerinden üçü, bir dizi yerel örgüt tarafından talep edilmesine rağmen Parti Kongresi'nin toplanmasına karşı çıktılar ve üç uzlaşmacının daha MK'ya koopte edilmesini kararlaştırdılar. MK'nın bu üç üyesi aynı zamanda, Lenin'i MK'nın yurtdışı işlerinden uzaklaştırma kararı da aldılar ve ona, yazılarını yalnızca MK onayıyla bastırmasını önerdiler. Lenin, hızla Menşevizme doğru kaymış olan üç MK üyesinin "Temmuz Deklerasyonu"nun meşruiyetini reddetti ve III. Parti Kongresi'nin toplanması için mücadeleyi sürdürdü, bu arada aynı zamanda kararlılıkla Bolşevizmin örgütsel olarak toparlanması yolunu tuttu. Ağustos'ta Lenin İsviçre'de, III. Parti Kongresi'nin toplanması için Parti'ye bir çağrı çıkaran 22 seçkin Bolşevik'in bir konferansını

yönetti. Bunun üzerine Rusya'da Parti çoğunluğunun bir dizi konferansları yapıldı, bunlar tarafından Aralık'ta "Çoğunluk Parti Komiteleri Bürosu" kuruldu, Parti Kongresi'nin toplanması çalışmaları burada yoğunlaştı. Çoğunluk Komitesi'nin bileşimi esas olarak Lenin tarafından belirlendi.

Lenin, çoğunluğun uluslararası forumda bağımsız salıneye çıkışına çok önem verdiğinden, II. Enternasyonal'in Amsterdam Kongresi'ne Bolşeviklerin iki delegesinin gönderilmesini örgütledi ve Kongre'ye raporun hazırlanmasına ve redaksiyonuna katıldı.

Yıl sonunda Lenin, MK'ya gizlice üç Menşevik seçmiş olan uzlaşmacı MK'ya, "Merkezi Parti Kurumlarının Parti'den Kopması Üzerine Açıklamalar ve Belgeler" broşürüyle tayin edici bir darbe indirdi, bu broşürde üç MK üyesini, Parti'yi sistematik olarak aldatmakla suçluyordu. O sırada Lenin, bir çoğunluk organının, "Vperyod" (İleri) gazetesinin yayınına da yönelmişti.

Daha "*Vperyod*"un kurulmasından önce, Bolşeviklerle Menşevikler arasındaki örgütsel görüş ayrılıkları, taktik ve politik görüş ayrılıkları haline gelmişti. "Zemstvo kampanyası ve 'Iskra'nın Plânı" broşüründe ve bir dizi makalede Lenin, Menşeviklerin oportünist taktiğini acımasız bir eleştiriye tabi tuttu. Bu taktik, proletaryanın dikkatini "halk ayaklanmasının başında otokrasiye doğrudan saldırı"dan çelmek ve Zemstvo'da ve liberal burjuvazinin başka toplantılarında işçilerin konuşmacı olarak sahneye çıkmasından oluşan proletaryanın mücadelesinin "daha yüksek bir tipini" ilan etmekten ibaretti. Lenin, Menşeviklerin harekette önderlik rolünü liberallere verme ve burjuva liberalizminin karşı-devrimci, anti-proleter karakterini örtbas etme çabalarını şiddetle eleştirdi. Daha sonraları, bütün 1905 Devrimi boyunca Lenin, Menşevizmin taktik şiarlar alanında devrimci Marksizmden tüm sapmalarını adım adım izledi.

1905-1907 DEVRİMİ

22 (9) Ocak Petersburg olaylarının haberi geldiğinde, Lenin bunları "Rusya'da devrimin başlangıcı" olarak karakterize etti ve

hemen ***silahlı ayaklanmanın*** ideolojik-politik, örgütsel ve teknik hazırlığı ve ona proletaryanın önderliği sorununu gündeme getirdi. Silahlı ayaklanmanın başarıya ulaşması için Lenin, işçi sınıfı partisinin tam ideolojik ve örgütsel bağımsızlığını koruyarak, demokrasinin devrimci unsurlarıyla bir "mücadele ittifakı"nı kesinlikle amaca uygun ve gerekli görüyordu. Lenin, işçi sınıfı içinde askeri-taktik bilgilerin yayılmasına büyük önem verdiğinden, Paris Komünü generali Cluseret'nin sokak savaşları taktiği üzerine notlarını "Vperyod" da bastı. Marx ve Engels'in askeri sorunlar üzerine makalelerini yeniden inceledi. Silahlı mücadele birlikleri için silah satın alınması ve bunların Rusya'ya gönderilmesi için önlemler aldı. Bu arada ayaklanmanın hazırlığı ve uygulaması için hiçbir ayrıntıyı gözden kaçırmadı.

Lenin, Rusya'da başlamış olan devrimi burjuva-demokratik devrim olarak tanımladı ve proletaryanın önüne otokrasinin silahlı ayaklanmayla devrilmesi, bir Kurucu Meclis'in toplanması ve demokratik cumhuriyetin mücadeleyle elde edilmesi görevini koydu. Merkezi şiar olarak Lenin, ***proletaryanın ve köylülüğün devrimci-demokratik diktatörlüğü*** düşüncesini ileri sürdü, bu şiarı ve proletaryanın temsilcilerinin bir geçici devrimci hükümete katılmasını bir dizi parlak makalede ("Sosyal-Demokrasi ve Geçici Devrimci Hükümet", "Proletarya ve Köylülüğün Devrimci-Demokratik Diktatörlüğü", "Geçici Devrimci Hükümet Üzerine") savundu. Ayrıca Lenin, devrimci görevlerin başarıyla çözümü için, devrimci bir ordunun oluşturulmasının gerekliliğini vurguladı ve devrimci hükümetin programını oluşturacak olan altı temel görev ileri sürdü: tüm halk tarafından seçilmiş bir Kurucu Meclisin toplantıya çağırılması, halkın silahlandırılması, politik özgürlük, ezilen ve eşit haklara sahip olmayan milliyetlere tam özgürlük, sekiz saatlik işgünü ve köylü komiteleri. Lenin, burjuvazinin dalkavukluğunu ve korkaklığını, devrime ihanet etmeye ve otokrasiyle bir anlaşma yapmaya hazır oluşunu açığa çıkarırken, aynı zamanda köylü hareketinin proletarya tarafından, büyük toprak sahiplerinin topraklarına el konmasına varana dek desteklenmesi gerekliliğini savundu. Devrim yalnızca, önderlik proletaryanın elindeyse ve proletarya, halk kitlelerinin, herşeyden önce,

demokrasi için, cumhuriyet için ve asgari programın gerçekleştirilmesi için mücadele eden köylülüğün başındaysa başarıya ulaşabilirdi. Ve Lenin, işçi sınıfının hegemonyasından korkan ve proletaryayı iktidarı ele geçirme olasılığıyla korkutan Menşevikleri acımasızca gülünçlüğe terketti.

Bolşeviklerin 1905 Devrimi'ndeki en önemli taktik yönergeleri ve şiarları III. Parti Kongresi'nin kararlarında saptandı ve sonra Lenin tarafından, Kongre sonrasında yazılmış olan "Demokratik Devrimde Sosyal-Demokrasinin İki Taktiği" çalışmasında olağanüstü esaslı bir biçimde aydınlatıldı. Lenin bu broşürde aynı zamanda, sosyal-demokrasi için devrim döneminde "en aşırı devrimci muhalefet partisi" olarak kalma şiarını ortaya atan Menşeviklerin taktik platformunu da şiddetle eleştirdi.

Hazırlığı ve toplanması Lenin'e çok çabaya malolmuş olan ***III. Parti Kongresi***, 23 Nisan - 10 Mayıs 1905 tarihleri arasında Londra'da yapıldı. Kongre'nin önüne, II. Parti Kongresi'nde ortaya çıkmış olan bağımsız Bolşevik Parti'nin sağlamlaştırılması görevini koyan Lenin, Bolşevizmin örgütsel biçimlenmesi ve Menşevizmden ve uzlaşmacılıktan kopuşu tam hız ilerlerken bile, hâlâ uzlaşmacı eğilimlerden dolayı endişeleniyordu ve Parti Kongresi'nin Rusya'da çalışan organizatörlerini, Parti'den kopmuş olan Merkez Komitesi ve Parti Divanı karşısında her türlü "sadakat" gösterisinden uzak durmaları için uyarıyordu. Aynı nedenlerle Lenin, Bolşeviklerle Menşevikler arasında arabuluculuk yapmak isteyen Bebel'in önerisinin reddedilmesinden yana tavır aldı. Bu taktik, MK'nın teslim olmasına, Parti Kongresi'nin meşruiyetini tanımasına ve Kongrenin toplantıya çağrılmasına katılmasına yol açtı.

Lenin Kongre'ye özenle hazırlandı ve neredeyse bütün önemli karar tasarılarının taslağını yazdı ve bunlar sonra Kongre tarafından kabul edildiler (silahlı ayaklanma, geçici devrimci hükümet, sosyal-demokrasinin açıktan legal ortaya çıkışı, Sosyal-Demokratların geçici devrimci hükümete katılımı, köylü hareketine karşı tavır üzerine). Kongre'ye Lenin bir dizi rapor ve tartışma konuşmalarıyla katıldı. Onun başvurusu üzerine Kongre, tüm çiftlik sahiplerinin, dev-

let, kilise, manastır ve tımar arazilerine el konması dahil, köylülüğün devrimci önlemlerini desteklemekten yana tavır takındı. Önemli sorunların (Parti için bir mi, iki mi merkezi mercinin gerekli olduğu yolundaki nispeten tali sorun hariç) yalnızca birinde Kongre'nin düşüncesi Lenin'inkinden ayrıldı, ve bunda da Kongre haksızdı: örgütlerde işçilerle aydınlar arasındaki oran konusundaki yakıcı sorundu bu. Gerçi Lenin, Menşevikler tarafından sürdürülen, Rusya'nın polisiye koşulları altında olanaksız olan tam demokrasi ve fonksiyonerlerin seçimi demogojik beyanını geri çevirdi, ama Parti Komitelerine olabildiğince yüksek sayıda işçi alınmasında da şiddetle ısrar etti. Kongre'de bulunan Parti Komiteleri temsilcilerinin çoğunluğu bu sorunda direniş gösterdi ve karar tasarısının kabulünü reddetti.

Bileşimi tam Bolşevik olan Kongre tarafından Lenin, Merkez Komitesi'ne seçildi; Merkez Komitesi onu, "Vperyod"un yerine yayınlanmaya başlamış olan "*Proletariy*"in redaktörlüğüne atadı. Parti Kongresi'nin sonucu, Bolşevizmin gelişmesi ve güçlenmesi oldu. Bu yüzden Lenin, Menşeviklerle geçici bir birliğe yanaşmayı (işçilerin onları destekleyen kısmını fethetmek için), Menşeviklerin, Parti'nin mücadele yeteneğini garantileyen belirli örgütsel normları tanımaları koşuluyla mümkün gördü. Lenin, tabii ki bizim, bir partinin iki kesiminin "kargaşasına" değil, birleşmesine ihtiyacımız var, diye yazıyordu.

Devrimin tüm gelişimi boyunca Lenin kesintisiz olarak, mücadelenin aşamalarını ve biçimlerini tahlil ediyor, bu arada Rusya'daki kitle hareketinin her türlü tezahürüne tepki gösteriyordu: 22 (9) Ocak, "Potemkin" ayaklanması, Ekim'deki genel grev vs. Bunu yaparken devrimci mücadelenin deneyimlerini inceliyor, onları toparlıyor, genelleştiriyor (bkz. örneğin: "Moskova Olaylarının Dersleri") ve hareketi mücadelenin bir sonraki, daha yüksek basamağına çıkaracak şiarları atıyordu.

Hükümet, burjuvazinin ve büyük toprak sahiplerinin temsilcilerinden oluşan istişari bir organ olarak düşünülen "Buligin Duması"nı* toplama niyetini açıkladığında, Lenin aktif boykot ve Buligin

---

* *İçişleri Bakanı Buligin'den adını almıştır.* ***—Alm. Red***

Duması'nın ortadan kaldırılması şiarını savundu, kitleleri ayaklanma şiarı altında seferber etti ve onları silahlı mücadele birlikleri ve devrimci mücadele grupları oluşturmaya çağırdı. Lenin silahlı ayaklanma rotasını tuttu ve yorulmak bilmeksizin, yalnızca ayaklanmanın zaferinin, proletaryanın ve köylülüğün devrimci-demokratik diktatörlüğünün zaferinin, devrimin şu ya da bu kazanımını sağlam-laştırabileceğini kanıtladı. Çarlık iktidarı devrilmeksizin güya mümkün olacağı söylenen Menşevik "devrimci özyönetim" şiarını ve Bund yandaşlarının, geçici bir devrimci hükümetin varlığı olmaksızın kurucu meclisin "kendiliğinden oluşum" teorisini ve sağ kanadın başka düşünce ve buluşlarını eleştirdi. Lenin genelde 1905 Devrimi'nin burjuva-demokratik karakteriyle, özelde köylü hareketinin burjuva-demokratik karakterini durmadan vurguladı ve burjuva-demokratik devrim ile sosyalist devrim arasında sıkı bir ayrım yapılması gerektiğinde ısrar etti. Bu bakış açısından hareketle Lenin, köylülerin dengeleyici toprak kullanımı ilkesine göre toprağı sahiplenme talebini sosyalizm olarak gösteren Sosyal-Devrimciler ve Alman "solcuları (Parvus, Rosa Luxemburg) tarafından uydurulan ütopik ve yarı-Menşevik sürekli devrim şemasını — Marksist devrim şemasının tahrif edilmiş bir tasarımı"nı (Stalin) benimseyen ve gündemde olan devrimde köylülüğü görmezlikten gelmeyi ve bir işçi hükümeti şiarı atmayı olanaklı gören Menşevikleri eleştirdi.

Lenin 1905 Devrimi'ni burjuva-demokratik bir devrim olarak karakterize etti ve onda aynı zamanda, proletaryanın sosyalist devrim için mücadelesindeki *bir aşamayı gördü*. "Burjuva-demokratik devrimin zaferi Lenin için proletaryanın mücadelesinin ve genelde devrimin sonu değil, bilakis sosyalist devrimin ilk aşaması ve geçiş aşaması anlamına geliyordu" (Stalin). Birinci devrim ikincisinden bir Çin Seddiyle ayrılmamıştır, demokratik devrim sosyalist devrime doğru gelişir. "Demokratik devrimden —diye yazıyordu Lenin 1905'te— gücümüz ölçüsünde, sınıf bilinçli, örgütlü proletaryanın gücü ölçüsünde hemen sosyalist devrime geçmeye başlayacağız." Aynı zamanda, 1905 Devrimi döneminde Lenin, "kesintisiz devrimden yana" olduğumuzu, "yarı yolda durmayacağımızı" söylüyordu.

1905 Devrimi başladığında Lenin Parti'nin önüne, "Rus Devrimi'nin birkaç aylık bir hareket değil, bilakis uzun yılların hareketi olmasını, onun yalnızca iktidar sahiplerinin küçük tavizler vermesine değil, bilakis bu iktidarın tamamen devrilmesine yolaçmasını sağlama" görevini koydu.

"Mümkün olduğunca kısa sürede yeni, daha yüksek bir göreve —sosyalist devrime— geçmemizin bize, proletarya partisine, daha kolay gelmesi için —diye yazıyordu Lenin— demokratik devrimi gerçekleştirmede tüm köylülüğe yardım etmek için elimizden gelen her şeyi yapacağız". Burjuva-demokratik devrimin sosyalist devrime geçişinin gerekliliğini gözönüne alarak Lenin, proletaryanın görevlerini "İki Taktik"te şöyle formüle etti: "Proletarya otokrasinin direncini zor yoluyla kırmak ve burjuvazinin kararsızlığım etkisiz kılmak için demokratik devrimi sonuna dek götürmek ve bu arada köylü kütlesini yanına çekmek zorundadır. Proletarya burjuvazinin direncini zor yoluyla kırmak ve köylülükle küçük-burjuvazinin kararsızlığını etkisiz kılmak için sosyalist devrimi gerçekleştirmek ve bu amaçla halkın proleter unsurlarının kitlesini yanına çekmek zorundadır". Bu nedenle, Lenin'in 1905 yılında burjuva-demokratik devrimin sosyalist devrime geçişi zorunluluğunu görmediği, onun bu düşünceye ancak emperyalist savaş sırasında vardığı, o zamana kadar ise Rusya'da önde duran devrimin kendini bir burjuva-demokratik devrimin çerçevesiyle sınırlayacağı iddiası, karşı-devrimci Troçkist bir iftiradır. Parti'nin Şubat Devrimi'nden sonra sosyalist devrim mücadelesine başlamak için "yeniden donanmak" zorunda kaldığı iddiası da keza Troçkist bir iftiradır. Gerçekte geçiş düşüncesi daha Lenin'in ilk siyasi çalışmasında, "Halkın Dostları"nda (1904) [1894 olması gerekiyor —ÇN] vardır.

Ekim 1905 genel grevinin muzaffer sonundan ve 17 Ekim Manifestosu'ndan sonra Lenin, Stockholm ve Helsingfors üzerinden, 20 (7) Kasım dolaylarında vardığı ve bir süre yarı-legal ikamet ettiği ***Petersburg***'a gitti. Bolşeviklerin faaliyetini yönetti, MK oturumlarına ve legal Bolşevik gazete "Novaya Jizn" in (Yeni Yaşam) yazı kuruluna katıldı ve Parti toplantılarında bulundu. Lenin Petersburg'a geldikten sonra "Novaya Jizn"de yayınladığı ilk makalesinde, Parti'nin varlık

koşulları 17 Ekim'den sonra biraz daha özgür hale geldiği ölçüde, Parti'nin demokratik ilkelere göre reorganizasyonundan, ayrıca Parti'nin konspiratif mekanizmasının korunması koşuluyla, işçilerin Parti'ye en geniş biçimde çekilmesinden yana tavır takındı. Devrimci hareketin bu yeni biçimini incelemek için, Petersburg İşçi Temsilcileri Sovyeti'ni birçok kez ziyaret etti. Menşevikler Sovyetlerde yalnızca bir "devrimci özyönetim" görürken, Lenin bunları dahiyane biçimde, ayaklanmanın organları ve yeni iktidarın ilk organları olarak tanımladı. Lenin, Petersburg İşçi Sovyeti'nde yalnızca bir kez, 26 Kasım 1905'te kürsüye çıktı, kitlesel lokavtlar sorununa ilişkin konuştu. Aralık'ta Lenin, Politik durum ve tarım sorunu üzerine rapor sunduğu, Bolşeviklerin Tammerfors (Finlandiya) Konferansı'nı yönetti, burada tarım sorunu üzerine tasarısında, [köylülerden koparılmış —ÇN] toprak parçaları üzerine maddenin programdan çıkarılmasını ve tüm çiftlik sahiplerinin topraklarına ve başka arazilere köylülük tarafından el konulmasını destekleyen bir maddenin programa alınmasını kabul ettirdi.

Moskova Aralık Ayaklanması'nın bastırılmasından sonra Lenin, onun derslerini büyük bir özenle inceledi, Plehanov'un "Silahlara sarılınmamalıydı" oportünist formülünü eleştirdi. Devrimin yeni bir yükselişi ve bu çerçevede yeni bir silahlı ayaklanmaya göre yön tayinini sürdürdü. Bu yüzden halkın temsil edilmesinin bir sahtekârlığı olarak Birinci Duma'nın boykot edilmesi taktiğini savundu ve Kadetlerin anayasa hayalleriyle, Kadetlerle Menşeviklerin, artık Rusya için anayasal ve parlamenter gelişme çağının başladığı yolundaki ilanının maskesini düşürdü. Lenin, silahlı ***Mücadele Birlikleri***'nin faaliyetinin Parti tarafından desteklenmesini özellikle önemli görüyordu. Devrimci mücadelede ısrar ediyor, Kadetlerin uzlaşma politikasının maskesini düşürüyor ve Menşeviklerle Dördüncü Parti Kongresi tarafından seçilmiş Menşevik MK'nın: Kadet Duması'nın ve Duma (Kadet) Bakanlığı'nın desteklenmesi şiarına karşı mücadele ediyordu. Bu şiarın karşısına Lenin, "Duma'daki Sol Grupların Yürütme Komisyonu"nun oluşturulması şiarını koydu. Duma içinde Lenin, işçi fraksiyonunun,

köylülüğün çıkarlarını ifade eden "Trudoviki"* şahsında devrimci demokrasiye yaklaşması taktiğini savundu, bu arada aynı zamanda onun demokratizminin eksikliğine ve tutarsızlığına işaret ediyor, onlardan daha güçlü bir devrimci tavır talep ediyor ve Sosyal-Demokratların önüne, Trudovikler'i Kadetlerden koparma görevini koyuyordu.

Lenin politik görüşlerini 1906'nın ilk yarısında kısmen broşürlerde, kısmen legal Bolşevik gazeteler "Volna" (Dalga), "Vperyod" (İleri) ve "Eko"da (Yankı) tartıştı. Nisan 1906'da Helsingfors'da yazılmış olan "Kadetlerin Zaferi ve ***İşçi Partisi'*** nin Görevleri" broşürü özellikle dikkate değerdir, Lenin bu broşürde Kadet Partisi'nin parlak bir analizini veriyor, şöyle yazıyor:

> "Bizim görevimiz Kadet Duması'nın desteklenmesi değil, bu Duma içinde ve onunla bağıntılı ortaya çıkan çatışmalardan, düşmana saldırı için, otokrasiye karşı ayaklanma için uygun anın seçiminde yararlanmaktır."

Aynı çalışmada Lenin'in, diktatörlüğün karakteri üzerine çok önemli ve değerli düşünce silsilesi verilmiştir. Lenin'in bu döneme ait diğer büyük çalışmaları arasında: "İşçi Partisi'nin Tarım Programının Gözden Geçirilmesi" sayılmalıdır.

Başlangıçta Petersburg'da ve sonra Kuokkala'da (Finlandiya'da, Petersburg'a yakın bir yer) oturan Lenin, sık sık Parti ve işçi toplantılarına katıldı ve Petersburg sosyal-demokrat örgütünün bir dizi konferansına yakından katkıda bulundu. Düşünsel olarak MK'nın faaliyetlerini yönetti ve Menşeviklere karşı, Dördüncü Parti Kongresi'nden sonra Menşevik MK'ya karşı sürekli bir mücadele yürüttü. Lenin'in Karpov adı altında Petersburg'da Kontes Panina'nın evindeki 22 Mayıs 1906 tarihindeki toplantıya katılışı her tarafta ünlendi.

Lenin, iki kez, Ocak ve Mart 1906'da, Parti meseleleriyle ilgili olarak Moskova'ya gitti. İkinci seyahatte neredeyse tutuklanıyordu.

Parti'de ***"Birlik" Kongresi*** denilen IV. Parti Kongresi çağrısı gündeme getirildiğinde, Lenin bu Kongre için çoğunluğun taktik plat-

* *Sonraları sosyalist ve başka milletvekillerinin de katıldığı köylü milletvekillerinin bir gurubu; kendisine "Trudovaya Gruppa" Emek Grubu diyordu.* — ***Alm. Red***

formunu hazırladı, bunu Bolşeviklerin toplantılarında kabul ettirdi ve tarım programını hazırlayacak olan komisyonun çalışmalarına katıldı.

Stockholm'de 23 Nisan - 8 Mayıs 1906 tarihleri arasında yapılan IV. Kongre'de Kongre Başkanlığı'na dahil olan Lenin, Bolşevik fraksiyonunun çalışmalarını yönetti ve (tarım sorunu üzerine, mevcut durum ve proletaryanın görevleri, Duma'da taktik, silahlı ayaklanma üzerine) bir dizi rapor ve tartışma konuşmalarıyla kürsüye çıktı. Parti Kongresi'nde Lenin'in toprağın ulusallaştırılmasına sahip çıkışı ve "gerçek bir tarım devrimiyle Kadetlerin tarım reformu arasında bir şey temsil eden belediyeleştirme (komünalleştirme), Menşevik şiarını eleştirisi özellikle dikkate değerdi. Toprağın ulusallaştırılmasını Lenin, burjuva-demokratik devrimin, proletaryanın ve köylülüğün devrimci-demokratik diktatörlüğünün tam zaferine dek sebatla götürülmesiyle birleştirdi. Menşeviklere çoğunluğu sağlayan Parti Kongresi'nin bitiminden sonra, Bolşevikler tarafından, Lenin'in yazmış olduğu Parti'ye "Çağrı" yayınlandı, bu çağrıda Menşevik Kongre kararlarının bir eleştirisi yapılıyor ve Bolşeviklerin bölünmeye karşı oldukları, ama aynı zamanda "Parti Kongresi'nin hatalı saydıkları kararlarına karşı" mücadele yürütecekleri açıklanıyordu. Kongre'nin sonuçlarını Lenin "Birlik Kongresi Üzerine Rapor" adlı broşürde tartışır. IV. Parti Kongresi'nden bu yana Lenin, gayri-resmi olarak varlığını sürdüren ***Bolşevik Merkez***'e dahildi. Politik ve örgütsel bağımsızlığını koruyan Bolşevik fraksiyonun faaliyetini bu merkez sevk ve idare ediyordu.

Birinci Duma'nın dağıtılmasından kısa süre sonra Haziran'da Sveaborg ve Kronstadt'da ayaklanmalar patlak verdiğinde, Lenin, bu ayaklanmaların Petersburg işçilerinin bir greviyle desteklenmesi sorununu ortaya attı ve Menşevik MK'nın savrukluğuyla Duma'nın dağıtılmasına ilişkin tutarsız şiarlarını şiddetli bir eleştiriye tabi tuttu. Kitle hareketleri de zaten büyük bir yaygınlık kazanmadı. Yukarıda adı geçen ayaklanmaların bastırılmasından sonra, silahlı ayaklanmanın hazırlanmasının gerekliliği inancını hâlâ koruyan Lenin, ***Duma***'da Bolşeviklerin şimdiye kadarki ***taktiğinin*** gözden geçirilmesini gerekli gördü ve tali önemde de olsa bir mücadele aracı olduğu için, İkinci Duma seçimlerine katılmaktan yana tavır aldı. Tüm devrimci olanak-

ların sonuna kadar kullanılması gerekliliğini savunduğundan, tek tek işçi gruplarının hükümetin silahlı kuvvetlerine karşı kendiliğinden yürüttükleri "partizan savaşı"nın Parti tarafından desteklenmesini ve örgütlenmesini yararlı gördü. Lenin seçimlerde proletaryanın tam bağımsızlığının korunmasını gerekli gördüğünden, Menşevikler tarafından savunulan, liberal monarşist burjuvazinin fiili hegemonyası anlamına gelen Kadetlerle blok oluşturmaya karşı şiddetle mücadele etti ve yalnızca Trudovikler ve Sosyal-Devrimciler şahsında devrimci-demokrasi ile bir anlaşmaya izin verdi. Plehanov'un "Tam Egemen Duma" şiarını eleştirdi. Kadetlere karşı eşzamanlı mücadele ve "sol blok" taktiğini Lenin bir dizi makale ve broşürde, ayrıca Tammerfors'daki Tüm-Rusya Konferansı'nda (Kasım 1906), Petersburg Örgütü'nün Konferanslarında ve V. Parti Kongresi'nde savundu. Bu dönemde Rus Devrimi'nin karakteri üzerine Kautsky'nin görüşleri, Bolşeviklerin görüşlerine yakınlaştığından, Lenin Kautsky'nin, "Rus Devrimi'nin İtici Güçleri ve Perspektifleri" adlı makalesini çevirdi ve buna bir önsöz yazdı. Ayrıca Marx'ın Kugelmann'a mektuplarının bir çevirisini (Lenin Marx'la her zaman ilgileniyordu, sürekli olarak Marx ve Engels'in çalışmalarına başvuruyor ve onlardan aktüel mücadele için ipuçları çıkarıyordu) ve Wilhelm Liebknecht'in "Uzlaşmaya Hayır! Seçim İttifaklarına Hayır!" broşürünü yayınladı.

Kadetlerle blok için propagandaları yüzünden Menşeviklere karşı mücadele Petersburg Örgütü'nde özellikle şiddetli biçimler aldı. Menşevikler azınlıkta olduklarından ve Kadetlerle bloklar oluşturmaktan uzaklaşmak istemediklerinden, Lenin tarafından sevk ve idare edilen 1907 Ocak Petersburg Konferansı'nı terkederek örgütü böldüler. Lenin, Menşevikleri açıkça işçi sınıfına ihanet etmekle ve Kadetlerle kötü bir alışverişle suçladığı bir dizi broşürde ("Sosyal-Demokrasi ve Duma Seçimleri", "Kaçık Yargıç", "Petersburg'da Seçimler ve 31 Menşevik'in İkiyüzlülüğü") Menşeviklerin oportünizmini ve bölücü politikalarını mahkûm etti. Menşevik MK, Lenin'i bir Parti Mahkemesi önüne çıkarmayı kararlaştırdı. Parti Mahkemesi önündeki "Savunma" konuşmasını Lenin, Menşevik Merkez Komitesi'ne karşı bir iddianameye dönüştürdü. Menşevikler mahkemenin

sürmesinde ısrar etmeye karar veremediler ve mesele yarıda kaldı. Meseleyle ilgili herşeyi Lenin, "Petersburg Bölünmesi ve Onunla Bağıntılı Olarak Görevlendirilen Bir Parti Mahkemesi Üzerine V. Parti Kongresi'ne rapor"unda açıkladı.

Duma'nın dağıtılmasından sonra Bolşevik gazeteler, gericiliğin güçlenmesiyle bağıntılı olarak yasaklandılar. Şimdi Lenin, Bolşevik bakış açısıyla işçi sınıfının görevlerini yalnızca legal yayınlanan broşürlerde ("Duma'nın Dağıtılması ve Proletaryanın Görevleri", "Sosyal-Demokrasi ve Seçim Anlaşmaları") ve Bolşevik haftalık dergilerde — "Tyernii Truda" (Emeğin Zorlukları), "Prostiye Ryeçi" (Sade Sözler), "Sreniye" (Bakış) —ama bunlar da hükümet tarafından kısa süre içinde yasaklandılar— ve sonra II. Duma'nın göreve çağrılmasından sonra hükümetin zor önlemlere biraz tavsadığında, legal Bolşevik gazeteler "Novi Luç" (Yeni Işın) ve "Naşe Echo" (Bizim Yankımız), herşeyden önce, 1906 sonbaharında Finlandiya'da yayınlanmaya başlanan illegal Bolşevik organ "Proletariy"de aydınlattı.

Birinci Duma'nın dağıtılmasından sonraki dönemde Lenin, sosyalist ve devrimci partiler içinde cereyan eden süreçleri dikkatle tahlil etti. Sosyal-Devrimciler Partisi içindeki ayrışma sonucu yeni ortaya çıkmış olan "Halkçı Sosyalist Emek Partisi"nin* ("Sosyal-Devrimci Menşevik"lerin) oportünist karakterini açığa çıkardı ve "devrimci çevrelerde küçük-burjuvalığı" ve ***yozlaşma*** ve ***döneklik ruh*** haline karşı enerjik bir mücadele yürüttü. Lenin özellikle Menşevizmin krizini kaydetti ve sonraları tasfiyeciliğin bütün sistemini oluşturacak olan düşüncelerin onun içinde ortaya çıkışını gösterdi. Menşevikler tarafından propagandası yapılan, Sosyal-Demokrat Parti'nin yokedilmesi ve yerine proletaryanın partisiz bir politik örgütünün geçirilmesiyle aynı kapıya çıkan "İşçi Kongresi" oportünist düşüncesi, Lenin'in şiddetli karşı koyuşuyla karşılaştı.

---

* *1906'da bir grup sağcı Narodnik ya da Sosyal-Devrimci tarafından kuruldu, hızla sağa doğru gelişti ve Kadetlerle bir blok kurdu. 1907'den sonra bu parti neredeyse yokoldu; 1917'de tekrar ortaya çıktı ve karşı-devrimci bir rol oynadı. —**Alm. Red.***

5 Mart 1907'de *II. Duma*'nın toplanmasından sonra Lenin Duma'nın faaliyetini dikkatle izledi, bu arada anayasanın aldatıcı karekterini vurguladı, Kadetleri teşhir etti ve Menşeviklerin oportünizmini eleştirdi. Sosyal-Demokratlardan, demokratik küçük-burjuvaziyi yönlendirebilmelerini istedi ve otokrasiyle derebeyliğin tüm kalıntılarının yokedilmesi için kitlelerin kararlı mücadelesini propaganda etti. Lenin Bolşevik Sosyal-Demokratların Duma'daki konuşmalarına büyük önem biçtiğinden, onlar için bir dizi konuşma plânları (örneğin tarım sorunu üzerine bir konuşma taslağı) yazdı. Lenin bu çalışma yöntemini, Bolşevik Duma milletvekilleri için bir dizi konuşmalar hazırladığı IV. Duma döneminde özellikle kapsamlı biçimde kullandı.

13 Mayıs'tan 1 Haziran'a dek Lenin, Rus Sosyal Demokrat İşçi Partisi'nin Londra'da yapılan V. Parti Kongresi'nin çalışmalarına katıldı. Parti Kongresi'nden çok önce Lenin Kongre için, sonra Bolşevik Parti örgütleri temsilcilerinin konferanslarında kabul edilen Bolşevik karar tasarısı taslakları hazırladı. Lenin aynı zamanda Menşeviklerin taktik platformunu eleştirdi. Bolşeviklere çoğunluğu sağlayan Parti Kongresi'nde Lenin, Menşevik MK faaliyetlerini eleştirdi ve bir dizi soruna ilişkin konuştu. Lenin'in Sosyal-Demokrasinin burjuva partilerle ilişkisi üzerine raporu ve Parti Kongresi tarafından bu soruna ilişkin kabul edilen (Lenin tarafından kaleme alınmış) karar tasarısı özel bir öneme sahiptir; bu karar tasarısında liberal-monarşist burjuvazinin ana partisi, Kadetlerin kesin olarak devrime sırt çevirdiklerine ve karşı-devrimle uzlaşarak devrimi sona erdirme görevini önlerine koyduklarına dikkat çekiliyordu; ayrıca Narodniklerin, liberallerin hegemonyasına tabi olmakla, büyük toprak sahiplerine ve otokrasiye karşı kararlı mücadele arasında yalpalayışı saptanıyor, Sosyal-Demokratların önüne, "vargüçle Narodnikleri liberallerin etkisinden kurtarma" görevi konuyordu. Büyük önem verdiği bu karar tasarısının tahlili ve gerekçelendirilmesiyle Lenin daha sonra birkaç kez daha uğraştı.

16 (3) Haziran 1907 hükümet darbesi (II. Duma'nın dağıtılması, köylülerin ve özellikle işçilerin oy hakkını son derece kısıtlayan yeni

seçim yasası), ***karşı-devrimin*** tam ***zaferi*** anlamına geliyordu. Devrimci kitle hareketinin tavsamıyla bağıntılı olarak devrimci partilerde, Lenin'in şiddetle karşı koyduğu döneklik ruh hali güçlenmeye başladı. Lenin aynı zamanda, Bolşevizm içinde önemli boyutlar kazanan "solcu" boykot akımına karşı da inatçı bir mücadele yürüttü. Başlarında Bogdanov ve Kamenev'in bulunduğu boykotçular, artık başlamış olan açık ve berrak gericilik döneminde, kitle hareketinin tavsamış olduğu bir durumda olanaksız olan, dolaysız devrimci mücadele yöntemlerinin kullanılmaya devam edilmesini talep ediyorlardı. Bu görüşler temelinde, III. Duma seçimlerine katılmaya karşı çıktılar. Lenin makalelerde ("Boykota Karşı"), Petersburg Parti Konferanslarında ve iki Tüm-Rusya Konferansındaki (Ağustos'ta Viborg'ta ve Kasım 1907'de Helsingfors'da) konuşma ve raporlarla, uygulanması Parti'nin işçi kitlelerinden kopmasına ve soyutlanmasına yolaçacak olan boykot taktiğine şiddetle karşı çıktı. Boykotçular yenildiler. Lenin, parlamento kürsüsünün, Parti'nin illegal mekanizması tamamen korunarak ve olabildiğince kapsamlı bir illegal çalışma sürdürülerek, Parti tarafından işçi kitlelerinin sosyalist aydınlatılması ve örgütlenmesi için (asla Duma'da "organik" çalışma için değil) kullanılması gerektiğini savundu. Bu arada Lenin sürekli olarak işçi temsilcilerinin önüne, otokrasinin büyük toprak sahipleri ve büyük burjuvaziyle bir uzlaşmasını temsil eden Duma'da, yalnızca hükümetin, gericilerin ve oktobristlerin değil, tümüyle karşı-devrimcileşmiş ve Çarlığa karşı muhalefetle sadece oyun oynayan Kadetlerin, liberal burjuvazinin de maskesini düşürme görevini koydu.

Ağustos 1907'de Lenin, Kongre Prezidyumu'na seçildiği II. Enternasyonalin ***Stuttgart Kongresi***'ne katıldı. Kongre'nin komisyonlarından birinde Lenin ve Rosa Luxemburg, Bebel'in militarizm üzerine karar tasarısı taslağına yönelik bazı önemli düzeltme önerileri sundular. Bu karar tasarısı dogmatik-tek yanlı, "ölü"ydü, özünde oportünizme tavizler içeriyordu ve bu biçimde devrimci Marksistler için kabul edilemezdi. Düzeltme önergelerinden biri, sosyalistlere, bir savaşın patlak vermesi durumunda, "savaşın yol açtığı ekonomik ve politik krizi, halk kitlelerinin politik bilincini uyandırmak ve kapitalist

sınıfın egemenliğini devirmeyi hızlandırmak için vargüçle kullanmaya çabalama" görevini veriyordu. Tüm düzeltme önergeleri Kongre tarafından özü itibariyle kabul edildi. Kongre'den sonra Lenin, Uluslararası Sosyalist Büro'nun üyesi oldu ve birçok kez onun görüşmelerine katıldı, burada en uç sol kanattaydı *(bkz. 1908 tarihli "Uluslararası Sosyalist Büro'nun Oturumu", 1910 tarihli "Uluslararası Sosyalist Büro'nun Onbirinci Toplantısı" makaleleri vs.).*

Rus sosyal-demokrasisi içinde oportünistlere ve uzlaşmacılara, merkezcilere karşı mücadele yürüten ve onlardan uzaklaşmaya ve kopmaya yönelik bir çizgi izleyen Lenin, aynı zamanda II. Enternasyonal'de de, oportünistler ve açık oportünizmi maskeleyen merkezcilerle bir bölünmeyi sağlamaya yönelik bir çizgi izliyordu. Lenin'in, II. Enternasyonal içinde en iyi sayılan Alman Sosyal-Demokrasisi üzerine, Stuttgart Kongresi'yle bağıntılı olarak, [Alman Sosyal-Demokrasisinin —ÇN] Kongre'de kararlı davranmadığını ve oportünist bir tavır aldığını yazdığı da vurgulanmalıdır.

Lenin'in öğretisi, Leninizm, yalnızca Rus değil, bütün uluslararası işçi hareketinin deneyimlerini genelleştirir, bütün ülkeler için öneme sahip bir uluslararası proleter teoridir.

1907 yılının ikinci yarısında Lenin, kendi makalelerinin bir derlemesi olan "Oniki Yılda"yı legal yayınlamayı başardı. Kitap hemen toplatıldı ve ancak 1918 yılında yeniden basılabildi. Lenin aynı dönemde "Tarım Sorunu ve 'Marx-Eleştirmenleri'" makale dizisinin devamını yazdı (legal yayınlandı) ve daha büyük bir çalışmayı, ***"İlk Rus Devrimi'nde Tarım Sorunu"***nu bitirdi. Kitap ertesi yıl basıldı, fakat polis tarafından imha edildi ve ancak 1917 yılında yayınlandı.* Bu son derece önemli çalışmada Lenin, Rusya'da burjuva devrimin temelinin tarım sorunu olduğunu kanıtladı, tarım sorununun çözümü ancak iki yoldan mümkün olabilirdi: ya büyük toprak sahiplerinin —derebeylerinin çiftliklerini tedricen Junker— burjuva çiftliklerine dönüşümü yolundan derebeyliğin ortadan kaldırılmasıyla ("Prusya"

---

* *Bu baskı şu başlık altında yayınlandı: "İlk Rus Devriminde Sosyal-Demokrasinin Tarım Programı". Bkz. eldeki baskının III. Cildi.* ***—Alm. Red.***

yolu), ya da proletaryanın önderliğindeki köylülüğün devrimci kitleleri tarafından eski düzenin temellerinin zorla ortadan kaldırılması, toprakta özel mülkiyetin ortadan kaldırılması ve toprağın ulusallaştırılması, kapitalizmin gelişimi için en büyük özgürlüğün ve sosyalizm için sınıf mücadelesinin en elverişli koşullarının yaratılması, işçi sınıfının gerçek ve temel görevinin gerçekleştirilmesinin sürdürülmesi için en elverişli koşulların yaratılmasıyla ("Amerikan" gelişme yolu).

Lenin bu kitabın içeriğini ileriki yıllarda açık bir biçimde, Polonya Sosyal-Demokrat dergisi "Przeglond Sozialdemokraticzni"de (Sosyal-Demokrat Panorama), kısmen de Granat kardeşler tarafından yayınlanan Rus ansiklopedisi için yazdığı ve ancak 1918'de basılan "XIX. Yüzyılın Sonunda Rusya'da Tarım Sorunu" adlı makalesinde açımladı.

1907 sonunda devrimin yenilgisi öylesine tamamdı ve gericilik öylesine güçlenmişti ki, Lenin polisten gizlendiği Kuokkala'dan Helsingrofs'un küçük bir banliyösüne taşınmak ve sonra Aralık 1907'de yurtdışına çıkmak zorunda kaldı. Lenin, kendisini izleyen polise farkettirmeden vapura varmak için, vapurun beklediği bir adaya, geceleyin Abo'dan birkaç kilometre uzağa, buz üzerinde yürümek zorundaydı. Buz her yerde sağlam değildi. Bir yerde Lenin'in ayaklarının altında bel vermeye başladı ve Lenin az kalsın ölüyordu. Lenin Stockholm ve Berlin üzerinden Cenevre'ye geçti. Böylece dokuz yıldan fazla sürecek olan ve Lenin'in birinci göçmenlikten daha zor geçirdiği ***ikinci*** göçmenlik dönemi başladı.

GERİCİLİK DÖNEMİ

Lenin 1908 yılında önce Cenevre'de yaşadı ve Ekim'de Paris'e taşındı. Şimdi özel dikkatini, Rusya'da 16 (3) Haziran 1907'deki hükümet darbesiyle yaratılmış olan yeni durumun ve Başbakan *Stolipin*'in yeni tarım politikasının *tahliline* adamıştı. Lenin gelişmenin iki *yolunun* —"*Prusya*" yolu ve "Amerikan" yolu— objektif olanağını vurguladı ve proletaryayla köylülüğün ikinci gelişme perspektifi için,

demokratik devrimin tam zaferi için mücadele etmek zorunda olduğunu gösterdi. Lenin'in saptadığı, köylülükle otokratik toprak beyleri rejimi arasındaki çelişkilerin artışı, Stolipinci tarım reformunun yeni bir devrimci patlamayı, yeni bir devrimi engelleyebilecek durumda olmayacağının bir belirtisiydi. ***"Yeni devrimin hazırlanması"*** — Lenin bu sözlerle proletaryanın önümüzdeki bütün bir tarihsel dönem için genel görevini saptamış oluyordu.

3 Haziran hükümet darbesi sonucunda ortaya çıkmış olan güçler dengesinin değerlendirilmesini ve otokrasinin ve onun yeni tarım politikasının niteliğinin tahlilini Lenin bir dizi makalede verdi, bunların arasında "Mevcut Durumun Değerlendirilmesi Üzerine" makalesi özellikle önemlidir. Bu konudaki görüşleri kendisi tarafından, Ocak 1909'da (Aralık 1908) Paris'te yapılan 1908 Tüm-Rusya "Aralık" Konferansı tarafından kabul edilmiş olan, Parti'nin görevleri ve mevcut durum üzerine bir karar tasarısı önerisinde özetlenmiş ve kesin olarak formüle edilmiştir. Bolşeviklerin, Menşeviklerin, Polonya Sosyal-Demokratlarının ve Bund'un temsilcilerinin katıldığı bu Konferans Bolşeviklere bir zafer getirdi. Lenin Konferans'ta baş raportördü. Karar tasarısında otokrasinin bir burjuva monarşisine dönüşümü yolunda yeni bir adım attığı, köylü politikasıyla geniş köylü kitlelerinin hoşnutsuzluğunu şiddetlendirdiği ve yeni bir politik krizin olgunlaşmasını kaçınılmaz kıldığı söyleniyordu. Aralık Konferansı'nın bu karar tasarısı ayrıca Parti'nin sağlamlaştırılmasını, otokrasiye karşı, gerici sınıflara ve liberallere karşı mücadele, devrimci Marksizmi terketmeye karşı ve Parti'nin devrimci şiarlarının sınırlanmasına karşı mücadele talep ediyordu; nihayet Duma'nın parlamento kürsüsünden yararlanılmasını talep ediyordu. Bu karar tasarısı büyük ilkesel önemdeydi ve Parti'nin taktiğini bir dizi yıl için saptayan en önemli belgelerden birini oluşturuyordu.

Lenin ***tarım sorununa*** olağanüstü bir önem biçtiğinden, III. Duma'daki tarım tartışmalarını dikkatle inceledi ve bu soruna ilişkin her politik grubun tutumunu tahlil etti. Köylülüğün çıkarlarını doğrudan ifade eden Trudoviklerin ve köylü vekillerinin konuşmalarında, bir köylü ayaklanmasının kaçınılmazlığına ve köylülerin

toprağın ulusallaştırılmasına duyduğu sempatiye dair Bolşevik düşüncelerin doğruluğunun onayını buldu. "Przeglond Sozialdemokraticzni"deki makalesinde Lenin, Polonyalı Sosyal-Demokratlara Bolşeviklerin tarım programını tanıttı; bu dergide, toprağın "belediyeleştirilmesi"ni savunan Menşevik Peter Maslov'a karşı polemik yürüttü. İllegal Rus basınında Lenin, Marx'ın mutlak rant teorisini reddeden Maslov'un tarım revizyonizmine karşı ve Maslov'u savunan Plehanov'a karşı mücadele yürüttü.

Cenevre'de kalışı sırasında Lenin, Avrupa'da ve Doğu'da ***uluslararası*** proleter ve devrimci ***hareketin*** sorunlarıyla çokça ilgilendi ("Dünya Politikasında Yakıcı Madde", "Militan Militarizm ve Sosyal-Demokrasinin Anti-Militarist Taktiği", "Balkanlardaki ve İran'daki Olaylar"), bu arada tüm ülkelerde sınıf mücadelesinin şiddetlendiğini ve militarizmin son derece geliştiğini saptadı, bu da yaklaşan kapitalist savaşların önceden tahmin edilmesini sağlıyordu. Lenin aynı zamanda uluslararası sosyalizm içinde devrimci ve oportünist akımların —bunlar arasında merkezci akımların da— mücadelesini izledi, burada savaşa ve militarizme ilişkin ortodoks Marksist tavrı savundu. Lenin'in Bebel'in sosyal şovenizme yaklaşan tavrını eleştirisi özellikle belirtilmelidir. Lenin Rus Sosyal-Demokratlardan, Doğu ülkelerinde devrimci hareketin bastırılmasını hedefleyen Çarlığın dış politikasına karşı mücadele talep ediyordu. Bu dönemden Lenin'in, sendikaların tarafsızlığı düşüncesine karşı mücadelesine (Lenin, sendikaların Parti'ye yakınlaşmasının, Parti'yle ilişkisinin ve sendikaların Parti tarafından yönlendirilmesinin gerekliliğini kanıtladı), ayrıca Lenin'in Sosyal-Demokrat Duma fraksiyonunun oportünist hatalarını eleştirisi —bununla onların politik çizgisini düzeltmeyi amaçlıyordu— ve nihayet liberallerin karşı-devrimci karakterini açığa çıkaran ve Sosyal-Devrimcilerin dağılmaya devam edişini saptayan makalelerine; nihayet Tolstoy ve başkaları üzerine makalelere de değinilmelidir. Lenin'in Cenevre'de kaldığı süre içinde makalelerinin çoğu, basımı Cenevre'ye taşınmış olan Bolşevik organ "Proletariy"de yayınlandı. Önemli bir makale ("Marksizm ve Revizyonizm"), Rusya'da legal yayınlanan "Karl Marx'ın anısına" derlemesinde yayınlandı.

1908 yılı başında Bolşevikler arasında ***felsefe*** sorunlarında büyük görüş ayrılıkları ortaya çıktı. Daha 1904'te ve daha da önceleri, A. Bogdanov'un felsefi görüşlerini reddedici bir tavır almış olan Lenin, "Marksizm Felsefesinin Taslakları" derlemesinde idealist görüşlerin (Machizm* ya da Ampiriokritisizm) propagandasını yapmış olan Bolşeviklere (Bogdanov, Lunaçarski, Bazarov) karşı baştan itibaren uzlaşmaz bir tavır aldı. İdealizmin ve felsefi revizyonizmin bu propagandası, devrimin yenilgisi sonucunda "toplum"da ve politik partilerde ortaya çıkmaya başlayan ve kısmen de bazı Bolşevikleri kapsayan bezginliğin bir ifadesiydi. Marksist ideolojinin arılığına olağanüstü bir önem biçen Lenin, diyalektik materyalizmin ve Marksizmin felsefi temellerinin savunusu için ampiriokritikçilere karşı şiddetli bir mücadele yürüttü. Basında, Machistlerle arasına sınır koydu ve felsefe sorunlarında genelde az çok ortodoks bakış açısına sahip ve aynı şekilde Machistlere karşı mücadele eden Plehanov'u destekledi, fakat tabii ki bu, Plehanov'un politik oportünizmine karşı Lenin'in mücadelesini hiçbir biçimde zayıflatmıyordu. 1908 Nisan'ında Lenin, Maksim Gorki'nin ricası üzerine Machist Bolşeviklerin ve onlara sempati duyan Gorki'nin yanına, Capri'ye gitti, ama bu gezi onda revizyonistlere karşı mücadelenin gerekliliği inancını daha da pekiştirdi. 1908 sonbaharında Lenin, 1909 sonbaharında yayınlanan büyük felsefi eseri "***Materyalizm ve Ampiriokritisizm*** (Gerici Bir Felsefe Üzerine Eleştirel Notlar)"ı bitirdi. Bu kitabın hazırlığı için Lenin, bir süre Londra'da, British Museum'da çalıştı. Engels'in "Anti-Dühring"inden sonra Marksizmin felsefi literatürünün en büyük eseri olan "Materyalizm ve Ampiriokritisizm" kitabında Lenin, Machizmin Bolşevik yandaşlarını yokedici bir eleştiriye tabi tuttu ve görüşlerinin gerici, klerikalizmi maskeleyen karakterini kanıtladı. Lenin bu eserde aynı zamanda Plehanov'un felsefe alanındaki hatalarını da gösterdi.

Felsefi görüş ayrılıklarının politik görüş ayrılıklarıyla içiçe geçmesiyle, Bolşevik Parti içindeki durum karmaşıklaştı: Parti'de, eski boykot ruh halinin yenilenmesi ve Parti'nin illegal mücadele yöntem-

* *Fizikçi Ernst Mach'ın felsefi görüşleri* —***Alm. Red.***

lerinin yanısıra legal yöntemleri de kullanmasının gerekliliğinin özü itibariyle çeşitli biçimlerde kendini ifade eden reddiyesi olan *"sol" sapmalar* —"Otzovizm"* ve "Ültimatizm"**— ortaya çıktı. Bu arada "Machist"lerin önemli bir bölümünün aynı zamanda Ültimatist ve Otzovist oldukları, keza "tanrı yapıcılık" yandaşı oldukları görüldü. 1908 sonbaharında Lenin'e ve onun önderliğindeki Parti merkezine karşı bir "sol" muhalefet oluştu: Bogdanov, Lunaçarski, Bazarov, Lyadov, Krassin, Aleksinski, Schanzer-Marat ve diğerleri. "İki Mektup Vesilesiyle" makalesiyle (Kasım 1908'de "Proletariy"de) Lenin, Rusya'da örgütlerde bir hayli yaygınlaşmış olan Otzovizm ve Ültimatizme karşı ve onlara karşı uzlaşmacı tutuma karşı mücadeleyi başlattı.

Ağustos 1908'de Lenin, Menşeviklerin, MK'yı yönetici organ olarak ortadan kaldıran ve salt enformasyon makamına dönüştüren bir kararı geçirmeye çalıştıkları Merkez Komitesi'nin Plenum oturumuna katıldı. Menşeviklerin plânını Parti'ye karşı komplo olarak niteleyen Lenin'in önderliği altında, Likidatörlerin bu ilk darbesi püskürtüldü. Bu dönemde (Ağustos-Kasım 1908), Bolşeviklerin parti içindeki iki cepheye karşı; sağ likidatörlere (Menşevikler) ve sol likidatörlere (Otzovistler) karşı, Lenin'in önderlik ettiği mücadelesi, özellikle büyük boyutlarda başlıyor. Bu mücadelede Lenin, Parti'nin bu iki tür küçük-burjuva "yol arkadaşları"ndan temizlenmesini talep etti. Sağ ve "sol" oportünistlere ve aynı zamanda onlara karşı uzlaşmacı bir tutum sergileyenlere karşı iki cepheli mücadeleyi Lenin, proletaryanın mücadelesinin tüm aşamalarında, gerek Rus sosyal-demokrasisinde gerekse de II. Enternasyonal'de yürüttü. Bu mücadelenin mükemmel örneği olarak, Lenin'in 1907-1908 döneminde savaşa ilişkin tavır sorununda Vollmar türünden, sağcı oportünistlere, onları gizleyen Bebel'e ve Hervé türünden sözümona "solcular"a karşı yürüttüğü mücadele görülebilir.

---

* *Rusça "otozvat"tan, (geri çağırmak) geliyor; Parti içinde, Duma'daki Sosyal-Demokrat milletvekillerinin geri çağırılmasını talep eden bir akım .— **Alm. Red.***

** *Parti içinde Parti'yi Duma fraksiyonuna bir ültimatom vermeye çağıran bir akım —**Alm. Red.***

Lenin başlangıçta ana darbeyi, "tersyüz edilmiş Menşevizm" olarak karakterize ettiği Otzovizm'e indirdi. Otzovizmin Parti düşmanı karakteri tamamen açığa vurulduktan ve ortaya çıktıktan sonra (1909 sonbaharı), ***likidatörlüğe karşı mücadele*** ana görev haline geldi. Lenin bir dizi makalede Otzovizmin ve Ültimatizmin Bolşevizmle tamamen bağdaşmazlığını gösterdi *(bkz. özellikle "Bolşevizmin Bir Karikatürü")*. Temmuz 1909'da Paris'te Lenin'in yönetimi altında," 'Proletariy'in Genişletilmiş Yazı Kurulu Konferansı" denilen "Bolşevik Merkez"in Konferansı yapıldı; Konferans, Lenin'in önerisi temelinde, Otzovizmi layıkınca karakterize etti ve Capri'de kendi örgütlediği okulda kendi fraksiyonunu kurmuş olan Bogdanov'u Bolşevik fraksiyondan attı. Daha sonra "Vperyod" (İleri) grubunu oluşturacak olan diğer otzovistler, Ültimatistler ve "Tanrı Yapıcılar"da onu izledi.

Ekim 1908 ve Kasım 1909'da Lenin, Brüksel'de Uluslararası Sosyalist Büro'nun oturumlarına katıldı. Burada Lenin, İngiliz İşçi Partisi'nin oportünizmini gizleyen Kautsky'ye karşı bir mücadele yürüttü ve Hollanda sosyal-demokrasisi içindeki bölünme sorununda, kendi oportünistlerine karşı mücadele eden Hollandalı solcu Marksistleri destekledi. 28 Ağustos'tan 3 Eylül 1910'a dek Lenin, II. Enternasyonal'in Kopenhag Kongresi'ne katıldı. Proleter kooperatifler sorununa çok önem veriyordu ve Kooperatif Komisyonu'nun üyesiydi. "Kopenhag'daki Uluslararası Sosyalistler Kongresi'nde Kooperatif Sorunu" makalesinde, Kongre'de çeşitli akımlar arasındaki mücadeleyi dikkatle izleyen ve tümüyle sol kanada dahil olan (onun teşviki üzerine solcuların özel bir toplantısı bile yapıldı) Lenin, "Enternasyonal'de hegemonyanın", II. Enternasyonal'de ortodoksların temsilcisi sayılan Alman Sosyal-Demokratların elinden "zaman zaman kaydığı"nı yazdı. "Oportünistlerle kaçınılmaz, kararlı kopuşun olgunlaşmasından ibaret olan, Alman sosyal-demokrasisi içindeki krizi" vurguladı. Böylece Lenin, oportünist etkiye gittikçe daha fazla tabi olan uluslararası sosyalizmdeki gerçek durum üzerine hiçbir hayal beslemiyordu. Lenin Kongre'den sonra annesiyle buluşmak ve Stockholm kütüphanesi'nde çalışmak için bir süreliğine Stockholm'a gitti. 23 ve 24 Eylül 1911'de Lenin, Reichstag seçimleri döneminde sömürgelere ilişkin tavırda

Alman sosyal-demokrasısinın liderlerinden birinin yüzünü açığa çıkarmış olan Rosa Luxemburg'u, Alman sosyal-demokrasisi'nin yönetim kurulunun saldırılarına karşı koruduğu, Zürih'teki Uluslararası Sosyalist Büro'nun çalışmalarına katıldı.

Lenin, Bogdanov'un dışlanmasından sonra "solcular"a karşı sıkı mücadeleyi sürdürdü ("Otzovizm ve Tanrı Yapıcılık Yandaşları Fraksiyonu Üzerine", "Petersburg Bolşevikleriyle Görüşme") ve Rusya'dan oraya gitmiş Bolşevik işçilerin bir kısmı için açık olmayan Capri'deki okulun fraksiyoncu karakterini açığa çıkardı. Lenin'in eleştirisi okulda bölünmeye ve bir grup işçinin Lenin yandaşlarının safına geçmesine yol açtı. Bu işçiler bu yüzden okuldan atıldılar ve Kasım'da, Lenin'in onlara bir dizi konferanslar verdiği Paris'e taşındılar. Lenin bu konferanslar dizisini Aralık'ta, aynı şekilde Paris'e gelmiş olan Capri'deki okulun diğer katılımcıları (Bogdanov yandaşları) için tekrarladı. Lenin'in Rusya'da önemli bir etkinliğe sahip olan Otzovistlere karşı yürüttüğü mücadele şiddetli bir karakter taşıyordu ve Lenin yandaşlarının zaferiyle sonuçlandı.

Likidatörlerin gereksizliğini vaazettikleri devrimci partinin korunması için mücadelede Lenin, Bolşeviklerin görevinin "Parti'ye sadık unsurların sabırla eğitiminde, bunların birleştirilmesinde, gerçekten homojen ve sağlam bir proletarya partisinin yaratılmasında" yattığını anlattı. Otzovistlerin ve likidatörlerin görüşlerini sistematik bir eleştiriye tabi tutarken, Likidatörlere karşı ve illegal partinin korunması için mücadele bakış açısında durdukları ölçüde, Plehanov'a ve Parti'ye sadık Menşeviklere (Plehanov yandaşları) yakınlaşmaktan yana tavır koydu.

15 Ocak'tan 5 Şubat 1910'a dek Lenin, RSDİP'in hemen hemen bütün akım ve eğilimlerinin ve milliyetlerin partilerinin de temsil edildiği Merkez Komitesi Plenumu'nun ***Birleşme Toplantısı*** denilen toplantısına katıldı. Plenum önüne Parti'nin birleştirilmesi görevini koydu. Birleşme ama yalnızca sıkı devrimci bir platform temelinde mümkündü. Plenum oturumunda —Bolşevikler arasında da— önemli sayıda uzlaşmacı bulunduğundan, Menşeviklerin de lehte oy kullandığı oybirliğiyle kabul edilmiş olan karar açıkça belirgin bir karak-

ter taşımıyordu; ve özünde yalnızca Parti'ye sadık unsurların birliğinden ve iki cepheye karşı (Likidatörlere ve Otzovistlere karşı) mücadeleden sözetmesine ve bu anlamda genel olarak Lenin'in görüşleriyle çakışmasına rağmen, Likidatörlere birçok açık kapıcık bırakıyordu. Lenin Plenum oturumunda, Ocak 1909'da girdiği merkez yayın organı "Sosyal-Demokrat"ın yazı kurulu üyesi sıfatıyla, istişari oyla katıldı. İki cepheye karşı mücadele düşüncesinin daha keskin formüle edilmesini talep etti ve "iki fraksiyonun ittifakı" (Bolşeviklerin ve Parti'ye sadık Menşeviklerin) düşüncesini savundu. Ancak oturumda ağırlıkta olan uzlaşmacılar, ve özellikle de kendisini fraksiyonlar dışı olarak tanımlayan Troçki, Bolşevikler arasındaki uzlaşmacıların (Dubrovinski, Kamenev vd.) desteğiyle, gerek Menşeviklerin yurtdışındaki öndegelen organı "Golos Sotsialdemokrata" (Sosyal-Demokratların Sesi) yandaşlarını, gerekse de Troçkistleri ve "Vperyod" yandaşlarını birleşmeye dahil ettiler ve Bolşeviklerin faaliyetini güvenceye almış olabilecek gerekli garantileri yaratmaksızın tüm fraksiyonları dağıttılar. (Bolşevikler örneğin kendilerinin fraksiyon organının çıkışını durdurma yükümlülüğünü üstlendiler ve durdurdular da, Menşevikler ise bunu yapmadı). Bir dizi eksikliğe rağmen, Otzovizmi ve Likidatörlüğü "proletarya üzerinde burjuva etkinin ifadesi" olarak tanımlayan plenum kararı, özenli uygulanması koşuluyla hiç olmazsa birleşme temeli olarak hizmet edebilirdi. Bu özenli uygulama gerçekleşmedi ve Likidatörlerle "Vperyodcular"dan dolayı gerçekleşemezdi de. Plenumun uzlaşmacı hatası, meseleleri tahlil etmeksizin, sözleriyle ("O kararı imzaladı") eylemleri birbirini tutmayan kişi ve gruplarla anlaşmaya varmasıydı. Lenin'in de öngörmüş olduğu gibi, plenum tarafından ilan edilen Parti'nin "birliği"nin hayalî olduğu ortaya çıktı, çünkü plenum oturumundan hemen sonra "Golos" yandaşları, oturum kararlarına karşı bir kampanya başlattılar ve akımların "hak eşitliği"ni, Likidatörler ve legalite yandaşlarıyla RSDİP içindeki partiye sadık devrimcilerin hak eşitliği teorisini ilan ettiler. Lenin, Plenum kararlarının "Golos" yandaşları tarafından çiğnenmesine karşı şiddetli bir mücadele yürüttü ve legalite yandaşlarının burjuva karakterini açığa çıkarıp, onları sosyal-de-

mokrasinin düşmanları olarak damgaladı. "Parti'ye karşı komplo açığa çıkarılmıştır. RSDİP'in varlığına değer veren herkes, onu savunmak için başkaldırmalıdır!" —diye yazıyordu Lenin. Bir kısım Likidatörün legal basında Parti'ye karşı mücadele yürüttüğü ve ona kadavra dediği, bu arada bizzat Parti aygıtında oturan diğerlerinin ("Golos" yandaşları) Parti'yi içten parçaladığı ve altını oydüğu 1910 ve 1911 yılları— bu iki yıl ***Lenin'in Parti'nin devrimci karakterini korumak için verdiği en şiddetli mücadele*** dönemiydi. Mücadele bütün güçlerin son derece yoğunlaştırılmasıyla yürütülüyordu; burada Menşeviklerin Parti'de sürekli olarak nifak çıkarma çabalarını boşa çıkarmak sözkonusuydu. Menşevikler Parti'nin merkezi mercilerinde oturuyor ve bunların çalışmasını olanaksız kılıyorlardı. Özellikle bu yıllarda çok yaygınlaşmış ve çeşitli grup ve akımlar tarafından (esas olarak merkezci Troçki tarafından) işlenen, ne pahasına olursa olsun, devrimci sosyal-demokrasinin Likidatörler karşısında teslimiyeti pahasına da olsa birleşme yanlısı kokuşmuş "uzlaşmacı" hava karşısında Lenin, bu mücadeleyi inanılmaz derecede zor koşullar altında sürdürmek zorundaydı. Lenin çeşitli doğrultulardaki uzlaşmacılara karşı da (Viyana "Pravda"sıyla Troçki, Bund, uzlaşmacı Bolşevikler ve Polonyalılar) uzlaşmaz bir mücadele yürüttü. ("Partimizde Birleşme Krizi", "Troçki'nin Diplomasisi ve Parti'ye sadıkların Bir Platformu Üzerine", "Uzlaşmacıların ya da Erdemlilerin Yeni Fraksiyonu Üzerine", "Parti İçindeki Durum Üzerine").

> Bu nifak ve skandalın, bu eziyet ve bu bulanık köpük'ün... ortasında oturmak iğrenç, —diye yazıyordu Lenin 11 Nisan 1910'da Maksim Gorki'ye— Ve bütün bunları izlemek de aynı şekilde tiksindirici. Ama ruh hallerine kapılmak caiz değildir. Göçmenlik şimdi, devrimden önce olduğundan yüz kat daha boğucu. Göçmenlik, hırgür ve nifak birbirinden ayrılmıyor. Ama hırgür ve nifak yok olacak... Buna karşılık Parti'nin gelişimi, sosyal-demokrat hareketin gelişimi, şimdiki durumun tüm kahrolası zorluklarını aşarak durmadan ilerliyor. Parti'nin tehlikeli 'sapmalar'dan, Likidatörlükten ve Otzovizmden arınması karşı konulmaz biçimde ilerliyor... Otzovizmin işini ideolojik olarak esasen Plenumdan önce bitirmiştik. Likidatörlükle işimizi o zaman henüz bitir-

mıştık. Menşevikler o zaman, yılanı bir süre için gizlemeyi başardılar, ama yılan şimdi günyüzüne çıkarıldı, şimdi onu herkes görüyor, şimdi onu yok edeceğiz ve bunu da başaracağız!"

Esas olarak "Sosyal-Demokrat"ta yayınlanan bir dizi makalede Lenin, Likidatörlüğün örgütsel birleşme sürecini, onlar tarafından yürütülen, devrimci sosyal-demokrasi'ye karşı uzlaşmaz düşmanca bir tutum içinde olan ve onun yokedilmesi için merkezi korumalarının yokedilmesi için mücadele yürüten özel bir "Stolipinci İşçi Partisi"nin kuruluş sürecini adım adım saptadı ("Likidatörlerin Parti'ye Karşı "Sesi", "Legalistlerin Likidatörlük Karşıtlarıyla Komplosu"). Ama Lenin, proletaryanın hegemonyasını reddeden ve devrimden vazgeçen "bağımsız legalistler"in politikasının baştan sona liberal ve reformist karakterini de gösterdi ("Halledicilerimiz", "Devlet İktidarının Sosyal Yapısı, Perspektifler ve Likidatörlük Üzerine").

İŞÇİ HAREKETİNİN YENİDEN YÜKSELİŞİ

Çalışmasını "Sosyal-Demokrat"ta ve aynı şekilde yurtdışında yayınlanan "Raboçaya Gazeta"da (İşçi Gazetesi) sürdüren Lenin, işçi hareketinin yeniden yükselişinin başladığı 1910 sonundan beri, Rusya'da onun tayin edici katkısıyla kurulmuş olan legal yayın organları: Petersburg'ta "Zvyezda" (Yıldız) gazetesi ve Moskova'da "Myssl", (Düşünce) dergisini düşünsel olarak da yönetiyordu. Nisan 1912'de, daha sonra yasaklanan "Zvyezda"yla birlikte "Pravda" da (Gerçek) ve 1911 sonunda yasaklanan "Myssl" yerine "Prozvyeşçenye" (Aydınlanma) yayınlanmaya başladı. Bu organlarda yayınlanan makalelerde Lenin, Likidatörlere karşı (ve "Vperyod" yandaşlarına karşı) mücadeleye büyük önem verdi.

Likidatörlerin Parti'de daha fazla kalmasına katlanılamayacağı Lenin için aşikardı; çünkü bunlar devrimci proletarya saflarında burjuvazinin acentalığından başka bir şeyi temsil etmiyorlardı. Oysa kendilerini Parti'nin meşru bir bileşeni olarak görüyor, onun yönetici organlarında temsil ediliyor ve bu temsili Parti içinde dezorganize edici

etkide bulunmak için kullanıyorlardı. Bu duruma bir son vermek için Lenin, krizden "legal", Parti tüzüğüne uygun bir çıkış yolu bulmak amacıyla, önce çeşitli fraksiyoncu akımların temsilcilerinden oluşan (Polonya ve Letonya sosyal-demokrasisiyle Yahudi Bund'u da RSDİP'e dahildi) Merkez Komitesi'nin toplantıya çağrılmasını talep etti. Çıkarları, çoğunluğu Bolşevik olan MK'nın dağılmasını gerektiren Likidatörler, Plenumun toplantıya çağrılmasını önledikten sonra, Lenin tüm çizgi boyunca ***likidatörlerle kopmaya*** doğru kesin bir rota çizdi. Herşeyden önce Likidatörlerin elinde bir alet haline gelmiş ve Plenum'un toplantıya çağrılmasını her biçimde engellemiş olan MK'nın sözümona Yurtdışı Bürosu'yla Mayıs 1911'de kopuşu gerçekleştirdi. 10-17 Haziran tarihleri arasında Paris'te, Lenin tarafından çağrılan bir MK üyeleri görüşmesi yapıldı, toplantı Lenin'in inisiyatifi üzerine, Rus Parti örgütlerinin bir konferansını çağırma kararı aldı ve Konferansı hazırlamak üzere yurtdışında bir Örgütleme Komisyonu ve bir Teknik Komisyon görevlendirdi. Bu önlemler Lenin tarafından, Polonya'lı sosyal-demokratlar ve uzlaşmacı Bolşeviklerle ittifak içinde alındı; Konferans tarafından görevlendirilen bu iki organda Lenin'in yandaşları azınlıktaydı. Lenin burada uzlaşmacıların inatçı direnişini, örneğin Likidatörler ve "Vperyodcular" karşısında uzlaşmacı bir tutum sergileyen A. Rikov'un direnişini aşmak zorunda kaldı. "Uzlaşmacılar Likidatörlerin elinde her zaman bir oyuncak oldular," diye yazdı Lenin ve "Plenumun aptal uzlaşmacı hataları"nı yeniden tekrarlamaya çalışan uzlaşmacıların yalpalamalarını ve ikircikliğini şiddetle eleştirdi. Likidatörlerle araya çok yönlü sınır çekme ve onlarla kesin kopuş amacıyla Lenin, Temmuz 1911'de ikinci Paris Grubu'nun toplantısında, Likidatörlük sorununu ayrıntılı bir şekilde açıklığa kavuşturan büyük ilkesel bir karar kabül ettirdi, ve Martov'la Dan'ın "Sosyal-Demokrat"ın Yazı Kurulu'ndan çekildikleri açıklamasını hoşnutlukla karşıladı. 27 Aralık'tan 30 Aralık 1911'e dek Lenin Paris'te, Bolşevik yurtdışı grupları tarafından düzenlenen görüşmenin çalışmalarına faal biçimde katıldı ve orada, Parti içindeki durum üzerine Likidatörlere karşı yönelen sert bir raporla kürsüye çıktı. Mücadele son derece keskin biçimler aldı. Liki-

datörlerin kini o kadar ileri gitti ki, Martov, Kautsky'nin bile "iğrenç" diye tanımladığı, esas olarak Lenin'i hedef alan, pis iftiracı bir broşür yayınladı.

Rosa Luxemburg'la dayanışma içinde hareket eden Polonya Sosyal-Demokrasisinin lideri Tyszka (Jogişes), Likidatörlerle anlaşma sağlama çabası içinde uzlaşmacı bir tavır aldıktan sonra Lenin, Tyszka yandaşlarıyla ve onlarla bir blok içine girmiş olan Bolşevik uzlaşmacılarla kopuştu. Onun yanında olan Bolşevikler, talimatı üzerine, yurtdışında bulunan komisyonlardan, Örgütleme Komisyonu'ndan ve Teknik Komisyon'dan çıktılar ve Konferans'ın çağrılması şimdi tamamen, Rusya'da kurulmuş ve Lenin tarafından yönetilen, Plehanov'un proleter yandaşları tarafından da desteklenen Örgütlenme Komisyonu tarafından üstlenildi. Parti'nin yeniden tesisi yararına toplanması için Lenin'in, Likidatörlere, Troçkistlere, "Vperyod" grubundan kişilere, Bolşevik uzlaşmacılara, Polonya sosyal-demokratlarına vs. karşı öylesine zor bir mücadele yürütmek zorunda kaldığı ***Konferans***, Ocak'ta ***Prag***'da yapıldı. Rusya'da faaliyet gösteren tüm illegal Parti örgütleri Konferans'ta temsil ediliyorlardı. Lenin'in önerisi üzerine Konferans, Parti'nin en üst organı olarak teşekkül etti, Likidatörleri Parti'den attı ve bir dizi taktik kararlar hazırladı, bunlar arasında politik durum üzerine ve IV. Duma seçimleri üzerine olanları özel bir öneme sahiptir. Konferans, Lenin'in de seçildiği Merkez Komitesi seçimini de gerçekleştirdi. Uzun süren gericilik döneminden sonra işçi hareketinin yeniden yükseliş döneminde gerçekleşen bu Konferans, Parti tarihinde büyük bir rol oynadı.

1908 "Aralık" Konferansı ile 1912 Prag Konferansı arası dönemde, dikkati esas olarak Parti uğruna mücadelede, Likidatörlere ve uzlaşmacılara karşı mücadelede yoğunlaşmış olan Lenin, aynı zamanda basında da devrimin tüm temel sorunlarının açımlanması çalışmasını sürdürdü, Bolşevikler tarafından savunulan politikanın doğruluğunu ve Menşeviklerin, Troçki'nin ve diğerlerinin tavrının reformist ve oportünist karakterini kanıtladı. Lenin'in bu dönemde gayretle uğraştığı sorunlardan, anılması gerekenler şunlardır: Sosyal-Demokratların din üzerine görüşlerinin ortaya konması; sınıfların ve par-

tilerin din ve kiliseyle ilişkileri içinde değerlendirilmeleri o zamanlar çok gürültü koparmış olan Kadetlerin derlemesi "Vyehi"nin (Yol İşaretleri) "Liberal Dönekliğin Ansiklopedisi" olarak karekterize edilmesi; Tolstoy'un ölümü vesilesiyle makaleler; 1861 köylü reformunun yıldönümüne ilişkin makaleler; Stolipinci tarım politikasının değerlendirilmesi; IV. Duma seçimlerine ilişkin kampanya için bir dizi yazı; "Rusya'da Grev İstatistiği Üzerine", 1905-1907 yılları grev hareketinin tahliline ilişkin makale vs. Lenin yayın faaliyetlerinin yanı sıra 1911 yazında Longjumeau'daki (Paris) Parti okulunda sistematik olarak seminerler verdi.

İşçi hareketinin yükselişi, Petersburg'ta yayınlanan legal basına daha yakın olmayı gerekli kıldığından, Lenin 1912 Temmuz başında ***Krakov***'a taşındı, Mayıs 1913'e dek orada yaşadı. Prag Konferansı, Konferansı "gaspçılık" ve "bölücü politika"yla suçlayan Likidatörlerin, milliyetlerin sosyal-demokrat partilerinin, Troçki'nin ve çeşitli yabancı grupların şiddetli saldırılarına yol açtı. Bu nedenle Konferans'tan sonraki dönemde Lenin'in görevlerinden biri Konferans'ın ve onun kararlarının savunusundan; onun rolünün ve öneminin "Pravda"da Rus işçilerinin önünde, Likidatörleri kayıran Alman sosyal-demokrasisi karşısında ve içinde bir bölünmenin yaşandığı ve başında Varşova Örgütü'nün bulunduğu muhalif kanadının Bolşeviklere sempati duyduğu Polonya sosyal-demokrasisi karşısında açıklanması ve netleştirilmesinden ibaretti. Alman sosyal-demokrasisinin Merkez Yayın Organı "Vorwärts" (İleri), Konferans hakkında Troçki'nin anonim bir makalesini bastı ve Bolşeviklerin yanıtını yayınlamayı reddetti. Bu yüzden Lenin, Alman sosyal-demokratlarına gerçek durumu göstermek için, "Vorwärts'deki Anonim" (Mayıs 1912) ve "Rus Sosyal-Demokrat İşçi Partisi İçindeki Mevcut Durum Üzerine" (Temmuz-Eylül 1912) adlı broşürleri Almanca yayınladı. Parti içindeki durum üzerine ve Tyszka'nın uzlaşmacı diplomasisi üzerine Lenin, Polonya Sosyal-Demokrat muhalefetinin organlarında, Temmuz ve Kasım 1912 tarihlerinde iki makale yayınladı. "Pravda", "Prosvyeşçenye" ve illegal "Sosyal-Demokrat"ın sütunlarında Lenin, Likidatörlere ve Troçkistler tarafından Bolşeviklere karşı mücadele için örgütlenmiş;

Likidatörler, Troçkistler, Bund, Letonya Sosyal-Demokratları ve başkalarından oluşan "Ağustos Bloku"na karşı şiddetli mücadeleyi sürdürdü. Lenin, proletaryanın dikkatini ilk plânda Çarlığın devrilmesine değil de, "örgütlenme özgürlüğü" şiarına çeken, Cumhuriyet şiarını ortadan kaldıran ve devrimci kitle grevleri karşısında reddedici bir tutum takınan, anayasa reformlarını propaganda eden ve devrimin kaçınılmazlığına ve gerekliliğine inanmayan bu Blok'un tasfiyeci karakterini açığa çıkardı. Lenin bu reformist politikanın karşısına, genelde üzerinde ısrar ettiği ve özellikle de 1912 yılında IV. Duma seçimleri döneminde sımsıkı sarıldığı devrimci programı koydu. Likidatörleri hedefleyen ve Parti çizgisinin savunusu için yazılmış makalelerden şunları anmak gerekir: "P. B. Akselrod Likidatörlerin Maskesini Nasıl Düşürüyor", "Reformistlerin Platformu ve Devrimci Sosyal-Demokratların Platformu" (1912), "Tartışmalı Sorunlar", "Vera Zasuliç Likidatörlüğü Nasıl Vurup Öldürüyor" (1913).

IV. Duma'ya seçimler sırasında Lenin, "Duma'yı gericiliğin elinden çekip alma" ve Kadetlere "iktidara gelmeleri için" yardım etme tasfiyeci şiarına karşı mücadele etti, (demokratik cumhuriyet, sekiz saatlik işgünü, büyük toprak mülkiyetine el konulması şiarlarıyla) proletaryanın bağımsız bir politikasını ve işçi sınıfının demokrasi için, Kadetlerin hegemonyasından kurtuluşu için mücadele etmesini talep etti ("Seçim Sonuçları"). Düşünsel plânda Lenin tarafından yönetilen seçim mücadelesi Bolşeviklere büyük bir zafer kazandırdı: İşçi Kuryesi'nin altı temsilcisinin hepsi Bolşevikti. Lenin şimdi artık, sık sık Krakov'a veya Poronino'ya yanına gelen Bolşevik temsilcilerin faaliyetini sistematik olarak yönetiyor, onlarla yazışıyor, onlara talimatlar veriyor, Duma'daki konuşmaları için tezler ve taslaklar yazıyordu ("Halk Eğitimi Bakanlığı'nın Politikasına İlişkin", "Şimdiki Hükümetin Genel Tarım Politikası Sorununa İlişkin", "Ulusal Politika Sorununa İlişkin" vs.). Ocak'ta Lenin Krakov'da Merkez Komitesi'nin sorumlu Parti fonksiyonerleriyle toplantısını ("Şubat Toplantısı" denir) yönetti, burada iki rapor sundu: "Devrimci Yükseliş, Grevler ve Parti'nin Görevleri" ve "Likidatörlüğe Karşı Tavır ve Birlik Üzerine".

"Pravda" ve "Prosvyeşçenye"de Lenin'in katkısı olağanüstü yoğundu. Özellikle "Pravda" için neredeyse her gün makale gönderiyordu. "Pravda"nın yayınının ilk yılında Lenin, Likidatörlüğe ve Bogdanov'a karşı uzlaşmacı bir tavır takınan Rusya'daki Yazı Kurulu'na karşı, "Pravda"nın politik çizgisi nihayet düzeltilene kadar enerjik bir mücadele yürütmek zorunda kaldı.

Rusya'nın politik konuları üzerine makaleler (Liberallerin Politikasının Maskesinin Düşürülmesi, Narodnizmin Eleştirisi, Toprak Sorunu vs.) dışında Lenin "Pravda"ya, uluslararası işçi hareketinin ve Doğu'daki devrimci hareketin çeşitli yönlerini aydınlattığı bir çok makale de gönderdi. 1912 sonunda Lenin uluslararası durumu şu sözlerle karakterize ediyordu: "... işçi sınıfının burjuvaziye karşı mücadelesinin son derece şiddetlenmesi (pahalılık, kitlesel grevler, güçlerin emperyalizmi, bunların pazarlar uğruna şiddetli rekabet mücadelesi, savaşın yakınlığı) ve sosyalizmin yakında gerçekleştirilmesi".

1913 Mayıs ortasında Lenin Krakov'dan Poronino köyüne (Galiçya) taşındı, ancak burada uzun süre kalmadı. Haziran'da Viyana üzerinden İsviçre'ye gitti, Ağustos başına dek orada kaldı. Lenin İsviçre'de kaldığı sırada, bir dizi kentte ulusal sorun üzerine konferanslar verdi. Ayrıca Bern'de, RSDİP'in yurtdışı örgütlerinin bir konferansında, Parti'nin durumu üzerine bir rapor sundu. Poronino'ya geri döndükten sonra Ekim'de Lenin Merkez Komitesi'nin Parti yöneticileriyle "Yaz" Toplantısı'nı yönetti, burada MK raporunu sundu ve ulusal sorun üzerine bir konuşma yaptı. Lenin Poronino'dan Krakov'a 5 Kasım 1913'te döndü.

Lenin, Duma'daki altı Bolşevik vekilin bağımsız tavrına büyük önem verdiğinden, önce Marksist düşüncedeki işçilerin büyük çoğunluğunun iradesini temsil eden bu altı Bolşevik'in, Sosyal-Demokrat fraksiyon içinde sahip oldukları bir oyluk çoğunluğu, Bolşevik vekilleri ezmek için —örneğin Fraksiyon'un bütçe komisyonundaki iki sandalyesinden hiç birini onlara vermeyerek— kullanan yedi Menşevik milletvekili karşısında "hak eşitliği" için mücadele yürüttü. Menşevikler hak eşitliğini reddettiklerinde Lenin, Fraksiyon'un bölünmesinden korkan ve Likidatörlere karşı uzlaşmacı bir hava

içinde olan Petersburg'lu bazı parti fonksiyonerlerinin direnişini aştıktan sonra, Kasım 1913'te Altılı'nın Yedili'yle kopuşunu gerçekleştirdi ve bağımız bir Bolşevik Duma Fraksiyonu kurdu. Lenin işçileri, Bolşevikler tarafından alınan tavrın doğruluğu hakkında aydınlattı, gerçekte Prag Konferansı tarafından çoktan sağlanmış olan işçilerin ezici çoğunluğunun birliği hakkında Likidatörlerin yaygarasının iki yüzlü karakterini açığa çıkardı ve aralarında başta Rosa Luxemburg ve Tyszka olmak üzere Polonya'lı Sosyal-Demokratların bir kısmı tarafından temsil edilen uzlaşmacılığın da bulunduğu her türden uzlaşmacılığa karşı mücadele etti. Bu arada Lenin, "Pravda" yandaşlarının ve Likidatörlerin etkinliğinin derecesini ve gücünü değerlendirme olanağı sağlayan objektif olguları da gözden geçirdi: IV. Duma seçimleri, iki akımın gazetelerine maddi destek için işçilerin katkıları, sendikalarda ve hastalık sigortalarında seçimlerin seyri vs. Lenin bütün bunlara dayanarak "Pravda" akımının gerçekten işçilerin büyük çoğunluğunun iradesini, Likidatörlüğün ise, yalnızca burjuvazinin desteğiyle güçlü olan küçük-burjuva entelektüel bir akımı temsil ettiğini reddedilmez biçimde kanıtladı. İki akımın etkinliğinin boyutu üzerine bu olgusal verileri Lenin, devrimci Marksistlerle Likidatörleri "birleştirmeye" kalkışmaya niyetlenen Uluslararası Sosyalist Büro'ya da bildirdi. Lenin "birliği" yalnızca Parti kararları ve dolayısıyla yalnızca devrimci platformun Likidatörler ve diğer gruplar tarafından kayıtsız şartsız kabulü temelinde caiz görüyordu ve bu yüzden "Birlik" bayrağı altında devrimci Marksistlerin teslimiyetini sağlama çabalarına karşı şiddetle mücadele etti. "Birlik Üzerine Yaygarayla Gizlenen, Birliğin Bozulması Üzerine" (Mayıs 1914) makalesinde özellikle sert biçimde, bu sıralarda Likidatörlerle Ağustos Bloku'ndan çıkmış olan, ama bunun dışında "esasen onlarla aynı fikirleri" tekrarlayan Troçki'nin ilkesiz ve sözümona "Fraksiyonsuz" tavrına saldırdı.

Ağustos Bloku'nun dağılma sürecine Lenin çok önem verdi ve Letonyalı Sosyal-Demokratların bu Blok'tan çıkması için enerjik biçimde mücadele etti. 1914 Ocak sonu ve Şubat başında Lenin, bir dizi konferanslar verdiği Paris'e gitti. Bu konferans gezisi sırasında Paris'ten Brüksel'e gitti, burada Letonya Sosyal-Demokratlarının

IV.Parti Kongresi'ne katıldı. Bu partinin Merkez Komitesi'ni ve Ağustos Bloku'nu eleştirdi ve Letonya Sosyal-Demokratlarını RSDİP MK'sına katılmaya davet etti. Lenin daha önceden Letonyalıların sol kanadıyla ilişki kurmuş ve "Letonya Bölgeleri Sosyal-Demokrasisi'nin IV. Parti Kongresi'ne Bir Platform Taslağı"nı yazmıştı. Letonyalılar Ağustos Bloku'ndan çıktılar ve Bolşevik yandaşlarının ağırlıkta olduğu bir MK seçtiler.

1913 ve 1914 yıllarında Lenin, işçiler arasında belli bir etkinlik kazanmış olan sol Narodnizme (Sosyal-Devrimciler) karşı enerjik bir kampanya yürüttü. Burada Lenin, bu Narodniklerin emekle sermaye arasındaki uçurumu örtbas ettiklerini ve tutarlı demokrasiyi reddettiklerini vurguladı. 1913 yılının ikinci yarısında ve bütün 1914 yılı boyunca Lenin dikkatini ***ulusal soruna*** verdi, devrimci Marksizmin bu alandaki bakış açısının bir dizi tahrifini ve yanlış yorumunu çok yönlü inceledi ve eleştirdi. Lenin tüm ezilen uluslar için ayrılma ve bağımsız bir devlet kurma hakkını talep etti ve Likidatörlerin "kültürel-ulusal özerklik" şiarını kesinlikle reddetti. Bir sürü kısa makalenin dışında, Lenin ulusal soruna iki büyük çalışma adadı: "Ulusal Soruna İlişkin Eleştirel Notlar" (Ekim 1913) ve "Ulusların Kendi Kaderini Tayin Hakkı" (Şubat 1914); bu çalışmalarda Rosa Luxemburg'un, Likidatörlerin, Bund'un, Ukrayna'lı ulusal-sosyalistlerin ve diğerlerinin ulusal sorundaki hatalarını ve sapmalarını eleştirdi ve bu sorun üzerine Marx'la Engels'in görüşlerinin bütünlüğünü yeniden kurdu ve geliştirdi.

Menşevikleri destekleyen Uluslararası Sosyalist Büro'nun, Rus sosyal-demokrasisinin tüm akımlarının temsilcilerini "birleşme"leri amacıyla bir toplantı için Brüksel'e çağırma kararıyla bağlantılı olarak Lenin, 9 Mayıs'ta geri dönmüş olduğu Poronino'da 1914 yazında, Merkez Komitesi adına ayrıntılı bir rapor yazdı; raporda Likidatörlerle birlik için ültimatif koşul olarak 14 nokta ileri sürdü, bu noktalardan bazıları şunlardır: Likidatörler ve diğer gruplar görüşlerinden açıkça vazgeçmeli, Parti'nin devrimci platformunu kabul etmeli, MK'ya ve Parti'nin genel organlarının kararlarına tabi olmalı, Likidatörlerin yönetim merkezi dağıtılmalıdır vs. Brüksel'e kendisi gitmeyen

Lenin'in, MK delegasyonuna görüşmelerindeki taktik için verdiği talimatlar da bu yöndeydi. Görüşmelerde Bolşevik delegasyon (ve Letonyalılarınki de) Lenin'in talimatları uyarınca, Kautsky'nin sunduğu, esasen Bolşeviklere karşı yönelen karar tasarısı üzerine oylamaya katılmayı reddetti. Konferans sonuçsuz kaldı. Bu konferanstan sonra Likidatörler, "Vperyod", Troçki'nin "Borba"sı (Mücadele) ve diğer gruplar, Bolşeviklere karşı yeni bir blokta, "Brüksel" Bloku'nda birleştiler. Birleşme sorunu yeniden Viyana'daki Uluslararası Kongre'ye bırakıldı, ancak bu Kongre'nin toplanması savaş yüzünden engellendi.

EMPERYALİST SAVAŞ

Ağustos 1914'te savaş patlak verdiğinde, o zaman Galiçya'da Poronino köyünde bulunan Lenin, Avusturya'lı yerel makamlar tarafından Rus vatandaşı olarak, casusluk kuşkusuyla tutuklandı ve hapsedildi. Lenin'i Rus otokrasisinin amansız düşmanı ve devrimci olarak tanıyan bazı nüfuzlu Avusturya'lı Sosyal-Demokratların müdahalesi sayesinde, bu saçma suçlama hemen geri alındı ve Lenin iki haftalık tutukluluktan sonra serbest bırakıldı. Lenin, Avusturya'dan çıkma izni aldıktan sonra, 5 Eylül'de ***İsviçre***'ye Bern'e gitti, burada yaklaşık birbuçuk yıl oturdu. Şubat 1916'da Bern'den Zürih'e taşındı, 1917 Şubat Devrimi'nin patlak vermesinden sonra Rusya'ya geri dönüşüne dek burada kaldı.

Emperyalist savaşın başlangıcından itibaren Lenin, bu savaş karşısında tutarlı devrimci Marksizmin uzlaşmaz tavrını aldı. Galiçya'dan geldikten hemen sonra, İsviçre'de savaş üzerine tezleri yazdı. Bu tezler illegal olarak Rusya'ya gönderildi, burada Bolşevik Duma Fraksiyonu tarafından onaylandı ve sonra Lenin tarafından 1 Kasım 1914'te yayınlanan Merkez Komitesi Manifestosu: "Savaş ve Rus Sosyal-Demokrasisi" haline getirildi. Lenin, tezlerde ve Manifesto'da savaşı emperyalist savaş olarak karakterize etti ve sosyal-demokrat partilerin büyük çoğunluğu, devrimci Marksizmin mirasına ihanet ettikleri ve "kendi" burjuvazilerinin kampına geçtikleri için, ***II.***

Enternasyonal'in çöküşünü saptadı. Lenin oportünistlerden ve sosyal-şovenlerden tam ve kesin kopuşu ve yeni, devrimci bir Enternasyonal'in kuruluşunu talep etti ve şu şiarı attı: emperyalist savaşın içsavaşa dönüştürülmesi ve Çarlık monarşisinin "yenilgisi". Lenin ve Bolşevikler savaşın başlangıcında, hemen ve en ufak bir yalpalama göstermeden tutarlı devrimci Marksizmin tavrını takınan biricik sosyalistlerdi.

Daha savaş patlak vermeden önce, legal Bolşevik organ "Pravda" Çarlık hükümeti tarafından yasaklandı. Bolşevikler bu dönemde yurtdışında yayınlanan bir organa sahip değillerdi. Bu yüzden savaşın ilk iki ayında, görüşlerini basında açıklama ve onlar aracılığıyla etkinlik kurma olanağı Lenin'in elinden alınmıştı. Ama yine de, sosyal-şovenizmin sis perdesine Bolşevizmin platformuyla olabildiğince çabuk karşı çıkmak ve devrimci sosyalizmin savunusu için sesi yükseltmek gerekliydi. Lenin'in kullanımında bir gazete olmadığı için, Bolşevizmin görüşlerini, İsviçre'nin çeşitli kentlerinde sosyal-demokrat göçmenlerin toplantılarında verdiği konferanslarda açıkladı. Bu dönemde Lenin'in ilk açık sahneye çıkışı, gayretli bir sosyal-şovenist haline gelmiş olan Plehanov'un bir konferansına karşı 11 Ekim 1914'te yaptığı bir konuşmaydı.

Büyük çabayla ve bir dizi zorlukları aştıktan sonra Lenin, Parti'nin Merkez Yayın Organı "Sosyal-Demokrat"ı yeniden çıkarmayı başardı. Uzun aralıklarla yayınlanan ve inanılmaz zorluklar altında illegal olarak Rusya'ya götürülen bu küçük gazete, savaş sırasında Parti'nin görüşlerini sistematik olarak propaganda etmek için Lenin'in sahip olduğu tek araçtı. Lenin'in bir dizi makalesi "Sosyal-Demokrat"ın dışında, (yalnızca bir sayı yayınlanan) "Komünist" dergisinde, "Sbornik Sotsialdemokrata"da ("Sosyal-Demokrat" Derlemesi, iki sayı yayınlandı) ve Zimmerwald Solu'nun organı "Vorbote"de ("Öncü") yayınlandı. Lenin'in bu dönemdeki tüm makalelerinden, bilindiği kadarıyla yalnızca biri, Rusya'da "Voprossy Strahovaniya" (Sigorta Sorunları) dergisinde —legal olarak yayınlanabildi. Legal basın için düşünülmüş bazı makaleleri ise 1917 yılında yayınlandı. Lenin'in

1916 yılında yazılmış olan emperyalizm üzerine kitabı gibi olağanüstü bir eser, ancak Şubat Devrimi'nden sonra yayınlanabildi.

Lenin, Bolşevizmin devrimci platformunun uluslararası forumda ilanına büyük önem biçtiğinden ve Bolşeviklerin bağımsız bir çıkışının ve her renkten sosyal-şovenler ve merkezcilerle araya sınır çekmelerinin bütün önemini gördüğünden, diğer ülkelerin sosyalist partileri önünde görüşlerini açıklamak için Bolşeviklere sunulan bütün olanaklardan yararlanıyordu: Lugano'daki İtalyan-İsviçre Konferansı'na (27 Eylül 1914) tezler gönderdi; İsveç Sosyal-Demokratlarının Parti Kongresi'ne (23 Kasım 1914) katılımından önce, Şlyapnikov'a talimat verdi; Antant Devletleri sosyalistlerinin Londra Konferansı'ndaki (14 Şubat 1915) demonstratif gösterisinden önce Litvinov'a talimat verdi; ayrıca Uluslararası Sosyalist Kadın Konferansı'nda (26-28 Mart 1915) ve Bern'deki Uluslararası Gençlik Konferansı'nda (5 ve 6 Haziran) Bolşevik delegasyonun tavrını yönetti. Bütün bu fırsatlarda Bolşevikler şovenlerin ve Merkezcilerin karşısına devrimci programı çıkardılar.

1915 ilkbaharında Lenin, Parti yurtdışı örgütlerinin Bern Konferansı'na katıldı. Konferansın, savaşın ortaya attığı sorunlara ilişkin, Lenin tarafından kaleme alınan kararları (Lenin Konferansta baş raportördü), savaşın ilk dönemine ait Bolşevizmin en önemli belgeleri arasındadır. Bu konferans döneminde, Parti içinde, Parti'nin taktiği ve şiarları üzerine görüş ayrılıkları başladı. Başta Buharin olmak üzere yoldaşların bir kısmı bu sorunda yalpaladılar. Lenin Konferans'ta, "yenilgi" şiarını reddeden ve muhalefeti Troçkistlere yakınlaştıran "papazcı" "Barış" şiarını savunan yalpalamalara karşı enerjik bir mücadele yürüttü (Troçki görüşlerini, o zaman Paris'te çıkardığı "Naşe Slovo"da [Bizim Sözümüz] savunuyordu). Daha sonra ulusal sorunda Buharin-Pyatakov grubuyla, bunlar ulusların kendi kaderini tayin hakkını reddettiklerinden dolayı görüş ayrılıkları ortaya çıktı. Başlangıçta Buharin grubuyla, "Komünist" dergisinin ortak yayınında anlaşıldı, ama görüş ayrılıkları öylesine keskinleşti ki, derginin yayını durduruldu. "Sosyal-Demokrat" ve "Komünist"te yayınlanan bir dizi makalede (burada özellikle uzunca olan ***"Emperyalizm ve II. En-***

***ternosyonal'in Çöküşü*"** makalesine değinmek gerekir) Lenin, Rusya'daki Likidatörler (Potressov), yurtdışındaki tasfiyeci Örgütleme Komisyonu (Martov) Bund, Çaydze fraksiyonu, Troçki'nin "Naşe Slovo"su tarafından temsil edilen açık ve maskeli (Merkezcilerin) sosyal-şovenizmin her tür ve biçimini şiddetle eleştirdi. Rus ya da uluslararası sosyal-demokraside, ister sosyal-şovenizmi temsil etsin isterse platonik bir enternasyonalizm bayrağı altında şovenistlerle birlik gerekliliğini ilan etsin, bir ölçüde dikkate değer tek bir akım bile Lenin tarafından görmezden gelinmiyordu. Lenin, şovenizmi en ince ve bu yüzden en tehlikeli biçimde maskeleyen ve mazur gösteren II. Enternasyonal'in en ileri gelen lideri Kautsky'ye karşı özellikle acımasızdı. Gerçekten Enternasyonalist olmak isteyen sosyalistlerden Lenin, bu savaşta burjuva anavatan savunusu yandaşlarıyla tam ve koşulsuz bir kopuşu ve devrimci mücadele programının kabulünü talep ediyordu.

Lenin, iflas etmiş olan II. Enternasyonal'le kopuşu gerçekleştirdikten ve yeni, devrimci bir Enternasyonal'in kurulması gerekliliğini ilan ettikten sonra, uluslararası işçi hareketi içindeki enternasyonalist unsurların örgütlenmesi ve birleştirilmesi için gayretle çalıştı, uluslararası sosyalizm içinde gittikçe keskinleşen akımlar mücadelesini dikkatle izledi, çeşitli ülkelerdeki "solcular"la ilişkiler kurdu, onlarla yazıştı ve "uluslararası solcular"ın taktik platformunu ve şiarlarını hazırladı. 5-8 Eylül 1915 tarihleri arasında yapılan ***Zimmerwald Konferansı***'ndan önce Lenin, Zinovyev'le birlikte, Bolşevik Parti'nin savaşa ilişkin tavrını açıkladığı, belli başlı dillere çevrilmiş olan "***Sosyalizm ve Savaş*** broşürünü yayınladı. Lenin Konferans'ta kendi platformuyla sahneye çıkan sol kanada önderlik etti. Alman Sosyal-Demokratı Ledebour —bir Merkezci— Konferans'ta Lenin'i, "yurtdışından" kitlelerin önüne devrimci şiarlar atmakla suçlamaya kalkıştı. Lenin ona sakin sakin, devrimci çalışmayı yirmi yılı aşkın bir zamandır sürdürdüğü ve zindandan, Sibirya sürgününden ve yurtdışından kitlelerin önüne devrimci şiarlar attığı; 1848 Devrimi döneminde Marx ve Engels'in örneğini izlediği ve görevini sonuna kadar yerine getireceği yanıtını verdi. Lenin, sosyal-şovenizmi protesto eden Zimmerwald çoğunluğuyla ortak davranmayı reddetmedi ve bu

yüzden de Konferans manifestosunu imzaladı. Fakat aynı zamanda, bu yalpalayan, "neredeyse Kautsky'ci" çoğunluğun yarı-gönüllüğünü ve çekingenliğini eleştirdi ve onun karşısında tutarlı devrimci Enternasyonalizm pozisyonunu savundu ("Bir İlk Adım", "5-8 Eylül 1915 Tarihli Uluslararası Sosyalist Konferansta Devrimci Marksistler"). Nisan 1916'da Lenin, Bolşevik Parti Merkez Komitesi adına bazı öneriler sunduğu Kienthal —İkinci Uluslararası Sosyalist— Konferansı'na katıldı; bu öneriler II. Enternasyonal tarafından savunulan "Barış Programı"nın bir eleştirisini içeriyor, Bolşeviklerin devrimci şiarlarında ısrar ediyor ve II. Enternasyonal'le kopuş sorununda daha kararlı bir tavır talep ediyordu. Kienthal Konferansı, solcuların baskısı altında, Zimmerwald Konferansı'nın kararlarıyla karşılaştırıldığında, Uluslararası Sosyalist Büro'nun tavrını mahkûm ederek ve sosyal-pasifizme karşı çıkarak ileriye doğru bir adım attı. 1916-17 yıldönümü dolaylarında, başta Robert Grimm olmak üzere Zimmerwald çoğunluğu, sağa, sosyal-şovenizmin yanına geçtiğinde, Lenin kararsızlık göstermeksizin, Zimmerwald çoğunluğunun ideolojik çöküşünü ve Enternasyonalizme ihanetini ilan etti ve gerçekten devrimci unsurlardan bir Enternasyonal'in kuruluşunu talep etti ("Burjuva ve Sosyalist Pasifizm", "Charles Naine'ye Açık Mektup").

Lenin Zimmerwald Solu'nu örgütler, sağlam bir ideolojik temelde birleştirir ve Zimmerwald çoğunluğuyla arasına sınır çekerken, aynı zamanda Zimmerwald'ın sol kanadı içinde de, devrimci Marksizmden her türlü sapmaya karşı mücadele yürütüyordu. Buna, ulusların kendi kaderini tayin hakkını reddeden ve genel olarak emperyalizm çağında demokrasi için mücadelenin önemini küçümseyen Polonya-Almanya (Rosa Luxemburg ve Karl Radek) ve Hollanda Sosyal-Demokratlarıyla polemik ("Sosyalist Devrim ve Ulusların Kendi Kaderini Tayin Hakkı", "Kendi Kaderini Tayin Hakkı Üzerine Tartışmanın Sonuçları"); silahsızlanma ya da silahlardan arındırma şiarı üzerine İsviçre'li, İskandinav ve Hollanda'lı Sosyal-Demokratlarla polemik ("Silahsızlanma Şiarı Üzerine"); Rosa Luxemburg'un hataları üzerine özel bir makale ("Junius Broşürleri Üzerine"); ulusal sorunda Pyatakov'un ve Buharin'in hatalı görüşlerinin eleştirisi; (sırasıyla "Mark-

sizmin Bir Karikatürü ve 'Emperyalist Ekonomizm' Üzerine" ve "Oluşmakta Olan Emperyalist Ekonomizm Akımı Üzerine"); nihayet Buharin'in devlet sorununda yanlış görüşlerinin eleştirisi dahildir. Savaşın sonucu olarak kapitalizmin kaçınılmaz yıkılışını ve Rusya için (sonra sosyalist devrime doğru gelişen) burjuva-demokratik devrimin ve aynı zamanda Batı Avrupa ülkeleri için sosyalist devrimin yakınlaştığını önceden gören Lenin, emperyalist savaş dönemindeki çalışmalarında büyük bir teorik ve politik sorunlar bütününü işledi (sömürge halkların mücadelesinin ve ayaklanmalarının önemi, tek ülkede sosyalizmin mümkün olup olmadığı sorunu, ulusal sorun, proleter devlet sistemi sorunu, sosyal devrimin özsel momentleri ve özellikleri, emperyalizm altında demokrasinin gerçekleştirilme olasılığı, ilhak, emperyalizm tahlili vs.). ***Tek ülkede sosyalizmin zaferi*** sorunu üzerine, bu çalışmalardan birinde şöyle deniyor:

> "Ekonomik ve politik gelişmenin eşitsizliği kapitalizmin mutlak bir yasasıdır. Buradan, az sayıda, evet hatta tek başına alınmış bir kapitalist ülkede, sosyalizmin zaferinin mümkün olduğu sonucu çıkar. Bu ülkenin muzaffer proletaryası, kapitalistlerin mülksüzleştirilmesinden ve ülkede sosyalist üretimi örgütledikten sonra, geri kalan kapitalist dünyanın karşısına çıkacak, başka ülkelerin ezilen sınıflarını yanına çekecek, bu ülkelerde kapitalistlere karşı ayaklanma çağrısında bulunacak ve hatta gerektiğinde sömürücü sınıfların ve onların devletlerinin karşısına askeri güçle çıkacaktır."

1916 yılının birinci yarısında Lenin, Zürih'te, ***"Emperyalizm, Kapitalizmin En Yüksek Aşaması"*** başlıklı büyükçe bir çalışma yazdı. Bu kitap, tekelci veya "can çekişen", "çürüyen" kapitalizm olarak ve sosyalist devrimin arifesi olarak tanımladığı emperyalizmin mükemmel bir tahlilini yapıyordu. Lenin bu kitapta, "tartışma götürmez bir burjuva istatiğinin, bütünü kapsayan verilerin ve tüm ülkelerin burjuva bilginlerinin itiraflarına dayanarak, 20. yüzyılın başlangıcında, birinci emperyalist dünya savaşının arifesinde, kapitalist dünya ekonomisinin uluslararası karşılıklı ilişkileri içinde genel tablosunu çizme" görevini önüne koydu. Emperyalizmin şu tanımını yaptı:

> "Emperyalizm, tekellerin ve finans kapitalin egemenliğinin ortaya çıktığı, sermaye ihracının olağanüstü önem kazandığı, dünyanın ulus-

> lararası tröstler tarafından paylaşımının başladığı ve yeryüzünün bütün topraklarının en büyük kapitalist ülkeler arasında bölüşülmesinin tamamlandığı bir gelişme aşamasında bulunan kapitalizmdir."

Kapitalizmin ulaştığı gelişme aşaması emperyalist savaşları, dünya üzerinde egemenlik için, pazarları ele geçirmek ve küçük ve güçsüz ulusları boyunduruk altına almak için savaşları ortaya çıkarır. Kapitalizm, gelişiminin emperyalist aşamasında, "asalak veya çürüyen kapitalizm" haline gelir.

Emperyalizmin toplumu içine düşürdüğü çıkmazdan çıkış yolu yalnızca sosyalizm olabilir. Bir bütün olarak kapitalizme özgü olan çelişkilerin keskinleşmesi, emperyalizm koşulları altında son sınırına ulaşır (savaşlar, pahalılık, kitlelerin ezilmesi vs.) ve bu suretle çağımızı bir proleter, sosyalist devrimler çağına dönüştürür. Lenin kitabında, "ultra emperyalizm" teorisiyle, emperyalizmin çelişkilerinin derinliğini ve onların yolaçtığı devrimci krizin kaçınılmazlığını örtbas etmeye çalışmış olan Kautsky'nin eleştirisine çok yer ayırdı.

Lenin savaş döneminde Marksist teori ve politikanın temel sorunları üzerine çalıştığı zaman içinde, Rusya'yla zayıf ve gevşek bağlara ve aradaki uzaklığa rağmen, Rusya'daki Bolşeviklerin faaliyetini yönetti. Burada özellikle, (13 Ekim 1915 tarihli "Sosyal-Demokrat"ta yayınlanan) "Bazı Tezler" dikkate değerdir, bu tezler şu pratik talimatları içeriyordu: Savaş Endüstrisi Komiteleri'ne katılıma karşı, üç temel talep (demokratik cumhuriyet, büyük toprak mülküne el konulması, sekiz saatlik işgünü) şiarı altında grev hareketinin geliştirilmesi için, "ayaklanmanın organları olarak, devrimci iktidarın organları olarak" İşçi Temsilcileri Sovyetleri şiarı için vs. Lenin bu tezlerde şunu da yazdı: Eğer devrim Rusya'da proletaryayı iktidara getirirse, o zaman

> "bizim de, şimdi Büyük Ruslar tarafından ezilen tüm halkları, tüm sömürgeleri ve Asya'nın bağımlı ülkelerini (Hindistan, Çin, İran vs.) sistematik olarak ayaklandırmaya koyulmamız gerekecektir, aynı şekilde —ve plânda— Avrupa'nın sosyalist proletaryasını, sosyal-şovenistlere inat, kendi hükümetlerine karşı ayaklanmaya teşvik ede-

ceğiz. Rusya'da proletaryanın zaferinin, Asya'da ve Avrupa'da devrimin gelişimi için olağanüstü elverişli koşullar yaratacağı kuşkusuzdur".

Rusya'da en yakın devrimin burjuva-demokratik (proletarya ve köylülüğün devrimci-demokratik, Çarlığı deviren diktatörlüğü) karakterini önceden gören Lenin, bu devrimi sadece sosyalist devrime bir geçiş aşaması olarak değerlendiriyor ve Tezler'le neredeyse aynı zamanda yayınlanan "Devrimin İki Çizgisi Üzerine" makalesinde, "proletaryanın, burjuva Rusya'nın Çarlıktan, çiftlik sahiplerinin tarım egemenliğinden kurtuluşunu, hemen ... Avrupa'daki proleterlerle ittifak içinde sosyalist devrimi gerçekleştirmek için kullanacağı"nı vurguluyordu.

Lenin, Rus ve uluslararası devrimci hareketin sorunları üzerinde çalışırken, yerel —İsviçre— işçi hareketine de büyük bir ilgi gösteriyor ve İsviçre'li solcular aracılığıyla bu hareket üzerinde etkili olmaya çalışıyordu. Lenin'in arşivinde, İsviçre sosyal-demokrasisinin görevleri ve taktiği üzerine bir dizi elyazması mevcuttur*. "Derhal sosyalist devrim düşüncesinin sistematik olarak yaygınlaştırılmasını önplâna çıkarın —diye yazıyordu Lenin, İsviçre'deki solcu Zimmerwald'cilere—, ona hazırlanın ve buna uygun olarak Parti'nin tüm faaliyetini temelden değiştirin". Aynı zamanda Lenin, İsviçre'li işçilere Rus proletaryasının devrimci geçmişini ve devrimci perspektiflerini tanıtmak için her türlü olanaktan yararlandı ("1905 Devrimi Üzerine Konferans", Ocak 1917'de).

Lenin'in, savaşın yol açtığı sorunlarla yakın ilişkisi bulunmayan çalışmaları arasında, 1915'de bitirilmiş ve ancak devrimden sonra yayınlanmış olan "Tarımda Kapitalizmin Gelişme Yasaları Üzerine Yeni Veriler" broşürü sayılmalıdır. Lenin, savaşın başlangıcında, daha sonra eksik halde Rusça Granat Sözlüğü'nde yayınlanmış olan "Karl Marx" makalesini yazdı. Savaştan çok önceleri Lenin büyük bir çabayla felsefeyi inceledi. Hegel'in felsefesi ile diyalektik yöntem üzerine bir kitap yazmayı düşündüğü için, Aristoteles'den, Feuerbach'tan ve özellikle Hegel'den kapsamlı özetler çıkardı. Lenin bu

* *Bkz. "Küçük Lenin Kitaplığı", Cilt VII:* ***Lenin,*** *"Savaş Tehlikesine Karşı Mücadele" (Verlag für Literatür und Politik, Viyana-Berlin, 1931).* ***—Alm.Red.***

çalışmayı savaş sırasında da sürdürdü, ama savaşın ortaya çıkardığı görevler, bu niyetini gerçekleştirmesine izin vermedi, ve Lenin plânından vazgeçmek zorunda kaldı. Lenin'in felsefe notları kısa süre önce "Leninski Sbornik"te [Lenin Derlemesi] yayınlandı ve felsefi düşüncenin gelişiminde büyük bir rol oynadı.

1917 YILI

Şubat Devrimi üzerine haberler İsviçre'ye varır varmaz, Lenin ne pahasına olursa olsun ***Rusya'ya*** gitmeyi önüne hedef olarak koydu. Bu kararın uygulanması son derece zordu. İngiliz ve Fransız emperyalistleri, Rus devrimci enternasyonalistlerinin topraklarından geçmesine asla izin vermezlerdi. Geçici Hükümet'in de, o zamanlar Bolşeviklere dendiği gibi, "bozguncular"ın ülkeye gelmesinde aynı şekilde hiçbir çıkarı yoktu. Menşevik-Sosyal-Devrimci Petersburg İşçi Temsilcileri Sovyeti bu sorunda yalpalayan bir tavır aldı. Lenin, devrimci Rusya'ya geri dönüş için tüm "legal" yolların kendisine kapalı olduğundan ve gizlice gitmeyle ilgili çeşitli plânlarının uygulanamazlığından emin olduktan sonra, bilindiği gibi Rusya'nın o sıralar savaş içinde bulunduğu Almanya üzerinden açıkça gitmeye karar verdi. Başta Fritz Platten olmak üzere İsviçre'li Sosyal-Demokratlar bu meselede aracılık yapmayı üstlendiler.

Alman hükümeti göçmenlerin geçmesine izin vermeyi kabul etti ve Lenin bir grup yoldaşla birlikte Almanya üzerinden İsveç'e ve oradan Finlandiya üzerinden Petersburg'a gitti. 16 (3) Nisan'da vardığı Petersburg istasyonunda Petersburg'lu Bolşevikler ve işçiler tarafından törenle karşılandı. Burjuvazi ve monarşist gericiler Lenin'e karşı şiddetli bir iftira kampanyası başlattılar, onun Alman hükümetiyle ilişkileri üzerine söylentiler yaydılar.

Lenin henüz İsviçre'de bulunduğu ve Şubat Devrimi'nin seyri üzerine çok yetersiz bilgiye sahip olduğu dönemde, dikkate değer "Uzaktan Mektuplar"ında, gerçekleşmiş olan devrimin ve nedenlerinin bir tahlilini yaptı; Şubat günlerini devrimin ilk aşaması olarak karakterize etti ve işçi sınıfının bundan sonraki görevlerini formüle etti,

iktidarın Sovyetlere geçmesi için, proletaryanın ve en yoksul köylülüğün diktatörlüğü için, sosyalizm için mücadelenin gerekliliğini vurguladı. Sovyet iktidarı ve proletarya diktatörlüğü için mücadelede ülkenin geniş emekçi kitlelerinin (esas olarak köylülük) ve uluslararası proletaryanın, işçi sınıfının müttefikleri olduğunun altını çizdi. "Rusya proletaryası —diye yazıyordu Lenin— bugünkü geçiş aşamasının kendine özgü özelliklerinden yararlanabilir ve yararlanacaktır ve bu müttefiklerine dayanarak, önce demokratik cumhuriyeti mücadeleyle elde edecek ve köylülerin toprak sahipleri üzerinde tam zaferini sağlayacak sonra da savaşın eziyet ettiği halklara barış, ekmek ve özgürlük verebilecek biricik sosyalizme doğru ilerleyecektir. Aynı zamanda Lenin Parti'yi, sosyal-şovenistlerle ("devrimci anavatan savunucuları"yla) veya Troçki grubu türünden sosyal-demokrasinin yalpalayan unsurlarıyla birleşme çabalarından sakınması konusunda uyardı, "Partimizin faaliyetinin tutarlı uluslararası bir ruhla sürdürülmesi" gerekliliğinde ısrar etti.

Lenin Petersburg'a geldikten sonra hemen, sonra Parti'nin bütün taktiğinin temelini oluşturacak olan ünlü "Nisan Tezleri"yle ortaya çıktı. Bu tezlerin yarattığı etki olağanüstüydü.

Lenin'in bu tezlerde ortaya koyduğu ve "Devrimimizde Proletaryanın Görevleri" broşüründe ve bir sürü makaleyle konuşmada daha da ayrıntılı anlattığı ana düşünceler şunlardı : Otokrasinin devrilmesinden sonra iktidar burjuvazinin, kapitalistlerin eline geçmiştir, savaş, önceden olduğu gibi emperyalist bir savaştır; bu nedenle proletarya bu savaşı destekleyemez:

> "Devrimci anavatan savunusuna en ufak bir taviz sosyalizme ihanettir, enternasyonalizmin tümüyle terkedilmesidir".

"Eğer sermayenin egemenliği devrilmezse, şiddet kullanmaksızın gerçek demokratik bir barışa ulaşılamayacağı" kitlelere "sabırla anlatılmalı"dır. Anın özelliği "ikili iktidar"da yatmaktadır,

> Geçici Hükümet'in, burjuvazinin hükümetinin yanısıra, henüz güçsüz, başlangıç aşamasında bulunan, ama buna rağmen kuşkusuz gerçekten varolan ve gelişen ikinci bir hükümetin: İşçi ve Asker Temsilcileri Sovyetleri'nin ortaya çıkmasında" yatmaktadır.

Geçici Hükümet'e asla güvenilmemeli ve hiçbir destek verilmemelidir; ülkede bütün iktidar, aşağıdan yukarıya dek, Paris Komünü'nde yaratılmış olan yeni bir devlet tipini temsil eden Sovyetlere ait olmalıdır. Bugünkü dönemde Bolşevik Parti azınlıktadır, Sovyetlerde çoğunluk, burjuvazinin etkisi altında bulunan, onu destekleyen ve kapitalistlerden kopmaktan ve iktidarı kendi ellerine almaktan korkan Menşeviklerin ve Sosyal-Devrimcilerin elinde bulunmaktadır. En yakın dönem için "Bütün İktidar Sovyetlere!" şiarı henüz proletarya diktatörlüğünü ifade etmez, bilakis iktidarın onu burjuvaziden koparmak amacıyla küçük-burjuva demokrasisinin eline geçmesi talebiyle eşanlamlıdır. Azınlıkta olduğumuz sürece, geniş halk kitleleri (özellikle köylülük ve işçilerin de bir bölümü) Menşevikleri ve Sosyal-Devrimcileri desteklediği sürece, bu küçük-burjuva partilerin uzlaşma politikasının maskesi düşürülmeli, bunların hataları kitlelere açıklanmalıdır ve işçiler, askerler ve köylüler arasındaki zahmetli, inatçı, ısrarlı çalışma içinde onların güvenini kazanmalı ve Sovyetlerde çoğunluğu ele geçirmeliyiz.

Asker, köylü ve işçi kitlelerinin, uzlaşmacıların politikasının çürüklüğüne ve onların burjuvaziden kopma ve devrimin en önemli sorunlarını (barış, toprak, özgürlük) çözme yeteneksizliğine kanaat getirdikleri ölçüde, Sovyetlerde çoğunluk Bolşeviklere geçmeye başladı ve böylece "Tüm İktidar Sovyetlere!" şiarı, proletaryanın ve en yoksul köylülüğün şiarı haline geldi. Lenin'in stratejik plânı, o zamana dek uzlaşmacılara ve burjuvaziye güvenmiş olan halkın çoğunluğunu Bolşeviklerin haklı olduğuna inandırmaya ve geniş kitleleri ülkeyi emperyalist savaştan ve onun yolaçtığı ekonomik felaketten çıkarabilecek tek güç olarak proletarya diktatörlüğünün gerekliliğini görmesini sağlamaya yönelikti. Lenin, iktidarın emekçi sınıfın eline geçişini, devrimin "ikinci aşaması"nın görevi olarak koyarken, aynı zamanda, henüz açıkça azınlıkta bulunan Parti'yi, iktidarın bir "işçi hükümeti" tarafından derhal ele geçirilmesi Troçkist oyunundan sakınması için uyarıyordu, çünkü bu, nüfusun çoğunluğunu oluşturan ve burjuvaziyle uzlaşmacılara hâlâ inanan köylülüğün henüz aşılmamış hayallerini "atlamak" anlamına gelirdi. Sovyet Cumhuriyeti

şiarıyla birlikte Lenin aynı zamanda, büyük toprak mülkiyetine köylüler tarafından derhal (Kurucu Meclis'in çağrılmasını beklemeksizin) el koyulması ve bir bütün olarak toprağın, bütün banka ve kartellerin ulusallaştırılması ve Sovyetler tarafından denetimi talebini, aynı şekilde, çarlık tarafından boyunduruk altına alınmış tüm ulus ve milliyetlerin Rusya'dan ayrılma özgürlüğü talebini ortaya attı. Burada sayılan önlemler, diye izah etti Lenin, henüz sosyalizm değildi, ama "sosyalizme doğru bir adım" dı, ve eğer ileriye doğru — sosyalizme doğru, proletarya diktatörlüğüne doğru gidilmezse, savaşın yarattığı durumdan çıkılamazdı. "Sosyalizm dışında —diye yazıyordu Lenin— insanlığın savaştan, açlıktan, daha milyonlarca insanın yokoluşundan kurtuluşu yoktur". Ayrıca Lenin tezlerde, Rus devrimci proletaryasının, ne sosyal-şovenistlerin ne de merkezcilerin dahil olmayacağı III. Enternasyonal'in kuruluşu inisiyatifini ele alma yükümlülüğüne işaret ediyordu.

Devrimin ikinci aşamasına geçmeye başlamış olan Parti, Lenin'in gelişine dek, Parti için mutlak kesin olan ve Bolşeviklerin burjuva-demokratik devrimin sosyalist devrime doğru gelişmesi yönündeki önceki bütün rotasından ortaya çıkan, sosyalizm için doğrudan mücadelenin yeni görevlerini derhal tüm açıklığı ve netliği ile formüle etmeyi başaramamıştı. Daha Lenin'in gelişinden önce Parti, Parti'yi anavatan savunusu ve oportünizm yoluna itmeye çalışan Voitinski türünde oportünistleri saflarından uzaklaştırmıştı.

Lenin'in gelişinden önce, bundan sonraki mücadele için yolun seçilmesinde bazı yalpalamalar göstermiş olan ***Parti***, Lenin'in önderliği altında çizgisini kesin olarak yeniden düzeltti ve sosyalizm için mücadelede diretti. Nisan'daki Petersburg Konferansı ve sonra da önem açısından bir Parti Kongresi'yle eşdeğer olan Tüm-Rusya Parti Konferansı, tamamen Lenin'in düşüncelerinin zaferi ile geçti. 27 Nisan'dan 5 Mayıs'a dek (14-22 Nisan) toplanan Petersburg Konferansı'nda Lenin siyasi durum ve Geçici Hükümet'e karşı tavır üzerine bir rapor sundu; 7-12 Mayıs (24-29 Nisan) arasındaki Tüm-Rusya Nisan Konferansı'nda Lenin, siyasi durum, tarım sorunu ve Parti programının gözden geçirilmesi üzerine raporlar sundu ve savaş, ulusal

sorun vs. üzerine tartışmalarda da konuşmalar yaptı. Bu konferanslar döneminde Lenin, hareketin görevlerini burjuva-demokratik devrim çerçevesinde tutmaya çalışan ve "eski rejimin kalıntılarına karşı gerçekten mücadele ettiği ölçüde" (kapitalistlerin bu hükümeti eski rejime karşı nasıl cidden mücadele edecekse), Geçici Hükümet'in desteklenmesini talep eden ve sosyalizm için, proletarya diktatörlüğü için mücadelenin gerekliliğini yadsıyan sağ muhalefete (Lenin'in gelişinden önce oportünist bir politika yürütmüş olan Kamenev'e ve Rikov'a) karşı mücadele yürüttü; Lenin aynı zamanda, ulusların kendi kaderini tayin hakkının reddinden oluşan "sol" sapmalara (Pyatakov) karşı da mücadeleyi sürdürdü. Milyukov'un, Çarlık hükümetinin müttefiklerle yaptığı anlaşmalara Geçici Hükümet'in sadık kalacağını açıkladığı ünlü notasının yol açtığı 19-21 Nisan'daki büyük politik kriz anıyla aynı dönemlerde Lenin, Merkez Komitesi'nden "birazcık daha fazla sola" gitme eğilimi gösteren Petersburg Parti Komitesi'nin çizgisini kendinden emin bir biçimde düzeltti: MK, Lenin'in önerisi üzerine kitleler için, barışçıl gösteriler şiarını ortaya atarken, Petersburg Komitesi, devrimci proletaryanın yanında henüz halkın sağlam bir çoğunluğunun bulunmadığı o zamanın verili koşulları altında maceracı bir politika olan, Geçici Hükümet'in devrilmesi şiarını atıyordu. Sağ muhalefetin halledilmesi ve sol "kaçamaklar"ın zamanında sona erdirilmesi, Menşeviklerin ve Sosyal-Devrimcilerin "küçük-burjuva güven duygusu ve uzlaşmacılık politikasının" eşzamanlı "eleştirisiyle" birlikte, geniş kitlelerin Bolşeviklerin politikası üzerine çok yönlü bilinçlendirilmesi, ayrıca fabrikalarda, işletmelerde ve askeri birliklerde dal budak sarmış bir Parti örgütleri ağının yaratılması — bütün bunlar Bolşevik Parti'nin kitleler üzerinde etkisinin olağanüstü büyümesini, onların Leninist şiarlar altında birleşmesini ve mobilizasyonunu garantiliyordu. Lenin'in politikası sayesinde Parti'nin kitleler içinde etkisi günden güne artıyordu.

Lenin, Yazı Kurulu'na dahil olduğu "Pravda"da Temmuz günlerine dek sürekli yazdı (bu döneme ait kısa makaleleri, devrimci mücadelenin görevleri üzerine kitleleri aydınlatma örnekleridir) ve birçok kez işçilerin ve askerlerin irili ufaklı toplantılarına katıldı. Köylü

Temsilcilerinin Tüm-Rusya Kongresi'nde 4 Haziran'daki (22 Mayıs), ve çoğunluğu hâlâ Menşeviklerin ve Sosyal-Devrimcilerin yanında olan Birinci Sovyet Kongresi'nde 17 ve 22 (4 ve 9) Haziran'daki toprak sorunu, savaş ve Geçici Hükümet'e karşı tavır üzerine büyük konuşmaları da, Temmuz öncesindeki bu döneme rastlar. Bu dönemin bütün politik eylemleri (Sovyetlere, semt temsilciliklerine seçimler vs.) ve Petersburg proletaryasının tüm kitle hareketleri doğrudan Lenin'in dolaysız önderliği altında geçti.

Temmuz Olayları başladığında Lenin, bir hastalık sonrasında kendini toparlamak için, Petersburg yakınlarında bir köyde bulunuyordu. Petersburg proletaryasının kendiliğinden patlak veren hareketini yönetmek ve olabildiğince örgütlemek için hemen başkente döndü. Lenin, bu anda iktidarın Bolşevikler tarafından ele geçirilmesini erken buluyordu, gerçi bütün Petersburg proletaryası ve garnizonu Bolşeviklerin yanındaydı, ama Parti henüz bütün ülkede tüm işçi sınıfının çoğunluğunu yanına alamamıştı. İktidarın Sovyetler'in eline geçmesi şiarı altında gerçekleşen Petersburg işçilerinin Temmuz yürüyüşü, Menşevikler ve Sosyal-Devrimciler tamamen ve açıkça karşı-devrimci burjuvazinin yanına geçtiğinden ve Petersburg'a gerici birlikler gönderdiklerinden, devrimci işçi ve askerlerin geçici bir yenilgisiyle sonuçlandı. Hareketi dezorganize etmek ve moral bozmak için burjuvazi, siyasi polis ve G. Aleksinski tarafından uydurulmuş olan, Lenin'in Alman emperyalizmi yararına çalışan bir Alman ajanı olduğunu gösterecek pis-iftiracı bir "belge" yayınlandı. Lenin'e ve Bolşeviklere karşı kışkırtma o sıralar doruk noktasına ulaştı. Geçici Hükümet Lenin'e karşı bir tutuklama emri çıkardı. Kerenski'nin Junker* çeteleri, devrimci işçilerin liderini katletmek için peşine düşmüşlerdi. Bu koşullar karşısında Lenin, MK kararıyla illegaliteye geçti. Birkaç gün Petersburg çevresinde, işçi Alliluyev'in evinde, sonra Petersburg'dan fazla uzak olmayan Sestroretzka'da işçi Emelyanov'un yanında ve son olarak Rasliv istasyonundan birkaç kilometre uzaktaki bir kulübede gizlendi. Burada yaklaşık bir buçuk ay geçirdi.

* *Eski Rusya'da subay okulu öğrencilerine böyle deniyordu.* ***—Alm.Red.***

Eylül başında bir lokomotifte ateşçi olarak illegal yoldan Finlandiya'ya gitti ve güvenilir sosyal-demokratların yanında illegal olarak kaldığı Helsingfors'a yerleşti.

Lenin, illegalitede olduğu sırada MK'yla bağını ve tahrip edilip yasaklanan "***Pravda***"nın yerine çeşitli isimler altında yayına devam eden Parti Merkez Yayın Organında çalışmasını da enerjik biçimde sürdürdü. Bu döneme ait yön verici bir dizi makale ve broşürde ("Şiarlara İlişkin", "Anayasa Hayalleri Üzerine", "Devrimin Dersleri", "Tehdit Eden Felaket ve Ona Karşı Nasıl Mücadele Edilmeli?", "Rus Devrimi ve İç Savaş", "Devrimin Görevleri", "Kriz Olgunlaştı", "Bolşevikler Devlet İktidarını Koruyacak *mı*?" —adı geçen son makale "Prosvyeşçenye" Aydınlanma, dergisinde yayınlandı—) Lenin, Temmuz Günleri'nde ülkede ortaya çıkmış olan durumu karakterize etti ve kitlelerle Parti'yi, iktidar için silahlı mücadelenin kaçınılmazlığına ve gerekliliğine hazırladı. Devrim sürecinde bir dönüm noktasını gösteren Temmuz krizinden sonraki ilk günlerde Lenin, devrimin gelişiminde "barışçıl" dönemin sona erdiğini ve Kadet Partisi'nin önderlik ettiği karşı-devrimin zafer kazandığı şimdi, iç savaş olmaksızın, yeni, "ikinci" bir devrim olmaksızın iktidarı ele geçirmenin olanaksız olduğunu kanıtladı. Menşeviklerin ve Sosyal-Devrimcilerin, işçi sınıfını ve köylülüğü kapitalistlere tabi olmaya yönelterek, devrimde oynadıkları hain rolü kitleler önünde adım adım ortaya çıkardı. Özellikle köylülüğe, "halk Sosyal-Devrimci ve Menşevik partilerden güvenini çekmedikçe", iktidar proletaryanın eline geçmedikçe toprak sahibi olma şanslarının hiç bulunmadığını gösterdi. Lenin aynı zamanda, gelecek devrimci hükümetin ekonomik programını özenle ve çok yönlü olarak hazırladı, en önemli önlemler olarak şunları vurguladı: tüm bankaların tek bir bankada birleştirilmesi, bankaların ulusallaştırılması; kartellerin, yani kapitalistlerin en büyük tekelci oluşumlarının (neft, kömür, demir, şeker kartelleri vs.) ulusallaştırılması; ticaret sırrının ortadan kaldırılması tüketimin düzenlenmesi vs. ***"Ya batmak ya da ileri ülkelere yetişip geçmek"*** — bu sözlerle işçi sınıfının bütün gelecek tarihsel dönem için görevini saptadı, bu arada sürekli olarak

"Cumhuriyeti ve demokrasiyi devrimci yoldan elde etmiş olan 20. yüzyıl Rusya'sında, sosyalizme gitmeden, ona doğru adımlar atılmadan ilerlenemeyeceği"ni vurguladı.

Lenin illegal olarak kaldığı yerden, Petersburg'ta yarı-legal yapılan ***VI. Parti Kongresi***'nin çalışmalarını da yönetti ve Parti Programı'nın sorunlarıyla çokça ilgilendi; bu çalışmaya Temmuz günlerinden önceki dönemde başlamıştı ("Parti Programının Gözden Geçirilmesine İlişkin Materyaller", "Parti Programının Gözden Geçirilmesine İlişkin").

Lenin, Helsingfors'ta olağanüstü kitabı "***Devlet ve Devrim***"i bitirdi, burada kısmen unutulmuş, kısmen oportünistler tarafından, özellikle Kautsky tarafından tahrif edilmiş olan Marksizmin devlet öğretisinin bütünlüğünü yeniden tesis etti ve yeni bir düzeye çıkardı. Çok büyük teorik yarara ve diktatörlüğü uğruna mücadele eden proletarya için olağanüstü pratik-politik öneme sahip olan bu kitap üzerinde çalışmaya Lenin, daha yurtdışındayken, Şubat Devrimi'nin arifesinde başladı. Lenin, devletin (burjuva devletin), sınıf çelişkilerinin uzlaşmazlığının ürünü olarak ortaya çıktığından ve hangi "demokratik" veya "parlamenter" kisveye bürünürse bürünsün, gerçekte burjuvazinin, azınlığın elinde, sömürülenlerin, emekçilerin ezilmesi için bir araç olduğundan hareket ediyordu. Özellikle, Paris Komünü'nün Marx tarafından özetlenmiş deneyimlerine dayanarak Lenin, işçi sınıfının görevinin, burjuva, bürokratik-askeri devlet aygıtını "parçalamak", "kırmak" ve onun yerine kendi, proleter devletini yaratmak olduğunu gösterdi. "Burjuva devletin yerine proleter devletin geçmesi, şiddete dayalı devrim olmaksızın olanaksızdır". Peki proleter devletin görevleri nelerdir?

Proletaryanın, devlet iktidarına, merkezileştirilmiş bir iktidar organizasyonuna, bir zor organizasyonuna gerek sömürücülerin direnişini bastırmak için gerekse de büyük halk kitlelerini köylülüğü, küçük-burjuvaları, yarı-proleterleri sosyalist ekonomiyi 'işletmeye' ***sevketmek*** için ihtiyacı vardır." Egemen sınıf olarak örgütlenmiş proletaryanın görevi, "***tüm halkı*** sosyalizme ***sevketmek***, yeni düzeni yönetmek ve örgütlemek, toplumsal yaşamlarının burjuvazi olmadan ve burjuvaziye

rağmen şekillendirilmesinde tüm emekçilerin ve sömürülenlerin öğretmeni, yöneticisi, önderi olmak"tır.

Kapitalizmden komünizme geçiş döneminde gerekli olan proletarya diktatörlüğü, halkın çoğunluğunun çıkarlarını, emekçilerin çıkarlarını temsil ettiğinden, artık sözcüğün gerçek anlamında devlet olarak görünmez. Proletarya diktatörlüğü "ilk kez yoksullar için, halk için bir demokrasi" ve aynı zamanda "sömürücülere zalimlere kapitalistlere karşı özgürlüğün bir dizi istisnasını" getirir. İnsan toplumunun üretici güçlerinin geliştiği ve sınıflara ayrılma ortadan kaybolduğu ölçüde, devlet sönüp gider, gereksiz hale gelir. Lenin kitabında, komünist toplumun gelişimi ve devletin sönüp gitmesinin ekonomik temellerinin anlatımıyla birlikte, gelecek komünist toplumun ve onun mantıki gelişiminin iki aşamasının (birinci aşama —"sosyalizm", daha yüksek aşama— "komünizm") en önemli özelliklerinin bir tahlilini de verir.

Lenin, proletaryanın doğrudan mücadele alanından uzak kalmak zorunda kaldığı bu dönemde, hareketin gidişini dikkatle izliyor, kitlelerin ruh halini özenle inceliyor ve devrimci dalganın yeni bir yükselişinin tüm semptomlarını yakalıyordu. Kornilov'un karşı-devrimci ayaklanmasının bastırılmasından ve Bolşeviklerin Petersburg ve Moskova İşçi Temsilcileri Sovyetleri'nde çoğunluğu ele geçirmelerinden sonra Lenin, Parti'nin önüne silahlı ayaklanmayı doğrudan hazırlama ve örgütleme görevini koydu. "Bolşevikler iktidarı ele geçirmek zorundadır" — Lenin'in 25-27 (12-14) Eylül'de Merkez Komitesi'ne ve Petersburg Parti Komitesi'ne gönderdiği bir mektubun başlığı buydu.

Bu andan itibaren şaşırtıcı tutkusu, ısrarı ve nedenlerinin çok yönlülüğüyle Lenin'in silahlı ayaklanma için eşsiz "ajitasyonu" başladı. 12 Ekim'de (29 Eylül) Lenin kategorik olarak "***iktidarın derhal ele geçirilmesi***"ni, "***derhal ayaklanma***"yı talep etti ve ayaklanmanın ertelenmesi veya zamanın değiştirilmesi yönünde tüm eğilimleri şiddetle eleştirdi. Ekim başında, "duraklamak suçtur" diye yazıyordu. "Eğer iktidarı ayaklanmasız ele geçiremiyorsak, o zaman derhal ayaklanmaya geçmeliyiz." Ve 21 (8) Ekim'de Lenin: "Bir duraklama yokoluşla eşdeğerdir", diye yazıyordu.

Olayların odağına, devrimci Petersburg'a daha yakın olmak için Lenin (eski stil) Eylül sonunda Viborg'a taşındı ve Ekim başında illegal olarak Petersburg çevresine yerleşti. 23 (10) Ekim'de, konspiratif koşullar altında bir MK oturumu yapıldı, oturuma Lenin raportör olarak katıldı ve silahlı ayaklanma lehine bir karar kabul ettirdi. MK'nın on üyesi (Lenin, Sverdlov, Stalin, Troçki, Bubnov, Sokolnikov, Lomov, Kollontai, Cerjinski, Uritski) lehte, ikisi (Zinovyev, Kamenev) aleyhte oy kullandılar. Aynı oturumda ayaklanmayı yönetmek üzere, Lenin'in de dahil olduğu bir politik Büro görevlendirildi. 29 (16) Ekim'de, bazı sorumlu Parti fonksiyonlerleriyle birlikte MK'nın ikinci bir oturumu yapıldı. Silahlı ayaklanma üzerine raporu Lenin sundu.

> "Yaklaşık iki saat süren konuşması —bu oturuma katılanlardan biri izlenimlerini böyle aktarıyor— büyük bir dikkatle dinlendi. Dinlerken herkes soluğunu tutmuş gibi görünüyordu. Bitirdiğinde, birkaç saniye tam sessizlik oldu. Herkes hipnotize olmuş gibiydi.... Ben —diye ekliyor bu yoldaş— Lenin'le yirmi yıllık tanışıklığım sırasında onun birçok raporunu ve konuşmasını dinledim, ama bütün konuşmaları içinde en iyisi buydu".

Oturum, MK'nın 23 (10) Ekim tarihli kararını onayladı ve ***"tüm örgütleri ve tüm işçilerle askerleri silahlı ayaklanmayı çok yönlü ve gayretle hazırlamaya çağırma"*** kararı aldı. Lenin daima yeniden silahlı ayaklanmanın en hızlı şekilde örgütlenmesinde ısrar etti, Zinovyev'le Kamenev'in oportünist tavrını en şiddetli biçimde eleştiriye tabi tuttu ve onların "grev kırıcı" olarak Parti'den ihraç edilmelerini talep etti (onlar muhalif basında, ayaklanmaya karşı MK kararına karşı boy göstermişlerdi). Lenin bu günlerde, yönetici parti fonksiyonerleriyle sürekli olarak sıkı bağ içinde bulunuyor ve onları, ayaklanmayla bağıntılı sorunları görüşmek, başkentteki durumu açıklığa kavuşturmak ve talimatlar vermek için yanına, toplantılara çağırıyordu. 6 Kasım (24 Ekim) akşamında, devrimden hemen önce Lenin, Merkez Komitesi üyelerine, derhal silahlı ayaklanma talep ettiği bir mektup yazdı.

> "Şimdi herşeyin bir pamuk ipliğine bağlı olduğunu ve şimdi konferanslar, kongreler (bunlar Sovyet kongreleri olsa bile) tarafından değil,

yalnızca halklar, kitleler, kitlelerin silahlı mücadelesi tarafından çözülecek sorunların gündemde olduğunu yoldaşlara tüm gücünle temin ederim.... Artık beklenmemelidir. Bu akşam, bu gece, ne pahasına olursa olsun, junkerlerin vs. silahsızlandırılmasından (ve eğer direnirlerse bastırılmasından) sonra, hükümet tutuklanmalıdır. Beklenmemelidir!! Herşey yitirilmiş olabilir!! Hükümet sallanıyor. Ne pahasına olursa olsun hükümet alaşağı edilmelidir."

Birkaç saat sonra Lenin illegal barınağını terketti ve kılık değiştirerek, silahlı ayaklanmayı doğrudan yönetmek üzere Smolni Enstitüsü'ne* gitti. Ayaklanmanın pratik tatbiki Devrimci Askeri Komite'ye verilmişti. 6 ve 7 Kasım'ın tayin edici gün ve saatlerinde ve daha sonra Kerenski'nin Petersburg üzerine saldırdığı günlerde de Lenin, Devrimci Askeri Komite'nin faaliyetini yalnızca politik olarak yönetmekle kalmadı, onun askeri — operatif ve pratik plân ve önlemlerinin hazırlanmasına ve uygulanmasına da yakından katıldı.

7 Kasım'da (25 Ekim), Rusya'da proletarya diktatörlüğünü kuran devrimin gününde Lenin, Temmuz Günleri'nden sonra ilk kez Petersburg İşçi Sovyeti'nde bir konuşmayla kamuoyunda Petersburg işçilerinin önüne çıktı. Ertesi gün II. Sovyet Kongresi'nde, Lenin'in bir raporundan sonra, barış üzerine ve toprağın köylülere devri üzerine tarihi kararnameler kabul edildi. Kongre bir işçi-köylü hükümeti — Leninin Başkanı olduğu Halk Komiserleri Konseyi'ni atadı. Lenin ölümüne dek bu görevde kaldı.

Sovyet iktidarının örgütlenmesi ve Geçici Hükümet yandaşlarının karşı-devrimci ayaklanmalarının bastırılması zorlu çabasıyla geçen devrimin ilk günlerine, Parti Merkez Komitesi'ndeki tehlikeli bir kriz eşlik ediyordu: diktatörlükten vazgeçilmesinde, Menşeviklerle ve Sosyal-Devrimcilerle ortak bir koalisyon hükümetinin kurulmasında ısrar eden Kamenev, Zinovyev, Rikov ve diğer bazı yoldaşlar, Lenin'in önderliğindeki Merkez Komitesi'nin iktidar sorununda her türlü tavizi reddetmesinden sonra, 17 (4) Kasım'da, MK'dan ve Halk Komiserleri Konseyi'nden ayrıldılar. A. Şlyapnikov da kaçkınlar arasın-

* *Neva nehrinin kıvrımındaki, eskiden soylu kızlar için enstitü; Ekim Devrimi sırasında Bolşeviklerin genel karargahı.* —***Alm. Red.***

daydı. Parti'ye ve tüm emekçilere yönelik bir çağrıda Lenin, yukarıda adı geçen yoldaşların bu adımını kaçkınlık olarak damgaladı. Parti ve işçi sınıfı kararlılıkla Merkez Komitesi'ni desteklediler.

Kamenev'in, Zinovyev'in ve Rikov'un Ekim'deki tavrı bir rastlantı değildi. Ekonominin yeniden yapılanması aşamasına geçişte (1925-1927) Kamenev ve Zinovyev, Parti'ye ve onun Merkez Komitesi'ne karşı, Troçki'nin önderliği altında açık bir mücadeleye giriştiler ve ülkemizde sosyalizmin inşasının olanaksızlığını propaganda ettiler. 1928-1929 yıllarında — Parti'nin, tarımın sosyalist yeniden yapılanmasına ve tam kollektifleştirme temelinde, sınıf olarak Kulaklığın tasfiyesine geçtiği bir dönemde, Buharin'le birlikte sağ muhalefetin başında bulunan Rikov, Parti tarafından saptanan sanayileşme temposuna, tarımın kollektifleştirilmesine ve kırda kapitalist unsurlara karşı açılan taaruza karşı mücadele etti.

Proletaryanın ***köylülük*** tarafından desteklenmesine büyük bir önem veren Lenin, Ekim Günleri'nde köylülüğe, makalelerde ve o zamanlar toplanan Köylü Temsilcileri Kongreleri'ndeki konuşmalarda, Parti'nin tutumunu anlatmak için çok çalıştı. Köylülere

> "ücretli işçilerle, emekçi ve sömürülen köylülerin çıkarları arasında önemli hiçbir fark olmadığını "izah etti." "Sosyalizm birinin olduğu kadar diğerinin de çıkarlarını ***tam olarak*** tatmin edebilir. ***Yalnızca*** sosyalizm onların çıkarlarını tatmin edebilir".

O dönemde köylülerin bir kısmı hâlâ sol Sosyal-Devrimcilerle birlikte davrandığından, Lenin, sol Sosyal-Devrimcilerin bazı temsilcilerinin hükümete alınmasını sağladı. Lenin bu dönemde yeni Sovyet sisteminin çok çeşitli yanlarıyla ilgili bir dizi kararnamenin (zümrelerin ortadan kaldırılması, bankaların millileştirilmesi, fabrika ve işletmelerin Sovyet iktidarının mülkiyetine geçirilmesinin ilk adımı olarak üretimde işçi kontrolü, Finlandiya'ya ve Ukrayna'ya kendi kaderini tayin hakkının tanınması vs.) çıkarılmasına da etkin biçimde katıldı.

BARIŞ İÇİN MÜCADELE VE "NEFES MOLASI"

1918 Ocak başında eski aday listeleri temelinde seçilmiş olan ve verili anda artık kitlelerin ruh halini yansıtmayan Kurucu Meclis toplandı. Sağ Sosyal-Devrimcilerin ve Menşeviklerin çoğunlukta olduğu Kurucu Meclis'in, Sovyet iktidarını tanımayı reddettiği ve proletarya diktatörlüğünün karşısında durduğu ortaya çıkar çıkmaz, yalnızca bir gün varlık gösterdikten sonra, Lenin'in inisiyatifi üzerine 19 (6) Ocak 1918 tarihli kararnameyle feshedildi. Bundan kısa süre önce, 14(1) Ocak'ta Lenin'e ilk suikast yapılmıştı: teröristler, Lenin'in içinde bulunduğu arabaya ateş açtılar, ancak Lenin isabet almadı.

1918 yılının ilk aylarında Lenin'in ilgisinin odağında, Alman emperyalistleriyle savaş ya da barış sorunu bulunuyordu. Almanlarla barış görüşmelerinin sonuçsuz kalışı Parti'yi ve Sovyet iktidarını, sorunu şu ya da bu biçimde çözme zorunluluğuyla karşı karşıya bıraktığında, ordu içindeki ruh halini özenle yoklamış ve onun savaş yeteneğinden bütünüyle yoksun olduğuna kanaat getirmiş olan Lenin, güç toparlamak ve savunmayı örgütlemek için, ülke içinde burjuvazinin direnişini, kesin olarak tasfiye etmek ve "Rusya'nın proletarya diktatörlüğü temelinde, bankaların ve büyük endüstrinin ulusallaştırılması temelinde, kent ile köyde küçük köylülerin tüketim birlikleri arasında doğrudan mal değiş-tokuşuyla reorganizasyonu" için, bir "nefes molası" kazanmak amacıyla, ağır ilhakçı barış koşullarının kategorik olarak derhal imzalanmasından yana olduğunu açıkladı. "Böyle bir reorganizasyon —diye yazıyordu Lenin— sosyalizmi gerek Rusya'da gerekse de tüm dünyada yenilmez kılacak ve aynı zamanda böylece güçlü bir işçi-köylü ordusu için sağlam bir ekonomik temel yaratacaktır". Stalin, Zinovyev ve diğerleri tarafından desteklenen Lenin'in bakış açısı, Almanların saldırmayacağına güvenen ve "Ne Savaş Ne Barış" şiarını savunan, başta Troçki ve Buharin olmak üzere Merkez Komitesi çoğunluğunun güçlü direnişiyle karşılaştı; Parti örgütlerinin çoğunluğu da barış anlaşmasının imzalanmasına karşıydı. MK çoğunluğunun barış imzalamayı reddetmesi ve ***Brest-Litovsk***'daki görüşmelerin kesilmesi, Almanların saldırısı

ve Rus ordusunun tüm cephede panik içinde kaçması sonucunu doğurdu. Sovyet Cumhuriyeti birdenbire kendisini yok olmanın eşiğinde buldu. Ancak o zamandır ki Lenin, MK'dan ve Halk Komiserleri Konseyi'nden istifa etme tehdidi altında, barış anlaşmasını imzalama kararını MK'dan geçirmeyi başardı, ve bu karar sonra, Lenin'in savaş ve barış sorunu üzerine raportör olarak kürsüye çıktığı VII. Parti Kongresi tarafından (Mart 1919'da) onaylandı. Barış anlaşmasıyla kazanılan "nefes molası", Sovyet Cumhuriyeti'ni, "devrimci savaş"ın sürdürülmesi halinde kaçınılmaz olacak olan yokoluştan kurtardı.

Brest-Litovsk barışının imzalanmasına, Parti içinde, başta Buharin olmak üzere sol komünistlerin, Lenin'in politikasına karşı mücadelesinin yolaçtığı ağır bir kriz eşlik etti. Parti örgütleri ve bir bütün olarak, işçi sınıfı, devrimci lafazanlığın sarhoşluğundan kısa sürede kurtuldu ve Lenin'in politikasının doğruluğunu gördü. Lenin'in barışın gerekliliğini gerekçelendirdiği ve devrimci savaş yandaşlarının bakış açısında küçük-burjuva olanı gösterdiği bir dizi mükemmel makale ve konuşması, barışın imzalanması için özellikle şiddetli mücadele dönemine (Ocak-Mart 1918) aittir ("İlhakçı Bir Ayrı Barış'ın Derhal İmzalanması Üzerine Tezler", "Devrimci Lafazanlık Üzerine", "Barış Ya Da Savaş", "Uyuz Hastalığı Üzerine", "Talihsiz Barış", "Ağır Ama Gerekli Bir Ders", "Tuhaf ve Müthiş", Merkez Komitesi toplantılarında VII. Parti Kongresi'nde ve IV. Olağanüstü Sovyet Kongresi'nde konuşmalar).

1918 yılının ilk aylarında Cumhuriyetin gergin dış politik durumu, Lenin'in ***ekonomik inşa*** sorunlarıyla uğraşmasına yalnızca kısmen izin verdi. Ülke için bir nefes molasının kazanılması Lenin'e dikkatini ülkenin sosyalist yeniden yapılanma sorunları üzerinde yoğunlaştırma olanağı verdi. Lenin Nisan'da, bir broşür haline gelmiş olan büyük makalesi "Sovyet İktidarının Önündeki Görevler"i yazdı ve aynı konu üzerine 29 Nisan'da, Sovyet Kongresi tarafından atanmış olan Tüm-Rusya Merkez Yürütme Komisyonu'nun oturumunda ayrıntılı bir rapor sundu. Lenin makalede ve konuşmada, başka şeylerin yanısıra: takasın örgütlenmesi ve üretimle paylaşımın

denetlenmesi, burjuva uzmanlarından yararlanılması, iş disiplininin artırılması ve emek üretkenliğinin yükseltilmesi, yarışmanın örgütlenmesi, parça başına ücretin yürürlüğe konması, bireysel yönetimin* yürürlüğe konmasını vs. içeren, sosyalizmin inşasının bütün bir plânını veriyordu.

Lenin, belirli koşullar altında ve Sovyet iktidarının denetimi altında kapitalistleri büyük endüstrinin örgütlenmesine katılmaya çekmeyi öngören ve sosyalizmin inşası için gerekli malzeme ve üretim temelini genişletmeye ve sağlamlaştırmaya uygun olduğu için, "Sovyet Cumhuriyeti'nin şimdiki durumu karşısında ***ileriye doğru*** bir ***adım"*** olacak olan "devlet kapitalizmi" düşüncesine özellikle büyük bir dikkat gösterdi. "Sol komünist" muhalefetin küçük-burjuva karakterini adım adım açığa çıkardı ve sonra ona Mayıs'ta, " 'Sol' Çocukluk ve Küçük-Burjuvalık Üzerine" broşürüyle ölümcül darbeyi indirdi.

Lenin tarafından Nisan ve Mayıs 1918'de hazırlanmış ve iç savaş yüzünden ertelenmiş olan sosyalist önlemler plânı, sonraları 1921 ve 1922 yıllarında "Yeni Ekonomik Politika" adı altında uygulamaya konan ve Lenin'in 1918 yılının ilk yarısına ait düşüncesinin belli sınırlar içinde yeniden ele alınması olan bu politikanın bir anlamda öncelenmesiydi [antisipasyon].

İÇ SAVAŞ VE "SAVAŞ KOMÜNİZMİ"

1918 yılı başında ve "nefes molası" döneminde Lenin, ***Kızıl Ordu'***nun kurulması düşüncesini ortaya attı ve örgütlenmesinde gayretle ve çok çalıştı. Nefes molasının yerini, 1918'den 1920'ye dek devam eden uzun süreli iç savaş aldı. Bu dönemde Cumhuriyet'in durumu zaman zaman endişe verici oldu ve yokoluşu kaçınılmaz gibi göründü. Lenin, tüm iç savaş boyunca Cumhuriyet'in savunmasını yönetti, bu arada yalnızca askeri politik değil, aynı zamanda salt operatif direktiflerin hazırlanmasına da tayin edici katkıda bulundu. Sürekli olarak ordu içindeki durum üzerine materyal talep ediyor, cephelerdeki durumu

* *Yani, işletmelerin kurullar yerine, sorumlu bireyler tarafından yönetimi.* — ***Alm. Red.***

günü gününe izliyor, askeri makamların dikkatini en çok tehdit altındaki kesit ve noktalara çekiyor ve çeşitli kesitlerde durumun düzeltilmesi için önlemler alıyordu. İç savaş döneminden geriye Lenin'in, Sovyet Cumhuriyeti'nin savunmasının örgütlenmesi eserinde olağanüstü rolünü kanıtlayan kapsamlı bir mektuplaşma kalmıştır.

Bütün iç savaş dönemi boyunca ve genel olarak Sovyet iktidarının kurulmasından beri tüm dönem boyunca Lenin, sürekli olarak büyük bir dikkatle, ***uluslararası*** durumun, uluslararası güçler dengesinin, bu dengedeki değişikliklerin ve uluslararası devrimin gelişiminin tahlilini yaptı. Kapitalistler kampındaki çelişkilerin proletarya tarafından kullanılmasına büyük bir önem verdi. Brest-Litovsk barışının imzalanmasından sonra Lenin, bu barış anlaşmasının pek sağlam olmamasına rağmen, "manevra yapma" taktiği, yeni güç toplama ve biriktirme amacıyla "nefes molası"nın korunması ve uzatılması taktiğini izlemeyi Sovyet Cumhuriyeti'nin en önemli görevi olarak değerlendiriyordu. İç savaş döneminde, gelişen müdahale ve karşı-devrimci ayaklanmalar ve komplolarla (Ukrayna'da karşı-devrimci darbe, Çekoslavak lejyonlarının ayaklanması, Kuzey'in İngilizler ve Fransızlar tarafından işgali, bir dizi kentte beyaz muhafızların ayaklanması, Kafkasya'da bazı önemli noktaların Antant tarafından alınması, Rusya'nın güneyine antant birliklerinin çıkması vs.) bağıntılı olarak dış ve iç durum olağanüstü bir hızla değişiyor ve Parti'den hızlı bir yön tayini talep ediyordu. Lenin "durum" değerlendirmesini genellikle Sovyet Kongreleri'nde, Tüm-Rusya Yürütme Komisyonu'nun oturumlarında, Moskova Sovyeti'nin Plenum oturumlarında, sendikaların ve fabrika komisyonlarının kongrelerinde ve konferanslarında ve başka resmi toplantılardaki konuşmalarda sundu; makalelerde çok ender olarak açıkladı.

1918 yazında Lenin, ***açlığa karşı mücadeleyi***, işçi sınıfının dikkatinin odağına koydu. İşçileri tahıl hasadı için kıra kitlesel yürüyüşe çağırdı, beslenme şubelerinin, aynı şekilde Köy Yoksulları Komitelerinin kurulmasını talep etti ve tahıl spekülasyonu yapan, tahıl tekelini delen ve işçi sınıfını açlığa terkeden kır burjuvazisine Kulaklara*

---

* *Zengin köylüler için popüler bir tanım. — **Alm. Red.***

karşı amansız savaş açtı. "Tahıl spekülatörlerine, Kulaklara, tefecilere, dezorganizatörlere, rüşvetçilere karşı —diye yazıyordu Lenin— büyük 'Haçlı Seferi'ni, tahılın hasat edilmesi, taşınması ve dağıtımı üzerinde en katı devlet düzenlemesini delenlere karşı büyük 'Haçlı Seferi'ni başlatmak zorundayız." Lenin'in önderliği altında en katı iaşe diktatörlüğü uygulamaya kondu. Lenin'in açlığa karşı mücadele sorunu üzerine bir dizi önemli konuşması (4 ve 27 Temmuz) ve açlık üzerine "Petersburg'lu İşçilere Mektup"u da bu döneme aittir. Daha önce, 28 Haziran'da Lenin, büyük endüstrinin ulusallaştırılması üzerine kararnameye ön ayak oldu.

> "Köy yoksulluğuyla en sıkı ittifak ve tam kaynaşma; orta köylülere tavizler ve onlarla bir anlaşma; Kulakların, bu kan emicilerin, vampirlerin ve halkı soyan, açlıktan dolayı zenginleşen spekülatörlerin acımasızca ezilmesi" —

Lenin işçi sınıfının görevlerini böyle formüle ediyordu. Bütün iç savaş boyunca Cumhuriyet'te beslenme durumu son derece gergindi ve ne zaman tahıl sorunu şiddetlense, Lenin işçi kitlelerine, onların inisiyatifine, metanetine, coşkusuna, örgütlenme yeteneğine başvuruyordu.

4-10 Temmuz tarihleri arasında Lenin, V. Sovyet Kongresi'nin (745 Bolşevik, 352 sol Sosyal-Devrimci) çalışmalarını yönetti, burada Bolşeviklerle, iaşe şubelerinin ve Köy Yoksulları Komitelerinin kurulmasını protesto eden ***sol Sosyal-Devrimciler arasında kopma oldu.*** 5 Temmuz'de Lenin, Kongre'de Halk Komiserleri Konseyi'nin faaliyet raporunu sundu. 6 Temmuz'da, Almanya'yla bir savaş kışkırtmak için Alman elçisi Mirbach'ı katletmiş ve Sovyet iktidarına karşı ayaklanmaya girişmiş olan sol Sosyal-Devrimcilerin ayaklanmasının bastırılmasını yönetti. Bunu izleyen günlerde Almanya'yla barışı korumak için olağanüstü bir çaba harcadı, ama bu arada Alman hükümetinin, elçiliğin korunması için Moskova'ya bir tabur Alman askeri gönderme önerisini de (5 Temmuz) kararlılıkla reddetti.

1918 Temmuz ve Ağustos aylarında, açlığın kötüleşmesi, Çekoslovakların ayaklanması ve bir dizi başka karşı-devrimci ayaklanmalarla bağıntılı olarak Sovyet Cumhuriyeti'nin durumu son derece tehli-

keli hale geldi. Lenin, Sovyet Cumhuriyeti'nin savunmasının örgütlenmesinde ve Kızıl Ordu'nun yaratılmasında heyecanla çalışıyor, bu arada aynı zamanda açlığa karşı mücadeleye büyük bir dikkat gösteriyordu. Bu dönemde işçileri cesaretlendirmek ve onları karşı-devrime karşı mücadeleye çağırmak için sık sık işçi toplantılarında ve kitlesel toplantılarda (bazen günde dört kere) kürsüye çıkıyordu. Yoldaşların ricalarına ve zorlamalarına rağmen, kişisel güvenliği konusunda son derece kayıtsızdı. Oysa Sosyal-Devrimci teröristler onun peşine düşmüşlerdi. 30 Ağustos 1918'de Lenin, bir işçi toplantısına katıldığı eski Michelson Fabrikası'ndan ayrılırken, kadın Sosyal-Devrimci D. Kaplan tarafından tabanca kurşunuyla ***ağır yaralandı.*** Yaşamı tehlikedeydi. Lenin'in güçlü organizması yaralanmayı yine de yendi ve 17 Eylül'de Halk Komiserleri Konseyi'nin oturumuna başkanlık etti. Kaplan'ın ateşine ve başka işçi liderlerinin katledilmesine proletarya, kızıl kitle terörüyle yanıt verdi.

Lenin, sonbaharda büyük bir ilgiyle Almanya'da politik krizin gelişimini ve ***Alman Devrimi'nin*** kabarışını izliyordu. 3 Ekim'de, Tüm-Rusya Yürütme Komitesi önünde ve proleter kitle örgütleri önünde, "Alman işçilerini desteklemek için bütün güçleri yoğunlaştırma" (tahıl rezervleri hazırlamak, Kızıl Ordu'nun mevcudunu üç milyona yükseltmek) talebini koydu.

> "Derhal hazırlanmaya başlayalım! —diye yazıyordu Lenin— Rus işçisinin, yalnızca Rus değil, uluslararası proleter devrimi sözkonusu olduğunda da, çok daha fazla çalışmayı, çok daha özverili mücadele etmeyi ve ölmeyi bildiğini kanıtlayalım."

Almanya'da devrimin yaklaşmasını saptamakla birlikte Lenin aynı zamanda, Almanya üzerinde zaferin İngiliz-Fransız emperyalizmine hareket serbestisi kazandırması ve ona proletarya diktatörlüğünü devirmek amacıyla Sovyetler Birliği'ne baskıyı güçlendirme olanağı vermesi durumunda, Sovyetler Birliği için artan tehlikeyi de vurguladı. 6 ve 8 Kasım'da Lenin, VI. Sovyet Kongresi'ndeki raporlarında, İngiliz-Fransız emperyalizminin zaferi ve Almanya'da devrimin gelişimiyle bağıntılı olarak dünyadaki durumda ortaya çıkmış olan değişikliklere ayrıntısıyla dikkat çekti.

1918 Ekim ve Kasım aylarında Lenin, büyük eseri "***Proleter Devrim ve Dönek Kautsky***"yi yazdı, bu eserinde uluslararası Menşevizmin havarisi tarafından (ve Vandervalde tarafından da) proletarya diktatörlüğüne karşı burjuva demokrasisinin savunulmasını yokedici bir eleştiriye tabi tuttu ve diktatörlük ve demokrasi sorununda, devlet, Sovyetler, enternasyonalizm sorununda ve uluslararası proleter devrim mücadelesinin bütün diğer sorunlarında devrimci Marksizmin tüm yanlış yorumlarını ve çarpıtmalarını açığa çıkardı. Avrupa ve Amerika işçilerine mektuplarda Bolşeviklerin politikasını açıkladı, uluslararası oportünizme karşı mücadele yürüttü ve proleter dünya devriminin zaferine sarsılmaz güveni ifade etti.

Lenin'in inisiyatifi üzerine 1918 yılında, Bolşeviklere yakınlık duyan örgütler yaratıldı. Aynı yıl içinde Lenin Parti'nin dikkatini, burjuvazinin miras bıraktığı kooperatif aygıtından proletarya diktatörlüğünün yararlanması gerekliliğine, bürokratizme karşı ve Sovyet aygıtının iyileştirilmesi için mücadele yürütme gerekliliğine ve nihayet sendikaların pratik sosyalist inşaya ve üretimin örgütlenmesine yakından katılımı gerekliliğine (20 Ocak 1919'da İkinci Sendikalar Kongresinde Rapor) çekti. 1918 yılının ikinci yarısından itibaren Lenin, Parti'nin ***orta köylülerle*** ilişkisi sorunuyla gayretle ilgilendi ("Pitirim Sorokin'in değerli itirafları", 27 Kasım'da küçük-burjuva partiler üzerine rapor, 11 Aralık'ta Köy Yoksulları Komiteleri ve Komün'lerin Toprak Daireleri Kongresi'nde konuşma, "Bir köylünün Sorularına Yanıt"), bunu yaparken, bu sorun üzerine Marx ve Engels'in görüşlerini bir kez daha baştan sona inceledi.

> "Kulaklara karşı mücadeleden bir an bile vazgeçmeksizin, orta köylülerle bir anlaşma sağlamayı bilmek ve bu arada sağlam bir şekilde köy yoksullarına dayanmak" —

Lenin bu sorunda Parti'nin görevini böyle formüle ediyordu. Parti'nin orta köylülere karşı politikası, Mart 1919'daki VII. Parti Kongresi tarafından saptandı.

1919 başında belirtilmesi gereken, üzücü bir sonuca neden olabilecek bir olay oldu: 19 Ocak'ta Lenin, arabayla Sokolniki'ye giderken Moskova çevresinde bir haydut çetesinin saldırısına uğradı. Lenin'i

tabancayla tehdit eden haydutlar bereket versin ki ateş etmediler ve arabayı soymakla yetindiler. Daha sonra bütün çete yakalandı ve kurşuna dizildi.

Uluslararası işçi hareketi içinde Lenin'in oportünistlere, şovenistlere ve Merkezcilere karşı uzun mücadelesi, çeşitli ülkelerin işçi sınıfı içindeki gerçek devrimci unsurların birleştirilmesine, örgütlenmesine yönelik çabaları başarıyla taçlandı. 2 Mart 1919'da, ***Komünist Enternasyonal*** kuruldu, ilk kongresi 2-7 Mart tarihleri arasında Moskova'da Lenin'in başkanlığı altında yapıldı. Bu Kongre'nin en önemli belgeleri, Lenin'in burjuva demokrasisi ve proletarya diktatörlüğü üzerine tezleri ve bu konu üzerine raporudur. Lenin, faaliyeti doğrudan onun yönetimi altında bulunan Komintern'in çalışmalarına sonraları da yakından katıldı. Batı Avrupa'lı işçi ve komünistlere yönelik bir dizi makalede ("Üçüncü Enternasyonal ve Tarihteki Yeri", "Macar İşçilerine Selam", "Bern Enternasyonali'nin Kahramanları", "III. Enternasyonal'in Görevleri Üzerine", "İtalyan, Fransız ve Alman Komünistlerine Selam", "Burjuvazi Döneklerden Nasıl Yararlanıyor" —1919; "Bir Yazarın Notları"— 1920), ve politik mektuplarla talimatlarda Lenin, Batı Avrupa devrimci hareketinin önünde duran tüm sorunlara ilgi gösteriyordu. Oportünistlere ve reformistlere karşı kararlı bir mücadele yürütüyor, onlarla devrimci partiler arasında tam bir sınır çekilmesinde ısrar ediyor ve proletarya diktatörlüğünün yalnızca lafta kabulünü değil, onun için gerçekten mücadele edilmesini talep ediyordu. Aynı zamanda Sovyetler düşüncesinin propagandasını yapıyor ve açıklıyor, Macaristan ve Bavyera Sovyet Cumhuriyeti'ne talimatlarla yardım ediyor, Batı'da ortaya çıkmış olan genç komünist partiler tarafından işlenen hatalara işaret ediyor ve Batılı ülkelerde gerçekten devrimci komünist partilerin yaratılmasına yönelik çalışıyordu.

Komünist Enternasyonal'in Birinci Kongresi'nin bitiminden sonra Lenin, birkaç günlüğüne Petersburg'a gitti. Orada yaptığı konuşmalardan en önemlisi, "Sovyet İktidarının Başarıları ve Zorlukları" başlığı altında yayınlanan konuşmaydı. 18 Mart 1919'dan 23 Mart'a dek Moskova'da Lenin'in yönetimi altında ***VIII. Parti Kongre-***

si yapıldı. Bu, Doğu'da en ağır askeri başarısızlık dönemiydi Kolçak'ın saldırıları dönemiydi. Lenin Kongre'de Merkez Komitesi'nin faaliyet raporunu ve orta köylülerle ilişki üzerine bir rapor sundu; ayrıca Parti Programı üzerine ve Kızıl Ordu'daki durum üzerine konuşmalar yaptı. Kongre, onun önerisiyle, orta köylülerle ilişki üzerine, konuya ilişkin en önemli Parti belgelerinden biri olan bir karar kararlaştırdı. Kongre tarafından onaylanan Parti Programı da aynı şekilde esas olarak Lenin tarafından kaleme alınmıştı. Lenin Parti Programı'nı savundu ve Program'a "sol"dan saldıran Buharin'e karşı mücadele etti. Buharin, kapitalizmin ortaya çıkış ve gelişiminin genel karakteristiğini atlamayı ve geriye yalnızca "saf emperyalizm"in, kapitalizmin en yüksek aşamasının tahlilini bırakmayı öneriyordu. Bu bakış açısı, kapitalizmin elementer görüngülerinin küçümsenmesine, küçük meta üreticisinin (köylülüğün) rolünün ve öneminin anlaşılmamasına ve proletarya diktatörlüğünün bunlarla ilişkisinin doğru olmayan bir tanımına yol açıyordu. Lenin, Buharin'le Pyatakov'un ulusal sorunda sapmalarına karşı da mücadele etti (bunlar, ulusların kendi kaderini tayin hakkını reddediyorlardı).

Parti Kongresi'nde, Kızıl Ordu inşasının yöntemleri üzerine, özellikle askeri uzmanlardan yararlanma sorununda büyük görüş ayrılıkları ortaya çıktı. Mücadele olağanüstü şiddetli bir karakter taşıyordu. Uzun süren bir tartışmadan sonra Lenin, Komisyon tarafından hazırlanmış olan karar önerisinin oybirliğiyle kabul edilmesini sağladı.

1919 yılı içinde Lenin, Sovyet iktidarının Kolçak'a, Yudeniç'e ve Denikin'e karşı yoğun mücadeleyi yönetti, bu mücadele ***karşı-devrimci orduların tam bir yenilgisi*** ve onlar tarafından işgal edilmiş bölgelerin kurtarılmasıyla sonuçlandı. Lenin, Cumhuriyet'in askeri savunması, Kızıl Ordu'nun iaşe ve donanımı sorunlarıyla, aynı zamanda uluslararası problemlerle uğraşmanın yanısıra (Cumhuriyet'in dış ve iç durumu sorununa ilişkin burada özellikle 4 Nisan, 4 Temmuz ve 8 Kasım konuşmalarına değinmek gerekir), dikkatini iaşe ve yakıt tedariği zorluklarıyla mücadeleye ve salgın hastalıklara (tifüs) karşı mücadeleye yöneltti. Lenin'in özellikle pratik faaliyeti bu sorunların

çözümüne yönelikti. Ayrıca köylülüğe karşı politikanın netleştirilmesi ve Parti'nin kırdaki çalışmasında ortaya çıkan görevlerinin aydınlatılmasıyla çokça ilgileniyordu. Uzmanlar sorununa, ulusal soruna (Ukrayna ve Türkistan'da), kültür, aydınlanma alanındaki görevlere vs. de çok ilgi gösteriyordu. Lenin'in bu döneme ait özellikle büyük politik ve teorik öneme sahip çalışmaları arasında şunlar sayılmalıdır: "Büyük İnisiyatif" (Komünist Cumartesiler* üzerine), "Proletarya Diktatörlüğü Çağında Ekonomi ve Politika", "Kurucu Meclis Seçimleri ve Proletarya Diktatörlüğü" (burjuva parlamentarizmine karşı tavır ve proleter devrimin zafer koşulları üzerine), "Özgürlük ve Eşitlik Şiarlarıyla Halkın Aldatılması Üzerine" (Konuşma). 6-9 Aralık 1919 tarihleri arasında VII. Sovyet Kongresi yapıldı, Kongre'de Lenin, Halk Komiserleri Konseyi raporunu sundu ve eski uzmanlardan yararlanılması ve aynı zamanda işçi ve köylü çevrelerinden yeni uzman kadrolarının yaratılmasından yana tavır takındığı Organizasyon Komisyonu'nun çalışmalarına katıldı.

Kızıl Ordu'nun tüm cephelerde zaferi, Kolçak, Denikin ve Yudeniç'in halledilmesi, aynı şekilde ablukanın kaldırılması, Sovyet Cumhuriyeti'ne, barışçıl ***inşa***ya geçiş şansını tanıdı. 1919 sonu ve 1920 başında Lenin, tüm dikkatini endüstrinin, taşımacılığın ve tarımın restorasyonu sorunlarına yoğunlaştırdı.

> "Daha büyük bir devlet iaşe rezervinin tedariği ve ikmali; mahvolmuş taşımacılığın restorasyonu; bu önlemlerin askeri bir hız, enerji ve disiplinle uygulanması, bununla aynı zamanda ve kopmaz bağıntı içinde, Sovyet iktidarı aygıtının işçilerle doldurulması, sabotajın ve bürokratizmin kökünün kazınması; maksimum emek üretkenliğine ulaşılması; ekonominin restorasyonu için ülkenin bütün güçlerinin en üst boyutta yoğunlaştırılması"

Lenin bu sözlerle Şubat 1920'de Parti'nin ve işçi sınıfının görevlerini belirliyordu.

Ekonomik sorunların çözümüne geçiş, Parti içinde, ***endüstrinin yönetim*** yöntemleri çevresinde bir mücadeleye yol açtı. Lenin,

---

* *Bütün vatandaşların yol temizliği, yükleme vs. gibi işleri parasız ve ortak yaptıkları "Subotniki".* — ***Alm. Red.***

işletmelerin tekil şahıslar tarafından yönetiminin, bireysel yönetimin gerekliliğini kararlılıkla savundu ve işletmelerin kurullar tarafından yönetimi yandaşlarına (Rikov, Tomski, Sapronov vs.) karşı enerjik biçimde mücadele etti. Bu soruna ilişkin sık ve çok konuşuyordu, bu konuda muhalefetin öylesine güçlü olduğu anlaşıldı ki, Lenin çoğunluğun desteğini herzaman bulamadı (örneğin Sendikalar Merkez Konseyi Fraksiyonu'nda ve Ekonomi Konseyleri Kongresi'nde böyle oldu). Bu sorun, 25 Mart'tan 5 Nisan 1920'ye dek yapılan IX. Parti Kongresi'nde kesin olarak çözümlendi. Lenin Kongre'de Merkez Komitesi raporunu sundu ve ekonominin inşası ile kooperatifler üzerine konuşmalar yaptı, kooperatiflerin devletleştirilmesine ise karşı çıktı. Hem işletmelerin kurullarca yönetimini savunan, hem de MK'nın genel politikasına saldıran muhalefet yenildi.

1920 Nisan sonunda, Sovyet hükümetinin bir dizi barış önerisine rağmen ***Polonya*** Sovyet Rusya'ya karşı savaşa başladığı ve ***Vrangel*** tarafından da tehlike tehdidi yakın olduğu için, Sovyet Cumhuriyeti'nin iç savaştan barışçıl inşaya geçme çabası gerçekleştirilemedi. Bu yüzden Lenin, Polonya'ya karşı savaşın sonuçlanmasına ve Vrangel'in halledilmesine kadar dikkatini yine ülke savunmasına adamak ve onu yoğun ilgisinin nesnesi haline getirmek zorunda kaldı.

1920 yılının Nisan ve Mayıs ayları, Batı'da devrimci hareketin en yüksek coşkusu, Komintern'in en güçlü etkisi ve Kızıl Ordu'nun Polonya'ya karşı en büyük başarıları anında toplanan ***Komünist Enternasyonal'in II. Kongresi'nin*** hazırlık dönemiydi. Lenin bu dönemde, Marksist strateji ve taktiğin temellerini en parlak biçimde açıkladığı dikkate değer eseri "'Radikalizm' Komünizmin Çocukluk Hastalığı"nı [" 'Sol Radikalizm' —Bir Çocukluk Hastalığı"— ÇN] yazdı. Bu eserde, burjuva parlamentolarına ve gerici sendikalara katılımın gerekliliğini yadsıyan, legal ve illegal mücadele yöntemlerini birbiriyle birleştirmeyi bilmeyen, Parti ve sınıf ilişkisi sorununda bir dizi hata işleyen vs. "solcu" Batı Avrupa komünistlerinin hatalarının ayrıntılı bir eleştirisini yaptı. Gelişimin o aşamasında "sol" sapma, devrimin gelişimi için en büyük tehlikeyi oluşturuyordu ve bu yüzden Lenin, tüm kararlılığıyla ona karşı çıktı.

19 Temmuz'dan 6 Ağustos'a dek yapılan Komünist Enternasyonal'in II. Kongresi, önce Petersburg'ta toplandı ve sonra çalışmalarını Moskova'da sürdürdü. Lenin bu Kongre'nin çalışmalarına özellikle faal katıldı. Bu Kongre'nin bütün önemli belge, tez ve kararları Lenin'in kaleminden çıkmıştır: tarım sorunu üzerine tezler; reformizm ve oportünizm unsurlarını içeren grup ve akımların kabulünü kesinlikle yasaklayan, Komünist Enternasyonal'e kabul koşulları; ulusal sorun ve sömürge sorunu üzerine tezler ve nihayet İkinci Kongre'nin temel görevleri üzerine tezler. Lenin, "Proleter Devrimde Komünist Parti'nin Görevleri" üzerine tezlerin kaleme alınmasına da seçkin katkıda bulundu. Bizzat Kongre'de, uluslararası durum üzerine, ulusal sorun ve sömürge sorunu üzerine rapor sundu ve Kongre'de bulunan Alman "Bağımsızlar"ının ve "solcular"ın temsilcilerine karşı mücadele ettiği, bir dizi başka sorunlar üzerine tartışmaya katıldı. Lenin'in önderliği altında Kongre, solcuların hatalarını düzeltti ve Komünist Enternasyonal'e giren partilerin ideolojik ve örgütsel birliğini yarattı. Kongre'den sonra Lenin; Alman ve Fransız işçilerine bir mektupta, aynı şekilde "Özgürlük Üzerine Sahte Konuşmalar" makalesinde (Kasım-Aralık 1920), Komünist Enternasyonal'in "21 Koşulu"nu (kabul koşullarını) savundu ve devrimci partilerin her türden reformist ve oportünistlerden tam kopuşunu talep etti.

Vrangel'in halledilmesiyle bağıntılı olarak ve Polonya'ya karşı savaşın bitiminden sonra Lenin, 1920 sonundan itibaren ilgisinin odağına ***ekonomik inşa*** sorunlarını koydu. Bir dizi konuşmada, bunlar arasında hükümetin VIII. Sovyetler Kongresi'ne (Aralık 1920) raporuna özellikle değinilmelidir, emperyalist savaş ve iç savaştan dolayı yıkılmış olan ekonominin restorasyonuna yol'açacak olan tüm bir ekonomik önlemler sistemi hazırladı. Bütün plânın temelinde ülkenin elektrifikasyonu görevi bulunuyordu ("Komünizm, Sovyet İktidarı artı tüm ülkenin elektrifikasyonudur"). Lenin, Sovyet Cumhuriyeti'nin ekonomisinin restorasyonu eserine yabancı sermayeyi çekmeye büyük önem verdiğinden, imtiyazlar sorununu ortaya attı. Bir dizi büyük [önemli —ÇN] konuşmasında, Parti'nin imtiyaz politikasını açıkladı ve propaganda etti. Aynı zamanda tarımın güçlendirilmesi ve

köylülere yardım önlemlerine büyük bir dikkat gösterdi ve Sovyet aygıtının iyileştirilmesi ve bürokratizme karşı mücadele gerekliliğini vurguladı. Salt ekonomik sorunlar dışında, Yeni Ekonomik Politikaya geçiş döneminde halk eğitimi çalışmasına da büyük dikkat gösterdi.

YENİ EKONOMİK POLİTİKA

İç savaştan barışçıl inşaya, Savaş Komünizmi yöntemlerinden Yeni Ekonomik Politika'ya geçişe (1920 sonu — 1921 başı), Parti içinde bir dizi fraksiyonun oluşumu ve şiddetli bir fraksiyon mücadelesiyle bağlı olan olağanüstü ***şiddetli*** bir ***Parti krizi*** eşlik ediyordu. Başlangıçta (Sonbahar—1920 kış başlangıcı) Parti içi mücadele esas olarak Parti içi demokrasi sorunlarıyla ilgiliydi. Muhalefetin özellikle güçlü olduğu Moskova Örgütü'nde, onlara karşı mücadele, Lenin'in doğrudan yönetimi altında yürütülüyordu. Parti içi mücadele sonraları, ***sendikaların*** rolü ve görevleri üzerine tutkulu bir tartışma biçimini aldı. Lenin'in tartışmayı önleme ve böylece Parti'nin gücünü koruma çabaları başarısız kaldıktan ve Troçki de sendikaların devletleştirilmesi şiarıyla fraksiyon mücadelesini başlattıktan sonra başta Lenin olmak üzere Merkez Komitesi'nin bir kesimi, uzun süreli mücadelenin ardından Parti çoğunluğunu bir platformda birleştirmeyi başardı; bu platform doğru olarak, sendikalara karşı Savaş Komünizmi yöntemlerini sona erdirme gerekliliğini vurguluyor ve sendikaların görevlerini barışçıl ekonomik inşa koşullarına uygun formüle ediyordu. Lenin, hastalığını dikkate almaksızın, tartışmada büyük bir aktivite gösterdi: çok yazıyor ve sık sık Troçki-Buharin'in platformuna, "İşçi Muhalefeti"ne, "Demokratik Merkeziyetçilik" grubuna ve başkalarına karşı çıkıyordu ("Sendikalar, Mevcut Durum ve Troçki Yoldaş'ın Hataları Üzerine", "Parti Krizi", "Bir Kez Daha Sendikalar, Mevcut Durum ve Troçki ve Buharin Yoldaşların Hataları Üzerine"). Mart 1921'de, Kronstad Ayaklanması döneminde Parti, Lenin'in önderliği altında ve onun inisiyatifiyle ***X. Kongresi***'nde, Yeni Ekonomik Politika'ya geçiş kararı aldı. Görevi, proletaryanın devlet iktidarını korumak ve sosyalizmin yegane temeli olan büyük

endüstrinin, orta köylülerle anlaşma, tahıl vergisinin yerine aynî verginin geçirilmesi ve küçük üreticilere satış işlemi özgürlüğünün garantilenmesi yoluyla restorasyonundan ibaret olan bu politikanın teşvikçisi ve yaratıcısı Lenin'di. Yeni Ekonomik Politika'nın yürürlüğe konması sayesinde proletaryanın köylülükle ittifakı yeniden kuruldu ve proletarya diktatörlüğü, Sovyet İktidarının Ekim 1917'den bu yana geçirdiği en ağır krizi başarıyla atlatabildi. Lenin Kongre'de Merkez Komitesi Raporu'nu, aynî vergi üzerine, aynı zamanda Parti birliği ve anarko-sendikalist sapma üzerine raporlar sundu ve sendikalar üzerine bir konuşma yaptı. Kongre onun önerisiyle, anarko-sendikalist görüşlerin propagandasını Parti üyeliğiyle bağdaşmaz ilan eden ve tüm fraksiyonların hemen dağıtılmasını, aksi taktirde Parti'den ihracını talep eden bir karar kararlaştırdı. Lenin'in direnci sayesinde, fraksiyon mücadelesi döneminde ciddi bir tehlikeye girmiş olan Parti birliği korunabildi.

Kronstad ayaklanmasının bastırılması ve X. Parti Kongresi'nin bitiminden sonra Lenin dikkatini, Yeni Ekonomik Politika'nın, onun anlamının ve öneminin çok yönlü gerekçelendirilmesi ve açıklanması ve ekonominin çeşitli alanlarında, yeni politikanın temel başlangıçlarının geliştirilmesi için pratik önlemlerin hazırlanması üzerinde yoğunlaştırdı. Burada Lenin'in, 9 Nisan'da Moskova Parti Aktifi toplantısında ve 26-27 Mayıs'ta Bütün Rusya Parti Konferansı'nda aynî, vergi* üzerine konuşması ve özellikle "***Aynî Vergi Üzerine***" broşürü (yeni politikanın önemi ve koşulları), aynı şekilde "Çalışma ve Savunma Konseyi'nin Talimatı" büyük öneme sahiptir..

> "Aynî vergi, —diye yazıyordu Lenin— aşırı sefalet, yıkım ve savaş tarafından zorla dayatılmış olan kendine özgü 'Savaş Komünizmi'nden, doğru bir sosyalist ürün değiş-tokuşuna geçişin biçimlerinden biridir."

Lenin, Haziran ve Temmuz'da, Yeni Ekonomik Politika üzerine bir rapor sunduğu, ***Komünist Enternasyonal III. Kongresi***'nin

* *Aynî vergi, köylülerin üretimlerinden devlete bir aynî teslimde bulunmasını saptıyor ve geri kalan üretimlerini özgürce kullanma hakkı tanıyordu.* —***Alm. Red***

çalışmalarını yönetti. Mart 1921'de Alman proletaryasının yenilgisiyle bağıntılı olarak patlak vermiş olan, Alman Komünist Partisi içindeki krize özel bir ilgi gösterdi ve Kongre'den sonra, işçi sınıfı çoğunluğunun Komünist Parti tarafından kazanılmasının gerekliliğini vurguladığı özel bir mektupla Alman komünistlerine yöneldi. Lenin, bizzat Kongre'de, "Saldırı teorisi" kılığındaki "sol" sapmaya karşı enerjik bir mücadele yürüttü.

1921 yılının ikinci yarısının seyri içinde ve 1922 yılı başında Lenin dikkatini sürekli olarak, yeni ***ekonomik politika*** ile bağıntılı sorunlara verdi ("Yeni Zamanlar, Yeni Kılıkta Eski Hatalar", "Ekim Devrimi'nin Dördüncü Yıldönümü Üzerine", "Şimdi ve Sosyalizmin Tam Zaferinden Sonra Altının Önemi" makaleleri; Ekim 1921'de II. Tüm-Rusya Politik Aydınlatma Kongresi'nde, aynı ayda Moskova Parti Konferansı'nda ve Aralık'ta XI. Sovyetler Kongresi'nde konuşma ve raporları). Savaş komünizmi dönemi " 'fırtınada', yani en kısa ve dolaysız yoldan, üretimin ve paylaşımın sosyalist ilkelerine geçme deneyî"ydi. 1921 ilkbaharındaki kriz, Parti'nin geçici olarak "geri çekilmesi"ne, güçlerin yeniden gruplandırılmasından sonra yeniden saldırıya geçmek için serbest ticarete ve kapitalizmin belirli sınırlar içinde yeniden canlanmasına izin vermesine yolaçtı. "Önümüze —diyordu Lenin— üretici güçleri geliştirme ve sosyalist toplumun yegane temeli olarak büyük endüstriyi restore etme görevini koymak zorundayız, bu göreve doğru yaklaşmak ve ne pahasına olursa olsun çözmek için böyle davranmak zorundayız". Yeni Ekonomik Politikanın karakterini ve onunla Savaş Komünizmi arasındaki farkı sürekli olarak yeniden tahlil ediyor, bunu yaparken, ticaretin serbest bırakılması ve bunun sonucunda belirli sınırlarda kapitalizmin gelişme özgürlüğüyle bağıntılı olan zorluklara ve tehlikelere işaret ediyordu. Ekonomik inşa çalışmasında Parti'nin görevlerini çok yönlü (özellikle "ticaret yapmayı öğrenmek" şiarını) formüle etti, bu arada, Yeni Ekonomik Politika'ya "ciddiyetle ve uzun vadeli ama elbette ilelebet değil" yöneldiğimizi saptıyordu. Sosyalist inşa biçiminin değişmesi, sendikaların konumunu da değiştirdi; bu yüzden Lenin

özel tezlerde, yeni ekonomik politika koşullarınca belirlendiği şekliyle sendikaların yeni görevlerini saptadı.

1921 sonu ve 1922 başlangıcında Lenin'de ciddi bir ***hastalanma*** belirtileri görüldü: çalışmasına gittikçe daha sık ara vermek zorunda kalıyordu.

Lenin 6 Mart'ta, Metal İşçileri Kongresi Fraksiyonu'nun oturumunda, Parti'nin X. Kongresi'nde aldığı geri çekilme kararının artık durduğunu açıkladığı bir konuşma yaptı. Lenin'in büyük makaleleri "Militan Materyalizmin Önemi Üzerine" ve "Bir Yazarın Notları" da bu döneme rastlar. 27 Mart 1922'den 2 Nisan'a dek, hastalığı henüz iyileşmemiş olan Lenin'in yönetimi altında ***XI. Parti Kongresi*** yapıldı, Lenin burada Merkez Komitesi raporunu sundu. Büyük bir konuşmada, Yeni Ekonomik Politika'nın ilk yılının bilançosunu çıkardı; köylü ekonomisiyle sıkı bir ittifakın yaratılması gerekliliğine işaret etti ve *"**geri çekilmenin bittiği**"*ni ve bununla bağıntılı olarak Parti'nin önünde yeni görevler durduğunu bir kez daha vurguladı.

> "Ekonomik ve politik olarak —diye yazıyordu Lenin Parti kongresinden hemen önce— NEP bize, sosyalist ekonominin temelini inşa etme olanağını tam olarak garantiliyor"

> "Durumun bütün anahtarı —diyordu Lenin Kongre'deki tartışmayı kapayış konuşmasında—, şimdi eşsiz genişlikte ve güçte kitleler içinde, ona yardım etmeyi ve onu ilerletmeyi araştırıp öğrendiğimizi, eylemle, pratikle, deneyimle kanıtlamamız gereken köylülükle birlikte ileriye doğru hareket etmek zorunda olmamızda yatmaktadır."

Lenin'in hastalığı, bir beyin sklerozu [sertleşme—ÇN] ilerliyordu. Ancak o, hastalığı kaale almaksızın, Parti'ye ve Komintern'e bir dizi önemli sorunda talimatlar vermeye ("Çok Pahalı Ödedik", "İki Türlü Bağımlılık ve Meşruluk"), "Pravda" için makaleler ve mektuplar dikte etmeye ve Halk Komiserleri Konseyi aygıtının örgütlenmesinde çalışmaya devam etti.

XI. Parti Kongresi'nden —Lenin'in katıldığı son kongreden— hemen sonra hastalığı kötüleşti ve 26 Mayıs 1922'de ilk beyin kanaması oldu. Lenin yaz sürecinde bir ölçüde düzeldi ve 2 Ekim'de Halk Komiserleri Konseyi ve Merkez Yürütme Komitesi'ndeki işine tekrar

başladı, ama tam kapasite ve uzun süreli çalışamıyordu artık. Lenin, başkanlığı altında yapılan ilk Halk Komiserleri Konseyi oturumunda, Urquhart İmtiyazı'nın reddedilmesi kararının alınmasını sağladı, çünkü imtiyaz sahibinin koyduğu koşulları Sovyet Cumhuriyeti için kabul edilemez olarak değerlendiriyordu. 31 Ekim 1922'de Lenin, Tüm-Rusya Merkez Yürütme Komitesi'nin toplantısında bir konuşma yaptı. 18 Kasım'da ***Komünist Enternasyonal IV. Dünya Kongresi'nde***, "Beş Yıl Rus Devrimi ve Dünya Devriminin Perspektifleri" konusu üzerine bir rapor sundu. 20 Kasım'da Moskova Sovyeti'nin Genel Kurulu'nda, Yeni Ekonomik Politika Rusya'sının, ***sosyalist*** bir ***Rusya'***ya dönüştürülmek zorunda olduğu şiarını attığı bir konuşma yaptı. Bu, Lenin'in yaptığı son konuşmaydı. X. Sovyet Kongresi'nde rapor sunacağını hesap ediyor ve yoğun biçimde buna hazırlanıyordu, ama hastalığın daha da ilerlemesi, onu bu niyetinden vazgeçmeye zorladı.

16 Aralık 1922'de, sağ kolun ve sağ bacağın felcine yolaçan ve Lenin'i uzun süre hasta yatıran ikinci beyin kanaması oldu. Son derece kötü durumunu dikkate almaksızın, Parti ve hükümet işleriyle uğraşmaya devam etti. Kendisi yazamadığı için, doktorların izin verdiği her anı, dikte etmek için kullanıyordu. Böylece hayranlık verici bir düşünce derinliğine sahip, Parti'nin sonraki faaliyeti için en önemli politik talimatları içeren bir dizi makale ("Günlük Sayfaları", "Kooperatifler Üzerine", "Devrimimiz Üzerine", "İşçi-Köylü Müfettişliğini Nasıl Reorganize Etmeliyiz", "Az Olsun Ama İyi Olsun") kaleme aldı. ***Rusya'da, "Tam sosyalist toplumun inşası için gerekli herşeyin yeterli ölçüde mevcut"*** olduğuna işaret ederek sosyalizmin inşası için bütün bir mücadele programı hazırladı, bu arada başka şeylerin yanısıra şunları zorunlu olarak niteledi: proletaryanın önder rolünün korunması, küçük köylü ekonomisinin sosyalist dönüşümü için en önemli manivela olarak kooperatifçiliğin geliştirilmesi, büyük makineli endüstrinin geliştirilmesi, elektrifikasyon, devlet aygıtının yenilenmesi ve bürokratizme karşı mücadele, kültür devriminin gerçekleştirilmesi.

LENİN'İN ÖLÜMÜ

9 Mart 1923'te, Lenin'in konuşma yeteneğini yitirmesine yol açan yeni bir kanama oldu. Durumu umutsuz görünüyordu. Son derece kötü durumda Gorki'ye (Moskova'dan 30 kilometre uzaklıkta bir sanatoryum) nakledildi. Uzun, gayri-insani ıstıraplardan sonra bazı düzelmeler oldu. İyileşme umudu doğdu. 1923 yılında Sovyet Cumhuriyeti'nde, gündemi ne olursa olsun, Lenin'in sağlık durumu üzerine düzinelerce sorunun sorulmadığı tek bir işçi-köylü toplantısı yoktu. Ne var ki düzelmenin yalnızca görünürde olduğu anlaşıldı. Hastalık Lenin'in beynini tahrip etmeye devam ediyordu. ***21 Ocak 1924***'te birden ciddi bir kötüleşme gündeme geldi, yeni bir kanama oldu ve akşam saat 6.50'de Lenin ***öldü.***

Lenin'in ölümü tüm dünyada derin bir etki uyandırdı. Sovyetler Birliği işçi sınıfı Lenin'in ölümünü 200000 proleterin Parti'ye girmesiyle yanıtladı. Lenin'in cenaze töreni milyonlarca kişinin ölmüş lider için en derin üzüntüsünün şiddetli ve muazzam bir dışavurumu oldu. Lenin, Moskova'da Kızıl Meydan'da Kremlin duvarının yanına gömüldü.

Lenin'in öğretisi, Marx ve Engels'in öğretisinin devamı ve daha da geliştirilmesidir. ***"Leninizm, emperyalizm ve proleter devrim çağının Marksizmidir"*** (Stalin). Lenin, özellikle titiz işlediği şu alanlarda çok yeni şeyler vermiştir: burjuva-demokratik devrim ve proletarya ve köylülüğün demokratik diktatörlüğü; proletarya diktatörlüğü ve proleter devrim; proletarya diktatörlüğünün biçimi olarak Sovyet Devleti; köylü ve tarım sorunu; ulusal sorun; Parti öğretisi; proletaryanın strateji ve taktiği; emperyalizm ve emperyalist savaş; sosyalizmin inşası vs. Lenin'in öğretisinin en iyi anlatımı ve en sadık ve en derinlikli yorumu, aynı zamanda daha da geliştirilmesi Lenin'in ölümünden sonra Parti'nin lideri olan Stalin'in "Leninizmin Sorunları" kitabında en iyi biçimde veriliyor. Lenin'in toplu eserleri henüz o yaşarken Rusça'da yayınlanmaya başlamıştı. Ölümünden sonra, aynı içerikli daha ucuz

üçüncü bir baskısıyla beraber, eserlerinin 30 ciltlik ikinci baskısı yayınlandı.*

Lenin'in yazınsal mirasının tam baskısı 40 cildi kapsar.

Lenin'in en büyük yaşam eseri, Marx ve Lenin'in bayrağı altında, Sovyetler Birliği'nde ve tüm dünyada sosyalizmin zaferi için mücadele yürüten proletaryanın devrimci partisinin, Bolşevik Partisinin ve Komünist Enternasyonal'in kurulmasıdır. Parti, Leninist Merkez Komitesi'nin önderliği altında, Stalin'in önderliği altında, kararlılıkla ve güvenle, Lenin'in gösterdiği yoldan yürüyor. Birinci beş yıllık plân başarıyla sonuçlandırılıyor. Gündemde ikinci beş yıllık plân duruyor. Kaçınılmazlığı Marx ve Engels tarafından bilimsel olarak temellendirilmiş olan sosyalizm, Lenin'in ve onun önderlik ettiği proletaryanın uğrunda savaşım yürüttükleri mücadelenin pratik hedefi olan sosyalizm gerçeklik haline geliyor. Sovyetler Birliği sosyalizm dönemine girdi ve 1931 yılında ülkemizde sosyalist ekonominin temelini tamamladı.

Parti, Lenin'in bayrağını yükselttiği ve tüm oportünistlere (sağcı, "solcu", uzlaşmacı) karşı uzlaşmaz bir mücadele yürüttüğü için, artık uzun süreden beri "karşı-devrimci burjuvazinin öncüsü haline gelmiş olan" (Stalin) Troçkizmin (Troçki, Zinovyev, Kamenev), aynı şekilde sağ sapmanın (Buharin, Rikov, Tomski) ve sağcılarla "solcular"ın blokunun kesin olarak işini bitirdiği için, Parti'yi Leninist yoldan uzaklaştırmaya ve ona zorla oportünist bir politika kabul ettirmeye çalışan tüm muhalefeti yendiği için bu şanlı başarılara ulaştı.

Lenin, sadeliği, duyarlılığı ve Parti üyeleri, işçiler ve köylülere karşı gerçekten arkadaşça tutumuyla insan olarak, kişilik olarak büyülüyordu. Tükenmez enerjisini, yaşam gücünü ve yaşam sevincini tüm çevresine aktarıyordu. Politik karşıtları da onda herhangi bir kişisel hırs veya kişisel ihtirasın yokluğunu kabul ediyorlardı. İster göçmenlikte olsun, isterse devletin başı olarak iktidarın en tepesinde olsun — her zaman aynı sade ve alçakgönüllü yaşamı sürdürüyor ve kendisini en gerekli olanla sınırlıyordu. Lenin dahice bir zekâyla,

* *Bu baskı Almanca çevirisiyle Verlag Für Literatür und Politik, Wien — Berlin tarafından yayınlanmaktadır.*

alışılmamış bir çalışma yeteneğini ve çalışmadaki titizliği ve kararsızlık tanımayan, demirden, bükülmez bir iradeyi birleştirdi. Devrimci Marksizmin temsilinde ve Parti çizgisinin uygulanmasında bir kaya gibi sertti. İdeolojik uzlaşmazlığı ona her türden oportünistlerin, Leninist eleştiri ve polemiğin darbesinin tüm şiddetini kendi teninde hisseden reformistlerin ve anarko-sendikalistlerin, sağcı ve "solcu" sapmaların temsilcilerinin ve uzlaşmacıların onurlandırıcı nefretini kazandırdı. Marksizm için, Parti için, devrim için, işçi sınıfının zaferi için bu mücadelede Lenin acımasızdı, burada sonuna dek — kopuşmaya dek, "bölünmeye" dek, proletaryaya düşman görüşler savunan kişilerin, grupların ve akımların Parti'den ihracına dek gidiyordu. Aynı zamanda o, gelişmenin verili aşamasında, Parti tarafından gösterilen yolda yürüyecek durumda olan, işçi sınıfının ve sosyalist hareketin tüm ileri ve devrimci unsurlarını Parti etrafında ve onun önderliği altında toplamayı ve birleştirmeyi biliyordu. Tarih, en geniş halk kitleleri içinde, Lenin gibi, böylesine bir otoriteye, böylesine bir güvene, böylesine bir sevgi ve saygıya sahip olan başka hiçbir insan tanımıyor.

Burjuvazi haklı olarak Lenin'i en büyük düşmanı olarak görüyor. Lenin, kitleler için şaşırtıcı bir sezgiye sahip olduğu ve işçilerle köylülerin ruh halini olağanüstü biçimde gerçeğe uygun ve tam "yoklamayı" bildiği için, en karmaşık politik koşullarda yönünü hızla ve güvenle tayin ediyor ve işçi sınıfına açık ve net şiarlar veriyordu. Marksizmin granitten temeline dayanan işçi sınıfının gücüne inancı sınırsızdı. Hiçbir zaman, gericiliğin en karanlık yıllarında bile Lenin, devrimin kaçınılmazlığından ve proletaryanın zaferinden en ufak bir kuşku duymadı. ***Gençlik yıllarından son nefesine kadar Lenin'in tüm yaşamı, işçi sınıfının kurtuluşu için mücadeleye adanmıştı.***

V. Adoratski

LENİNİZM ÜZERİNE

LENİNİZM VE ULUSLARARASI ÖNEMİ

Lenin'in politik ve bilimsel faaliyeti, Marksizmin teorisi ve yöntemi üzerinde yükselir. Lenin, Marksizm teorisini tüm kapsamı ve tüm derinliği içinde benimsedi ve bütün alanlarda, felsefe, ekonomi ve işçi sınıfının devrimci politikası alanlarında onun en parlak ve en tutarlı temsilcisi oldu.

Lenin'in, Marksizmin teorik temelleri üzerine çalışmalarını içeren "Seçme Eserler"in 11. Cilt'ine girişte, onun Marksist teorinin savunucusu olarak etkinliğini aydınlatma fırsatı bulacağız.

Ama Lenin, Marksist teori ve politikanın yalnızca en parlak ve en tutarlı temsilcisi değildi, onu bağımsız olarak daha da geliştirdi.

Lenin'in faaliyeti, Marx ve Engels'inkinden farklı, yeni koşullar altında gerçekleşti. Bir dizi soru yeniden çözülmek zorundaydı. Marksist yöntemin yardımıyla, emperyalizm, başlayan proleter dünya devrimi çağının karmaşık yeni koşulları altında, devrimci Marksizm için mücadelenin zor görevini çözdü. Marx sonrası dönemde, II. Enternasyonal'in önemli teorisyenlerinden ve liderlerinden hiçbiri bu sorunun üstesinden gelmeyi başaramamıştır. Yalnızca ve yalnızca Lenin bu görevi yerine getirdi, çünkü proleter kitlelerin hareketiyle sıkı sıkıya bağlıydı ve Marksizm teorisine başka kimsenin olmadığı kadar egemendi. Proletaryanın dünya tarihi açısından görevlerini gerçeğe en sadık biçimde o ifade etti. Üç devrimde proletaryanın mücadelesine önderlik etme temelinde, Marksizm teorisini tüm unsurları içinde geliştirdi, ilerletti. Bu yüzden emperyalizm ve proleter devrim yeni çağının Marksizmi, haklı olarak "Leninizm" tanımını almıştır.

Lenin'in çağı, Marx ve Engels'in çağından farklıdır. Marx ile Engels'in yaşamı ve teorilerinin geliştirilmesi, proletaryanın bağımsız güç olarak gittikçe daha kesin ortaya çıkmaya başladığı döneme rastlar, burjuvazi bu yüzden, gericilikle gittikçe daha fazla bir uzlaşmaya eğilim göstermiştir. 1852 yılında Marx "Louis Bonaparte'ın 18. Brumaire'i"nde, 19. yüzyılda proleter devrimler döneminin başladığını

yazdı. Bunu yaparken, daha 1848'den önce varmış olduğu teorik sonuçlara ve 1848 Devrimi'nin deneyimlerine dayanıyordu. 1856 ilkbaharında, İngiliz işçi gazetesi "People's Paper"in yıldönümü şenliğinde yaptığı bir konuşmada Marx şöyle diyordu:

> "1848 devrimleri yalnızca küçük olaylardı — burjuva toplumun sert kabuğunda önemsiz yarık ve çatlaklardı, ama uçurumu gösteriyorlardı. Görünürde sağlam yüzeyin altında, kıtaları paramparça etmek için sadece genişlemeye ihtiyaç duyan müthiş bir okyanus ortaya çıkıyordu. *Gürültüyle ve karmakarışık* bir halde, proletaryanın özgürleşmesini, yani 19. yüzyılın gizini ve devrimini ilan ediyorlardı."

Ve konuşmasının başka bir yerinde şöyle diyordu:

> "İngiliz işçileri modern endüstrinin ilk doğan çocuklarıdır, bu nedenle de tam da bu endüstrinin ürünü olan sosyal devrimi teşvik edenlerin sonuncusu olmayacaklardır mutlaka bütün dünyada onun tüm sınıfının kurtuluşu anlamına gelen, kapitalist egemenlik ve ücret köleliği kadar uluslararası olan bir devrim."*

Marx, yaklaşan proleter devrimin kaçınılmazlığını ilan etti. Fakat Marx ve Engels yaşarken proleter devrimi henüz tam olarak olgunlaşmamıştı.

Marx, gelişimin gidişatının kaçınılmaz olarak büyük sermayenin tekelci konumuna yol açmak zorunda olduğunu "Kapital"inde öngördü ve buna işaret etti. Ama bütün dünyada, emperyalizm çağında finans kapitalin egemenliğine yol açmış olan büyük sermaye tekellerinin gerçekten yaygın egemenliği ancak Marx ve Engels'in ölümünden sonra sözkonusu oldu. 19. yüzyılın altmışlı yıllarında İngiltere, büyük sermayenin gelişmesinin ve egemenliğinin (ve sömürge yağmasının) merkeziydi. 19. yüzyılın sonunda ve 20. yüzyılın başlangıcında kapitalizm bir dizi başka ülkede (özellikle Almanya'da ve Kuzey Amerika Birleşik Devletleri'nde) İngil-

---

* *Bu konuşma "People's Paper"da 19 Nisan 1856 tarihinde çıktı ve 14 Mart 1913'te Berlin'de yayınlanan "Vorwärts"de ilk kez Almanca olarak basıldı. "Tarihsel Eylem"de, Karl Marx'ın eserlerinden ve mektuplarından sayfalar ve cümlelerde yayınlandı. Seçme ve gruplandırma Franz Diederich, Berlin 1918, Buchhandlung "Vorwärts", s. 88.* ***—Alm. Red.***

tere'dekinden daha da güçlü gelişti. Bütün sömürgeler sahipliydi. 19. yüzyılın sonunda mücadele artık dünyanın paylaşımı için değil, yeniden paylaşımı uğruna yürüyordu — büyük emperyalist yağmacı devletler arasında acımasızca bir mücadele. Emperyalizm çağı, tefeci sermayenin, banka sermayesinin endüstri sermayesiyle içiçe geçerek finans kapital haline geldiği çağ başladı. Finans kapitalin egemenliği çağı başladı. Lenin'in ifade ettiği gibi, "çürüyen, can çekişen kapitalizm" dönemi başladı. Bu durumun özellikleri üzerine ve emperyalizmin, kapitalizmin gelişiminde bu en yeni, en son aşamanın ekonomik temel karakteristikleri üzerine gerekenleri, Lenin'in eldeki "Seçme Eserler" baskısının okuyucuları V. Cilt'teki büyükçe çalışma "Emperyalizm, Kapitalizmin En Yüksek Aşaması"nda ve XI. Cilt'teki "Emperyalizm ve Sosyalizmdeki Bölünme" makalesinde bulabilirler.

Daha emperyalist savaş başlamadan önce, ama özellikle de başlamasıyla birlikte, eski, gelişmiş kapitalist ülkelerde, kapitalist çelişkilerin keskinleşmesinin —pahalılığın, işçi sınıfının ezilmesinin ve yoksullaşmasının— sonucu olarak devrimci bir durum oluşmaya başladı. Devrim daha savaştan önce olgunlaşmaya başlamıştı. Doğu ülkelerinde devrimler, 1905 Rus Devrimi'nden hemen sonra başladı: 1906 yılında İran'da, 1908-1909'da Türkiye'de, 1911'de Çin'de, İngiltere'de büyük grevler (1911'de genel demiryolcu grevi, 1912'de madenciler grevi), Almanya'da işçilerin mücadelesi (Prusya'da 1910 yılındaki genel, eşit oy hakkı için gösteriler), Rusya'da işçilerin ortaya çıkışı (1912 yılında Lena'daki kurşunlamalara karşı protesto grevleri, 1914 yazında Bakü ve başka yerlerde grevler, Petersburg'ta silahlı çatışmaların olduğu ve barikatların kurulduğu gösteriler vs.) Batı ülkelerinde yaklaşan devrimin belirtileriydi.

Kapitalist ülkelerde proleter devrim sorunu doğrudan gündeme girdi. Sosyalizme geçişin tüm önkoşulları olgunlaşmıştı, proleter devrim objektif bir gereklilik haline gelmiş, burjuva diktatörlüğünün yerine proletarya diktatörlüğünün geçmesi zorunlu hale gelmişti, çünkü modern toplumun tüm sınıfları içinden yalnızca proletarya, toplumu, burjuvazinin egemenliği tarafından içine düşürüldüğü çıkmazdan çıkarabilecek durumdaydı.

Ama dünyadaki işçi sınıfı partilerinden yalnızca, başında Lenin'in bulunduğu Bolşevik Parti'nin, proleter devrime önderlik etme görevini yerine getirmeye hazır olduğu anlaşıldı.

Batı Avrupa ülkelerindeki işçi partilerinde, 1871 Paris Komünü yenilgisinden sonra uzun gericilik döneminde yalnızca salt legal mücadele biçimleri iyice yerleşmiş ve böylece oportünizm ortaya çıkmıştı; orada (Lenin'in bir ifadesine göre) çok "oportünist pislik" birikmişti.

Bu oportünist etkinin sağlamlaşmasının en ciddi nedenlerinden biri, tüm emperyalist ülkelere özgü, işçi sınıfının en üst tabakalarını (sayıları fazla olmayan işçi aristokrasisi tabakasını) kapitalistler tarafından, sömürge ve yarı-sömürgelerin yağmasından elde ettikleri ekstra kâr sayesinde satın alması olgusuydu. Böylece bizzat işçi sınıfı içinde, sayısı az da olsa, burjuvazinin safına geçen ve burjuva etkisini proletaryaya taşımanın aracı olan belirli bir tabaka yaratılmış oluyordu.

Emperyalist savaşın başlamasıyla tüm durumda şiddetli bir dönüşüm ortaya çıktı. Batı Avrupa'nın "özgür", meşruti, cumhuriyetçi ülkelerinde, silahlı ayaklanmanın, emperyalist savaşın iç savaşa dönüştürülmesinin gerekliliği güncel hale geldi, çünkü kapitalist sömürü çemberinden kurtulmak için tek yol kanlı mücadeleydi.

Avrupa'lı işçi partilerinden yalnızca Rusya'daki Bolşevik Parti böyle bir mücadele için ciddi bir hazırlıktan geçmişti, çünkü Rusya'da daha 19. yüzyılın ortalarından itibaren devrimci bir durum olgunlaşmaya başlamıştı. Böylece tam da Rusya'da Avrupa'nın en güçlü devrimci hareketi gelişti.

Rusya, modern emperyalizmin tüm çelişkilerini içinde birleştiriyordu, bu çelişkilerin "kavşağı" haline gelmişti. Köleleştirilmiş ulusların egemen büyük güç ulusu tarafından ezilmesi, o zaman mevcut olan zulmün en vahşi en barbar biçimi Çarizmin askeri-feodal boyunduruğuyla burada birleşiyordu. Rusya'da soylu toprak egemenliği ve derebeyliğin çok sayıda kalıntıları, gerek ekonomide (özellikle köylü ekonomisinde) gerekse de yaşam koşullarında ve po-

litik kurumlarda korunmuştu; aynı zamanda ama yine bu aynı Rusya'da kapitalizm çok hızlı gelişiyor, az sayıda noktada yoğunlaşan büyük endüstri hızlı bir tempoda büyüyor ve böylece işçi sınıfı büyüyordu. Bunun yanısıra (özellikle 1905 Devrimi'nden sonra) banka sermayesi, karteller ve tröstler, yani emperyalist finans kapitalin en üst biçimleri gelişti. Köylülerin soylu toprak sahiplerine karşı mücadelesiyle aynı zamanda proletaryanın burjuvaziye karşı sınıf savaşı da büyüdü. Marx'ın, proleter devrimin zaferi için özellikle elverişli olarak tanımlamış olduğu sınıf savaşının bu iki türü buluştu.

Rusya'da yaklaşan devrime, bu büyük ülkenin son derece hızlı kapitalist gelişimine ve Çarlık boyunduruğunun dayanılmazlığına, daha Marx ve Engels dikkat çekmişlerdi. Marx ve Engels her şeyden önce Rusya'nın sosyal oluşumunun tüm karmaşıklığını, en ilkelinden en modernine dek tüm toplum biçimlerinin varlığını tanıyorlardı ("İlkel Mark ortaklığından en büyük endüstriye ve en gelişmiş modern maliyeye dek toplumsal gelişimin tüm aşamaları", diye yazıyordu Engels 1885 yılında Vera Zasuliç'e bir mektupta); ikincisi, devrimci bir durumun varlığını hesaba katıyorlardı: devrim büyük kitleleri harekete geçirmek için yalnızca bir ilk itilim bekliyordu; üçüncüsü, devrimci patlamanın dev gücünü ve yaklaşan devrimin son derece zorba ve şiddetli karakterinin kaçınılmazlığını önceden görüyorlardı ("...korkunç bir sosyal devrimin beklendiği", diye yazıyordu Marx Engels'e 1870 yılında Rusya üzerine*); dördüncüsü, kapitalist endüstri devriminden geçen ***son*** büyük Avrupa ülkesinde beklenen yıkımın daha önce görülmemiş boyutunu önceden görüyorlardı ("Bu kez crash (gümbürtü, — ***Alm. Red.***) daha önce hiç işitilmemiş bir gümbürtü olacaktır; tüm unsurlar mevcut: tüm mülk sahibi ve egemen sosyal unsurların yoğunluğu, genel yaygınlığı ve işin içine karışması mevcut". Engels'ten Marx'a, 14 Nisan 1856); ve beşincisi, Rus Devrimi'nin dünya devrimi için muazzam uluslararası önemini görüyorlardı. Marx ve Engels, dünya devriminin sosyalist karakterinden kuşku duymu-

* *Marx'ın Engels'e 12 Şubat 1870 tarihli mektubu, Mektuplaşmalar; Cilt. 4 sayfa 244.* ***—Alm. Red.***

yorlardı. *(Bkz. Marx ve Engels'in Mektupları, 13 Kasım 1859, 13 Şubat 1863, 27 Eylül 1877 ve birçok başkaları.)*

Gerek Rus devrimi için gerekse de Leninist teorinin oluşumu için, devrimin ve işçi hareketinin önceden kapsamlı bir deneyiminin varolması ve proletarya partisi ve geniş kitleler tarafından daha önce kabul edilmiş, benimsenmiş ve sınanmış olan, Marx ile Engels tarafından mükemmellik derecesinde hazırlanmış Marksizm teorisinin elde bulunması durumu büyük öneme sahipti. Bolşevik Parti uzun süreli bir mücadele içinde oluştu ve sağlamlaştı ve bir dizi devrim deneyiminden geçti. Uluslararası işçi hareketinin ve Batı Avrupa devrimlerinin deneyimlerini kavradı ve kitlelere aktardı.

" 'Radikalizm', Komünizmin Çocukluk Hastalığı" eserinde Lenin şöyle yazıyordu:

> "Biricik doğru devrimci teori olarak Marksizmi Rusya gerçekten ***ıstırapla***, yarım yüzyıl süren işitilmemiş eziyet ve özveriyle, eşsiz devrimci kahramanlıkla, korkunç enerji ve özverili arama, öğrenme, pratik sınamayla, hayal kırıklıklarıyla, Avrupa'nın deneyimiyle sınama ve karşılaştırmayla ***elde etti.***"

Lenin ayrıca, Bolşevik Parti'nin gerek otokrasiye karşı gerekse de liberal burjuvaziye, küçük-burjuvaziye, kararsız devrimciliğe (Sosyal-Devrimciler, Anarşistler vs.) karşı ve kendi saflarında her türlü akımlara, yalpalamalara ve sapmalara karşı uzun mücadelede edindiği kendi deneyiminin ve devrimci çelikleşmesinin bütün önemini ve değerini de belirtti. Bu sapmalar ve proletarya üzerindeki burjuva etkiler, oportünizmin birbirinin yerine geçen çeşitli varyasyonlarına karşı: Ekonomizme, Menşevizme, Likidatörlüğe karşı ve "Otzovizm"in, "Vperyod" Grubu'nun, "Sol komünizm"in vs. "solcu" lafazanlığın ardına gizlenmiş akımlarına karşı ve aynı şekilde oportünizmi gizleyen ve bu yüzden son derece tehlikeli olan uzlaşmacılığa karşı yürütülen mücadeleyle aşıldı.

Rus devriminin ve Bolşevizmin gelişiminin bütün gidişatının değerlendirmesini Lenin, bu baskıya alınmış olan bir dizi çalışmada veriyor. Şunlara değinelim: "Rus Sosyal-Demokratlarının Görevleri", "1905 Devrimi Üzerine Konferans", "Devrimin Aşamaları, Doğrul-

tuları ve Perspektifleri", "İsviçre'li İşçilere Veda Mektubu", "Ekim Devrimi'nin Dördüncü Yıldönümü Üzerine", "Devrimimiz Üzerine" (Zuhanov üzerine) ve özellikle " 'Radikalizm', Komünizmin Çocukluk Hastalığı" Bölüm I, II, III, IV, VIII ve diğer bölümlerde daha bir dizi pasajlar.

Burada Rus devrimi üzerinde ayrıntılı olarak durduk, çünkü Bolşevik Parti Rusya'da ortaya çıkıp gelişti. Fakat Bolşevizmin (ya da aynı şey olan Leninizmin) yalnızca Rus deneyimine dayandığını, yalnızca bir Rus olgusu olduğunu sanmak yanlış olurdu. Leninizm önceden olduğu gibi bugün de uluslararası deneyime dayanır ve uluslararası öneme sahiptir. Tüm dünyanın devrimci proletaryası ve emperyalizme karşı mücadele yürüten tüm ezilen kitleler, yalnızca proleter devrimle kurtulabilirler. Proletarya Leninizm'de, işçi sınıfının nasıl mücadele edeceği, zaferi nasıl kazanacağı, iktidarı nasıl ele geçireceği, zaferi nasıl sağlamlaştıracağı, tüm emekçi kitleleri sömürüye karşı nasıl mücadeleye çekeceği ve sosyalizmi nasıl inşa edeceği sorununu aydınlatan ve deneyimi değerlendiren kendi teorisine sahiptir.

"Proleter Devrim ve Dönek Kautsky" broşüründe bizzat Lenin, tüm dünyada Bolşevizmin başarısının nedeninin, tüm dünyada devrim olgunlaşmakta olduğu için, ***kitlelerin gerçekten*** devrimci bir taktiğe duydukları sempatide yattığını gösterdi. Bolşevizmin başardığı herşeyi saydıktan sonra Lenin, Bolşevik taktiğin, tüm Avrupa'da ortaya çıkan devrimci durumun doğru değerlendirmesi üzerinde yükseldiğini kanıtladı.

Bolşevizm, sosyal hainlerin eski, çürümüş Enternasyonal'inin yüzünü açığa `çıkardı ve onu yendi. III. Enternasyonal'in gerek barışçıl dönemin kazanımlarından gerekse de başlamış olan devrim döneminin deneyimlerinden yararlanan ideolojik ve taktik temellerini yarattı. Sovyet iktidarı örneğinde Bolşevizm, Rusya'da, tüm Avrupa'nın bu en geri ülkesinde bile, işçilerin ve en yoksul köylülerin, devlet iktidarını koruyacak, ***bütün*** dünya burjuvazisinin saldırısına karşı koruyacak ve sosyalizmin inşasına doğru adım atacak durumda olduklarını gösterdi.

Tüm dünyanın emekçi kitleleri, Rusya örneğinde Bolşevizmin "savaşın ve emperyalizmin dehşetinden kurtuluş için doğru yolu gösterdiği ve ***herkes için bir taktik örneği olarak hizmet edebileceği***"ne kanaat getirebildiler.

Bolşevik Parti'nin ortaya çıkışı ve gelişimi, aynı zamanda mücadele içinde çelikleşmesi, oportünizme karşı ve Komünist Enternasyonal'in kuruluşu için mücadelede Bolşevizmin büyük uluslararası rolünü belirledi: Rus devriminin zengin deneyiminden yararlanmanın yanısıra Bolşevizm, tüm çelişkilerin keskinleşme çağına, sosyalist devrim çağına girmiş olan tüm uluslararası (esas olarak Avrupa) işçi hareketinin deneyimini yansıtır. Buna ilişkin ayrıntılar IV. Cilt'te "Uluslararası İşçi Hareketinin Sorunları" 1908-1914 bölümünde, V. Cilt'te, "Emperyalizm ve Emperyalist Savaş", aynı şekilde X. Cilt'te "Komünist Enternasyonal" bölümünde bulunur.

Gerek savaştan önce gerekse de emperyalist savaş sırasında ve sonrasında Lenin eserlerinde, tüm uluslararası mücadelenin deneyimlerinden yararlandı. Özellikle 1914 yılında dünya savaşının patlak vermesinden sonra, Lenin'in önderliği altında tüm dünyada oportünizme karşı şiddetli bir mücadele yürütüldü ve yıllar süren bu mücadelenin sonunda ortaya çıkan tüm Avrupa ülkelerinin komünist partileri bu ruhla, devrimci Marksizm ruhuyla eğitildi. Çeşitli ülkelerin işçilerine bir dizi mektupta Lenin, uluslararası devrimin sorunlarını aydınlattı ve mevcut tarihsel dönemin en acil görevlerini açıklığa kavuşturdu: tüm dünyada proletarya diktatörlüğünün gerçekleştirilmesi için mücadele. Lenin'in önderliği altında Komünist Enternasyonal kuruldu, onun programının, organizasyonunun ve taktiğinin temelleri atıldı.

Böylece Leninizm, emperyalizm ve proleter dünya devrimi çağının Marksizmidir. Bu yeni çağda proletaryanın bütün hareketi, yeni, daha yüksek bir basamağa yükseltilmiştir. Proletarya iktidarı ele geçirdikten ve büyük bir ülkede diktatörlüğünü kurduktan sonra sayısal olarak büyüdü, örgütlülüğü ve bilinci yükseldi, tarihsel aktivitesi arttı, yeni mücadele biçimleri kullanmayı öğrendi. Faaliyetinde ve eserlerinde Lenin, yeni çağın beraberinde getirdiği bütün bu olguları

içselleştirdi, işledi ve kaleme döktü. Yeni koşullar altında proletaryanın mücadelesinin önderi olarak Lenin, Marksizmin teorisini ilerletti, geliştirdi ve onun tüm alanlarına yenilik getirdi. Böylece Leninizm, Marksizmin gelişiminde yeni bir aşamadır. O, proleter dünya devriminin ve sosyalizmin gerçekleştirilmesi mücadelesinin teori ve pratiğinin özetidir, ve Lenin'in eserleri, tüm dünyanın devrimci proletaryası için en kapsamlı, en iyi, en temel ders kitabıdır. Proleterler, sınıf mücadelelerinin devrimci teori ve pratiğinin bu ders kitabının içeriğini kendilerine nasıl maletmelidirler?

LENİN'İN ESERLERİNİ NASIL İNCELEMELİ?

Lenin'in eserlerini incelemeye girişenler, Lenin'in proletaryanın politik önderi olduğunu gözönünde bulundurmalıdır. Onun eserleri, tüm faaliyetiyle ve bu faaliyetinin içinde geçtiği koşullarla en sıkı bağ içinde incelenmelidir. Yalnızca bu koşul altında Lenin'in yazınsal çalışmasının tüm içeriğinin ve tüm öneminin doğru değerlendirilmesi ve doğru anlaşılması mümkündür. Bu da yetmez, bu inceleme, işçi sınıfının bugünkü mücadelesiyle de birleştirilmek zorundadır.

Lenin'in nasıl okunması gerektiğine ilişkin bir örnek, bizzat Lenin'in Marx ve Engels'in eserlerini inceleme tarzıdır. Lenin'in bir dizi makalesinden (özellikle XI. Cilt'te bulunan, Marksizm üzerine ve Marx'la Engels'in eserleriyle mektuplaşmaları üzerine makalelerinden), Marx ve Engels'in eserlerinden diyalektik materyalizm öğretisini kavramayı nasıl başardığı görülebilir.

Marx ve Engels'in mektuplaşmalarını okurken Lenin dikkatini özellikle, bu mektuplardan birinin içerdiği: "Marksizm bir dogma değil, bir eylem kılavuzudur" formülasyonuna yöneltti. Marx ve Engels'i inceleyen Marksistlerden hiçbiri, bu formülasyonu yeterince dikkate almamıştı. Fakat Lenin, bu formülasyonda Marksist teorinin özünün en veciz biçimde mükemmel ifade edilmiş olduğunu, hem de gayet doğru olarak gösterdi.

Marx ve Engels'in yönteminin özellikle olağanüstü özelliği olarak Lenin, onların kitlelerin hareketiyle canlı bağını ve onun karşısında

onların kendine özgü tutumunu vurguladı. Bilgilerinin olağanüstü kapsamına, olağanüstü okumuşluklarına rağmen, onlarda dargörüşlülüğün, salt kitabî bilginin izi yoktu. Sosyalizm bir ütopyadan bir bilim haline geldiğinden beri, ona bir bilime yaklaşıldığı gibi yaklaşılması gerekir, yani onu incelemek gerekir, diyordu Engels. Geçmişin bize miras bıraktığı tüm değerli bilgilerin edinilmesi, onların esaslı olarak maledinilmesi kaçınılmazdır. Ama tek başına bu yetmez. Kitlelerin yürüyen mücadelesinin deneyiminden de, ona aktif katılarak, ona önderlik ederek ve onu sürekli daha üst bir basamağa yükseltmeye yardımcı olarak yararlanmak gerekir. Marx ve Engels bu sanata yüksek ölçüde egemendi. Lenin tam da bunu, taklit edilmeyi hak eden özellikle değerli bir karakter çizgisi sayıyordu. Lenin, Marx'ın Kugelmann'a mektuplarının Rusça baskısına önsözde, "O (Marx) bir şeyi, işçi sınıfının kahramanca, özveriyle ve inisiyatifle dünya tarihi ***yapmasını herşeyden üstün*** tutuyordu", diye yazıyor.

Marx ve Engels, "kitlelerin tarihsel inisiyatifi"ne olağanüstü yüksek bir değer veriyorlardı ve kitlelerin faaliyetinde geçmişin tekrarlanması değil, yeni bir şeylerin yaratılmasına girişildiği durumlarda kaçınılmaz olan hataların işlenmesinden ürkmüyorlardı. Canlı devrimci eser, şu ya da bu hatalardan kurtulmuş olarak görülemez. Kitlelerin hareketi, onların yeni deneyimi, yaratıcı güçleri, onlar tarafından yaratılan kurumlar ve onların tuttuğu yol — bütün bunlar, tüm hatalara üstün gelecek kadar çok sonuç doğurur. Zaten geniş kitlelere kendi faaliyeti ve kendi deneyimi dışında ders verilmesinin başka yolu da yoktur.

Marx ve Engels, kendilerinin doğru buldukları, ama kitlelerin salt propaganda, talimatlar ve ders vermeyle değil, yalnızca kendi deneyimleri temelinde kavramayı öğrenebilecekleri görüşleri asla kitlelere doktriner (deneyimden kopuk) biçimde dayatmaya çalışmadılar. Fakat kitlelerin eğitiminde bu dikkat, teori sorunlarında en yüksek talepleri dışlamamakla kalmıyor, bilakis bunları doğrudan varsayıyordu. Sorge'yle mektuplaşmaların önsözünde Lenin, Marx'ın oportünizme karşı yürüttüğü kararlı, neredeyse "hiddetli" mücadeleyi vurgular.

Eskiden ifade edilmiş tezler, o sözlerin yazıldığı zamandan bu yana gerçekleşmiş değişiklikleri gözönüne almaksızın, bu arada ortaya çıkmış olan ve en dahi zekanın bile öngöremeyeceği yeniyi dikkatle incelemeksizin, hazır şablon olarak, bütün zamanlara uyan reçete olarak yeni koşullara uygulanamaz.

Gerek Marx'ın gerekse de Lenin'in eserlerinin incelenmesinde, onların hangi koşullar altında yaşadıkları ve hareket ettikleri ve o eserlerin hangi koşullar altında ortaya çıktığı, şu ya da bu şiarın formülasyonuna hangi koşulların neden olduğu ve polemiğin kime karşı yöneldiğini kişi hesaba katmak zorundadır. Yani bu eserler tüm somutluğu içinde ele alınmalıdır. Böylesi bir incelemeden çıkarılacak dersten, proletaryanın bugünkü mücadelesinde yararlanılmalıdır. Bu inceleme, bugünkü hareketle en sıkı bağ içinde, bugünkü sınıf mücadelesinin görevleriyle bağ içinde yürütülmelidir. Ancak böylesi bir yöntemle, ancak bu koşullara uyulmakla Marksizm-Leninizmin, teorinin "bir dogma değil, bir eylem kılavuzu", yaşamdan kopuk bir öğretiler binası değil, proletaryanın sınıf mücadelesinde son derece değerli bir silah olarak hizmet edebilecek bir bilginin, bir bilim olduğu temel talebi yerine getirilebilecektir.

Lenin'in kendisi, bilime, işçi hareketine, kitlelerin mücadelesine, Marx ve Engels ile aynı biçimde yaklaşıyordu. Marx gibi Lenin de devrimci sınıfta "geleceği biçimlendirme sanatı"na değer veriyor, o da kitlelerin mücadelesine önderlik etmeyi ve hangi alanda olursa olsun, hangi bayrak altında işlenirse işlensin devrimci Marksizmin tahrifine karşı "hiddetle" mücadele etmeyi biliyordu. Lenin, somut bir durumun tüm özelliklerini hesaba katmayı ve aynı zamanda bilimsel komünizmin kurucularının eserlerini incelemeyi ve bunlardan işçi sınıfının yeni koşullar altındaki mücadelesi için yararlanmayı da biliyordu. Yani, bu eserleri, Marksist yöntemin gerektirdiği gibi incelemeyi ve değerlendirmeyi biliyordu.

Lenin'in eserlerini incelerken, bu Leninist çalışma yöntemini aynı şekilde benimsemeye çabalamak zorundayız. Devrimci Marksizm-Leninizm için mücadele etme sanatını öğrenmek zorundayız, çünkü Lenin'in ölümünden bu yana, onun öğretisinin oportünist tahrif-

lerine birden fazla kez karşı durmak zorunda kaldık, ve bunu gelecekte de yapmak zorundayız. Şimdiden Troçkist muhalefetin, Leninizmi revizyonistçe tahrif etme çabalarını biliyoruz ve 1928, 1929 ve 1930 vs. yıllarında sağ muhalefet ve bu yıllardaki yarı-Troçkist "sol akım" benzer bir çaba gösterdi.

Lenin'in, Marx ve Engels'in eserlerini nasıl incelediğine ilişkin bir örnek, Lenin'in eldeki baskının XII. Cilt'inde bulunan "Amerikan Usulü Kara Paylaşım Üzerine Karl Marx" makalesidir.

Lenin burada, Marx'ın (görüşleri yüzyılın başında Rus Sosyal-Devrimcilerininkine yakın olan) Kriege'ye karşı makalesinin yazılmış olduğu duruma gönderme yapıyor, 19. Yüzyılın ortalarında Kuzey Amerika'daki köylü hareketini, Rusya'da 19. Yüzyılın sonu ve 20. yüzyılın başlangıcındaki köylü hareketiyle karşılaştırıyor ve köylülüğün küçük-burjuva hayallerine karşı mücadele eden ve aynı zamanda da köylü hareketinin devrimci-demokratik karakterini takdir eden Marx örneğini kullanıyordu. Lenin bu örneği, köylü hareketinin bütün önemini kavramayan ve köylü hareketinde *Çarlığa karşı* mücadelede proletaryanın esas müttefikini görecek durumda olmayan Menşeviklere karşı mücadelesini güçlendirmek için kullandı.

İkinci bir örnek, Lenin'in devlet sorununu inceleme tarzıdır. O, Marx ve Engels tarafından bu soruna ilişkin yazılmış her şeyi inceledi ve onların oportünistler tarafından tahrif edilmiş gerçek görüşlerini yeniden doğru bir şekilde kurdu. Yalnızca bu bile, Lenin'in devrimci Marksizm teorisi adına edindiği olağanüstü bir kazanımdır. Ama Lenin daha fazlasını yaptı. Teorik olarak Marx ve Engels'in görüşlerine dayanarak ve onların yönteminin yardımıyla, 1905 ve 1917 devrimci mücadelelerinin deneyimleri temelinde Marx ve Engels'in teorisini geliştirdi ve proletarya diktatörlüğünün fiilen gerçekleştirilmesi olan Sovyet Devleti teorisini yarattı. Lenin'in bu konu üzerine temel eserlerini ("Devlet ve Devrim", "Bolşevikler Devlet İktidarını Koruyabilecek mi?" [1917], "Proleter Devrim ve Dönek Kautsky" [1918], burjuva demokrasisi ve proletarya diktatörlüğü üzerine tezler ve raporlar [1919] ve bir dizi başkaları) incelerken, devrimin en önemli sorunlarının, devrimci sınıfın devlet iktidarının örgütlenmesi sorununun

çözümünde Lenin'in Marksist yöntemi nasıl kullandığını en ince ayrıntılarına dek izleyebiliriz.

Bu sorun üzerine temel çalışmayla, "Devlet ve Devrim" eseriyle tanışan biri, Lenin'in Marx ve Engels'in eserlerini ne kadar eksiksiz incelediğini, kısalıklarına rağmen teorik değerleri daha küçük olmayan bazı düşünceleri, bazı, çoğunlukla yalnızca tali ifadeleri nasıl titizlikle bulup çıkardığını görecektir. Devlet sorunu üzerine genel bir bakış veren ve daha önce adı geçen çalışmalara değerli bir ek, bu sorunun daha derin bir incelemesi için bir giriş olan popüler karakterdeki "Devlet Üzerine" konferansında (XI. Cilt'te) Lenin, Marx ve Engels'in eserlerinin nasıl incelenmesi gerektiğine ilişkin bazı pratik işaretler de veriyor.

Biz sadece bu iki örneği saydık. Ama daha çok örnek sayılabilirdi. Lenin'in eserlerinde, Marksist teorinin her üç ana bileşeninin: felsefe, politik ekonomi ve sosyalizme ilişkin sorunların aydınlatılmasını buluruz. Marksizm teorisinin tüm alanlarında Lenin, materyale tümüyle egemendi, tüm alanlarda onu ilerletti, geliştirdi, proleter devrimin en yeni tarihsel gelişiminin olguları temelinde en önemli bir dizi sorunu baştan sona elden geçirdi.

Felsefe alanında bunu, diyalektik metaryalizmin sorunlarını modern biçimde aydınlatarak, diyalektik materyalizmin bilgi teorisi sorunlarını ortaya çıkararak, modern doğa biliminin krizini inceleyerek *(bkz. "Materyalizm ve Ampiriokritisizm", eldeki baskının XI. Cilt'i)** ve tarihsel metaryalizmin sorunlarını aydınlatarak yaptı. ***Ekonomi*** alanında şunları saymak gerekir: ***Rusya'da kapitalizmin*** incelenmesine ilişkin Lenin'in çalışmaları — "Rusya'da Kapitalizmin Gelişimi" *(Bütün Eserlerin II. Cilt'i ve eldeki baskının I. ve XI. Cilt'i)* ; ***Emperyalizm*** üzerine — "Emperyalizm, Kapitalizmin En Yüksek Aşaması" (eldeki baskının IV. Cilt'i); tarım sorunu üzerine çalışmalar — "Birinci Rus Devriminde Sosyal-Demokrasinin Tarım Programı" (1905-1907), III. Cilt, "19. Yüzyılın Sonunda Tarım Sorunu", I. Cilt, ve "Rusya'da Kapitalizmin Gelişmesi" ve son olarak ***geçiş dönemi***

* *Ayrıca bkz.* ***V. İ. Lenin,*** *"Materyalizm ve Ampiriokritisizm C. 1 ve 2", İnter Yayınları —* ***Türkçe Red.***

ekonomisi sorunları üzerine çalışmalar — "Devlet ve Devrim", "Sovyet İktidarının Önündeki Görevler" (VII. Cilt), "Proletarya Diktatörlüğü Çağında Ekonomi ve Politika" (VIII. Cilt), "Aynî Vergi Üzerine" broşürü (IX. Cilt) vs.

Lenin'in "Seçme Eserler"inde, ***sosyalizmin*** sorunları özellikle geniş bir yer alıyor. Proleter sınıf mücadelesinin politika ve taktiğinin tüm sorunları, Parti, onun programı ve örgütü sorunları, proletarya diktatörlüğü, Sovyet iktidarı ve sosyalist inşa sorunları buraya dahildir. Burada Lenin, teorik olarak tümüyle Marx ve Engels'in çalışmalarına dayanıyordu ve zamanının sınıf mücadelesinin tüm karmaşık durumunu bütün somutluğu içinde inceliyordu.

Lenin bütün bu sorunlarda konunun özüne iniyor, onu çok yönlü inceliyor ve incelediği konu üzerine Marx ve Engels'te bulunabilecek herşeyi en özenli biçimde biraraya topluyordu. Lenin'in eserlerini böyle incelemek ve bunlardan yararlanmak için biz de aynı gayreti göstermeliyiz. Lenin'in eserleri, proletaryaya gereken ve komünizm mücadelesini yürütmesi açısından önemli olan tüm bilgiler için gerçekten zengin bir kaynaktır.

Lenin'in eserlerinin ve faaliyetinin incelenmesinde, devrimci teorinin bütün önemini ve bütün rolünü açıkça görüyoruz, teorinin proletaryanın sınıf mücadelesiyle bağını gerçekte olduğu gibi görüyoruz, teorinin içeriğini nasıl sınıf hareketinden, sermaye tarafından ezilen ve sömürülen milyonların ve on milyonların mücadelesinden aldığını görüyoruz. Proleter devrime Komünist Partisinin önderlik etmesinin neden ibaret olduğunu, devrimin hangi koşullar altında zafere ulaştığını buradan öğrenebiliriz. Ve Lenin'i örnek alarak, bu mücadeleye katılmayı öğrenmek zorundayız.

Lenin'in önderliği altında kurulmuş ve devrimci Marksizm ruhuyla eğitilmiş olan Sovyetler Birliği Komünist Partisi, Bolşevik Partisi, Lenin'in önderliği altında başlanan sosyalist inşayı, onun çizdiği doğrultuda sürdürüyor ve geliştiriyor. Bu dev esere düzinelerce milyon proleter ve emekçi katılıyor. Komünizm için mücadele eden mil-

yonlarca proleter ve kollektif çiftçi vs. kitlesinin mücadelesinin ve inşa çalışmasının deneyimi temelinde, başta Lenin'in eserinin en iyi icracısı Stalin yoldaş olmak üzere, Leninist Merkez Komitesi, tüm Parti, Marksizmin-Leninizmin taktiğini ve teorisini daha da geliştiriyor.

SBKP'nin bugünkü çalışmasının ve onun önderliği altında gerçekleşen, katıldığımız sosyalist inşanın incelenmesi, tüm uluslararası devrimci hareketin ve aynı şekilde doğrudan Lenin'in önderliği altında kurulmuş olan Komünist Enternasyonal'in mücadelesinin incelenmesi, Leninizmin incelenmesi ve anlaşılması için en büyük öneme sahiptir. Hepsi, mücadelesinde proletaryaya zaferi garantilemek amacıyla yazılmış olan Lenin'in eserlerinin teorik içeriğinin bütün derinliği, yalnızca şu an yürüyen mücadeleyle en sıkı bağ içinde anlaşılır.

Lenin'in eserlerini sistematik olarak incelemeye girişenlerin dikkati, Leninizmi incelemek için, Stalin'in "Leninizmin Sorunları" kitabının mükemmel bir giriş olduğuna çekilmelidir. Bu kitapta Leninizmin en önemli temel sorunlarının kısa ve öz bir karakteristiği veriliyor. Lenin tarafından dahice incelenmiş ve çözülmüş olan bir dizi sorunla ayrıntılı olarak ilgilenmek isteyen herkese bu kitap yol gösterebilir.

SBKP'nin lideri Stalin yoldaş, Leninizmin en iyi, en mükemmel teorisyenidir. Lenin'in ölümünden sonra Stalin yoldaşın önderliği altında, Troçkizme karşı, Troçki ve Zinovyev muhalefetine karşı ve sağcı oportünistlere karşı mücadele yürütüldü. Stalin yoldaş gerek pratik politikada gerekse de teori alanında (bu ikisi ayrılmaz biçimde birbirine bağlıdır) Leninist çizgiyi en parlak biçimde uyguluyor.

Lenin'in eserlerinin incelenmesi, proletaryanın sınıf mücadelesi için en büyük, en ciddi öneme sahiptir. Leninizm, proleter dünya devrimi deneyimini, ondan en iyi biçimde yararlanabilmek, her türlü baskı ve sömürüden kurtuluşun önderi olarak proletaryaya özellikle gereken bilimi geliştirmek için, proleter dünya devrimi deneyimini,

sınıf mücadelesinin tüm biçimlerini inceleyerek genelleştirir. Milyonlarca proleter ordusu, faaliyetinin daha büyük bir uyumunu sağlamak ve sınıf bilincini güçlendirmek için bu bilimi benimsemelidir. Proletaryanın ve emekçilerin bu sayısız orduları kapitalizmin egemenliğine karşı ne kadar örgütlü, enerjik ve bilinçli çıkarlarsa, yüzyıllardır süren köleliğin boyunduruğu o kadar çabuk kırılacaktır.

I. CİLT

BİRİNCİ RUS DEVRİMİ'NİN ÖN KOŞULLARI

1894-1899

BİRİNCİ CİLDE ÖNSÖZ

Eldeki cilt, Lenin'in yazınsal faaliyetinin 1894'den 1899'a kadarki ilk altı yılını kapsıyor. Bu yıllarda Lenin, herşeyden önce Rusya'da kapitalist gelişmenin derinlemesine tahlilini sınıf mücadelesinin gelişimini ve küçük-burjuva görüşlere karşı devrimci Marksizmin teorik olarak temellendirilmesini, aynı zamanda Sosyal-Demokrat Program'ın ilk formülasyonunu konu edinen bir dizi çalışma kaleme aldı.

Bu, Lenin'in anlatımına göre şu aşamaları gösteren, Rus sosyal- demokrasisinin gelişiminin birinci dönemiydi: "Sosyal-demokrasinin teori ve programının ortaya çıkışı ve sağlamlaştırılması"yla karakterize olan 1884'den 1894'e kadarki birinci aşama; sosyal-demokrasinin "sosyal hareket olarak, halk kitlelerinin başkaldırısı olarak ve politik parti olarak" ortaya çıktığı 1894'den 1899'a kadarki aşama ve 1897 sonu 1898 başında başlayan, sosyal-demokrat saflarda "çözülme, dağılma, yalpalama" ve devrimci Marksistlerin bu olguya karşı mücadele aşaması. Bu mücadele daha sonra Rus sosyal-demokrasisinde, "Iskra" gazetesi çevresinde toplanan akımın ortaya çıkmasına yol açmış, akım ve Rus sosyal-demokrasisinin gelişiminin sonraki dönemi, adlarını buradan almışlardır. Lenin'in eldeki ciltte basılmış çalışmaları okuyucuyu bu dönemin eşiğine dek getiriyor; "Seçme Eserler"in II. Cilt'i bu döneme ve 2. Parti Kongresi'ne ayrılmıştır. "Iskra" akımının etkinliği ve 2. Parti Kongresi ile karakterize olan dönem, 1905 birinci Rus devriminin başlangıcına dek sürdüğünden, eldeki cilde, "Birinci Rus Devriminin Ön Koşulları" başlığı verilmiştir. Bu ciltte, bu devrimin sosyo-ekonomik ve genel

parti politikasının önkoşullarını içeren sorunlar ele alınıyor. Lenin'in Rusya'nın sosyo-ekonomik gelişiminin genel sorunlarıyla ilgilendiği bazı çalışmalar, sosyo-ekonomik ön koşulları konu edinmektedir. Bunların en önemlileri, bu cildin birinci bölümünde bulunan iki büyük çalışma ve ikinci bölümden "Halkın Dostları Nedir" ile "Narodnizmin Ekonomik İçeriği ve Onun Bay Struve'nin Kitabındaki Eleştirisi"dir. Bütün bu çalışmalar esas olarak Narodnizme ve kısmen de "legal Marksizm" denilen akıma karşı yazılmıştır. Lenin daha sonra bu konu üzerine şöyle dedi:

> "Yazındaki canlanma ve o zamana dek ilerici yazına sınırsız egemen olmuş (örneğin N.K. Mihailovski gibi) Narodnizmin eski önde gelen beyinlerine karşı Marksistlerin şiddetli mücadeleleri, Rusya'da işçi sınıfının kitle hareketinin yükselişinin peşreviydi. Rus Marksistlerinin yazınsal sahneye çıkışlarını, hemen proletarya tarafından mücadelenin başlatılması izledi, o andan itibaren durmaksızın yükselen işçi hareketinin tüm devrimimizin bu en olağanüstü faktörünün yeni bir çağ açtığı, 1896'daki ünlü Petersburg grevleri izledi". *("12 Yılda" Derlemesine Önsöz)*

Narodnizmin görüşlerinin bir dizi çalışmada ve özellikle "Rusya'da Kapitalizmin Gelişmesi" kitabında Lenin tarafından eleştirel biçimde aydınlatılması, Narodnizme yokedici bir darbe indirdi, çünkü onun "olağanüstü şahsiyetleri"nin ve herşeyden önce, teorik iflaslarını sahtekarca kâh Marx ve Engels'e, kâh doksanlı yıllar liberal Narodnizminin teorik liderlerinin koruduklarını iddia ettikleri "Halkın İradesi Partisi'nin devrimci mirası"na atıfta bulunarak gizlemeye çalışmış olan N.K. Mihailovski'nin, N.-on'un (N. Danielson'un) ve V.V.'nin (V. Vorontsov'un) bütün gerici karakterini ortaya çıkardı.

Lenin'in, devrimci Marksizm teorisi için mücadelesinin daha başlangıcında tartışmak zorunda kaldığı ikinci düşman, birinci dönemde, Narodnizme karşı devrimci sosyal-demokrasinin silah arkadaşı olarak sahneye çıkmış olan "Legal Marksizm" denilen akımdı.

> "Yabancı ve Rus sosyal demokratlarla aynı saflarda bu mücadeleyi —diye yazıyordu Lenin "12 Yılda" Derlemesine Önsöz'de— Bay Struve, Bulgakov, Tugan-Baranovski, Berdyayev vs. gibi kişiler de yürütüyordu. Bunlar Naradnizmle kopuşu, küçük-burjuva (ya da köylü)

> sosyalizminden proleter sosyalizme değil, bilakis burjuva liberalizmine geçiş olarak anlayan burjuva demokratlardı."

Lenin açıklayıcı biçimde, bu önsözün kaleme alındığı sırada (1907 yılında) Struve artık tamamen teşhir olmuş görünüyorsa da, Struve ve diğer "Legal Marksistler"in liberalizme doğru bu gelişiminin, 1894-1895 yılları arasında "Marksizm'den nispeten büyük olmayan sapmalar" temelinde kanıtlanmak zorunda olduğunu ekledi.

"Legal Marksizme" ve onun, özellikle de tarımda kapitalizmin gelişimi sorunundaki ekonomik görüşlerine karşı mücadelenin yanına, Lenin'in Batı Avrupa revizyonizmine karşı, o zaman Bernstein ve David tarafından girişilen Marksizmin revizyonuna karşı mücadelesi katıldı.

Lenin'in, devrimci Marksizmin programatik, taktik ve örgütsel görüşleri için mücadelesine adanmış olan çalışmalarını okuyucu bu cildin ikinci bölümünde, "Proletaryanın Hegemonyası İçin Mücadele" ortak başlığı altında bulacaktır. Bu mücadele o dönemde bir yandan, işçi hareketini liberalizm yoluna sokmaya çalışan reformizm ve ekonomizm karşısında kesin sınır çekme, öte yandan o zamanki devrimci sosyal-demokrasinin görüşlerinin oluşturulması ve tam formülasyonu anlamına gelir.

Lenin'in "Seçme Eserler'inin eldeki cildinin kapsadığı dönemin çalışmaları, "Bütün Eserler"de, her biri eldeki ciltten daha kapsamlı üç cildi (I-III) dolduruyor. Ayrıca bu ciltte, daha önce eldeki baskıya ilişkin genel önsözde belirtilmiş olan pratik-içeriksel nedenlerle, "Bütün Eserler"in XII. cildindeki "19. Yüzyılın Sonunda Rusya'da Tarım Sorunu" makalesi de basılmaktadır. Buradan da anlaşılırdır ki, Lenin'in bu döneme ait çalışmalarının yalnızca bir bölümü bu cilde alınabilmiştir. Bu nedenle Lenin'in büyük teorik çalışmaları çok çok, kısaltılmak zorunda kalındı. Lenin'in ekonomik sorunlar üzerine çalışmalarının çoğu bu cilde hiç alınımadı ve Lenin'in 594 sayfalık metniyle "Bütün Eserler"in üçüncü cildinin tamamını tek başına kaplayan büyük çalışması "Rusya'da Kapitalizmin Gelişmesi"nden, aynı şekilde büyük incelemesi "'Halkın Dostları' Nedir ve Sosyal-Demokratlara Karşı Nasıl Mücadele Ediyorlar?"dan ve kapsamlı çalışması

"Narodnizmin Ekonomik İçeriği ve Onun Bay Struve'nin Kitabındaki Eleştirisi"nden yalnızca bazı bölümler alınabildi.

Materyalin düzenlenmesinde, tam da eldeki ciltte, okuyucunun materyali öğrenmesini kolaylaştırmak amacıyla, zaman sıralaması yerine içerik sıralamasına gidilmek zorunda kalındı.

I

BİRİNCİ RUS DEVRİMİ'NİN SOSYO-EKONOMİK ÖNKOŞULLARI

19. YÜZYILIN SONUNDA RUSYA'DA TARIM SORUNU [1]

Eldeki makalenin amacı, Rus tarımındaki sosyal ve ekonomik koşulların bütünlüğünün kısa bir özetini vermektir. Böyle bir çalışma, özel bir inceleme karakterini taşıyamaz. O, Marksist incelemelerin sonucunu çıkarmak, tarımımızın bir ölçüde önemli her özelliğine Rus ekonomisinin genel sistemi içinde düşen yeri göstermek, Rusya'da tarım ilişkilerinin genel gelişme çizgisini özetlemek ve bu gelişmeyi şöyle ya da böyle belirleyen sınıf güçlerini ortaya çıkarmak zorundadır. Öyleyse bu bakış açısından hareketle önce Rusya'da toprak mülkiyeti ilişkilerine, sonra çiftlik sahibi ve köylü iktisadına bakacağız ve son olarak, gelişmenin 19. yüzyıl sürecinde bizi nereye götürdüğü ve 20. yüzyıla hangi görevleri miras bıraktığına dair genel bir bakış sunacağız.

I

19. yüzyılın sonunda Avrupa Rusya'sında kaydedilmiş toprakların yüzölçümünü, 1905 tarihli (Merkez İstatistik Komitesi tarafından yayınlandı. St. Petersburg 1907) en yeni toprak istatistiği'nin verilerine göre gösterebiliriz.

Avrupa Rusya'sında bilinen yüzölçümü, bu incelemenin verilerine göre toplam 395,2 milyon desiyatin tutuyordu. Bunun üç gruba dağılımı şöyledir:

1. Grup	— Özel mülkiyet	101,7 mily. desiy.
2. Grup	— Pay edilmiş toprak	138,8 mily. desiy.
3. Grup	— Hazine arazisi ve diğer araziler	154,7 mily. desiy.
Avrupa Rusya'sında toplam		395,2 mily. desiy.

Burada istatistiğimizin uzak Kuzey'de Arhangelsk, Olonets ve Vologda illerinde 100 milyondan fazla desiyatini, hazine arazisi hanesine geçtiğini belirtmek gerekiyor. Bu Hazine arazilerinin büyük bir bölümü [istatistikten—ÇN] çıkarılmalıdır, çünkü burada sözkonusu olan, Avrupa Rusya'sının gerçekten kullanılabilir topraklarıdır. Rus Devriminde Sosyal-Demokratların Tarım Programı Üzerine çalışmamda (bu çalışma 1907'de yazılmış, ancak yazarın karşısında aciz kaldığı koşullar nedeniyle yayınlanamamıştır), Avrupa Rusya'sının gerçek tarımsal toprak mevcudunu yaklaşık 280 milyon desiyatin olarak tahmin ediyordum*. Bunun içinden 150 milyon değil, toplam 39,5 milyon desiyatin hazine arazisidir. Dolayısıyla Avrupa Rusyası'nda, çiftlik sahiplerine ve köylülere ait mülk çıktıktan sonra geriye toplam yüzölçümünün yalnızca ***yedide birinden azı*** kalır. Yedide altısı iki antagonist sınıfın elinde bulunmaktadır.

Şimdi bu sınıfların toprak mülkiyetine bakalım, bunlar zümre olarak da birbirlerinden farklıdırlar, çünkü özel mülkiyette bulunan toprak ve arazinin en büyük bölümü soylulara, buna karşılık pay edilmiş topraklar köylülere aittir. Özel mülkiyette bulunan 101,7 milyon desiyatin topraktan 15,8 milyon desiyatin şirketlere ve kooperatiflere aittir, geri kalan 85,9 milyon desiyatin ise özel kişilerin mülkiyetinde bulunmaktadır. Bunların 1905'te ve buna paralel olarak 1877'de zümrelere dağılımı şöyledir:

* *Bkz. eldeki baskı Cilt IV.* — ***Alm. Red.***

Toprak sahiplerinin zümresi	1905 mily. desiy.	1905 %	1877 mily. desiy.	1877 %	1905 yılında mily. desiy. + çok - az	1905 yılında kaç kat artığı ya da azaldığı
Soylular	53,2	61,9	73,1	79,9	-19,9	-1,4
Ruhbanlar	0,3	0,4	0,2	0,2	+0,1	+1,74
Tüccarlar ve fahri hemşeriler	12,9	15	9,8	10,7	+3,1	+1,3
Kent küçük burjuvaları	3,8	4,4	1,9	2,1	+ 1,9	+1,85
Köylüler	13,2	15,4	5,8	6,3	+7,4	+2,21
Diğer zümreler	2,2	2,5	0,3	0,3	+ 1,9	+8,07
Yabancı devlet vatandaşları	0,3	0,4	0,4	0,5	-0,1	-1,52
Özel mülkiyette bulunan toprakların toplamı	85,9	100	91,5	100	-5,6	-1,09

Buna göre Rusya'da özel mülkiyette ana pay aristokrasiye düşüyor. Büyük miktarda bir toprak ona aittir. Ancak gelişme, aristokrasinin toprak mülkiyetinin azalması yönündedir. Bir zümreye bağlı olmayan toprak mülkiyeti de artıyor, hem de olağanüstü hızlı. 1877'den 1905'e dek en hızlı "diğer zümreler"in toprak mülkiyeti (28 yılda sekiz kat) ve sonra da köylülerinki (iki kattan fazla) arttı. Demek ki, köylülük, içinden gittikçe daha çok sayıda toprakta özel mülk sahibine dönüşen bu tür sosyal unsurlar çıkarıyor. Bu genel bir görüngüdür. Ve köylü ekonomisini tahlil ederken, bu ayrışmaya yolaçan sosyal ve ekonomik mekanizmayı ortaya çıkarmamız gerekecektir. Şimdilik şunu tam olarak saptamak gerekir ki, Rusya'da özel toprak mülkiyetinin gelişimi zümresel olandan zümresel olmayana doğrudur. Gerçi 19. yüzyıl sonunda feodal ya da derebeyi toprak mülkiyeti, toplam özel toprak mülkiyetinin hâlâ çok büyük çoğunluğunu kapsıyor, ancak gelişme reddedilmez biçimde toprak ve arazide burjuva özel mülkiyetin oluşumuna doğru ilerliyor. Maiyet malikane sahipleri, tımar sahipleri

vs. tarafından miras edinilen özel toprak mülkiyeti azalıyor. Kolayca para karşılığı elde edilen özel toprak mülkiyeti çoğalıyor. Toprak ve arazinin egemenliği geriliyor, paranın egemenliği gelişiyor. Toprak gittikçe daha fazla ticari ilişkiler içine sokuluyor: anlatımımızın devamında, bu sürecin boyutlarının, tek başına toprak mülkiyeti ilişkileri üzerine verilerin gösterdiğinden kat kat büyük olduğunu göreceğiz.

19. yüzyılın sonunda "toprağın iktidarının", yani Rusya'da derebeyi çiftlik sahiplerinin ortaçağdan kalma toprak mülkiyetinin iktidarının ne kadar güçlü olduğu mülkün büyüklüğü itibariyle özel toprak mülkiyetinin dağılımı üzerine verilerden özellikle açık biçimde görülebiliyor. Yararlandığımız kaynak, özel büyük toprak mülkiyeti üzerine verileri özellikle öne çıkarıyor. Mülkün büyüklüğüne göre genel dağılım şöyledir:

Mülk grupları	Mülklerin sayısı	Toprak miktarı	Mülk başına ortalama yüzölçümü desiyatin
10 desiy. ve altında	409 864	1 625 226	3,9
10-50 desiy.	209 119	4 891 031	23,4
50-500 desiy.	106 065	17 326 495	163,3
500-2000 desiy.	21 748	20 590 708	947
2000-10000 desiy.	5 386	20 602 109	3 825
10000 desiy. üst.	699	20 798 504	29 754
Genelde 500 desiy. üstü	27 833	61 991 321	2 227
Avrupa Rusyası'nda top.	752 881	85 834 073	114,0

Özel toprak mülkiyeti altında küçük özel mülkiyetin son derece küçük bir rol oynadığı buradan görülüyor. Toprak sahiplerinin toplam sayısının yedide altısı, 753 000'den 619 000'i toplam 6,5 milyon desiyatine sahiptir. Buna karşılık ölçüsüz büyüklükte latifundiyalar vardır: ***700*** mülk sahibinin her biri ***ortalama olarak 30 000 desiyatine*** sahiptir. Bu 700 kişi, 600 000 küçük toprak sahibinin üç katı toprağa sahiptir. Latifundiyalar Rus özel toprak mülkiyetinin esaslı bir özelliğini oluştururlar. 500 desiyatinden fazla olan tüm mülkleri ayrıca aldığı-

mızda, 62 milyon desiyatine, yani her biri ortalama 2227 desiyatine sahip olan 28 000 mülk sahibi elde ederiz. Demek ki bu 28 000'in elinde, toplam özel toprak mülkiyetinin dörtte üçü bulunuyor.* Bu muazzam latifundiyaların sahipleri zümre olarak esasen aristokrasiye dahildirler. 27 833 mülkün 18 102'si, yani neredeyse üçte ikisi, aristokratlara aittir ve bunlar 44,5 milyon desiyatine, yani bütün latifundiyalara düşen toprak miktarının % 70'inden fazlasına sahiptir. Yani, 19. yüzyılın sonunda Rusya'da büyük —hem de bilindiği gibi, en iyi kalitede— bir toprak yüzölçümünün, eskiden (ortaçağda) olduğu gibi, ayrıcalıklı aristokrat zümrenin elinde, dünün derebeylerinin elinde yoğunlaşmış olduğu açıktır. Bu latifundiyalarda oluşmuş olan işletme yöntemleri üzerinde daha aşağıda ayrıntılı biçimde duracağız. Burada yalnızca, yazında Bay Rubakin'in etkileyici bir tablosunu çizdiği, bürokraside en üst makam sahiplerinin birbiri ardından bu aristokrat latifundiya sahipleri arasında boy gösterdikleri genelde bilinen gerçeğine kısaca dikkat çekmek istiyoruz.

Pay edilen mülke geçelim. Mülkün büyüklüğüne göre sınıflandırılmış olmayan 1,9 milyon desiyatin toprak dışında, geri kalan toprak miktarı, 136,9 milyon desiyatin, 12,25 milyon köylü çiftliğinin mülkiyetindedir. Yani çiftlik başına ortalama olarak 11,1 desiyatin düşer. Fakat pay edilen toprak da eşit dağıtılmamıştır: neredeyse yarısı, 137 milyon desiyatinin 64 milyonu bol topraklı 2,1 milyon köylü çiftliğinin elindedir; bu toplam sayının ***altıda biridir.*** Aşağıda Avrupa Rusya'sında pay ediyen toprağın dağılımı üzerine bir tablo görülüyor:

Çiftlik grupları	Çiftlikler	Desiyatin	Çiftlik başına ortalama yüzölçümü (desiyatin)
5 desiy. altında	2 857 650	9 030 333	3,1
5-8 desiy.	3 317 601	21 706 550	6,5
Genelde 8 Desiy.'ne kadar	6 175 251	30 736 883	4,9
8-15 desiy.	3 932 485	42 182 923	10,7
15-30 desiy.	1 551 904	31 271 922	20,1
30'un üstünde	617 715	32 695 510	52,9
Avr. Rusyası'nda toplam	12 277 355	136 887 238	11,1

Yani pay edilen çiftliklerin yarısından fazlası —12,3 milyonun 6,2 milyonu— çiftlik başına sekiz desiyatin kadar toprağa sahiptir. Genelde ve bütün Rusya için ortalama olarak bu toprak miktarı, bir aileyi beslemek için kesinlikle yetersizdir. Bu çiftliklerin ekonomik durumu üzerine bir yargıya olanak vermek için, askeri at sayımının (tüm Rusya'yı periyodik ve düzenli olarak kapsayan tek istatistik) toplam verilerini anımsatmak istiyoruz. Avrupa Rusyası'nın 48 vilayetinde, yani Don bölgesi ve Arhangelsk vilayeti hariç, 1896'dan 1900'e kadarki yıllar için 11 112 287 köylü çiftliği sayıldı. Bunların 3 242 462'si, yani yüzde 29,2'sinin hiç atı yoktu. 3 361 778 çiftliğin her biri, yani yüzde 30,3'ü bir ata sahipti. Rusya'da atsız bir köylünün halinin nice olduğu biliniyor. (Tabii ki burada banliyölerdeki süt işletmeleri ve tütün ekimiyle vs. istisnai reyonları değil genel tabloyu ele alıyoruz.) Ayrıca tek atlı köylülerin sıkıntısı ve yoksulluğu da aynı şekilde biliniyor. 6 milyonluk çiftlik miktarı 24-30 milyon nüfus anlamına gelir. Ve bütün bu çiftlik sakinleri kendilerine, geçimlerini sağlamaya değil, yalnızca açlık çekmelerine yarayan son derece küçük toprak parçacıkları düşen yoksullardır, dilencilerdir. İyi işlenen bir tarımsal işletmeye geçinebilmek için en azından 15 desiyatin gerekli olduğu varsayılırsa, bu ölçünün gerisinde kalan 10 milyon çiftlik ortaya çıkar; bunlar 72,9 milyon desiyatin toprağa sahiptir.

Devam. Pay edilen toprak mülkünde olağanüstü önemli bir özelliğe değinilmek zorundadır. Pay edilen toprağın köylüler arasında dağılımının eşitsizliği, özel toprak mülkiyetinin dağılımındaki eşitsizlikten kıyaslanamayacak ölçüde azdır. Ancak buna karşılık pay sahibi köylüler arasında bir çok başka türde farklar, ayrımlar, duvarlar: çeşitli köylü kategorileri arasında uzun yüzyıllar sürecinde tarihsel olarak oluşmuş farklılıklar mevcuttur. Bu sınırları açıkça gösterebilmek için önce, Avrupa Rusya'sı üzerine toplam verileri ele alıyoruz. 1905 istatistiği şu ana grupları gösteriyor. Eskiden bir çiftlik beyine ait olan köylüler çiftlikte ortalama 6,7 desiyatin pay edilen

* *Metni alıntılarla fazla yüklememek için, ilk ve son kez olmak üzere, verilerin büyük ölçüde yukarıda adı geçen çalışmadan ve "**Rusya'da Kapitalizmin Gelişmesi**" çalışmasından (2. Baskı. St. Petersburg, 1908) alındığını belirtiyoruz. (Bkz. Bütün Eserler Cilt III.) —**Alm. Red.***

toprağa sahipler. Eski devlet köylüleri 12,5 desiyatine, eski Apanaj köylüleri* 9,5 desiyatine, kolonistler 20,2 desiyatine, kiracı köylüler 3,1 desiyatine, Rezyoşi 5,3 desiyatine, Başkırlar ve Tyeptyarlar** 28,3 desiyatine, Baltık köylüleri 36,9 desiyatine, Kazaklar 52,7 desiyatine sahiptir. Buradan bile, köylülerin pay mülkünün katıksız ortaçağ türünde olduğu görülüyor. Serflik, köylüler arasında kalmış olan sayısız duvarlarda bugüne dek varlığını sürdürüyor. Tek tek kategoriler yalnızca toprak mülkünün büyüklüğüyle değil, aynı zamanda ödemelerin yüksekliğiyle, para ile kurtulma koşullarıyla, mülklerinin karakteriyle vs. de birbirlerinden ayrılıyorlar. Bir kez bütün Rusya için toplam veriler yerine, bir vilayet için verileri ele alınca aradaki duvarların önemini görürüz. Örneğin Saratov vilayeti Zemstvo istatistiğinin yıllığı var. Tüm Rusya için geçerli, yani daha önce yukarıda değindiğimiz kategoriler dışında, yerel araştırmacıların burada köylüleri şu kategorilere göre ayırdığını görüyoruz: toprak armağan edilmiş köylüler, tam mülk sahipleri belediye ya da semt mülküne sahip devlet köylüleri eskiden çiftlik beylerinin köylüleri olan devlet köylüleri, devlet hazinesine ait arazi parçalarının kiracıları, koloni mülk sahipleri, göçmenler, azat edilenler, vergiden muaf köylüler, özgür çiftçiler, eski fabrika köylüleri vs. Ortaçağa ait bu sınıflandırmanın giriftliği o kadar ileri gidiyor ki, zaman zaman aynı köyün köylüleri birbirinden tümüyle apayrı iki kategoriye ayrılıyor: "Bay N.N.'nin eski köylüleri" ve "Bay M.M.'nin eski köylüleri." Rus ekonomik ilişkilerini gelişmenin bakış açısı altında, derebeylik düzeni yerine burjuva düzeninin geçmesi olarak değerlendiremeyen liberal Narodnizm kampından yazarlarımız, genellikle bu olguyu görmezden geliyorlar. Ancak eğer bu olguya hakettiği tüm önem veril-

* *Bir hanedanın devlet yönetiminde bulunmayan üyelerine tahsis edilen topraklardaki köylüler —ÇN.*

** ***Kiracı köylüler=*** *özellikle Polonya, Litvanya ve Ukrayna'da sürekli kalıtsal kiracı köylüler.* ***Rezyoşi=*** *Besarabya'da, gerçi toprağa özel mülkiyet olarak sahip olan, ama yine de belli bir ölçüye kadar, örneğin toprakların satışı durumunda, köy ortaklığına bağlı olan köylüler.* ***Tyeptyarlar=*** *Başkırlar arasında (Orenburg, Samara, Ufa vilayetleri) yaşayan tatarlaştırılmış Finli aşiret.* ***— Alm. Red.***

mezse, gerçekte 19. yüzyılda Rusya'nın tarihi ve özellikle onun doğrudan sonucu —20. yüzyılın başındaki olaylar— asla anlaşılamaz. Trampa ticaretinin büyüdüğü ve kapitalizmin geliştiği bir ülke, ekonominin ana dalında ortaçağ ilişkileri her adımda fren yapar ve engel koyarken, her türlü krizden geçmek zorundadır. Önemi hakkında daha söz edeceğimiz kötü ünlü köy ortaklığı, köylüleri proleterleşmeden korumaz, bilakis gerçekte daha çok, köylüleri ayıran bir ortaçağ duvarı rolünü oynar. Bunlar her türlü "varlık gerekçesini" yitirmiş olan küçük birlik ve kategorilere sanki iyice perçinlenirler.

Avrupa Rusya'sında toprak mülkiyeti ilişkileri üzerine sonuç değerlendirmelere geçmeden önce, meselenin bir yanına daha dikkat çekmek zorundayız. Ne "tepedeki otuz bin" çiftlik beyinin ve milyonlarca köylü çiftliğinin toprak mülkünün büyüklüğü üzerine veriler, ne de köylü toprak mülkünde orta çağdan kalma duvarlar üzerine veriler, köylümüzün canlı bir etkiye sahip serflik kalıntıları tarafından ne kadar zorlandığını, baskılandığını ve hareket yeteneğinin sınırlandığını yeterince göstermiyor. Birincisi, 1861 büyük reformu[2] diye anılan, köylülerin çiftlik beyleri yararına mülksüzleştirilmesinden sonra, köylülere pay arazisi olarak bırakılmış olan toprak, çiftlik beylerinin toprağından çok daha kötüdür. Yöresel anlatımın ve Zemstvo istatistikleri incelemelerinin muazzam yazınıyla bu kanıtlanıyor. Bu konuda çiftlik beyininkiyle karşılaştırıldığında köylü toprağının düşük ürün verimini kanıtlayan reddedilmez bir çok veriler vardır; bu farkın ilk plânda, pay edilen arazilerin kötü kalitesine ve ancak bundan sonra kötü işleme ve yoksul köylü çiftliğinin marazlarına dayandığı herkesçe kabul edilmektedir. İkincisi, çiftlik beyleri 1861'de köylüleri topraktan "kurtardıklarında" sayısız örnekte toprak, köylüleri adeta "kendi" çiftlik beylerinin tuzağına düşürür tarzda ölçülmüştür. Rus Zemstvo istatistiği, politik ekonomi bilimini, dikkate değer biçimde orijinal, kendine özgü, herhalde bütün dünyada hiç varolmamış bir çiftlik beyivari iktisat yönetimi tarzının tarifiyle zenginleştirdi. Bu, ***ayrılmış toprak parçalarıyla*** iktisattır.[3] Köylüler 1861'de iktisatlar için kaçınılmaz biçimde gerekli olan yalaklar, otlaklar vs.'den "kurtarıldı". Köylü arazisi, bir kama gibi çiftlik beyi arazilerinin içine so-

kuldu, böylece çiftlik beylerine olağanüstü güvenilir —ve olağanüstü cömert— bir gelir kaynağı —tarlalara verilen hasarlar için ceza paraları vs— garantilenmiş oldu. "Bir tavuğun salıverilebileceği kadar yer yok" — bu acı köylü gerçeği, bu "darağacı mizahı", istatistiki olarak gösterilmeyen köylü toprak mülkünün bu kendine özgülüğü hakkında, her türlü alıntıdan daha çok şey ifade ediyor. Bu özelliğin, gerek kökeni gerekse de çiftlik beyi iktisadının örgütlenme tarzına etkisi bakımından su katılmamış serflik olduğunu ayrıca söylemek gerekmiyor.

Şimdi Avrupa Rusya'sında toprak mülkiyeti ilişkileri için sonuçlara geçmek istiyoruz. Çiftlik beyi ve köylü toprak mülkiyetinin koşullarını ayrı ayrı gösterdik. Şimdi bunları bağıntıları içinde değerlendirmemiz gerekiyor. Bunun için, Avrupa Rusyası'nda toprak miktarı büyüklüğü üzerine yukarıda verilen yaklaşık rakamı —280 milyon desiyatin— ele almak ve bütün bu miktarın çeşitli tipte toprak mülklerine nasıl dağıldığına bakmak istiyoruz. Bu tiplerin hangi türde oldukları, anlatımımızın devamında ayrıntılı olarak gösterilecektir. Ama şimdi, biraz acele ederek önceden, ana aşamaları varsayım olarak ele almak istiyoruz. Çiftlikte 15 desiyatinden fazla olmayan toprak mülkünü birinci gruba sayıyoruz, bu derebeylik sömürüsüyle beli bükülen yoksul köylülüktür. İkinci grubu, 15-20 desiyatinlik bir mülkle orta köylülük oluşturur. Üçüncüyü, 20-500 desiyatinle varlıklı köylülük (köy burjuvazisi) ve kapitalist toprak mülkiyeti oluşturur. Dördüncüsü, her biri 500 desiyatinden fazla derebeylik latifundiyalarından oluşur. Burjuva ve çiftlik beyi toprak mülkünü bu gruplarda birleştirirsek, küçük yuvarlamalar yaparsak* ve yaklaşık hesaplar (yukarıda adı geçen çalışmada bunları ayrıntılarıyla gösteriyorum) çıkarırsak, 19. yüzyılın sonunda Rus toprak mülkiyetinin şu tablosunu elde ederiz.

* *Örneğin latifundiyalara, 62 milyon desiyatinlik çiftlik topraklarının dışında 5,1 milyon desiyatinlik Apanaj toprakları ve herbiri 1000 desiyatinin üzerinde olan 272 ticaret ve endüstri şirketlerinin 3,6 milyon desiyatini de sayılmıştır.*

19. Yüzyılın Sonunda Avrupa Rusyası'nda Toprak Mülkiyeti

	Mülk Miktarı (Milyonla)	Desiyatin	Bir mülk başına düşen desiyatin
a) Derebeylik sömürüsüyle beli bükülen yoksul köylülük	10,5	75,0	7,0
b) Orta köylülük	1,0	15,0	15,0
c) Köylü burjuvazisi ve kapitalist toprak mülkü	1,5	70,0	46,7
d) Derebeylik latifundiyaları.	0,03	70,0	2333,0
	13,03	230,0	17,6
Mülklerin büyüklüğüne göre dağıtılmamış toprak	—	50,0	—
Toplam	13,03	280,0	21,4

Tekrarlıyoruz: burada anılan grupların ekonomik karakterizasyonunun doğruluğu anlatımımızın devamında kanıtlanacaktır. Ve eğer bu tablonun (meselenin özüne uygun olarak, yalnızca yaklaşık olabilecek) ayrıntıları eleştiriyi davet ediyorsa, ayrıntıların eleştirisiyle meselenin ***özünün*** reddinin gizlice geçirilmemesine dikkat etmesini okuyucudan rica ediyoruz. Meselenin özü ise, Rus toprak mülkiyetinin bir kutbunda 75 milyon desiyatin toprakla 10,5 milyon çiftliğe (yaklaşık 50 milyon insan) sahip olmamızdan, buna karşılık karşı kutupta 70 milyon desiyatine sahip ***otuz bin ailenin*** (yaklaşık 150 000 insan) durmasından ibarettir.

Toprak mülkiyeti ilişkileri konusunu kapatabilmek için geriye yalnızca, esas Avrupa Rusyası'nı aşmak ve kolonizasyonun önemini ana çizgileri içinde incelemek kalıyor. Okuyucuya Rus imparatorluğunun (Finlandiya hariç) toplam toprak miktarı hakkında bir ölçüde fikir vermek için, Bay Mertvago'nun verilerinden yararlanıyoruz. Açık olması için bu verileri tablo biçiminde veriyoruz ve 1897 sayımına göre nüfus rakamlarını ekliyoruz. *(Bkz. Aşağıdaki Tablo)*

	Toplam toprak yüzölçümü		Bunun içinden		Bunun içinden tarımsal olarak kullanılabilir toprak (milyon desiyatinle)				Nüfus sayısı (1897)	
	1000 verst kare	milyon desiyatin	Hakkında veri bulunmayan toprak, milyon desiyatin'le	İstatistiki olarak kapsanan toprak milyon desiyatin'le	Tarıma elverişli toprak	Otlak	Orman	Toplam	Genelde (Binle)	Bir verst kareye
Polonya krallığının 10 vilayeti	111,6	11,6	—	11,6	7,4	0,9	2,5	10,8	9402,2	84,3
Volga'nın batısında 38 vilayet	1755,6	183,0	—	183,0	93,6	18,7	34,0	146,3	—	—
Volga'nın kuzeyinde ve doğusunda 12 vilayet	2474,9	258,0	—	258,0	22,3	7,1	132,0	161,4	—	—
Avrupa Rusyası'nın 50 vilayeti birlikte	4230,5	441,0	—	441,0	123,3	26,7	168,5	318,5	93442,9	22,1
Kafkasya	411,7	42,9	22,1	20,8	6,5	2,2	2,5	11,2	9289,4	22,6
Sibirya	10966,1	1142,6	639,7	502,9	4,3	3,9	121,0	129,2	5758,8	0,5
Orta Asya	3141,6	327,3	157,4	169,9	0,9	1,6	8,0	10,5	7746,7	2,5
Asya Rusyası toplam	14519,4	1512,8	819,2	693,6	11,7	7,7	131,5	150,9	—	—
Bütün Rus İmparatorluğu	18861,5	1965,4	819,2	1146,2	135,0	34,1	300,0	469,4	125 640,0	6,7

Bu rakamlardan, Rusya'nın kenar bölgeleri hakkında hâlâ ne kadar az şey bildiğimiz açıkça ortaya çıkıyor. Fakat İç Rusya'nın toprak sorununu, kenar bölgelere göçle "çözmek" istemek saçmalık olurdu. Bu tür "çözüm"ün yalnızca şarlatanlar tarafından önerilebileceği, Avrupa Rusyası'nda eski latifundiyalarla, önceden gösterdiğimiz yeni Rusya'da yeni yaşam ve ekonomi koşulları arasındaki çelişkilerin, ***Avrupa Rusyası*** dışında değil içinde şu ya da bu devrimle "çözülebileceği"ne en ufak bir kuşku yoktur. Sözkonusu olan, köylülerin göç yoluyla serflikten kurtarılabilmesi değildir; daha çok, merkezin tarım sorununun yanında, kolonizasyon tarım sorununun olması sözkonusudur. Sözkonusu olan, Avrupa Rusyası'ndaki krizi kolonizasyon sorunuyla örtbas etmek değil, bilakis ***gerek*** merkezi bölgede ***gerekse de*** kenar bölgelerde derebeylik latifundiyalarının zararlı sonuçlarını göstermektir. Rusya'nın merkezinde serfliğin kalıntıları, Rus kolonizasyonunu ***engelliyor***. Avrupa Rusya'sında bir tarım devrimi, köylülerin derebeylik latifundiyalarının baskısından kurtarılması dışında, Rus kolonizasyonunun yolunu açmak, onu düzenlemek ***imkansızdır***. Bu düzenleme "göç" için bürokratik "özen göstermek"ten ve liberal Narodnizm kampından yazarların severek sözünü ettiği "yerleşimin örgütlenmesi"nden değil, Rus köylüsünü cahilliğe, düşünsel düzey düşüklüğüne ve yabanileşmeye, latifundiya sahipleri için ebedi angaryaya mahkûm eden koşulların ortadan kaldırılmasından ibaret olmalıdır.

Bay Mertvago, Bay Prokopoviç'le birlikte kaleme alınmış olan broşüründe ("Rusya'da Ne Kadar Toprak Vardır ve Bunlardan Nasıl Yararlanıyoruz?" (Moskova 1907) çok doğru olarak, tarımın ilerlemesiyle işe yaramaz toprağın işe yarar toprağa dönüştüğüne dikkat çekiyor. Akademi üyeleri ve bu meselenin uzmanları Berg ve Helmerson, 1845 yılında, Taur bozkırlarının "iklimi ve su yetersizliği nedeniyle ***her zaman*** en yoksul ve en verimsizler arasında bulunacağı"!!nı yazdılar. O zaman Taur vilayetinin nüfusu, 1,8 milyon çetvert ekmek tahılı üretiyordu. 60 yılda nüfus iki katına çıktı ve şimdi artık 17,6 milyon çetvert, yani neredeyse on kat fazla üretiyor.

Bu elbette çok doğru ve önemli bir gözlemdir. Ancak Bay Mertvago bir şeyi unuttu: Yeni Rusya'nın hızlı kolonileşmesini olanaklı kılan temel koşul, Rusya'nın merkezinde ***serfliğin ortadan kaldırılmasıydı.*** Yalnızca merkezdeki altüst oluş, güneyi hızlı, cömert, Amerikan tarzında iskân etmeyi ve endüstrileştirmeyi olanaklı kıldı (1861'den sonra Güney Rusya'nın ***Amerikanvari*** yükselip gelişmesi üzerine çok çok şey söylenmiştir). Şimdi de Avrupa Rusyası'nda ancak bir devrim, orada hâlâ varolan serflik kalıntılarının tamamen ortadan kaldırılması, aynı şekilde köylülerin ortaçağ latifundiyalarından kurtarılması, ***gerçekte*** yeni bir kolonizasyon çağı açabilir.

Rusya'da kolonizasyon sorunu, ülke içindeki tarım sorununa tabidir. 19. yüzyılın sonunda şu alternatifle karşı karşıyayız: ya "öz" Rus vilayetlerinde kölelik tamamen tasfiye edilecek; o zaman kenar bölgelerimizin kolonizasyonunun hızlı, cömert, Amerikanvari gelişimi garantilidir. Ya da ama merkezdeki tarım sorunu sürüncemede bırakılacaktır. O zaman da üretici güçlerin gelişiminin gecikmesi, kölelik geleneklerinin kolonizasyonda da korunması kaçınılmazdır. Birinci durumda özgür bir çiftçi tarımcılık yapacaktır, ikinci durumda ise borç köleliğiyle beli bükülen mujik ve ayrılmış arazilerle "iktisat yapan" efendiler tarımcılık yapacaktır.

II

Şimdi, çiftlik beyine ait iktisadın organizasyonuna geçiyoruz. Bu organizasyonun başlıca özelliğinin, kapitalist sistemin ("özgür ücretli emek"), çalışarak ödeme sistemiyle bağından ibaret olduğu genelde biliniyor. Bu çalışarak ödeme sisteminden anlaşılan nedir?

Bu soruyu yanıtlamak için, çiftlik beyi iktisadının serflik zamanındaki organizasyonuna bakmak zorundayız. Serfliğin hukuki ve idari bakımdan ne olduğu ve onun altında hangi yaşam koşullarının egemen olduğu herkesçe biliniyor. Ancak serflik zamanında çiftlik beyiyle köylüler arasında ekonomik ilişkilerin esas noktasının neden ibaret olduğu sorusu çok ender sorulur. O zamanlar çiftlik beyleri

köylülere toprak payı veriyordu. Zaman zaman köylülere, orman, davar vs. gibi başka üretim araçları da ödünç veriyorlardı. Serf köylülere, çiftlik beyine ait topraklardan pay verilmesinin anlamı neydi? Bugünkü ilişkiler bakımından konuşursak o zaman pay arazisi ***iş ücretinin*** bir ***biçimiydi.*** Kapitalist üretimde işçiye ücreti para olarak ödenir. Kapitalistin kârı para biçiminde realize olur. Gerekli emek ve artı emek (yani işçinin geçiminin sağlandığı emekle, kapitaliste ödenmemiş artı değeri veren emek), fabrikada tek bir çalışma sürecinde, bir işgününde vs. birleştirilmiştir. Angarya iktisadında durum farklıdır. Gerekli emek ve artı emek, köleci iktisatta olduğu gibi burada da vardır. Ancak emeğin bu iki türü zaman ve mekân açısından ayrılmıştır. Serf köylü üç gün efendisi, üç gün de kendisi için çalışır. Efendi için çiftlik beyinin arazisinde veya çiftlik beyinin tahılı üzerinde çalışır. Kendisi için ise pay arazisinde çalışır ve orada kendisi ve ailesi için, çiftlik beyi için işgücünün geçimi için gerekli olan tahılı sağlar.

Dolayısıyla serflik veya angarya sistemi, ikisinde de işçinin yalnızca gerekli emeğin ürününü elde etmesi, buna karşılık artı-emeğin ürününü üretim araçlarının sahibine karşılıksız vermesi bakımından kapitalist sistemle örtüşür. Buna karşılık angarya iktisadı kapitalist iktisattan şu üç noktada ayrılır: Birinci olarak angarya iktisadı doğal iktisattır, kapitalist iktisat ise para iktisadıdır. İkinci olarak angarya iktisadında sömürü, işçinin toprağa ***bağlanmasıyla***, kendisine topraktan pay verilmesiyle gerçekleştirilir, buna karşılık kapitalist iktisatta işçi topraktan kurtarılır. Serf ve çiftlik sahibi gelir (yani artı-ürün) elde edebilmek için toprağında, pay arazi, envanter ve davar üzerinde tasarruf hakkı bulunan köylülere sahip olmak zorundadır. Topraksız, atsız ve işletmesiz köylü derebeylik sömürüsü için işe yaramaz bir nesnedir. Buna karşılık kapitalist, gelirini (kârını) elde etmek için, tam da topraksız ve iktisatsız işçilerle, işgücünü serbest iş pazarında satmak zorunda olan işçilerle karşı karşıya olmak zorundadır. Üçüncü olarak kendisine toprak hissesi verilen köylü, toprak sahibine ***kişisel olarak bağımlı*** olmak zorundadır, çünkü toprağa sahip olduğundan, ancak zoraki efendisi için çalışır. İktisat sistemi burada

"ekonomi dışı zor", serflik, hukuki bağımlılık, noksan hak eşitliği vs. üretir. Buna karşılık "ideal" kapitalizm, serbest pazarda mülk sahibiyle proleter arasında tam sözleşme özgürlüğüdür.

Ancak serf iktisadının ya da aynı şey olan angarya iktisadının iktisadi niteliğini tam olarak açıklığa kavuşturduktan sonra, çalışarak ödeme sisteminin önemini ve tarihteki yerini anlayabiliriz. Çalışarak ödeme, angaryanın doğrudan ve dolaysız bir kalıntısıdır. Çalışarak ödeme, angaryadan kapitalizme geçiştir. Çalışarak ödemenin özü, köylülerin çiftlik beyinin toprağını ***kendi envanterleriyle*** işlemeleri ve bunun karşılığında kısmen para, kısmen aynîyatla (toprak, pay arazisi, otlak, kış için borçla) ödenmelerinden ibarettir. Yarı kira adıyla bilinen iktisat biçimi çalışarak ödemenin varyasyonlarından biridir. Çalışarak ödemeye dayanan çiftlik beyi iktisadı için, toprak payına sahip köylü, canlı ve cansız envanteri ne kadar kötü olursa olsun, vazgeçilmezdir. Ayrıca bu köylü "darda" olmalıdır ki, borç köleliğine girsin. Özgür ücretli emek yerine borç köleliği, çalışarak ödeme sisteminin kaçınılmaz yan görünümüdür. Çiftlik beyi burada, para ve tüm üretim aygıtı üzerinde tasarrufa sahip kapitalist girişimci olarak ortaya çıkmaz. Çalışarak ödeme sisteminde çiftlik beyi, komşu köylünün sıkıntısından yararlanan ve onun emeğini bedava denecek kadar ucuza elde eden tefeci olarak ortaya çıkar.

Bunu olabildiğince açık gösterebilmek için, Tarım Bakanlığı'nın verilerini alıntılamak istiyoruz, bu kaynak, çiftlik sahibi beyler karşısında önyargılı olma kuşkularından tamamen uzaktır. Ünlü yayın: "Ekonomide Özgür Ücretli Emek" vs. *("**Çiftçilerden** Elde Edi-*len Materyal Temelinde Tarımsal ve İstatistiki Veriler"in 5. fasikülü, St. Petersburg 1892) Orta Kara Topraklar Bölgesi üzerine sekiz yıllık veri sunuyor (1883-1891): köylü envanteriyle bir desiyatine kışlık tahılın tam ekimi için ortalama ücret altı Ruble hesaplanmalıdır. Ancak bu çalışmanın özgür ücretli emekle masrafları hesaplandığında, —aynı yayında söylendiğine göre— atın çalışması ***hariç*** yalnızca yaya çalışma için 6,19 ruble elde edilir, atın çalışması için en az 4,50 ruble hesaplanmalıdır *(adı geçen yayında, s. 45; "Rusya'da Kapitalizmin Gelişmesi", s. 141*)*. Dolayısıyla özgür ücretli emekte fiyat 10,65

ruble tutacakken, çalışarak ödemede fiyat 6 ruble tutar. Bu olgu tesadüfi ve tek tük olmayıp, bilakis normal ve alışılmış sayılıyorsa nasıl açıklanmalı? "Borç köleliği", "tefecilik", "dolandırıcılık" vs. gibi sözcükler işin biçimini ve karakterini tanımlıyor, fakat ekonomik özünü açıklamıyor. Değeri 10,69 ruble olan bir işi bir köylü yıllarca 6 rubleye nasıl yapabilir? Pay toprağı, köylü ailesinin giderlerinin bir bölümünü karşıladığı ve iş ücretinin "özgür ücretli emek" için alışılmış normdan aşağıya düşmesine ***izin verdiği*** için köylü bunu yapabilir. Köylü bunu yapmaya tam da, yetersiz pay toprağı ona tek başına kendi işletmesinden yaşama olanağı sağlamadığı için, onu komşu çiftlik sahibine bağladığından dolayı bunu yapmaya zorlanır. Bu olgunun, yalnızca angaryanın kapitalizm tarafından bir kenara itildiği sürecin bir halkası olarak "normal" olabileceği anlaşılırdır. Çünkü böylesi koşullar altında köylü kaçınılmaz olarak mahvedilir ve yavaş ama emin bir şekilde proletere dönüşür.

Saratov kazası üzerine benzer, ama biraz daha ayrıntılı verilerle devam ediyoruz. Ürünü toplamak, ambara çekmek ve kış sözleşmesinde harman dövmeyle birlikte, bir desiyatinin işlenmesi için ücretin yüzde 80 - 100'ünün avans olarak ödenmesi koşuluyla, ortalama ücret 9,6 ruble tutar. Tarıma elverişli toprağın kira bedeli çalışarak ödenmesi halinde 9,4 ruble, buna karşılık özgür ücretli emekte 17,50 ruble tutar! Çalışarak ödemede hasat ve ambara çekme masrafları desiyatin başına 3,8 ruble, özgür ücretli emekte 8,5 ruble eder vs. Bu rakamların her biri, köylülerin sonsuz sıkıntısı, borç köleliği ve yoksullaşması hakkında uzun bir hikaye içerir. Bu rakamların her biri, 19. yüzyılın sonunda Rusya'da, derebeylik sömürüsünün ve angarya kalıntılarının ne kadar ***canlı*** olduğunu kanıtlar.

Çalışarak ödeme sisteminin ne kadar yaygın olduğunu saptamak zordur. Genellikle çiftlik beyi iktisadında, çalışarak ödeme sistemi ile kapitalist sistem, tarımın çeşitli operasyonlarında birlikte uygulanır. Toprağın önemsiz bir bölümü çiftlik beyinin envanteriyle ve ücretli işçilerce işlenir. Toprağın büyük bölümü, çalışarak ödeme karşı-

* *Bkz. Bütün Eserler Cilt III, s. 161.* — ***Alm. Red.***

lığında yarı kira olarak köylülere kiralanır [yarıcılık —ÇN]. Özel tarımsal işletme üzerine bir dizi en yeni verileri biraraya toplamış olan Bay Kaufmann'ın ayrıntılı çalışmasından aldığımız bazı örnekler aşağıdadır.* Tula vilayeti (veriler 1897-1898 yıllarına ilişkindir): "Çiftlik beyleri eski üç tarla iktisadı usulünde kaldılar... Uzakta bulunan toprak köylüler tarafından kiralanır", çiftlik beyi topraklarının işlenmesi son derece yetersizdir. Kursk vilayeti: "Yüksek fiyatlar sonucunda avantajlı olan toprağın desiyatin başına köylülere devri... toprağın aşırı yorulmasına yolaçtı." Voronej vilayeti: "Orta ve küçük toprak sahiplerinin çoğunluğu iktisatlarını köylü envanteriyle yürütüyorlar ya da mülklerini kiraya veriyorlar... İktisatların çoğunda, her türlü ıslahın tamamen yokluğuyla sivrilen yöntemler geçerlidir".

Bu türden ifadeler, 19. yüzyılın sonuna doğru çeşitli vilayetlerin, çalışarak ödeme sisteminin veya kapitalist sistemin ağır basması dolayısıyla, genelde gayet haklı bir şekilde, Bay Anneski'nin "Hasatların Etkisi..." kitabında yaptığı gibi karakterize edilebileceklerini bize gösteriyor. Bu karakterizasyonu küçük bir tablo biçiminde veriyoruz:

	İllerin Sayısı			
	Kara Topraklar Bölgesinde	Diğer bölgelerde	Toplam	Özel mülk sahiplerinin ektiği alan (100 desiyatin)
I. Kapitalist sistemin egemen olduğu vilayetler..................	9	10	19	7407
II. Karma sistemin egemen olduğu vilayetler................................	3	4	7	2222
III. Çalışarak ödeme sisteminin egemen olduğu vilayetler.	12	5	17	6281
Toplam	24	19	43	15910

* *Dolgorukov ve Petrunkeviç tarafından yayınlanmış olan "Tarım Sorunu", II. Cilt, Moskova 1907, s. 442-628: "Özel Toprak Mülkiyetinin Kültürel ve Ekonomik Önemi Sorunu Üzerine".*

Buna göre Kara Topraklar Bölgesinde çalışarak ödeme kesinlikle egemendir, buna karşılık eldeki tabloda biraraya toplanan bütün 43 vilayette geri plânda kalmaktadır. Burada birinci gruba (kapitalist sisteme sahip olanlar) tam da tarımsal merkez için karakteristik olmayan yörelerin: Baltık vilayetleri Güney-Batı vilayetleri (şeker pancarıyla), Güney vilayetleri, iki başkent vilayetinin dahil olduğunu belirtmek önemlidir.

Çalışarak ödeme sisteminin, tarımda üretici güçlerin gelişimine yaptığı etki üzerine, Bay Kaufmann'ın çalışmasında biraraya toplanmış olan materyal açık bir dil konuşuyor.

> "Tarımın ilerlemesini en fazla engelleyen nedenlerden birinin —diye okuyoruz orada— köylülerin küçük kirası ve yarı kirası olduğuna hiç kuşku yoktur..."

Poltava vilayetinde tarım üzerine özetlerde, "kiracıların toprağı kötü işledikleri, kötü tohum kullandıkları, yabani otların yetişmesine izin verdikleri" üzerine sürekli dikkat çekilir.

Mohilev vilayetinde (1898) "ekonomide her iyileşme, yarı kiranın neden olduğu uygunsuzluklar tarafından felce uğratılır". "Skopsçina"*, "Dinyeper kazasında tarımın herhangi bir yenileme ve iyileştirmenin düşünülemeyeceği bir durumda bulunmasının" temel nedenlerinden biridir.

> "Materyalimiz —diye yazıyor Bay Kaufmann *(s. 517)*— 'kiralanmış araziler üstünde ***bir*** mülk çerçevesinde bile eski ve eskimiş işletme yöntemlerinin sürdüğünü, buna karşılık çiftlik tarafından işletilen arazilerde artık yeni, daha rasyonel yöntemler uygulandığına ilişkin bize bir dizi işaret veriyor."

Böylece kiralanan arazilerde, üç tarla iktisadı bazen hatta toprağı gübrelemeksizin sürüyor, buna karşılık çiftlik arazilerinde çok tarla iktisadı egemendir. Yarıcılıkla hayvan yemi ekimi, yapay gübrenin yaygınlaşması, daha iyi tarım makine ve aletlerinin kullanımı engelleniyor. Bütün bunların sonuçları, rekolte üzerine verilerde açıkça or-

---

* *Yarı kira (ispolşçina) [yarıcılık —ÇN] gibi, köylünün kira bedelini ürünün bir bölümü —yarısından dörtte üçüne kadar— biçiminde ödediği aynî kiranın bir biçimi, kısmi kira [ortakçılık —ÇN]. —**Alm. Red.***

taya çıkıyor. Simbirsk vilayetindeki bir latifundiyanın çiftlik tarlalarında: desiyatin başına 90 pud çavdar, 60 pud buğday, 74 pud yulaf; kiraya verilen arazilerde ise sırasıyla yalnızca 58, 28 ve 50 pud ürün alındı. Aşağıda bütün bir kaza üzerine (Nijni-Novgorod vilayeti Gorbatov kazası) toplam veriler görülüyor:

Desiyatin başına çavdar rekoltesi (pud)

Toprak Kategorisi	Pay verilen toprak	Özel toprak mülkiyeti Çiftlik tarlaları	Yarı kira	Kira
I.	62	74	-	44
II.	55	63	49	-
III.	51	60	50	42
IV.	48	69	51	51
Tüm kategoriler için	54*	66	50	45*

Böylece derebeyi yöntemlerinin yardımıyla işletilen ***çiftlik beyi*** toprakları, pay edilmiş topraktan ***daha az*** ürün veriyor! Bu çok önemli bir olgudur, çünkü Rusya'nın tarımsal geriliğinin, tüm ulusal ekonominin durgunluğunun ve köylülerin dünyada benzeri bulunmayan kasvetliliğinin temel nedeninin, çalışarak ödeme sistemi, yani derebeyliğin doğrudan bir kalıntısı olduğunu reddedilemez bir biçimde gösteriyor. Derebeylik latinfundiyalarının, geleneklerinin ve ekonomi sistemlerinin baskısı sürdükçe, hiçbir kredi, hiçbir ıslah, hiçbir köylü "yardımı", bürokratların ve liberallerin o çok sevdikleri "teşvik önlemleri"nin hiçbiri kayda değer bir sonuç vermeyecektir. Ve tersine: çiftlik beyi toprak mülkiyetini yokeden ve eski ortaçağ topluluğunu havaya uçuran bir tarım devrimi (örneğin toprağın polisiye olmayan, bürokratik olmayan yoldan ulusallaştırılması), mutlaka olağanüstü hızlı ve gerçekten yaygın bir ilerlemenin çıkış noktasını oluş-

* *Bu iki rakamda Kaufmann'ın kitabında (s. 521) besbelli bir baskı hatası vardır.*

turacaktır. Yarıcılık ve küçük kiracılıkla işletilen arazilerin inanılmaz düşüklükteki verimi "sayın efendi için" çalışmadan dolayıdır. Bugünün köylüsünün artık "sayın efendi için" çalışması gerekmese, yalnızca bu arazilerin verimi artmakla kalmayacak, bugün ekonomiyi daraltan derebeylik engellerinin ortadan kaldırılmasının sonucu olarak, pay verilen arazilerin verimi de kaçınılmaz olarak artacaktır.

Elbette mevcut durumda da özel ekonomide kapitalist anlamda bir ilerleme saptanabiliyor, ama bu son derece yavaş gerçekleşiyor ve Rusya'yı uzun süre boyunca kaçınılmaz olarak "zalim Junker'in" politik ve sosyal egemenliği altında kalmaya zorluyor. Şimdi de bu ilerlemenin nerede dile geldiğine bakmak ve aynı zamanda bunun bazı genel sonuçlarını saptamaya çalışmak istiyoruz.

Çiftlik iktisadına ait, yani kapitalist yöntemlerin yardımıyla işlenen çiftlik beyi arazilerinin veriminin, köylü tarlalarındakinden fazla olması, tarımda kapitalizmin teknik ilerlemesinin bir işaretidir. Bu ilerleme, çalışarak ödeme sisteminden ücretli emek sistemine geçişle bağıntılıdır. Köylülüğün yoksullaşması, at mevcudunun ve envanterinin telef olması, çiftçinin proleterleşmesi, çiftlik beyini tarlaları kendi envanteriyle işlemeye geçmeye ***zorluyor***. Emek üretkenliğini artıran ve önüne geçilmez biçimde saf kapitalist üretim ilişkilerinin gelişmesine yol açan tarım makinelerinin kullanımı ar-tıyor. 1869-1872 yıllarında Rusya'nın tarım makinesi ithalatı 788 000 ruble, 1873-1880'de 2,9 milyon ruble, 1881-1888'de 4,2 milyon ruble, 1889-1896'da 3,7 milyon ruble, 1902-1903'de 15,2 ile 20,6 milyon ruble arasında tutuyordu. Tarım makinelerinin üretimi (fabrika ve tesislerin oldukça kaba tahminine göre yaklaşık olarak) 1876 yılında 2,3 milyon rublelik, 1894'de 9,4 milyon rublelik, 1900-1903'de 12,1 milyon rublelik bir değere sahipti. Bu rakamların tarımsal bir ilerlemeyi, hem de kapitalist bir ilerlemeyi kanıtladıkları tartışma götürmezdir. Ama bu ilerlemenin, modern kapitalist devletlerdeki olanaklarla karşılaştırıldığında son derece yavaş olduğu da aynı şekilde tartışma götürmezdir: Örnek — Amerika! 1 Haziran 1900 sayımına göre Birleşik Devletler'de çiftçi toprağı 838,6 milyon acre, yani yaklaşık 324 mil-

yon desiyatin tutuyordu. Çiftlik sayısı 5,7 milyondu, böylece bir çiftliğe ortalama 146 acre (yaklaşık 60 desiyatin) düşüyordu. Bu *çiftlikler için tarım makinesi üretimi, 1900 yılında **157,7 milyon dolar*** değerindeydi (1890 —145,3 milyon dolar, 1880 — 62,1 milyon dolar!)*. Bununla karşılaştırıldığında Rus rakamları gülünç derecede küçüktür, bunun nedeni ise bizde derebeylik latifundiyalarının büyük ve güçlü olmasıdır.

Özel çiftlik sahiplerinde ve köylülerde gelişmiş tarım makinelerinin ve aletlerinin yaygınlık oranı, geçen yüzyılın 90'lı yıllarının ortasında Tarım Bakanlığı tarafından düzenlenen özel bir araştırmanın konusuydu. Bay Kaufmann'ın çalışmasında ayrıntılı olarak gösterilen bu araştırmanın sonuçlarının bir özetini aşağıdaki tabloda veriyoruz:

Bölgeler	Gelişmiş tarımsal aletler üzerine bildirimlerin yüzdeleri	
	Çiftlik sahiplerinde	köylülerde
Merkezi tarım bölgesi	20 - 51	8 - 20
Orta Volga	18 - 66	14
Yeni Rusya	50 - 91	33 - 65
Beyaz Rusya	54 - 86	17 - 41
Göller bölgesi	24 - 47	1 - 21
Moskova bölgesi	22 - 51	10 - 26
Endüstri bölgesi	4 - 8	2

Tüm bölgelerin ortalaması, çiftlik sahiplerinde yüzde 42, köylülerde yüzde 21 sonucunu veriyor.

Ahır gübresi kullanımına gelince, istatistik bize aynı şekilde çürütülmez biçimde, "bu noktada çiftlik iktisadının köylü iktisadından

* *"Abstract of the ,Twelfth Census", 1900, Third Edition, Washington 1904, Pages 217 and 302 — Agricultural implements. (12. sayının özeti, 1900, Washington 1904, s. 217 ve 302, Tarım Aletleri.) — **Alm. Red.***

daima önde olduğunu ve o zamandan beri de önde kaldığını" gösteriyor *(Kaufmann, s. 544)*. Evet dahası; 1861 Reformu Rusyası'nda, çiftlik sahiplerinin köylülerden gübre satın alması oldukça yaygın bir olaydı. Bu artık, köylülerin son derece ümitsiz durumunun bir sonucudur. Son zamanlarda bu olay geriliyor.

Nihayet köylü iktisadında ve çiftlik iktisadında tarım tekniği sorunu konusunda, hayvan yemi ekimi üzerine tam ve kapsamlı istatistiki materyal mevcuttur *(Kaufmann s. 561)*. Aşağıda bunun bir özeti görülüyor:

Avrupa Rusyası'nda hayvan yemi ekimi

Yıl	köylü iktisatları	çiftlik sahibi iktisatları
1881	49,8 bin desiy.	491,6 bin desiy.
1901	499,0 bin desiy.	1046,0 bin desiy.

Köylü ve çiftlik sahibi iktisatları arasındaki bütün bu farkların sonucu nedir? Bunu değerlendirmek için, yalnızca rekolte üzerine verilere sahibiz. Onsekiz yılın ortalamasında (1883 - 1900) Avrupa Rusyası'nda rekolte şöyleydi (çetvert'le):

	Çavdar	Kış buğdayı	Yaz buğdayı	Yulaf
Çiftlik işletmelerinde	6,0	5,75	5,0	8,5
Köylü işletmelerinde	5,0	5,0	4,25	7,0
Fark	%16,7	%13,0	%15,0	%17,6

Bay Kaufmann, farkın "hiç de büyük olmadığı"nı *(s. 592)* söylerken tamamen haklıdır. Ancak burada yalnızca, 1861'de köylülere ***en kötü toprağın*** bırakıldığı değil, bu ortalama hesaplamaların (hemen göreceğimiz gibi) bizzat köylülük içinde büyük farklılıkları gizlediği de gözönüne alınmalıdır.

Çiftlik işletmesini değerlendirme temelinde varmamız gereken genel sonuç şudur. Kapitalizm bu alanda kendine açıkça yol açıyor.

Dönüşüm, angarya emekten ücretli emeğe dayanan ekonomi doğrultusunda gerçekleşiyor. Çalışarak ödemeye dayanan tarımla ve aynı şekilde, küçük köylü işletmesiyle karşılaştırıldığında, kapitalist tarımın teknik ilerlemesi her yönde açıkça ortaya çıkıyor. Ancak bu ilerleme, modern kapitalist bir ülke için son derece yavaş bir tempoda gerçekleşiyor. Ve böylece 19. yüzyılın sonu Rusya'da, tüm sosyal gelişmenin gerekleriyle derebeylik iktisadı, arasında en kesin çelişkiyi karşısında buluyor. Aristokrasinin derebeylik latifundiyaları biçimindeki, çalışarak ödemeye dayanan ekonomik sistem biçimindeki, bu derebeylik iktisadı, ekonomik gelişimin bir engelidir; baskının, barbarlığın, Rus yaşamında "Tatarlığın" sayısız biçimlerinin bir kaynağıdır.

III

Köylü iktisadı Rusya'da bugünkü tarım sorununun odağında duruyor. Yukarıda köylü toprak mülkiyeti ilişkilerinin neler olduğunu gösterdik, ve şimdi artık onun organizasyonuna bakmak zorundayız — teknik anlamda değil, ulusal ekonomi anlamında.

Burada ilk sırada köylü köy ortaklığıyla işimiz var. Son derece geniş bir literatür bununla uğraşır ve toplumumuzun Narodnizm doğrultusunda yön saptamış düşünce dünyası kendi dünya görüşünün ana noktalarını bu "dengeleyici" kurumun ulusal özellikleriyle birleştirir. Burada herşeyden önce, Rus köylü köy ortaklığı üzerine literatürde, sorunun iki farklı yanının sürekli içiçe geçirildiğine ve adımbaşı karıştırıldığına işaret edilmelidir: bir yanda tarımsal ve yaşam tarzına ilişkin yan, öte yanda ekonomik-politik yan. Köy ortaklığı üzerine yazıların çoğunda (V. Orlov, Trigorov, Keussler, V. V.) birinci yana o kadar çok yer ve dikkat ayrılmıştır ki, ikinci yan tümüyle gölgede kalır. Oysa bu yöntem temelden yanlıştır. Bütün diğer ülkelerle karşılaştırıldığında Rus tarım ilişkilerinin kendine özgüllüğü kuşkuya yer bırakmaz, ancak tarım ilişkileri ve bunun tarihi, toprak mülkiyeti ve topraktan yararlanma biçimleri vs. açısından

birbirinden aynı ölçüde ayrılmayan katıksız kapitalist ve genelde böyle bilinen iki ülke zaten bulunmaz. Rus köy topluluğu sorununa yakıcılığını ve önemini veren, 19. yüzyılın ikinci yarısından beri toplumumuzun düşünce dünyasının iki ana akımını —Narodnizmi ve Marksist akımı— birbirinden ayırmış olan, sorunun tarımsal ve yaşam tarzını ilgilendiren yanı hiç mi hiç değildir. Bazı yerel araştırmacılar belki de, gerek tarımsal yaşam tarzının tam da yerel özelliklerini çok yönlü saptamak, gerekse de bürokrasinin, bilgisizliğin dikte ettiği, darkafalı ve polis ruhuyla dolu bir talimatname yürürlüğe sokma yönündeki küstahça çabalarını göstermek için, buna büyük bir dikkat göstermek zorundaydılar. Fakat bir iktisatçı için, toprağın yeniden bölüşümünün çeşitlerinin ve tekniğinin vb. incelenmesiyle, köy ortaklığı ***içinde*** hangi ***ekonomi tiplerinin*** ortaya çıktığı ve geliştiği, varlıklılarla yoksullar arasında, ücretli işçi çalıştıranlarla ağır iş için kendilerini hizmete sunanlar arasında, işletmelerini kalkındıran ve teknik iyileştirmeler yürürlüğe sokanlarla, yoksullaşanlar, işletmelerinden vazgeçenler ve köyden kaçanlar arasında ilişkilerin nasıl şekillendiği sorusunu arka plâna itmek her halükârda hiç mi hiç caiz değildir. Bunun bilinmesi, hiç kuşkusuz —Rus ulusal ekonomisinin incelenmesi için bize paha biçilmez materyal sunmuş olan— Zemstvo istatistikçilerimizi, 80'li yılların ortasında, köylüleri köylere, toprak payına, kayıtlı ya da gerçekten varolan erkek cinsinden kişilerin sayısına göre bir araya toplayan ***resmi makamların*** uygulamasından, çiftliklerin ***varlık durumuna*** göre yapılan tek bilimsel gruplandırmaya geçmeye sevketti. Rus ulusal ekonomisinin incelenmesine duyulan ilginin özellikle büyük olduğu dönemde, yazar V.V. gibi bu sorunda son derece "taraflı" birinin bile "Zemstvo istatistiki yayınlarının yeni tipini" (*V.V.'nin "Severniy Vyestnik"teki bir makalesinin başlığı, 1885, No: 11*) hoşnutlukla karşıladığını ve şu açıklamayı yaptığını anımsatmak istiyoruz:

> "Rakamlar, köylülüğün çeşitli ekonomik gruplarının bir yığışımı olan köy ya da köy topluluğu için değil, bilakis bizzat bu gruplar için ortaya çıkarılmalıdır."

Köy topluluğumuzun, Narodniklerin gözünde ona özel bir önem kazandıran en çarpıcı özelliği, toprak kullanımının dengeleyici karakteridir. Köy topluluğunun bu dengelemeyi hangi biçimde sağladığı sorusunu konunun dışında tutmak ve daha çok doğrudan iktisadi olgulara, bu dengelemenin sonuçlarına yönelmek istiyoruz. Avrupa Rusyası'nda pay edilen toprakların bütününün dağılımı, yukarıda kesin rakamların yardımıyla tanıtladığımız gibi, asla eşit değildir. Çeşitli kategorilerdeki köylüler arasında, çeşitli köylerin köylüleri arasında, hatta aynı köy içinde farklı çiftlik sahiplerine ait olmuş olan köylüler arasındaki toprak dağılımının da eşitlikle ilgisi yoktur. Yalnızca küçük köy toplulukları içinde yeniden dağıtım aygıtı, bu küçük kapalı birliklerin dengeleyici bir karakterini belirler. Şimdi Zemstvo istatistiğinin, tek tek çiftlikler arasında toprak dağılımı üzerine verilerine bakalım. Bunu yaparken tabii ki gruplandırmamızın temeline ailenin büyüklüğünü, işgücü sayısını değil, kesinlikle tek tek çiftliklerin ***iktisadi refahını*** (ekim alanı, koşum hayvanları, inekler vs.) almak zorundayız, çünkü küçük tarımın kapitalist gelişiminin bütün özü, patriyarkal birlikler içinde ekonomik eşitsizliğin yaratılması ve güçlen-dirilmesinden ve bu basit eşitsizliğin devamla kapitalist ilişkilere dönüştürülmesinden ibarettir. Bu yüzden eğer köylülük içinde ekonomik durumun farklılıklarını özel olarak incelemeyi bizzat görevimiz haline getirmezsek, yeni ekonomik gelişmenin tüm özelliklerini örtbas etmiş olurduk.

Önce tipik bir kazayı (Zemstvo istatistiğinin köylü çiftlikleri üzerine ayrıntılı kombine tablolarla araştırmaları, tek tek kazalar çerçevesinde kalıyor) ele almak ve sonra bizi ilgilendiren sonuçları tüm Rusya köylülüğüne yaymamızı belirleyen nedenleri ortaya koymak istiyoruz. Materyali "Kapitalizmin Gelişmesi", II. Bölüm'den alıyoruz.*

---

* *Bütün Eserler, Cilt III, s. 71* — ***Alm. Red.***

Köy ortaklığı dışında başka bir köylü toprak mülkünün olmadığı Perm vilayeti Krasnoufimsk kazasında, pay edilmiş toprağın dağılımı şöyledir:

	çiftlik başına	
	Her iki cinsten kişiler	Pay verilen toprak (desiyatin)'e
İşlenmeyen topraklar....................................	3,5	9,8
İşlenen topraklar 5 desiy.'ne kadar..............	4,5	12,9
İşlenen topraklar 5 desiy'den 10'a kadar......	5,4	17,4
İşlenen topraklar 10 desiy.'den 20'ye kadar..	6,7	21,3
İşlenen topraklar 20 desiy.'den 50'ye kadar...	7,9	28,8
İşlenen topraklar 50 desiy.'den fazla.......	8,2	44,6
Toplam..	5,5	17,4

Çiftlik işletmesinin kalkınmasıyla, aile mevcudunun da mutlaka düzenli arttığını görüyoruz. Kalabalık bir ailenin, köylü refahının bir faktörü olduğu açıktır. Bu kesin. Sorun yalnızca bu refahın, türn ulusal ekonominin verili durumunda hangi sosyal ve ekonomik sonuçlara sahip olduğudur. Pay edilen toprağın dağılımında çok büyük olmasa da bir eşitsizlik görüyoruz. Bir köylü çiftliği ne kadar varlıklıysa, ***onun her sakinine*** o kadar fazla pay toprağı düşüyor. En alt grupta bu, kişi başına 3 desiyatinden azdır, daha sonraki gruplarda yaklaşık 3 desiyatin, sonra 3 desiyatin, yaklaşık 4 desiyatin, 4 desiyatin ve nihayet en üst grupta kişi başına 5 desiyatinden fazla. Dolayısıyla ailenin mevcudu ve pay verilen toprak miktarı, yalnızca köylülerin ***küçük*** bir ***azınlığı*** için elverişli bir varlık durumunun temelini oluşturuyor, çünkü en üst iki grup, çiftliklerin toplam sayısının yalnızca ***onda birini*** kapsıyor. Çiftliklerin sayısı, nüfus sayısı ve pay verilen toprağın dağılımı arasındaki yüzdesel ilişki aşağıdadır:

Çiftlik grupları	Çiftlikler	Her iki cinsten nüfus	Pay verilen topraklar
	Toplam sayıya oranla yüzdeler		
Toprak işlemeyenler............................	10,2	6,5	5,7
5 desiy. altında toprak işleyenler.........	30,3	24,8	22,6
5-10 desiy. arasında toprak işleyenler...	27,0	26,7	26,0
10-20 desiy. arasında toprak işleyenler..	22,4	27,3	28,3
20-50 desiy. arasında toprak işleyenler..	9,4	13,5	15,5
50 desiy.. üstünde toprak işleyenler...	0,7	1,2	1,9
Toplam	100,0	100,0	100,0

Bu rakamlardan açıkça anlaşılmaktadır ki, pay verilen toprağın dağılımında bir orantısallık egemendir, köy ortaklığı içindeki dengeleme eğilimlerinin sonucu bizim tarafımızdan gözönüne alınmaktadır. Nüfus ve pay verilen toprağa ilişkin rakamlar tek tek gruplarda birbirine oldukça yaklaşıyor. Ancak burada da, tek tek çiftliklerin ekonomik refahının etkisi görülmeye başlıyor: alt grupların toprak ve arazideki payı, nüfus yüzdesinin ***altında***, üst grupların payı ***üstündedir***. Bu olgu münferit değildir, yalnızca bu kazada ortaya çıkmaz, bilakis tüm Rusya'da tekrarlanır. Yukarıda adı geçen çalışmada, Rusya'nın çeşitli yörelerinden yedi vilayette 21 kaza için benzer rakamlar topladım. Bu rakamlar yarım milyon köylü çiftliğini kapsıyor ve her yerde aynı oranı gösteriyor. % 26,1 — 30,3 nüfus sayısıyla % 20 oranındaki varlıklı çiftlikler, pay verilen toprağın % 29,0 — 36,7'sine sahiptir; nüfus sayısının % 36,6 — 44,7'siyle % 50 oranındaki yoksul çiftlikler, pay verilen toprağın % 33, 0 — 37,7'sine sahiptir. Pay verilen toprağın orantılı dağıtımıyla her yerde karşılaşılıyor, ama aynı zamanda her yerde, köy ortaklığının köy burjuvazisine yakınlaştığı günyüzüne çıkıyor: orantısallıktan sapmalar her zaman köylülüğün üst gruplarının işine yarıyor.

Bu yüzden köylülüğü iktisadi refah özelliğine göre incelemekle köy ortaklığının "dengeleyici" etkisini görmezlikten geldiğimizi sanmak büyük bir yanılgı olurdu. Aksine, eksiksiz rakamların yardımıyla, bu dengeleyici etkinin gerçek iktisadi önemini hesaba katıyoruz ne-

reye kadar vardığını, yeniden paylaşım sisteminin ***son tahlilde*** hangi sonuçlara sahip olduğunu gösteriyoruz. Bu çeşitli kalitede toprağın, çayırların, otlakların, ormanların vs. mümkün en iyi dağılımını beraberinde getirse de, pay edilen toprağın dağılımında ***da***, varlıklı köylü gruplarının daha yoksullar üzerinde üstünlüğünün günyüzüne çıktığı olgusu inkâr edilemez. Geri kalan toprağın, yani pay edilen toprak dışındaki toprağın dağılımı, ileride göreceğimiz gibi, çok çok daha eşitsizdir.

Köylü ekonomisinde kiranın önemi biliniyor. Toprak sıkıntısı bu temelde, borç köleliğinin olağanüstü çeşitli biçimlerini yaratıyor. Daha önce söylendiği gibi köylülerin toprak kiralaması adım başında aslında, çiftlik beyi iktisadının çalışarak ödeme sisteminin bir biçimden, toprak sahibinin onun yardımıyla kendine işgücü garantilediği angaryanın bir biçiminden başka bir şey değildir. Böylece bizim köylü kirasının derebeylik karakteri konusunda hiçbir kuşku yoktur. Ama önümüzde şimdi bir ülkenin kapitalist gelişimi sözkonusuysa, köylü kirasında ***burjuva*** ilişkilerin günyüzüne çıkıp çıkmadığını ve nasıl çıktığını özel olarak incelemek zorundayız. Bu amaç için ise köyler ve beldeler üzerine değil, köylülük içinde çeşitli ekonomik gruplar üzerine materyal gereklidir. Böylece örneğin Karişev, "Zemstvo istatistiğinin sonuçları"nda, aynî kiranın (yani kira bedelinin parayla değil, ürünün belli bir miktarıyla ya da çalışmayla ödendiği kira biçimi) kural olarak ***her yerde*** parasal kiradan daha pahalı, hem de önemli ölçüde pahalı, hatta bazen iki kat pahalı olduğunu; ayrıca aynî kiranın ***en yoksul köylü grupları arasında en büyük yaygınlığa sahip olduğunu*** kabul etmek zorunda kaldı. Bir ölçüde varlıklı her köylü, toprağı para karşılığında kiralamaya çabalar. "Kiracı kira tutarını parayla ödemek ve böylece yabancı toprağı kullanmayı kendisine ucuz hale getirmek için her fırsatı kullanır" (***Karişev,*** *adı geçen eser , s. 265*).

Dolayısıyla kiramızın derebeylik özelliklerinin bütün ağır yükünü taşıyan, tam da yoksul köylülüktür. Varlıklı köylüler ortaçağ boyunduruğundan kurtulmaya çalışırlar, ve bunu yalnızca yeterli para olanaklarına sahip oldukları ölçüde başarırlar. Parası olan, peşin parayla

normal piyasa fiyatlarından toprak kiralayabilir. Parası olmayan borç köleliğine girer, ister çalışarak ödeme biçiminde olsun, isterse aynî biçimde olsun, çok yüksek bir kira bedeli öder. Çalışarak ödeme sistemi altında ücretin, özgür ücretli emekteinden ne kadar düşük olduğunu daha önce gördük. Varlık durumları farklı olan köylüler için kira koşulları farklıysa, o zaman kendimizi (Karişev'in yaptığı gibi) köylülerin pay verilen toprağa göre gruplandırılmasıyla sınırlayamayacağımız açıktır, çünkü bu tür gruplandırma, farklı varlık durumuna sahip çiftlikleri *yapay olarak* birleştirir, kır proletaryasıyla köy burjuvazisini bir kategoriye sokar.

Söylenenlerin örneklendirilmesi olarak, toprağın neredeyse yalnızca ortak mülkiyetinin bulunduğu Saratov vilayetinin Kamişin kazası için istatistiklere bakalım (bu vilayetin 2455 köyünden 2 436'sı ortak toprak mülkiyetine sahiptir). Çeşitli çiftlik grupları arasında toprak kiralamaya ilişkin oranlar şöyledir:

Çiftçi grupları	Çiftçilerin %'si	Çiftlik başına toprak (desiyatın)	
		Pay verilen toprak	Kiralanan toprak
İş hayvanı olmayan...........	26,4	5,4	0,3
1 tane iş hayvanı olan.......	20,3	6,5	1,6
2 tane iş hayvanı olan.......	14,6	8,5	3,5
3 tane iş hayvanı olan.......	9,3	10,1	5,6
4 tane iş hayvanı olan......	8,3	12,5	7,4
4'den fazla hayvanı olan	21,1	16,1	16,6
Toplam	100	9,3	5,4

Pay edilen toprağın dağılımını artık biliyoruz: daha varlıklı çiftliklerin üyelerinin kişi başına sahip olduğu pay verilen toprak yoksullarınkinden fazladır. Fakat kiralanan toprağın dağılımı *düzinelerce kez* daha eşitsizdir. En üst grup en alt gruptan üç kat faz-

la pay verilen toprağa (5,4'e karşı 16,1), ama ***elli kat*** fazla kiralanan toprağa (0,3'e karşı 16,6) sahiptir. Dolayısıyla köylülerin varlık durumundaki farklılıklar kirayla dengelenmez, bilakis tam tersine, birçok kat artar, keskinleşir. Narodnik iktisatçılarda (örneğin V. V., Nik-on, Maress, Karişev, Vihlyayev vs.'de) tekrar tekrar karşılaştığımız buna karşıt sonucun kaynağı şu hatalardadır. Çoğunlukla köylüler, pay verilen topraklarının büyüklüğüne göre gruplandırılır ve daha az toprak payına sahip köylülerin daha büyük toprak payına sahip olanlardan daha çok toprak kiraladıkları gösterilir. Ama devam edilip, toprak kiralayanların, özellikle köylerin az pay toprağına sahip varlıklı çiftlikleri olduğu ve bu yüzden köyler arasında toprak dağılımının görünürdeki eşitliğinin, sadece bizzat köyler içindeki en büyük eşitsizliği örtbas ettiği gösterilmez. Örneğin bizzat Karişev, "kiralanan toprakların büyük kısmının a) toprağı kıt kategorilere, ama b) bu kategoriler içinde daha üst gruplara düştüğü"nü *(adı geçen eser, s. 139)* kabul ediyor. Ama buna rağmen, toprak kiralamanın gruplara göre dağılımının sistematik bir araştırmasına girişmiyor.

Narodnik iktisatçıların bu hatasını daha açık gösterebilmek için, Maress'in kitabı "Ürünün ve Tahıl Fiyatlarının Etkisi"nden I. Cilt, s. 34, bir başka örnek daha veriyoruz. Melitopol kazası için istatistikten, o, "kiranın köylü başına yaklaşık eşit dağılımı" sonucunu çıkarıyor. Bu sonuca nasıl varıyor? Çiftlikler aşağıdaki biçimde erkek işgücünün sayısına göre gruplandırılırsa, böylece hiç işgücüne sahip olmayan çiftliklerin toprak kiralayan çiftlik başına "ortalama olarak" 1,6 desiyatin, bir iş gücüne sahip çiftliklerin 4,4 desiyatin, iki işgücüne sahip çiftliklerin 8,3 desiyatin, üç işgücüne sahip çiftliklerin 14,0 desiyatin kiraladıkları ortaya çıkıyor. Ama can alıcı nokta, bu "ortalamaların" çok farklı varlık durumuna sahip çiftlikleri kapsamaları, örneğin bir işgücüne sahip çiftlikler arasında dört desiyatin kiralayan, 5-10 desiyatin işleyen ve iki-üç hayvana sahip olanların yanında, 38 desiyatin kiralayan, 50 desiyatinin üstünde işleyen ve dört ya da daha fazla hayvan besleyenlerin olmasıdır. Böylece Bay Maress tarafından bulunmuş olan eşitlik yalnızca bir ***hayal***dir. Gerçekten Melitopol kazasında yüzde 20'yi oluşturan en varlıklı

köylü çiftlikleri gerek pay yoluyla gerekse de satın alma yoluyla bol bol toprağa sahip olmalarına rağmen, bunların elinde toplam kiralanan toprağın yüzde 66,3'ü, yani üçte ikisi yoğunlaşmıştır, buna karşılık en yoksul çiftliklere, toplam miktarın ***yarısına***, kiralanan toprağın yalnızca yüzde 5,6'sı düşer.

Devam. Öte yandan atı olmayan ya da yalnızca bir atı olan çiftliklerin bir desiyatin ya da hatta bir desiyatinin bir kısmını, buna karşılık dört ya da daha fazla ata sahip çiftliklerin 7-16 desiyatin kiraladıklarını görüyorsak, burada niceliğin niteliğe dönüştüğü açıktır. Birinci örnekte sözkonusu olan, zorunluluktan dolayı kiradır, kiracıyı köleleştiren bir kiradır. Bu koşullarda bir "kiracı" kaçınılmaz olarak çalışarak ödeme, kış hizmeti, ödünç verilen para vs. dolayısıyla sömürünün nesnesi haline gelir. Tersine: 12-16 desiyatin pay toprağına sahip olan ve ***bunun ötesinde*** 7-16 desiyatin toprak kiralayan bir çiftlik açıktır ki bunu zorunluluktan değil, zenginliğinden, idare edebilmek için değil, zenginleşmek için, "kazanmak" için yapar. Burada açıkca toprak kiralamanın kapitalist çiftçiliğe dönüşümünü, tarımda girişimciliğin ortaya çıkışını görüyoruz. Bu tür çiftlikler, ileride göreceğimiz gibi, ücretli işçi çalıştırmadan edemezler.

Şimdi sorun şudur: apaçık girişimci karakterli bu kiralama ne ölçüde genel bir olgudur? Anlatımımızın devamında, çeşitli reyonlarda ticari amaçlarla yapılan tarımın, girişimci iktisadın gelişiminin çeşitli biçimler aldığını göstereceğiz. Ama burada bazı örnekler daha vermek ve kira üzerine genel sonuçlar çıkarmak istiyoruz.

Taur vilayeti Dinyeper kazasında, 25 ve daha fazla desiyatin ekim alanına sahip çiftlikler toplam sayının yüzde 18,2'sini oluşturuyor. Bunlar çiftlik başına 16-17 desiyatin pay toprağına sahiptir ve her biri 17-44 desiyatin toprak kiralar. Samara vilayeti, Novousensk kazasında beş ve daha fazla hayvana sahip çiftlikler toplam sayının yüzde 24,7'sini oluşturuyor. Bunlar çiftlik başına 25-53-149 desiyatin işlerler ve çiftlik başına 14-54-342 desiyatin pay toprağı olmayan toprak kiralarlar (birinci rakam 5-10 tane iş hayvanı olan çiftlik grubuna, yani çiftliklerin yüzde 17,1'ine ilişkindir; ikincisi, 10-20 tane hayvana sahiptir ve yüzde 5,8'i oluşturur; 20 tane ve fazla hayvana sa-

hip olan üçüncüsü, çiftliklerin yüzde 1,8'ini oluşturur). Bunlar başka köylerde 12-29-67 desiyatin pay toprağı ve kendi köylerinde 9-21-74 desiyatin toprak kiralarlar. Perm vilayeti Krasnoufimsk kazasında çiftliklerin yüzde 10,1'i 20 desiyatin ve fazlasını işler. Bunlar çiftlik başına 28-44 desiyatin pay toprağına sahiptir ve 14-40 desiyatin ekilebilir toprak ve 118-261 desiyatin çayırlık kiralarlar. Orel vilayetinin iki kazasında (Yeletz ve Trubçevsk) dört ve daha fazla ata sahip çiftlikler toplam sayının yüzde 7,2'sini oluşturur. Her biri 15,2 desiyatin pay toprağına sahiptir, ama satın alma ve kiralama yoluyla toprak kullanımlarını 28,4 desiyatine çıkarırlar. Voronej vilayeti Sadonsk kazasında ilgili rakamlar şöyledir: her biri 17,1 desiyatin pay toprağına ve 33,2 desiyatin toplam toprak kullanımına sahip çiftliklerin yüzdesi 3,2. Nijni-Novgorod vilayetinin üç kazasmda (Knyaginin, Makaryev ve Vasily) çiftliklerin yüzde 9,5'inin her biri üç ve daha fazla ata sahiptir; her biri çiftlik başına 13-16 desiyatin pay toprağına ve 21-34 desiyatinlik bir toprak kullanımına sahiptir.

Girişimcilik olarak toprak kiralamanın köylülük içinde asla tekil ve rastlantısal değil, bilakis genel ve her yerde yaygın bir olgu olduğu buradan anlaşılıyor. Köyde, girişimci toprak kiralamanın yardımıyla kapitalist tarım yürüten önemsiz bir azınlık oluşturan varlıklı çiftlikler heryerde vardır. Bu yüzden köylü ekonomimizin sorunlarında, geçinebilmek için toprak kiralama ve girişimcilik olarak toprak kiralama üzerine genel boş laflarla hiçbir şey yapılamaz: derebeylik özelliklerinin gelişimi üzerine, kiralama alanında kapitalist ilişkilerin oluşumu üzerine ***somut materyal*** incelenmek zorundadır.

Yukarıda, nüfusun ve pay toprağının hangi bölümünün yüzde 20'lik varlıklı çiftlikler içinde yoğunlaştığı üzerine rakamlar verdik. Şimdi buna ilave olarak, köylülük tarafından kiralanan bütün toprağın yüzde 50,8 - 83,7'sinin bunların elinde yoğunlaştığını söyleyebiliriz, böylece alt kategorilerdeki çiftliklerin yüzde 50'sine, kiralanan toplam toprakların yalnızca yüzde 5 -16'sı kalır. Buradan çıkan sonuç açıktır: Rusya'da hangi kira türünün geçim için kiralamanın mı yoksa girişimci kiralamanın mı, zorunluluktan dolayı kiralama mı yoksa

varlıklı köylüler tarafından toprağın kiralanması mı, derebeylik kirası mı (çalışarak ödemeye dayanan, köleleştirici kira) yoksa burjuva kirasının mı egemen olduğu bize sorulduğunda, buna yalnızca tek bir yanıt verilebilir. Toprak kiralayan çiftliklerin sayısı gözönüne alındığında, köylülerin çoğu kuşkusuz zorunluluktan kiralıyor. Köylülerin çok büyük çoğunluğu için kira, köleleşmeyi beraberinde getiriyor. Kiralanan toprak miktarının hiç kuşkusuz en az yarısı, kapitalist bir tarım yürüten tarım burjuvazisinin, varlıklı köylülüğünün elindedir.

Kira fiyatları çoğunlukla tüm kiracılar ve bütün toprak için yalnızca "ortalama" olarak verilir. Bu ortalama verilerin, köylülerin sınırsız sefaletini ve ezilişini hangi ölçüde toz pembe gösterdiği, yararlı bir istisna olarak, çeşitli köylü grupları için kiralama fiyatlarının verildiği Taur vilayeti Dinyeper kazası için Zemstvo istatistiklerinden görülebilir.

	Toprak kiralayan çiftliklerin yüzdesi	Kiralayan çiftlik başına ekim alanı (desiyatin)	Desiyatin başına kira bedeli (Ruble)
Ekim alanı 5 desiy.'ne kadar.....	25	2,4	15,25
Ekim alanı 5-10 desiy..............	42	3,9	12,00
Ekim alanı 10-25 desiy............	69	8,5	4,75
Ekim alanı 25-50 desiy............	88	20,0	3,75
Ekim alanı 50 desiy.'in üstünde	91	48,6	3,55
Toplam....................................	56,2	12,4	4,23

Buna göre desiyatin başına 4,23 rublelik "ortalama" kira fiyatı gerçek durumu doğrudan tahrif ediyor ve meselenin özünü oluşturan farkları siliyor. Yoksul köylüler toprağı ortalama kira fiyatlarının üç katından fazla tutan korkunç fiyatlarla kiralamak zorundadırlar. Zenginler toprağı elverişli koşullarla "toptan" satın alırlar ve tabii uygun fırsatlarda muhtaç komşuya yüzde 275'lik bir kârla kiraya verirler. Ki-

ra var, kira var. Derebeylik kirası var, İrlanda kirası var*, ve toprakla ticaret, kapitalist çiftçilik var.

Pay toprağının kiraya verilmesi gibi bir olgu, köy topluluğu içinde kapitalist ilişkileri, yoksul köylülerin yoksullaşmasını ve azınlığın, mahvoluşa sürüklenen çoğunluğun sırtından zenginleşmesini daha açık gösteriyor. Toprak kiralama ve kiraya verme, köy topluluğuyla ve onun dengeleyici karakteriyle hiçbir bağıntısı bulunmayan olgulardır. Eğer yoksul köylüler kendilerine "telafi edici" biçimde pay edilmiş toprağı zengin köylülere ***kiraya vermek*** zorundaysa, pay edilen toprağın dengeleyici dağılımının pratik yaşamda ne önemi vardır? "Ortaklığı korumacı" anlayışın yanlışlığı için, pay toprağının resmi, kayıtlı bürokratik dengeleyici dağılımına karşı yapılan bu ***hileden*** daha açık bir kanıt düşünülebilir mi? Pay edilen toprağın yoksul köylüler tarafından kiraya verilmesi ve kiralamanın zenginlerin elinde yoğunlaşması, gelişen kapitalizm karşısında her türlü dengelemenin acizliğini en açık biçimde kanıtlıyor.

Bu olgu —pay toprağının kiraya verilmesi— ne kadar yaygındır? Şimdilik yetinmemiz gereken, geçen yüzyılın 80'li yıllarına ait, artık eskimiş Zemstvo istatistiği verilerine göre, kiraya veren çiftliklerin sayısı ve kiraya verilen pay toprağının yüzdesi yüksek değilmiş gibi görünüyor. Örneğin Taur vilayetinin Dinyeper kazasında köylülerin yüzde 25,7'si pay toprağı kiraya veriyor, toplam pay toprağının yüzde 14,9'u. Samara vilayeti, Novousensk kazasında çiftliklerin yüzde 12'si toprak kiraya veriyor. Saratov vilayeti Kamişin kazasında kiraya verilen toprak miktarı yüzde 16 tutuyor. Perm vilayeti Krasnoufimsk kazasında 8500 köylünün pay toprağı kiraya veriliyor, yani toplam sayının (23 500) üçte birinden fazlası. Toplam olarak mevcut 410 000 desiyatin pay toprağından 50 500 desiyatini kiraya veriliyor, yani yaklaşık yüzde 12'si. Voronej vilayeti Sadonsk kazasında toplam 136 500 desiyatin pay toprağından 6500 desiyatini kiraya veriliyor, yani yüzde 5'ten azı. Nijni-Novgorod vilayetinin üç kazasında 433 000 desiyatinden 19 000'i, aynı şekilde yüzde 5'ten azı kiraya veriliyor. Fakat bu

* *İrlanda'da küçük parsellerin çok yüksek fiyatlarla kiraya verilmesi ağırlıktadır.* ***—Alm. Red.***

rakamlar yalnızca görünüşte düşüktür, çünkü böyle bir yüzdesel oran, toprağın tüm gruplardan köylüler tarafından az çok eşit biçimde kiraya verildiği zımni varsayımını içeriyor. Fakat bu varsayım, gerçek durumla kesin bir zıtlık içindedir. Kiralama ve kiraya vermenin mutlak rakamlarından, kiraya verilen toprağın ya da kiraya veren köylülerin ortalama yüzdelerinden çok daha önemli olan, toprağı kiraya verenlerin öncelikle yoksul köylüler ve toprağın büyük bölümünü kiralayanların zengin köylüler olması gerçeğidir. Bu noktada Zemstvo istatistiği en ufak bir kuşkuya yer bırakmıyor. Çiftliklerin yüzde 20'sine, en zenginlerine, kiraya verilen toplam toprağın yüzde 0.3 -12, 5'li düşüyor. Tersine, çiftliklerin yüzde 50'sine, altgruplara yüzde 63,3 - 98 düşüyor, ve yoksul köylülerin kiraya verdiği bu toprak tabii ki zengin köylüler tarafından kiralanıyor. Burada, çeşitli köylü gruplarında toprak kiraya vermenin, çeşitli anlamlara sahip olduğu da açıktır: yoksul köylüler topraklarını zorunluluktan, onu işleme olanağına sahip olmadıkları, tohumluk, hayvan, envanter bulunmadığı ve çok büyük para sıkıntısı çektikleri için kiraya veriyorlar. Zengin köylüler toprağı kiraya az veriyorlar; ya çiftliklerinin yararına bir parça toprağı bir başkasıyla değiştiriyorlar ya da toprakla doğrudan ticaret yapıyorlar.

Taur vilayeti Dinyeper kazası için somut rakamlar aşağıdadır:

	Pay toprağını kiraya veren köylüler	Kiraya verilmiş pay toprağı
Ekim alanı olmayan............................	%80	%97,1
Ekim alanı 5 desiy.'ne kadar...............	%30	%38,4
Ekim alanı 5-10 desiy........................	%23	%17,2
Ekim alanı 10-25 desiy......................	%16	% 8,1
Ekim alanı 25-50 desiy......................	% 7	% 2,9
Ekim alanı 50 desiyatinin üstünde....	% 7	%13,8
Toplam..	%25,7	%14,9

Burada toprağın işlenmemesinin ve geniş ölçüde proleterleşmenin küçük bir zenginler yığınının toprak ticaretiyle elele yürüdüğü, bu rakamlardan açıkça görünmüyor mu acaba? Kiraya verilen pay toprakları yüzdesinin tam da büyük ekim alanlarına sahip, her birinin çiftlik başına 17 desiyatin pay toprağı, 30 desiyatin satın alınmış toprak ve 44 desiyatin kiralanmış toprağı bulunan köylülerde artması karakteristik değil midir acaba? Dinyeper kazasının yoksul köylüleri genel olarak, yani toplam 56 000 desiyatin pay toprağıyla çiftliklerin yüzde 40'ı, 8 000 desiyatin kiralıyor, fakat 21 500 desiyatin kiraya veriyorlar. Ancak çiftliklerin yüzde 18,4'üne sahip olan ve 68 000 desiyatin pay toprağı bulunan varlıklı grup, 3000 desiyatin kiraya veriyor ve 82 000 desiyatin pay toprağı kiralıyor. Taur vilayetinin üç kazasında bu varlıklı grup 150 000 desiyatin, yani kiraya verilen bütün pay topraklarının beşte üçünü kiralıyor! Samara vilayeti Novousensk kazasında, atı olmayan çiftliklerin yüzde 47'si ve yalnızca bir atı olan çiftliklerin yüzde 13'ü pay topraklarını kiraya veriyorlar, buna karşılık 10 ve daha fazla iş hayvanı sahipleri, yani toplam çiftlik sayısının yüzde 7,6'sı, 20-30-60-70 desiyatin kiralıyorlar!

Satın alınan toprak hakkında da kiralama hakkında söylenenlerin neredeyse aynısı söylenmelidir. Aradaki fark yalnızca, kiranın angarya iktisadına ait özellikler göstermesi, kiranın, belirli koşullar altında çalışmaya dayanması ve kiracının köleleştirilmesini beraberinde getirmesi, yani çiftlik beyi iktisadı için yoksullaşmış komşu köylülükten işgücü çekmenin bir aracı olmasıdır. Buna karşılık pay toprağı sahibi köylüler tarafından toprak mülkü edinilmesi katıksız bir burjuva olgusudur. Batı Avrupa'da tarım işçileri ve gündelikçiler bazen, kendilerine küçük parseller satılarak toprağa bağlanırlar. Bizde Rusya'da benzer bir girişim devlet tarafından, 1861 "büyük reformu" biçiminde çoktan gerçekleştirildi, fakat bugün köylülerin toprak edinmesi yalnızca, köy topluluğunun bağrında bir tarım burjuvazisinin oluşumunun ifadesidir. 1861'den sonra köylülerin toprak edinmesinin nasıl geliştiğinden daha önce toprak mülkü istatistiğini tartışırken bahsettik. Burada, satın alınan toprağın bir azınlığın elindeki muazzam yoğunlaşmasına dikkat çekmek zorundayız. Köylü çiftliklerinin

yüzde 20'sini oluşturan varlıklı çiftlikler, tüm satın alınan toprakların yüzde 59,7'den 99'a kadarını ellerinde topluyorlar; en yoksul köylü çiftlikleri, yüzde 50, köylüler tarafından satın alınmış olan tüm toprakların yüzde 0,4'ü ile 15,4'üne sahipler. Bu yüzden, 1877'den 1905'e dek (yukarıya bakınız) köylüler tarafından satın alma yoluyla edinilmiş olan 7,5 milyon desiyatin topraktan, üçte ikiden dörtte üçe kadarının çok az sayıdaki varlıklı çiftliklerin mülkü olduğunu gayet rahatlıkla iddia edebiliriz. Aynı şey tabii ki, köy birlikleri ve köylü kooperatiflerinin toprak edinimleri için de geçerlidir. 1877 yılında köy birlikleri satın alma yoluyla edinilmiş 765 000 desiyatin toprağa, 1905 yılında 3,7 milyon desiyatine sahipti; köylü kooperatifleri ise 1905'te artık özel mülkiyetleri olarak 7,6 milyon desiyatine sahiplerdi. Ancak köy birlikleri tarafından edinilen veya kiralanan toprağın bireysel edinim veya bireysel kiralamada olduğundan farklı dağıldığını sanmak yanlış olurdu. Gerçekler tersini kanıtlıyor. Örneğin Taur vilayetinin üç kıta kazası için, ***köy birliklerince*** devletten kiralanan toprağın dağılımı üzerine materyal toplandı, ve kiralanan toprağın yüzde 76'sının çiftliklerinin varlıklı grubunun (yaklaşık yüzde 20) elinde, çiftliklerin yüzde 40'ını oluşturan yoksul çiftliklerin elinde ise yalnızca toprağın yüzde 4'ünün bulunduğu ortaya çıktı. Köylüler kiralanan veya satın alınan toprağı "paraya göre"den başka bir biçimde paylaşmıyorlar.

IV

Pay toprağı, satın alınan toprak, aynı şekilde kiralanan ve kiraya verilen toprak üzerine yukarıda aktarılan materyallerin tümü, köylülüğün ***gerçek toprak kullanımının*** her geçen gün, resmi, devletçe kaydedilmiş pay toprağı mülkiyetine daha az uygun olduğu sonucuna yol açıyor. Elbette, toplam rakamlar veya "ortalama miktarlar" alındığında, pay toprağının kiraya verilmesi kiralamayla örtüşür, geri kalan kira ve satın alınan toprak köylü çiftliklerinin bütün kitlesine adeta eşitçe dağılır ve köylülerin gerçek toprak kullanımının, resmi, yani pay toprağı mülkiyetinden önemli ölçüde farklılaşmadığı izleni-

mi doğar. Ancak bu izlenim bir hayaldir, çünkü köylülerin gerçek toprak kullanımıyla ilk dengeleyici toprak dağıtımı arasındaki fark, ***tam da en uç gruplarda*** çok büyüktür, ve böylece "ortalama miktarlar" kullanılırken gerçek durum kaçınılmaz olarak tahrif edilir.

Gerçekte alt köylü gruplarının toprak kullanımı pay toprağı mülkiyetinden görece —bazen mutlak olarak da— azdır (Toprak kiraya verme, çok az toprak kiralama); üst grup için ise bütün toprak kullanımı, satın alınan ve kiralanan toprağın yoğunlaşması sonucunda, gerek nispi gerekse de mutlak olarak pay toprağı mülkiyetinden daima yüksektir. Çiftliklerin yüzde 50'si, en alt kategoriler, gördüğümüz gibi, pay toprağının yüzde 33-37'sine sahiptir; ama bunların gerçek toprak kullanımı yalnızca yüzde 18,6 -31,9 tutar. Bazı durumlarda bu, pay toprağının yarısı bile değildir: Örneğin Perm vilayeti Krasnoufimsk kazasında bu gruplara pay toprağının yüzde 37,4'ü ve toprak kullanımının yalnızca yüzde 19,2'si düşer. Çiftliklerin yüzde 20'si, varlıklı köylüler, pay toprağının yüzde 29 -36'sına, ama gerçek toprak kullanımının yüzde 34 - 49'una sahiplerdir. Bu ilişkilerin anlaşılabilmesi için işte bazı somut rakamlar. Taur vilayeti Dinyeper kazasında, köylü çiftliklerinin yüzde 40'ı, en yoksulları, 56 000 desiyatin pay toprağına sahiptir, ancak tüm toprak kullanımları yalnızca 45 000 desiyatin, yani 11 000 desiyatin ***daha az*** tutar. Varlıklı grup (çiftliklerin yüzde 18'i) 62 000 desiyatin pay toprağına sahiptir, fakat tüm toprak kullanımı 167 000 desiyatin, yani 105 000 desiyatin daha fazla tutar. Nijni Novgorod vilayetinin üç kazası üzerine rakamlar aşağıdadır:

	Çiftlik başına düşen Pay toprağı	Çiftlik başına düşen Toplam toprak kullanımı
Atı olmayan çiftlikler	5,1 desiy.	4,4 desiy.
1 Atlı çiftlikler	8,1 desiy.	9;4 desiy.
2 Atlı çiftlikler	10,5 desiy.	13,8 desiy.
3 Atlı çiftlikler	13,2 desiy.	21,0 desiy.
4 At ve fazlası	16,4 desiy.	34,6 desiy.
Toplam	8,3 desiy.	10,3 desiy.

Burada da en alt grupta, kiralama ve kiraya verme sonucunda toprak kullanımında mutlak bir gerileme görüyoruz. Fakat bu alt grup, atsız köylüler, çiftliklerin tam yüzde 30'unu oluştururlar. Çiftliklerin yaklaşık üçte biri, kiralama ve kiraya verme sonucunda mutlak olarak kaybeder. Bir atlı köylüler (çiftliklerin yüzde 37'si) toprak kullanımlarını, son derece az ölçüde, köylü toprak kullanımının ortalama büyüme tutarından (8,3'ten 10,3 desiyatine) nispeten az artırdılar. Bu yüzden bu grubun genel toprak kullanımında *payı* gerilemiştir; bunlar her üç kazada pay toprağının yüzde 36,6'sına, ama toplam toprak kullanımının yalnızca yüzde 34,1'ine sahipti, tersine, üst gruptaki küçük azınlık toprak kullanımını ortalamanın çok üzerine çıkardı. Üç atlı çiftlikler (toplam sayının yüzde 7,3'ü) bir buçuk katına çıkardılar: 13 desiyatinden 21 desiyatine. 4 ve daha fazla atlı çiftlikler (çiftliklerin yüzde 2,3'ü) iki katının üstüne çıkardılar: 16 desiyatinden 35 desiyatine.

Yani genel bir olgu olarak ***köylü ekonomisinde pay toprağının rolünün düştüğünü*** görüyoruz. Bu düşüş köyün iki kutbunda farklı yollarda gerçekleşiyor. Yoksul köylülerde pay toprağının rolü düşüyor, çünkü artan sıkıntı ve yıkım onları toprağı kiraya vermeye, işlemeden bırakmaya, hayvan, envanter, tohumluk, para olanaklarının yokluğu sonucunda tarımı ***sınırlamaya*** ve herhangi bir ücretli işe geçmeye ya da öbür dünyayı boylamaya ***zorluyor***. Alt köylü grupları yokoluyor: açlık, iskorbüt, tifüs buna katkıda bulunuyor. Üst köylü gruplarında pay toprağının önemi azalıyor, çünkü genişleyen işletme kendi sınırlarının çok ötesine geçmek, zorunlu hizmet üzerine değil, özgür kalıtsal bir aile mülküne değil, piyasada satın alınmış, yani satın alma ve kiralama üzerine inşa edilmiş yeni bir toprak mülküne dayanmak zorundadır. Köylülük topraktan yana ne kadar zenginse, serfliğin izleri ne kadar zayıfsa, ekonomik gelişme ne kadar hızlıysa, pay toprağından kurtuluş, bütün toprağın ticari dolaşıma çekilmesi, kiralanmış toprak üzerinde ticari bir tarımın inşası da o kadar hızlanır. Örnek: Yeni Rusya. Az önce orada, varlıklı köylülüğün nasıl pay toprağından çok, satın alınan ve kiralanan toprak üzerinde çalıştığını gördük. Bu bir paradoks gibi görünüyor, ama gerçektir:

Rusya'nın en bol topraklı yöresinde en iyi şekilde pay toprağı sağlanmış köylülük (çiftlik başına 16 - 17 desiyatin pay toprağı), tarımının ağırlık noktasını pay toprağından ***kiralanan ve satın alınan toprağa*** aktarıyor!

Köylülüğün hızla gelişen iki kutbunda pay toprağının rolünün düşüşü, başka şeylerin yanısıra, XIX. yüzyılın XX. yüzyıla miras olarak bıraktığı ve devrimimizde sınıf mücadelesine neden olan tarım devrimi koşullarının değerlendirilmesi için büyük öneme sahiptir. Bu olgu, eski toprak mülkiyetinin, çiftlik beyi ve köylü mülkiyetinin ***yok edilmesinin mutlak ekonomik zorunluluk*** haline geldiğini açıkça gösteriyor. Bu yoketme mutlaka kaçınılmazdır ve yeryüzünde hiçbir güç bunu engelleyebilecek durumda değildir. Mücadele, bunun biçimleri, yöntemleri üzerinedir: çiftlik beyinin toprak mülkiyeti korunarak ve köy birliğinin Kulaklar tarafından yağmalanmasıyla, Stolipinci tarzda mı gerçekleştirilecek; yoksa çiftlik beyi toprak mülkiyetinin yok edilmesiyle, toprak üzerinde var olan tüm ortaçağ engellerinin, toprağın ulusallaştırılması yoluyla yerle bir edilmesiyle köylü tarzında mı gerçekleştirilecek? Ancak bu konuya daha sonra ayrıntılı olarak geri döneceğiz. Burada yalnızca, pay toprağının rolünün azalmasının vergi ve harçların son derece eşitsiz dağılımına yol açması gibi önemli bir duruma dikkat çekmek istiyoruz.

Bilindiği gibi Rus köylülerinin vergi ve harçları hâlâ ortaçağın çok güçlü izlerini taşıyor. Burada ayrıntılara girçmeyiz, bunlar Rusya'nın mali tarihine aittir. Ortaçağa ait olan beden [kelle] vergisinin (Leibzins) doğrudan devamı, feodal toprak sahiplerine polis devleti yardımıyla toplanan haraç olan bu kurtuluş paralarına, toprak mülkiyetinin, aristokratların ve köylülerin eşitsiz vergilendirilmesine, aynî ödemelere vs. dikkat çekmek yeterlidir. Aşağıda, Voronej vilayeti ***köylü bütçesi istatistiğinin*** materyaline göre vergi ve ödemelerin özet miktarını veriyoruz. Bir köylü ailesinin ortalama brüt geliri (tipik 66 bütçeye göre hesaplanmıştır) 491,44 ruble brüt giderler 443 ruble tutuyor. Böylece net gelir 48,44 rubledir. "Ortalama" bir çiftliğe ise 34,35 ruble vergi ve harç düşer, böylece bunlar ***net gelirin*** yüzde

70'ini oluşturur. Tabii ki bunlar yalnızca biçimsel olarak vergidir, gerçekte ise ***"zorunlu hizmete tabi zümrenin"*** eski derebeyce sömürüsüdür.* Ortalama bir köylü ailesinin net para geliri yalnızca 17,83 ruble tutar, yani Rus köylüsünün ödemesi gereken "vergiler", onun net para gelirini ***iki kat geçiyor*** —1849 değil, 1889 tarihli bir materyale göre!

Fakat ortalama rakamlar burada da köylülüğün durumunu toz pembe bir ışık altına itiyor ve gerçekte olduğundan çok daha iyi gösteriyor. Vergi ve harçların çeşitli servet durumundaki köylü grupları arasında dağılımı üzerine veriler, hiç atı olmayan ya da bir atı olan köylülerde (yani Rusya'da köylü ailelerinin toplam sayısının ***beşte üçünde***) vergi ve harçların yalnızca net para gelirini değil, net brüt geliri de kat kat geçtiğini gösteriyor. Bu veriler aşağıdadır:

Bütçe rakamları (Çiftlik başına Ruble'yle)

	Brüt gelir	Giderler	Vergi ve harçlar	Vergi ve harçların giderlere oranı %
a) Atsız çiftlikler	118,10	109,03	15,47	14,19
b) 1 Atlı çiftlikler	178,12	174,26	17,77	10,20
c) 2 Atlı çiftlikler	429,72	379,17	32,02	8,44
d) 3 Atlı çiftlikler	752,19	632,86	49,55	7,83
e) 4 Atlı çiftlikler	978,66	937,30	67,90	7,23
f) 5 ve daha fazla atlı çiftlikler	1766,79	1593,77	86,34	5,42
Ortalama	491,44	443,00	34,35	7,75

Atsız ya da yalnızca bir ata sahip köylüler, ***brüt giderlerinin yedide*** ya da ***onda birini*** vergi biçiminde öderler. Derebeylik kelle vergisi

* *Yüzyıllar boyunca, olağanüstü miktarlarda devlet vergileri ödemek zorunda olan "zorunlu hizmete tabi zümre"ye, esas olarak köylüler dahildi* ***—Alm. Red***

asla bu kadar yüksek değildi — çiftlik sahibi için, kendisine ait köylü kitlesinin kaçınılmaz mahvoluşu kârlı olmazdı. Fakat vergilendirmedeki eşitsizliğin olağanüstü büyük olduğu görülüyor: *varlıklılar gelir*leriyle orantılandığında, diğerlerinden iki ya da üç kat az ödüyorlar. Bu eşitsizlik nereden geliyor? Köylülerin, vergilerin ana miktarını toprak miktarına uygun olarak paylaşmalarından geliyor. Vergi payı ve toprak payı köylülerin düşüncesinde bir kavram halinde içiçe geçiyor — "can" kavramı. Ve örneğimizde, çeşitli gruplardaki bir desiyatin pay toprağına düşen vergi ve harç miktarını hesapladığımızda şu rakamları elde ederiz: a) 2,6 ruble, b) 2,4 ruble, c) 2,5 ruble, d) 2,6 ruble, e) 2,9 ruble, ve f) 3,7 ruble. Büyük endüstriyel tesislerin olduğu en üst grup dışında, vergilerin yaklaşık olarak eşit bir dağılımını görüyoruz. Pay toprağının büyüklüğü burada da genel olarak vergi tutarlarına uygundur. Bu, köy birliğimizin angarya ekonomisi karakterinin doğrudan bir kalıntısı (ve doğrudan bir kanıtı)dır. Çalışarak ödemeye dayanan ekonominin karakterine göre zaten başka türlü de olmaz: toprak sahipleri "kurtuluş"tan sonra yarım yüzyıllık bir süre için kendilerine, eğer bu köylüler onları açlığa mahkûm eden pay parsellerine bağlanmış, bu parsellere iki ve üç katı fiyat ödemeye zorunlu kılınmamış olsalardı, komşu köylülerden serf işgücü garantileyemezlerdi. Rusya'da, ***19. yüzyılın sonunda***, köylülerin kendilerini pay topraklarından ***parayla kurtarmak*** zorunda olması, yani gidenin, pay toprağını devralana "üste para ödemesi"nin hiç de öyle ender olmadığı unutulmamalıdır. Örneğin Bay Jbankov'un "Kadınlar Ülkesi" (Kostroma, 1891) kitabında Kostroma vilayetindeki köylülerin yaşamı üzerine, iş bulmak için köylerinden ayrılan köylüler arasındaki pay sahiplerinin, toprakları için vergilerin yalnızca küçük bir bölümünü ender olarak elde ettiklerini yazıyor: bunlar topraklarını normal olarak çitle çevirme yükümlülüğü karşılığında kiraya veriyorlar; "tüm vergileri çiftlik sahibinin kendisi karşılıyor". 1896'da yayınlanan "Yaroslavl Vilayetine Toplu Bakış"ta, gezgin işçilerin pay topraklarından kurtulmak için para ödemek zorunda olduklarına ilişkin bir dizi benzer işaret buluyoruz.

Salt tarım vilayetlerinde tabii ki ***bu tür*** "toprak iktidarını" bulamıyoruz. Ama onlar için de, başka biçimde de olsa, köyün iki kutbunda pay toprağının rolünün azaldığı önermesi geçerlidir. Bu genel bir olgudur, ama eğer bu böyleyse, vergilerin pay toprağına göre dağılımı, kaçınılmaz olarak, vergilendirmenin gittikçe daha büyük eşitsizliğine yol açar. Ekonomik gelişme her yönden ve çeşitli yollardan, toprak mülkiyetinin ortaçağ biçimlerinin çökmesine, zümresel duvarların (pay toprağı, çiftlik beyi toprağı vs.) yıkılmasına ve yeni ekonomi biçimlerinin fark gözetmeksizin her iki toprak mülkiyetinin parçacıklarından oluşmasına yol açıyor. 19. yüzyıl 20. yüzyıla, toprak mülkiyetinin ortaçağ biçimlerinin bu "temizlenmesi"ni mutlak zorunlu bir görev olarak sonuna kadar götürme vasiyetini bırakıyor. Mücadele yalnızca, bu "temizlik"in toprağın köylülerce ulusallaştırılması biçiminde mi, yoksa köy birliğinin Kulaklar tarafından hızlandırılmış bir yağmalanması ve feodal çiftlik beyi iktisadının junker iktisadına dönüşmesi biçiminde mi gerçekleşeceği çevresinde dönüyor.

Köylü ekonomisinin mevcut yapısını tahlilimizde, şimdi, toprak sorunundan hayvancılığa geçiyoruz. Burada da genel kural olarak, köylü iktisatları arasında hayvan dağılımının pay toprağı dağılımından ***çok*** daha eşitsiz olduğu saptanmalıdır. Örnek olarak Taur vilayeti Dinyeper kazasında köylü hayvancılığı üzerine rakamlar aşağıdadır:

	Bir çiftliğe düşen Pay toprağı	Bir çiftliğe düşen Hayvan
Ekim alanı olmayan	6,4 desiy.	1,1 Tane
Ekim alanı 5 desiyatin'e kadar	5,5 desiy.	2,4 Tane
Ekim alanı 5-10 desiy.	8,7 desiy.	4,2 Tane
Ekim alanı 10-25 desiy.	12,5 desiy.	7,3 Tane
Ekim alanı 25-50 desiy.	16,6 desiy.	13,9 Tane
Ekim alanı 50 desiyatin'in üstünde	17,4 desiy.	30,0 Tane
Ortalama	11,2 desiy.	7,6 Tane

Uçtaki grupların hayvan varlığındaki fark, pay toprağındaki farktan *on kat* büyüktür. Demek ki hayvan mevcudu üzerine verilere göre de çiftliğin gerçek boyutu, ortalama rakamlarla yetinildiğinde ve pay toprağı boyutlarının her şeyi belirlediği varsayıldığında, çoğunlukla sanıldığından çok farklıdır. Hangi kazaya bakarsak bakalım — her yerde hayvanların dağılımı, pay toprağının dağılımından çok daha eşitsizdir. Yüzde 20 varlıklı çiftlikler pay toprağının yüzde 29 - 36'sına ama kazaların veya kazanın köylülüğünün toplam hayvan mevcudunun yüzde 37 - 57'sine sahiptir. Yüzde 50 alt grup çiftlikler için geriye tüm hayvan mevcudunun yüzde 14 - 30'u kalır.

Fakat bu rakamlar gerçek farklılığın tüm derinliğini göstermekten henüz uzaktır. Hayvan mevcudu miktarının yanısıra, ***kalitesi*** de daha az önemli değildir, evet hatta bazen daha büyük öneme sahiptir. Yarı yarıya mahvolmuş, her yönden köleleştirilmiş bir köylünün, yoksul çiftliğiyle bir ölçüde iyi hayvan edinecek ve bakacak durumda olmadığı anlaşılır bir şeydir. Çiftlik sahibi (acınası bir sahip) açlık çeker, hayvan da beraber, başka türlüsü mümkün değildir. Voronej vilayeti bütçe istatistiği, atsız ya da yalnızca tek atlı köylülerin, yani Rusya'da tüm köylü iktisatlarının ***beşte üçü***nün hayvan bakımının tüm perişanlığını en açık biçimde gösteriyor. Köylü iktisatlarının hayvan bakımının karakteristiğine ilişkin bu materyalden bazı rakamlar aşağıdadır:

	Ortalama yıllık gider, Ruble'yle: Büyükbaş hayvana tahvil edilmiş olarak çiftlik başına hayvan mevcudu	Envanter onarımı ve hayvan yedeği	Hayvan yemi
a) atlı olmayan	0,8	0,08	8,12
b) 1 atlı olan	2,6	5,36	36,70
c) 2 atlı olan	4,9	8,78	71,21
d) 3 atlı olan	9,1	9,70	127,03
e) 4 atlı olan	12,8	30,80	173,24
f) 5 ve daha fazla atlı	19,3	75,80	510,07
Ortalama	5,8	13,14	97,91

1896 - 1900 yıllarında Avrupa Rusyası'nda 3,25 milyon atsız köylü çiftliği sayıldı. Canlı ve cansız envanteri için yıllık topu topu 8 kopek harcayan tarım "işletmeleri"nin halinin nasıl olduğu düşünülebilir. Tek atlı köylüler 3,33 milyondur. Envanter ve hayvan yedeği için yılda 5 Ruble gider, çaresiz sıkıntı içinde sonsuz eziyetten başka bir şey değildir. İki atlı (2.5 milyon çiftlik) ve üç atlı (1 milyon çiftlik) köylülerde bile canlı ve cansız envanter için yıllık giderler yalnızca 9-10 ruble tutar. Yalnız en üst iki grupta (Rusya'nın 11 milyon köylü çiftliği arasında bu tür sadece 1 milyon çiftlik sayılıyor) canlı ve cansız envanter için giderler, gerçek bir tarım işletmesinin oranlarına bir ölçüde yaklaşıyor.

Bu koşullar altında, çeşitli çiftlik gruplarında hayvan kalitesinin aynı olamayacağı çok doğaldır. Bir koşum atının değeri örneğin tek atlı çiftliklerde 27 ruble, iki atlı çiftliklerde 37 ruble, üç atlı çiftliklerde 61 ruble, dört atlı çiftliklerde 52 ruble ve daha çok atlı çiftliklerde 69 ruble tutuyor. Uç gruplar arasındaki fark yüzde 100'ün üzerindedir. Bu olgu, küçük ve büyük çiftliklerin bulunduğu tüm kapitalist ülkelerde ortaktır. "Tarım Sorunu" kitabımda *(I. Bölüm, Petersburg 1908)**, Alman tarımı ve hayvancılığı üzerine Drechsler'in araştırmalarının aynı sonucu ortaya çıkardığını gösterdi. Orta büyüklükte bir hayvanın ortalama ağırlığı büyük çiftliklerde 619 kg *(1884, adı geçen eserin 259. sayfası)*, 25 ha. ve üstünde köylü çiftliklerinde 427 kg., 7,5-25 ha.'lık işletmelerde 382 kg., 2,5-7,5 ha.'lık çiftliklerde 352 kg. ve nihayet 2,5 ha.'a kadar çiftliklerde 301 kg'dır.

Toprağın işlenmesi, özellikle gübrelenmesi de, aynı şekilde hayvan sayısı ve kalitesine bağlıdır. Bütün Rusya için istatistiki rakamların, köylülerinkiyle karşılaştırıldığında çiftlik beyi topraklarının daha iyi gübrelendiğini kanıtladığını daha önce gösterdik. Şimdi, serflik zamanında haklı ve yerinde olan böyle bir ayrımın eskimiş olduğunu görüyoruz. Çeşitli köylü çiftlikleri arasında derin bir uçurumun olduğu ortaya çıkıyor ve "ortalama" bir köylü çiftliği düşüncesinden hareket eden tüm araştırmalar, hesaplamalar, sonuç çıkarmalar, teoriler bu sorunda kesinlikle yanlış sonuçlara yol açıyor.

---

* *Bkz. "Bütün Eserler" Cilt XI.* —**Alm. Red.**

Ama ne yazık ki Zemstvo istatistiği ender olarak tek tek çiftlik gruplarını inceliyor, onun yerine tüm köyler üzerine rakamlar vermekle yetiniyor. Fakat Perm vilayeti Krasnoufimsk kazası için araştırmalar, tek tek çiftlikler üzerine, çeşitli köylü çiftliklerinde tarlaların gübrelenmesi üzerine istisnai olarak tam veriler içeriyor:

	Gübreleme yapan çiftliklerin yüzdesi	Gübreleme yapan çiftlik başına gübre miktarı (araba dolusu)
Ekim alanı 5 desiy'ne kadar	33,9	80
Ekim alanı 5-10 desiy'ne kadar	66,2	116
Ekim alanı 10-20 desiy'ne kadar	70,3	197
Ekim alanı 20-50 desiy'ne kadar	76,9	358
Ekim alanı 50 desiy'nin üstünde	84,3	732
Ortalama	51,7	176

Burada artık çiftliklerin büyüklüğüne göre, çeşitli tarımsal çiftlik tipleri görüyoruz. Bu soruna dikkatlerini yöneltmiş olan istatistikçiler başka bir yörede de benzer sonuçlara vardılar. Orel vilayeti istatistikçileri, varlıklı köylülerde bir tane büyük baş hayvana, yoksul köylülerdekinden neredeyse iki kat fazla ahır gübresi düştüğünü bildiriyorlar. Çiftlik, 7,4 tane hayvanda, tane başına 391 pud, 2,8 tane hayvanda 208 pud gübreye sahip olur. Tane başına 400 pud "normal" sayılır, dolayısıyla norma ancak küçük azınlığı oluşturan, varlıklı köylülerde ulaşılır. Yoksul köylüler, samanı ve gübreyi ısınmak için kullanmak, hatta bazen gübreyi satmak vs. zorundadırlar.

Bununla bağıntılı olarak, atsız çiftliklerin sayısının fazlalaşması sorunu değerlendirilmek zorundadır. 1888 - 1891 yıllarında Avrupa Rusyası'nın 48 vilayetinde, 10,1 milyonluk toplam sayı içinde, 2,8 milyon, yani yüzde 27,3 atsız köylü çiftliği sayıldı. Yaklaşık 9 - 10 yıl sonra, 1896 - 1900'de, 11,1 milyon köylü çiftliği arasında 3,2 milyon, yani yüzde 29,2 atsız çiftlik vardı. Böylece köylülüğün artan mülksüzleştirilmesinden kuşku duyulamaz. Ancak bu sürece tarım bi-

limi bakış açısından bakıldığında, önce ilk bakışta paradoksal görünen bir sonuca varılır. Bu sonuca daha 1884'de, köylü çiftliklerimizde at başına düşen ekilebilir alanı, "normal" —tarım bilimi bakış açısından normal— bilimi üç tarla iktisadıyla karşılaştıran ünlü Narodnik yazar Bay V.V. tarafından varılmıştır ("Vyestnik Yevropi", 1884, No. 7). Köylülerin ***çok fazla*** at besledikleri ortaya çıktı; bir ata, tarım bilimince talep edilen 7 - 10 yerine, yalnızca 5 - 8 desiyatin ekilebilir alan düşüyordu.

> "Yani —diye sonuç çıkarıyordu V.V. —Rusya'nın bu bölgesinin (Merkezi Kara Topraklar Bölgesi) nüfusunun bir bölümünde at sayısının gerilemesi, bir dereceye kadar, koşum hayvanlarının sayısıyla işlenmesi gereken toprak yüzölçümü arasında normal orantının yeniden kurulması olarak değerlendirilmelidir."

Gerçekte bu paradoks, köylülerin bir bölümünde atların yokolmasımn, toprağın, işlenen toprağın yüzölçümüyle at sayısı arasında "normal" orantının kurulduğu varlıklı çiftliklerin elinde yoğunlaşmasıyla el ele yürümesiyle açıklanır. Bu "normal" orantı, "yeniden kurulmaz" (çünkü tarımımızda bu hiç görülmemiştir), bilakis yalnızca kır burjuvazisi tarafından elde edilir. "Anormallik" ise küçük köylü çiftliğindeki üretim araçlarının dağınıklığıdır; her biri bir ata sahip 1 milyon köylünün, bir milyon atın yardımıyla işlediği toprak yüzeyinin aynısı, varlıklı köylüler tarafından yarım ya da dörtte üç milyon atla daha iyi ve özenli işlenir.

Köylü çiftliğindeki cansız envanterde, alışılmış köylü envanteriyle gelişmiş tarımsal aletler arasında ayırım yapmak gerekir. Birincisinin dağılımı genel olarak koşum hayvanlarının dağılımıyla aynıdır; bu türden veriler köylü çiftliğinin karakteristiği için bize yeni bir şey vermez. Çok daha pahalı olan gelişmiş aletler ise yalnızca büyük işletmelerde rantabldır, yalnızca başarıyla gelişir ve benzersiz ölçüde yoğunlaşmış olan işletmelerde kullanılırlar. Bu yoğunlaşma üzerine sayısal veriler büyük öneme sahiptir, çünkü köylü ekonomisinin ***ilerlemesinin*** hangi doğrultuda, hangi sosyal koşullar altında gerçekleştiği hakkında tam bir yargıya yalnızca bunlar olanak sağlar. 1861'den beri bu açıdan ileriye doğru bir adım kaydedildiğine hiç

kuşku yok, ama yalnızca çiftlik beyi çiftliğinde değil, köylü çiftliğinde de bu ilerlemenin kapitalist karakteri çoğu kez reddedilir veya bundan kuşku duyulur.

Gelişmiş tarımsal aletlerin köylülük arasında dağılımı üzerine Zemstvo istatistiğinden veriler aşağıdadır:

	100 çiftlik başına düşen gelişmiş tarımsal alet sayısı	
	Orel vilayetinde iki kaza	Voronesji vilayetinde 1 kaza
Atı olmayan çiftlikler	0,1	
1 atı olan çiftlikler	0,2	0,06
2-3 atı olan çiftlikler	3,5	1,6
4 ve daha fazla atı olan çiftlikler	36,0	23,0
Ortalama	2,2	1,2

Bu yörede gelişmiş tarımsal aletler köylülük arasında nispeten az yaygındır. Bu tür aletlere sahip olan çiftliklerin yüzdesi çok düşüktür. Ama en alt gruplar bu tür aletleri neredeyse hiç kullanmazlarken, buna karşılık üst gruplarda sistematik bir kullanıma ulaşılır. Samara vilayeti, Novousensk kazasında çiftliklerin toplam yüzde 13'ü gelişmiş aletlere sahiptir, bu arada bu oran 5-20 arası koşum hayvanı olan grupta yüzde 40'a kadar ve 20 ve daha fazla koşum hayvanı olan grupta yüzde 62'ye kadar çıkar. Perm vilayeti Krasnoufimsk kazasında (bu kazanın üç reyonunda) 100 çiftliğe 10 gelişmiş alet düşüyor: bu genel ortalamadır; 20 - 50 desiyatin ekim alanına sahip 100 çiftliğe bu tür aletlerden 50, ve 50 desiyatin ekim alanına sahip 100 çiftliğe hatta 180 tane düşüyor. Çeşitli kazalarda rakamları karşılaştırmak için yukarıya aldığımız yüzde oranına baktığımızda, yüzde 20 varlıklı çiftliğin, toplam gelişmiş aletlerin yüzde 70-86'sına, yüzde 50 yoksul köylülerin ise yalnızca yüzde 1,3'le yüzde 3,6'sına sahip oldukları ortaya çıkıyor. Gelişmiş aletlerin köylülük arasındaki yaygınlığında ifadesini bulan ilerlemenin (bu konudan,

başkalarının yanısıra Bay Kaufmann da yukarıda adı geçen, 1907 tarihli kitabında sözediyor), varlıklı köylülüğün bir ilerlemesi olduğuna böylece hiç kuşku yoktur. Köylü çiftliklerinin toplam sayısının beşte üçü, atı olmayan ya da yalnızca bir ata sahip olan köylüler, bu tür gelişmiş aletleri neredeyse hiç kullanabilecek durumda değildir.

V

Köylü ekonomisi üzerine şimdiye kadarki açıklamalarımızın seyrinde, köylüleri herşeyden önce bağımsız çiftçiler olarak değerlendirdik, ancak aynı zamanda, alt grupların sürekli olarak bu çiftçilerin saflarından dışarıya itildiklerine dikkat çektik. Nereye itiliyorlar? Besbelli proletaryanın saflarına. Şimdi proletaryanın, özellikle kır proletaryasının bu oluşumunun hangi biçimde gerçekleştiğini ve tarımda emek piyasasının nasıl şekillendiğini ayrıntılı olarak değerlendirmeliyiz. Çalışarak ödemeye dayanan ekonomide tipik sınıfsal figürler, derebeyi olarak çiftlik sahibi ve kendisine toprak payı verilen köleleştirilmiş köylüyse, kapitalist ekonomi için, ücretli emek kullanan çiftçi ve kendisini hizmete sunan yanaşma veya gündelikçi tipiktir. Çiftlik beyinin ve varlıklı köylünün bir işverene dönüşümünü gösterdik. Şimdi de köylünün bir ücretli işçiye dönüşümünü görelim.

Varlıklı köylüler büyük miktarda ücretli emek kullanıyorlar mı? Köylü çiftliklerinin toplam sayısına oranla tarım işçileri çalıştıran çiftliklerin ortalama yüzdesini (çoğunlukla yapıldığı gibi) ele aldığımızda, bu rakam yüksek değildir: Taur vilayeti Dinyeper kazasında yüzde 12,9, Samara vilayeti Novousensk kazasında yüzde 9, Saratov vilayeti Kamişin kazasında yüzde 12,7, Perm vilayeti Krasnoufimsk kazasında yüzde 10,6, Orel vilayetinin iki kazasında yüzde 3,5, Voronej vilayetinin bir kazasında yüzde 3,8, Nijni-Novgorod vilayetinin üç kazasında yüzde 2,6. Ancak bu tür rakamlar gerçekte hayalidir, çünkü tarım işçisi çalıştıran çiftlikler çiftliklerin toplam sayısına oranlanır, bunların arasında tarım işçileri sağlayan çiftlikler de vardır. Her kapitalist toplumda burjuvazi nüfusun önemsiz bir azınlığını oluşturur. Ücretli işçi çalıştıran çiftliklerin sayısı her za-

man "küçük" olacaktır. Ama soru, burada özel bir ekonomi tipinin oluşup oluşmadığı veya ücretli işçi istihdamının tesadüfi bir olgu olup olmadığıdır. Zemstvo istatistiklerinin verileri buna da, varlıklı köylülük grubuna ait tarım işçisi çalıştıran çiftliklerin yüzdesinin her yerde tüm kazanın ortalamasıyla karşılaştırılamayacak kadar yüksek olduğunu gösteren gayet belirgin bir yanıt veriyor. İstisnai olarak, yalnızca tarım işçileri sayısı hakkında değil, gündelikçi istihdam hakkında da, yani ücretli emeğin tarım için tipik biçimi üzerinde de bilgi veren, Perm vilayeti Krasnoufimsk kazası için veriler aşağıdadır:

		Ücretli işçi çalıştıran çiftliklerin yüzdesi			
	Çiftlik başına erkek işgücü	Vadeli işçiler	Kuru ot hasadı için	Tahıl hasadı için	Harman dövmek için
Ekim alanı olmadan	0,6	0,15	0,6	—	—
Ekim alanı 5 desiy'ne kadar	1,0	0,7	5,1	4,7	9,2
Ekim alanı 5-10 desiy.	1,2	4,2	14,3	20,1	22,3
Ekim alanı 10-20 desiy.	1,5	17,7	27,2	43,9	25,9
Ekim alanı 20-50 desiy.	1,7	50,0	47,9	69,6	33,7
Ekim alanı 50 desiy'in üstünde	2,0	83,1	64,5	87,2	44,7
Ortalama	1,2	10,6	16,4	24,3	18,8

Ekonomik olarak iyi durumdaki çiftliklerin yoksul çiftliklerden daha kalabalık ailelere sahip olduğunu görüyoruz. Yine de bunlar karşılaştırılamayacak kadar çok ücretli işçi çalıştırırlar. "Aile işbirliği" işletmenin genişletilmesinin temeli olarak hizmet eder ve bu biçimde bir kapitalist işletme haline gelir. En üst gruplarda ücretli işçilerin çalıştırılması açıkça sistem haline gelir, genişletilmiş işletme yönetiminin koşulu olur. Bu arada ücretli işçi çalıştırmanın orta köylü gruplarında bile gayet yaygın bir olgu olduğu ortaya çıkıyor: en üst iki grupta (toplam sayının yüzde 10,3'ü) çiftliklerin çoğu ücretli

işçi çalıştırıyorsa, 10-20 desiyatin ekim alanına sahip (toplam sayının yüzde 22,4'ü) olan grupta çiftliklerin ***beşte ikisinden fazlası*** hasat için gündelikçi tutarlar. Buradan, varlıklı köylülüğün, hizmetinde bulunan milyonluk yanaşma ve gündelikçiler ordusu olmaksızın varlığını sürdüremeyeceği sonucu çıkar. Yanaşmalı çiftlik-lerin yüzdesi gördüğümüz gibi, kazadan kazaya önemli dalgalanmalar gösterse de, bu tür çiftliklerin köylülüğün en üst gruplarında yoğunlaşması, yani varlıklı köylülerin girişimcilere dönüşmesi kuşkusuz genel bir olgudur. Yüzde 20 oranındaki varlıklı çiftliklere, yanaşması olan çiftliklerin toplam sayısının yüzde 48 - 78'i düşer.

Diğer kutupta istatistik bize, kural olarak, her türden ücretli işçi sağlayan çiftliklerin sayısı üzerine bir bilgi vermez. Zemstvo istatistiği, vali raporlarının ve çeşitli makamların eski devlet istatistiğiyle karşılaştırıldığında, bir dizi sorunda çok büyük ilerlemeler kaydetti, ama bir bakımdan eski bürokratik bakış açısı Zemstvo istatistiğinde de korundu, bu da köylülerin sözümona "iş kazançları" sorunudur. Kendi toprak parçasında tarım, köylülerin esas uğraşı bunun dışındakiler ise "iş kazancı" veya "zanaat" sayılıyor, bu arada burada, ayrı tutulmaları politik-ekonominin Abc'sinin gereği olan ekonomik kategoriler aynı kefeye konuyor. "Tarımsal zanaat erbabı" kategorisi içine örneğin, ücretli işçiler kitlesinin yanında bağımsız girişimciler, örneğin karpuz ve kabak tarlaları sahipleri de düşer, onların yanında "iş kazancına sahip çiftlikler" olarak dilenci ve satıcılar, hizmetçiler ve zanaat ustaları da anılır vs. Bu korkunç ekonomik-politik karışıklığın, serfliğin doğrudan bir kalıntısı olduğu açıktır. Toprak sahibi için ***onun*** haraçgüzar köylülerinin ne işle meşgul olduğu: satıcı mı, ücretli işçi mi yoksa bağımsız esnaf mı olduğu gerçekte hiç farketmiyordu: tüm serfler beden rantını [Leibzins: —angarya —ÇN] aynı biçimde ödemekle yükümlüydüler, bunların hepsi geçici ve koşullu olarak esas uğraşlarından gıyapta sayılıyorlardı.

Serfliğin kaldırılmasından sonra bu anlayış, gerçeklikle gittikçe şiddetli bir zıtlığa düştü. İş kazancı olan köylü çiftliklerinin çoğunluğu hiç kuşkusuz ücretli işçi sağlayanlar arasına dahildi, ama

bunun hakkında tam bir fikir edinemeyiz, çünkü toplam sayı içine bağımsız esnaflık yapan daha küçük grup da girer, ve böylece yoksul köylülerin sefil durumu ***örtbas*** edilmiş olur. Söylenenleri anlaşılır hale getirmek için bir örnek vermek istiyoruz. Samara vilayeti Novousensk kazasında istatistikçiler toplam "esnaf" kitlesi içinden "tarım esnaflığı"nı öne çıkardılar. Tabii bu tanım da tam değildir, ancak mesleklerin sayılması en azından, bu tür "esnaflık yapan" 14 063 kişiden 13 297'sinin yanaşma ve gündelikçi olduğunu gösteriyor. Burada ücretli işçilerin ağırlığı çok büyüktür. Tarım esnaflığının dağılımı şöyledir:

	erkeklerden tarım esnaflığı yapanların yüzdesi
Koşum hayvanı olmayan	71,4
1 tane koşum hayvanı olan	48,7
2-3 tane koşum hayvanı olan	20,4
3-5 tane koşum hayvanı olan	8,5
5-10 tane koşum hayvanı olan	5,0
10-20 tane koşum hayvanı olan	3,9
20 ve daha fazla " "	2,0
Kaza ortalaması	25,0

Buna göre atsız köylülerden onda yedisi, 1 atı olan köylülerden neredeyse yarısı ücretli işçidir. Perm vilayeti Krasnoufimsk kazasında tarımsal esnaflı çiftliklerin ortalama oranı yüzde 16,2'dir, ekim alanı olmayan çiftlikler arasında "esnaflar"ın yüzdesi 52,3, 5 desiyatine kadar ekim alanı olan köylüler arasında yüzde 26,4'tür. Tarımsal esnaflığın ayrıca gösterilmediği başka kazalar için tablo bu kadar göze batıcı değildir, ama "esnaflığın" ve "iş kazancının", alt grupların bir spesiyalitesi olduğu genel bir kural olarak kalıyor. Bu gruptaki yüzde 50 çiftliğe, iş kazancı olan çiftliklerin toplam sayısının yüzde 60-93'ü düşüyor.

Buradan, alt köylü gruplarının, özellikle atsız ya da yalnızca tek atlı çiftliklerin, ulusal ekonominin genel yapısındaki konumları

bakımından, ***toprak payına sahip yanaşma ve gündelikçi*** (geniş anlamda — ücretli işçi) oldukları görülüyor. Çıkarılan bu sonuç, 1861'den sonra tüm Rusya için ücretli emek kullanımının gelişimi üzerine istatistik tarafından, aynı şekilde alt grupların gelir kaynakları üzerine bütçe araştırmaları tarafından ve nihayet bunların hayat standartları üzerine istatistik tarafından da onaylanıyor. Şimdi bu üç kanıta biraz daha ayrıntılı eğilmek istiyoruz.

Tüm Rusya'da ücretli kır işçilerinin artışı üzerine genel rakamlara tarımsal ve tarımsal olmayan ayrımı tam yapılmaksızın yalnızca gezginci işçilerde sahibiz. Birinin mi yoksa diğerinin mi çoğunlukta olduğu sorusu, Narodnik yazınında birincilerin yararına yanıtlanıyordu, ama biz karşıt görüşten yana olan nedenleri saymaya devam edeceğiz. 1861 sonrasında köylülük arasında gezginci işçilerin hızlı artması olgusu konusunda hiçbir kuşku yoktur. Bütün kaynaklar bunu kanıtlıyor. Pasaport harçları ve düzenlenen pasaportlar üzerine rakamlar da bu konuda yaklaşık bir istatistiki anlatım veriyor. 1868 yılında pasaport harçlarından gelirler 2,1 milyon ruble, 1884'te 3,3 milyon ruble, 1894'te 4,5 milyon ruble tutuyordu. Bu iki kattan fazla bir artıştır. Düzenlenen pasaportların ve seyahat izin belgelerinin sayısı 1884'te Avrupa Rusyası'nda 4,7 milyon, 1897'de 7,8 milyon ve 1898'de 9,3 milyon tutuyordu. Burada 13 yıl içinde iki kat bir artış görüyoruz. Bütün bu rakamlar genel olarak başka hesaplamalara da uygundur, örneğin Zemstvo istatistiğinin çoğunlukla eskimiş, 20 vilayetin 126 kazası için özetlenmiş ve gezginci işçilerin tahmini sayısını 5 milyon olarak vermiş olan Bay ***Uvarov***'un hesaplamaları. G.S. Korolenko, yerel işgücü fazlası üzerine rakamlara dayanarak bunu 6 milyon olarak tahmin etti.

Bunun "Büyük çoğunluğu", Bay Nikolai-on'un söylediği gibi, tarım esnaflığıdır. Ben, "kapitalizmin gelişmesi"nde*, 60'lı, 80'li ve 90'lı yılların istatistiklerinin ve araştırmalarının varılan bu sonucun yanlışlığını bütünüyle kanıtladığını ayrıntılı olarak gösterdim. Gezginci işçilerin büyük çoğunluğunda olmasa da çoğunluğunda, tarımsal

* *Bkz. "Bütün Eserler" Cilt III. —**Alm. Red.***

i şçiler çoğunlukta değildir. Avrupa Rusyası'nda 1898'de düzenlenmiş yerleşme izinleri* üzerine, vilayetlere göre hazırlanmış en eksiksiz ve en yeni rakamlar aşağıdadır:

Vilayet grupları	1898'de düzenlenen yerleşim izinleri
1-Tarım dışı göç eden işçilerin egemen olduğu 17 vilayeti	3 369 597
2-Geçiş tipindeki 12 vilayeti	1 674 231
3-Tarımsal göç eden işçilerin egemen olduğu 21 vilayet	2 765 762
50 vilayette toplam	7 809 590

Geçiş tipindeki vilayetler için, işçilerin yarısının tarımsal olduğunu varsayarak, bu durumda ***yaklaşık***, en muhtemel dağılım şöyle olacaktır: yaklaşık 4,2 milyon tarımsal olmayan ve ***yaklaşık 3,6 tarımsal ücretli işçi.*** Bay Rudnyev tarafından hesaplanmış olan rakam bununla karşılaştırılsın; Bay Rudnyev 1894'te 19 vilayetin 148 kazası için Zemstvo istatistiğinin materyalini bir araya topladı ve tarımsal gezginci işçilerin yaklaşık sayısını 3,5 milyon olarak hesapladı. Bu rakam, 80'li yılların materyaline göre, gerek yerel gerekse de tarımsal gezginci işçileri kapsıyor. 90'lı yılların sonunda, yalnızca tarımsal gezginci işçilerin sayısı aynen bu kadar yüksekti.

Tarımsal gezginci işçilerin sayısının artması, gerek çiftlik beyi gerekse de köylü iktisadında izlediğimiz, tarımda kapitalist girişimciliğin gelişmesiyle doğrudan bağıntı içindedir. Örneğin tarımda makinelerin kullanımını alalım. Bunun varlıklı köylülerde girişimciliğe geçiş anlamına geldiğini kesin rakamlar temelinde kanıtladık. Fakat çiftlik beyi iktisadında makinelerin ve genel olarak gelişmiş aletlerin kullanımı, kaçınılmaz olarak, çalışarak ödemenin kapitalizm tarafından bir kenara itilmesi anlamına gelir. Köylü envanterinin yerine

* *Eski Rusya'da ülke içinde seyahat için ve ikametgahın değişimi için özel bir izin gerekiyordu. Seyahat pasaportu (iç pasaport), seyahat ve herhangi bir yerde kalma hakkını, yerleşme izni yalnızca belirli bir yere yerleşme hakkını veriyordu. —**Alm. Red.***

çiftlik beyi envanteri geçer; eski üç tarla iktisadının yerine, yeni aletlerin kullanımıyla bağıntılı olan yeni teknik usuller geçer; borç köleliği içine düşmüş olan köylü gelişmiş aletlerle çalışma için işe yaramaz ve onun yerini yanaşma veya gündelikçi alır.

Avrupa Rusyası'nın, reformdan sonra makinelerin en büyük yaygınlığa ulaştığı bölgelerinde, göçmen işçilerin ücretli emeğinin kullanımı da çok yaygındır. Bunlar, Avrupa Rusyası'nın güney ve doğu sınır bölgeleridir. Bu bölgelere dışarıdan tarım işçilerinin gelişi, son derece tipik ve açık kapitalist ilişkilerin oluşması sonucunu doğurdu. Eski ve hâlâ egemen olan çalışarak ödeme sistemini, gittikçe daha fazla gün yüzüne çıkan yeni akımla karşılaştırmak için, bunu incelemek zorundayız. Herşeyden önce, güneyin tarımda en yüksek ücretlere sahip olduğu vurgulanmalıdır. 10 yıla yayılan (1881-1891) ve böylece her türlü rastlantısal iniş çıkışı dışlayan istatistiğe göre, Rusya'da Taur, Besarabya ve Don bölgesi vilayetleri en yüksek ücretlere sahiptir. Burada bir işçi, yemek ve barınma dahil yıllık sözleşmeyle 143,5 ruble, bir sezon işçisi (yazın) 55,67 ruble alır. İşçi ücretinin yüksekliğinde ikinci sırada, endüstriyel olarak en fazla gelişmiş bölgeler: Petersburg, Moskova, Vladimir, Yaroslavl vilayetleri vardır. Burada yıllık sözleşmeli bir işçi 135,80 rublelik bir ücret, vadeli bir işçi 53 ruble alır. En düşük ücretler merkezi tarım vilayetlerinde (Kazan, Pensa, Tambov, Ryazan, Tula, Orel, Kursk), yani tam da çalışarak ödemenin, borç köleliğinin ve derebeyliğin her türlü kalıntısının en güçlü olduğu bölgelerde ödenir. Burada yıllık sözleşmeli bir tarım işçisi yalnızca 92,95 rublelik bir ücret, yani kapitalist bakımdan en fazla gelişmiş vilayetlerdekinden birbuçuk kat az, bir sezon işçisi 35,64 ruble, yani bir yaz boyunca Güney'dekinden 20 ruble az alır. Tam da bu merkezi bölgeden işçi göçü özellikle fazladır. Her ilkbaharda 1,5 milyondan fazla insan buradan, kısmen tarımsal iş için (esas olarak güneye, ama bir bölümü de, daha sonra göreceğimiz gibi, endüstriyel vilayetlere), kısmen tarımsal olmayan iş için başkentlere ve endüstriyel vilayetlere taşınır. Göçün bu ana bölgesiyle, dışarıdan akımın bu iki ana bölgesi (tarımla uğraşan Güney ve iki endüstri vilayetiyle başkentler) arasında orta yükseklikte

ücretlere sahip vilayetler vardır. Bu vilayetler, "en ucuz" ve en aç merkezi bölgeden, işgücünün bir kısmını çeker, bu arada aynı zamanda işçilerin bir bölümünü pahalı yörelere devreder. Bay Korolenko'nun "Özgür Ücretli Emek" üzerine kitabında bu işçi göçleri ve nüfus kaymaları süreci kapsamlı bir materyal temelinde ayrıntılı olarak gösterilmiştir. Kapitalizm bu biçimde (tabii sermayenin bakış açısından bakıldığında) nüfusun daha eşit bir dağılımını sağlar; tüm ülkede ücretleri eşitler ve gerçekten yekpare bir ulusal emek piyasası yaratır; köleleştirilmiş köylüyü yüksek ücretlerle "baştan çıkararak", eski üretim yöntemlerinin ayağının altından zemini yavaş yavaş kaydırır. Çiftlik sahibi beylerin, yerel işçilerin bozuldukları üzerine sonsuz şikayetleri, göçün sözümona sonuçları olarak sefahat ve ayyaşlık üzerine, işçilerin kentten beraberlerinde getirdikleri "düşkünlük" üzerine şikayetleri vs. vs. bu yüzdendir.

Dışarıdan en güçlü işçi akımı olan bölgelerde 20. yüzyılın sonlarına doğru tarımda oldukça büyük kapitalist girişimler ortaya çıktı. Kapitalist işbirliği, örneğin batöz gibi makinelerin kullanımında ortaya çıktı. Cherson vilayetinde tarım işçilerinin çalışma ve yaşam koşullarını anlatan Bay Tesyakov, beygir gücüyle çalışan bir batözün 14-23 ve daha fazla işçi gereksindiğini, buharla çalışan bir batözün ise 50-70 işçi gereksindiğini söylüyor. Bazı çiftliklerde 500-1000 işçi istihdam ediliyordu, tarım için olağanüstü yüksek bir rakam. Kapitalizm, yüksek ücret ödenen erkek işgücünün yerine, kadın ve çocuk emeğini geçirme olanağı verdi. Örneğin eskiden 40 000'e kadar, ama geçen yüzyılın 90'lı yıllarında 20 000 - 30 000 işçinin biraraya geldiği Taur vilayetinin ana emek pazarlarından biri olan Kachovka kasabasında, 1890 yılında yüzde 12,7'ye kadar, 1895 yılında ise artık yüzde 25,6 kadın kaydedildi. Çocukların sayısı 1893'te yüzde 0,7, 1895'de ise artık yüzde 1,69'du.

Kapitalist tarım işletmeleri Rusya'nın her köşe bucağından işçileri çekti, onları gereksinimlerine göre tasnif etti ve fabrika işçilerininkine benzer bir tür hiyerarşi yarattı. Örneğin tam işçi, yarım işçi ayırımı yapılıyor, ve sonuncuların arasında yine "daha büyük yardımcı işçiler" (16-20 yaş arası) ve "küçük yardımcılar" (8-14 yaşları arasında çocuklar) ayrılır. Burada toprak sahibi ile "onun"

köylüleri arasında sözümona "patriyarkal" ilişkilerden hiçbir iz kalmaz. İşgücü, başka her şey gibi meta haline gelir. "Hakiki Rus" köleleştirme ortadan kaybolur ve yerini haftalık ücret ödenmesine, amansız rekabete ve işçilerle işverenlerin sözleşmelerine bırakır. Emek pazarlarında büyük işçi kitlelerinin birikmesi, aynı zamanda korkunç sağlıksız çalışma koşulları, büyük tarımsal işletmeler üzerinde bir kamu denetimi sağlama çabalarına yol açtı. Bu çabalar tarımda "büyük endüstri" için karakteristiktir, ama politik özgürlüğün ve legal işçi örgütlerinin yokluğu karşısında tabii ki hiçbir biçimde sürekli olamazlar. Dışarıdan gelen işçilerin çalışma koşullarının ne kadar ağır olduğu, çalışma süresinin 12,5 - 15 saat tutmasından anlaşılabilir. Makine başında kazalar günlük olgulardandır. Meslek hastalıkları da (örneğin batözde çalışan işçilerde) yaygındır vs. 19. yüzyılın sonundan beri Rusya'da, en üst Amerikan gelişmişliği içinde katıksız kapitalist sömürünün tüm "görkemleri"yle, çalışarak ödeme ve angarya ekonomisinin, ileri ülkelerde çoktan yokolmuş katıksız ortaçağ yöntemleri yanyana gözlemlenebilir. Rusya'da tarım ilişkilerinin tüm muazzam çeşitliliği, derebeylik ve burjuva sömürü yöntemlerinin bu içiçe geçmişliğinden kaynaklanır.*

Rus tarımında ücretli emeğin koşullarının anlatımını bitirmek için, en alt köylü gruplarının çiftlikleri hakkındaki bütçe istatistiklerine dikkat çekmek istiyoruz. Ücretli emek burada "iş kazancı" veya "esnaflık" dolambaçlı tanımı altında bulunur. Bu kaynaktan gelirlerin tarım gelirlerine oranı nedir?. Atsız ve bir atlı köylülerin Voronej bütçe hesaplaması bu konuda tam bilgi veriyor. Atsız köylülerde tüm kaynaklardan toplam gelirler 118,10 ruble tutuyor, buradan tarıma düşen 57,11 ruble, "esnaflığa" düşen 59,04 rubledir. Son miktar "kişisel esnaflık" geliri olarak 36,75 ruble ve "çeşitli gelirler" olarak 22,29 rubleden oluşur. ***Toprağın kiraya verilmesi gelirleri*** de buraya dahildir! Bir atlı köylülerde brüt gelirler 178,12 ruble tutar, bunun 127,69 rublesi tarımdan ve 49,22 rublesi esnaflıklardandır (35 ruble kişisel esnaflıklardan, 6 ruble arabacılık hizmetlerinden, 2 ruble ticaret ve endüstri girişimleri ve tesislerinden ve 6 ruble çeşitli gelirler).

---

* *Bu konu hakkında daha fazla ayrıntı, eldeki baskının III. Cilt'inde, "Rus Sosyal-Demokrasisinin Tarım Programı"nda.* —***Alm. Red.***

Buradan tarım için giderleri çıkardığımızda, geriye esnaflıktan 49,22 rubleye karşılık, tarımdan 69,37 ruble gelir kalır. Rusya'daki köylü çiftliklerinin toplam sayısının beşte üçü geçimini böyle sağlıyor. Bu tür köylülerin yaşam standardının yanaşmalarınkinden daha yüksek olmaması, evet bazen daha düşük olması anlaşılır bir şeydir. Aynı Voronej vilayetinde, yıllık sözleşmeli işçiler için ortalama ücret (1881-1891 on yılı) 57 ruble tutar, ek olarak 42 ruble de geçim masrafı. Buna karşılık atsız köylüde ***tüm ailenin*** (4 kişi) geçim masrafları yılda 78 ruble, tek atlı ve beş kişilik ailesi olan köylüde 98 ruble tutar. Çalışarak ödeme, vergiler ve kapitalist sömürü dolayısıyla Rus köylüsü öylesine dilencivari bir açlık sınırına düşürülmüştür ki, bu Avrupa'da inanılmaz görünmektedir. Orada böylesi bir sosyal tip sefil olarak tanımlanır.

VI

Köylülüğün ayrışması üzerine bütün açıklamalarımızdan bir sonuç çıkarmak için, çeşitli zamanlarda çeşitli köylü grupları üzerine yargıda bulunmamıza olanak sağlayan, literatürde tüm Avrupa Rusyası için varolan tek özetleyici materyali alıntılamak istiyoruz. Bu, askeri at sayımı materyalidir. "Kapitalizmin Gelişmesi" kitabımın ikinci baskısında, Avrupa Rusyası'nın 48 vilayeti için bu materyali 1888-1891 yılları, aynı şekilde 1896-1900 yılları için özetledim. En önemli sonuçlar aşağıdadır:

	Toplam	%	Toplam	%
Atsız köylüler	2,8	27,3	3,2	29,2
Bir atlı köylüler	2,9	28,5	3,4	30,3
İki atlı köylüler	2,2	22,2	2,5	22,0
Üç atlı köylüler	1,1	10,6	1,0	9,4
Dört atlı köylüler	1,1	11,4	1,0	9,1
Toplam	10,1	100,0	11,1	100

Daha önce geçerken belirtmiş olduğumuz gibi, rakamlar köylülüğün artan mülksüzleştirilmesini kanıtlıyor. Köylü çiftlikleri sayısındaki tam bir milyonluk artış, en alt grupların artış payına düşüyor. Atların toplam sayısı bu dönemde 16, 91'den 16, 87 milyona inmiştir, yani bütün köylülük at bakımından biraz yoksullaşmıştır. 1888 - 1891'de çiftlik başına 5,5 ata sahip olan en üst grup da, 1896 - 1900'de 5,4 ata düşmüştür.

Bu rakamlardan kolayca, köylülük içinde "farklılaşmanın" gerçekleşmediği sonucu çıkarılabilir: en yoksul grup en çok arttı, en zengini en güçlü geriledi (çiftliklerin sayısına göre). Bu farklılaşma değil, bilakis sefaletin tesviyesidir! Bu tür yöntemlere dayanan böylesi sonuçlarla literatürde çok sık karşılaşılır. Ama bu grubun diğer gruplara kıyasla köylülük içinde oranının değişip değişmediği sorusunu sorarsak, bambaşka bir şey görürüz. 1888 - 1891'de alt grupların oluşturduğu köylü çiftliklerinin yarısı, toplam at sayısının yüzde 23,7'sine ve 1896 - 1900 yıllarında da aynı miktara sahipti. Çiftliklerin beşte biri, en varlıklıları, birinci dönemde toplam at sayısının yüzde 52,6'sına, ikinci dönemde yüzde 53,2'sine sahipti. Grupların birbiriyle orantısının neredeyse hiç değişmeden kaldığı açıktır. Köylülük yoksullaştı, varlıklı gruplar yoksullaştı, 1891 krizinin etkisi güçlü oldu, fakat kır burjuvazisinin düşkünleşmiş köylülük karşısında konumu bu yüzden değişmedi ve zaten değişemezdi de.

Köylülüğün ayrışması üzerine tek tek istatistiki rakamlara dayanarak yargıya varmaya çalışanlar tarafından bu durum sıkça gözardı edilir. Atların dağılımı üzerine tek tek verilerin, kendi başlarına, köylülüğün ayrışması sorununu herhangi bir biçimde aydınlatabileceğine inanmak gülünç olurdu. Bu dağılım, eğer köylü ekonomisi üzerine ***bütün materyalle*** bağıntı içinde değerlendirilmezse, tek başına hiçbir şey kanıtlamaz. Ancak bu materyali incelediğimizde ve köylü grupları arasında toprağın kiralanması ve kiraya verilmesinin dağılımında, gelişmiş aletlerin ve gübrelemenin, iş kazancının ve satın alınan toprağın, ücretli işçilerin ve hayvan mevcudunun dağılımında ortak temas noktaları saptadığımızda, ancak sözkonusu olgunun bütün bu çeşitli yanlarının birbiriyle ayrılmaz biçimde bağlı

olduğunu kanıtladığımızda ve gerçekten iki karşıt ekonomik tipin, proletaryanın ve kır burjuvazisinin oluşumunu gösterdiğimizde, ancak bütün bunları saptadığımızda ve yalnızca saptadığımız ölçüde, tek tek verileri, atların dağılımı üzerine verileri de, yukarıda ortaya konan bütünün ***örneklendirilmesinde*** kullanabiliriz. Buna karşılık bizim karşımızda, diyelim ki varlıklı köylülerde belirli bir dönemdeki at sayısının gerileyişinin şu ya da bu örneğine dayanılırsa, köy burjuvazisi ve köylülüğün diğer grupları arasında ilişki hakkında ***tek başına buradan*** herhangi bir sonuç çıkarmak en büyük saçmalık olurdu. Hiçbir kapitalist ülkede, hiçbir ekonomi dalında eşit gelişme yoktur, ve (pazarın egemenliği altında) bu olamaz da: kapitalizm, sıçramalı, zikzaklı, bazen hızlı adımlarla ilerlemekten, bazen geçici olarak önceki düzeyin altına düşmekten başka türlü ***gelişemez***. Ve Rus tarım krizi ve gelecek devrim sorununun özü, kapitalizmin gelişme derecesinin veya gelişme temposunun ne olduğu değil, bilakis bunun, kapitalist bir kriz ve devrim olup olmadığı, köylülüğün, köy burjuvazisi ve proletaryaya dönüşümü koşulları altında gerçekleşip gerçekleşmediği, köy ortaklığı içinde tek tek çiftlikler arasındaki ilişkilerin burjuva ilişkiler olup olmadığıdır. Başka bir deyişle: Rusya'da tarım sorununa ilişkin her araştırmanın ilk görevi, tarım ilişkilerinin sınıf karakterinin niteliği için temel verileri saptamaktır. Ancak bundan sonra, hangi sınıflarla ve hangi gelişme doğrultusuyla karşı karşıya olduğumuz açıklığa kavuşturulduktan sonra, kısmi sorunlardan, gelişme temposundan, şu ya da bu sapmalardan, genel doğrultudan vs. sözedilebilir.

Reform sonrası dönemde Rus köylü ekonomisinin Marksist kavrayışının temeli, onun küçük-burjuva karakterinin tanınmasıdır. Marksist kamptan iktisatçılarla Narodnik iktisatçılar arasındaki kavgada da her şey, bu karakteristiğin doğru olup olmadığı, bunun Rus köylü ekonomisine uygulanabilir olup olmadığı ile ilgiliydi (eğer görüş ayrılıklarının gerçek özü gerçekten açıklığa kavuşturulmak isteniyorsa, bununla ilgili olmak da zorundaydı). ***Bu*** sorunu tüm kesinliğiyle ortaya koymuş olmaksızın, her hangi bir somut veya pratik soruna doğru tek bir adım atılamaz. Örneğin, önce tarım devrimimizin esasen

hangi doğrultuda yürüdüğü, olayların şu ya da bu gidişatında hangi sınıfların kazançlı çıkacağını saptamış olmadan, tarım sorununun çözümü için 19. yüzyıldan 20. yüzyıla aktarılmış şu ya da bu yöntemi araştırmaya kalkmak, tümüyle umutsuz ve şaşkınlığı kanıtlayan bir girişim olurdu.

Yukarıda köylülüğün ayrışması üzerine topladığımız ayrıntılı veriler, özellikle tarım devriminin, onlar kavranmaksızın daha ileriye gidilemeyecek olan bütün diğer sorunlarının temeli üzerine açıklık sağlıyor. Rusya'nın çeşitli yörelerinde ayrıntılı olarak incelediğimiz, çeşitli köylü grupları arasında karşılıklı ilişkilerin toplamı bize tam da köy ortaklığı içinde sosyo-ekonomik ilişkilerin karakterini gösteriyor. Bu karşılıklı ilişkiler bize, verili tarihsel koşullar altında köylü çiftliklerinin küçük-burjuva karakterini açıkça gösteriyor. Marksistler, tarımsal küçük üreticinin (pay verilen toprak üzerinde mi yoksa başka bir toprak üzerinde mi çalıştıkları farketmez) meta ekonomisinin gelişimi altında kaçınılmaz olarak küçük-burjuva olduğunu söylediklerinde, bu önerme itirazlara yolaçtı: bunun kanıtlanamayacağı, bunun, yabancı formüllerin bizim kendine özgü koşullarımıza şabloncu aktarımı olduğu söylendi. Fakat grupların karşılıklı ilişkileri üzerine, toprağın kiralanmasında yoksul topluluk üyelerinin zenginler tarafından geçilmesi üzerine, toprak kölelerinin istihdamı ve bunların zengin köylüler tarafından ücretli işçiye dönüştürülmesi üzerine vs. vs. veriler — bütün bunlar Marksizmin teorik sonuçlarının doğruluğunu kanıtlıyor ve onları çürütülmez kılıyor. Rusya'nın ekonomik gelişiminin doğrultusu için köy ortaklığının önemi sorunu bu verilerle ***reddedilmez biçimde belirleniyor,*** çünkü (öyle kafadan uydurulmuş değil) gerçek köy topluluğunun tam da bu gerçek doğrultusu, yukarıdaki materyalimiz ile gösteriliyor. Pay verilen toprakta yaratılan dengelemeye rağmen, toprağın yeniden paylaştırılmasına vs. rağmen, köylülerimizin köy topluluğundaki gerçek ekonomik gelişimlerinin, tam da bir köy burjuvazisinin oluşumu ve yoksul köylü kitlesinin proletarya saflarına itilmesi doğrultusunda yürüdüğü ***görülüyor.*** İleride göreceğimiz gibi, gerek Stolipinci tarım

politikası*, gerekse de Trudovikler tarafından talep edilen toprağın ulusallaştırılması, tarım sorununun "çözümü"nün bu iki biçimi arasında, sosyal gelişmenin hızı, üretici güçlerin gelişimi ve kitle çıkarlarının azami korunması bakımından büyük bir fark olmasına rağmen, bu gelişme doğrultusundadır.

Şimdi bir de Rusya'da pazar için çalışan tarımın gelişimi sorununu değerlendirmemiz gerekiyor. Şimdiye kadarki anlatımımız, Reform sonrası bütün dönemin, ticaret ve değiş-tokuşun gelişimiyle belirlendiği herkesçe bilinen gerçeğini varsayım olarak içeriyordu. Bu önermeyi desteklemek için istatistiki kanıtların sunulması bize tümüyle gereksiz görünüyor. Ancak, birincisi, bugünkü köylü ekonomisinin pazara artık ne ölçüde tabi olduğunu ve ikincisi, tarımın pazara artan tabiyeti ölçüsünde hangi ***özel*** biçimleri aldığını göstermek zorundayız.

Birinci soru üzerine en eksiksiz veriler, Voronej Zemstvo'sunun bütçe istatistiğinde vardır. Burada bir köylü ailesinin parasal gelir ve giderlerini toplam gelir ve giderlerinden ayırabiliriz (brüt gelir ve giderler daha önceden belirtilmişti). Pazarın rolünü gösteren bir tablo aşağıdadır:

	Köylünün toplam gider ve gelirleriyle karşılaştırıldığında parasal gider ve gelirleri (yüzdeyle)	
Atı olmayan köylüler	57,1	54,6
1 Atı olan köylüler	46,5	41,4
2 Atı olan köylüler	43,6	45,7
3 Atı olan köylüler	41,5	42,3
4 Atı olan köylüler	45,4	40,8
5 ve daha fazla Atı olan köylüler	60,2	59,2
Ortalama	49,1	47,5

* *Başbakan Stolipin'in "Tarım Reformu" 22 (9) Kasım 1906 tarihli kararnameyle yürürlüğe kondu ve tek tek köylülerin toprak paylarıyla köy topluluğundan ayrılmasını teşvik etmeyi ve köylülerin özel toprak mülkiyetinin, yani kırsal burjuvazinin oluşumunu amaçlıyordu. Konuya ilişkin ayrıntılı bilgi eldeki baskının IV. Cilt'indedir. ("Skvorzov-Styepanov'a Mektup", "Geçici Hükümetin Tarım Politikası Sorununa İlişkin" ve ayrıca açıklayıcı notlar.) —**Alm. Red.***

Böylece bizzat bir ***orta*** köylünün çiftliği dahi —varlıklı ve yoksullaşmış, yarı-proleter köylülerin çiftliğinden hiç sözetmiyoruz— olağanüstü yoğun ölçüde pazara tabidir. Bu yüzden, köylü çiftliği hakkında pazarın, değiş-tokuşun, meta üretiminin egemen ve artan rolünü küçümseyen bütün açıklamalar temelden yanlıştır. Derebeylik latifundiyalarının ve çiftlik beyine ait toprak mülkiyetinin yokedilmesi, 19. yüzyılın sonunda Rus köylülüğünün bütün düşünce ve duygularının yöneldiği bu önlem, pazarın gücünü zayıflatmayacak, bilakis ***artıracaktır***, çünkü çalışarak ödeme ve borç köleliği ticaretin ve meta üretiminin gelişimini ***engeller***.

İkinci soruna ilişkin olarak, sermayenin tarıma sızmasının, eğer tüm Rusya'yı ilgilendiren genel materyalle sınırlı kalınırsa doğru anlaşılamayacak olan kendine özgü bir süreç olduğuna dikkat çekilmelidir. Tarım bir hamlede, pazar için çalışan bir tarım haline gelmez, ve bu gelişme çeşitli çiftliklerde ve devletin çeşitli yörelerinde eşit gerçekleşmez. Tersine pazar, tüm karışıklığı içinde, tarımın bir yörede bir yanını, başka bir yörede diğer yanını kendine tabi kılar, bu arada diğer yanlar ortadan kaybolmaz, bilakis "belirleyici olana", yani parasal yana uyum sağlar. Örneğin bir yörede, ağırlıkla pazar için çalışan tahıl ekonomisi oluşur: pazar için üretilen ana ürün tahıldır. Böyle bir çiftlikte hayvancılık tali bir rol oynar, ve tahıl eken çiftliğin tekyanlı gelişimi halinde neredeyse yokolur. Örneğin Amerika'nın Uzak-Batı'sında "buğday fabrikaları" bazen bir yaz boyunca neredeyse tümüyle hayvansız örgütleniyordu. Başka yörelerde, esas olarak pazar için çalışan hayvancılık çiftlikleri ortaya çıkar ; burada sürüm için üretilen ana ürünler et ve süt ürünleridir. Salt tarım çiftliği burada hayvancılığa uyum sağlar. Gerek çiftliğin boyutunun gerekse de örgütlenme yöntemlerinin, iki durumda farklı olacağı açıktır. Kent yakınındaki bir süt hayvanları çiftliği, ekim alanının büyüklüğüyle değerlendirilemez. Bozkır bölgesindeki bir tarım köylüsünün, bir bostancının, bir tütün ekicisinin, bir (İngilizce ifadeyi kullanmak gerekirse) "süt çiftçisi"nin vs. çiftliklerine aynı küçük ve büyük çiftlik ölçeği uygulanamaz.

Tarıma değiş-tokuşun ve ticaretin sızması, onun sürekli artan oranda uzmanlaşmasına yolaçar. Aynı ekonomik katsayılar (örneğin atların sayısı), pazar için çalışan bir çiftlikte çeşitli yörelerde farklı anlamlar kazanır. Başkent çevresinde yaşayan atsız köylüler arasında, diyelim ki sütçülük yapan, büyük satışı olan, ücretli işçi çalıştıran büyük çiftçiler vardır. Atı olmayan veya yalnızca bir atı olan köylülerin genel kitlesi içinde bu tür çiftçilerin sayısı tabii ki son derece küçüktür; ama eğer yalnızca genel, tüm ülkeye ilişkin rakamlarla iş görürsek, tarımda kapitalizmin özel varyasyonunu kavrayacak durumdan yoksun oluruz.

Bu duruma özel dikkat yöneltilmelidir. Eğer bu görmezden gelinirse, tarımda kapitalizmin gelişimi hakkında doğru bir fikir edinilmez ve kolayca basitleştirme hatasına düşülür. Sürecin bütün karmaşıklığı, yalnızca eğer tarımın gerçek özellikleri hesaba katılırsa kavranabilir. Tarımın kendi özelliği sayesinde kapitalist gelişme yasalarına tabi olmadığı iddiası tamamen asılsızdır. Tarımın özelliklerinin onun pazara tabi oluşunu engellediği doğrudur, ama buna rağmen her yerde ve tüm ülkelerde, ***pazar için üreten tarımın*** durdurulamaz bir ***gelişme*** süreci gerçekleşiyor. Ancak pazar için üreten tarımın bu oluşumunun biçimleri gerçekten kendine özgüdür ve incelenmeleri için özel yöntemler gerekir.

Söylenenleri açıklamak için, Rusya'da pazar için üreten tarımın çeşitli bölgelerinden açıklayıcı örnekler alalım. Pazar için tahıl ekimi bölgesinde (Yeni Rusya, Volga'nın ötesindeki bölgeler), tahıl rekoltelerinde son derece hızlı bir artış görüyoruz; 1864-66'da bu vilayetler Kara Topraklar Bölgesi'nin gerisindeydiler ve nüfus başına yalnızca 2,1 çetvert net ürün sağlıyorlardı; 1883-87'de kişi başına 3,4 çetvertlik bir net ürünle artık merkezi geride bırakmışlardı. Ekim alanının genişletilmesi — Reform sonrası dönemde bu bilgi için karakteristik olan budur. Tarla sürme yöntemleri burada çoğunlukla çok ilkeldir — bütün dikkat yalnızca olabildiğince büyük bir alanın sürülmesine yönelmiştir. Burada 19. yüzyılın ikinci yarısında, Amerikan "buğday fabrikaları"na benzeyen oluşumlar ortaya çıktı. Ekim

alanının büyüklüğüne göre (en üst köylü gruplarında bu, çiftlik başına 271 desiyatine kadar ulaşır), çiftliğin büyüklüğü ve karakteri pekâlâ değerlendirilebilir. Bir başka bölgede —endüstriyel bölgede ve özelliklede başkentlerin yakınında— ekim alanlarının böylesi bir genişlemesi sözkonusu olamaz. Burada tarım değil, pazar için hayvancılık özellikle karakteristiktir. Burada artık, işlenen desiyatin miktarına veya koşum atlarının sayısına göre çiftlik hakkında doğru bir fikir edinilemez. Burada çok daha iyi bir ölçüt, inek sayısıdır (sütçülük). Burada ekim alanının genişletilmesi değil, ürün değiştirme usulü, hayvan yemi ekimi, büyük çiftliğin ilerlemesinin karakteristik işaretidir. Çok atlı çiftliklerin sayısı burada daha azdır; hatta belli koşullar altında at sayısının gerilemesi çiftliğin ilerlemesi anlamına gelebilir. Ama bunun karşılığında oradaki köylüler inek açısından Rusya'nın geri kalanına göre daha zengindirler. Bay Blagovesçenski Zemstvo istatistiğine dayanarak çiftlik başına ortalama 1,2 inek hesap etmiştir; Petersburg, Moskova, Tver ve Smolensk vilayetlerinin 18 kazasında çiftlik başına 1,6 inek ve yalnız Petersburg vilayetinde 1,8 inek düşer. Gerek ticaret sermayesi gerekse de üretime yatırılan sermaye burada öncelikle hayvancılık ürünleriyle iş görürler. Gelir miktarı en fazla süt ineklerinin sayısına bağlıdır. "Süt çiftlikleri" ortaya çıkar. Varlıklı köylüler tarafında ücretli tarım işçilerinin çalıştırılması gelişir; yoksullaşmış merkezi bölgelerden, ***tarımsal*** çalışma için ***endüstriyel*** vilayetlere işgücü göçtüğüne daha önce dikkat çekmiştik. Kısaca, aynı sosyal ve ekonomik ilişkiler burada katıksız çiftçilik ilişkilerinden farklı olan tarımsal ilişkiler altında, tamamen farklı bir biçimde günyüzüne çıkar.

Ama özel kültürlere, örneğin tütün ekimi veya tarımla tarımsal ürünlerin işlenmesi (ispirto taktirhanesi, şeker imalatı, yağ üretimi, patates nişastası üretimi vs.) arasındaki ilişkiye baktığımızda, burada girişimciliğin görünüş biçimleri ne pazar için tahıl ekimindekine ve ne de hayvancılıktakine benzer. Burada ölçüt olarak ya özel kültürlerin boyutu ya da ama bu çiftlikle, onun ürünlerinin işlenmesiyle bağıntılı işletmenin boyutu ele alınmalıdır.

Yalnızca ekim alanının büyüklüğüyle ve hayvan sayısıyla ilgilenen genel tarım istatistiği, tüm bu biçim çeşitliliklerini asla dikkate almaz ve bu yüzden tek başına, öyle bir istatistiğe dayanan sonuçların adım başında yanlış olduğu görülür. Pazar için üretim yapan tarımın gelişimi, genel rakamlar ve soyut ortalama büyüklükler temelinde varsayılabilecekten çok daha hızlı gelişir, değiş-tokuşun etkisi çok daha yaygındır, sermaye tarımın çok daha derin bir altüst oluşunu sağlar.

VII

Şimdi 19. yüzyılın sonunda Rusya'da tarım sorununun ve tarım krizinin karakteri üzerine anlatımımızı özetleyelim.

Bu krizin özü neden ibarettir? "Belediyeleştirme mi, Mülkiyet Olarak Paylaştırma mı" (Vilna 1907) broşüründe M. Şanin, tarım krizimizin bir tarımsal kriz olduğunu, en derin köklerinin, Rusya'da inanılmaz ölçüde düşük tarımsal tekniğin yükseltilmesi gerekliliğinde, toprağın daha rasyonel işleme yöntemlerine geçiş gerekliliğinde yattığını vs. vurguluyor.

Bu düşünce yanlıştır, çünkü çok soyuttur. Daha yüksek bir tekniğe geçiş gerekliliği kuşkusuzdur, ama birincisi bu, 1861'den sonra gerçekten yerine getirildi. İlerleme ne kadar yavaş olursa olsun, gerek çiftlik beyi iktisadının gerekse de varlıklı azınlığının şahsında köylü iktisadının, yavaş yavaş hayvan yemi ekimine, gelişmiş aletlerin kullanımına, daha sistemli ve daha özenli gübrelemeye vs. geçtikleri reddedilemez. Fakat tekniğin bu yavaş ilerlemesi, 1861'den bu yana gerçekleşen genel bir süreçse, 19. yüzyılın sonuna doğru tarım krizinin herkes tarafından kabul edilen şiddetlenmesini açıklamak için ona işaret etmenin yeterli olmadığı açıktır. İkincisi, "tarım krizi"nin çözümünün yaşamda karşılaşılan her iki biçimi de —gerek, çiftlik beyine ait toprak mülkiyetinin korunması ve köy ortaklığının kesin olarak yokedilmesi, kulaklar tarafından yağmalanması yoluyla Stolipinci ***yukarıdan*** çözüm, gerekse de (Trudovikler tarafından onaylanan), çiftlik beyine ait toprak mülkiyetinin yok edilmesi ve tüm top-

rağın ulusallaştırılması yoluyla *alttan* çözüm— daha yüksek bir tekniğe geçişi kendi tarzlarında kolaylaştırırlar, ikisi de tarımsal ilerleme doğrultusundadırlar. Yalnız bu ilerleme, çözümlerden birinde, yoksul köylülerin tarım dışına itilmesi sürecinin hızlandırılmasına, diğerinde ise derebeylik latifundiyaları yokedilerek çalışarak ödemenin bir kenara itilme sürecinin hızlandırılmasına dayanır. Yoksul köylülerin topraklarını çok kötü "işlettikleri" reddedilmez bir gerçektir, ve onların toprakları bir yığıncık varlıklı köylünün yağmasına teslim edildiğinde, tarımsal kültürün yükseleceği kuşkusuzdur. Ancak çalışarak ödeme ve borç köleliği temelinde işlenen çiftlik beyi arazilerinin çok kötü, ***pay verilen topraktan daha kötü*** işlendiği de aynı şekilde reddedilemez (yukarıda verilen rakamlar anımsansın: Pay arazilerinin ürünü desiyatin başına 54 pud, toprak sahiplerinin kendi işledikleri tarlalar 66 pud, yarı kira 50 pud, yıllık kira 45 pud). Çiftliklerdeki çalışarak ödeme sistemi, inanılmaz gerilikte tarımsal yöntemlerin korunması anlamına geliyor, gerek tarımda gerekse de tüm kamu yaşamında barbarlığın ebedileştirilmesi anlamına geliyor. Yani çalışarak ödemenin bütünüyle kökü kazınırsa, yani bütün çiftlik beyi toprak mülkiyeti (hem de tazminatsız) kaldırılırsa tarımın kalkınacağı kuşkusuzdur.

Dolayısıyla tarım sorununun ve tarım krizinin özü, tarımsal düzeyin yükseltilmesinin yolu üzerinde duran engellerin ortadan kaldırılmak zorunda olmasında değil, bu ortadan kaldırmanın ***hangi biçimde***, hangi sınıf tarafından ve hangi yöntemle yapılması gerektiğinde yatmaktadır. Ülkenin üretici güçlerinin gelişmesinin önünde duran bu engellerin ortadan kaldırılması ise mutlak zorunludur — yalnızca sübjektif değil, objektif anlamda da zorunludur, yani bu ortadan kaldırma kaçınılmazdır, ve dünyada hiçbir güç bunu önleyecek durumda değildir.

M. Şanin'in, tarım sorunu üzerine yazan yazarların çoğu tarafından da işlenen hatası, tarımsal tekniğin yükseltilmesi gerekliliği hakkındaki aslında doğru önermeyi çok soyut ele alması ve Rus tarımında derebeysel ve kapitalist çizgilerin içiçe geçmesindeki kendine özgü biçimleri dikkate almamasında yatmaktadır. Rus tarımının

üretici güçlerinin gelişmesinin önündeki en büyük ve temel engel, derebeylik kalıntılarıdır, yani herşeyden önce çalışarak ödeme ve borç köleliği, sonra da derebeylik vergileri, köylülüğün eşit haklardan yoksunluğu, daha yüksek zümreler karşısında düşük konumları vs. Derebeyliğin bu kalıntılarının ortadan kaldırılması, artık çoktan beridir ekonomik bir gerekliliktir, ve 19. yüzyılın sonunda tarımsal krizin bu kadar inanılmaz ölçüde şiddetlenmesinin nedeni, Rusya'nın ortaçağ özelliklerinden kurtulma sürecinin çok fazla uzamış, çalışarak ödeme ve borç köleliğinin çok uzun süredir "yerleşmiş" olmasıdır. Bunların ölüp gitme süreçleri 1861'den sonra o kadar yavaş geçti ki, yeni organizma, derebeyliğin hızla silkinip atılması için zor araçlarına gerek duydu.

Rus tarımının bu yeni ekonomik organizmasının yapısı nasıldır? Anlatımımızda bunu özellikle ayrıntılı açıklamaya çalıştık, çünkü liberal Narodniklerin iktisatçılarında, özellikle bu konuda yanlış düşünceler egemendir. Bugün bizde derebeylik kabuğunu kıran yeni ekonomik organizmanın adı, pazar için tarım ve kapitalizmdir. Çiftlik beyi iktisadının ekonomisi, eğer pay toprağına sahip köylülerin çalışarak ödeme ve borç köleliğine dayanmıyorsa, çok açık kapitalist özellikler taşır. Köylü iktisadının ekonomisi bize —köy topluluğunun içine bakmayı ve pay toprağı mülkiyetinin resmi dengeleyici karakterine rağmen, orada gerçekte neler olduğunu görmeyi bildiğimiz ölçüde— aynı şekilde her yerde katıksız kapitalist karakter özellikleri gösterir. Pazar için üreten tarım Rusya'da tüm engellere rağmen durmaksızın gelişiyor ve bu dönüşümün biçimleri son derece çeşitli ve tek tek yörelerde farklı olmasına rağmen, kaçınılmaz olarak kapitalist tarıma dönüşüyor.

Yeni ekonomik organizmanın özgür gelişiminin devamı için gereklilik haline gelmiş olan, ortaçağa ait kabuğun ortadan kaldırılışı neden ibaret olmalıdır? Ortaçağ toprak mülkiyetinin yokedilmesinden ibaret olmalıdır. Rusya'da bugüne dek, yalnızca çiftlik beyinin değil, büyük ölçüde köylülerin toprak mülkiyeti de ortaçağcıldır. Yeni ekonomik ilişkilerin, yoksul köylüyü ortaçağdan kalma pay toprağını kiraya vermeye, varlıklı köylüyü, nispeten büyük çiftliğini çeşitli top-

rak parçacıklarından —pay toprağı, satın alınan toprak, toprak sahibinden kiralanan toprak— biraraya toplamaya zorlayarak, bu ortaçağcıl çerçeveleri ve ortaçağcıl sınırları nasıl havaya uçurduğunu gördük. Çiftlik beyine ait toprağın kısmen çalışarak ödeme temelinde işlenmesi, kısmen köylülere yıllık kiraya verilmesi ve üçüncü olarak kendi yönetiminde işlenmesi gerçeği de, bize, yeni ekonomik sistemlerin eski, ortaçağ toprak mülkiyetinin çerçevesi dışında oluştuğunu gösteriyor.

Bu toprak mülkiyeti, geçmişle kararlı bir kopuş sayesinde, bir hamlede yokedilebilir. 1905-1907 yıllarında köylülüğün tüm temsilcileri tarafından az çok tutarlılıkla talep edilmiş olan toprağın ulusallaştırılması, böyle bir önlemdir.* Toprakta özel mülkiyetin kaldırılması, pazar için çalışan, kapitalist toprak mülkiyetinin burjuva temellerinde hiç bir şey değiştirmez. Toprağın ulusallaştırılmasının, sosyalizmle ya da bizzat dengeleyici toprak kullanımıyla herhangi bir ilişkisi olduğu düşüncesinden daha sakat bir şey olamaz. Sosyalizm bilindiği gibi, meta ekonomisinin ortadan kaldırılmasıdır. Ulusallaştırma ise toprağın devlet mülkiyetine dönüştürülmesidir, ve böylesi bir dönüşüm, bu toprak üzerinde özel işletmeye hiçbir biçimde dokunmaz. Toprak ister özel mülkiyet isterse tüm ülkenin, tüm halkın "ortak malı" olsun — toprağın işletilme sistemi bu yüzden değişmez, tıpkı, "ebediyete kadar toprak mı satın aldığı" ya da çiftlik sahibinin toprağını veya hazine arazisini mi kiraladığı, düşkün yoksul köylülerin işlenmemiş pay arazilerini mi "topladığı"nın, varlıklı köylünün (kapitalist) ekonomik sistemini değiştirmemesi gibi. Değiş-tokuş ilişkisi sürdüğü için, sosyalizmden söz etmek gülünçtür. Tarım ürünlerinin ve üretim araçlarının değiş-tokuşu ise, toprak mülkiyetinin biçimiyle hiçbir bağımlılık ilişkisi içinde değildir. (Burada ulusallaştırmanın yalnızca ekonomik önemini açıkladığımı, program olarak savunmadığımı geçerken belirteyim: bunu, yukarıda adı geçen çalışmada yapıyorum.)

* *Birinci Rus Devrimi'nde köylülüğün temsilcileri üzerine bkz. eldeki baskının III. Cilt'i ("Sosyal-Demokrasinin Tarım Programı vs" 2 Bölüm, 6. ve 7. altbölüm. —**Alm. Red***

Dengelemeye gelince, yukarıda, pay toprağının dağılımında bunun gerçek kullanımını gösterdik. Pay toprağının köy topluluğu içinde oldukça eşit, yalnızca varlıklı köylülerin hafifçe kayırılmasıyla oldukça eşit bir şekilde dağılmış olduğunu gördük. Ama yoksul köylülerin toprağı kiraya vermesi ve kira toprağının varlıklı köylülerin elinde yoğunlaşması sonucunda gerçekte bu toprak dengelenmesinden geriye çok az şey kalır. Tek tek çiftçilerin varlık durumunda farklar olduğu ve farklılıkları daha da şiddetlendiren trampa sistemi varlığını sürdürdüğü müddetçe, gerçek toprak kullanımı eşitsizliğini hiçbir eşit toprak mülkiyeti dağılımının ortadan kaldıracak durumda olmadığı açıktır.

Ulusallaştırmanın ekonomik önemi, onun çoğunlukla arandığı yerde yatmaz. Onun önemi burjuva ilişkilere karşı mücadelede değil, (çünkü ulusallaştırma Marx'ın çok önceden gösterdiği gibi, en tutarlı burjuva önlemdir), derebeylik ilişkilerine karşı mücadelede yatar. Ortaçağ toprak mülkiyetinin alacalılığı ekonomik gelişmeyi engeller; zümresel sınırlar meta ticaretini önler; eski toprak mülkiyetiyle yeni ekonominin bağdaşmazlığı şiddetli çelişkiler yaratır; latifundiyalar çalışarak ödenme sisteminin toprak beyleri tarafından ayakta tutulması sonucunu verirler. Köylüler pay toprağı mülkiyetine, sanki bir gettoya sıkıştırılır gibi sıkıştırılırlar, ancak yaşam bunun çerçevesini adım başında havaya uçurur. Ulusallaştırma, toprak mülkiyeti alanında tüm ortaçağ ilişkilerini tamamen süpürüp atar, toprak üzerine kurulmuş tüm yapay sınırları yıkar, toprağı gerçekten özgürleştirir — kimin için? Bütün vatandaşlar için mi? Hiç öyle değil! Atsız köylülerin (yani 3,5 milyon çiftliğin) özgürlüğü, gördüğümüz gibi, pay toprağını kiraya vermekten ibarettir. Toprak gerçek çiftçi için, onu gerçekten, genelde modern ekonomik ilişkilerin ve özelde dünya piyasa ilişkilerinin talep ettiği gibi işlemek isteyen ve ***işleyebilecek*** olan gerçek çiftçi için özgür olur. Ulusallaştırma, derebeyliğin ölümünü ve her türlü ortaçağ ıvır zıvırından kurtulmuş bir toprak üzerinde katıksız burjuva çiftçiliğinin gelişimini hızlandırır. 19. yüzyılın sonuna doğru Rusya'da ulusallaştırmanın gerçek tarihsel anlamı budur.

Toprak mülkiyeti ilişkilerinin kapitalist anlamda ortadan kaldırılmasının objektif olarak olanaksız olmayan diğer yolu, gördüğümüz gibi, köy topluluğunun zenginler tarafından hızlandırılmış yağmalanmasında aynı zamanda varlıklı köylülerin özel toprak mülkiyetinin güçlenmesinde yatar. Çalışarak ödemenin ve borç köleliğinin ana kaynağı bu arada zarar görmeden kalır, çiftlik beyi latifundiyaları varlığını sürdürür. Yolun kapitalizm için bu tarzda açılmasının, üretici güçlerin özgür gelişimini birinci yolla karşılaştırılamayacak ölçüde daha az garantilediği açıktır. Latifundiyalar varlığını sürdürürse, o zaman borç köleleğine teslim edilmiş köylülüğün, yarı kiranın, küçük yıllık kiranın, "efendinin" toprağının köylü envanteriyle işlenmesinin varlığının sürmesi, yani geri kültürün ve kırsal patriyarkal ilişkiler olarak tanımlanan bütün o Asyai barbarlığın ayakta tutulması da kaçınılmazdır.

Gelişmekte olan burjuva Rusya'da tarım sorununun "çözümü" için gösterdiğim iki yol, tarımda kapitalizmin iki gelişme yoluna denk düşer. Ben bunları Prusya yolu ve Amerikan yolu olarak tanımlıyorum. Birincisi, ortaçağ toprak mülkiyeti ilişkilerinin bir hamlede yok edilmesiyle değil, yavaş yavaş kapitalizme uyum sağlamasıyla karakterize olur, bunun soncunda [bu kapitalizm —ÇN] daha uzun süre boyunca yarı feodal çizgiler taşır. Prusya çiftlik beyi mülkiyeti burjuva devrim tarafından parçalanmadı, bilakis ayakta kaldı ve özünde kapitalist olan, ama yine de örneğin Hizmetçi Nizamnamesi'nin vs. gösterdiği gibi, kırsal nüfusun belirli bir bağımlılığının var olmaya devam ettiği "Junker" ekonomisinin temeli haline geldi. Böylece 1848 Devrimi'nden sonra junkerlerin sosyal ve politik egemenliği onyıllar boyunca sağlamlaştırıldı, ve Almanya'da tarımsal üretici güçlerin gelişimi Amerika'dakiyle karşılaştırılamayacak kadar yavaş gerçekleşti.

Orada kapitalist tarımın temeli olarak büyük toprak sahiplerinin eski köleci ekonomisi (o, iç savaş tarafından yokedilmişti) değil tersine özgür toprak üstünde özgür çiftçinin özgür ekonomisi hizmet et-

mişti — bir yandan tüm ortaçağ zincirlerinden, derebyelik ve feodalizmden, öte yandan da toprakta özel mülkiyetin zincirlerinden özgür bir toprak üstünde. Toprak Amerika'nın dev toprak rezervlerinden nominal bir ödeme karşılığında veriliyordu ve orada toprakta özel mülkiyet ancak yeni, tamamen kapitalist temelde şimdi ortaya çıktı.

Kapitalist gelişmenin bu iki yolu, 1861'den sonra Rusya'da iyice belirginleşti. Çiftlik beyi iktisadının ilerlemesi kuşkusuzdur, ama bu arada bu ilerlemenin yavaş temposu, angarya iktisadının kalıntıları varlığını sürdürdükçe tesadüfi değil, kaçınılmazdır. Köylülük ne kadar özgürse, serfliğin kalıntıları tarafından ne kadar az baskılanırsa (örneğin Güney'de bütün bu elverişli koşullar mevcuttur), nihayet kendisine genel olarak ne kadar iyi toprak temin edilirse, köylülüğün ayrışmasının, bir tarımsal girişimciler, çiftçiler sınıfının ortaya çıkışının da o kadar hızlı gerçekleşeceği de kuşkusuzdur. Ülkenin bundan sonraki gelişimi sorunu, bu iki gelişim yolundan hangisinin kesin olarak üstünlük kazanacağı ve buna uygun olarak hangi sınıfın, eski derebeyi ve çiftlik beyinin mi yoksa özgür köylü çiftçinin mi, gerekli ve kaçınılmaz dönüşümü gerçekleştireceğine çıkar.

Bizde sıkça, toprağın ulusallaştırılmasının, onun ticari ilişkiden dışlanması anlamına geldiği varsayılır. Kuşkusuz ileri köylülerin ve köylü ideologlarının çoğunluğu da bu görüştedir. Ama bu, özde yanlış bir anlayıştır. Tam tersine. Toprakta özel mülkiyet, sermayenin toprakta özgür faaliyeti için bir engeldir.

Bu yüzden toprağın devletten özgürce kiralanınasında (burjuva toplumda ulusallaştırmanın özünü bu oluşturur) toprak ticari ilişki içine, toprakta özel mülkiyetin egemenliği altında olduğundan ***daha güçlü*** çekilir. Toprak üzerinde sermayenin faaliyet özgürlüğü, tarımda rekabet özgürlüğü, toprağın özgürce kiralanması altında, özel mülkiyette olduğundan daha büyüktür. Toprağın ulusallaştırılması deyim yerindeyse toprak ağasız toprak ağalığıdır. Fakat tarımın kapitalist gelişimi için toprak ağalığının ne anlama geldiği üzerine Marx'ın "Artı Değer Üzerine Teoriler"i son derece derin gözlemler içerir. Onun açıklamalarını yukarıda adı geçen tarım programı

üzerine çalışmaya aldım, fakat sorunun önemini gözönüne alarak burada bir kez daha tekrarlamak istiyorum.*

Ricardo'nun rant teorisinin tarihi koşulları üzerine alt bölümde *("Artı Değer Üzerine Teoriler" 2. Cilt, 2. Bölüm, Stuttgart 1905, s. 5-7)* Marx, Ricardo ve Anderson'un "Kıta'da çok şaşılası görünen, 1. toprağa herhangi bir sermaye yatırımı için ayak bağı olarak hiçbir toprak mülkiyetinin varolmadığı görüşünden hareket edi-yorlar", diyor. İlk bakışta bu, feodal toprak mülkiyetinin tam da İngiltere'de kendisini en güçlü koruduğu varsayıldığı için, bir çelişki gibi görünebilir. Fakat Marx bunun açıklamasını yapıyor:

> "Kapitalist üretim dünyanın hiç bir yerinde.... tarımın geleneksel ilişkilerine böylesine acımasızca davranmadı..... İngiltere bu bakımdan dünyanın en devrimci ülkesidir. Tarihsel olarak zamanını doldurmuş tüm ilişkiler, yalnızca köy halkının konumu değil, bilakis köy-halkının kendisi, yalnızca tarımsal nüfusun meskenleri değil, bilakis bu nüfusun kendisi, yalnızca asli çiftçilik merkezleri değil, bilakis bu çiftçiliğin kendisi, kırda kapitalist üretimin koşullarına aykırı düştüğünde veya bu koşullara uymadığında acımasızca süpürülüp atıldı. Örneğin bir Alman, iktisadi ilişkileri, geleneksel tarla sınırları ilişkileri, ekonomik merkezlerin konumu, nüfusun belli yığışımları tarafından belirlenmiş olarak bulunur. Bir İngiliz, tarımın tarihsel koşullarını, sermaye tarafından 15. yüzyılın sonundan beri tedrici biçimde yaratılmış olarak bulur. Birleşik Krallyet'te kullanılan ***'clearing of estates'***" (toprak mülkiyetinin tasfiyesi) "teknik ifadesi Kıta'nın hiçbir ülkesinde yoktur. Fakat bu 'clearing of estates' ne demektir? Yerleşik halkın kovulmasına, mevcut köylerin yerle bir edilmesine, çiftlik binalarının yıkılmasına, tarım türünün bir hamlede değiştirilmesine, örneğin ziraatten hayvan otlağına dönüştürülmesine hiç aldırış etmeden, geleneksel tüm üretim koşullarının nasılsa öyle kabul edilmeyip, bilakis tarihsel olarak o koşullar altında sermayenin en avantajlı yatırımı için nasıl gerekiyorsa ***öyle yapılmasıdır.*** Yani bu anlamda bir ***toprak mülkiyeti yoktur***; sermayenin —kiracının— serbestçe iktisat yürütmesine izin verir, çünkü onun için önemli olan yalnızca para geliridir. Bu yüzden Po-

* *Bkz. eldeki baskının III. Cilt'i: "Sosyal-Demokrasinin Tarım Programı", Bölüm 2, 6. altbölüm. —**Alm. Red.***

meranyalı bir çiftlik sahibi" (Marx burada, rant teorisini bu eserinde parlak ve ayrıntılı biçimde çürüttüğü Rodbertus'u kastediyor) "kafasında geleneksel tarla sınırları, çiftlik merkezleri ve tarım kurulu vs.'yle, Ricardo'nun tarım ilişkilerinin gelişimi hakkında sahip olduğu 'tarihsel olmayan anlayış' karşısında hayrete düşebilir". Gerçekte, "İngiliz ilişkileri.... modern toprak mülkiyetinin, yani kapitalist üretim tarafından ***değiştirilmiş*** toprak mülkiyetinin uygun ideal mükemmellikle (adaquat)" geliştiği biricik ilişkilerdi. İngiliz görüşü (yani Ricardo'nun rant teorisi) "burada modern, kapitalist üretim biçimi için klasiktir."

İngiltere'de toprağın devrimci biçimlerde tasfiyesi, köylü toprak mülkiyetinin zorla yıkılmasıyla gerçekleşti. Artık miyadı dolmuş olan ananevi olanın yıkılması, Rusya'da da mutlak kaçınılmazdır, ancak 19. yüzyıl ve 20. yüzyılın da ilk yedi yılı, bizim için gerekli bu *altüst oluşu hangi sınıfın ve hangi biçimde* gerçekleştireceği sorusunu henüz çözmedi. Açıklamalarımızda, Rusya'da bugünkü toprak dağılımının temellerini gösterdik. 75 milyon desiyatine sahip 10,5 milyon köylü çiftliğinin, 70 milyon desiyatine sahip 30 000 latifundiya sahibiyle karşı karşı olduklarını gördük. Böylesi bir temelde zorunlu olarak patlak vermesi gereken mücadelenin olası bir sonucu, 10 milyon çiftliğin toprak mülkiyetinin neredeyse ikiye katlanması, üstteki otuz bininkinin ise yokolmasıdır. Bu olası sonucu salt teorik açıdan, 19. yüzyılın sonunda Rusya'da tarım sorununun hangi biçimi aldığı bakış açısından hareketle değerlendirelim. Böylesi bir değişimin sonuçları neler olabilir? Toprak mülkiyeti ilişkilerine ilişkin, ortaçağa ait pay toprağı mülkiyetinin ve ortaçağa ait çiftlik beyi mülkiyetinin tümüyle yeniden paylaştırılacağı açıktır. Eski, sonuna dek süpürülüp atılacaktır. Miyadı dolmuş her şey toprak mülkiyeti ilişkilerinden kaybolacaktır. Fakat yeni toprak mülkiyeti ilişkilerini hangi güç belirleyecektir? Acaba dengeleme "prensibi" mi? Narodnizmin ideolojisinden etkilenmiş olan, ileri köylü bu inanışa eğilimlidir. Narodnik böyle düşünür. Ama bu bir hayaldir. Köy topluluğunda yasa olarak kabul edilen ve gelenekle kutsanmış denge "prensibi" gerçekte, toprak mülkiyetinin, servet durumundaki farklılıklara uyum sağlama-

sına yolaçar. Bu yüzden, hem Rus hem de Batı Avrupa verileriyle binlerce kez onaylanmış olan bu ***iktisadi olguya*** dayanarak, dengelemeye bağlanan umutların bir hayal gibi uçacağını, ***tek güvenli sonuç olarak ise toprak mülkiyetinin yeniden paylaşımının kalacağını*** iddia ediyoruz. ***Böylesi*** bir sonucun önemi büyük müdür? Olağanüstü büyüktür, çünkü başka hiçbir önlem, başka hiçbir reform, başka hiçbir değişim, Rusya'da tarımsal tekniğin en hızlı, en geniş ve en özgür ilerlemesi için, keza derebeyliğin tüm izlerinin, zümresel yapının ve Asyailiğin yaşamımızdan yokolması için bu kadar eksiksiz garantiler veremez.

Teknik ilerleme mi? — diye karşı çıkılacaktır bize herhalde. Yukarıdaki rakamlar, çiftlik beyi iktisadının gerek hayvan yemi ekiminde gerekse de makine kullanımında, gerek gübrelemede gerekse de hayvan kalitesinde vs. vs. köylü iktisadından daha üstün olduğunu göstermedi mi? Evet, bu kanıtlandı, ve bu olgu her türlü kuşkudan uzaktır. Ancak iktisadın organizasyonu, teknik vs. üzerine ***bütün*** bu olguların sonucunun ***üründe*** görüldüğü unutulmamalıdır. Ama ***yarı kira veya benzer biçimde çalışarak ödeme karşılığında köylüler tarafından işlenen*** çiftlik sahibi topraklarında, ürünün, pay toprağının ürününden düşük olduğunu gördük. Rusya'da çiftlik beyi ve köylü iktisadının tarım kültürü düzeylerinden sözedilirken bu husus şimdi neredeyse hep unutuluyor! Çiftlik beyi iktisadı, kapitalistçe yürütüldüğü ***ölçüde*** üstündür. Ve meselenin özü tam da bu "ölçüde"nin, 20. yüzyılın sonunda çalışarak ödemeyi, merkezi bölgelerimizde egemen ekonomik sistem olarak yürürlükte bırakmış olmasıdır. Çiftlik beyi toprakları bugün bile hâlâ köleleştirilmiş köylüler tarafından dededen kalma aletlerin, yöntemlerin vs. yardımıyla işlendiği ***ölçüde***, bu ***ölçüde***, çiftlik beyi mülkiyeti, geri kalmışlığın ve durgunluğun ana kaynağıdır. Toprak mülkiyetinin bizim tarafımızdan tartışılan biçim değişikliği, yarı ve tam kirada bulunan arazilerin ürününü yükseltecektir (bugünkü tutarı —rakamlar yukarıdadır— 50 ve 45 pud, pay toprağı için 54 pud ve çiftlik beyi tarafından kendi yönetiminde işlenen tarlalarda 66 puddur.) Bu ürünler yalnızca pay toprağının ürün düzeyine bile çıksa, bu dev bir ilerleme anlamına gelecektir. Fa-

kat pay toprağının ürününün de, gerek köylünün derebeylik latifundiyalarının baskısından kurtuluşu sayesinde, gerekse de o zaman devlete ait olacak olan bütün diğer topraklar gibi, pay toprakları da özgür ve (tüm vatandaşlara değil, yalnızca tarımsal sermayeye sahip olanlara, yani kapitalist çiftçilere [Farmer] aynı biçimde açık olacağı için, artacağı kendiliğinden anlaşılırdır.

Bu sonuç asla ürün üzerine bizim tarafımızdan verilmiş olan rakamlardan kaynaklanmaz. Tersine bu rakamlar bizim tarafımızdan, çiftlik beyi ve köylü iktisadının evrimi üzerine materyalin ***bütünlüğünden*** çıkan sonucun yalnızca anlaşılır biçimde gösterilmiş halidir. Bu sonucu çürütmek için, 19. yüzyılın ikinci yarısında Rus toprak mülkiyeti tarihinin, derebeylik üretim ilişkilerinin yerine burjuva üretim ilişkilerinin geçiş tarihi olduğu olgusunu çürütmek gerekir.

Köylü iktisatlarının mevcut rakamları üzerine verilere bağlı kalınırsa, bizim tarafımızdan tartışılan tarım devriminin, tarımın olağanüstü bir parçalanmasına yolaçacağı izlenimi doğabilir. Düşünmek gerek: 280 milyon desiyatin üzerinde 13 milyon çiftlik — bu korkunç bir parçalanma değil midir? Buna yanıtımız şudur: eşi görülmedik parçalanma, ***bugün*** gördüğümüz şeydir, çünkü ***bugün*** 280 milyon desiyatinden ***az*** bir alan üzerinde 13 milyon çiftlik sayıyoruz! Dolayısıyla bizi ilgilendiren değişiklik, bu koşullar altında asla bir kötüleşme getirmeyecektir. Ama bu yetmez. Devamla, değişiklik halinden çiftliklerin toplam sayısının değişmeden kalacağını varsaymak için neden olup olmadığı sorusunu soruyoruz. Narodnizm teorilerinin ve bütün düşünce çabaları toprağa yönelik olan ve hatta endüstri işçilerinin küçük çiftçilere dönüşümünü bile hayal edebilecek durumda olan köylülerin kendi düşüncelerinin etkisi altında, bu çoğunlukla varsayılır. Hiç kuşkusuz 19. yüzyılın sonunda Rus endüstri işçilerinin de bir bölümü bu köylü bakış açısına sahiptir. Ama sözkonusu olan, bu bakış açısının ***doğru*** olup olmadığı, ***objektif*** ekonomik koşulları ve ekonomik gelişimin gidişatını dikkate alıp almadığıdır. Köylü anlayışının gelişmekte olan geleceğe değil, ölüp gitmekte olan ve geri getirilmez biçimde batan geçmişe dayandığını görmek için, bu soruyu tüm açıklığıyla sormak yeter. Köylü bakış

açısı ***yanlıştır***. O, dünün ideolojisidir, gerçek ekonomik gelişme ise ***gerçekte*** tarımsal nüfusun artmasına değil, gerilemesine yolaçar.

Bizim tarafımızdan tartışılan toprak mülkiyeti ilişkilerinin değişimi, kapitalist yoldan gelişen tüm ülkelere özgü olan, kırsal nüfusun gerilemesini ortadan kaldırmayacaktır ve kaldıramaz. Bu değişiklik —diye sorulacaktır herhalde—, eğer toprağa giriş herkese serbest olacaksa, kırsal nüfusun azalması sonucunu nasıl doğuracaktır? bunu, bir köylü milletvekilinin, Bay Çijevski'nin (Poltava vilayeti) Duma konuşmasından bir alıntıyla yanıtlıyorum. Kendisi 24 Mayıs 1906 tarihli oturumda şöyle diyordu:

> "Köylülerimiz, bizi buraya gönderen seçmenler, örneğin şu hesabı yaptılar: 'Eğer biraz daha zengin olsaydık ve ailelerimizin her biri şeker için yılda beş-altı ruble harcama olanağına sahip olsaydı, o zaman şekerpancarı ekiminin mümkün olduğu tüm kazalarda, bugün varolanların dışında çok sayıda yeni şeker fabrikaları ortaya çıkacaktır'. Eğer bu şeker fabrikaları ortaya çıkarsa, iktisadın yoğunlaştırılmasının ne kadar işgücü gerektireceği çok açıktır! Şeker fabrikalarının üretimi artacaktır vs." (*Stenografik rapor, s. 622*).

Bu yerel bir politikacının olağanüstü karakteristik bir ifadesidir. Genelde tarım ilişkilerinin değiştirilmesinin önemi üzerine görüşü sorulsa, mutlaka Narodnizm doğrultusunda görüşleri ortaya serecektir. Ancak "görüşler" değil, değişimin ***somut*** sonuçları sözkonusu olduğundan, ***kapitalist doğru*** hemen ***Narodnizmin ütopyası*** üzerinde üstünlük kazanır. Çünkü köylülerin, milletvekilleri Bay Çijevksi'ye söyledikleri, kapitalist doğrudur, kapitalist gerçekliğin doğrusudur. Küçük çiftçiler kitlesinin durumundaki her ciddi gelişmede, şeker fabrikalarının sayısında ve üretimindeki artış gerçekten korkunç olurdu; ve bununla yalnızca şeker endüstrisinin değil, imalat endüstrisinin tüm dallarının da: tekstil endüstrisi, demir endüstrisi, makinacılık, metal endüstrisi, inşaatçılığın vs. güçlü bir teşvik alacağı ve bir "işe elverenler kitlesi" gerektireceği çok açıktır. Ve bu ekonomik gerekliliğin, dengeleme üzerine ne kadar güzel olursa olsun tüm düş ve umutlardan daha güçlü olduğu görülecektir. Tarımda ***hiçbir*** altüst oluş, toprak

mülkiyeti ilişkilerindeki hiçbir değişiklik, hiçbir "toprak paylaşımı" 3 1/4 milyon atsız çiftliği gerçek "tarım çiftliği" haline getiremez. Bu *milyonlarca atsız köylü (evet, bir ata sahip köylülerin de önemli* bir bölümü) gördüğümüz gibi, bir parçacık toprakları üzerinde ***eziyet çekiyorlar, toprak paylarını kiraya veriyorlar.*** Endüstrinin Amerikanvari bir gelişimi, kapitalist bir toplumda hiç şansı olmayan bu "çiftçileri"n çoğunluğunu ***muhakkak*** tarımdan çekecektir, ve hiçbir "toprak hakkı" bunu engelleyebilecek durumda olmayacaktır. Kendi pay toprakları üzerinde ve çiftlik beylerinin tarlalarında yetersiz, perişan, eskimiş envanterleriyle orayı burayı karıştırıp duran onüç milyon küçük çiftlik — bugünün gerçeği budur; ***bu yapay***, —çoktan modası geçmiş ve idamlar, kurşuna dizmeler, cezalandırma seferleri vs. olmaksızın bir gün bile ***tutunamayacak*** olan o derebeylik kalıntılarının miras olarak korunması anlamında yapay—, bir kırsal nüfus fazlasıdır. Kitlelerin durumunda her ciddi gelişme, derebeylik kalıntılarına karşı her ciddi darbe, bu kırsal nüfus fazlasını ***kaçınılmaz*** olarak azaltacak, (bugün yavaş gerçekleşen) nüfusun tarımdan endüstriye göç sürecini korkunç hızlandıracak, çiftliklerin sayısını 13 milyondan önemli ölçüde daha az bir sayıya düşürecek, Rusya'yı şimdiye kadarki gibi Çin değil, Amerikan hızında ilerletecektir.

19. yüzyılın sonunda Rusya'da tarım sorunu toplumsal sınıflara: derebeylik geçmişine bir son verme ve toprak mülkiyetini özgürleştirme, kapitalizme, üretici güçlerin gelişimine, özgür ve açık sınıf mücadelesine yolu açma görevini verdi. Ve bu görevin hangi tarzda çözüleceğini de bu sınıf mücadelesi belirleyecektir.

Temmuz 1908.

RUSYA'DA KAPİTALİZMİN GELİŞMESİ[4]

Büyük Endüstri İçin İç Pazarın Oluşum Süreci

BİRİNCİ BASKIYA ÖNSÖZ *

Eldeki çalışmada yazar, önüne şu soruyu araştırma görevini koydu: Rus kapitalizmi için iç pazar nasıl şekilleniyor? Bilindiği gibi bu soruyu, Narodnik düşüncelerin baş savunucuları (öncelikle Bay V.V. ve N. -on) çok önceden ortaya attılar, bu görüşleri bir eleştiriye tabi tutmak ise bizim görevimiz olacaktır. Bu eleştiriyi hasımlarımızın görüşlerindeki hata ve yanlışların incelenmesiyle sınırlı tutmak bizim için olanaksızdı; sorulan soruyu yanıtlamak için, yalnızca, iç pazarın oluşumu ve gelişimi lehinde olan gerçeklerin verilmesi bize yetersiz göründü, çünkü bu gerçeklerin keyfi bir biçimde seçildiği ve buna karşı olan gerçeklerin atlandığı itirazı yapılabilirdi. Rus kapitalizminin gelişiminin bütün sürecini gözden geçirmek ve onu anlatmaya çalışmak bize gerekli göründü. Eğer bir dizi sınırlama getirilmezse tek bir kişinin böylesine kapsamlı bir çalışmanın altından kalkamayacağı açıktır. Birincisi, alt başlıktan da anlaşılacağı gibi, Rusya'da kapitaliz-

* *Eldeki ciltte,* "Rusya'da Kapitalizmin Gelişmesi" *kitabının şu bölümleri basılmıştır: Birinci Baskıya Önsöz (Ek'siz); I. ve II. Bölümden Sonuçlar; III. Bölüm (§ 5 ve § 6 hariç); IV. Bölüm'den § 9; VII. Bölüm'den § 1 (kısaltılmış), § 5, §7 (kısaltılmış), § 10, § 11 ve § 12 ve bütün VIII. Bölüm.* **—*Alm. Red.***

min gelişimini yalnızca iç pazar açısından değerlendirecek ve bu arada dış pazar sorununu ve dış ticaretin gerçeklerini bir kenara bırakacağız. İkincisi, kendimizi Reform sonrası dönemle sınırlayacağız. Üçüncüsü, esas olarak ve neredeyse yalnızca, salt Rus merkezi vilayetlerden gerçek materyalleri kullanacağız. Dördüncüsü, kendimizi tümüyle sürecin ekonomik yanıyla sınırlıyoruz. Ama bütün bu sınırlamalara rağmen konu yine de son derece kapsamlıdır. Yazar, böylesine kapsamlı bir konu seçiminin barındırdığı zorlukları ve hatta tehlikeleri asla yadsımak niyetinde değildir, ancak Rus kapitalizminin iç pazar sorununun aydınlatılması için, ulusal ekonominin tüm alanlarında ortaya çıkan bu süreci bağıntısı içinde ve onun çeşitli yanlarının karşılıklı bağımlılığı içinde göstermek ona kesinlikle gerekli göründü. Bu yüzden sürecin yalnızca anahatlarını araştırabiliriz ve daha başka araştırmaları daha fazla ayrıntıya inen bir araştırmaya bırakmak zorundayız.

Çalışmamızın plânı şöyledir. Birinci bölümde, kapitalizm için iç pazar sorununa ilişkin soyut politik ekonominin başlıca teorik ilkelerini, olabildiğince kısa, inceliyoruz. Bu, eserin olguları ele alan diğer bölümlerine, deyim yerindeyse, giriş görevi görüyor ve daha sonra sayısız örnekte teoriye yeniden el atma zorunluluğundan bizi kurtarıyor. Sonraki üç bölümde, Reform'dan sonra Rus tarımının kapitalist gelişimini anlatmaya çalışacağız; ikinci bölümde Zemstvo istatistiğinin köylülüğün ayrışması üzerine anketlerini, üçüncüde çiftlik iktisadının yeniden biçimlenmesi süreci üzerine, angarya ekonomisinin yerine kapitalist ekonominin geçişi üzerine verileri, ve dördüncüde, pazar için üreten ve kapitalist tarımın oluşumunun gerçekleştiği biçimler üzerine verileri ele alıyoruz. Sonraki üç bölüm endüstriyel kapitalizmimizin biçimlerine ve gelişme aşamalarına ayrılmış olacaktır: beşinci bölümde, endüstride, ***(Kustar endüstrisi denilen) küçük köylü endüstrisinde,*** kapitalizmin ilk aşamalarını inceliyoruz; altıncı bölümde, kapitalist manüfaktür ve kapitalist ev işi üzerine materyali; yedinci bölümde makineli büyük endüstrinin gelişimi üzerine materyali inceliyoruz. Son, sekizinci bölümde, sürecin ayrı ele alınan, çeşitli yanları arasındaki bağıntıyı ortaya çıkarmaya ve sürecin genel tablosunu vermeye çalışıyoruz.

9 — BİRİNCİ BÖLÜMDEN ÇIKAN SONUÇLAR

Şimdi yukarıda incelenmiş olan, iç pazar sorunuyla doğrudan ilişkili teorik saptamaları kısaca özetleyelim.

1— İç pazarın oluşumunun (yani meta üretiminin ve kapitalizmin gelişiminin) temel süreci olarak, toplumsal işbölümü görünüyor. Bu, hammaddelerin işlenmesinin çeşitli türlerinin (ve bu işlemenin çeşitli operasyonlarının) birbiri ardından tarımdan kopması ve ürünlerini (şimdi artık ***metalarını***) tarımın ürünleriyle değiş-tokuş eden bağımsız endüstri dallarının oluşmasından ibarettir. Böylece tarımın kendisi bir endüstri (yani meta üreticisi) haline gelir ve onun içinde de aynı uzmanlaşma süreci gerçekleşir.

2— Önceki önermeden çıkan dolaysız bir sonuç, gelişen, meta üreten her ekonomide ve kapitalist iktisatta daha da çok geçerli olan, endüstriyel (yani tarımdışı) nüfusun tarımsal nüfustan daha hızlı arttığı ve gittikçe daha fazla insanın tarımdan imalat endüstrisine çekildiği yasasıdır.

3— Basit meta üretiminden kapitalist meta üretimine geçişi karakterize eden (ve bu geçişin zorunlu koşulu olan) doğrudan üreticinin üretim araçlarından özgürleştirilmesi, yani mülksüzleştirilmesi, iç pazarı ***yaratır.*** İç pazarın bu ***oluşum*** süreci iki yönlü gerçekleşir: bir yandan küçük üreticilerin onlardan "özgürleştirilmiş" olduğu ***üretim araçları***, yeni sahiplerinin elinde sermayeye dönüşür, meta üretimine hizmet eder ve böylece kendileri meta haline gelir. Bu biçimde bu üretim araçlarının basit yeniden-üretimi de şimdi artık bunların satın alınmasını gerektirir (eskiden bu üretim araçlarının büyük bölümü aynî biçimde yeniden üretiliyor ve kısmen evde imal ediliyorlardı) yani üretim araçları için bir pazar oluşur ve böylece şimdi bu üretim araçlarıyla üretilen ürün de meta haline gelir. Öte yandan bu küçük üreticilerin ***geçim araçları***, değişken sermayenin, yani girişimciler tarafından (çiftçiler, müteahhitler, keresteciler, fabrikatörler vs. tarafından mı olduğu farketmez) işçi çalıştırmak için ödenen para miktarının maddi unsuru haline gelir. Böylece bu geçim araçları da şimdi metaya dönüşürler, yani tüketim araçları için iç pazarı yaratırlar.

4— Kapitalist toplumda ürünün gerçekleştirilmesi (dolayısıyla artı-değerin gerçekleştirilmesi de), birincisi, tıpkı bireysel ürün gibi toplumsal ürünün de değer itibariyle iki değil üç parçaya (Adam Smith ve ondan sonra Marx'a kadarki tüm politik ekonominin öğrettiği gibi, yalnızca değişen sermaye + artı-değer değil, değişmeyen sermaye + değişen sermaye + artı-değere) ayrıldığı, ve ikincisi, aynî biçimi itibariyle iki büyük bölüme: üretim araçları (üretimde tüketilirler) ve tüketim araçlarına (bireysel olarak tüketilirler) ayrılması gerektiği kavranmadıkça açıklanamaz. Bu temel teorik önermeleri ileri sürerek Marx, kapitalist üretimde genelde ürünün ve özelde artı-değerin gerçekleştirilme sürecini tamamen açıklamayı ve dış pazarın gerçekleştirme sorunu içine çekilmesinin bütünüyle yanlış olduğunu ortaya çıkarmayı başardı.

5— Marx'ın gerçekleştirme teorisi, ulusal tüketim ve ulusal gelir sorununu da aydınlattı.

Yukarıda söylenenlerden, kapitalizmin gelişme aşaması sorunundan bağımsız, kendi başına bir sorun olarak, iç pazar sorununun asla var olmadığı, kendiliğinden anlaşılır. Bu yüzden Marx'ın teorisi de bu sorunu hiçbir zaman ve hiçbir yerde soyut koymaz. İç pazar, meta ekonomisi ortaya çıktığı zaman ortaya çıkar; bu meta ekonomisinin gelişimi tarafından yaratılır, ve gelişme düzeyi, toplumsal işbölümünün derecesi tarafından belirlenir; meta ekonomisinin ürünlerden işgücüne uzanmasıyla yaygınlaşır, ve ancak işgücü meta haline geldiği ölçüde, kapitalizm ülkenin tüm üretimini kapsar, bu arada esas olarak, kapitalist toplumda sürekli artan önemde bir yer edinen üretim araçları alanında gelişir. Kapitalizm için "iç pazar" toplumsal işbölümünü derinleştiren ve doğrudan üreticileri kapitalistler ve işçiler olmak üzere ayıran, gelişen kapitalizmin kendisi tarafından yaratılır. İç pazarın gelişme aşaması, bir ülkenin kapitalist gelişme aşamasını ifade eder. İç pazarın sınırları sorununu (Narodnik iktisatçıların yaptığı gibi) kapitalizmin gelişme aşaması sorunundan ayrı olarak koymak doğru değildir.

Bu yüzden, Rus kapitalizmi için iç pazarın nasıl oluştuğu sorusu, Rus ulusal ekonomisinin çeşitli dallarının nasıl ve hangi yönde geliştiği sorusuyla aynı kapıya çıkar. Bu farklı dallar arasındaki bağıntı ve karşılıklı bağımlılık neden ibarettir?

Aşağıdaki bölümler, bu soruların yanıtını içeren materyalin incelenmesine ayrılacaktır.

13 — İKİNCİ BÖLÜMDEN ÇIKAN SONUÇLAR

Yukarıda esaslı surette tartışılan istatistiki materyalden çıkan en önemli tezleri özetleyelim:

1— Bugünkü Rus köylülüğünün içinde bulunduğu sosyo-ekonomik ortam, meta ekonomisidir. Hatta merkezi tarım bölgesine bile (bu bölge Güney-Doğu'daki kenar bölgelere veya endüstriyel vilayetlere kıyasla bu bakımdan çok geri kalmıştır), köylü pazara tamamen bağımlılık içindedir; bu, kişisel tüketimi için olduğu kadar onun tüm iktisadının sevk ve idaresi için de geçerlidir, vergilerden hiç söz etmiyoruz.

2— Kırsal nüfus (çiftçiler ve diğer köy halkı) içindeki sosyo-ekonomik ilişkiler bize, her meta iktisadına ve her kapitalist düzene özgü olan tüm çelişkilerin varlığını gösteriyor: rekabet, ekonomik bağımsızlık uğruna mücadele, toprağın elde edilmesinde (satın alınmasında ve kiralanmasında) yarış, üretimin bir azınlığın elinde yoğunlaşması, çoğunluğun proletarya saflarına itilmesi, ticaret sermayesinin yardımı ve ücretli emeğin kullanımıyla bunların azınlık tarafından sömürülmesi. Köylülük içinde, bu kapitalizme özgü, çelişkili biçimi göstermeyen, yani çıkarların mücadelesini ve çatışmasını göstermeyen, birileri için avantaj diğerleri için dezavantaj anlamına gelmeyen bir tek ekonomik olgu yoktur. Bu, gerek toprağın kiralanması ve satın alınması için, gerek birbirine taban tabana zıt tipteki "endüstriler" için ve gerekse de iktisadın teknik ilerlemesi için aynı ölçüde geçerlidir.

Bu sonuca, yalnızca Rusya'da kapitalizm sorunu için değil, Narodniklerin doktrininin önemi sorunu için de başat bir önem veriyoruz. Tam da bu çelişkiler, köyün "toprak ortaklığı" içindeki ekonomik ilişkilerin yapısının asla özel bir iktisat sistemi (bir "halk üretimi"[5]) vs. değil bilakis çok sıradan bir küçük-burjuva sistemi temsil ettiğini çürütülmez bir açıklıkla bize gösteriyor. Son yarım yüzyılda bizde

egemen olan tüm teorilere rağmen, Rus ortaklık-köylülüğü kapitalizmin düşmanı değil, tersine onun en derin ve en güvenli temelidir. En derin temelidir, çünkü tam da burada, her türlü "yapay" etkilerden uzak ve kapitalizmin gelişimine engel olan kurumlara rağmen, "köy topluluğu"nun[6] içinde kapitalizmin unsurlarının süregiden oluşumunu gözlemleyebiliyoruz. En güvenli temelidir, çünkü genel olarak tarımın özel olarak da köylülüğün üzerinde, geleneksel, patriyarkal geleneklerin yükü en ağır biçimde bulunur ve bunun sonucunda da kapitalizmin dönüştürücü faaliyeti (üretici güçlerin geliştirmesi, tüm toplumsal ilişkileri değiştirmesi vs.) burada özellikle yavaş ve adım adım günyüzüne çıkar.*

3— Köylülük içindeki iktisadi çelişkilerin bütünlüğü, köylülüğün çözülmesi olarak tanımladığımız olguyu ortaya çıkarır. Bizzat köylüler bu süreci son derece hazırcevap ve canlı biçimde "köylülükten çıkma"** ifadesiyle karakterize ederler. Bu süreç eski patriyarkal köylülüğü temelden yok eder ve kırsal nüfusun ***yeni tiplerini*** ortaya çıkarır.

Bu tipleri anlatmadan önce, şunu belirtelim. Literatürümüzde bu sürece çok uzun süredir ve çok sık işaret edilmektedir. Örneğin, Valuyev Komisyonu'nun çalışmalarından yararlanan Bay Vassilçikov, Rusya'da bir "tarım proletaryası"nın oluşumunu ve "köylü zümresinin parçalanması"nı saptamıştı. *("Toprak Mülkiyeti ve Çiftçilik", 1, baskı, Cilt I, Bölüm 9)* V. Orlov *("Moskova İline İlişkin İstatistiki Verilerin Derlenmesi", C. IV, Fasikül 1, s. 14)* ve birçok başkaları da bu olguya işaret ettiler. Ama bütün bu işaretler bölük pörçük kaldı. Bu olguyu sistemli ele alma çabasına hiçbir zaman girişilmedi, ve bu yüzden köylü çiftliklerinin son derece zengin içerikli Zemstvo sayımlarına rağmen, bu konuda yeterli verilerimiz bugüne dek eksiktir. Bu soruna değinen araştırmacıların çoğunun, köylülüğün çözülmesini yalnızca servet eşitsizliklerinin ortaya çıkması olarak, genelde Narodniklerin ve özelde Bay Karişev'in *(bkz. "Kira" adlı kitabı ve "Russkoye Bogats-*

* *"Das Kapital", I. Cilt, s. 527.*

** *"Nijni-Novgorod Vilayeti Üzerine Tarımsal Genel Bakış", 1892.*

tvo"daki makaleleri) severek kullandıkları gibi, yalnızca bir "farklılaşma" olarak görmeleri durumu da bununla bağıntılıdır. Servet eşitsizliklerinin ortaya çıkması kuşkusuz bütün bu sürecin çıkış noktasıdır, ancak asla salt bu "farklılaşma"dan ibaret değildir. Eski köylülük yalnızca "farklılaşmıyor", tamamen parçalanıyor, varolmaktan çıkıyor, kırsal nüfusun tümüyle yeni tipleri tarafından, üstünlükle meta iktisadının ve kapitalist üretimin egemen olduğu bir toplumun temellerini oluşturan tipler tarafından yerinden ediliyor. Bu tipler kır burjuvazisi (esas olarak küçük-burjuvazi) ve kır proletaryasıdır, tarımsal meta üreticileri sınıfı ve tarımsal ücretli işçiler sınıfıdır.

Tarım kapitalizminin oluşumunun salt teorik analizinin, bu sürecin önemli bir faktörü olarak, küçük üreticilerin çözülmesine dikkat çekmesi son derece öğreticidir. Kapital'in III. Cilt'inin en ilginç bölümünü, yani 47. bölümü, "Kapitalist Toprak Rantının Doğuşu"nu kastediyoruz. Marx, onun oluşumunun çıkış noktası olarak

> "Doğrudan üreticinin haftanın bir bölümünde, fiilen ya da hukuken kendisine ait olan iş aletleriyle (saban, hayvan vs.) fiilen kendisine ait olan toprağı işlediği ve haftanın diğer günlerinde toprak sahibinin çiftliğinde, toprak sahibi için, parasız çalıştığı, ***emek rantı***"nı alıyor. *("Das Kapital", III. Cilt, 2, s. 323).*

Bundan sonraki rant biçimi, ***ürün rant*** veya aynî ranttır: doğrudan üretici, bütün ürünü kendisinin işlettiği toprak üzerinde üretir ve toprak beyine bütün artı-ürünü aynî biçimde öder. Üretici burada daha bağımsızdır ve emeğiyle, kendi vazgeçilmez gereksinimini tatmin eden ürün miktarının üstünde belli bir fazlalık elde etme olanağı kazanır.

> "Keza bu biçimde de, tek tek doğrudan üreticilerin ekonomik durumunda daha büyük farklılıklar ortaya çıkacaktır. En azından bunun olanağı ve bu dolaysız üreticinin yine bizzat yabancı emeği dolaysız sömürme araçlarını elde etmesi olanağı vardır". *(Aynı yerde, s. 329).*

Böylece daha doğal iktisat sırasında, bağımlı köylülerin bağımsızlığının ilk genişletilmesinde, onların çözülmesinin başlangıçları kendini gösterir. Bu başlangıçlar ama ancak rantın bir sonraki biçiminde,

aynî rantın yalnızca bir biçim değişikliğini temsil eden ***para rant***ında gelişebilir. Dolaysız üretici toprak beyine ürünlerin kendisini değil, onların fiyatını verir.* Bu rant türünün temeli aynı kalır: dolaysız üretici önceden olduğu gibi, toprağın geleneksel sahibi olarak kalır; ama bu tür "sonuna" doğru yaklaşmaktadır. *(s. 330)* Para rantı

> "Ticaretin, kentsel endüstrinin, genel olarak meta üretiminin ve böylece para dolaşımının bir hayli gelişmiş olmasını şart koşar" *(s. 331)*.

Bağımlı köylünün toprak sahibiyle olan geleneksel, göreneksel ilişkisi burada salt sözleşmeye bağlı bir para ilişkisine dönüşür. Bu bir yandan eski köylülüğün mülksüzleştirilmesine, diğer yandan köylünün toprağını ve kişisel özgürlüğünü satın almasına yol açar.

> "Ayrıca aynî rantın para rantına dönüşümüne, mülksüz ve para karşılığında kendini hizmete sunan bir gündelikçiler sınıfının oluşumu, yalnızca zorunlu olarak eşlik etmez, aksine onun tarafından öncelenir. Bu yeni sınıfın henüz tek tük ortaya çıktığı oluşum dönemi sırasında, daha iyi durumdaki rant yükümlüsü köylülerde bu yüzden zorunlu olarak, kendi hesabına ücretli kır işçilerini sömürme alışkanlığı gelişti, tıpkı feodal dönemde varlıklı bağımlı köylülerin kendilerinin de yine bağımlılar tuttukları gibi. Böylece bunlarda yavaş yavaş belirli bir servet biriktirme ve bizzat geleceğin kapitalistleri haline gelme olanağı gelişir. Toprağın, kendileri de çalışan eski sahipleri arasında böylece, gelişmeleri kırsal alanın dışında kapitalist üretimin genel gelişimiyle bağlı olan bir kapitalist kiracılar fideliği ortaya çıkar" *("Das Kapital", III. Cilt, 2, s. 332)*.

4— "Köylülüğün" uçtaki tabakalarını orta tabakaların zararına geliştiren çözülme, kırsal nüfusun iki yeni tipini, yaratır. Bu iki tipin

---

* *Para rantı, kapitalist toprak rantından kesinlikle ayrılmalıdır; bu, tarımda kapitalistleri ve ücretli işçileri, o ise bağımlı köylüleri şart koşar. Kapitalist rant, artı-değerin, girişimci kârı çıktıktan sonra geriye kalan bir bölümüdür, buna karşılık para rantı, köylünün toprak sahibine ödediği tüm artı-ürünün fiyatıdır. Rusya'da para rantının bir örneği, köylünün toprak sahibine ödediği kira bedelidir (Obrok). Kuşkusuz köylülerimizin bugünkü vergilerinde de belirli bir bölüm para rantı vardır. Eğer yüksek kira köylüye az bir ücretten fazlasını bırakmıyorsa, köylülerin kira bedeli de zaman zaman para rantına yaklaşır.*

ortak özelliği, iktisatlarının meta, para karakteridir. Yeni tiplerden birincisi, kır burjuvazisi veya varlıklı köylülüktür. Pazar için tarımsal üretimi tüm çeşitli biçimleri (bu biçimlerin en önemlilerini IV. Bölüm'de anlatıyoruz) içinde yürüten bağımsız çiftçiler, sonra ticaret ve endüstri işletmeleri sahipleri, ticari girişimciler vs. buraya dahildir. Tarımsal pazar üretiminin ticari ve endüstriyel girişimlerle birleştirilmesi, ***bu*** köylülük için "tarımla sanayinin birleşmesi"nin özgül türüdür. Bu varlıklı köylülüğün içinden kiracı sınıfı ortaya çıkar, çünkü (tarımsal bölgede) tahıl satmak amacıyla kira, bunların iktisadında sık sık (kendi —ÇN) toprak payından daha büyük olan, muazzam bir rol oynar. İktisadın boyutu burada çoğunlukla ailenin işgücünü aşar, böylece bir yanaşmalar grubunun ve dahası bir gündelikçiler kadrosunun oluşması varlıklı köylülüğün kaçınılmaz varlık koşuludur.* Bu köylülüğe net gelir şeklinde akan serbestçe kullanabilir para olanakları, ya köylerimizde aşırı gelişmiş olan ticaret ve tefecilik işleri için, ya da ama —elverişli koşullar altında— toprak satın almak için, iktisadı ıslah etmek için vs. kullanılır. Tek sözcükle: burada karşımızda küçük tarımcılar (Agrarier) vardır. Köy burjuvazisi sayısal olarak bütün köylülüğün küçük bir azınlığını oluşturur, olasılıkla tüm çiftliklerin beşte birinden fazla değildir (bu da nüfusun yaklaşık onda üçüne denk düşer), elbette ki bu oran çeşitli yörelerde çok büyük değişiklikler gösterir. Fakat köylü ekonomisinin bütünü içindeki —köylülüğe ait olan üretim araçlarının bütününde, köylülük tarafından üretilen tarımsal ürünlerin toplam miktarındaki— önemi nedeniyle köy burjuvazisi kesin üstünlüğe sahiptir. O, bugünkü köyün efendisidir.

5— Diğer yeni tip, kır proletaryasıdır, ***toprak payına sahip ücretli işçiler*** sınıfıdır. Yoksul köylülük, bunların arasında tümüyle topraksız olanlar da buraya dahildir; fakat Rus tarım proletaryasının tipik temsilcisi yanaşma, gündelikçi, aylakçı, inşaat işçisi veya başka yerde

---

* *Ücretli emek kullanımının, küçük burjuvalığın mutlak bir işareti olmadığını belirtelim. Bu kavrama, ulusal ekonomi içinde, 2. noktada sözünü ettiğimiz çelişkilerin varolduğu hallerde, özellikle üreticiler kitlesinin ücretli işçilere dönüştüğü hallerde her türlü bağımsız pazar üretimi dahildir.*

çalışan; toprak payına sahip işçidir. Bir parçacık toprak üzerinde küçücük bir iktisat, üstelik tümüyle virane olmuş bir iktisat (toprağın kiraya verilmesi bunun özellikle açık bir kanıtıdır), işgücünün satılması (=yoksul köylü sınıfının "endüstrisi") olmaksızın yaşamanın olanaksızlığı, olağanüstü düşük, büyük olasılıkla toprak payı olmayan bir tarım işçisinin yaşam standartının gerisinde kalan bir yaşam standardı — bu tipin özellikleri bunlardır.* Tarım proletaryasına tüm köylü çiftliklerinin en az yarısı dahildir (bu da nüfusun yaklaşık onda dördüne denk düşer), yani atsız çalışan köylülerin tümü ve yalnızca bir atla çalışan köylülerin büyük bölümü (tabiii ki bu, çeşitli bölgelerde yerel ilişkilere uygun olarak az çok değiştirilmesi gereken yalnızca yaklaşık bir toplu tahmindir). Köylülüğün böylesine önemli bir bölümünün daha bugünden tarım proletaryasına dahil olduğu varsayımının gerekçelendirmesini yukarıda verdik.** Literatürümüzde, kapitalizmin özgür topraksız işçiyi gerektirdiği teorik önermesinin, çoğunlukla aşırı şabloncu bir şekilde anlaşıldığını buraya eklemek gerekiyor. Temel eğilim olarak bu tamamen doğrudur, ama bu arada ka-

* *Yoksul köylülüğün, pay toprağına sahip ücretli işçiler sınıfına dahil edilmesinin doğruluğu ispatlanmak isteniyorsa, köylülüğün hangi bölümünün işgücünü sattığını ve bunu nasıl yaptığını göstermek yetmez, işgücünün nasıl ve hangi türde girişimci tarafından satın alındığı da gösterilmelidir. Sonraki bölümlerde bu gösterilecektir.*

** *Profesör Conrad, Almanya'da gerçek bir köylü için iki tane işhayvanını (Gespannbauerngüter) norm olarak değerlendiriyor, bkz. "Toprak Mülkiyeti ve Tarım", Moskova 1896, s. 84 ve 85. Rusya için bu normun daha da yükseltilmesi gerekirdi. "Köylü" kavramının belirlenmesinde Conrad, tam da "ücretli emek" veya "yan işler"le uğraşan kişi veya çiftliklerin yüzdesini alıyor (aynı yerde). Olgu sorunlarında ehliyeti reddedilemeyecek olan Profesör Stebut, 1882'de şöyle yazıyordu: "Serfliğin kaldırılmasıyla, küçük iktisat biriminde yalnızca tahıl eken köylü yani esas olarak Rusya'nın Merkezi Kara Topraklar bölgesinde, durumların çoğunda, tarımla sadece tali olarak uğraşan zanaatkâr, yanaşma veya gündelikçi haline geldi" ("Rus Tarımı, Eksiklikleri ve Geliştirilmesi İçin Önlemler Üzerine Makaleler", Moskova 1883, s. 11".) Belli ki burada endüstriyel ücretli işçiler de (inşaat işçileri vs.) zanaatkârlardan sayılıyorlar. Bu sözcük kullanımı ne kadar yanlış olsa da, literatürümüzde, özellikle de iktisadi literatürümüzde o kadar yaygındır.*

pitalizmin tarıma özellikle yavaş ve olağanüstü çeşitli biçimlerde sızdığı unutulmamalıdır. Tarım işçilerine toprak payı verilmesi çoğunlukla çiftçilerin kendi yararına yapıldığından, toprak payına sahip tarım işçisi tipi tüm kapitalist ülkelerde bulunur. Çeşitli ülkelerde farklı biçimler alır: İngiliz Cottager, Fransa'nın veya Ren vilayetlerinin parsel köylüsüyle aynı değildir, bu ise Prusya Häusler'i* veya Knecht'i** (yanaşmasıyla) özdeş değildir. Bunların her biri özel tarım düzenlerinin, özel bir tarım tarihinin izlerini taşır, ancak bu iktisatçıları ortak bir tarım proleteri tipi oluşturmaktan alıkoymaz. Onun bir parçacık toprak hakkının hukuki adı, bu niteleme için tümüyle önemsizdir. Toprağın ona yasal açıdan (parsel köylüsüne olduğu gibi) tam mülkiyet olarak mı ait olduğu, yoksa toprak ağası veya malikane sahibi tarafından kullanım için mi verildiği, yoksa onun nihayet Büyük Rus köy ortaklığının üyesi olarak mı toprağa sahip olduğu, meselenin bizzat özünü değiştirmez.*** Yoksul köylüleri kır proletaryası olarak tanımlamamız yeni birşey değildir. Bu tanım sayısız yazar tarafından birçok kez kullanıldı, ve yalnızca Narodnik iktisatçılar inat-

---

* *Kendi (küçük evi olan, fakat ya hiç tarlası olmayan ya da çok küçük bir tarlaya sahip olan, dolayısıyla ücretli emek ifa etmek zorunda kalan köy sakini. —ÇN*

** *Knecth — yanaşma: Çiftlik sahibi tarafından bir parça toprak verilerek kendisine bağlanan toprak kölesi. — Bu anlamda yanaşma. —ÇN*

*** *Kırsal ücretli emeğin Avrupa'daki çeşitli biçimlerinin örneklerini "Siyasi Bilimler Küçük Sözlüğü"nden ("Toprak Mülkiyeti ve Tarım"a göre, Moskova, 1896) alalım. Böylece Conrad'a göre köylü çiftliğini,* ***parselden*** *yan işler aramak zorunda bırakılan Häusleri'n veya Instmann'ın**** toprak parçasından ayırdetmek gerekir (s. 83 ve 84). V.d. Goltz'a göre (s. 233) 1881 sayımına göre Fransa'da 18 249 209 kişi, yani nüfusun yarısından biraz azı tarımla geçiniyordu; yaklaşık 9 milyon toprak sahibi, 5 milyon kiracı ve yarı köylü, 4 milyon gündelikçi ve küçük mülk sahibi ya da esas olarak ücretli emekle geçinen kiracılar. Fransa'da tarım işçilerinin en az yüzde 75'nin kendilerine ait toprağı olduğu varsayılıyor. Almanya'da* ***toprağa sahip*** *şu kategoriler tarım işçilerinden sayılıyor. 1- Kätner *****, Häusler, Insleute****, 2- Sözleşmeli gündelikçiler; bunların toprağı vardır fakat yılın belirli bir bölümü için kendilerini hizmete sunarlar (bizdeki "Trehdnevniki"="Üç günlükçü" ile karşılaştır); bunlar Almanya'nın büyük toprak mülkiyetinin egemen olduğu bütün bölgelerinde tarım işçilerinin ana*

la köylülüğü teklifsizce anti-kapitalist olarak tanımlıyorlar ve "köylülüğün" kütlesinin, kapitalist üretimin genel sistemi içinde gayet belirgin bir yer, yani tarımsal ve endüstriyel ücretli işçilerin yerini almış olduğu gerçeğine gözlerini kapatıyorlar. Tarım yapımızı köy ortaklığının ve köylülüğün korunması nedeniyle ölçüsüzce övmek ve onu tarımın kapitalist organizasyonuna sahip Baltık vilayetlerinin ekonomik tipiyle karşılaştırmak bizde çok sevilir. Bu yüzden Baltık vilayetlerinde tarım işçileri ve gündelikçiler sınıfına kırsal nüfusun hangi tiplerinin sayıldığını saptamak yararsız olmayacaktır. Baltık vilayetlerinin köylüleri, büyük köylüler (bir parçada 25-50 desiyatin), küçük köylüler ya da "Bobili" (3-10 desiyatin) ve topraksızlar olarak ayrılır. S. Korolenko'nun doğru olarak belirttiği gibi, bu "Bobil", en çok merkez vilayetlerin Rus köylü tipine yakındır *("Özgür Ücretli Emek", s. 495)*; zamanını sürekli olarak kazanç getirecek bir iş aramakla kendi iktisadı arasında bölmek zorundadır. Ancak bizim için özellikle ***kır işçisinin*** ekonomik durumu ilginçtir. Onlara ücretin bir bölümü olarak ***toprak vermeyi*** bizzat çiftlik beylerinin avantajlı görmeleri sözkonusudur. Baltık vilayetlerinde kır işçilerinin bu toprak mülkiyetine ilişkin bazı örnekler: 1) 2 desiyatin toprak (Lofstelle desiyatine çevrilmiştir; 1 Lofstelle — üçte bir desiyatin); 25 Kopek gündelik karşılığında erkek yılda 275, kadın 50 gün çalışır; 2) Üçte iki desiyatin toprak; "kır işçisi 1 at, 3 inek, 3 koyun ve 2 domuz besler" *(s. 518)*; kır işçisi iki haftadan birinde karısı yılda 50 gün çalışır; 3) 6 desiyatin toprak (Kurland'ın Bauske kazası); "yanaşma, 1 at, 3 inek, 3 koyun ve birkaç domuz besler" *(s. 518)*; haftada 3 gün çalışmaya gider, karısı ise yılda 35 gün; 4. Kurland'ın Hasenpoth kazasında 8 desiyatin toprak.

> "Bütün bu örneklerde tarım işçilerinin tahılı ücretsiz öğütülür, ilaç dahil parasız tıbbi yardım görürler, çocuklara okul serbesttir vs." *(s. 519)*

---

kütlesini oluştururlar. (s. 236); 3- Kira toprağına sahip kır işçileri (s. 237).

**** *Sürekli olarak nakit ücret ve aynî ücret ve bedava barınak karşılığı istihdam edilen kır işçisi —ÇN.*

***** *Küçük ev ya da kulübe sahibi küçük köylü ya da gündelikçi —Ç N.*

Okuyucu bu kır işçilerinin ***toprak mülkiyetinin ve iktisadının kapsamına***, yani Narodniklerin düşüncesine göre bizim köylülerimizi, kapitalist üretimce belirlenen, genel Avrupai tarım sisteminden ayıran koşullara dikkat etsin. Adı geçen yazıda verilmiş olan ***bütün*** örnekleri toplayalım: 10 tarım işçisine 31,5 desiyatin toprak düşüyor, yani ortalama olarak bir kır işçisine 3,15 desiyatin. Burada gerek ***yılın küçük bölümünde*** çiftlik sahibi için çalışan (erkek yarım yıl, karısı 35-50 gün) köylü, gerekse de 1 ata ve 2 ya da hatta 3 ineğe sahip olan köylüler kır işçisi sayılıyor. Öyleyse bizim "ortaklık köylümüz"le Baltık vilayetlerinin bu kır işçileri arasındaki o ünlü fark neden ibarettir? Baltık vilayetlerinde çocuk adıyla çağırılıyor; buna karşılık bizde 1 ata sahip kır işçileri zengin köylülerle aynı kefeye konuyor, "ortalama rakamlar" hesaplanıyor, duygulu biçimde "köy ortaklığı ruhu"ndan, "kendine emeği prensibi"nden, "halk üretimi"nden, "tarımın endüstrilerle birleştirilmesi"nden söz ediliyor.

6— "Köylülüğün" Reform'dan sonra yaratılan tipleri arasındaki ara halka ***orta köylülüktür***. O, meta iktisadının ***en düşük*** gelişimiyle karakterize olur. Bağımsız tarımsal çalışma olsa olsa en iyi yıllarda ve özellikle elverişli koşullar altında, bu köylülüğün geçimini sağlar, bu yüzden bunlar son derece güvensiz bir konumdadırlar. Orta köylülerin çoğu yalnızca, daha sonra çalışarak ödenmek zorunda olan borçlarla, çoğunlukla işgücünün satışından ibaret olan yan işlerin yardımıyla vs. suyun üstünde kalabilirler. Her kötü hasat orta köylüleri kitle halinde proletaryanın saflarına iter. Sosyal ilişkilerinde bu grup, kendisini çeken ama yalnızca az sayıda şanslıların ulaşabildiği üst grupla, sosyal gelişmenin tüm gidişatı tarafından itildiği alt grup arasında yalpalar. Köy burjuvazisinin yalnızca alt değil, orta köylü grubunu da ***yerinden ettiğini*** gördük. Kapitalist ekonomiye özellikle özgü olan, uç grupların gelişimiyle eş zamanlı olarak orta grupların yokoluşu — "köylünün ortadan kalkması" böyle gerçekleşir.

7—***Köylülüğün çözülmesi kapitalizm için iç pazarı yaratır.*** Alt grupta tüketim maddeleri için pazarın (kişisel tüketim için pazarın) oluşumu gerçekleşir. Kır proletaryası orta köylülere kıyasla daha az tüketir —ve bu arada daha kötü kalitede ürünleri (ekmek yerine pata-

tes vs.) tüketir—, ***ama daha çok satın alır.*** Köylü burjuvazisinin oluşumu ve gelişimi ikili bir pazar yaratır. İlk ve esas olarak üretim araçları için (üretken tüketim için pazar), çünkü varlıklı köylülük gerek "düşkün" çiftlik sahiplerinden gerekse de mahvolmuş köylülerden "topladığı" üretim araçlarını sermayeye çevirmeye çalışır. İkinci olarak burada, daha fazla ödeme yeteneğine sahip köylülerin artan gereksinimleri sonucunda kişisel tüketim maddeleri için de bir pazar ortaya çıkar*.

8— Köylülüğün çözülmesinin olup olmadığı ve ne kadar hızlı olduğu sorusunun yanıtlanması için, birleşik tablolardaki verilerin yanısıra (*§ 1-6*) kullanabileceğimiz hiçbir kesin istatistiki belgeye sahip değiliz. Bugüne kadar, daha önce de belirttiğimiz gibi, köylülüğün çözülmesini statik haliyle sistemli araştırma ve bu sürecin içinde geçtiği biçimleri gösterme girişiminde bile bulunulmadığı için, bu şaşırtıcı değildir.** Ancak köyümüzün ekonomik durumu üzerine tüm özetleyici veriler, çözülmenin kesintisiz, hızlı ilerlediğini kanıtlar: bir yanda köylüler topraklarını işlemeden bırakır veya kiraya verirler, atsız çiftliklerin sayısı artar, "köylüler" kente kaçar vs.; diğer yanda "köylü iktisadının ilerici eğilimleri"ni görüyoruz, "köylüler" toprak satın alır, iktisadın sevk ve idaresini ıslah eder, sabanı kullanıma sokar, hayvan yemi ekimini, sütçülüğü vs. geliştirirler. Bu sürecin iki kutubunda ***hangi*** köylülerin durduğunu şimdi biliyoruz.

Köylülüğün ve özellikle çiftçilikle uğraşan köylülüğün çözülmesi göç hareketiyle yeni bir hız kazanır. Bilindiği gibi bu hareketten esas olarak tarımsal illerin (endüstri illerinde kesinlikle azdır) ve özellikle

---

* *Örneğin üretimi Reform'dan bu yana köylü kitlelerinin yıkımıyla paralel olarak hızla büyümüş olan pamuk ürünleri için iç pazarın olağanüstü gelişmesi de, tek başına köylülüğün çözülmesi sayesinde oluşan iç pazarla açıklanabilir. İç pazar üzerine teorisini tam da tekstil endüstrimiz örneğiyle açıklayan N.-on, bu çelişki dolu olgunun nasıl ortaya çıkabildiğini bir nebze de olsa açıklayamadı.*

** *Tek istisnayı* ***I. Hourwich****'in mükemmel çalışması: "The Economics of the Russian Village" (Rus Köyünün İktisadiyatı), New York, 1892, oluşturur.* ***Hourwich****'in iktisadi güçlerine göre köylü grupları üzerine birleşik tablolar sunmayan Zemstvo istatistiğini işlemedeki becerisine hayranlık duyulmalıdır.*

(köylülüğün çözülmesini durduran) çalışarak ödeme sisteminin en çok gelişmiş olduğu yoğun nüfuslu merkezi vilayetlerin köylüleri etkilenir.

Bu birincisi. İkincisi, göç bölgelerinden esas olarak ***orta servetli*** köylüler ayrılmaktadır, buna karşılık uçtaki köylü grupları çoğunlukla memleketlerinde kalırlar. Böylece göç hareketi dışarıya göç olan bölgelerdeki çözülmeyi güçlendirmekte ve onun unsurlarını yeni yerleşim bölgelerine aktarmaktadır (Sibirya'ya yeni yerleşenler ilk dönemde kendilerini yanaşma olarak hizmete sunarlar*). Göç ile köylülüğün çözülmesi arasındaki bu bağıntı, I. ***Hourwich***'in mükemmel araştırması "Köylülerin Sibirya'ya Göçü"nde *(Moskova, 1889)* kesin olarak kanıtlanmıştır. Narodnik basınımızın kasten örtbas etmeye çalıştığı bu kitabı okuyucuya hararetle tavsiye ederiz**.

9— Bilindiği gibi köylerimizde ticaret ve tefeci sermayesi muazzam bir rol oynar. Bu olgu üzerine kaynaklarda yer alan sayısız gerçekleri ve işaretleri buraya almayı gereksiz görüyoruz; bu gerçekler genelde biliniyor ve konumuzla da doğrudan ilgili değil. Bizi yalnızca şu soru ilgilendiriyor: köylülüğün çözülmesiyle köylerimizdeki ticaret ve tefeci sermayesi arasında hangi ilişki bulunmaktadır? Az önce kaba hatlarıyla anlatılan köylü gruplarının birbirleriyle ilişkisi ile alacaklı köylülerle borçlu köylülerin arasındaki ilişki arasında bir bağıntı var mıdır? Tefecilik, çözülmenin faktörü ve itici gücü müdür yoksa engeli midir?

Önce bu sorunun teori tarafından nasıl ele alındığına bakalım. "Kapital"in yazarı, kapitalist üretimin tahlilinde, bilindiği gibi ticaret ve tefeci sermayesine çok önemli bir rol biçmiştir. Bu soruna ilişkin Marx'ın temel tezleri şunlardır: 1) Bir yanda ticaret ve tefeci sermayesi öte yanda üretim sermayesi (yani —ister tarımda ister endüstride olsun— üretime yatırılmış sermaye) ortak bir iktisadi tipi temsil ederler, bu tipin formülü: daha pahalıya satmak için, meta satın almaktır *("Das Kapital", Cilt I , 2 Kısım, 4. Bölüm, özellikle s. 127).* 2) Ticaret ve tefeci sermayesi tarihsel olarak her zaman, mantıki ve ***zorunlu***

* *Göçün zorlaştırılması böylece köylülüğün çözülmesini çok fazla geciktirir.*

** *Ayrıca bkz,* ***Priymak'****ın çalışması: "Sibirya'ya Göçün İncelenmesine İlişkin Sayısal Materyal"*

önkoşulunu oluşturduğu sanayi sermayesinin oluşumundan önce gelir *("Das Kapital", Cilt III. 1, s. 312-316; Cilt III , 2, s. 132-137,149)*, ancak esas itibariyle ne ticaret ne de tefeci sermayesi sanayi sermayesinin (yani kapitalist ***üretimin)*** oluşumu için ***yeterli*** önkoşul değildir; bunlar yerine kapitalist üretim tarzını koymak için eski üretim tarzını her zaman yıkmazlar; kapitalist üretim tarzının oluşumu

> "tamamen tarihsel gelişme aşamasına ve onunla verili olan koşullara bağlıdır" *(Cilt III , 2, s. 133)*. "Fakat onun (ticaretin ve ticaret sermayesinin) eski üretim tarzının çözülmesine ne ölçüde yol açtığı, bunların sağlamlığına ve iç yapılarına bağlıdır. Ve bu çözülme sürecinin nereye varacağı, yani eskinin yerine hangi yeni üretim tarzının geçeceği ticarete değil, bilakis eski üretim tarzının kendi karakterine bağlıdır" *(Cilt III. 1, s. 316)*.

3— Ticaret sermayesinin bağımsız gelişimi, kapitalist ***üretimin*** gelişme derecesiyle ters orantılıdır *(Cilt III , 2, s. 312)*; ticaret ve tefeci sermayesi ne kadar güçlü gelişmişse, sanayi sermayesinin (= kapitalist ***üretimin)*** gelişimi o kadar zayıftır ve tersine.

Şimdi şu soruyu yanıtlayabiliriz: Rusya'da ticaret ve tefeci sermayesi sanayi sermayesiyle birleşiyor mu? Eski üretim tarzının yıkılmasından sonra ticaret ve tefecilik kapitalist üretim tarzının mı, yoksa başka bir üretim tarzının mı gelmesine yol açıyorlar?* Bunlar gerçek sorulardır, yanıtları Rus ulusal ekonomisinin tüm alanlarında aranması gereken sorulardır. İncelenen materyal bu soruya köylü tarımı için bir yanıt, hem de olumlu bir yanıt veriyor. Narodniklerin, "Kulak" ve sözümona "girişimci köylü"yü bir ve aynı ekonomik tipin iki biçimi değil, birbiriyle hiçbir bağı bulunmayan, tamamen zıt tipler

---

* *V.V. "Kapitalizmin Akibetleri"nin hemen ilk sayfasında bu soruna değiniyor, ama ne bu ne de başka bir eserinde, Rusya'da ticaret ve sanayi sermayesi arasındaki ilişki üzerine materyali inceleme girişiminde bulunmamıştır. N.-on'a gelince Marx'ın teorisini doğru kullanma iddiasına rağmen, açık ve kesin "ticaret sermayesi" kategorisinin yerine, kendi uydurduğu "sermayeleştirme" ya da "gelirin sermayeleştirilmesi" belirsiz ve bulanık kavramını koymayı ve bu muğlak kavramın koruması altında sorunun kendisine yan çizmeyi yeğlemiştir. Rusya'da kapitalist üretimin öncülleri ona göre ticaret sermayesi değil,... "halk üretimi"dir!*

olarak gören alışılmış anlayışının hiçbir temeli yoktur. Bu, Narodniklerin, eksiksiz ekonomik verilerin bir tahlili temelinde kanıtlanma girişiminde bile asla bulunulmamış önyargılarından biridir. Gerçekler tam tersini gösteriyor. Köylü ister üretimi genişletmek için işçi tutsun, ister toprakla ticaret (zengin köylülerin yukarıda değindiğimiz büyük toprak kiralamalarını anımsatıyoruz) veya bakkal ticareti yapsın, isterse de kenevir, saman, hayvan vs. ya da para (tefecilik) ticareti yürütsün — o tek bir ekonomik tipi temsil eder, faaliyetleri esasında aynı ekonomik ilişkiyi doğrurur. Devam: Rus köy topluluğunda sermayenin rolünün borçlanma ve tefecilikten ibaret kalmadığı, sermayenin üretime de yöneldiği, varlıklı köylülüğün parasını yalnızca ticari işlere ve girişimlere yatırmakla kalmayıp *(bkz. yukarıya)* aynı zamanda iktisadı iyileştirmek, toprak satın almak ve kiralamak, envanteri iyileştirmek, işçi tutmak vs. için de harcamasından anlaşılabilir. Eğer sermaye köylerimizde yalnızca borçlanma ve tefecilik yaratabilecek durumda olsaydı, o zaman üretim rakamlarına dayanarak köylülüğün çözülmesini, kır burjuvazisinin ve kır proletaryasının oluşumunu saptamak mümkün olmazdı; o zaman bütün köylülük, oldukça homojen bir yokluk çeken çiftçiler tipini temsil ederdi, bunların arasında yalnızca tefeciler, hem de tarımsal üretimin miktarı ve durumuyla değil, sadece sahip oldukları para miktarıyla sivrilirlerdi. Yukarıda gösterilen verilerden nihayet, köylerimizde ticaret ve tefeci sermayesinin yalıtık gelişiminin köylülüğün çözülmesini ***alıkoyduğu*** önermesi de çıkar. Ticaretin gelişimi köyü kente yakınlaştırdığı, ilkel köy pazarlarını bir kenara ittiği ve köy hırdavatçısının tekelini yok ettiği ölçüde, Avrupai ölçülere uygun kredi biçimleri geliştiği ve köy tefecisini bir kenara ittiği ölçüde, köylülüğün çözülmesi de o kadar ilerlemek ve derinleşmek zorundadır. Varlıklı köylülüğün sermayesi, küçük ticaret ve tefeciliğin dışına itilmesinin ardından, daha büyük ölçüde, şimdiden başladığı üretime doğru yönelecektir.

10— Köyümüz iktisadında, köylülüğün çözülmesini engelleyen bir başka önemli olgu, angarya iktisadının kalıntılarıdır, yani çalışarak ödemedir. Çalışarak ödeme emeğin aynî olarak ödenmesine ve dolayısıyla meta iktisadının güçsüz bir gelişimine dayanır. Çalışarak ödemenin önkoşulu ve gereği tam da, aslında varlıklı olmayan (çünkü

o zaman çalışarak ödeme boyunduruğunu kabullenmezdi), ama proleterleştirilmiş de olmayan (çalışarak ödemek için köylünün kendi envanterinin bulunması, az çok düzenli bir iktisada sahip olması gerekir) orta köylülüktür.

Yukarıda, köy burjuvazisinin bugünkü köyün efendisi olduğunu iddia ederken, çözülmeyi engelleyen şu faktörleri hesaba katmadık: borçlanma, tefecilik, çalışarak ödeme vs. Gerçekte bugün köylere çoğunlukla köy burjuvazisi değil, köy tefecileri ve komşu toprak sahipleri egemendir. Ancak bunların hesaba katılmaması yöntemsel açıdan tümüyle yerindedir, çünkü aksi halde köylülük içindeki iktisadi ilişkilerin iç yapısı incelenemezdi. Bir Narodniğin de bu yöntemi kullanması dikkate değerdir, yalnız o yarı yolda duruyor ve düşünce zincirini sonuna kadar götürmüyor. "Kapitalizmin Akibetleri"nde V.V. vergi baskısından sözederken, bu nedenlerle, köy toplulukları için, "Mir" için "doğal (metinde böyle!) varlık koşullarının artık varolmadığı"nı (*s. 287*) belirtiyor. Mükemmel. Ama bütün mesele tam da, köylerimiz için henüz varolmayan bu "doğal varlık koşulları"nın ne olduğundan ibarettir. Bunu yanıtlayabilmek için, köy topluluğu içindeki ekonomik ilişkilerin yapısını incelemek gerekir, deyim yerindeyse, köylülerimizin "doğal varlık koşulları"nı gizleyen reform öncesi eski dönemin kalıntılarını bir kenara atmak gerekir. Eğer V.V. bunu yapmış olsaydı, o zaman köy ilişkilerinin bu yapısının köylülüğün tümüyle çözüldüğünü gösterdiğini, köylülüğün çözülmesinin, borçlanma, tefecilik, çalışarak ödeme vs. ne kadar eksiksiz bir kenara itilirse o kadar derinleştiğini görürdü.* Yukarıda Zemstvo istatistiğinin verilerine dayanarak, bu çözülmenin artık gerçekleşmiş bir olgu olduğunu, tüm köylülüğün birbirine karşıt gruplara bölündüğünü gösterdik.

---

* *Ayrıca, V.V'nin "Kapitalizmin Akibetleri"ni ve özellikle yukarıdaki bölümün alıntılandığı VI. Bölümü anarken, bu bölümün çok iyi ve tamamen doğru yerler de içerdiğini saptamak zorundayız; bunlar yazarın "Kapitalizmin Akibetleri" üzerine değil —ve kapitalizm üzerine hiç değil— vergi toplama yöntemlerinden sözettiği yerlerdir. Karakteristik olan, bunu yaparken, bu yöntemlerle, (daha sonra göreceğimiz gibi)* ***idealize etmeyi becerdiği*** *angarya ekonomisinin kalıntıları arasındaki ayrılmaz bağıntıyı görmezden gelmesidir!*

III. Bölüm'den

ÇİFTLİK BEYLERİNİN ANGARYA İKTİSADINDAN KAPİTALİST İKTİSADA GEÇİŞİ

Şimdi köylü iktisadından, çiftlik sahiplerinin iktisadına geçmek zorundayız. Görevimiz çiftlik iktisadının verili sosyo-ekonomik yapısını ana hatları içinde incelemek ve bu yapının Reform sonrası dönemde gelişiminin karakterini ana hatlarıyla anlatmaktan ibarettir.

1— Angarya İktisadının Ana Hatları

Bugünkü çiftlik iktisadının incelenmesinin çıkış noktası, bu iktisadın serflik döneminde egemen olan sistemi olmalıdır. O zamanki iktisadi sistemin özü, verili tarımsal birimin, yani verili malikanenin (Erbgut) (Voçina) bütün topraklarının, bey ve köylü toprakları olarak bölünmüş olmasından ibaretti; köylü toprağı köylülere pay toprağı olarak devredilmişti. Bunlar kendi emeğiyle ve kendi envanterini kullanarak bu pay toprağını ekiyorlar (ayrıca başka üretim araçları da, örneğin orman, bazen hayvan vs. de veriliyordu) ve geçimlerini buradan sağlıyorlardı. Bu köylü emeği, politik ekonominin terminolojisine göre gerekli ürünü oluşturuyordu, ona geçim araçlarını sunduğundan köylüler için, çalışacak insan sağladığından toprak sahibi için gerekli-sermayenin tıpkı sermayenin değişen bölümünün yerine geçen ürünün, kapitalist toplumda gerekli ürünü oluşturması gibi. Köylülerin artı-emeği, çiftlik toprağının *aynı* envarterle işlenmesinden ibaretti; bu emeğin ürünü çiftlik sahibine aitti. Buna göre burada artı-emek gerekli emekten mekânsal olarak ayrılmıştı; çiftlik sahibi için köylü bey toprağını, kendisi için pay toprağını ekiyordu; çiftlik sahibi için haftanın bir bölümünde, kendisi için diğer bölümünde çalışıyordu. Bu iktisat sisteminde köylünün "payı" (karşılaştırma amacıyla modern kavramları kullanmak gerekirse) adeta aynî ücret olarak ya da çiftlik sahibine işçi sağlama aracı olarak görev görüyordu. Köylülerin pay toprakları üzerinde "kendi" iktisatları, çiftlik iktisadının önkoşuluydu,

amacı köylüye geçim araçları "sağlamak" değil, çiftlik sahibine işçi sağlamaktı.*

Bu iktisat sistemine angarya iktisadı diyoruz. Onun egemenliğinin şu vazgeçilmez önkoşullara bağlı olduğu açıktır: Birincisi, doğal iktisadın egemenliği. Feodal malikane [Frongut — angarya çiftliği — ÇN], kendi kendine yeterli, kendi içine kapalı, dış dünyayla sadece çok gevşek bağı bulunan bir bütün oluşturmak zorundaydı. Serfliğin özellikle son döneminde gelişen, çiftlik sahiplerinin pazar için tahıl üretimi, eski düzenin yıkılışının artık bir müjdecisiydi. İkincisi bu iktisat için, doğrudan üreticiye genelde üretim araçlarının ve özelde toprağın sağlanmış olması gerekliydi; ama ayrıca, çiftlik sahibine yalnızca böyle işçi garantilenebileceği için, doğrudan üreticinin toprağa bağlanması gerekliydi. Bunun sonucu olarak, angarya iktisadında ve kapitalist iktisatta artı-ürün elde etme yöntemleri birbirine taban tabana zıttır: Birinci yöntem üreticiye toprak sağlanması, ikincisi üreticinin topraktan koparılmasına dayanır**. Bu iktisat sisteminin üçüncü önkoşulu köylünün çiftlik sahibine kişisel bağımlılığıdır. Köylünün kişiliği üzerinde bu doğrudan güç olmaksızın çiftlik sahibi, toprağı bulunan ve kendi iktisadını yürüten köylüyü kendisi için çalışmaya zorlayamazdı. Marx'ın bu iktisat düzenini karakterize ederken ifade ettiği gibi, "ekonomi-dışı zor" (Marx bunu yukarıda değinilmiş olduğu gibi ***emek-rantı*** kategorisine koyar, *"Das Kapital"*,

---

* *A.* ***Engelhardt*** *"Köyden Mektuplar"ında, St. Petersburg 1885, s. 556-557, bu ekonomik yapıyı olağanüstü canlı karakterize ediyor. Tamamen doğru bir şekilde, serflik iktisadının belli bir düzenli ve kapalı sistem olduğunu, bunun mutasarrıfının, köylüleri toprakla donatan ve onlara şu ya da bu işi veren çiftlik sahibi olduğunu kanıtlıyor.*

** *Henry George'un, halk kitlelerinin mülksüzleştirilmesinin yoksulluğun ve baskının en güçlü ve evrensel nedeni olduğu iddiasına karşı* ***Engels*** *1887'de şöyle yazdı: "Tarihsel açıdan bakıldığında bu pek isabetli değildir... Orta çağda halkın topraktan koparılması (expropriation) (mülksüzleştirilmesi) değil, tersine toprağa bağlanması (appropriation) (mülklüleştirilmesi) feodal sömürünün kaynağıydı. Köylü toprağını elinde tutuyordu, fakat toprağa serf olarak bağlanmıştı ve toprak sahibine para veya ürünle haraç ödemekle yükümlüydü." (The Condition of the Working Class in England in 1844", New-York 1887. Preface, p. III.)*

Cilt III, 2, s. 324) vazgeçilmez olur. Bu zorun biçim ve dereceleri, serflikten köylünün zümresel hak sınırlamalarına dek çok çeşitli olabilir. Son olarak dördüncü koşul ve anlatılan iktisat sisteminin bir sonucu, iktisadın sevk ve idaresi, yoksulluk altında ezilmiş ve kişisel bağımlılık ve cehaletle aşağılanmış olan küçük köylülerin elinde olduğu için, son derece düşük ve eski tarzda hareket eden bir teknikti.

2— Angarya İktisadının Kapitalist Sistemle Birleşmesi

Angarya iktisadı sistemi serfliğin kaldırılmasıyla sarsıldı. Bu sistemin bütün kaleleri sarsıldı: Doğal iktisat, malikanenin [Familiengut—aile çiftliği —ÇN] içe kapalılığı ve kendi kendine yeterliliği, onun çeşitli parçaları arasındaki yakın bağlantı, çiftlik sahibinin köylüler üstündeki gücü. Köylü iktisadı çiftlik sahibininkinden ayrıldı, köylü için sözkonusu olan, toprağını tam mülkiyeti olarak satın almak, çiftlik sahibi için ise, az önce belirttiğimiz gibi taban tabana zıt bir temele dayanan, kapitalist sisteme geçmekti. Fakat tamamen farklı türde bir sisteme böylesi bir geçiş elbette bir hamlede gerçekleşemezdi, iki farklı nedenden ötürü gerçekleşemezdi. Birincisi, kapitalist üretim için gerekli koşullar henüz mevcut değildi. Ücretli emeğe alışmış olan bir insan sınıfı gerekliydi; köylü envanterinin yerini çiftlik envanterinin alması gerekliydi; tarımın bir beylik işi gibi değil ticaret ve endüstri girişimleri örneğine göre örgütlenmesi gerekliydi. Bütün bu koşullar yalnızca adım adım oluşabilirdi, ve Reform sonrası dönemde bazı çiftlik sahiplerinin yabancı makinalar ve hatta işçiler getirtmeleri, tam bir fiyaskodan başka bir biçimde sonuçlanamazdı. Kapitalist koşullara ani geçişi olanaksız kılan diğer neden, eski angarya sisteminin yalnızca sarsılmış, ama kesin olarak yok edilmemiş olmasıydı. Köylülerin pay topraklarının son derece önemli bölümleri: "koparılıp alınmış araziler", orman, çayırlık, su kaynakları, otlaklar vs., onların mülkiyetinde olduğundan, köylü iktisatları çiftlik sahibininkilerden tamamen ayrılmamıştı. Bu araziler (ya da bunlardan irtifak hakkı) olmaksızın köylüler bağımsız bir iktisat yürütecek durumda değillerdi ve çiftlik sahipleri böylece, eski iktisat sistemini çalışarak ödeme

biçiminde sürdürme olanağını korudular. Keza "ekonomi-dışı zor" olanağı da: "geçici yükümlülük" durumu, müteselsil sorumluluk, köylünün bedenen cezalandırılması, kamu işlerinde çalıştırılması vs. aynı şekilde varlığını sürdürdü.

Böyle olunca, kapitalist iktisat bir hamlede oluşamaz, angarya iktisadı bir hamlede ortadan kalkamazdı. Yani mümkün olan biricik iktisat sistemi bir geçiş sistemiydi, angarya iktisadının ana hatlarını kapitalist iktisadınkilerle içinde birleştiren bir sistem. Ve gerçekten de Reform sonrası çiftlik iktisadı için bu özellikler karakteristiktir. Bir geçiş dönemine özgü sonsuz çeşitlilikte biçimlere rağmen, modern çiftlik iktisadının iktisadî örgütlenmesi, çok çeşitli kombinezonlarıyla iki temel sisteme, yani ***çalışarak ödeme*** sistemi* ve ***kapitalist*** sisteme indirgenebilir. Çalışarak ödeme sistemi toprağın komşu köylülerin envanteriyle işlenmesinden ibarettir, burada ödenen ücretin biçimi sistemin özünü değiştirmez (ister götürü usulü çalışmada olduğu gibi parayla, ister yarıcılıkta [İspolşçina] olduğu gibi aynî ödeme olarak, isterse de sözücüğün dar anlamında çalışarak ödemede olduğu gibi tarla veya intifa hakkıyla ödeme yapılsın). Bu, angarya iktisadının varlığını doğrudan sürdürmesi anlamına gelir** ve angarya iktisadının yukarıda

* *Şimdi, "angarya" kavramı yerine "çalışarak ödeme"yi koyuyoruz, çünkü bu ifade Reform sonrası koşullara daha uygundur ve literatürümüze artık yerleşmiştir.*

** *Özellikle açık bir örnek alıyoruz: "Yelez kazasının (Orel vilayeti) güneyinde" —diye yazıyor Tarım Bakanlığı'nın bir muhabiri— "büyük çiftlik iktisatlarında toprakların, yıllık sözleşmeli işçiler tarafından ekilmesinin yanı sıra, toprağın önemli bir bölümü köylüler tarafından, kendilerine toprak kiralanması karşılığında işleniyor. Eski serfler, eskiden olduğu gibi şimdi de eski çiftlik beylerinden toprak kiralıyorlar ve karşılığında onların arazilerini işliyorlar. Bu köyler şimdi de hâlâ ilgili çiftlik sahibinin* ***'angarya köyleri'*** *olarak tanımlanıyor" (S. A. Korolenko, "Özgür Ücretli Emek vs." s. 118). Başka bir çiftlik sahibi şöyle yazıyor: "İktisadımda bütün işler eski köylü-lerim tarafından yapılıyor (yaklaşık 600 nüfuslu sekiz köy), buna karşılık hayvanları için otlak elde ediyorlar (2000-2500 desiyatin); yalnız toprağın ilk sürümü ve makineyle ekin ekme vadeli işçiler tarafından yapılır" (a.g.y., s. 325; Kaluga kazasından).*

verilmiş olan ekonomik karakteristiği çalışarak ödeme sistemine neredeyse tamamen uygulanabilir (tek istisna, çalışarak ödeme sisteminin ***bir*** biçiminde angarya iktisadının ***bir*** koşulunun kalkmasıdır: Götürü usulü çalışmada aynî ödemenin yerine parayla ödeme geçer). Kapitalist sistem, toprağı sahibinin envanteriyle işleyen ücretli işçilerin kiralanmasından (yıllık veya süresi değişik sözleşmeli işçiler, gündelikçiler vs.) ibarettir. Sözü geçen sistemler pratikte çok çeşitli ve en tuhaf biçimlerde içiçe geçmişlerdir: Çok sayıda çiftlik iktisadında, iktisattaki işin türüne göre iki sistem de kullanılır.* Çok çeşitli türde ve hatta birbirine zıt iktisat sistemlerinin yaşamın pratiği içinde bir dizi çok derin ve en karınaşık çatışma ve çelişkilere yol açacağı, bu çelişkilerin baskısı altında bir dizi iktisadın batacağı vs. gayet açıktır. Bütün bunlar, her geçiş dönemine özgü olan olgulardır.

Bu iki sistemin nispi yaygınlığı sorusunu önümüze koyduğumuzda, her şeyden önce, bu sorun üzerine kesin istatistiki verilerin bulunmadığı ve bunların derlenmesinin de pek mümkün olmadığı belirtilmelidir: Böyle bir hesabın yalnızca tüm çiftlikleri değil, bu çiftliklerdeki tüm iktisadi faaliyetleri de kapsaması gerekirdi. Şu ya da bu sistemin ağır basmasına göre tek tek yörelerin genel karakteristiğini veren yaklaşık rakamlar mevcuttur yalnızca. Bütün Rusya için bu tür özet rakamlar, Tarım Bakanlığı'nın yukarıda adı geçen "Özgür Ücretli Emek vs" yayınında vardır. Bay Annenski bu materyale dayanarak, iki sistemin yaygınlığını gösteren çok anlaşılır bir tablo hazırlamıştır. (*"Hasatların Etkisi vs.", I. Cilt, s.170*). Bu rakamları bir tablo halinde veriyoruz ve 1883-1887 yıllarında özel mülk sahiplerinin ekim alanı üzerine bilgileri ekliyoruz (*"Rus İmparatorluğu*

* *"Çoğu iktisat, sahipleri tarafından, toprağın çok küçük de olsa bir bölümünün, kendi envanterleriyle yıllık sözleşmeli veya benzeri işçilere ektirilmesi, geri kalan tüm toprağın ise köylüye yarıcılığa verilmesi veya para ya da toprak payı karşılığında onlar tarafından ekilmesi şeklinde çalışır" ("Özgür Ücretli Emek", s. 96). "...Çiftliklerin çoğunda işçi kiralanmasının (yani iktisada işgücü sağlanmasının) nerdeyse bütün ya da pek çok türleri yanyana mevcuttur". "Rusya'nın Tarım ve Ormancılığı", Chicago'daki sergi için Tarım Bakanlığı tarafından yayınlanmıştır; Petersburg 1893, s. 79).*

*İstatistiği"ne göre IV. 1883-1887 arası beş yıllık dönem için Avrupa Rusyası'nda ortalama hasat, St. Petersburg 1888)**

	İllerin Sayısı			
	Kara Topraklar Bölgesinde	Diğer bölgelerde	Toplam	Özel mülk sahiplerinin ektiği alan (100 desiyatin)
I. Kapitalist sistemin egemen olduğu vilayetler..................	9	10	19	7407
II. Karma sistemin egemen olduğu vilayetler................................	3	4	7	2222
III. Çalışarak ödeme sisteminin egemen olduğu vilayetler.	12	5	17	6281
Toplam	24	19	43	15910

Buna göre, saf Rus vilayetlerinde çalışarak ödeme egemenken, bir bütün olarak bugünkü Avrupa Rusyası'nda kapitalist çiftlik iktisadının egemen olduğu saptanmalıdır. Ancak bizim tablomuzda bu egemenlik

* *Avrupa Rusyası'nın elli ilinden burada gözönüne alınmayanlar şunlardır:* Arhangelsk, Vologda, Olonets, Vyatka, Perm, Orenburg ve Astrahan; 1883 - 1887'de bunlara, Avrupa Rusyası'nın özel arazilerinde toplam 16 472 000 desiyatin ekili alandan 562 000 desiyatin düşüyordu. İlk gruba şu iller dahildir: üç Baltık, dört Batı (Kovno, Vilna, Grodno, Minsk), üç Güney-Batı (Kiev, Volhynya, Podolya), beş Güney (Cherson, Taur, Besarabya, Yekaterinoslav, Don Bölgesi), bir Güney-Doğu (Saratov) ili, ayrıca Petersburg, Moskova ve Yaroslavl. İkinci gruba: Vitebsk, Mohilev, Smolensk, Kaluga, Voronej, Poltava ve Harkov dahildir. Geri kalan iller üçüncü gruba dahildir. — Daha kesin olabilmek için, özel toprak mülkiyeti üzerinde toplam ekim alanından kiracıların ekim alanını çıkarmak gerekirdi, ancak gerekli rakamlar eksiktir. Fakat böyle bir düzeltmenin, kapitalist sistemin egemenliği üzerine vargımızı herhalde değiştirmeyeceğini belirtelim, çünkü özel toprakların kiralanınasının büyük bölümü Kara Topraklar bölgesine düşer, bu bölgenin illerinde ise zaten çalışarak ödeme sistemi ağırlıktadır.

tam olarak dile gelmekten uzaktır, çünkü birinci gruptaki vilayetler arasında, çalışarak ödemenin hiç uygulanmadığı (örneğin Baltık vilayetlerinde) vilayetler vardır, buna karşılık üçüncü grupta en azından kısmen de olsa kapitalist sistemin uygulanmadığı bir tek vilayet, muhtemelen bir tek çiftlik dahi yoktur. Zemstvo istatistiği bunu şöyle gösteriyor (*Raspopin*, *"Zemstvo İstatistiğine Göre Rusya'da Özel Toprak Mülkiyetinin İktisat Yönetimi", "Yuridiçeski Vyestnik", 1887, No: 11 ve 12, s. 634)*:

	Özgür ücretli işçi çalıştırma çiftliklerinin %'si		Yanaşma çalıştıran çiftliklerin %'si	
Kursk ilinde kazalar	Orta İşletmeler	Büyük işletmeler	Orta İşletmeler	Büyük işletmeler
Dmitrov	53,3	84,3	68,5	85,0
Fatej	77,1	88,2	86,0	94,1
Lygov	58,7	78,8	73,1	96,9
Suca	53,0	81,1	66,9	90,5

Son olarak, çalışarak ödeme sisteminin zaman zaman kapitalist sisteme doğru kaydığı ve birini diğerinden ayırmanın ve ayırdetmenin neredeyse olanaksız olduğu biçimde içiçe geçtiği saptanmalıdır. Örneğin köylü, belirli sayıda gün çalışarak ödeme yükümlülüğü karşılığında bir parçacık toprak kiralar (bilindiği gibi bu çok yaygın bir olgudur. Aşağıdaki altbölümdeki örneklere bkz.) Bu "köylü", aynı yükümlülük karşılığında bir parçacık toprak elde eden Batı Avrupa'lı veya Baltık'lı "yanaşma"dan nasıl ayırdedilebilir? Yaşam, taban tabana zıt anahatlara sahip iktisat sistemlerini dikkat çekici bir yavaşlıkla birbiriyle birleştiren biçimler ortaya çıkarıyor. "Çalışarak ödemenin" nerede bittiği ve "kapitalizmin" nerede başladığını söylemek olanaksızdır.

Mevcut çiftlik iktisadının iki sisteme, en çeşitli kombinezonlarıyla çalışarak ödeme ve kapitalist sisteme vardığı temel gerçeğini böylece saptadıktan sonra, şimdi iki sistemin iktisadi karakteristiğine geçmek

ve iki sistemden hangisinin diğerini, tüm iktisadi gelişmenin etkisi altında safdışı ettiğini incelemek istiyoruz.

3— Çalışarak Ödeme Sisteminin Karakteristiği

Daha önce saptanmış olduğu gibi, çalışarak ödemenin türleri son derece çok çeşitlidir. Köylüler "götürü usulü çalışma", "desiyatin başına kazanç",* "dönem ekimi"** (yani desiyatin başına yazlık tahıl ve kışlık tahıl) vb.'le çiftlik sahibinin toprağını köylü envanteriyle para karşılığında sürmek için kendilerini sunarlar. Bazen de köylüler, tüm borcu veya faizleri çalışarak ödeme yükümlülüğü karşılığında, para veya tahıl ödünç alırlar.*** Bir bütün olarak çalışarak ödemenin özelliklerinden biri bu biçimde özellikle keskin şekilde ortaya çıkar: Borç köleliği, tefeci karakteri. Bazen köylüler otlaklara verilen zarar için yasaca konan kefareti çalışarak öderler, ya da sadece "hatır için" *(bkz. **Engelhardt**, a.g.y., s. 56)*, yani toprak sahibinden elde edecekleri başka "kazançları" yitirmemek için, sadece yiyip-içme karşılığında parasız olarak çalışırlar. Son olarak, gerek yarıcılık, gerek köylüye kiralanan toprak, intifa hakkı vs. karşılığında doğrudan çalışma biçiminde olsun, toprak karşılığında çalışarak ödeme de çok yaygındır.

Kiralanmış toprak için ödeme çoğunlukla çok çeşitli biçimler alır, hatta bazen bu biçimler birbiriyle birleştirilir böylece nakit ödemenin yanında ürünle ödeme ve "çalışarak ödeme" de görülür. İşte birkaç örnek: Kiralanan her desiyatin toprak için 1,5 desiyatin toprağı ekmek + 10 yumurta + 1 tavuk + bir kadın işgünü; ya da 43 desiyatinlik yaz ekimi için desiyatin başına nakit 12 Ruble ve 51 desiyatinlik kış ekimi için desiyatin başına nakit 16 Ruble + belirli bir miktar yulaf, 7 kopna (52-60 demet) kara buğdayı ve 20 kopna çavdarı harmanda dövmek + en az 5 desiyatin kira toprağının desiyatin başına 300 araba yükü

---

* *Ryazan İli İçin İstatistiki Veriler Derlemesi.*

** ***Engelhardt**, a.g.y.*

*** *"Moskova İli İçin İstatistiki Veriler Derlemesi", V. Cilt, Fasikül 1, Moskova, 1879, s.186-189. Kaynakları sadece örnek olarak veriyoruz. Köylü ve özel toprak mülkiyeti üzerine literatür sayısız benzer bilgiler sunar.*

gübre olmak üzere ***kendi*** hayvanlarının gübresiyle gübrelenmesi. (***Karişev***, *"Köylülerin Toprak Kiralaması vs.", s. 348.*) Burada köylü iktisadının gübresi bile toprak sahibinin iktisadına gidiyor! Çalışarak ödemenin yaygınlığına ve çeşitli biçimlerine onun sayısız tanımları bile işaret ediyor: Otrabotki, Otbuçi, Otbutki, Barşçina, Bassarinka, Possobka, Panşçina, Postupok, Vyemka* vs. *(a.g.y. s. 342)*. Bazen köylü "toprak sahibinin takdirine göre" *(a.g.y. s. 346)* çalışma yükümlülüğü altına girer, ya da genel olarak ona "boyun eğeceği", ona "yardım edeceği" yükümlülüğü altına girer. Çalışarak ödeme

> "köy iktisadında bütün çalışma devresini kapsar. Çalışarak ödeme sayesinde, tarlaların ekiminde ve tahıl ve kuru ot hasadında tüm tarımsal işlemler yerine getirilir, odun stoklanır, yükler taşınır" *(s. 347)*, "damlar ve bacalar yapılır" *(s. 354, 348)*; köylüler tavuk ve yumurta sağlama yükümlülüğü altına girer *(a.g.y.)*.

Gdov kazası (Petersburg vilayeti) araştırmacısı, haklı olarak çalışarak ödemenin mevcut biçimlerinin "Reform öncesi döneme ait angarya hizmeti karakteri" taşıdığını söylüyor *(s. 349)*.**

Toprak karşılığı çalışarak ödeme — yani emek kirası ya da aynî kira denen şey özellikle ilginçtir.*** Önceki bölüm bize, köylü kirasına kapitalist ilişkilerin nasıl sızdığını gösterdi; burada, angarya

---

* *Bütün bu taşra ve lehçe deyimleri çalışarak ödeme, angarya hizmeti, bey hizmeti, yardım vb. ile bağıntılıdır. —**Alm. Red.***

** *Marx'ın "Kapital"in III. Cilt'inin 47. Bölümünde ortaya koyduğu gibi, Rusya'daki çeşitli çalışarak ödeme biçimlerinin, her türlü ek ödemelerle birlikte çeşitli kira biçimlerinin vs. muazzam çeşitliliğinin, kapitalizm öncesi tanımın temel biçimlerinde **tam olarak** içerili olması dikkate değerdir. Önceki bölümde saptanmış olduğu gibi, burada üç temel biçim söz konusudur: 1- Emek rantı; 2- Ürün rantı ya da aynî rant; 3- Para rantı. Marx'ın toprak rantı üzerine bölümde örnekleme için özellikle Rus olgularına başvurmak istemesi bu yüzden çok doğaldır.*

*** *Zemstvo İstatistiğinin Sonuçları'na göre (II. Cilt) köylülerin kiraladıkları toplam toprağın yüzde 76'sını parayla kiralama, yüzde 3-7'sini çalışarak ödeme karşılığında kiralama, yüzde 13-17'sini ürün payı karşılığında kiralama ve nihayet yüzde 2-3'ünü karma kira ödemesiyle kiralama kapsar.*

iktisadının doğrudan bir devamını oluşturan* ve zaman zaman farkedilmeksizin, toprak parçacıklarının devredilmesi yoluyla çiftliklere tarım işçisi sağlama biçimindeki kapitalist sisteme doğru geçen bir "kiralama" görüyoruz. Zemstvo istatistiği, bu türde "kiralamayla", kiraya verenin kendi iktisadını sevk ve idaresi arasında böylesi bir ilişkiyi çok açık gösteriyor.

> "Özel toprak sahibinin toprağını kendi işlemesinin gelişimiyle birlikte, ***işgücünün gerektiği anda hazır olmasını sağlama*** gereksinimi doğuyor. Bu yüzden birçok yörede bunlar arasında, köylülere çalışarak ödeme karşılığında veya... çalışarak ödemeyle ürün payı karşılığında... toprak kiraya verme eğilimi gelişiyor..." Bu iktisat sistemi... "az yaygınlığa sahip değildir. Kiraya verenlerin ne kadar sık kendine ait iktisadı bulunursa, kiralanacak toprak arzı ne kadar az ve ona olan talep ne kadar güçlüyse, toprak kiralamanın bu türü o kadar güçlü gelişiyor" *(a.g.y., s. 266, ayrıca bkz. 367)*

Böylece önümüze, toprak sahibinin kendi iktisadını sevk ve idare etmesinden vazgeçmesini değil, bilakis tam da ***toprağın özel iktisadi ekiminin gelişmesini*** ifade eden, köylü iktisadının toprak mülkiyetini genişleterek güçlendirilmesi değil, bilakis ***köylünün bir kır işçisine dönüştürülmesi*** anlamına gelen yepyeni bir kiralama tablosu çıkıyor. Önceki bölüm bize kiralamanın köylü iktisadı içindeki çelişik anlamını gösterdi: Birileri için bu, işletmenin kâr getirici bir genişletilmesidir, diğerleri için ise bir zaruret edimidir. Şimdi toprak kiraya vermenin bu çelişik anlamını çiftlik mülkiyeti için de görüyoruz: Bazen toprağın kiraya verilmesi, iktisadın rant ödeme karşılığında başka bir kişiye devredilmesi anlamına gelir, bazen ise kendi iktisadını, sevk ve idare etmenin, çiftliğe işgücü sağlamanın kendine özgü bir türüdür.

Çalışarak ödemede ücret sorununa geçelim. Çeşitli kaynaklardan veriler, çalışarak ödemede ya da taksitle borç ödemesinde ücretin her

---

* *S. 238'deki 2. dipnot'ta verilen örneklere bakınız. Angarya iktisadı altında çiftlik beyi köylülere, onların işgücünü elde etmek için toprak veriyordu. Çalışarak ödeme karşılığında toprak kiraya vermede de apaçık ki aynı iktisadi amaç güdülüyor.*

zaman kapitalist "özgür" ücretli emekten ***daha düşük*** olduğunda birleşiyor. Bu ilkin, aynî kiranın, yani çalışarak ödeme ve yarıcılığın (az önce gördüğümüz gibi bunlar yalnızca çalışarak ödeme ve taksitle borç ödemeyi temsil eder) kural olarak her yerde parayla ödenen kiradan daha ***pahalı*** ve üstelik önemli ölçüde daha pahalı *(a.g.y. s. 350),* bazen iki kat daha pahalı *(s. 356 Tver vilayeti, Rjev kazası)* olmasıyla kanıtlanır. İkincisi, aynî kira en fazla en yoksul köylülerde *(s. 261 vd.)* gelişmiştir. Burada zaruretten kaynaklanan bir kiralamayla, bu yoldan ücretli tarım işçisine dönüşmesine direnecek güce artık sahip olmayan bir köylünün "kiralama"sıyla karşı karşıyayız. Varlıklı köylüler ise, parayla toprak kiralamaya çabalarlar.

> "Kiracı, kira tutarını parayla ödemek ve böylece yabancı toprak ve arazinin kullanımını daha ucuza getirmek için ortaya çıkan her olanaktan yararlanır" *(a.g.y., s. 265);*

yalnızca kira masrafını ucuzlatmak için değil, aynı zamanda borç köleliğinden kaçmak için de. Don kıyısındaki Rostov kazasında, kira fiyatları arttığı oranda, parayla ödenen kiradan kısmi kiracılığa (ortakçılığa —ÇN) (Skopşçina) geçişin, hem de ***köylünün skopşçina'da payının azalmasına rağmen*** *(a.g.y. s. 266)* gerçekleştiği yönünde dikkate değer bir olgu saptandı. Burada, köylüyü tümüyle mahveden ve bir kır işçisine dönüştüren aynî kiranın anlamını gayet açık bir örneklendirilmesini görüyoruz.* Üçüncüsü, çalışarak ödeme için ücretle kapitalist "özgür" ücretli emek için ücretin doğrudan karşılaştırılması, sonuncusunun daha yüksek düzeyini gösteriyor. Daha

---

* *Kira üzerine en son rakamlar (**Karişev'in**, "Hasatların Etkisi vs."de, I. Cilt), yalnızca zaruretin, köylüyü çalışarak ödeme karşılığında yarıcılığa ya da kiralamaya zorladığını ve varlıklı köylülerin parayla kiralamayı tercih ettiklerini, (s. 317-330); zira aynî kiranın köylülere her zaman ve sürekli olarak paralı kirayla karşılaştırılmayacak ölçüde pahalı geldiğini (s. 342-346) tamamen doğruluyor. Fakat bütün bu gerçekler Karişev'i, "yoksul köylünün... yabancı toprak üzerinde yarıcılık biçiminde ekim alanını belli oranda genişleterek gıda maddeleri gereksinimini daha iyi karşılama olanağı elde ettiği"ni iddia etmekten alıkoyamamıştır (s. 321). "Doğal iktisat" lehine önyargılılıktan nasıl karmakarışık düşünceler doğuyor! Aynî kiranın para kiradan daha pahalı olduğu, onun bir tür tarımsal trampa sis-*

önce değinilmiş olan, Tarım Bakanlığı'nın yayınladığı "Özgür Ücretli Emek vs." eserinde, bir desiyatin kışlık tahılın köylünün envanteriyle tam olarak işlenmesi için ortalama ödeme 6 ruble olarak hesaplanıyor (Merkezi Kara Topraklar Bölgesi, 1883-1891). Özgür ücretli emekte, salt atsız çalışma için 6,19 ruble'lik bir miktar çıkıyor (atın çalışması için en azından 4,50 ruble ilave edilmelidir, *a.g.y. s. 45).* Yazar haklı olarak bu olguyu "tamamen, anormal" görmektedir *(a.g.y.).* Saf kapitalist ücretli emeğe, serfliğin ve kapitalizm öncesi diğer iş ilişkilerinin bütün eski biçimleriyle karşılaştırıldığında daha yüksek ücret ödenmesinin yalnızca tarımda değil sanayide de, ve yalnızca Rusya'da değil diğer ülkelerde de saptandığını belirtmekle yetinelim. Bu konuda aşağıda, daha kesin ve daha ayrıntılı Zemstvo istatistiğinin rakamlarını veriyoruz *("Saratov Kazası için istatistiki Veriler Derlemesi", Cilt I. Bölüm III, s. 18 ve 19.* ***Karişev'in*** *"Köylü Kirası'ndan aktarılmıştır, s. 352):*

---

temi olduğu, köylüyü tümüyle mahvettiği ve bir tarım işçisine dönüştürdüğü kanıtlanmıştır. İktisatçımız ise beslenmenin iyileşmesinden sözediyor! Yarıcılık "kırsal nüfusun zaruret çeken bölümüne" toprak kiralamada yalnızca "yardımcı olacak"mış (s. 320). Bay iktisatçı burada, köylüyü bir kır işçisine dönüştüren en elverişsiz koşullarda bir toprak kiralamayı "yardım" olarak adlandırıyor! Burada, öteden beri olduğu gibi bugün de, "kırsal nüfusun zaruret çeken bölümü"ne her zaman böyle bir "yardım" sağlamaya hazır olan Rus Narodnikleriyle Rus tarımcıları arasındaki farkın aslında nerede olduğu sorusu ortaya çıkıyor. Bu bağıntıda ilginç bir örnek. Besarabya'da, Hotin kazasında yarıcının ortalama günlük kazancı 60 kopek, yazın gündelikçinin kazancı 35-50 kopek tutar. "Buradan, ***yarıcının kazancının kır işçisininkinden yine de daha yüksek olduğu*** *sonucu çıkıyor"(s. 344, altını çizen Bay Karişev'dir.) Bu "yine de" çok karakteristiktir. Fakat kır işçisinin tersine yarıcının, iktisadı sevk ve idare etmek için giderleri yok mudur? At ve koşum takımlarına sahip olmak zorunda değil midir? Bu giderler neden gözönüne alınmamıştır? Besarabya'da ortalama yazlık ücret günde 40-77 kopek'se (1883-1887 ve 1888-1892), çift koşuma sahip işçi için ortalama ücret 124-180 kopek tutar (1883-1887 ve 1888 -1892). Buradan daha çok, tarım işçisinin "yine de" yarıcıdan daha çok aldı-ğı "sonucu çıkmaz mı"? Atı olmayan bir işçinin ortalama gündeliği (yıllık ortalama) 1882-1891'de Besarabya'da 67 Kopek tutuyordu (a.g.y. s. 178).*

Saratov Kazası

Çalışma Türleri	Bir desiyatinin işlenmesi için ortalama ücret (Ruble'yle)				
	kira toprağı için çalışarak ödemede			Özgür ücretli emekte	
	Ücretin %80-100'ünün peşin ödendiği kış sözleşmesinde	Yazılı olarak saptanmış koşullara göre	Kiracıların ifadesine göre	Toprak beylerinin ifadesine göre	İşçilerin ifadesine göre
Tam ekim ve hasat (taşıma ve harman dövme dahil)	9,6	—	9,4	20,5	17,5
Aynı şey harman dövme olmaksızın (yaz tahılı)	6,6	—	6,4	15.3	13,5
Aynı şey harman dövme olmaksızın (kış tahılı)	7,0	—	7,5	15,2	14,3
Çift sürme	2,8	2,8	—	4,3	3,7
Hasat (biçme ve taşıma)	3,6	3,7	3,8	10,1	8,5
Hasat (taşımasız)	3,2	2,6	3,3	8,0	8,1
Ot biçme (taşımasız)	2,1	2,0	1,8	3,5	4,0

Yani çalışarak ödemede ücret (tıpkı tefecilikle birleşmiş borç köleliğinde olduğu gibi) genellikle kapitalist ücretlerin yarısı kadar bile tutmaz.* Yalnızca yörede yerleşik ve üstelik mutlaka "pay toprağına sahip" köylü çalışarak ödemeyi üzerlenebileceğinden, çalışarak ödeme için olağanüstü düşük ücret olgusu, toprak payının, bu koşullar altında bugün bile bir aynî ücret oluşturduğunu kanıtlıyor.

* *Bütün bunlardan sonra, örneğin Prens Vassilçikov gibi bir Narodniğin kapitalizm eleştirisi nasıl gerici olarak tanımlanmaz? "Özgür Ücretli Emek" sözcüğünde bile —diye ilan ediyor heyecanla— bir çelişki yatar, çünkü ücretli emek bağımlılığı şart koşar, ve bağımlılık "özgür irade"yi dışlar. Ama kapitalizmin özgür bağımlılığı özgür olmayan bağımlılığın yerine koyduğunu, Narodniklik taslayan bu çiftlik sahibi tabii ki unutuyor.*

Toprak payı bugün benzer örneklerde eskiden olduğu gibi, toprak beyine ucuz işgücü "sağlamanın" aracı olarak hizmet eder. Ancak özgür ve "yarı özgür"* emek arasındaki farklar asla yalnızca ücret farklılığından ibaret değildir. "Yarı özgür" ücretli emeğin her zaman, çalışanın toprak beyine kişisel bağımlılığını, az ya da çok ölçüde mevcut olan "ekonomi-dışı zor"u önşart olarak gerektirmesi durumu da büyük öneme sahiptir. Engelhardt çok isabetli olarak, çalışarak ödeme karşılığında borç para verilmesinin daha fazla yaygınlaşmasının, bu tür borçların daha güvenceli olmasından kaynaklandığını söylüyor: Ödeme emriyle köylüden borç toplamak zordur;

> "ancak köylü bir emekyükümlülüğü altına girdiyse, kendi tahılı henüz toplanmamış da olsa, yükümlülüğünü yerine getirmesi resmi makamlar tarafından zorla sağlanır "*(a.g.y., s. 216)*. "Yalnızca yıllar boyu kölelik ve serflik, köylünün yabancı demetleri damaltına çekmek için kendi tahılını yağmur altında çürümeye terketme" (yalnızca görünürdeki) "kayıtsızlığını üretebilirdi" *(a.g.y.. s. 429)*

Halkın oturduğu yere, "köy topluluğu"na şu ya da bu biçimde bağlanması olmaksızın, köylülerin yurttaşlık haklarında belirli bir sınırlama olmaksızın, sistem olarak çalışarak ödeme olanaksız olurdu. Çalışarak ödeme sisteminin anlatılan özelliklerinin kaçınılmaz bir sonucu, düşük emek üretkenliğidir; çalışarak ödemeye dayanan bir iktisadın çalışma yöntemleri ancak en eskimiş yöntemler olabilir; köleleştirilmiş köylünün emeği kalite açısından serfin emeğinden özde farklı olmayacaktır.

Çiftlik iktisadının bugünkü örgütlenmesinde çalışarak ödemenin kapitalist sistemle birleşmesi makineli büyük endüstri ortaya çıkmadan önce tekstil endüstrimizde egemen olan ekonomik yapıyı çok anımsatıyor. Tekstil endüstrisinde tüccar bazı parça işleri kendi aletleriyle ücretli işçilere yaptırıyordu (ipliğin hazırlanması, dokumanın boyanması ve aprelenmesi vs.), başka işleri kendi aletleriyle tüccarın malzemesini onun için işleyen evde çalışan köylü işçilere devrediyordu; çiftlik iktisadında işlerin bir bölümü çiftlik sahibinin envanteriyle

* *Karişev'in ifadesi (a.g.y.). Bay Karişev, yarıcılığın "yarı özgür" emeğin süre gitmesine "yardımcı" olduğu sonucunu nedensiz yere çıkarmadı.*

ücretli işçiler tarafından, diğer bölümü, kendi envanterleriyle yabancı toprakta çalışan köylüler tarafından yapılır. Orada endüstri sermayesiyle ticari sermaye birleşiyordu ve evde çalışan işçi sermayenin yanında borçlanma, 'ara ustalık', trampa sistemi vs.nin yükü altındaydı; burada da aynı şekilde üretken sermayeyle ticaret ve tefeci sermayesi, ücret baskısı ve üreticinin daha da yoğunlaşmış kişisel bağımlılığının çok çeşitli biçimleri altında birleşir. Orada ilkel zanaatkâr tekniğiyle geçiş sistemi yüzyıllar boyunca dayandı ve sonra yaklaşık otuz yıl içinde makineli büyük endüstri tarafından ortadan kaldırıldı; burada çalışarak ödeme neredeyse Rus-ya'nın kendisi kadar eskidir (toprak beyleri sıradan insanları daha "Russkaya Pravda" zamanında köleleştiriyorlardı) ve eskimiş bir tekniği yüzyıllardan beridir sürükler, ancak Reform'dan sonra kapitalizme hızla boyun eğer. Burada olduğu gibi orada da eski sistem, üretim biçimlerinin (ve böylece de tüm toplumsal ilişkilerin) durgunluğu ve barbarlığın egemenliği anlamına gelir. Burada olduğu gibi orada da yeni kapitalist iktisat biçimleri, sahip oldukları tüm çelişkilere rağmen, büyük bir ilerleme anlamına gelir.

4— Çalışarak Ödeme Sisteminin Çöküşü

Çalışarak ödeme sistemi Reform sonrası Rus iktisadıyla nasıl bir ilişki içindedir?

İlkin, büyüyen meta ekonomisi, çalışarak ödeme sistemiyle geçinemez, çünkü bu doğal ekonomiye, sabit tekniğe ve çiftlik sahibiyle köylü arasında kopmaz bağa dayanır. Bunun sonucu olarak bu sistem tam olarak gelişemez ve meta iktisadının ve tarımsal pazar üretiminin her yeni adımı, çalışarak ödemenin varlık koşullarını sarsar.

Devamla şu durum dikkate alınmalıdır. Şimdiye kadar anlatılanlara göre çalışarak ödeme bugünkü çiftlik iktisadında iki türe ayrılır: 1— Yalnızca bağımsız köylü çiftçiler tarafından kendi iş hayvanları ve envanteriyle yapılabilecek olan çalışarak ödeme (örneğin bir "dönem ekimi" desiyatinin ekimi, çift sürme vs.) 2— Kendi envanteri olmayan kır proleterleri tarafından da yapılabilecek olan çalışarak ödeme (örneğin tahıl ve ot biçmek, harman dövmek vs.). Birinci ve

ikinci türde çalışarak ödemenin, gerek köylü gerekse de çiftlik sahibi için zıt bir anlama sahip olduğu ve ikinci türün, bir dizi kesinlikle kavranamayacak geçiş biçimleri üzerinden kaynaşma yoluyla kapitalizme doğrudan geçişi temsil ettiği açıktır. Literatürümüz alışılagelmiş bir şekilde genelde çalışarak ödemeden bahseder ve bu ayırımı yapmaz. Oysa çalışarak ödemenin kapitalizm tarafından bir kenara itilme sürecinde, ağırlığın çalışarak ödemenin birinci türünden ikinci türüne kayması büyük öneme sahiptir. Moskova vilayeti için "İstatistiki Veriler Derlemesi"nden bir örnek alalım:

> "Çiftliklerin ***çoğunda***... tarlaların sürülmesinde ve ekilmesinde, yani özenli yapılmaları hasatı etkileyen işlerde daimi işçiler kullanılır, buna karşılık hasat, yani zamanında ve hızlı yapılması tayin edici olan işler, komşu köylülere para veya intifa hakkı karşılığında devredilir" *(V. Cilt, 2. Fasikül, s. 140).*

Bu tür iktisatlarda işgücünün çoğunluğu çalışarak ödeme aracılığıyla sağlanır, fakat kapitalist sistem kuşkusuz ağırlığa sahiptir ve "komşu köylüler" aslında, Almanya'nın "sözleşmeli gündelikçileri" türünde, aynı şekilde toprağa sahip olan ve yılın bir bölümü için kendisini hizmete sunan (yukarıya bkz. s. 227, 3. dipnot) tarım işçilerine dönüştürülür. Doksanlı yılların kötü hasatlarından sonra köylülerin at mevcudundaki muazzam azalma ve atsız çiftliklerin artması*,

* *1893-1894'te yapılan at sayımı 48 vilayette, tüm at sahiplerinde at mevcudunun yüzde 9,6 azaldığını ve at sahipleri sayısının 28 321 kişi azaldığını gösteriyor. Tambov, Voronej, Kursk, Rjazan, Orel, Tula ve Nijni-Novgorod illerinde atların sayısındaki düşüş 1888 den 1893'e toplam yüzde 21,2 tutuyordu. Kara Topraklar Bölge'sinin başka yedi ilinde 1891'den 1893'e düşüş yüzde 17'ydi. Avrupa Rusyası'nın 38 ilinde 1888-1891'de 7 922 260 köylü çiftliği bulunuyordu; bunlardan 5 736 436'sının atı mevcuttu; 1893-1894'te ise 8 288 987 köylü çiftliği bulunuyordu; bunlardan 5 647 233'ünün atı mevcuttu. Buna göre at mevcuduna sahip çiftliklerin sayısı 89 000 azalmıştır, buna karşılık atsız çiftliklerin sayısı 456 000 artmıştır. Atsız çiftliklerin yüzde payı yüzde 27,6'dan yüzde 31,9'a çıktı ("Rus İmparatorluğu İstatistiği", XXXVII. Cilt, Petersburg 1896). (Yukarıda Avrupa Rusya'sının 48 ilinde atsız çiftliklerin sayısının 1888-1891 yıllarında 2,8 milyondan 1896-1900 yıllarında 3,2 milyona, yani yüzde 27,3'ten yüzde 29,2'ye çıktığını gösterdik. Dört güney ilinde (Besarabya, Yekaterinoslav, Taur,*

çalışarak ödemenin kapitalist sistem tarafından bir kenara itilişini hızlandırmak zorundaydı.*

Son olarak, çalışarak ödeme sisteminin çöküşünün ana nedeni olarak, köylülüğün çözülmesi vurgulanmalıdır. Çalışarak ödemenin ***(Birinci türünün)*** özellikle orta köylü grubuyla bağıntısı, daha önce belirtildiği gibi, apriori açıktır ve Zemstvo istatistiğinden de bu sonuç çıkar. Örneğin Voronej ili Sadonsk kazası için istatistiki veriler derlemesi, tek tek köylü grupları içinde, götürü usulü çalışma üstlenen iktisatların sayısı üzerine rakamlar veriyoruz. Bu veriler yüzde oranlarıyla aşağıdadır:

Çiftçi grupları	ilgili grubun tüm çiftçileri arasında götürü iş üstlenmiş olan çiftliklerin yüzdesi	**Toplam sayının yüzdesi**	
		Çiftlikler toplamı	Götürü iş üstlenmiş olan çiftlikler
Atı olmayan	9,9	24,5	10,5
Bir atı olan	27,4	40,5	47,5
2-3 atı olan	29,0	31,8	39,6
4 atı olan	16,5	3,2	2,3
Toplam	23,3	100	100

Buradan iki uç grupta götürü usulü çalışmaya katılımın az olduğu açıkça görülür. Götürü çalışmada en büyük pay orta köylü grubuna düşer. Önceki bölümde alt ve üst köylü gruplarınm tipik "meslek biçimleri"ni tanıdıktan sonra, Zemstvo istatistiklerinde sık sık "meslek" genel hanesinde verilen bu çalışmalarda, orta köylülerin tipik "meslek" biçimlerinin bir örneğini görüyoruz. Önceden ele alınan meslek türleri kapitalizmin gelişmesini karakterize eder (ticaret ve

Cherson) atsız çiftliklerin sayısı 1896 yılında 305 800'den 1904 yılında 341 600'e, yani yüzde 34,7'den yüzde 36,4'e çıktı).

* *Ayrıca bkz. S. A.* ***Korolenko*** *"Özgür Ücretli Emek vs." (s. 47) Burada 1882 ve 1888 at sayımları temelinde örnekler veriliyor; buna göre köylülerde at mevcudunun azalmasına, özel toprak sahiplerinde at mevcudunun çoğalması eşlik etmektedir.*

endüstri işletmeleri ve işgücünün satışı), "meslek"in burada verilen türü ise az gelişmiş bir kapitalizmi ve çalışarak ödemenin ağır basmasını gösterir (burada "götürü çalışma"nın büyük kısmının, çalışarak ödemenin birinci türü olarak tanımladığımız çalışmalardan ibaret olduğu varsayılır).

Doğal iktisadın ve orta köylülüğün çöküşü ne kadar ilerlerse çalışarak ödeme de kapitalizm tarafından o ölçüde bir kenara itilmek zorundadır. Tabii ki varlıklı köylülük çalışarak ödeme sistemi için temel hizmeti göremez, çünkü köylüyü en kötü ödeme koşulları altında kendi iktisat işletmesini yıkan bir işi devralmaya ancak aşırı zaruret zorlayabilir. Fakat kır proletaryası da, başka bir sebepten de olsa, çalışarak ödeme sistemi için söz konusu olamaz: Kendisi iktisat yürütmeyen ya da ancak küçücük bir parça toprağa sahip olan kır proleteri "orta köylü" kadar toprağa bağlı değildir ve bu yüzden kendine daha kolayca gurbette kazanç kapısı arayabilir ve daha yüksek ücretle ve herhangi bir köleliğin olmadığı "özgür" ücretli emek üstlenebilir. Tarımcılarımızın, köylülerin kentlere ve genelde "kazanç" amacıyla "gurbete" göçünden duyduğu genel hoşnutsuzluk bundandır, köylülerin toprağa yetersiz bağı üzerine şikayetleri de bundandır *(aşağıya bkz. s. 277 - 278)* Saf kapitalist ücretli emeğin gelişimi, çalışarak ödeme sistemini ta kökünden vurur.*

Köylülüğün ayrışmasıyla, çalışarak ödemenin kapitalizm tarafından bir kenara itilmesi arasında bu kopmaz —teorik olarak ta-

---

* *Yekaterinoslav ili, Bachmut kazası Zemstvo istatistiği özellikle açık bir örnek sunuyor. Oradaki istatistikçiler, kazanın tek tek bölümlerinde para kiranın ve aynî-kiranın farklı yaygınlığını şöyle açıklıyorlar:*

"Para-kira en çok... taş kömürü ve kaya tuzu endüstrisi bölgesinde, en az saf tarım bölgelerinde ve bozkır bölgesinde yaygındır. Köylüler genelde başkasının hesabına çalışmaya pek az eğilimlidir, en az da özel çiftliklerde cansıkıcı ve yetersiz ücretli işleri kabul etmeye eğilimlidir. Maden kuyusunda ve genelde ocakta ve madencilikte çalışma zor ve sağlığa zararlıdır, ama genelde daha iyi ücret ödenir ve işçiyi aylık ya da haftalık nakit maaş perspektifiyle kendine çeker; çiftlik işinde işçi genellikle paranın yüzünü hiç görmez, çünkü orada ya 'bir parçacık toprak', 'bir demetçik saman' veya 'ekmek'i çalışarak öder ya da ama bütün para miktarını, günlük gereksinimlerini karşılamak için avans olarak zaten almıştır vs. Bütün bunlar işçiyi,

mamen anlaşılır— bağıntının, çiftlik beylerinin iktisat yöntemleriyle ilgilenen tarım yazarları tarafından çok önceden görülmüş olması son derece dikkate değerdir. Rus tarımı üzerine toplu makalelerine önsözde (1857-1882) Profesör Stebut şöyle diyor:

> "Köy topluluğunun bugünkü köylü iktisadında, ***tarımsal girişimcilerle tarım işçileri arasında bir ayırım*** gerçekleşiyor. Büyük çapta çiftçiler haline gelenler, yanaşma tutmaya yöneliyorlar ve genellikle çiftliklerde götürü çalışmadan vazgeçiyorlar, meğer ki çoğunlukla yalnızca götürü çalışma karşılığında elde edebileceği bir parça ekim alanına ya da hayvanlar için otlağa kesinlikle gereksinimi olsun; işçiler ata sahip olmadıklarından bu tür işleri üstlenemezler. ***Böylece, yanaşmaların yardımına dayanan iktisada geçme açık zorunluluğu doğuyor***, hâlâ götürü iş üstlenen köylülerde atlarının düşük kalitesi ve fazla iş nedeniyle kötü ve gecikmeli iş yaptıkları için, bu zorunluluk ***bir o kadar hızlı, doğuyor"*** (*s. 20*).

Köylülüğün çöküşünün, çalışarak ödemenin kapitalizm tarafından bir kenara itilmesine yol açtığına ilişkin işaretler bugünkü Zemstvo istatistiğinde de bulunuyor. Örneğin Orel ilinde tahıl fiyatlarının düşüşü birçok kiracıyı mahvetti ve toprak sahiplerini, çiftliklerinin ekim alanını genişletmeye zorladı.

çiftlik işletmelerinde çalışmaktan kaçınmaya ve başka para kazanma olanakları aramaya sevk eder. Ve böyle bir olanak çoğunlukla "iyi para ödeyen" çok sayıda maden ocaklarının bulunduğu yerlerde ortaya çıkar. Köylü madende 'para'sını kazandığında, çiftliklerde çalışarak ödemeye zorunlu kılınmadan toprak kiralayabilir ve böylece parayla kiralama egemenlik kazanır" ("Zemstvo İstatistiğinin Sonuçları"ndan aktarılmıştır, II. Cilt, s. 265). Kazanın endüstrileşmemiş bozkır bölgelerinde Skopşçina (ürün payı karşılığında kiralama) ve çalışarak ödeme karşılığında kiralama varlığını sürdürür.

Yani köylü, çalışarak ödeme sisteminden madenlere bile kaçıyor! Zamanında nakit ödeme, işe almanın kişisel olmayan biçimi ve düzenli çalışma tarzı onu öylesine "çeker"ki, yeraltı kuyularını, Narodniklerimizin idil olarak tarif etmeyi pek sevdikleri tarıma yeğler. Köylü, tarımcılar ve Narodnikler tarafından idealize edilen çalışarak ödemenin değerinin ne olduğunu ve onunla karşılaştırıldığında saf kapitalist ilişkilerin ne kadar iyi olduğunu kendi deneyimiyle görmüştür.

> "İktisatların ekim alanının genişletilmesine paralel olarak, heryerde, köylülerin götürü çalışması yerine yanaşmaların kullanılmasını koyma ve köylü envanterini kullanmaktan kurtulma eğilimi... gelişmiş tarım aletlerini kullanıma sokarak tarlanın işlenınesini mükemmelleştirme... iktisat sistemini değiştirme, hayvan yemi ekimine başlama, hayvancılığı genişletme ve iyileştirme, ona üretken bir karakter kazandırma eğilimi gözlemleniyor" *("Orel İli Üzerine Tarımsal Genel Bakış" 1887-88, s. 124-126. Peter Struve'nin "Eleştirel Notlar"ından, s. 242-244 alıntılanmıştır).* Poltava ilinde 1890'da tahıl fiyatları düşükken "tüm ilde köylülerin toprak kiralamasında bir gerileme" saptandı. "Buna uygun olarak bir çok yerde, tahıl fiyatları çok düşmesine rağmen özel çiftliklerin tarla iktisadı büyüdü" *("Hasatların Etkileri vs." I. Cilt, s. 304).*

Tambov ilinde atların çalışması için ödenen fiyatlarda büyük bir artış görülüyor: 1892-1894'de ilgili fiyatlar 1888-1891'den yüzde 25-30 daha yüksekti *("Novoye Slovo", 1896, No: 3., s. 187).* Bu fiyat yükselişi köylü iktisatlarının at bakımından yoksullaşmasının zorunlu sonucuydu ve doğal olarak çalışarak ödemenin kapitalist sistem tarafından bir kenara itilmesini teşvik etmek zorundaydı.

Elbette bu tek tek işaretleri, asla, çalışarak ödemenin kapitalizm tarafından bir kenara itilmesi tezinin ispatı olarak görmüyoruz: Bu konuda ayrıntılı istatistiki veri yok. Bununla yalnızca, köylülüğün çözülmesiyle, çalışarak ödemenin kapitalizm tarafından bir kenara itilmesi arasındaki ***bağ*** tezini örnekliyoruz. Bu bir kenara itme sürecinin çürütülmez ispatını, tarımda makina kullanımı ve ücretli emek üzerine istatistiğin genel ve çok sayıda mevcut olan verilerinde buluruz. Ancak önce Narodnik iktisatçıların, Rus özel toprak mülkiyetinin bugünkü iktisadı hakkındaki görüşlerine değinmemiz gerekiyor.

7— Tarımda Makine Kullanımı

Reform sonrası dönem, tarım makinesi üretimi ve makine kullanımının gelişimi bakış açısından dört döneme ayrılır.* Birinci

---

* *Bkz. "Rus Endüstrisi Üzerine Tarihsel-İstatistiki Genel Bakış", I. Cilt, Petersburg 1883-(1882 sergisi nedeniyle yayınlandı),* ***V. Çernyayev'in*** *"Tarım*

dönem Reform'dan önceki son yılları ve Reform'dan sonra ilk yılları kapsar. Çiftlik sahipleri, serflerin "ödenmeyen" emekleri olmadan da edebilmek ve özgür ücretli işçi sağlamanın zorluklarından kaçınmak için, yabancı makineleri satın almaya çullandılar. Bu deney tabii ki başarısızlıkla sonuçlandı; hararet çabuk söndü ve 1863-64'ten itibaren yabancı makineye olan talep düştü. Yetmişli yılların sonunda, 1885'e dek süren ikinci dönem başladı. Bu dönem, yurtdışından makine ithalatının sonderece düzenli ve hızlı gelişimiyle karakterizedir; yurtiçi üretim de aynı şekilde düzenli, ama ithalattan daha düşük bir tempoda yükselir. 1881-1884 arasında tarım makineleri ithalatı özellikle hızlı gelişti, bunun nedeni kısmen, tarım makineleri fabrikalarının gereksinimi için gümrüksüz dökme demir ve demir ithalatının 1881'de kaldırılmasıdır. Üçüncü dönem 1885'den doksanlı yılların başına dek sürdü. O zamana dek gümrüksüz ithal edilen tarım makineleri şimdi gümrüğe tabidir (pud başına 50 altın kopek). Gümrüğün yüksekliği makine ithalatını çok düşürür, bu arada başlangıcı tam da bu yıllara rastlayan tarım krizinin etkisi altında, yurtiçi üretim de çok yavaş gelişmektedir. Nihayet doksanlı yılların başında açıkca, tarım makineleri ithalinin yeniden yükseldiği ve bu makinelerin yurt içinde üretimlerinin özellikle hızlı arttığı dördüncü bir dönem başlar.

Bu anlatımı örnekleyen istatistiki materyali alalım. Yurtdışından yapılan yıllık ortalama tarım makineleri ithali tek tek dönemlerde şöyleydi:

Makineleri Üretimi" makalesi. —Bu da II. Cilt, Petersburg 1886, IX Grupta— "Rusya'nın Tarımı ve Ormancılığı", Petersburg 1893 (Chicago'daki sergi nedeniyle yayınlandı. V. Çernyayev'in makalesi, "Tarım Aletleri ve Makineleri". —"Rusya'nın Üretici Güçleri", Petersburg 1896 (1896 sergisi nedeniyle yayınlandı), Bay Lenin'in makalesi "Tarım Aletleri ve Makineleri" (Bölüm I.). (S.N. ***Lenin****, "Serbest İktisat Derneğinin bir tarımcısı. —* ***Alm. Red.).*** *—"Vyestnik Fnanssov", 1896, No: 51, ve 1897, No: 21. — V. Raspopin alıntılanan makalede. Yalnız son makale, sorunu politik ekonomi temeline oturtuyor, geri kalanların hepsi tarım uzmanlarınca kaleme alınmıştır.*

Dönemler	Bin Pud	Bin Ruble
1869-1872	259,4	787,9
1873-1876	556,3	2283,9
1877-1880	629,5	3593,7
1881-1884	961,8	6318
1885-1888	399,5	2032
1889-1892	509,2	2596
1893-1896	864,8	4868

Rusya içinde tarım makine ve aletlerinin üretimi üzerine böyle eksiksiz ve tam rakamlar ne yazık ki yoktur. Fabrika istatistiğimizin yetersizliği, genelde makine üretimi ve özelde tarım makineleri üretimi arasında ayrım yapılmaması, tarım makinelerinin "fabrika usulü" ve "zanaatkârca" üretimin birbirinden ayrılmasına dair asgari kesin kuralların bulunmaması — bütün bunlar, Rusya'da tarım makineleri üretiminin gelişimi hakkında tam bir fikre sahip olma olanağını elimizden alıyor. Yukarıda adı geçen kaynakların içerdiği rakamları birleştirirsek, Rusya'da tarım makineleri imalatının şu gelişme tablosu ortaya çıkar:

Tarım makine ve Aletleri üretimi, ithalatı ve kullanımı (Bin Ruble'yle)

Yıllar	Rusya Polonyası'nda	Üç Baltık ilinde	Güney'deki dört bozkır ilinde (Dom Bölgesi, Yekaterinoslav, Taur, Cherson	Avrupa Rusyası'nın diğer illerinde	Avrupa Rusyası'nın 50 ilinde ve Rusya Polonyası'nda toplam	Tarım makineleri ithalatı	Tarım makineleri kullanımı
1876	646	415	280	988	2329	1628	3957
1879	1088	433	557	1752	3830	4000	7830
1890	498	217	2360	1971	5046	2519	7565
1894	381	314	6183	2567	9445	5194	14639

İlkel tarım aletlerinin gelişmişler tarafından (ve bununla ilkel işletme biçimlerinin kapitalizm tarafından da) nasıl bir güçle bir kena-

ra itildiği bu rakamlardan anlaşılıyor. 18 yıl içinde tarım makinelerinin kullanımı üç buçuk kattan fazla arttı, bu arada bu gelişme esas olarak, dört kattan fazla artan yurtiçi üretim üzerinde cereyan etti. Bu üretimin ana merkezinin Vistül ve Baltık bölgelerinden, Güney Rusya'nın bozkır illerine kayması da dikkate değerdir. Yetmişli yıllarda batı sınır bölgeleri Rus tarımında kapitalizmin ana merkezini oluştururken, doksanlı yıllarda saf Rus illerinde tarım kapitalizmine sahip daha verimli bölgeler ortaya çıktı.*

Rakamlarımız, burada incelenen sorun üzerine resmi (ve bildiğimiz kadarıyla biricik) anketten alınmış olmasına rağmen, bunlar eksiksiz ve çeşitli yıllar için kesin karşılaştırılabilir olmaktan çok uzaktır. 1876-1879 yılları hakkında, ***özel olarak*** 1882 sergisi için toplanmış olan veriler mevcuttur; bunlar tarım makinelerinin yalnızca fabrika usulü değil zanaatkârca üretimini de kapsadıkları için en eksiksiz veri olma özelliğine sahiptir; buna göre Rus-Polonyası da dahil Avrupa Rusyası'nda 1876-1879'da ortalama olarak 340 işletme sayılıyordu, buna karşılık Avrupa Rusyası'nda "fabrika istatistiği"ne göre en fazla 66 işletme, tarım makine ve aletlerinin üretimiyle uğraşıyordu. *(Orlov'un "Fabrika ve Tesis Fihristi"ne göre, 1879)*. Bu rakamlar arasındaki büyük fark, 340 fabrika sayısı içine, buhar gücüyle çalışan 100 fabrikanın (üçte birden az) yanısıra kol gücüyle çalışan 196 fabrikanın (yarıdan fazla) dahil edilmiş olmasıyla açıklanır; 340 işletmeden 236'sının kendi demir dökümhanesi yoktu ve dökme parçaları dışarıdan temin ediyordu *(Tarihi-İstatistiki Genel Bakış", aynı yerde)*. 1890 ve 1894 için veriler "Rusya'nın Fabrika Endüstrisi Üzerine Verilerin Özeti"nden alınmıştır, yayınlayan, Ticaret ve Manüfaktür Bakanlığı.** Bu veriler, tarım makine ve aletlerinin "fabrika usulü" üretimini bile tam olarak kapsamaz. Böylece bu özet 1890'da Avrupa Rusyası'nda 149, Orlov'un "Fihristi" ise 163 tarım

---

* *Son dönemde meydana gelen değişiklikleri göstermek için, 1900-1903 "Rusya Yıllığı"ndan (Merkezi İstatistik Komitesi tarafından yayınlanmıştır, Petersburg 1906). Bazı rakamlar veriyoruz. Tüm imparatorlukta tarım makineleri üretimi burada 12 058 000 ruble, yurtdışından ithalat 1902'de 15 240 000 ruble ve 1903'te 20 615 000 ruble'ye baliğ olmuştur.*

** *Bu rakamlar "Vyestnik Finanssov"da , Yıl 1897, No: 21, 1888-1894 dönemi için tam kaynak verilmeden derlenmiştir.*

makine ve aleti yapan tesis sayıyordu; 1894'te, ilk kaynağa göre Avrupa Rusyası'nda bu türden 164 tesis *("Vyestnik Finanssov", 1897. No: 21, s. 544),* 1894-95'de "Fabrika ve Atölye Fihristi"ne göre ise 173'ten fazla tesis sayılıyordu. Tarım makine ve aletlerinin küçük çapta el sanatı üretimi bu verilerde hiç yoktur.*

Bu yüzden 1890 ve 1894 için verilerin, gerçek rakamların oldukça gerisinde kaldığına hiç kuşku olamaz; uzmanların ifadeleri de bunu onaylıyor, bu uzmanların hesaplamalarına göre Rusya'da doksanlı yılların başında yaklaşık 10 milyon ruble değerinde *(Tarım ve Ormancılık, s. 359),* 1895'te ise yaklaşık 20 milyon ruble değerinde tarım makine ve aleti üretilmiştir. *("Vyestnik Finanssov", 1896, No: 51).*

Şimdi Rusya'da üretilen tarım makinelerinin türü ve miktarı üzerine biraz daha kesin rakamlar veriyoruz. 1879'da 25 835, 1877'de 29 590, 1878'de 35 226, 1879'da 47 892 tarım makine ve aleti üretilmiş olduğu tahmin ediliyor. Bugün bu rakamların ne kadar aşılmış olduğu aşağıdaki verilerden görülebiliyor. 1879'da yaklaşık 14 500 saban üretildi, buna karşılık 1894'te 75 500 *("Vyestnik Finanssov", 1897, No: 21).*

> "Beş yıl önce, köylü iktisatlarında sabanın yaygınlaştırılması amacıyla önlemler gerekli gibi görünüyorduysa da... bugün bu sorun pratikte kendiliğinden halloluyor. Bugün şu ya da bu köylü tarafından bir saban satın alınması artık şaşırtıcı değildir, tersine alışılmış bir olgudur; köylüler her yıl binlerce saban satın alıyorlar **.

---

* *Tarım aletleri yapan ve onaran bütün atölyeler, 1864'te 64 olarak hesaplandı, 1871'de 112, 1874'te 203, 1879'da 340, 1885'te 435, 1892'de 400 ve 1895'te yaklaşık 400 olarak hesaplandı ("Rusya Tarım ve Ormancılığı", s. 358, ve "Vyestnik Finanssov", 1896, No: 51). Buna karşılık "Özet", 1888-1894'te bu türden yalnızca 157-217 atölye saydı (yedi yılın ortalamasında 183). Tarım makinelerinin "fabrika" usulü ve küçük çaplı elsanatı usulü üretiminin oranını bir örnekte gösterelim: Perm vilayetinde 1894'te toplam üretimi 28 000 ruble olan 4 "tesis" sayıldı, buna karşılık 1894-95 sayımı bu dalda toplam üretimi 50 000 ruble olan 94 el sanatı işletmesi saptadı, burada el sanatı işletmeleri sayısına, 6 ücretli işçi çalıştıran ve 8000 rubleden fazla üretim kaydeden işletmeler de dahil edilmiştir ("Perm Vilayetinde Tarımsal Küçük El Sanatlarının Durumu Üzerine Taslaklar", Perm, 1896).*

** *"Rusya'da Ev Endüstrisi Üzerine Raporlar ve İncelemeler", I. Cilt, Petersburg 1892, s. 202. Aynı zamanda köylülerin saban üretimi de, fabrikaların onları bir kenara itmesinden dolayı geriliyor.*

Rusya'da kullanılan ilkel tarım aletlerinin çokluğu, saban üretimi ve sürümü için hâlâ geniş bir faaliyet alanı sunar.* Sabanların ilerleyen kullanımı, hatta elektrifikasyon sorununu bile ortaya attı. "Torgovo-Promyşlennaya Gazeta"nın *(1902, No: 6)* bildirdiğine göre, ikinci elektroteknik toplantısında, V.A. Rjevski'nin "Tarımda Elektrik" raporu büyük bir ilgi uyandırdı. Raportör, Almanya'da tarla ekiminde saban kullanımının elektrik enerjisinin yardımıyla nasıl gerçekleştiğini mükemmel çizimlerle gösterdi ve bir çiftlik sahibinin isteği üzerine Güney illerinden birinde bir çiftlik için hazırlamış olduğu, tahmin bedeliyle birlikte bir projeden, bu yöntemin rantabilitesi üzerine rakamlar verdi. Proje, 540 desiyatinin yılda kısmen iki kez sürülmesini öngörüyordu; sürme derinliği 4,5 - 5 verşok; toprak salt kara topraktır. Projede sabanlar dışında tarla çalışmaları için başka iş makineleri, ayrıca bir harman dövme makinesi ve 25 beygir gücüne sahip, yılda 2000 saat çalışma kapasiteli bir değirmen öngörülüyordu. 50 mm çapında 6 verstlik enerji nakil hattı dahil, bir çiftliğin tam olarak donatımının masraflarını raportör 41 000 ruble olarak hesapladı. Bir desiyatinin işlenmesi değirmen kurulduğunda 7,40 ruble, değirmensiz 8,70 ruble tutar. İşgücü, hayvan vs. için yerel fiyatların eklenmesiyle birinci durumda 1013 rublelik bir tasarruf, ikinci durumda —değirmen olmaması ve daha az enerji kullanımında— 966 rublelik bir tasarruf sağlandığı kanıtlanmıştır.

Harman dövme ve tahıl temizleme makinelerinin üretiminde böyle ani bir dönemeç saptanmaz; bunların imalatı zaten uzunca süredir nispeten istikrar kazanmıştır.** Bu aletlerin "zanaatkâr usulü" üretimi kendi özel merkezini bile yarattı, Ryazan vilayetinde, komşu köylerle birlikte Sapojvok'da köylü burjuvazisi bu "endüstri"den çok para kazandı — *(bkz. Raporlar ve İncelemeler", I. Cilt, s. 208-210)*. Biçerlerin üretiminde özellikle hızlı bir artış gözlemleniyor. 1879'da yılda 780 adet üretiliyordu; 1893'de yıllık satışları 7 - 800 adet, 1894-95'de

* *"Rusya Tarım ve Ormancılık", s. 360.*

* * *1879'da yaklaşık 4 550, 1894-95'te yaklaşık 3 500 harman dövme makinesi üretildi. Son rakam el sanatı üretimini gözardı eder.*

ise yaklaşık 27 000 adet olarak tahmin ediliyor. Taur ilinde, Berdyansk'ta J. Greaves'in tesisi —"Avrupa'da bu tür işletmelerin en büyüğü" (yani biçerlerin üretimi için, "Vyestnik Finanssov", 1896, *No: 51*)— 1895'te toplam 4464 biçer imal ediyordu. Taur köylüleri arasında biçerler artık öylesine yaygındır ki, makineyle yabancı tahıl toplamı kendi başına bir kazanç dalı haline gelmiştir. *

Başka, daha az yaygın aletler için de rakamlar benzerdir. Örneğin mibzerler düzinelerce tesis tarafından üretiliyor; 1893'te ancak iki tesis tarafından üretilen *("Tarım ve Ormancılık", s. 360)* daha gelişkin tohum ekme makineleri şimdi artık yedi tesiste üretiliyor *("Üretici Güçler" I. s. 51)* ve aynı şekilde en yaygın oldukları yer Güney Rusya'dır. Makine kullanımı tarımın tüm dallarını ve tek tek ürünlerin üretimindeki bütün işleri kapsar: Özel araştırmalar, tahıl savurma, ayıklama, temizleme makinelerinin, tahıl kurutma, ot balyalama maki-

* *1893'te örneğin "Falz-Fein'ın (200 000 desiyatinin sahibi) Uzpensk'teki iktisadında 700 köylü makinelerini hizmete sunuyorlardı; yalnızca 350'si ise işe alındığı için yarısı eli boş döndü"* (**Şahovskoi**, *"Tarımsal Gezginci İşler". Moskova 1896, s. 161). Ancak başka bozkır illerinde, özellikle Volga'nın solunda, biçerler hâlâ çok az yaygındır. Fakat bu iller de son yıllarda vargüçleriyle Yeni Rusya'ya yetişmeye çalışıyorlar. Böylece 1890'da Sisran-Vyazma demiryolunda 75 000 pud tarım makinesi, lokomobil (hareket kabiliyetli buharlı makine —ÇN) ve bunların yedek parçaları, 1891'de 62 000 pud, 1892'de 88 000 pud, 1893'de 120 000 pud ve 1894'te 212 000 pud taşındı, yani yaklaşık beş yıl içinde taşıma üç kat artmıştır. Uholovo istasyonundan 1893'te yerel üretimde yaklaşık 30 000 tarım aleti sevkiyatı yapılmıştır, 1894'te yaklaşık 82 000 pud, oysa 1892 dahil o tarihe dek, bu istasyondan tarım makineleri sevkiyatı yıllık 10 000 puda ulaşamamıştır. "Uholovo'dan esas olarak Konino yöresinde, Smikovo köyünde ve kısmen Ryazan ili Sapojok kazasında üretilen biçerler gönderilir. Konino'da, üç demir dökümhanesi vardır, bunların sahipleri Yermakov, Karev ve Golikov esas olarak tarım makineleri parçalarının dökümünü yaparlar. Parçaların işlenmesi ve makine montajıyla Smikovo ve Konino'nun neredeyse bütün nüfusu uğraşır" ("Sisran-Vyazma Demiryolunun 1894'te Ticari Faaliyeti Üzerine Kısa Bir Genel Bakış", IV. Fasikül, Kaluga 1896, s. 62 ve 63). —Bu örnekte birincisi, tam da son yıllarda, tahıl fiyatlarının düşük olduğu yıllarda üretimin büyük artışı, ve ikincisi, "fabrika usulü" ve "zanaatkâr usulü" üretimin bağı ilginçtir. Küçük elsanatları üretimi fabrikanın bir "dış bölümü"nü oluşturur.*

nelerinin, keten lifleme makinelerinin vs. yaygınlığına değiniyor. Pskov ili Zemstvo idaresinin "1898 Tarım Raporuna Ek"te *("Severni Kuryer", 1899, No: 32)* makinelerin, özellikle gereksinme için keten üretiminden pazar için keten üretimine geçişle bağıntılı olarak keten lifleme makinelerinin yaygınlığı saptanıyor. Demir sabanlarını sayısı artıyor. Saptamalara göre, gezginci emek de tarım makinelerinin artan kullanımını ve iş ücretlerinin yükselmesini teşvik etmektedir. Tarım makineleri kullanımının oraya göçle aynı zamanda arttığı Stavropol ilinde *(a.g.y., No: 33)* 1882'de ancak 908, 1891-1893'te ortalama 29 275, 1894-1896'da ortalama 54 874, 1895'te 64 000 civarında tarım aleti ve makinesi sayılmıştır.

Artan makine kullanımı tabii ki motorlara da talep yaratıyor: Buharlı makinelerin yanısıra "iktisatlarımızda" petrol motorları "yenilerde güçlü bir yaygınlık kazanmaya başlıyor" *("Üretici Güçler", I, s. 56)*; yurtdışında bu tür motor ilk olarak yedi yıl önce ortaya çıkmasına rağmen, bunların üretimini şimdiden yedi Rus fabrikası üstlenmiştir. Cherson vilayetinde yetmişli yıllarda yalnızca 134 tarımsal lokomobil sayılmıştır *("Rus İmparatorluğunda Buharlı Makineler Üzerine İstatistiki Materyaller", Petersburg 1882)*, buna karşılık 1881'de bu rakam yaklaşık 500'dür. *("Tarihsel-İstatistiki Genel Bakış", Cilt II, Kısım: Tarımsal Aletler)*. 1884-1886'da bu ilin altı kazasından üçünde 435 buharlı harman dövme makinesi vardı. "Bugün (1895) bu makinelerin sayısını en az iki katı tahmin etmek gerekir" *(**Tesyakov**, "Cherson ilinde Tarım İşçileri ve Bunların Sıhhi Gözetimlerinin Örgütlenmesi", Cherson 1896, s. 71)*. "Vyestnik Finanssov"a *(1897, No: 21)* göre Cherson vilayetinde

> "yaklaşık 1150 buharlı harman dövme makinesi sayıldı, Kuban bölgesinde bunların sayıları yaklaşık olarak aynı rakam civarındadır vs... Buharlı harman dövme makinesini edinme yenilerde endüstriyel bir karakter kazanıyor... Girişimcinin, 5000 ruble tutan bir buharlı harman dövme makinesini, ürünü bol iki-üç yıl içinde tamamen ödediği ve aynı koşullar altında hemen bir yenisini aldığı örnekler vardır. Böylece, Kuban bölgesinin asla büyük sayılamayacak işletmelerinde bu tür beş ya da hatta on makineye rastlanması ender değildir. Bunlar orada, iyi

> örgütlenmiş her iktisadın zorunlu aksesuarı haline gelmiştir." "Güney Rusya'da tarımsal amaçlarla toplam 10 000'den fazla lokomobil kúllanımdadır" (*"Üretici Güçler", IX, s. 151*)*

1875-1878'de bütün Avrupa Rusyası'nda tarımda sadece 1351 lokomobil sayıldığını, buna karşılık tam olmayan araştırmalara göre (*"Fabrika Müfettişlerinin 1903 için Raporlarının Özeti"*) bu sayının 1901'de 12 091, 1902'de 14 609, 1903'te 16 021, 1904'te 17 287 olduğunu anımsarsak, sermayenin son iki-üç on yıl içinde tarımımızda nasıl muazzam bir devrime yol açtığını anlarız. Bu sürecin hızlanması için en büyük hizmetleri Zemstvolar verdi. Tarım makineleri ve aletleri için Zemstvo depoları 1897 başında

> "11 il ve 203 kazanın Zemstvo idaresinde" vardı "ve bunlar yaklaşık 1 milyon ruble'lik bir toplam işletme sermayesine sahipti" *("Vyestnik Finanssov", 1897, No: 21)*

Poltava ilinde Zemstvo deposunun satışı 1890'da 22 600 rubleden 1892'de 94 900 rubleye ve 1895'de 210 100 rubleye çıktı. Altı yıl içinde 12 600 saban, 500 tahıl savurma ve ayıklama makinesi, 300 biçer, 200 atlı harman dövme makinesi satılmıştır.

> "Zemstvo depolarından alet satın alanlar esas olarak Kazak ve köylü çevrelerinden geliyor; satılan tüm sabanların ve atlı harman dövme makinelerinin yüzde 70'i onların payına düşüyor. Tohum ekme makineleri

* *Bkz. 19 Ağustos 1898 tarihli (No: 167) "Russkiye Vedomosti"deki Perekop kazası, Taur'dan gelen mektup. "Çiftçilerimiz arasında biçerlerin, aynı şekilde buharlı ve atlı harman dövme makinelerinin çok yaygınlaşması sayesinde... tarla işleri son derece hızlı hallediliyor. Eski 'loğlar' (dreschwalze) geçmişte kaldı... Kırım'da çiftçi ekim alanını yıldan yıla artan oranda büyütüyor, öyle ki zorunlu olarak gelişmiş tarım makine ve aletlerinden yararlanması gerekiyor. Loğlarla günde 150-200 pud tahıldan fazlası dövülemezken, 10 beygir gücündeki bir buharlı harman dövme makinesi günde 2000-2500 pud, bir atlı harman dövme makinesi 700-800 pud döver. Bu yüzden aletlere, tohum ekme ve harman dövme makinelerine olan talep yıldan yıla öyle artıyor ki, tesisler ve fabrikalar, içinde bulunduğumuz yıl yine olduğu gibi stoksuz kalıyor ve çiftçilerin talebini karşılayamıyor. "Gelişmiş aletlerin yaygınlaşmasının en önemli nedenleri arasında, çiftçileri maliyet masraflarını" azaltmaya **zorlayan** tahıl fiyatlarının düşmesi bulunur.*

nin ve biçerlerin alıcıları esas olarak çiftlik sahipleri ve özellikle 100 desiyatinden fazla toprağı bulunan büyük toprak sahipleriydi" *(Vyestnik Finanssov", 1897, No: 4).*

Yekaterinoslav'da Zemstvo il idaresinin 1895 için raporuna göre, gelişmiş tarım aletleri ilde son derece hızlı yayılıyor. Örneğin Verçnyednyeprovsk kazasında sayım sonucu şöyledir:

		1894	1895
Modern sabanlar..	çiftlik sahiplerinde....	5 220	6 752
	köylülerde.................	27 271	30 112
Atla çalışan harman dövme makineleri....	çiftlik sahiplerinde.....	131	290
	köylülerde.................	671	838

("Vyestnik Finanssov", 1897. No: 6.)

Moskova ili Zemstvo idaresinin verilerine göre, 1895'de ildeki köylülerin toplam sayısının yüzde 20,2'sinde toplam 41 210 saban vardı. (*"Vyestnik Finanssov", 1896, No: 31).* Tver ilinde 1896'daki özel bir sayıma göre, 51 266 saban mevcuttu, bunlar iktisat yürütenlerin toplam sayısının yüzde 16,5'ine dağılmıştır. Tver kazasında 1890'da sadece 290, buna karşılık 1896'da 5581 saban vardı ("*Tver İli İçin İstatistiki Veriler Derlemesi", XIII. Cilt, 2. Fasikül, s. 91 ve 94*). Köylü burjuvazisinin iktisadının sağlamlaşması ve gelişmesinin nasıl bir hızla gerçekleştiği buna göre değerlendirilebilir.

8 — Tarımda Makinelerin Önemi

Tarım makineleri üretiminin ve reformdan sonra Rus tarımında makine kullanımının son derece hızlı gelişimini saptadıktan sonra, şimdi bu olgunun ulusal iktisattaki önemini incelememiz gerekiyor. Köylü ve çiftlik iktisadı üzerine şimdiye kadarki anlatımlardan şu önermeler çıkıyor: Bir yandan tam da kapitalizm tarıma makinelerin girişini ve daha yaygın kullanımını sağlıyor, öte yandan makinelerin kullanımı bizzat kapitalist karaktere sahiptir, yani kapitalist ilişkilerin oluşumuna ve onların daha da gelişmesine yol açar.

Birinci teze daha yakından bakalım. Çalışarak ödeme sisteminin ve onunla kopmaz biçimde bağlı olan patriyarkal köylü iktisadının tüm doğası itibariyle geri bir teknik ve eskimiş üretim tarzlarının korunması üzerinde yükseldiğini gördük. Bu iktisadi düzenin içyapısı tekniğin dönüşümü için hiçbir teşvik sunmaz, tersine iktisadın içe kapanıklığı ve soyutlanmışlığı, bağımlı köylülüğün yoksulluğu ve ezilmişliği her türlü düzelme olanağını dışlar. Özellikle, çalışarak ödemeye dayanan bir iktisatta emeğe yapılan ödemenin (daha önceden gördüğümüz gibi) özgür ücretli emeğin kullanımındakinden önemli ölçüde düşük olduğunu belirtelim; fakat bilindiği gibi, düşük ücret makine kullanımına geçilmesinin en büyük engellerinden biridir. Olgular da bize, tarımsal tekniğin dönüşümüne yönelik geniş hareketin ancak Reform'dan sonra meta ekonomisinin ve kapitalizmin gelişimi döneminde başladığını gösteriyor. Kapitalizmin neden olduğu rekabet ve çiftçinin dünya pazarına bağımlılığı, tekniğin dönüşümünü bir zorunluluk haline getirdi, tahıl fiyatlarının düşüşüyle bu zorunluluk özellikle şiddetlendi.*

İkinci tezi değerlendirirken çiftlik iktisadı ile köylü iktisadını ayırmamız gerekir. Çiftlik sahibi makine veya gelişmiş aletler kullanıma soktuğunda, (kendisi için çalışan) köylünün envanteri yerine kendi envanterini koymuş olur; yani çalışarak ödeme sisteminden kapitalist sisteme geçer. Yani burada tarım makinelerinin yaygınlaşması, çalışarak ödemenin kapitalizm tarafından bir kenara itilmesi anlamına gelir. Tabii, örneğin toprağın kiraya verilmesinde harman biçme ve

* *"Düşen tahıl fiyatlarının ve tarımsal emeği ne pahasına olursa olsun ucuzlatma zorunluluğunun etkisi altında, son iki yıl içinde biçerlerin kullanımı da öylesine hızlı yaygınlaştı ki, depolar talebi zamanında karşılayacak durumda olmuyorlardı." (**Tesyakov**, a.g.y., s. 71), Mevcut tarım krizi, kapitalist karakterdedir. Bütün kapitalist krizler gibi, bir bölgenin, bir ülkenin, tarımın bir dalının kiracılarını ve sahiplerini mahveder ve aynı zamanda bir başka yörede, bir başka ülkede, tarımın başka dallarında kapitalizmin gelişimine büyük bir hız verir. Mevcut krizin bu temel niteliğini anlamamak, Bay N.-on'un, Kablukov'un vs. vs. bu konu üzerine değerlendirmelerinin başlıca hatasını oluşturur.*

dövme makinelerinde vs. günlük çalışma biçiminde çalışarak ödeme istenmesinin devam etmesi olanaksız değildir; ama bu artık köylüyü gündelikçi haline getiren, çalışarak ödemenin ikinci türüdür. Yani bu tür "istisnalar", şu genel kuralı sadece doğrular: Çiftlik iktisatlarının daha gelişmiş envanterle donatılması, çalışarak ödeyen (Narodnik terminolojiye göre "bağımsız") köylüleri, tıpkı evde yapılmak üzere dışarıya iş veren madrabazın (toptan alıcının) kendi üretim araçlarını edinmesinin, borçlu "ev sanayicisini" bir ücretli işçiye dönüştürmesi gibi, kır işçisi haline getirir. Çiftlik iktisadının kendi envanteriyle donatılması, geçim araçlarını, çalışarak ödemeyle kazanan orta köylülüğün kaçınılmaz olarak yok olmasına yol açar. Çalışarak ödemenin, özellikle orta köylülerin özgül "zanaatı" olduğunu daha önceden gördük. Bunun sonucunda onun envanteri yalnızca köylü iktisadının değil, çiftlik beyi iktisadının da bir parçasını oluşturur.* Bu yüzden tarım makinelerinin ve gelişmiş aletlerin yaygınlaşması ve köylülüğün mülksüzleştirilmesi, birbirine kopmaz biçimde bağlı olgulardır. Gelişmiş aletlerin köylüler arasında yaygınlaşmasının da aynı anlama geldiği, önceki bölümdeki anlatımlardan sonra herhalde daha fazla açıklama gerektirmez. Tarımın sistematik mekanizasyonu buharlı dokuma tezgahının ev sanayicisi el dokumacısını bir kenara ittiği gibi, aynı acımasızlıkla patriyarkal "orta köylüleri" bir kenara iter.

Tarımda makine kullanımının sonuçları, anlatımlarımızı doğruluyor, çünkü kapitalist ilerlemenin ona özgü tüm çelişkileriyle birlikte tipik özelliklerini gösteriyorlar. Bugüne dek toplumsal gelişmenin seyrinin neredeyse tamamen dışında kalan tarımda, makineler emek üretkenliğini muazzam ölçüde artırır. Bu yüzden Bay N. -on'un

* *Orta köylülüğün varlığının önemli ölçüde, çiftlik iktisatlarında çalışarak ödeme sisteminin varlığıyla belirlenmesi olgusunu V.V. gerçekten orijinal olan şu biçimde ifade ediyor: "Çiftlik sahibi, deyim yerindeyse, köylü envanterinin bakım masraflarına katılır". Buna ilişkin olarak Bay Sanin tamamen haklı bir şekilde şöyle der: "O zaman demek ki işçi çiftlik sahibi için değil, bilakis çiftlik sahibi işçi için çalışır". (A. Sanin, "Halk Üretimini Teorisine İlişkin Bazı Notlar", Hourvich'in "Rus Köyünün İktisadi Durumu", kitabının Rusça çevirisine ekte, Moskova 1896, s. 47.)*

Rus tahıl üretiminin "mutlak durgunluğu" *(Taslaklar", s. 32)* ya da hatta tarımda emek "üretkenliğinin düşmesi" iddiasının tamamen asılsız olduğunu görmek için, yalnızca makinelerin Rus tarımında artan kullanımı çıplak olgusu bile tamamen yeterlidir. N.-on'un kapitalizm öncesi kurumları idealize etmek için gereksindiği, herkesçe bilinen olgularla çelişen bu iddiaya daha sonra geri döneceğiz.

Makineler ayrıca üretimin yoğunlaşmasına ve tarımda kapitalist işbirliğine yol açar. Birinci olarak bunlar önemli bir sermaye gerektirir ve bu yüzden yalnızca büyük çiftçilerce elde edilebilirdir, ve ikinci olarak ancak çok büyük genişlikte üretimde kârlıdır. Makine kullanıldığında genişleme zorunlu hale gelir. Bu nedenle biçerlerin, buharlı harman dövme makinelerinin vs. yaygınlaşması, tarımda yoğunlaşmanın bir işaretidir ve aşağıda, Rusya'da makine kullanımının en yoğun gelişmiş olduğu tarım bölgesinin (Yeni Rusya), iktisatların çok olağanüstü boyutuyla göze çarptığını gerçekten göreceğiz. Tarımsal yoğunlaşmanın tabii ki yalnızca (N.-on'un yaptığı gibi) ekim alanının genişletilmesi biçiminde anlaşılmaması gerektiğini belirtelim; gerçekte bu yoğunlaşma, tarımsal pazar üretiminin biçimlerine göre çok çeşitli biçimler gösterir (*bkz. bir sonraki bölüm*). Üretimin yoğunlaşması, işçilerin yaygın bir işbirliğiyle kopmaz biçimde bağlıdır. Hasatta ***yüzlerce*** biçeri aynı anda kullanan büyük bir iktisat örneğini önceden verdik.

> "Dört ile sekiz atlık bir atlı harman dövme makinesi, 14-23 ve daha fazla işçi gerektirir, bunların yarısı kızlara ve büluğa ermemiş oğlanlara, yani yarı işçilere düşer... Bütün büyük çiftliklerde bulunan (Cherson ili) sekiz-on beygir gücündeki buharlı harman dövme makineleri —büyük bölümü yarı işçilerden, 12-17 yaşlarındaki genç kız ve oğlanlardan oluşan— aynı anda 50-70 işçi gerektirir" *(**Tesyakov**, a.g.y., s. 93)*

> "Aynı anda 500 ila 1000 işçinin çalıştığı büyük çiftlikler, rahatça endüstri işletmeleriyle bir tutulabilir", diyor aynı yazar haklı olarak *(s.151)*.*

* *Sonraki bölümün 2. alt bölümü, Rusya'nın bu bölgesinde kapitalist tarım işletmelerinin büyüklüğü üzerine daha eksiksiz veriler sunmaktadır.*

Yani Narodniklerimiz tarımsal işbirliğinin "köy topluluğu" tarafından "kolayca gerçekleştirilebileceği" üzerine değerlendirmeler yaparken, yaşam kendi yolunu izledi ve köy topluluğunu zıt ekonomik çıkar gruplarına bölen kapitalizm, ücretli işçilerin geniş kapsamlı işbirliğine dayanan tarımsal büyük işletmeler yarattı.

Şimdiye kadar söylenenlerden, açıkça, makinelerin kapitalizm için iç pazarı ***yarattığı*** sonucu çıkıyor: Birinci olarak üretim araçları için bir pazar (makine endüstrisinin, madenciliğin vs. ürünleri için) ve ikinci olarak bir emek pazarı. Daha önce gördüğümüz gibi, makinelerin kullanıma sokulması, çalışarak ödemenin yerine özgür ücretli emeğin geçmesine ve kır işçilerine sahip köylü iktisadının oluşmasına yol açar. Tarım makinelerinin geniş çapta kullanımı tarım işçileri kitlelerinin varlığını öngörür. Tarım kapitalizminin en çok geliştiği bölgelerde, makinelerin ve ücretli emeğin aynı zamanda ***kullanıma sokulması,*** başka bir süreçle, ücretli işçinin makine tarafından bir kenara itilmesiyle çakışır. Bir yandan köy burjuvazisinin oluşumu ve toprak sahiplerinin çalışarak ödemeden kapitalizme geçişi ücretli işçilere talebi ***ortaya çıkarır,*** öte yandan ücretli işçiler makine tarafından, ücretli emeğin uzun süredir iktisadi temeli oluşturduğu yerlerde ***bir kenara itilirler.*** Bu iki sürecin bütün Rusya ölçeğinde hangi sonuçları doğurduğu, yani ücretli tarım işçilerinin sayısını çoğalttığı mı yoksa azalttığı mı üzerine tam ve kapsamlı istatistiki veriler yoktur. Ancak bu sayının bugüne dek büyüdüğüne hiç kuşku yoktur *(bkz. sonraki alt bölümler).* Bugün de büyüdüğünü sanıyoruz.* Ücretli işçilerin tarım makineleri tarafından safdışı edilmesine işaret eden veriler şimdilik sadece Yeni Rusya için vardır, buna karşılık kapitalist tarıma sahip diğer bölgelerde (Baltık, Batı, Doğu'nun kenar bölgeleri, bazı endüstri illeri) bu süreç büyük boyutlarda henüz saptanamamıştır. Geriye, çalışarak ödemenin ağır bastığı büyük bir bölge kalıyor; bu bölgede makinelerin kullanıma sokulması ücretli işçilere artan bir talep yaratıyor. Ayrıca entansif kültürlerin (kök bitkileri vs.) yaygın-

* *Büyük bir köylü kitlesine sahip bir ülkede, ücretli tarım işçilerinin mutlak artışının, kır nüfusunun sadece nisbi değil, mutlak bir gerilemesiyle de tamamen bağdaşır olduğunun açıklanmaya herhalde ihtiyacı yoktur.*

laşmasıyla ücretli işçiye talep büyük ölçüde artıyor. *(bkz. IV. Bölüm)* Elbette ücretli tarım işçilerinin mutlak sayısı (endüstri işçilerinin aksine) kapitalist gelişimin belirli bir aşamasında, yani tüm tarım tamamen kapitalist biçimde örgütlenmiş ve çeşitli tarım işlerinin yapılmasında makine kullanımı genelleşmiş olduğunda, azalmak zorundadır.

Yeni Rusya'da istatistikçiler tam gelişmiş kapitalizmin alışılmış arazlarını saptıyorlar. Makineler ücretli işçileri işsiz bırakıyor ve tarımda kapitalist bir yedek ordu oluşturuyorlar.

> "Cherson ilinde de masalımsı ücretler dönemi geçti. Tarım aletlerinin daha güçlü yaygınlaşması" (ve başka nedenler)... "sayesinde ***işçi ücretleri sistematik olarak aşağıya çekiliyor.*** " *(altı orijinalinde çizili).* "Büyük işletmeleri işçilerden bağımsız kılan* ve böylece işgücüne talebi zayıflatan tarım aletlerinin yaygınlaşması, işçileri zor bir duruma sokuyor" *(**Tesyakov**, a.g.y., s. 66-71).*

Aynı şeyi, başka bir Zemstvo doktoru olan Kudryavzev de "Taur İli Kahovka Kasabası Nikolayev Panayırında Göçmen Tarım İşçileri ve Onların Sağlık Gözetimi, 1895" *(Cherson 1896)* yazısında saptamaktadır.

> "İşçi ücretleri.... kesintisiz düşüyor, buraya akın etmiş işçilerin önemli bir bölümü işsiz ve kazançsız kalıyor, yani iktisat biliminin dilinde yedek ordu denilen, yapay nüfus fazlası oluşuyor" *(s. 61).* Bu arada bu yedek ordudan kaynaklanan ücret baskısı öyle ileri gitmiştir ki, "birçok hasat makinesi sahibi" (1895 yılında)" hasatı makinelerin yerine insan işgücüne yeğlemiştir" *(a.g.y., s. 66, "Cherson Zemstvosu'nun Derlemesi"nden, Ağustos 1895)!*

---

* *Bay Ponomarev bu konu üzerine şunları söylüyor: "Hasat işçilerinin ücretlerini düzenleyen makineler, hiç kuşkusuz ayrıca işçilerin disipline edilmesine de katkıda bulunuyor" ("Tarım ve Ormancılık" dergisinden aktaran "Vyestnik Finanssov"dan, 1896, No: 14 alınmıştır). "Kapitalist fabrikanın Pendar'ı" Andrew Ure'nin, işçiler arasında "düzen" ve "disiplin" yarattığı için makineleri nasıl sevinçle karşıladığı anımsansın. Rusya'nın tarım kapitalizmi yalnız "tarımsal fabrikalar" yaratmayı değil, bu fabrikaların "Pendar'ları"nı da bulmayı başardı.*

Bu olgu, makinelerin kapitalist kullanımının çelişkilerinin tüm derinliğini bütün tartışmalardan daha açık ve inandırıcı gösteriyor!

Makine kullanımının bir başka sonucu, kadın ve çocuk emeğinin artmasıdır. Kapitalist tarım genel olarak, fabrika işçilerinin hiyerarşisini çok anımsatan, işçilerin bilinen hiyerarşisini ortaya çıkardı. Böylece Güney Rus çiftliklerinde: a) ***Tam işçiler***, her işe uygun yetişkin erkekler; b) ***Yarı işçiler*** 20 yaşın altında kız ve erkek çocuklar; bu tür yarı işçiler yine iki kategoriye bölünür, 12-16 yaşlarındaki, dar anlamda yarı işçiler, ve 16-20 yaşlarındaki, çiftlik dilinde "dörtte üçlük işçiler*" denen, ekin biçme hariç tam işçilerin yaptığı her işi yapan ***daha güçlü işçiler***; c) ***küçük yardımcı işler*** için yarı işçiler, domuz çobanı, dana çobanı, yabani ot ayıklayıcısı ve çift sürme işinde sürücü olarak hizmet eden ve çoğunlukla yalnızca yiyecek ve giysi alan 8-14 yaşlarında çocuklar olarak ayrılırlar. Tarım makinelerinin kullanıma sokulması, "tam işçilerin emeğinin değerini düşürür" ve yerine daha ucuz kadın ve çocuk emeğinin konmasını mümkün kılar. Göçmen işçiler üzerine istatistik, erkek emeğinin kadın emeği tarafından bir kenara itilmesini doğruluyor: 1890'da Kahovka kazasında ve Cherson kentinde bu işçiler arasında yüzde12,7 kadın kaydedildi, 1894'te tüm ilde yüzde 18,2 (56 464'ten 10 239'u). 1895'te yüzde 25,6 (48 753'ten 13 474'ü). Çocuklar 1893'te yüzde 0,7 (10-14 yaşında), 1895'te yüzde 1,69 olarak (7-14 yaşında) sayıldı. Cherson ili Yelizavetgrad kazasında yerleşik çiftlik işçilerinden yüzde 10,6'sı çocuktur *(a.g.y.)*.

Makineler işçilerin emek yoğunluğunu artırır. Böylece, örneğin biçerlerin (buğdayın elle atıldığı) en yaygın türüne "alın terleten" ya da "saç terleten" şeklinde karakteristik bir tanım verilmiştir, çünkü bu makinedeki çalışma işçiden olağanüstü bir gayret ister: İşçi burada makinenin boşaltma düzeneğinin yerini alır *(bkz. "Üretici Güçler" I, s. 52)*. Aynı şekilde harman dövme makineleri de yüksek emek yoğunluğu ister, Makinenin kapitalist kullanımı (her yerde olduğu gibi) burada da işgününün uzatılması için güçlü bir teşvik yaratır. Tarımda da, şimdiye dek bilinmeyen gece çalışması ortaya çıkar.

* ***Tesyakov***, *a.g.y., s. 72*

> "Hasatın iyi olduğu yıllarda... çeşitli çiftliklerde ve çok sayıda köylü iktisadında gece bile çalışılır" ***(Tesyakov,** a.g.y., s. 126)* ,

hem de meşalelerle yapılan yapay ışıklandırma altında *(s. 92)*. Nihayet, makinelerin sistematik kullanımı tarım işçileri için bir kaza tehlikesi yaratır; genç kızların ve çocukların çalıştırılması tabii ki özellikle çok yaralanmalara yol açar. Örneğin tarımsal çalışma sezonu sırasında Cherson ilinde Zemstvo hastaneleri

> "neredeyse yalnızca iş kazalarının kurbanlarıyla" dolar "ve bir anlamda dev tarım işçi ordusu yaralıları için, tarım makinelerinin ve aletlerinin acımasızca yokettiği kurbanlar için bir sahra hastanesi oluştururlar" *(a.g.y., s. 126)*.

Tarım makineleri tarafından yaralanmalar üzerine artık özel bir tıbbi literatür doğmaktadır. Tarım makineleri için zorunlu kullanım talimatları öneriliyor *(a.g.y.)*. Endüstride olduğu gibi tarımda da büyük makineler güçlü bir toplumsal gözetim ve üretimin düzenlenmesini gerektirir. Böylesi bir gözetim çabalarına daha aşağıda değineceğiz.

Son olarak Narodniklerin, tarımda makine kullanımına ilişkin son derece tutarsız tavrına değineceğiz. Tarımda makine kullanımının yararını ve modernliğini kabul etmek, bunu teşvik eden ve kolaylaştıran önlemleri savunmak ama bu arada Rus tarımının makineleri kapitalistçe kullandığını dikkate almamak, küçük ve büyük tarımcıların bakış açısına kaymak demektir. Ama Narodniklerimiz, hangi türde köylü ve çiftlik iktisatlarının makine kullanımına geçtiğini tahlil etme çabasına bile girişmeksizin tarım makinelerinin ve gelişmiş aletlerin kullanımının tam da kapitalist karakterini görmezlikten geliyorlar. V.V., Bay Çernyayev'i kızgınlıkla "kapitalist tekniğin temsilcisi" *(İlerici Eğilimler", s. 11)* olarak tanımlıyor. Sanki Rusya'da tarım makinelerinin kapitalist tarzda kullanılmasının suçu Bay Çernyayev'e ya da Tarım Bakanlığı'nın başka bir memuruna aitmiş gibi! "Gerçeklerden ayrılmayacağı" *("Taslaklar", s. 14)* yolundaki palavracı beyanına rağmen Bay N.-on, tarımımızda makine kullanımını tam da kapitalizmin geliştirdiği gerçeğine yan çizmeyi yeğledi; evet, Bay N.-on hatta meta değiş-tokuşunun tarımda emek üretkenliğini düşürdüğü *(s. 74)* gibi komik bir teori ortaya atmıştır! Hiçbir gerçek

tahlile dayanmaksızın ilan edilen bu teoriyi eleştirmek ne mümkündür ne de gerekli. N.-on'un açıklamalarından küçük bir örnek vermekle yetiniyoruz.

> "Eğer bizde emek üretkenliği iki katına çıksaydı, o zaman bir çetvert buğday için artık 12 değil, yalnızca 6 ruble ödenirdi, hepsi bu kadar" *(s. 234)*.

Hiç de hepsi bu kadar değil, saygıdeğer Bay iktisatçı. "Bizde" (her meta iktisadında olduğu gibi) yalnızca bazı çiftçiler daha yüksek tekniği kullanırlar, buna karşılık diğerleri yüksek tekniği yavaş yavaş devralırlar. "Bizde", yalnızca tarımsal girişimciler tekniği geliştirilebilir. "Bizde", —küçük ve büyük— tarımsal girişimcilerin bu ilerlemesi, köylülüğün mahvoluşuyla ve bir kır proletaryasının oluşumuyla kopmaz biçimde bağıntılıdır. Bu yüzden tarımsal girişimcilerin iktisatlarında gelişmiş teknik toplumsal bir zorunluluk haline gelirse (yalnız bu önkoşulla fiyat yarı yarıya düşebilir), o zaman bu neredeyse bütün tarımın kapitalistlerin eline geçmesi ve milyonlarca köylünün tamamen proleterleşmesi anlamına gelecektir; ve devamla tarım-dışı nüfusun muazzam bir artışı ve fabrikaların çoğalması sözkonusu olmak zorunda kalacaktır (tarımımızın üretkenliğinin iki katına yükselebilmesi için, makine üretiminin, madenciliğin, buharlı taşımacılığın, modern tarım binalarının yığınsal inşasının, antrepoların, ambarların, kanalların vs. olağanüstü bir gelişimi gerekli olacaktır). N.-on burada, değerlendirmelerindeki alışılmış ufak hatayı tekrarlıyor: Kapitalizmin gelişiminde birbirini izleyen kaçınılmaz aşamaları atlıyor, kapitalizmin gelişimine zorunlu olarak eşlik eden sosyo-ekonomik değişikliklerin karmaşık kompleksini atlıyor — ve sonra da geleneksel olandan kapitalist kopuşun tehlikeleri üzerine ağlayıp sızlanıyor.

9 — Tarımda Ücretli Emek

Şimdi tarım kapitalizminin ana görünümüne — özgür ücretli emeğin kullanımına geçiyoruz. Reform sonrası dönemde iktisadın bu özelliği, en güçlü biçimde, Avrupa Rusyası'nın güney ve doğu kenar

bölgelerinde görüldü; "tarımsal gezginci emek" adıyla tanınan ücretli tarım işçilerinin o kitlesel göçünde görüldü. Bu yüzden, ilk önce Rusya'nın tarım kapitalizminin bu ana bölgesi için rakamları veriyoruz, ancak ondan sonra bütün Rusya üzerine verileri değerlendireceğiz.

Ücretli iş arayan köylülerimizin muazzam göç hareketi, literatürümüzde uzun süreden beri belirtiliyor. Gezginci emeğin yaygınlığını illere göre saptamaya çalışmış olan Flerovski bunlara işaret etmişti *("Rusya'da Çalışan Sınıfların Durumu", Petersburg 1869)*. 1875'te Çazlavski, "tarımsal gezginci zanaat" üzerine bir toplu bakış verdi *(Siyasi Bilgiler El Kitabı, II. Cilt)* ve gerçek anlamlarını kavradı ("... bir tür yarı-göçebe bir nüfus..., bir tür geleceğin tarım işçileri ortaya çıktı"). 1887'de bu olgu üzerine Zemstvo anketlerini değerlendiren Raspopin, gezginci çalışmada köylülerin sıradan bir "yan geliri"ni değil, aksine bir ücretli tarım işçileri sınıfının oluşum sürecini görüyordu. Doksanlı yıllarda bu olgunun daha eksiksiz incelendiği S. Korolenko, Rudnyev, Tesyakov, Kudryavzev, Şahovskoy'un çalışmaları yayınlandı.

Tarım işçilerinin ***göç ettiği*** ana bölgeleri Besarabya, Cherson, Taur, Yekaterinoslav, Don Bölgesi, Samara, Saratov (güney bölümü) ve Orenburg illeri oluşturur. Biz kendimizi Avrupa Rusyası'yla sınırlıyoruz, ancak göçün (özellikle yenilerde) gittikçe daha fazla yayıldığına ve Kuzey Kafkasya'ya, Ural'a vs. ilerlediğine işaret etmemiz gerekiyor. Bu bölgenin (ticari tahılcılık bölgesi) tarım kapitalizmi üzerine veriler, diğer göç bölgelerine de değinildiği sonraki bölümde yer almaktadır. Tarım işçileri esas olarak Merkez Kara Topraklar Bölgesi illerinden: Kazan, Simbirsk, Pensa, Tambov, Ryazan, Tula, Orel, Kursk, Voronej, Harkov, Poltava, Çernigov, Kiev, Podolya, Volhina*'dan göç ediyorlar. Yani göç hareketi en yoğun nüfuslu bölgelerden en az nüfuslu kolonizasyon bölgelerine, serfliğin en fazla yaygın olduğu bölgelerden serfliğin en az yaygınlık bulduğu

* *Rusya'da ücretli işçilerin göç hareketini bütünlüğü içinde ele aldığımız VIII. Bölüm'de, çeşitli yörelerden göçün karakterini ve yönünü daha ayrıntılı anlatacağız.*

bölgelere*, çalışarak ödeme sisteminin en fazla geliştiği bölgelerden çalışarak ödemenin daha az geliştiği ve kapitalist gelişimin daha yüksek olduğu bölgelere doğru gerçekleşiyor. Demek ki işçiler "yarı özgür" emekten özgür emeğe doğru akın etmektedirler. Ancak bu kaçışın yalnızca yoğun nüfuslu bölgelerden az nüfuslu bölgelere doğru gerçekleştiği anlayışı yanlış olurdu. İşçi göçünün incelenmesi (*S. **Korolenko**, a.g.y.*) Şu tuhaf ve önemli gerçeği ortaya çıkardı: Göçün olduğu sayısız yöreden işçiler öyle miktarlarda ayrılıyorlar ki, oluşan işçi eksikliği başka yerlerden işçi getirilmesiyle dengelenmek zorunda kalınıyor. Yani göç yalnızca, nüfusun mevcut ülke sınırları içinde daha eşit dağılımı eğilimini değil, işçilerin daha iyi yaşam koşullarına sahip bölgelere gitme çabasını da gösteriyor. Eğer kır işçisinin göç ettiği bölgede, çalışarak ödeme bölgesinde kazancının ***özellikle düşük***, buna karşılık yerleştiği bölgede, kapitalizm bölgesinde karşılaştırılamayacak kadar yüksek olduğunu anımsarsak, bu çabayı bütünüyle anlarız**.

"Tarımsal gezginci emek"in boyutu üzerine genel rakamları yalnızca S. Korolenko veriyor, yukarıda adı geçen çalışmasında Korolenko tüm Avrupa Rusyası'nda bütün işçi fazlasını (yerel talebe oranla) 6 360 000 kişi olarak tahmin ediyor, bunun 2 137 000'i yukarıda adı geçen 15 tarımsal göç ilindedir — buna karşılık sekiz yerleşim ilinde eksik işgücü sayısını 2 173 000 olarak saptıyor. Korolenko'nun her zaman pek doyurucu olmayan hesaplama yöntemlerine rağmen (devamında göreceğimiz gibi) çıkardığı genel sonuçlar yaklaşık olarak doğrudur; gezginci işçilerin sayısı aşırı yüksek değil, bilakis ziyadesiyle düşük tutulmuştur. Kuşkusuz güneye göç eden iki milyon işçiden hepsi tarım işçisi değildir. Ancak Şahovskoy'un tahmini (*a.g.y.*), —ona göre endüstri işçilerine yaklaşık yarısı düşmektedir—

---

* *Çaslavski kendi zamanında, bölgeye işçi göçünün olduğu yerlerde serflerin oranının yüzde 4-15, buna karşılık bölgeden göçün olduğu yerlerde yüzde 40-60 olduğunu kanıtladı.*

** *Bkz. VIII. Bölüm, 4. alt bölüm "İşgücü İçin İç Pazarın Oluşumu", 10 yıllık tablosal veri.*

tamamen keyfidir. Birincisi, bütün kaynaklar, bu bölgeye tarım işçisi göçünün ***ağırlıkta olduğunu*** gösteriyor, ve ikincisi tarım işçileri sadece yukarıda adı geçen illerden gelmiyor. Şahovskoy'un kendisi Korolenko'nun hesabını onaylayan bir rakam veriyor. 1891'de (tarım işçilerinin yukarıda sayılan göç bölgelerine dahil olan) onbir Kara Toprak ilinde toplam 2 000 703 pasaport ve kimlik verildiğini *(a.g.y., s. 24)* bildiriyor, buna karşılık Korolenko'ya göre aynı illerden taşınan işçilerin sayısı sadece 1 745 913'tür. Buna göre Korolenko'nun rakamları asla abartılı değildir, Rusya'nın göçebe kır işçilerinin toplam sayısı mutlaka 2 milyonu geçer* Evlerini ve çiftliklerini (eğer evleri ve çiftlikleri varsa) terkeden böyle bir "köylü" kitlesi, küçük çiftçileri proleterlere dönüştüren sürecin dev yaygınlığını açık biçimde kanıtlıyor, büyüyen tarım kapitalizminin ücretli emeğe olan muazzam talebini kanıtlıyor.

Şimdi ortaya çıkan soru, Avrupa Rusyası'nın gerek göçebe gerekse yerleşik ücretli kır işçilerinin toplam sayısının ne kadar olduğudur. Bu sorunun yanıtına yönelik bildiğimiz tek çaba Rudnyev'in "Avrupa Rusyası'nda Köylü Zanaatları"nda bulunur *("Saratov Zemstvosunun Derlemesi", 1894, No: 6 ve 11)*. Bu son derece değerli çalışma, Avru-

* *Korolenko'nun rakamları bir başka biçimde de kontrol edilebilir. Tesyakov'un ve Kudryavzev'in yukarıda değinilen yazılarından, "kazanç" için dolaşan tarım işçilerinin sadece onda birinin demiryolunu, o da çoğunlukla yalnızca arasıra kullandığını öğreniyoruz (iki araştırmacının verilerini özetlediğimizde, kendilerine soru sorulan 72 635 işçiden sadece 7827'sinin yolu tümüyle ya da kısmen demiryoluyla katettiği sonucu çıkıyor). Şahovskoy'un (a.g.y., s. 71) demiryollarının verilerine göre bildirdiği gibi, 1891'de üç ana demiryolu hattı üzerinde sözkonusu yöne doğru taşınmış olan işçilerin sayısı, 200 000 kişiyi aşmıyor (170 000 - 189 000 arası). Böylece kazanç peşinde güneye gidenlerin toplam sayısının yaklaşık 2 milyon kişi olduğunu buluyoruz. Ayrıca demiryolunu kullanan işçilerin çok düşük sayısından anlaşılacağı gibi, demiryollarımızın yolcu taşımacılığında tarım işçilerine baş rolü veren N.-on yanılmaktadır. N.-on, daha iyi ücret alan tarım dışı işçilerin daha büyük ölçüde demiryollarından yararlandığını ve bu işçilerin (inşaat işçileri, toprak işçileri, yükleme işçileri vs.) dolaşma dönemlerinin de aynı şekilde ilkbahar ve yaza denk geldiğini gözden kaçırdı.*

pa Rusyası'nın 19 ilinden 148 kaza için Zemstvo istatistik anketlerini özetliyor. "Zanaat erbabı"nın toplam sayısı 5 129 863 çalışabilir erkek arasında (18-60 yaş arası) 2 798 122 olarak, yani çalışabilir bütün köylülerin yüzde 55'i olarak belirlenir.* Yazar yalnızca tarımsal ***ücretli*** emeği (yanaşmalar, gündelikçiler, çobanlar, ahır çalışanları) "tarımsal" zanaatlara sayıyordu. Çeşitli il ve bölgelerde çalışabilir erkeklerin toplam sayısında tarım işçilerinin yüzde payını saptamak; yazarı, Kara Topraklar Bölgesi'ndeki çalışabilir tüm erkeklerin yaklaşık yüzde 25'inin, buna karşılık diğer bölgelerde sadece yaklaşık yüzde 10'unun ücretli tarım emeğiyle uğraştığı sonucuna götürdü. Buna göre Avrupa Rusyası'nda 3 395 000 ya da yuvarlak hesap 3,5 milyon tarım işçisi vardı (***Rudnyev,*** *a.g.y., s. 448).* Bu rakam yetişkin erkek işgücünün toplam sayısının yaklaşık yüzde 20'sidir). Rudnyev'in açıklamasına göre

> "Gündelik çalışma ve tarımsal götürü çalışmanın istatistikçiler tarafından, ilgili kişinin veya ailenin ana uğraşını oluşturdukları ölçüde zanaat olarak değerlendirildiği" (*a.g.y., s. 446*)**

eklenmelidir.

Rudnyev'in verdiği bu rakam asgari rakam olarak görülmelidir, çünkü, birincisi Zemstvo verileri az çok eskimiştir ve seksenli, kısmen da hatta yetmişli yıllara aittirler, ikinci olarak, tarım işçilerinin yüzdesi araştırılırken, tarım kapitalizminin çok geliştiği bölgeler, Baltık ve Batı illeri, gözönünde alınmamıştır. Ancak başka verilerin yokluğu karşısında, 3,5 milyon kişilik bu tahminle yetinmek zorundayız.

* *Rudnyev'in belirttiğine göre, kendisine ait, satın alınmış veya kiralanmış topraklarda yapılan tarım dışında, köylülerin tüm işleri "zanaat" sayılır. Kuşkusuz bu sözümona zanaatçıların çoğunluğu tarımsal ve endüstriyel ücretli işçilerdir. Bu nedenle okuyucunun dikkatini, bu rakamların, tarafımızdan hesaplanmış olan kır proleterleri sayısına ne kadar yaklaştığına çekiyoruz: ikinci bölümden, kır proleterlerinin, köylülerin toplam sayısı içinde yaklaşık yüzde 40'ı oluşturdukları sonucu çıkıyordu. Burada ise yüzde 55 "zanaatçı" görüyoruz, ki bunun yüzde 40'ından fazlası çeşitli ücretli işlerde çalışıyor olmalı.*

** *Yani bu rakam, ücretli tarım işlerinin ana uğraş olmadığı ama kendi çiftliğinin sevk ve idaresi kadar önemli bir uğraş oluşturduğu köylülerin büyük kitlesini içermez.*

Demek ki köylülüğün ***beşte biri,*** varlıklı köylülerin ve çiftlik sahiplerinin yanında ücretli emeğin "ana uğraş"ları haline geldiği bir duruma düşmüştür. Burada kır proletaryasının işgücüne talebi olan birinci grup girişimcileri görüyoruz. Bunlar ***en alt köylü grubunun yaklaşık yarısını*** çalıştıran kır girişimcileridir. Dolayısıyla bir tarımsal *girişimciler sınıfının oluşumuyla* "köylülüğün" en alt grubunun yaygınlaşması, yani kır proleterlerinin sayısının artması arasında tamamen karşılıklı bir bağımlılık vardır. Bu tarım girişimcileri arasında köylü burjuvazisi önemli bir rol oynar: Voronej ilinin dokuz kazasında oradaki kır işçilerinin yüzde 43,4'ü köylülerin yanında çalışır *(**Rudnyev,** s. 343).* Bu yüzde oranını tüm tarım işçileri ve tüm Rusya için standart olarak kabul ettiğimizde, köylü burjuvazisinin yaklaşık bir buçuk milyon tarımsal işgücüne talebi ortaya çıkar. Bir ve aynı "köylülük", işgüçlerinin alıcısını arayan milyonlarca işçiyi pazara atar ve aynı zamanda ücretli işçilere yönelik büyük bir talep yaratır.

10 — Tarımda Özgür Ücretli Emeğin Önemi

Şimdi tarımda özgür ücretli emeğin kullanımı sonucunda ortaya çıkan yeni toplumsal ilişkilerin ana hatlarını anlatmaya ve önemini saptamaya çalışacağız.

Kitleler halinde güneye göç eden tarım işçileri, köylülüğün en yoksul tabakalarındandır. Cherson iline göçen işçilerden onda yedisi, tren bileti satın alacak olanağa sahip olmadıkları için yaya yürürler.

> "Demiryolları boyunca veya ulaşıma elverişli nehir kıyılarında yüzlerce ve binlerce verst yol katederler ve hızla geçip giden trenlerin ve süzülüp giden buharlı gemilerin güzel görüntüleriyle keyiflenirler" *(**Tesyakov,** s. 35).*

Ortalama olarak işçilerin yanında iki ruble vardır*, paraları sık sık düzenli bir pasaport için bile yetmez ve on kopeğe bir aylık kimlik

---

* *Yolculuk parasını, sahip oldukları eşyaları, hatta ellerideki son pılıpırtıyı satarak, pay toprağını rehine vererek, giysi vs. gibi eşyaları rehine vererek, hatta çalışarak ödeme karşılığında "rahiplerden, toprak sahiplerinden ve "Kulaklardan" borç para alarak sağlarlar (**Şahovskoi,** s. 55).*

alırlar. Yolculuk 10-12 gün sürer, ve bu kadar büyük yürüyüşlerden dolayı (bazen soğuk ilkbahar çamurunda yalınayak) yürüyüşçülerin ayakları şişer, nasır tutar ve su toplar. İşçilerin yaklaşık onda biri tahtalardan devşirilmiş, 50-80 kişilik ve genellikle ağzına kadar dolu büyük kayıklarda yolculuk yapar. Resmi bir komisyon (Sveginzev) bu tip yolculuğun son derece tehlikeli olduğunu saptıyor:

> "Bu aşırı dolu kayıklardan bir, iki ya da daha fazlasının yolcularıyla birlikte batmadığı hiç bir yıl yoktur" *(a.g.y., s. 34)*.

İşçilerin büyük çoğunluğu pay toprağına sahiptir, ancak bu topraklar çok küçüktür.

> "Gerçekte —diye belirtiyor Tesyakov haklı olarak— bu binlerce tarım işçisinin hepsi, bütün geçimlerini gezginci çalışmasıyla kazanan topraksız köy proleterleridir... Topraksızlık hızla yayılarak böylece kır proleterlerinin sayısını çoğaltıyor" *(s. 77)*.

Bu sayının ne kadar hızlı büyüdüğünü, ilk kez işe çıkan ve işçi arzının yaklaşık yüzde 30'unu oluşturan gezginci işçilerin büyük sayısı açıkça kanıtlıyor. Ayrıca bu rakama göre, ***sürekli*** tarım işçileri kadrosunun ne kadar hızlı oluştuğu da düşünülebilir.

İşçilerin kitlesel göçü, çok gelişmiş kapitalizme özgü, özel iş verme biçimleri yarattı. Güneyin ve Güney-Doğu'nun yeni ortaya çıkmış emek pazarlarında binlerce işçi işverenlerle bir araya gelir. Bu tür emek pazarları çoğunlukla kentlerde, endüstri merkezlerinde, ticari yerleşim bölgelerinde ve panayırlarla bağıntılı olarak kurulur. Endüstri merkezleri özellikle, tarımdışı işlerde de çalışmaya hazır işçileri çeker. Örneğin Kiev ilinde (gelişmiş şeker pancarı endüstrisiyle) Şpola ve Smela köycükleri ve Byelaya Zerkov kenti, Cherson ilinde çeşitli ticaret köyleri (Novoukrainka, Birsula, Mostovoye, buraya Pazar günleri 9000 işçi akın eder, v.b.), ayrıca demiryolu istasyonları (Snamenka, Dolinskaya vs.) ve kentler (Yelizavetgrad, Bobrinyez, Voznesensk, Odesa vs.) emek pazarı olarak hizmet görür. Odesa'lı küçük-burjuvalar, iş buldukça çalışanlar ve yersiz yurtsuzlar da yaz boyunca tarım işçisi olarak çalışırlar. Odesa'da tarım işçileri Seredinskaya Pazarı'nda (ya da "Kossarka"da) kendilerini hizmete sunarlar.

"İşçiler diğer pazarları bir kenara bırakarak, orada daha iyi bir kazanaç bulma umuduyla Odessa'ya akın ediyorlar" *(**Tesyakov**, s. 58).*

Krivoi Rog kasabası tarım ve maden işçileri için önemli bir emek pazarıdır. Yenilerde emek pazarına daha az gidildiği söylenen Taur ili Kahovka kasabasında, doksanlı yıllarda 20-30 000 daha da önceleri ise hatta 40 000 işçi toplanıyordu. Besarabya'da Akkerman kenti Yekaterinoslav ilinde Yekaterinoslav kenti ve Losovaya istasyonu, Don bölgesinde Don kıyısındaki Rostov (burada her yıl 150 000 işçi toplanır), Kuzey Kafkasya'da Yekaterinodar ve Novorossiysk kentleri, Kazak istasyonu Tihoretskaya v.d., Samara ilinde (Saratov'un karşısında) Pokrovsk, Balakovo köyü v.d., Saratov ilinde Chvalinsk, Volsk, Simbirsk ilinde Sisran kentini saymak gerekir. Böylece kapitalizmin kenar bölgelerde "tarımla zanaatın birliği"nin yeni bir biçimini, yani tarımsal ve tarımsal olmayan ücretli emeğin birliğini yaratmıştır. Bu birlik büyük ölçeklerde yalnızca kapitalizmin son, en yüksek aşamasında, hünerin, "el işi"nin önemini ortadan kaldıran, bir işten diğerine geçişi kolaylaştıran, ve ücretli emeğin biçimlerini birbiriyle dengeleyen makineli büyük endüstri aşamasında gerçekleşebilir *.

Ücretli emek bu bölgede gerçekten son derece orijinal biçimlerde ortaya çıkar ve kapitalist tarım için tamamen karakteristiktir. Merkezi Kara Topraklar Bölgesi'nde sıkça karşılaşılan yarı pederşahi ve yarı bağımlı çalışma koşulları burada ortadan kalkar. Yalnızca, girişimci ile işçi arasındaki ilişki, işgücünün satışı ve satın alınışı üzerine salt ticari anlaşma kalır. Gelişmiş kapitalist ilişkilerde her zaman olduğu gibi işçiler, ücretleri işçi talebine daha iyi uyumlu kılınayı sağlayan günlük ya da haftalık ücreti yeğlerler.

---

* *Şahovskoi, tarımsal ve diğer emeğin birliğinin bir başka biçimine de dikkat çekiyor. Dinyeper üzerinde, her birinde Orel ilinden çoğu Beyaz Rus ve Büyük Rus 15-20 sal işçisinin bulunduğu binlerce sal, nehir aşağı bulunan kentlere akın eder. " Bunlar bütün yolculuk boyunca neredeyse metelik almazlar". Herşeyden önce hasat kaldırma ve harman dövme işlerinde çalışabileceklerini hesap ederler. Fakat bu umut yalnızca "iyi" yıllarda gerçekleşir.*

> "Ücretler tek tek pazarların çevresi için (40 verstlik bir daire içinde) matematiksel bir kesinlikle saptanır ve ücretleri kırmak girişimci için çok zordur, çünkü oraya gelmiş olan köylü düşük ücrete iş almaktansa pazarda kalmayı ya da yoluna devam etmeyi yeğler" ***(Şahovskoi,** s. 104).*

Tabii, ücretlerdeki güçlü dalgalanmalar sayısız sözleşme feshine yolaçar, fakat girişimcilerin temin etmekten hoşlandıkları gibi, tek taraflı değil, iki taraflı.

> "Anlaşmalar iki tarafta da yapılır": İşçiler daha fazla talep etmek için, girişimciler ise daha az vermek için anlaşırlar *(a.g.y. s. 107)* *.

Burada sınıflar arasındaki ilişkilerde "duygusuzca nakit ödeme"-nin** nasıl bir açıklıkla egemen olduğunu, şu örnek de gösteriyor.

> "Deneyimli girişimciler", işçilerin ancak bütün ekmek stoklarını bitirdikten sonra "pes ettiklerini" pekala bilirler, Bir çiftçi, işçi kiralamak için pazara geldiğinde... onların arasında yürüdüğünü ve sopayla ekmek torbalarını ellediğini" (metinde böyle!) "anlatıyordu... ekmeği olan işçilerle pazarlığa başlamazmış bile, pazardan ayrılıp, pazarda boş ekmek torbaları ortaya çıkana dek beklermiş" *("Selski Vyestnik" 1890, No: 15, a.g.y., s. 107 ve 108).*

Gelişmiş kapitalizmde her yerde olduğu gibi burada da işçilerin en çok küçük sermaye tarafından sömürüldüğü gözlemlenebilir. Basit bir ticari hesaplama***, büyük girişimciyi, kendisine çok az yarar sağlayan ve çatışma durumunda büyük kayıplar tehlikesini içinde

---

* *İşlerin en zor olduğu, iyi hasat döneminde, işçi üstün durumdadır ve onunla başetmek zahmetlidir. Ona önerilen ücreti kabul etmez, inatla: İstediğimi verin, işe başlayalım diye tekrarlar durur. Ve bunun nedeni işçi kıtlığı değildir, işçiler kendi kendilerine 'biz üstün durumdayız' dedikleri için bu olur" (Şahovskoi'de bir kaza dairesi katibinin raporu, s. 125) .*

Tahıl kötü olduğunda ve iş ücretleri düştüğünde, Kulak girişimci olarak bundan yararlanır ve işçilerini sürenin bitiminden önce işten çıkarır, böylece işçi en iyi iş sezonunu aynı reyonda iş arayarak veya dolaşarak yitirir" — mektup yazan bir çiftlik sahibinin itirafları böyledir (a.g.y. s. 132).

** *"Komünist Manifesto"dan bir ifade. —**Alm. Red.***

*** *Bkz. **Fr. Engels,** "Konut Sorunu Üzerine", Önsöz.*

barındıran küçük baskılardan vazgeçmeye yöneltir. Bu yüzden örneğin büyük girişimciler (300-800 işçisi olanlar) bir haftanın ardından işçilerinin ayrılmasını pek istemezler; ücretleri kendiliklerinden işçi talebine göre ayarlarlar; hatta bunların bazıları komşularda ücretlerin artması durumunda bir ücret artışı sistemi yürürlüğe koyarlar ve bütün ifadeler, bu ücret artışlarının, daha iyi çalışma ve çatışmaların yokluğunda faiziyle birlikte geri geldiğinde birleşiyorlar *(a.g.y. 130-132, 104)*. Buna karşılık küçük çiftçi hiçbir şeyden çekinmez.

"Tekil çiftçiler ve Alman kolonistler işçileri 'seçerler', onlara yüzde 15-20 daha fazla öderler, fakat işçilerden yüzde 50 fazla iş çıkartırlar" *(s.116)*.

Bu çiftçilerin yanında hizmetçi kızlar kendi ifadeleriyle "geceyi gündüzü" bilmezler. Orakçı çalıştıran kolonistlar oğullarına sırayla (işçileri hızlandırmak için!) orakçıların en arkasında ekin biçtirirler, öyle ki bunlar, işçileri hızlandırmak için günde üç kez taze güçle yer değiştirir: "Bu yüzden Alman kolonistlerin yanında çalışmış olan kişiler bitkin görünüşlerinden kolayca tanınabilirler". "Tekil çiftçiler ve Almanlar zaten çiftlik iktisatlarının eski işçilerini işe almaktan kaçınırlar, açıkca, '***Bizde dayanamazsınız***' derler *(a.g.y.)* *.

Büyük işçi kitlelerini bir yerde yoğunlaştıran, üretim yöntemlerini dönüştüren, sınıflar arası ilişkileri gizleyen tüm geleneksel, pederşahi örtü ve kamuflajları parçalayan makineli büyük endüstri, kamuoyunun dikkatini bu ilişkilere çekmeye ve toplumsal bir denetim ve düzenleme denemelerine yol açmaya çabalar. Fabrika müfettişliğinde özellikle açık ortaya çıkmış olan bu görüngü, Rusya'nın kapitalist tarımına da, hem de en güçlü geliştiği

* *Kuban bölgesinin "Kazakları" da aynı şekilde anlatılır: "Kazaklar iş ücretini düşürmek için, her aracı kullanır, bunu yaparken tek başına ya da topluluk halinde hareket eder" (metinde böyle! "Köy topluluğu'nun bu yeni fonksiyonu üzerine daha ayrıntılı bilgiye sahip olmamamız çok yazık): "Yemeğin kötüleştirilmesi ve daha zor çalışma koşullarıyla, ücretin hesaplanmasında manipülasyonlarla, hesabın kapatılmasında işçi pasaportlarının verilmemesiyle, para cezası tehdidi altında tek tek çiftçileri, belirli bir ücretin üstünde işçi kiralamama yükümlülüğü altına sokan köy kararlarıyla vs." ("Kuban Bölgesine Göç Etmiş Olan İşçiler",* ***A. Byeloborodov,*** *"Severni Vyestnik", 1896, Şubat. s. 5).*

bölgede girmeye başlamıştır. İşçilerin sağlık durumu sorunu, daha 1875'de Cherson'lu Zemstvo Doktorları İkinci İl Toplantısı'nda ortaya atıldı ve 1888'de yine ele alındı; 1889'da işçilerin durumunun araştırılması için bir program hazırlandı. 1889-1890 yıllarında sağlık koşulları üzerine yapılan araştırma (asla tam kapsamlı değildir), o zamana dek köyün yalıtılmışlığı içindeki çalışma koşullarını gizlemiş olan perdenin bir ucunu araladı. Örneğin işçi konutlarının çoğunlukla olmadığı görüldü; toplu barınak varsa da bunlar çoğunlukla son derece sağlıksızdır; içinde oturanların, örneğin çobanların nem, sıkışıklık, soğuk, karanlık ve boğucu atmosferin zararlı etkilerine maruz kaldıkları yeraltı kulübelerine rastlanması "ender değildir". İşçilerin beslenmesi çoğunlukla tatmin edici değildir. İşgünü çoğunlukla 12 $^1/_2$-15 saate uzatılır, yani büyük endüstrideki normal işgününden (11-12 saat) önemli ölçüde uzundur. Sıcaklığın en kötü olduğu sıralarda işe ara verilmesi "istisnaidir", dolayısıyla beyin rahatsızlıklarına sık rastlanır. Makinelerde çalışma, mesleki işbölümüne göre meslek hastalıkları da yaratır. Harman dövme makinesinde örneğin "silindirciler" (bunlar demetleri silindire verir; silindirden saman tozu yüzlerine çarptığı için bu iş çok tehlikeli ve zordur), "uzatıcılar" (bunlar demetleri uzatırlar ve işin zorluğundan dolayı 1-2 saatte bir nöbet değiştirmek zorundadırlar) çalışır. Kadınlar samanları süpürür, çocuklar bunları kenara taşır, üç ile beş işçi de istifler. Harman dövme makinesinde çalışanların sayısı tüm ilde 200 000 kişiden fazla olmalı *(Tesyakov, s. 94)** Tarım işçilerinin sağlık koşulları üzerine Tesyakov'un vargısı şöyledir:

> "Eskilerin, 'tarımın en hoş ve en yararlı' iş olduğu yönündeki düşüncesi, tarımda kapitalist anlayışın egemen olduğu bugün pek az haklıdır. Tarım makineleri tarımsal çalışmanın sağlık koşullarını düzeltmemiş, aksine kötüleştirmiştir. Makine kullanımı tarımda, şimdiye dek burada pek bilinmeyen işbölümüne yol açmıştır, bu, meslek hastalıklarının gelişiminde ve tarım işçilerinin yaptığı çok sayıda ağır kazada ifadesini bulur" *(s. 94)*.

* *Ayrıca harman dövme işi, sık sık serbest ücretli işçiler tarafından yapılır. Bütün Rusya'da bu işi yapanların sayısının ne kadar çok olduğu buradan çıkarılabilir.*

(Açlık yılından ve koleradan sonra) sağlık araştırmalarının sonucu, işçilerin kaydedilmesi, sağlık müfettişliği ve ucuz yemek dağıtımı yükümlülüğüne sahip olan tedavi ve bakım istasyonları kurma çabasıdır. Bu örgütlenmenin çapı ve sonucu ne kadar mütevazı, varlığı ne kadar emniyetsiz olursa olsun*, tarımda kapitalizmin eğilimlerini gösteren önemli bir tarihi olgu olarak kalacaktır. Doktorlar tarafından toplanmış olan materyale dayanarak Cherson ili doktorlar kongresinde, tedavi ve bakım istasyonlarının önemini kabul etme, bunların hijyenik koşullarını iyileştirme, faaliyetlerini genişletme, bunlara iş ücretleri ve dalgalanmaları hakkında bilgi verebilecek emek borsaları karakterini kazandırma ayrıca önemli sayıda işçiye sahip tüm büyükçe işletmelerde sağlık denetimini —"sanayi" işletmelerinde "olduğu gibi" *(s. 155)*— yaygınlaştırma, tarım makinelerinin kullanımı ve kazaların kaydedilmesi hakkında zorunlu talimatlar verilmesi ve nihayet işçilerin sigorta hakkı ve daha iyi ve daha ucuz buharlı ulaşım sorununu ortaya atma talebi getirildi. Rusya Beşinci Doktorlar Kongresi, ilgili Zemstvoların dikkatini, Cherson Zemstvosu'nun tıbbi -sıhhi denetimi örgütleme alanındaki faaliyetine çekme kararı aldı.

*

Son olarak bir kez daha Narodnik iktisatçılara geri dönüyoruz. Onlar tarafından idealize edilen çalışarak ödeme karşısında kapitalizmin ilericiliğinin onlara nasıl kapalı kaldığını önceden gördük. Şimdi, işçilerin "göç etmesine" karşı olduklarını ve ***yerleşik olunan*** yerde çalışmaya sempati duyduklarını eklememiz gerekiyor. N.-on, Narodniklere özgü bu anlayışı şöyle ifade ediyor:

> "Köylüler... iş aramaya çıkıyor... Ekonomik açıdan bunun yararı nedir... tek tek köylüler için bireysel açıdan değil, ulusal ekonomi bakış açısıyla bütün köylülük için yararı nedir?... bu her yıl tekrarlanan orada burada dolaşmanın salt ekonomik zararına dikkat çekmek istiyoruz;

* *Tesyakov'un, Zemstvo Meclisleri'nin bir işçi müfettişliği örgütlenmesine ilişkin tavrını bildirdiği Cherson ilinin altı kazasında dördü bu sisteme karşı çıktı. Yerel toprak sahipleri, İl Zemstvosu'nu, "işçileri tam bir aylak haline getirmek istemek"le vs. suçladı.*

köylüler yaz boyunca tanrı bilir nerelere gidiyorlar, oysa hemen yakınlarda yeterince iş bulunabilecek gibi görünür" *(s. 23 ve 24).*

Narodniklerin teorisinin tersine biz, "orada burada dolaşmanın" yalnızca işçilerin kendisine "salt ekonomik" bir avantaj sunmakla kalmadığını, bunda genel olarak ilerici bir olgu görünmesi gerektiğini; kamu çıkarının, gezginci iş yerine "en yakında" çalışmanın konmasında değil, tersine yolculuk etmenin önündeki tüm engellerin kaldırılmasında, her yönden kolaylaştırılmasında, ucfızlatılmasında ve iyileştirilmesinde vs. olduğunu iddia ediyoruz. İddianızı şöyle temellendiriyoruz:

1— "Konar göçerlik", işçilere "salt iktisadi" bir avantaj da getirir, çünkü işçi olarak durumlarının daha iyi olduğu yüksek ücretli bölgelere giderler. Bu ne kadar basit olursa olsun, daha yüksek, sözümona "ulusal ekonomi" bakış açısıyla bakmayı *seven kişiler* tarafından o kadar severek unutulur.

2— "Konar göçerlik", angarya benzeri çalışma koşullarını ve çalışarak ödemeyi yokeder.

Örnek olarak, gezginci çalışmanın henüz pek gelişmediği dönemlerde güneyin toprak sahiplerinin (ve diğer girişimcilerinin de) işçi tedarik etmenin şu yöntemini severek uyguladıklarını anımsatalım: Görevlilerini kuzey illere gönderiyorlar ve (köyün resmi makamlarının yardımıyla) vergi borcu olanları, onlar için son derece elverişsiz koşullar altında işe alıyorlardı.* Yani, girişimciler rekabet özgürlüğünün avantajından yararlanıyordu, işçiler ise yararlanamıyordu, Köylünün çalışarak ödeme ve angarya işinden maden kuyularına bile nasıl kaçtığını örneklerle daha önce gösterdik.

Bu yüzden "konar göçerlik" sorununda tarımcılarımızın Narodniklerle yan yana olması şaşırtıcı değildir. Örneğin, kitabında çiftlik sahiplerinin "göçe" karşı bir dizi ifadesini, "gezginci çalışma" üzerine bir sürü "şikayetlerini" aktaran Bay S. Korolenko'yu alalım: "Sefahat",

---

* *Şahovskoi, adı geçen eser, s. 98 ve devamı. Yazar, köylülerin elverişli koşullarda kiralanması için köy katiplerine ve köylerin yaşlılarına ödenen bir fiyat "kararnamesi"ni bile gösteriyor.* —**Tesyakov.** *a.g.y., s. 65.*— **Tirogov** *"Köy Topluluğu ve Vergiler"; "Ulusal Ekonomide Borç Köleliği" başlıklı araştırma.*

"zorbalık", "ayyaşlık", "insafsızlık", "ailenin ve ebeveynin denetiminden kurtulmak için, aileden kopma isteği", "eğlence ve daha hoş bir yaşam özlemi" vs. Ama özellikle ilginç bir itiraz da şudur:

> "'Yerinde duran taş bile sonuçta yosun bağlar' atasözüne göre, yurdunda kalan insan sonuçta mutlaka mal mülk edinir ve onu özenle korur" *(a.g.y., s. 84)*

Gerçekten de bu atasözü, yerleşim yerine bağın, insan üzerindeki etkisini son derece açık gösteriyor. Daha önlerde ele aldığımız, bazı illerden "çok fazla" işçinin göç etmesi ve işçi eksikliğinin başka illerden işçilerin gelmesiyle dengelemek zorunda kalınışı Bay S. Korolenko'da özel bir hoşnutsuzluk uyandırıyor. S. Korolenko, bu olguyu örneğin Voronej ili için saptarken, bu olgunun nedenlerinden birine, yani: armağan topraklar üzerinde köylülerin sayısının çokluğuna da değiniyor.

> "Maddi durumu nispeten daha kötü olan ve çok küçük mülkiyeti için kaygı duyması gerekmeyen köylülerin, üstlendikleri yükümlülükleri sık sık yerine getirmedikleri ve, kendi yurtlarında yeterli kazanç bulabilecek olsalar bile, genel olarak büyük bir kolaylıkla başka illere gittikleri açıktır". "Kendilerine ait, yetersiz toprak parçasına pek az bağlı olan (metinde böyle!) ve bazen envanteri bile bulunmayan bu köylüler, bulundukları yerde iş aramadan ya da bazen, ellerine geçecek birşey olmadığı için, üstlenilmiş olan yükümlülüklerle ilgilenmeden yurtlarını daha kolay terkederler ve şanslarını yurtlarından uzakta aramaya giderler" *(a.g.y.)*.

"Pek az bağlı!", isabetli sözcük budur.

Aslında bu, "konar göçerliğin" dezavantajları üzerine ve yörede "en yakınlarda çalışma"nın avantajları üzerine konuşup duranları düşündürmelidir.*

---

* *Narodnik ön yargıların zararlılığına işte bir örnek daha. Mükemmel çalışmasından sık sık alıntı yaptığımız Tesyakov, Cherson ilinde yoğun bir işçi sıkıntısı egemen olmasına rağmen, Cherson ilinden sayısız yerel işçinin Taur'a göç ettiği gerçeğini saptıyor. Bunu "tuhaftan da öte bir olgu" olarak adlandırıyor: "Çiftçiler zarar görüyor, kendi işlerini öylece bırakan ve üstelik Taur'da iş bulamama tehlikesine giren işçiler zarar görüyor" (s. 33). Bize ise Tesyakov'un sözleri tuhaftan da öte görünüyor. İşçilerin kendi ya-*

3— "Konar göçerlik" nüfusun harekete geçirilmesi anlamına gelir; bu, köylülerin oldukça uzun tarihi yerleşikliğinin sürmesini, köylülüğün "yosun bağlamasını" büyük bir güçle engeller. Nüfusun hareketliliği olmaksızın gelişimi de olanaksızdır, Güney'de ve Kuzey'de, tarımda ve endüstride, başkentte ve ücra köşelerde çeşitli ilişkiler ve kuruluşlarla bizzat tanışmanın insanlara verdiğini herhangi bir kır okulunun verebileceğini sanmak safdillik olurdu.

IV. Bölüm'den

PAZAR İÇİN ÜRETİM YAPAN TARIMIN GELİŞİMİ

9— Rus Tarımında Kapitalizmin Önemi Üzerine Sonuçlar

II'den IV'e kadar olan bölümlerde Rus tarımında kapitalizm sorununu iki yönden değerlendirdik. Önce, köylü ve çiftlik iktisadında Reform'dan sonra ortaya çıkan sosyo-ekonomik ilişkilerin yapısını inceledik. Köylülüğün olağanüstü bir hızla, sayısal olarak önemsiz, fakat ekonomik konumu açısından güçlü köy burjuvazisine ve kır proletaryasına ayrıştığı görüldü. Bu "köylüsüzleştirme"yle toprak sahiplerinin çalışarak ödemeden kapitalist ekonomi sistemine geçişi kopmaz biçimde birbiriyle bağlıdır. Sonra aynı süreci diğer yanından değerlendirdik; çıkış noktası olarak tarımın bir meta üretimine dönüşüm biçimini aldık ve sonra, her biri pazar için üreten tarımın önemli biçimlerini karakterize eden sosyo-ekonomik ilişkileri inceledik. Köylü ve toprak beyi iktisadında aynı sürecin çeşitli ilişkiler içinde kızıl bir şerit gibi uzandığı görüldü.

Buraya dek incelenen materyal bizi hangi sonuçlara götürüyor?

1— Reform sonrasında tarımın gelişimi için esas olan, onun gittikçe daha fazla, pazar için üretim ve girişimcilik karakteri alması ol-

rarlarına olanı anlamaları ve kendileri için en avantajlı çalışma koşullarını seçme hakkına sahip olmaları gerekmez mi? (Taur'da tarım işçileri için ücretler Cherson ilindekinden yüksektir.) Gerçekten, köylünün nüfusta kayıtlı olduğu ve "pay toprağı edindiği" yerde yaşamaya ve çalışmaya yükümlü olduğunu mu düşünmeliyiz?

gusudur. Özel toprak mülkiyeti iktisadının sevk ve idaresinde bu o kadar açıktır ki, daha başka hiçbir açıklamaya gerek yoktur. Köylü iktisadında bu olguyu saptamak daha zordur, çünkü birinci olarak ücretli emek kullanımı kır küçük-burjuvazisinin mutlak özellikleri arasında değildir. Daha önce ortaya konduğu gibi bu kategoriye —genel bir ekonomik düzen içinde, II. Bölüm'de incelenen çelişkilere dayanan—, giderlerini kendi çiftliğinin geliriyle karşılayan bütün küçük meta üreticileri girer.* İkinci olarak, kır küçük-burjuvazisi (diğer kapitalist ülkelerde olduğu gibi Rusya'da da) bir dizi geçiş aşamasıyla "parsel köylüleri" ve kendisine bir parçacık toprak verilmiş olan kır proletaryasıyla bağlıdır. "Köylülük" içinde kır burjuvazisi ve kır proletaryası ayrımı yapmayan teorilerin yedi canlılığının bir nedeni budur**

2— Tarımın özel karakterine uygun olarak onun meta üretimine dönüşümü sanayininkinden sapan özel bir yoldan ilerler. İmalat endüstrisi, yalnız tek bir ürünün ya da bir ürünün parçasının imalatına yönelen, tümüyle bağımsız tek tek dallara ayrılır. Ancak endüstriyel tarım tamamen ayrı dallara ayrılmaz, aksine şu ya da bu pazar ürününün üretiminde uzmanlaşır, bu arada tarımın diğer dalları bu ana ürüne (yani pazar ürününe) tabi olurlar. Bu yüzden pazar tarımı, yalnız çeşitli yörelerde değil, çeşitli iktisatlarda da değişen çok çeşitli biçimlerle karakterize olur. Bu nedenle tarımsal pazar üretimi sorununun incelenmesinde, toplam tarımsal üretim üzerine genel verilerle asla yetinilmemelidir.***

* *Bkz. "Bütün Eserler", III. Cilt, s. 35-149. —**Alm. Red.***

** *Narodnik iktisatçıların, "Rus köylü ekonomisinin çoğu durumda saf doğal ekonomi olduğu" yönündeki gözde tezi de bu durumun görmezden gelinmesinden kaynaklanır ("Hasatların ve Tahıl Fiyatlarının Etkisi vs.", I. Cilt, s. 52). Kır burjuvazisiyle kır proletaryasını birbiriyle karıştıran "ortalama rakamlar" kullanıldı mı, öne sürülen iddia kanıtlanmış sayılabilir !*

*** *Örneğin bir önceki notta adı geçen kitabın yazarları, "köylülük"ten söz ettiklerinde, tam da bu tür verilerle yetinirler. Her köylünün **tam** tükettiği kadar tahıl ektiği, tükettiği **bütün** tahıl türlerini, hem de **tam doğru oranda** ektiği varsayımdan hareket ediyorlar. (Olgularla çelişen ve Reform sonrası dönemin temel özelliğini gözardı eden) böylesi "varsayımlar"a göre, doğal ekonominin egemen olduğu sonucunu "türetmek" elbette zor değildir artık.*

3— Pazar için üretim yapan tarımın büyümesi, kapitalizm için iç pazarı yaratır. İlk olarak, tarımın uzmanlaşması, tarımın çeşitli alanları, iktisat işletmeleri ve ürün türleri arasında bir değiş-tokuşa yol açar. İkinci olarak, tarımın artan oranda meta dolaşımına çekilmesiyle, kırsal nüfusun, imalat endüstrisinin kişisel tüketimine hizmet eden ürünlerine talebi artar; ve üçüncü olarak, eskimiş "köylü" aletleri ve binalarıyla vs. ne küçük işletmede ne de büyük işletmede, yeni, pazar için yapılan tarım yapılamayacağı için, üretim araçlarına talep de aynı zamanda artar. Nihayet dördüncü olarak, bir kır küçük-burjuvazisinin oluşumu ve çiftlik iktisadında kapitalist sistemin yürürlüğe sokulması, bir tarım işçileri ve gündelikçiler mevcudunun oluşmasını şart koştuğu için işgücüne bir talep oluşur. Reform'dan bu yana kapitalizm için iç pazarın karakteristik genişlemesi (kapitalist tarımın gelişimi, genelde fabrika endüstrisinin ve özelde tarım makineleri yapımının gelişimi, "tarımsal zanaatlar" denen şeyin, yani ücretli emeğin gelişimi vs.), yalnızca tarımın pazar için artan üretimiyle açıklanabilir.

4— Kapitalist üretim tarzının onlarsız hiç varolamayacağı çelişkiler, kapitalizm aracılığıyla kırsal nüfus arasında olağanüstü derinleşir ve keskinleşir. Buna rağmen Rusya'da tarım kapitalizmi, tarihsel önemi açısından büyük bir ilerici güçtür. Birincisi kapitalizm, çiftçilik yapan bir yanda "derebeyleri" ve öte yanda pederşahi, bağımlı köylüleri, bugünkü toplumda bütün diğer girişimcilerin olduğu gibi, aynı türde ***zanaatçılara*** dönüştürmüştür. Rusya'nın kapitalizm-öncesi tarımı; beylere ait bir iş, birileri için soylu bir eğlenme, diğerleri için bir zorunluluk, bir angaryaydı; ve bu yüzden yüzyıllar süren hareketsizlik içinde, herşeyden soyutlanmışlık içinde, köy sınırları dışında dünyada olup bitenlere inatla direnmek zorundaydı. Bunun canlı bir örneklemesi, çalışarak ödeme sistemidir, geçmişin, bugünkü ekonomideki bu kalıntısıdır. Kapitalizm ilk olarak, toprağı metaya

---

*Narodniklerin literatüründe bir başka zekice değerlendirme tarzı ile karşılaşılır. Buna göre pazar tarımının **her bir** dalı, bütün olarak tarımın karşısında bir "istisna" oluşturur. Ama **o zaman** bütün pazar tarımı da bir istisnadır ve doğal ekonomi genel kural olarak kabul edilmelidir! Mantık üzerine okul kitaplarında, sofizmle ilgili bölümde bu tür bir değerlendirmenin birçok örnekleri bulunabilir.*

dönüştürerek, toprak mülkiyetinin zümresel temelini yıktı. Çiftçinin ürünü önce yerel pazarda, sonra ulusal pazarda ve nihayet dünya pazarında satışa sunuldu, fiyatın toplumsal olarak belirlenmesine tabi oldu, böylece ilkel çiftçilerin bütün dünyadan eski soyutlanmışlığı nihayet aşıldı. Çiftçi istese de istemese de, batmakla cezalandırılmak pahasına, kendi ülkesinin ve dünya pazarının diğer ülkelerinin sosyal ilişkilerinin bütünlüğünü hesaba katmak zorundaydı. Vaktiyle Oblomov'lara*, hiçbir sermaye yatırımı olmaksızın, eski üretim şablonlarında hiçbir değişiklik yapılmaksızın, güvenli, risksiz bir gelir sağlayan çalışarak ödeme sistemi bile, şimdi artık onları Amerikalı çiftçilerin (farmer) rekabetinden koruyamaz. Yarım yüzyıl önce Batı Avrupa üzerine söylenmiş olanın, yani, tarım kapitalizminin, "Kırı (idil) tarihinin hareketi içine atan itici güç olduğu"**nun, Reform sonrasında Rusya için de geçerli olmasının nedeni budur.

İkinci olarak, tarımımızın yüzyıllardır süren durgunluğunu ilk kez tarım kapitalizmi sona erdirdi, tekniğinin değiştirilmesine, toplumsal emeğin üretici güçlerine muazzam bir hız kazandırdı. Birkaç onyıllık kapitalist "yıkım" bu bakımdan önceki tarihin yüzyıllarından daha fazla şey başarmıştır. Tekdüze, geleneksel doğal ekonominin yerine, pazar için üreten tarımın biçimlerinin çeşitliliği geçmiştir; ilkel tarım aletleri gelişmiş alet ve makinelere yer açtı; donuk, eskimiş tarla ekim sistemlerinin yerini yeni işleme yöntemleri aldı. Bütün bu

* *Gonçarov'un romanından bir figür, serflikle bağıntılı eski çiftlik sahibi burjuvazisinden bir tip. —* ***Alm. Red.***

** *"Misère de la philosophie "(Felsefenin Sefaleti), Paris 1896, s. 223; yazar, ruhların derinliğinde, güzel pederşahi yaşama, basit adetlere vs. geri dönüşü haykıran, "toprağın bütün diğer endüstrileri yöneten yasalara tabi kılınmasını" lanetleyenlerin özlemini gerici feryatlar olarak adlandırıyor.*

Metindeki kanıtlamaların Narodnikler açısından asla inandırıcı olmadığı, aksine hatta anlaşılmaz gelebileceği bizim için tümüyle açıktır. Ama örneğin toprağın mobilizasyonunun "anormal" bir olgu olduğu (tahıl fiyatları üzerine tartışmalarda ***Çuprov****, s. 39 stenografik rapor), köylülerin toprak mülkünün devredilemezliğinin bal gibi savunulabileceği ve çalışarak ödeme sisteminin kapitalist sistemden daha iyi olduğu, ya da her halükârda daha kötü olmadığı vs. gibi iddialarla oyalanmaya gerçekten değmez. Şimdiye kadar söylediklerimizin hepsi, Narodniklerin bu tür anlayışları haklı çıkarmak için öne sürdükleri ekonomik kanıtların bir çürütülmesidir.*

değişiklikler süreci, yukarıda gösterilmiş olan tarımsal uzmanlaşmayla kopmaz biçimde birbirine bağlıdır. Kapitalizm, doğası gereği, tarımda (tıpkı endüstride de olduğu gibi) eşit gelişemez; bir yörede (bir ülkede, bir bölgede, ekonominin bir dalında) tarımın bir yanını, bir başka yerde diğer yanını teşvik eder vs. Tekniğin dönüşümüyle aynı zamanda bazen şu bazen bu tarımsal faaliyeti, çalışarak ödemenin ve pederşahi, köylü iktisadının elinden koparıp alır. Bütün bu süreç, üreticinin de çoğunlukla bilmediği pazarın keyfi talebine bağımlı olduğu için, kapitalist tarım tek tek her durumda (çoğu kez tek tek her alanda, hatta bazen tek tek her ülkede) eskiyle karşılaştırıldığında daha tekyanlılaşır; bir bütün olarak tarım ama, eski pederşahi ekonomiyle karşılaştırılamayacak kadar çok yanlı ve rasyonel hale gelir. Pazar için üretim yapan tarımın özel dallarının oluşumu, tarımda kapitalist krizlerin ve kapitalist aşırı üretimin olanağını ve kaçınılmazlığını yaratır; ama bu krizler (aynen bütün genel kapitalist krizler gibi) dünya üretimine ve emeğin toplumsallaştırılmasına sadece daha da güçlü bir hız kazandırır.*.

Üçüncü olarak Rusya'da, makine kullanımı ve işçilerin geniş çaplı işbirliği temelinde tarımsal büyük işletmeyi ilk kez kapitalizm yürürlüğe sokmuştur. Kapitalizm öncesi bütün dönemde tarımsal üretim, köylünün kendisi için mi yoksa çiftlik beyi için mi çalıştığı farketmez, değişmeyen, acınası bir azlıktaydı ve toprak üzerinde hiçbir "ortak" mülkiyet, üretimin bu korkunç parçalanmışlığını ortadan kaldıracak güçte değildi. Ziraatçilik yapan nüfusun kendisinin parçalanmışlığı da, üretimin bu parçalanmışlığıyla kopmaz bir bağlantı içindeydi.** Pay toprağına, minicik "köy topluluğu"na

* *Batı Avrupa'lı romantikler ve Rus Narodnikleri, kapitalist tarımın tekdüze işletme biçimlerini, kapitalizmin yolaçtığı dalgalanmaları ve krizleri önemle vurguluyorlar... ama buna dayanarak, kapitalizm öncesi hareketsizlikle karşılaştırıldığında, kapitalist ileriye doğru hareketin ilerleme anlamına gelmediği sonucuna varıyorlar.*

** *Marx'ın Fransız küçük köylüsü üzerine söylediği, bu yüzden, farklı toprak mülkiyeti biçimlerine rağmen Rus köylüsü için de aynen geçerlidir:" Parsel köylüleri, üyeleri birbirleriyle çeşitli ilişkilere girmeksizin aynı durumda yaşayan muazzam bir kitle oluştururlar. Üretim tarzları onları, karşılıklı ilişki içine sokmak yerine, birbirlerinden soyutlar. Soyutlanma,*

bağlanmış olarak köylüler, komşu toplulukların köylülerinden bile, çeşitli zümresel kategorilere ait olmalarından dolayı (eski çiftlik köylüleri, eski devlet köylüleri vs.), mülklerinin farklı türü ve farklı büyüklüğünden dolayı, özgür bırakılmalarının gerçekleştiği koşulların farklılığından dolayı (ve bu koşullar çoğunlukla tek tek çiftlik beylerinin salt kişisel özellikleri ve keyfince belirleniyordu) kesinlikle ayrılmışlardı. Bu saf ortaçağ engellerini ilk kez kapitalizm yıktı, ve iyi de yaptı. Daha bugünden köylü grupları arasındaki tüm bu farklar ya da pay toprağının büyüklüğüyle belirlenen kategoriler, her grup, her kategori ve her köy topluluğu içinde gelişmiş olan ekonomik farklara nazaran önemlerini yitirmişlerdir. Kapitalizm yerel kapalılığı ve dar görüşlülüğü yıkar, çiftçilerin ortaçağ parçalanmışlığını ortadan kaldırır ve yerine genel, bütün ulusu kapsayan, bütün kapitalist ekonomik sistemde farklı yerler alan, sınıflara bölünmeyi getirir.* Eğer üretim ilişkileri eskiden büyük köylü kitlelerinin oturdukları yere bağlılığını

Fransızların iletişim araçlarının kötülüğü ve köylülerin yoksulluğuyla artar. Üretim alanları, parseller, işlenme sırasında iş bölümüne, bilimin kullanılmasına, yani gelişimin çeşitliliğine, yeteneklerin farklılığına, toplumsal ilişkilerin zenginliğine izin vermez. Her bir köylü ailesi neredeyse kendi kendine yeter, tüketiminin büyük bölümünü doğrudan kendisi üretir ve böylece yaşam araçlarını toplumla ilişkiden çok doğayla değiş-tokuştan kazanır. Bir parsel, köylü ve ailesi; yanında başka bir parsel, başka bir köylü ve başka bir aile. Bunlardan altmışı bir köy, ve altmış köy bir vilayet yapar. Böylece Fransız ulusunun büyük kitlesi, patates dolu bir çuvalın bir patates çuvalı oluşturması gibi, türdeş büyüklüklerin basit toplamından oluşur" (Louis Bonaparte'ın Onsekizinci Brumaire'i", Hamburg 1885, s. 98 ve 99).

* *"Biraraya gelme, birleşme gereksinimi kapitalist toplumda daha zayıf değildir, aksine karşılaştırılamayacak ölçüde daha güçlenmiştir. Ancak yeni toplumun bu gereksinimini eski biçimleri kullanarak tatmin etmek istemek saçma olurdu. Bu yeni toplum ilkin, birleşmenin ne yerel, ne zümresel ne de başka alt gruplarla sınırlı kalmamasını ve ikincisi, birleşmenin temeli olarak, kapitalizm tarafından ve köylülüğün çözülmesiyle yaratılmış olan konumların ve çıkarların farklılığının hizmet etmesini talep eder" (**V.İlyin**, a.g.y., s. 91, dipnot [bkz. "Bütün Eserler", II. Cilt: "Ekonomik Romantizmin Karakteristiğine İlişkin", II. Bölüm, 5. nokta: "Romantizmin Gerici Karakteri". —**Alm. Red.**]).*

gerektiriyorduysa, meta üreten ve kapitalist tarımın çeşitli biçimlerinin ve çeşitli bölgelerinin ortaya çıkışı, büyük halk kitlelerini oradan oraya sürükleyen göç hareketlerine yol açmak zorundaydı; ve nüfusun ancak bu hareketlilik sayesinde öz güvene ve inisiyatife ulaştığına daha önce dikkat çektik.

Dördüncü ve son olarak, ilk kez tarım kapitalizmi Rusya'da, çalışarak ödeme sistemini ve köylülerin kişisel bağımlılığını temelden sarstı. İktisat sistemi olarak çalışarak ödeme, hiç kısıtlamasız Russkaya Pravda* zamanından, köylülerin kendi envanterleriyle özel toprak sahibinin tarlasını sürdükleri bugüne dek tarımımızda egemen olmuştur; bu sistemin zorunlu arazlarından biri, bağımlılıkla olmasa da emeğinin "yarı-özgür" karakteriyle ezilen köylünün uyuşukluğu ve yabanıllaşmasıdır; çalışarak ödeme sistemi köylülerin vatandaşlık haklarında belirli bir kısıtlama (örneğin alt zümreye ait olma, bedensel ceza, ceza olarak kamu işlerinde çalıştırılma, toprağa bağlanma vs.) olmaksızın düşünülemez. Bu yüzden çalışarak ödemenin yerine özgür ücretli emeğin geçirilmesi, Rus tarım kapitalizminin büyük bir tarihsel kazanımıdır.** Rus tarım kapitalizmi tarım üretimini toplumsallaştırır; şimdiye dek onun ilerici tarihsel önemi üzerine söylediklerimizi böyle özetleyebiliriz. Gerçekten de: Tarımın en üst zümrenin bir ayrıcalığı ve en alt zümrenin bir angaryasından, sıradan bir endüstriyel müessese haline gelmesi; çiftçinin emek ürününün pazarda toplumsal olarak kapsanması; eskimiş, tekdüze tarımın yerine tarımsal pazar üretiminin teknik olarak dönüştürülmüş, çeşitli biçimlerinin geçmesi; yerel kapalılık ve küçük tarımın parçalanmışlığının ortadan kaldırılması;

* *Russkaya Pravda", Rus Gerçeği", 11.-13. yüzyılın mülkiyet ilişkilerini yansıtan eski bir Rus yasası.* —***Alm. Red.***

** *N.-on'un, ilerleyen kapitalist yıkım üzerine sayısız şikayetleri arasında aşağıdaki şikayet özel bir dikkati hakediyor: "... Ne feodal kaos ne de Tatar egemenliği, ekonomik yaşamımızın biçimlerini sarsmadı" ("Taslaklar", s. 284); ilk kez kapitalizm, "kendi tarihsel geçmişini küçümsemeyi" getirdi (s. 283). Gerçekten altın sözler! Kapitalizm tam da, hiçbir politik fırtınanın, ne "feodal kaos"un ne de "Tatar egemenliğin" kıramadığı, çalışarak ödeme ve borç köleliğinin, "en eski", "yüzyıllarca kutsanmış" biçimlerini "küçümsemeyi" getirdiği için, Rus tarımında ilerici bir unsurdur.*

köleliğin ve kişisel bağımlılığın çeşitli biçimlerinin, işgücünün satışı ve satın alınışı üzerine kişisel olmayan sözleşmeler tarafından bir kenara itilmesi — bütün bunlar, tarımsal emeği toplumsallaştıran ve anarşik pazar dalgalanmalarıyla, tek tek tarımsal girişimlerin bireysel karakteriyle, kapitalist büyük tarımın kollektif karakteri arasındaki çelişkiyi gittikçe daha fazla keskinleştiren aynı sürecin halkalarıdır.

(Burada birkez daha yinelemiş olalım) Rus tarımında kapitalizmin ilerici tarihsel rolünü böylece vurgularken, bunun ötesinde, bu ekonomik düzenin ne tarihsel geçiş karakterini ne de sahip olduğu derin toplumsal çelişkileri asla unutmuyoruz. Tersine, kapitalist "yıkım"dan yalnızca şikayetlenmeyi bilen tam da Narodniklerin, köylülüğün çözülmesini hasıraltı ederek, tarımımızda makine kullanımının kapitalist karakterini gözardı ederek ve bir ücretli tarım işçileri sınıfının oluşumunu "tarımsal zanaat", ya da "kazanç" gibi ifadeler ardında gizleyerek, bu çelişkileri son derece yüzeysel biçimde değerlendirdiklerini daha önce gösterdik.

VII. Bölüm'den:

MAKİNELİ BÜYÜK ENDÜSTRİNİN GELİŞMESİ

1— Bilimsel Bir Kavram Olarak Fabrika ve "Fabrika ve İşletme" İstatistiğinin Önemi *

Şimdi makineli (fabrika usulü) büyük endüstriye geçerken, herşeyden önce, fabrikanın bilimsel kavramının, bu sözcüğün alışılmış, günlük anlamıyla asla çakışmadığı saptanmalıdır. Resmi istatistiğimizde ve genel olarak literatürde fabrika dendiğinde, az çok önemli sayıda ücretli işçi çalıştıran bütün büyükçe endüstriyel işletmeler anlaşılır. Ancak Marx'ın teorisi, makineli (fabrika usulü) büyük endüstriden, kapitalizmin endüstride yalnızca belirli, en üst aşamasını anlar. Bu aşamanın temel ve en önemli özelliği, üretimde makineli sistemin kullanımıdır.** Manifaktürden fabrikaya geçiş, ustanın yüzyıl-

* *1. Madde burada küçük kısaltmalarla yeniden verilmiştir. —Alm. Red.*

** *"Das Kapital", I. Cilt, 13. Bölüm.*

lar içinde kazanılmış el becerisini bir kenara iten tam bir teknik alt-üst oluş anlamına gelir; bu teknik alt-üst oluşum ardından kaçınılmaz olarak toplumsal üretim ilişkilerinde ani radikal bir değişiklik, üretime katılan çeşitli grupların kesin bölünmesi, geleneklerden tümüyle kopuş, kapitalizmin bütün karanlık yanlarının yoğunlaşması ve yaygınlaşması ve aynı zamanda emeğin kapitalizm tarafından kapsamlı bir toplumsallaştırılması gelir. Böylece makineli büyük endüstri kapitalizminin son sözü, onun negatif ve "pozitif yanlarının" son sözüdür.*

Buradan, tam da manifaktürden fabrikaya geçişin, kapitalizmin gelişim seyri sorunu için özellikle büyük bir öneme sahip olduğu anlaşılır. Bu iki aşamayı birbirine karıştıran, kapitalizmin dönüştürücü, ilerici rolünü anlama olanağını yitirir. Gördüğümüz gibi, kapitalizmi genelde safça "fabrika endüstrisi"yle özdeşleştiren ve "kapitalizmin misyonu" sorununu ve hatta onun "birleştirici anlamı"nı** fabrika ve işletme istatistiği verilerine basit bir göndermeyle çözdüklerini sanan Narodnik iktisatçılarımız, tam da bu hatayı işliyorlar. Bu yazarların fabrika istatistiği sorunlarında gösterdikleri şaşırtıcı bilgisizlik (aşağıda bu konuya daha ayrıntılı değineceğiz) bir yana — bunların daha boyutlu hatası. Marksist teoriyi inanılmaz derecede şabloncu ve dar kavramalarında yatmaktadır. Birincisi, makineli büyük endüstri sorununu sadece ve sadece fabrika istatistiğiyle yanıtlamak istemek gülünçtür. Bu yalnızca istatistiğin değil, bir ülkenin kapitalist endüstri gelişiminin biçimleri ve aşamalarının da bir sorunudur. Ancak bu biçimlerin özü ve ayırdedici özellikleri saptandıktan sonradır ki şu ya da bu biçimin gelişimini doğru bir şekilde işlenmiş istatistiki materyalle örneklemenin bir anlamı olur. Eğer yerli istatistiğin verileriyle yetinilirse, bu, kaçınılmaz olarak, kapitalizmin çeşitli biçimlerinin birbirine karıştırılmasına, ağaçlardan dolayı ormanın görülmemesine yol açmak zorundadır. İkincisi, kapitalizmin tüm misyonunu "fabrika işçileri"nin artmasında görmek, teoriyle bütün toplumsallaştırma sadece birkaç yüz ya da bin işçinin aynı mekânda bıçkı yapmasından, kesmesinden, biçmesinden, planya etmesinden vs. ibaretken, insanların

* *A.g.y., s. 499*

** *N.-on, "Russkoye Bogatstvo", 1894, No: 6, s. 103 ve 119. Ayrıca bkz. onun "Taslaklar" ve V.V.'nin "Kapitalizmin Kaderi", passim. (Bazı yerleri. —**Alm. Red.**).*

neden emeğin kapitalizm tarafından toplumsallaştırılmasından sözettiklerine şaşan Bay Mihailovski kadar derin kavramak anlamına gelir.*

5 — Kapitalist Büyük İşletmelerde İşçi Sayısı Artıyor mu?

Fabrika endüstrisi ve madencilik üzerine verileri inceledikten sonra, Narodnik iktisatçıları o kadar uğraştırmış olan ve onların olumsuz yanıtladıkları (Bay V.V., N.-on, Karişev, Kablukov, Rus fabrika işçilerinin sayısının, eğer artmış olsa bile, her halükarda nüfusun artışından daha yavaş arttığını iddia ediyorlardı) bu soruyu yanıtlamayı deneyebiliriz. Her şeyden önce şunu belirtelim ki, sorun ya: ticaret ve endüstride çalışan nüfus kırsal nüfusun aleyhine artıyor mu (bu konuda ayrıntı aşağıdadır), ya da: makineli büyük endüstride işçilerin sayısı artıyor mu şeklinde konulmalıdır. Gelişen kapitalist toplum içinde endüstriyel küçük işletmelerin ya da manifaktürlerin işçi sayısının artması gerektiği iddia edilemez; çünkü sürekli olarak daha ilkel endüstri biçimleri fabrika tarafından bir kenara itiliyor. Yukarıda ayrıntılı olarak gösterildiği gibi, fabrika istatistiğimizin materyali her zaman, sözcüğün bilimsel anlamında *fabrikaya* ilişkin değildir.

Bizi burada ilgilendiren sorun üzerine materyali incelemek istiyorsak, ilkin tüm endüstri dalları üzerine verileri ele almamız ve ikincisi büyük zaman dilimlerini temel almamız gerekir. Sayısal verilerin karşılaştırılabilirliği ancak bu ön koşullar altında az çok garantilenir. Reform sonrasında yirmibeş yıllık bir zaman dilimini kapsayan 1865 ve 1890 yıllarını alıyoruz ve eldeki istatistik verilerin toplu sonuçlarım özetliyoruz. Fabrika ve işletme istatistiği 1865 için özellikle tam veriler sunuyor ve Avrupa Rusyası'nın, içki imalathanesi ve bira yapımı, pancar şekeri üretimi ve tütün endüstrisi hariç, tüm endüstri dallarında fabrika işçilerinin sayısını 380 638 kişi olarak hesaplıyor.** Buraya

* *"Otyeçestvenniye Sapiski", 1883, No: 7, Bay Postoronni'nin Yazı Kurulu'na Mektubu.*

** *Maliye Bakanlığı Tebliğler ve Materyal Derlemesi", 1867, Sayı 6. Şu anda geçerli olan rakamlarla karşılaştırma için, sadece aynı kaynağın verilerinin, yani Maliye Bakanlığı'nın verilerinin kullanılabileceği daha önce söylendi.*

dahil edilmemiş endüstri dallarında çalışan işçilerin sayısını bulmak için, bu konuda elde bulunan biricik verileri, "Askeri İstatistiki Derleme'nin verilerini kullanmak zorunludur, bu arada, yukarıda kanıtlandığı gibi, bu verilerin düzeltilmesi gerekir. Bu endüstri dallarındaki 127 935 işçiyi* ekleyerek, 1865 yılında Avrupa Rusyası'nın fabrika işçilerinin (dolaylı vergi ödeyen ve ödemeyen tüm endüstri dalları için) toplam sayısını elde ederiz, yani ***508 573 kişi*** **. 1890 için ilgili rakam ***839 730 kişidir.**** ** Artış yüzde 65'tir ve nüfus artışından önemli ölçüde fazladır. Ancak burada, ***gerçekte artışın kuşkusuz bu rakamların gösterdiğinden daha fazla olduğu*** gözönünde bulundurulmalıdır: Yukarıda, küçük sanayi, zanaatçı ve tarımsal küçük işletmelerin ve ev işçilerinin de istatistiğe dahil edilmesinden dolayı, altmışlı yıllar için fabrika istatistiği rakamlarının çok yüksek olduğu ayrıntılı olarak kanıtlandı. Ne yazık ki bütün bu abartmaların tam olarak düzeltilmesi olanaksızdır, çünkü bunun için veriler eksiktir; öte yandan, daha aşağılarda, en büyük fabrikalardaki işçi sayısı üzerine daha eksiksiz veriler geleceğinden, kısmi bir düzeltmeden kaçınmayı yeğledik.

Madencilik istatistiğine geçelim. 1865 için maden işçileri sayısı Avrupa Rusyası'nda yalnızca bakır, demir, altın ve platin üretimi için, ***133 176 kişi*** olarak saptanmıştır.**** 1890'da bu üretim dallarında çalışan işçilerin sayısı ***274 748 kişi*** *****, yani ***iki kattan fazla*** tutu-

* *Bira yapımında 6825 kişi çalışıyor; bu rakam da fazla yüksek tutulmuştur, ancak düzeltme için veriler eksiktir; pancar şekeri üretiminde 68 334 ("Maliye Bakanlığı Yıllığı"na göre), tütün endüstrisinde 6116 (düzeltilmiş) ve damıtmada 46 660 (düzeltilmiş).*

** *Tugan-Baranovski 1866 için, Bay Veşnyakov'un rakamını, yani 493 371 kişi veriyor ("Fabrika", s. 339). Bizimkinden pek az farklı olan bu rakamın hangi yoldan elde edildiğini bilmiyoruz.*

*** *1890 "Fihristi"ne göre. 875 764 kişilik toplam sayıdan, madencilik istatistiği tarafından tekrar sayılmış olan işçiler, yani: Asfalt üretiminde 291, tuz tasfiyehanesinde 3468, ray üretiminde 32 275, çıkarılmalıdır.*

**** *Altmışlı yıllarda maden işçilerinin sayısı için bkz. "Periyodik İstatistik", Cilt I, 1866. —"Maliye Bakanlığı Yıllığı", Cilt 1.— " 1864-1867'de Madencilik Üzerine İstatistik Veriler Derlemesi", St. Petersburg, 1864-1867, yayınlayan: Madencilik Bilimi Komitesi.*

***** *"1890'da Madencilikle İlgili İstatistiki Veriler Derlemesi", St. Petersburg 1892. Bu derlemeye göre toplam sayı Avrupa Rusyası'nda 342 166*

yordu. Verilen son rakam 1890 için Avrupa Rusyası'nda tüm maden işçilerinin yüzde 80,6'sını kapsar; madenciliğin bu bölümünün 1865'de de aynı şekilde tüm maden işçilerinin yüzde 80,6'sını çalıştırdığını varsayarsak,* böylece 1865 için maden işçilerinin toplam sayısı olarak ***165 203 kişi*** ve 1890 için: ***340 912 kişi*** elde ederiz, bu da yüzde 107'lik bir artış anlamına gelir.

Ayrıca kapitalist büyük girişimlerde çalışan işçilere, demiryolu işçileri de dahildir. Bunların sayısı 1890'da Polonya ve Kafkasya dahil Avrupa Rusyası'nda ***252 415 kişi*** tutuyordu** 1865 için demiryolu işçilerinin sayısı bilinmiyor, fakat demiryolu ağının bir verstine düşen demiryolu işçisi sayısı çok az bir dalgalanmaya tabi olduğundan, yeterince yaklaşık bir hesap yapılabilir. Verst başına 9 işçi varsayıldığından, 1865 için demiryolu işçisi sayısı olarak toplam ***32 076 kişi*** elde ederiz.***

---

işçi; ve petrol tesislerindeki işçiler çıkarıldıktan ("Fihrist"in hesaplaması) ve bazı küçük hataların düzeltildikten sonra 340 912 kişi.

* *Diğer madencilik dallarının işçi sayısı içinde, işçi sayısının muhtemelen az arttığı dallar (tuz çıkarma), işçi sayısının çok yoğun arttığı dallar (taşkömürü endüstrisi, taş ocakları) ve nihayet, 1860'da henüz hiç olmayan dallar (örneğin civa çıkarma) vardı.*

** *"Demiryolları ve İç Su Yolları Üzerine İstatistiki Genel Bakış", St. Petersburg, 1893, s. 22. Yayınlayan Ulaştırma Bakanlığı. Ne yazık ki Avrupa Rusyası üzerine özel veriler eksiktir. Demiryolu işçilerine sadece sürekli işçileri değil, geçici olarak çalışan kişileri (10 447) ve gündelikçileri de (74 504) saydık. Sürekli olmayan işçiler için yıllık ortalama harcamalar 192 Ruble, gündelikçiler için 235 Ruble tutar. Ortalama günlük ücret 78 Kopek'tir. Buna göre sürekli olmayan işçiler ve gündelikçiler de yılın büyük bölümünde çalışırlar, dolayısıyla Bay N.-on'un yaptığı gibi ("Taslaklar", s. 124) bunları hesaba dahil etmemek doğru olmaz.*

*** *1886'da verst başına düşen demiryolu işçisi sayısı 9,0'dı; 1890— 9,5; 1893—10,2; 1894-—0,6; 1895—10,9; demek ki bu rakam açıkça büyüme eğilimi gösteriyor. (Birinci baskıda: "1865 sonunda Rusya'da 3568 verst demiryolu vardı", deniyor. —**Alm. Red.**) Bkz. 1890 ve 1896 için "Rusya Üzerine Yayınlar Derlemesi" ve "Vyestnik Finanssov", 1897, No: 39. —Bu paragraflarda sadece 1865 ve 1890 yılları karşılaştırmasıyla ilgilendiğimizi belirtelim; o nedenle bütün imparatorluk için mi yoksa yalnız Avrupa Rusyası için mi demiryolu işçilerinin sayısını ele aldığımız; bir verst başına 9 kişi mi yoksa daha az mı saydığımız; madenciliğin bütün dallarını mı yoksa sadece 1865 yılının verilerini mi ele aldığımız hiç farketmez.*

Hesaplamalarımızı özetleyelim:

Kapitalist Büyük İşletmelerdeki İşçilerin Sayısı
(1000'le)

Yıl	Fabrika endüstrisi	Madencilik	Demiryolları	Toplam
1865	509	165	32	706
1890	840	340	253	1433

Demek ki kapitalist büyük işletmelerde işçi sayısı 25 yıl içinde iki kattan fazla arttı, yani sadece genel olarak nüfustan önemli ölçüde daha hızlı değil, kent nüfusundan bile daha hızlı çoğaldı.* Buna göre, işçilerin tarımdan ve küçük sanayiden endüstriyel büyük girişimlere göçünün gittikçe yoğunlaştığı her türlü kuşkudan uzaktır.** Bu, Narodniklerimizin o kadar sık başvurduğu ve o kadar çok kötüye kullandığı aynı istatistiğin dilidir. Ama onların istatistiği kötüye kullanmalarının doruk noktası, gerçekten ender görülen şu işlemdir: ***fabrika işçilerinin*** sayısıyla ***bütün nüfus*** arasındaki oranı alıyorlar (!) ve böylece elde edilen rakam temelinde (yaklaşık yüzde 1), bir ***avuç*** işçi

* *1863'de Avrupa Rusyası'nın kent nüfusu 6,1 milyon, 1897'de ise 12 milyon kişi tutuyordu.*

** *Kapitalist büyük girişimlerin işçi sayısı üzerine en son veriler şu yıllara aittir: 1900 —dolaylı vergiden muaf girişimlerde işçi sayısı; 1903— dolaylı vergi yükümlüsü girişimlerde işçi sayısı; 1902, maden işçilerinin sayısı. Demiryolu işçilerinin sayısı, bir verst başına 11 kişi varsayıldığında hesaplanabilir (1 Ocak 1904'ün verileri). Bkz. "Rusya Yıllığı", 1906, ve "Madencilik Üzerine Veriler Derlemesi", 1902.*

Bu rakamları özetlediğimizde, şu sonuç çıkar: 1900-1903'te Avrupa Rusyası'nın 50 ilinde fabrika işçilerinin sayısı 1 261 571; maden işçilerinin sayısı 477 025; demiryolu işçilerinin sayısı 468 941'di. —Toplam 2 207 537. Bütün Rus İmparatorluğu'nda 1 509 516 fabrika işçisi; 626 929 maden işçisi; 655 929 demiryolu işçisi vardı. Toplam 2 792 374. Metin içinde anlatılanlar, bu rakamlar tarafından da tümüyle doğrulanıyor. (2. baskıya not).

önemsizliği üzerine uzun konuşmalar yapıyorlar!* Örneğin Kablukov, "Rus fabrika işçilerinin"** toplam nüfusun bu yüzdesel karşılaştırılmasını tekrarlıyor ve şöyle devam ediyor:

> "Buna karşılık Batı'da, imalat endüstrisinde çalışan işçilerin sayısıyla toplam nüfus sayısındaki oran tamamen farklıdır...",

yani İngiltere'de yüzde 53 Fransa'da yüzde 23'tür (her lise öğrencisi, "imalat endüstrisinde çalışan işçiler" ile "fabrika işçileri"nin bir ve aynı şey olmadığını bilir!).

> "Fabrika işçilerinin (!!) yüzdesinin, orada ve bizde, Rus ve Batı Avrupa'nın gelişiminin özdeşliğinin lafı bile edilemeyecek kadar farklı olduğu hemen görülüyor."

Ve bunu bir profesör ve meslekten istatistikçi yazıyor! Saşırtıcı bir serinkanlılıkla bir solukta iki çarpıtma yapıyor: 1) fabrika işçileri, "imalat endüstrisinde çalışan" işçilerle değiştiriliyor; 2) bunlar ise, geçimini imalat endüstrisinden sağlayan tüm nüfusla değiştiriliyor. Bilgili istatistikçilerimize bu farkların önemini açıklamak istiyoruz. Fransa'da 1891 sayımına göre imalat endüstrisinde 3,3 milyon işçi çalışıyordu, yani nüfusun onda birinden azı (36,8 milyon kişi için mesleki veri mevcut; 1,3 milyon için ise yok). Bunlar yalnız fabrika işçisi değil, tüm endüstriyel kuruluş ve girişimlerin işçileridir. İmalat endüstirisinde çalışan nüfus 9 milyon kişi tutuyordu (yaklaşık olarak toplam nüfusun yüzde 26'sı); bunun içinde işçilerden başka, 1 milyon işletme sahibi v.d., ayrıca 0,2 milyon hizmetli, 4,8 milyon ***aile üyeleri*** ve 0,2 milyon hademe vardır.*** Rusya'da ilgili oranları göstermek için, tek tek merkezleri örnek olarak almak gerekir, çünkü bizde toplam nüfusun mesleki sayımı yoktur. Bir kentsel ve bir kırsal merkezi alıyoruz. 1890'da, Petersburg fabrika istatistiğine göre ("Fihrist"e göre) fabrika işçilerinin sayısı 51 760'tı, yine 27 (15) Aralık 1890 Petersburg sayımına göre, imalat endüstrisinden, erkek ve kadın cinsine ait 341 991 kişi geçimini sağlıyordu, bunların dağılımı şöyleydi ****

* *N.-on, a.g.y., s. 326 ve diğerleri.*

** *"Tarımsal İktisadiyat Üzerine Seminerler", Moskova, 1897. s. 14.*

*** *"The Statesman's Yearbook" 1897, s. 472.*

**** *"1890 Sayımına Göre St. Petersburg", St. Petersburg. 1893. Endüstriyel mesleklerin II'den XV'e kadar olan grupların toplamını aldık. Endüstriyel*

Her İki Cinsten Kişiler

	Bağımsızlar (yani kendi kendini geçindirebilenler)	Aile üyeleri ve hizmetkârlar	Toplam
İşletme sahipleri	13 853	37 109	50 962
Yönetim (memurlar)	2 226	4 574	6 800
İşçiler	148 111	61 098	209 209
Bireysel esnaf	51 514	23 506	75 020
Birlikte	215 704	126 287	341 991

Bir başka örnek: Nijni-Novgorod ili, Gorbatov kazası, Bogorodskoye köyünde (gördüğümüz gibi bu köy tarım yapmaz ve "deyim yerindeyse tek bir büyük deri fabrikası"dır), 1890 "Fihrist"i toplam ***392 fabrika işçisi*** sayar, buna karşılık 1889 Zemstvo sayımına göre zanaatla uğraşan nüfus yaklaşık 8000 kişi tutar (toplam nüfus 9241 kişi; ailelerin onda dokuzundan fazlası geçimini zanaattan sağlar). Bay N. -on, Kablukov ve yandaşları, bu rakamlar üzerine düşünsünler bir kez!

İkinci baskıya ek. Şimdi artık, 1897 genel sayımı temelinde bütün nüfus için bir meslek istatistiği mevcuttur. Bütün Rus İmparatorluğu için tarafımızdan işlenmiş olan veriler şu [aşağıdaki —Türk. Red.] tabloyu ortaya çıkarıyor (milyon kişi olarak).*

Bu rakamlar, Narodniklerin fabrika işçileri sayısını toplam nüfusla karşı karşıya koymalarının saçma olduğu iddiamızın doğruluğunu, başka herhangi bir açıklamaya gerek bırakmaksızın onaylıyor.

Herşeyden önce, Rusya'nın toplam nüfusunun mesleki dağılımı üzerine mevcut rakamları, —Rusya'da tüm meta üretiminin ve kapita-

mesleklerden toplam 551 700 kişi geçiniyor, bunlardan 200 748 kişi ticarette, taşımacılıkta ve hancılıktadır. — "Bireysel esnaf" dendiğinde, bundan, ücretli işçi çalıştırmayan küçük esnaf anlaşılır.

* *9 Şubat (28 Ocak) 1897 Bütün Rusya Nüfus Sayımı Sonuçlarının Özeti". Yayınlayan: Merkezi İstatistik Komitesi, II. Cilt, XXI. Tablo, s. 296. Meslek gruplarını şöyle düzenledim: a) 1, 2, 4; b) 3 ve 5—12; c) 14 ve 15; d) 16 ve 63—65; e) 46—62; f) 41—45; g) 13; h) 17—21; i) 22—40.*

Meslek grupları	Her iki cinsiyetten kişiler (milyon) Bağımsızlar	Aile üyeleri	Toplam
a) Memurlar ve ordu	1,5	0,7	2,2
b) Din adamları ve serbest meslekler	0,7	0,9	1,6
c) Rantiyeler ve emekliler	1,3	0,9	2,2
d) Mahkûmlar, fahişeler, belirsiz ve bilinmeyen meslekler	0,6	0,3	0,9
Üretken olmayan nüfus toplamı	4,1	2,8	6,9
e) Ticaret	1,6	3,4	5,0
f) Posta ve ulaştırma	0,7	1,2	1,9
g) Özel hizmet, hizmetçiler, gündelikçiler	3,4	2,4	5,8
Yarı-üretken nüfus toplamı	5,7	7,0	12,7
h) Tarım	18,2	75,5	93,7
i) Endüstri	5,2	7,1	12,3
Üretken nüfus toplamı	23,4	82,6	106,0
Genel Toplam	33,2	92,4	125,6

lizmin temeli olan— ***toplumsal işbölümünü*** gösterecek biçimde gruplandırmak ilginç olacaktır. Bu bakış açısıyla tüm nüfusu üç büyük gruba ayırmak gerekir: I. Tarımsal nüfus. II. Ticaret ve endüstrideki nüfus. III. Üretken olmayan (daha doğrusu: iktisadi faaliyete katılmayan) nüfus. Tablodaki dokuz kalemden (a-i) yalnızca biri doğrudan ve tümüyle bu üç ana gruptan birine sokulamaz. Bu: özel hizmet, hizmetçiler, gündelikçiler grubudur. Bu kalem ***tahmini olarak*** ticarette ve endüstride çalışan nüfusa ve kırsal nüfusa pay edilmek zorundadır. Ticaret ve endüstriye, grup g'nin kent nüfusuna dahil olan bölümünü (2,5 milyon) ve tarıma, bu grubun kazalarda yaşayan bölümünü (3,3 milyon) sayıyoruz. Bu durumda Rusya'nın toplam nüfusu için şu tablo ortaya çıkıyor:

Rusya'nın kırsal nüfusu	97,0 Milyon
Ticaret ve endüstrideki nüfus	21,7 Milyon
Üretken olmayan nüfus	6,9 Milyon
Toplam	125,6 Milyon

Bu tablo bir yandan, meta dolaşımının ve bunun sonucu olarak meta üretiminin de Rusya'da tamamen tutunduğunu tüm açıklığıyla gösteriyor. Rusya kapitalist bir ülkedir. Öte yandan, Rusya'nın ekonomik gelişiminin, diğer kapitalist ülkelere kıyasla henüz çok geri kalmış olduğu görülüyor.

Devam. Bu eserde tarafımızdan geliştirilmiş olan tahlile göre, Rus meslek istatistiğine dayanarak, Rus nüfusunun ***sınıfsal*** mensubiyete göre, yani toplumsal üretim düzenindeki konumlarına göre hangi ana kategorilere ayrıldığını en azından ***yaklaşık olarak*** saptayabiliriz ve saptamalıyız.

Böyle bir saptama —tabii sadece yaklaşık olarak— yapma olanağına sahibiz, çünkü köylülüğün kendi içinde ekonomik ana gruplara dağılımını biliyoruz. Öte yandan, toplam sayı içinde çiftlik sahipleri tamamen yokolduğu için bütün kırsal nüfusu köylülüğe dahil edebiliriz. Ayrıca bunların az olmayan bir bölümü zaten rantiyelere, memurlara, yüksek rütbelilere vs. dahildir. 97 milyonluk köylü kitlesi içinde üç ana grup ayırdedilmelidir: Nüfusun proleter ve yarı-proleter tabakalarıyla alt grup; daha yoksul küçük mülk sahipleriyle orta grup; varlıklı küçük mülk sahipleriyle üst grup. Bu grupları ***sınıfsal açıdan*** farklı unsurlar olarak karakterize eden temel ekonomik özellikleri yukarıda ayrıntılı olarak tahlil ettik. Alt gruba, esas olarak ya da yarı yarıya işgücünü satarak geçinen mülksüz nüfus dahildir. Orta gruba, daha yoksul küçük mülk sahipleri dahildir, çünkü bu orta küçük köylüler, ancak iyi yıllarda çiftliğini anca ayakta tutabilecek durumdadır; fakat burada ***ana*** geçim temeli "bağımsız" (tabii görünürde bağımsız) ***küçük işletmedir.*** Nihayet üst gruba, pay toprağına sahip az ya da çok sayıda yanaşma ve gündelikçi çalıştıran ve genel olarak her türden ücretli işçi sömüren varlıklı küçük mülk sahipleri dahildir.

Bu grupların toplam sayıdaki payı sırasıyla yaklaşık yüzde 50, 30 ve 20'dir. Yukarıda yüzde oranını çiftliklerin ve iktisatların sayısına

göre düzenledik. Şimdi toplam nüfusa kıyasla yüzde oranını ele alırsak böylece alt grubun payı artar ve üst grubunki azalır. Ama tam da bu değişiklik, hiç kuşkusuz, geçen on yıl zarfında Rusya'daki gerçek değişikliklere uygundur, at varlığının azalması ve köylülüğün mahvoluşu köylerde yoksulluğun ve işsizliğin artışı vs. bunu itirazsız kanıtlar.

Yani tarımsal nüfustan yaklaşık 48,5 milyonu proleter ve yarı-proleter nüfusa, yaklaşık 29,1 milyonu daha yoksul küçük mülk sahiplerine ve yaklaşık 19,4 milyon daha varlıklı küçük mülk sahiplerine dahildir.

Bunun dışında, ticaret ve endüstriyle geçinen ve üretken olmayan nüfusun nasıl dağıldığı sorunu ortaya çıkıyor. Üretken olmayan gruba bir yanda, kesinlikle nüfusun büyük burjuvaziye dahil olan unsurları: Bütün rantiyeler ("bunlar sermaye ya da gayri-menkul geliriyle yaşar" — istatistiğimizde 14. grupta birinci alt bölüm, 0,9 milyon), ayrıca burjuva aydınlarının bir bölümü, yüksek rütbeli asker ve sivil memurlar vs. girer. Nüfusun bu bölümleri toplam 1,5 milyon kişi tutar. Bu üretken olmayan nüfusun diğer kutbunda ordunun, filonun, jandarmanın, polisin alt rütbeleri (yaklaşık 1,3 milyon), hizmetçiler ve çok sayıda ast memurlar (birlikte 0, 5 milyona varır), neredeyse 0,5 milyon dilenci, yersiz yurtsuz vs.vs. vardır. Bu alt bölümler ancak çok kabaca ekonomik ana tiplere dağıtılabilir: Yaklaşık 2 milyon kişi proleter ve yarı proleter nüfusa (kısmen lümpen proletaryaya), yaklaşık 1,9 milyon daha yoksul küçük mülk sahiplerine ve yaklaşık 1,5 milyon daha varlıklı küçük mülk sahiplerine dahil edilmelidir; bu son gruba memurların, yönetim personelinin, burjuva aydınlarının vs. çoğunluğu girer.

Nihayet, ticarette ve endüstride çalışan nüfus arasında kuşkusuz proletarya en kalabalıktır; onunla büyük burjuvazi arasındaki uçurum çok derindir. Ancak nüfus sayımı, bu nüfus grubunun, girişimciler, tekil esnaflar, işçiler vs.'ye dağılımına dair hiçbir ipucu vermiyor. Petersburg'un endüstriyel nüfusu üzerine yukarıda verilmiş olan, üretimdeki konumlarına göre düzenlenmiş rakamları örnek almaktan başka bir çare kalmıyor. Bu rakamlara dayanarak yaklaşık yüzde 7 büyük burjuvaziye, yüzde 10 varlıklı küçük burjuvaziye, yüzde 22 daha yoksul küçük mülk sahiplerine ve yüzde 61 proletaryaya dahil edilebilir. Tabii ki küçük endüstri bütün Rusya'da, Petersburg'takinden

önemli ölçüde daha canlıdır; ama buna karşılık, küçük tekil esnafların ve girişimci için evde çalışan kırsal ev işçilerinin büyük sayısını yarı-proleter nüfusa katmaktan vazgeçtik. Dolayısıyla varsayılan oranların bir bütün olarak gerçeklikten pek az ayrılması gerekir. Ticaretle ve endüstriyle geçinen nüfusun sınıflandırılması o zaman şu sayıları verecektir: Yaklaşık 1,5 milyon büyük burjuvazi, yaklaşık 2,2 milyon varlıklı ve yaklaşık 4,8 milyon yoksul küçük üretici, ayrıca yaklaşık 13,2 milyon proleter ve yarı-proleter nüfus katmanları.

Tarım, ticaret ve endüstride çalışanları ve üretken olmayan nüfusu topladığımızda ve tahminen dahil oldukları sınıflara göre düzenlediğimizde şu tabloyu elde ederiz:

Büyük burjuvazi, çiftlik sahipleri, yüksek memurlar vs	yaklaşık	3,0 milyon
Daha varlıklı küçük mülk sahipleri...............	yaklaşık	23,1 milyon
Daha yoksul küçük mülk sahipleri..............	yaklaşık	35,8 milyon
Proleterler ve yarı-proleterler*.....................	yaklaşık	63,7 milyon
Toplam	yaklaşık	125,6 milyon

Kadet ve Kadet yanlısı iktisatçılarımız ve politikacılarımızın saflarında, Rusya'nın iktisadi durumunun böylesine "basitleştirilmiş" bir anlatımının şiddetli bir öfke fırtınasına yol açacağından hiç kuşkumuz yok. İktisadi çelişkilerin tahlilinde ayrıntı içinde boğulmak, böylece çelişkilerin derinliğini gizlemek ve aynı zamanda sosyalistleri, çelişkileri ***bütünlükleri*** içinde kavradıkları için "kaba" genellemeler yapmakla suçlamaktan daha kolay ve avantajlı bir şey yoktur. Elbette, ulaştığımız sonuçların bu tür bir eleştirisi, hiçbir bilimsel değere sahip değildir.

Çeşitli rakamların ***yaklaşıklık derecesine*** gelince, doğal olarak görüşler ayrıntıda ayrılabilir. Bu bağıntıda Lossiski'nin çalışması: "1897 Sayımına Göre Rusya Nüfusu Üzerine İncelemeler" *("Mir Boji", 1905, No: 8)* vurgulanmayı hakediyor. Yazar işçilerin ve hiz-

* *Tek başına bunlar en az 22 milyondur. Bkz. sonraki sayfalar.*

metçilerin sayısı üzerine nüfus sayımının doğrudan verilerini kullanmıştır. Bu verilere dayanarak Rusya'nın proleter nüfusunu 22 milyon kişi olarak; köylüleri ve toprak sahiplerini 80 milyon; ticaret ve endüstrideki girişimcileri ve hizmetlileri yaklaşık 12 milyon ve endüstri dışı nüfusu aynı şekilde 12 milyon olarak tahmin ediyordu.

Proletaryanın sayısal gücü bu verilere göre bizim hesaplamalarımıza çok yaklaşıyor.* Yoksul, "kazanç"a muhtaç köylüler arasında, ev işçileri arasında vs. dev yarı-proleter kitlelerin varlığını yadsımak, Rusya'nın ekonomisiyle ilgili tüm verilerle alay etmek anlamına gelir. Güçlü bir yarı-proleter nüfusun varlığı konusunda her türlü kuşkudan kurtulmak için yalnız Avrupa Rusyası'nda 3,25 milyon çiftliğin atı bulunmadığı, 3,4 milyon çiftliğin yalnız bir ata sahip olduğunu düşünmek, sadece Zemstvo istatistiğinin kiralama, "kazanç faaliyeti", bütçe hesapları vs. üzerine sunduğu verilerin bütünlüğünü anımsamak yeter. Proleter ve yarı-proleter nüfusun, birlikte, köylülüğün yarısını oluşturduğu varsayılırsa, bu rakam, belki fazla düşük, ama asla fazla *yüksek gösterilmiş olmaz.* Tarımsal nüfus dışında ise proleter ve yarı-proleter tabakaların yüzde oranı mutlaka daha yüksektir.

Ayrıca: Ekonominin bütünlüklü genel tablosu *parçalanmak istenmiyorsa*, bu durumda daha varlıklı küçük mülk sahiplerine, ticaret ve endüstride çalışan idari personelin, hizmetlilerin, burjuva aydınların, devlet memurlarının vs. önemli bir bölümü dahil edilmelidir. Belki burada biraz fazlaca dikkatli davrandık ve bu nüfus grubunun sayısını aşırı yüksek tuttuk: Daha yoksul küçük mülk sahiplerinin sayısının daha yüksek ve daha varlıklı küçük mülk sahiplerininkinin daha düşük tutulması gerektiği tamamen mümkündür. Bu tür gruplandırmalar elbette mutlak istatistiki doğruluk iddiasında değildir.

İstatistiğin görevi, çok yönlü bir tahlille saptanan sosyo-ekonomik ilişkileri sergilemektir, bizde çok sık olduğu gibi, kendi başına bir amaç haline gelmemelidir. Rusya nüfusunda küçük-burjuva tabakaların büyük payını örtbas etmek, ekonomik gerçekliğimizin tablosunu doğrudan tahrif etmek anlamına gelir.

* *Lossiski'nin işçiler ve hizmetçilerle ilgili kullandığı istatistiği burada ayrıntılı olarak inceleyemeyiz. Görünüşe göre bu istatistik işçilerin sayısını çok* ***düşük*** *tutuyor.*

7 — Büyük Fabrikaların Artışı *

Fabrika İstatistiğimizin yukarıda** ortaya konan yetersiz durumu, bizi, Rusya'da Reform'dan sonra makineli büyük endüstrinin hangi ölçüde geliştiğini tayin edebilmek için, daha karmaşık hesaplara başvurmaya zorladı. İşletmede 100 ve daha fazla işçinin çalıştığı daha büyük fabrikalar üzerine verilerden, 1866, 1879, 1890 ve 1894/95 yılları için özetler yaptık.*** İşletmeler dışında çalışan işçiler sadece 1894/95'in "Liste"sinde kesin olarak ayrılmıştır; bu yüzden önceki yıllar için rakamların (özellikle 1866 ve 1879 için) notta belirtilmiş olan düzeltmeye rağmen, hâlâ biraz yüksek tutulmuş olması mümkündür.

Bu en büyük fabrikalar üzerine veriler 306. sayfadaki tabloda gösterilmiştir.

Önce, tablonun 1866, 1879 ve 1890 yılları için verileri içeren bölümünü tahlil edelim. Büyük fabrikaların toplam sayısı bu yıllarda şöyle değişmiştir: 644, 852, 951 ya da yüzdeyle: 100, 132, 147. Yani 24 yıl içinde büyük fabrikaların sayısı neredeyse 1,5 katına çıkmıştır.

---

* *Önceki maddelerde Lenin, başlangıç aşamalarından (ev endüstrisi, elsanatları, manifaktür) başlayarak gelişiminin bir tasvirini veriyor. Yer darlığı nedeniyle bu tasviri atlıyoruz. Yukarıdaki 7. Madde buraya kısaltılarak alınmıştır. —**Alm. Red.***

** *Bkz. bu bölümün 5. Maddesi, s. 294 ve devamı. — **Alm. Red.***

*** *Kaynaklar: "Maliye Bakanlığı Yıllığı", I. Cilt (sadece 71 üretim dalı için veriler): "Fihrist", birinci ve üçüncü baskı, aynı "Liste" gibi tüm üretim dalları için veriler; ancak "liste"nin ve "Fihrist"in verilerini karşılaştırabilmek için, "Fihrist"ten ray üretimini çıkarmak gerekiyor. Fabrika işçilerinin yanısıra ev işçilerinin sayısının da dahil edildiği işletmeleri dışta tuttuk. Ev işçilerinin dahil edilmesi, bazen adı geçen yayınlarda hemen notlarla belirtilmiştir; bazen çeşitli yıllar için verilerin karşılaştırılmasından anlaşılıyor; örneğin bkz. Saratov ilinde pamuk dokumacılığı üzerine 1879, 1890 ve 1894/95 yılları için veriler (bkz. VI. Bölüm, s. 2, 1). —**Sinzheimer** "(Almanya'da Fabrika Usulü Büyük İşletmelerin Geliştirilmesi Sınırları Üzerine", Stuttgart 1893) büyük fabrikalara, 50 ve daha fazla işçi çalıştıran girişimleri sayıyor. Bu norm bize asla düşük görünmüyor, fakat Rus rakamlarını biraraya toplamanın güçlüğü nedeniyle, sadece daha büyük fabrikalarla yetinmek zorunda kaldık.*

Avrupa Rusya'sında Büyük Fabrikalar

İşçi sayısına göre fabrika grupları	1866				1879				1890				1894-95			
	Fabrikaların sayısı				Fabrikaların sayısı				Fabrikaların sayısı				Fabrikaların sayısı			
	Toplam	Buharlı makinesi olanlar	İşçi sayısı	Üretim (Bin Ruble'yle)	Toplam	Buharlı makinesi olanlar	İşçi sayısı	Üretim (Bin Ruble'yle)	Toplam	Buharlı makinesi olanlar	İşçi sayısı	Üretim (Bin Ruble'yle)	Toplam	Buharlı makinesi olanlar	İşçi sayısı	Üretim (Bin Ruble'yle)
A) 100-499 işçi	512	204	109 061	99 830	641	354	141 727	201 542	712	455	156 699	186 289				
B) 500-999 işçi	90	68	59 867	48 359	130	119	91 887	117 830	140	140	94 305	148 546				
C) 1000 ve daha fazla işçi	42	35	62 801	52 877	81	76	156 760	170 533	99	99	213 333	253 130				
Toplam*	644	307	231 739	201 066	852	549	390 374	489 905	951	694	464 337	587 965				
A) 100-499 işçi					981	534	219 735	289 006	1133	769	252 656	355 258				
B) 500-999 işçi					166	145	115 586	142 648	183	183	121 553	190 265				
C) 1000 ve daha fazla işçi					91	83	174 322	198 272	115	115	248 937	313 065				
Toplam**					1238	762	509 653	629 926	1431	1067	623 146	858 578				
A) 100-499 işçi					979	532	219 436	288 759	1131	767	252 063	352 526	1136	935	252 676	374 444
B) 500-999 işçi					164	144	113 936	140 791	182	182	120 936	186 115	215	212	143 453	229 363
C) 1000 ve daha fazla işçi					86	78	163 044	177 537	108	108	226 207	276 512	117	117	259 541	351 426
Toplam***					1229	754	496 416	607 087	1421	1057	599 206	815 153	1468	1264	655 670	955 233

* 1866, 1879 ve 1890 için rakamlar, 1866 yılına ait istatistiki verilerin bulunduğu 71 üretim dalıyla ilgilidir.

** 1879 ve 1890 için rakamlar dolaylı vergi ödeyen ve ödemeyen bütün üretim dallarıyla ilgilidir.

*** 1879, 1890 ve 1894-95 için rakamlar ray üretimi (çelik döküm) hariç bütün üretim dallarıyla ilgilidir.

Büyük fabrikaların çeşitli grupları için rakamları ele aldığımızda, ayrıca, fabrikaların ne kadar büyük olurlarsa o kadar hızlı çoğaldıklarını görüyoruz (A: 512, 641, 712 fabrika; B: 90, 130, 140; C) 42, 81, 99). Bu, üretimin artan yoğunlaşmasını gösteriyor.

Mekanize işletmelerin sayısı, fabrikaların toplam sayısından daha hızlı artar; yüzde olarak bu, 100, 179, 226'dır. Büyük işletmelerin gittikçe daha büyük miktarı buhar gücü kullanımına geçiyor. Fabrikalar ne kadar büyükse, aralarındaki mekanize işletmelerin sayısı o kadar büyüktür; bu işletmelerin, ilgili gruptaki fabrikaların toplam sayısına göre yüzde payını hesapladığımızda, şu rakamları elde ederiz: A: 39, 53, 63; B: 75, 91, 100; C: 83, 94, 100. Buhar gücünün kullanımı, üretim hacmindeki genişlemeyle, üretimde işbirliğinin yaygınlaşmasıyla el ele gider.

Bütün büyük fabrikalarda işçilerin sayısı yüzde olarak şöyle değişmiştir: 100, 168, 200. 24 yıl içinde işçi sayısı iki kat artmıştır; böylece "fabrika ve işletme işçileri"nin toplam sayısındaki artışı geçmiştir. Büyük bir fabrikanın ortalama işçi sayısı çeşitli yıllarda şu kadardı: 359, 458, 488; ve çeşitli gruplara göre: A) 213, 221, 220; B) 665, 706, 673; C) 1495, 1935, 2154. Buna göre en büyük fabrikalar, işçilerin gittikçe daha büyük bölümünü yoğunlaştırıyor. 1866'da 1000 ve daha fazla işçi çalıştıran fabrikalarda, bütün büyük fabrikalarda çalışan işçilerin yüzde 27'si çalışıyordu; 1879'da artık yüzde 40'ı ve 1890'da nihayet yüzde 46'sı.

Bütün büyük fabrika işletmelerinin üretim değeri yüzde olarak şöyle değişti: 100, 243, 292 ve çeşitli gruplarda: A) 100, 201, 187; B) 100, 245, 308; C) 100, 320, 477. Buna göre bütün büyük fabrikaların üretim değeri neredeyse üç katına çıkmıştır, fabrika ne kadar büyükse, artış o kadar hızlıdır. Fakat çeşitli gruplar içinde her yıl için emek üretkenliğini karşılaştırırsak, mesele biraz farklı görünür. Bütün büyük fabrikalarda işçi başına düşen üretim değerinin ortalama yüksekliği, 866, 1250, 1260 ruble; fakat çeşitli gruplarda: A) 901, 1410, 1191; B) 800, 1282, 1574; C) 841, 1082, 1188 tutar. Yani bu yılların hiç birinde (işçi başına düşen) üretim ve değerinin alttan yukarı gruba doğru bir yükselmesinin gözlemlenmediği görülüyor.

Bunun nedeni, farklı değerde hammadde işlemeleriyle birbirinden ayrılan çeşitli üretim dallarındaki fabrikaların çeşitli gruplara eşit olmayan oranda düşmesidir, bunun sonucu olarak bir işçiye düşen yıllık üretimin değer payı da farklı yüksekliktedir.*

Tablo'nun, 1879—1890 ve 1879—1890—1894/95 verilerini içeren bölümlerini aynı şekilde ayrıntılı incelemeyi gereksiz görüyoruz, çünkü bu, bazı başka yüzde oranları nedeniyle, daha önce söylenmiş şeylerin tekrarlanması anlamına gelirdi.

Yenilerde, "Fabrika Müfettişlerinin Raporlarının Özeti"nde, fabrika ve işletmelerin işçi sayısına göre gruplandırılmış olduğu veriler bulunabiliyor. 1903 için rakamlar şöyledir:

	Rusya'nın 64 ilinde		Avrupa Rusyası'nın 50 ilinde	
	İşletme sayısı	İşçi sayısı	İşletme sayısı	İşçi sayısı
20 işçiden az	5 749	63 652	4 533	51 728
21-50 işçi	5 064	158 602	4 253	134 194
51-100 işçi	2 271	156 789	1 897	130 642
101-500 işçi	2 095	463 366	1 755	383 000
501-1000 işçi	404	276 486	349	240 440
100 işçiden fazla	238	521 511	210	457 534
Toplam	15 821	1 640 406	12 997	1 397 538

Ne var ki bu rakamların öncekilerle karşılaştırılmasında, ufak da olsa bir hatayı göze almak gerekir. Her halükârda bu rakamlar, (99 veya 100'den fazla işçi çalıştıran) büyük fabrikaların sayısının ve onların işçi sayısının hızla arttığını gösteriyor. Aynı şekilde bu büyük fabrikaların en büyüklerinde işçilerin —dolayısıyla üretimin de— yoğunlaşması artıyor.

Büyük fabrikalar üzerine rakamları, bütün "fabrika ve işletmeler" üzerine resmi istatistiğimizin verileriyle karşılaştırdığımızda, büyük fabrikaların 1879'da bütün "fabrika ve işletmeler"in yüzde 4,4'ünü

* *Örneğin 1866'da A Grubuna, bir işçinin yıllık üretiminin yaklaşık 6000 ruble tuttuğu şeker rafinerileri dahildi, oysa (üst gruba dahil olan) tekstil fabrikalarında bir işçinin yıllık üretimi sadece 500 -1500 ruble tutar.*

oluşturduklarını ve tüm fabrika işçilerinin yüzde 66,8'iyle tüm üretimin yüzde 54,8'ini kendinde topladığını görüyoruz. İlgili rakamlar 1890 için yüzde 6,7, yüzde 71,1 ve yüzde 57,2'dir; 1894/95 için yüzde 10,1, yüzde 74 ve yüzde 70,8 sonucu çıkıyor; 1903'te 100'den fazla işçi çalıştıran büyük fabrikalar Avrupa Rusyası'nda tüm fabrika ve işletmelerin yüzde 17'sini ve tüm fabrika işçilerinin yüzde 76,6'sını kapsıyorlardı*. Çoğunlukla buhar gücüyle çalışan büyük fabrikaların, sayıları az olmasına rağmen, tüm "fabrika ve işletmeler"in işçilerinin ve üretiminin ağırlıklı ve sürekli artan bölümünü kendilerinde yoğunlaştırdıkları görülüyor. Büyük fabrikaların Reform'dan bu yana ne kadar büyük bir hızla geliştiklerini daha önce gördük. Şimdi de aynı şekilde büyük madencilik girişimleri üzerine özel veriler sunuyoruz: **

1890'da Avrupa Rusya'sında En Büyük Endüstri Girişimleri

İşçi sayısına göre fabrika, işletme, maden ocakları, vs grupları	Madencilik — Girişimlerin sayısı: Toplam	Madencilik — Girişimlerin sayısı: Buhar gücü kullananlar	Madencilik — İşçi sayısı	Madencilik ve fabrika Endüstrisi — Girişimlerin sayısı: Toplam	Madencilik ve fabrika Endüstrisi — Girişimlerin sayısı: Buhar gücü kullananlar	Madencilik ve fabrika Endüstrisi — İşçi sayısı
A) 100-499 işçi....................	236	89	58 249	1 369	858	310 906
B) 500-999 işçi....................	73	38	50 607	256	221	172 160
C) 1000 ve daha fazla işçi....	71	49	149 098	186	164	398 035
Toplam	380	176	257954	1811	1243	881101

* *"Fihrist"e ve "Liste"ye göre fabrika endüstrimiz üzerine toplam rakamlar yukarıda §. 2'de gösterildi (bkz: "İncelemeler" s. 276. ["Bütün Eserler", II. Cilt, "Fabrika ve İşletme İstatistiğimiz Sorunu Üzerine", makalesinde tam sayfalık tablo. — **Alm. Red.**]). Büyük fabrikaların yüzde oranının, "fabrika ve işletmeler"in toplam sayısına göre artışının, öncelikle istatistiğimizde fabrika kavramının yavaş yavaş daraltılmasına işaret ettiğine değinelim.*

** *Bu veriler, "1890 Madencilik Üzerine İstatistiki Veriler Derlemesi"nden alınmıştır; "Fihrist"te sayılan kuruluşlar hariç tutulmuştur, bundan*

Buna göre madencilik büyük işletmelerinde işçilerin yoğunlaşması (buhar gücüyle çalışan girişimlerin düşük yüzde oranına rağmen) daha da güçlüdür; 305 000 maden işçisinden 258 000'i, yani yüzde 84,5'i, 100 ve daha fazla işçi çalıştıran girişimlerde yoğunlaşmıştır; maden işçilerinin neredeyse yarısı (305 000'den 145 000'i) 1000 ve daha fazla işçi çalıştıran, sayıca az en büyük kuruluşlarda çalışırlar. Avrupa Rusyası'nın fabrika ve maden işçilerinin toplam sayısından (1890 yılında 1,18 milyon) dörtte üçü (yüzde 74,6) 100 ve daha fazla işçi çalıştıran girişimlerde; neredeyse yarısı (1,18 milyondan 0,57 milyon) 500 ve daha fazla işçi çalıştıran girişimlerde yoğunlaşmıştır.*

10 — Fabrikanın Ekleri

Fabrikanın eki olarak, ücretli emeğin ve küçük sanayinin, varlığı fabrikayla doğrudan bağıntılı olan türlerini adlandırıyoruz. Herşeyden önce (kısmen), daha önce sözünü ettiğimiz**, bazen fabrika merkezlerinin endüstriyel nüfusundan, bazen komşu köylerin nüfusundan sayılan*** orman ve inşaat işçileri buraya dahildir. Ayrıca, bazı durumlarda doğrudan fabrika sahipleri tarafından sömürülen turbalık işçileri****, bunun dışında arabacılar, yükleyiciler, paketleyiciler ve genel olarak, her zaman fabrika kentlerinin nüfusunun önemsiz olma-

---

dolayı Avrupa Rusyası'ndaki Maden işçileri sayısı 35 000 azaltılmıştır (340 000—35 000=305 000).

* *1895 Alman endüstri sayımında, Rusya'da kayda geçirilmeyen taş ve toprak endüstrisi dahil, 1000 ve daha fazla işçi çalıştıran 248 işletme sayıldı; bu işletmelerde işçi sayısı 430 286 kişi tutuyordu. En büyük Rus fabrikalarının Almanlarınkinden büyük olduğu görülüyor.*

** *Bkz."Bütün Eserler", III. Cilt, s. 484, —* ***Alm. Red.***

*** *Örneğin Ryazan ilinde "yalnız Hludov fabrikasında" (1894/95: 4849 işçi, 6 milyon ruble'lik üretim) "7000'e kadar at kışın odun taşımada çalıştırılıyor, bunların büyük bölümü Yegoryevsk kazasının köylülerine aittir." ("Kustar Komisyonu'nun Çalışmaları", VII. Cilt, s. 1109 ve 1110)*

**** *Turba endüstrisi istatistiğinde de karışıklık egemendir. Genellikle bu endüstri "fabrika endüstrisi"nden sayılmaz (bkz.:* ***Kobelyatski****: "El kitabı", s. 16), fakat sayıldığı örnekler de vardır. Örneğin "Liste", başka illerde de turba çıkarılmasına rağmen, sadece Vladimir ilinde, 2201 işçi çalıştıran 12*

yan bir bölümünü oluşturan kaçak işçi* denenler buraya dahildir. 27 (15) Aralık 1890 sayımı, örneğin Petersburg'ta, "gündelikçi, kaçak işçi" grubunda (iki cinsten) 44 814 kişi kaydetti; ayrıca taşımacılıkta (her iki cinsten) 51 000 kişi kaydetti, bunlardan 9 500'ü özel olarak yük sevkiyatıyla uğraşıyordu. Ayrıca fabrikalar için bazı yardımcı işler "bağımsız" küçük zanaatçılar tarafından yerine getirilir; fabrika merkezlerinde ya da yakınlarında yağhaneler ve damıtma evleri için varil imalatı,** cam kapların paketlenmesi için sepet yapımı***, demir ve çilingircilik ürünlerinin paketlenmesi için kasa yapımı, doğramacı ve çilingirci aletleri için sap yapımı****, kunduracılık için çivi yapımı, tabakhaneler için meşe kabuğu tozu hazırlanması,***** fabrika ürünlerinin paketlenmesi için hasır örülmesi (Kostroma ilinde vs.), kibrit için kibrit çöplerinin yapımı (Ryazan, Kaluga illerinde vs.), tütün fabrikaları için karton kutuların yapıştırılması (Petersburg çevresinde******, sirke fabrikaları için odun tozu imalatı*******, büyük fabrikaların talebi üzerine gelişmiş olan küçük iplikhanelerde atık ipliklerin işlenmesi (Lodz'da) vs.vs. ********). Bütün bu küçük üreticiler aynı yukarıda adı geçen ücretli işçiler gibi, ya fabrika merkezlerinin endüstriyel nüfusuna ya da komşu köylerdeki yarı-tarımsal nüfusa dahildirler. Ayrıca fabrika yarı-mamul ürünün yapımıyla kendisini sınırladığında, bazen yarı-mamül ürünün işlenmesiyle ilgilenen

turbalık sayıyor. Svirski'ye göre ("Vladimir ilinde Fabrika ve Tesisler") Vladimir ilinde 1890'da turba çıkarmada 6038 kişi çalışıyordu. Bütün Rusya'da turba işçilerinin sayısı bundan kat kat fazla olmalıdır.

* *Yardımcı işçiler, vasıfsız işçiler.* —***Alm. Red.***

** *"Kustar Komisyonu'nun Çalışması", 6. Fasikül.*

*** *Agy. 8. Fasikül; Novgorod ilinde.*

**** *Agy. 9. Fasikül, Tula kazasının kent yakınlarındaki bir tür nahiyelerde.*

***** *Perm ilinde, Kungur kentinde, Tver ilinde, Kimri köyünde ve başka köylerde.*

****** *"Petersburg Çevresi Zemstvo Yönetimi'nin 1889 için Raporu"na bkz. Bay **Voinov'un** V. Tıp Bölgesi üzerine raporu*

******* *"Rapor ve İncelemeler", I. cilt, s. 360.*

******** *"Polonya Krallığı'nda Fabrika Endüstrisi'nin İncelenmesi Üzerine Rapor", St. Petersburg, 1888. s. 24.*

küçük sanayi dallarını ortaya çıkarır, örneğin mekanik iplikhane, ev dokumacılığını teşvik etmiştir; maden ocaklarının yakınında, metal ürünler vs. yapan ev işçileri ortaya çıkar. Nihayet kapitalist ev endüstrisi de fabrikanın eki olarak ortaya çıkar.* Makineli büyük endüstri çağı tüm ülkelerde, örneğin konfeksiyon gibi belirli dallarda, kapitalist endüstrisinin güçlü bir gelişimiyle karakterize olur. Bu çalışma tarzının Rusya'da nasıl bir yaygınlık kazandığı, hangi koşullara sahip olduğu ve onu manifaktür üzerine bölümde ele almanın neden daha doğru göründüğü üzerine daha önceden konuşmuştuk.

Fabrikanın bu ekinin bir ölçüde eksiksiz bir anlatımı için nüfusun eksiksiz bir meslek istatistiği veya fabrika merkezlerinin ve çevrelerinin bütün ekonomik yaşamının ayrıntılı bir anlatımı gereklidir. Ama yetinmek zorunda kaldığımız eksik materyal bile, fabrika endüstrisiyle endüstrinin diğer türleri arasında, fabrika nüfusuyla fabrikada çalışmayan nüfus arasında bağ bulunmadığı yaygın düşüncesinin ne kadar yanlış olduğunu gösteriyor. Endüstri türlerinin gelişimi, genel olarak tüm toplumsal ilişkilerin gelişiminden, yani son derece sayısız, birbiriyle içiçe geçiş biçimlerinin ve görünürdeki gerilemelerin içinden adım adım ilerlemeden başka türlü gerçekleşemez. Böylece örneğin küçük sanayinin yaygınlaşması (daha önceden gördüğümüz gibi) kapitalist manifaktürün ilerlemesinin bir işareti olabilir; ve şimdi, bazen fabrikanın da küçük sanayiyi teşvik edebileceğini görüyoruz. "Toptan alıcı" için çalışma, sadece manifaktürün değil, fabrikanın da bir ekidir. Bu tür olguların önemini doğru değerlendirebilmek için, bunların verili gelişme aşamasında bütün endüstriyel yapıyla ve bu gelişmenin ana eğilimleriyle bağıntısını kurmak gerekir.

---

* *"Liste"de, işletmede bin ve daha fazla işçi ve ayrıca toplam 7857 kişilik ev işçisi çalıştıran 16 fabrika saydık. 500-999 işçili 14 fabrikada, işletme dışında 1352 işçi bulunur. "Liste"de ev endüstrisinin kaydı tamamen rastlantısaldır ve bir çok eksiği vardır. Fabrika müfettişleri raporlarının özetinde 1903 için, 65 115 işçi çalıştıran toplam 632 dağıtım bürosu vardır. Bu veriler elbette ki son derece eksiktir, ama bu büroların ve orada çalışan işçilerin çoğunluğunun, fabrika endüstrisinin merkezlerinde bulunduğu da dikkat çekicidir (Moskova bölgesinde 49 345 işçi çalıştıran 503 büro, Saratov ilinde —Sarpinka dokuma fabrikası— 10 000 işçi çalıştıran 33 dağıtım bürosu vardır).*

11— Endüstrinin Tarımdan Tamamen Ayrılması

Endüstrinin tarımdan tamamen ayrılması ***ilk kez*** makineli büyük endüstri tarafından gerçekleştirildi. "Kapital"in* yazarı tarafından başka ülkeler için ortaya konan bu tez, Rus rakamları tarafından tamamen doğrulanıyor, ama Narodnik iktisatçılar tarafından genellikle dikkate alınmıyor. N.-on "Taslaklar"ında yerli yersiz "endüstrinin tarımdan ayrılması" üzerine konuşuyor, ama bu sürecin nasıl yürüdüğü ve hangi çeşitli biçimlerde günyüzüne çıktığını eksiksiz verilere dayanarak tahlil etmeyi hiç düşünmüyor. V.V. endüstri işçimizin toprakla bağına dikkat çekiyor (***manifaktür***de; yazarımız kapitalizmin çeşitli aşamalarını ayırdetmeyi gerekli görmüyor, oysa kendisine, "Kapital" yazarının teorilerine bağlı olduğu görünümünü veriyor!) ve bu vesileyle "***bizim*** (yazar tarafından altı çizilmiştir) kapitalist üretimimizin" tarımla uğraşan işçilere "kahrolası (metinde aynen böyle!) bağımlılığı" vs.'den sözediyor *("Kapitalizmin Akibetleri", s. 114 ve diğerleri).* Kapitalizmin sadece "biz"de değil, Batı'da da her yerde, makineli büyük endüstrinin ortaya çıkmasından önce, işçinin toprakla bağını tümüyle yokedecek durumda olmadığı hakkında Bay V.V. herhalde hiç bir şey duymadı ya da duyduysa da unuttu! Son olarak Bay Kablukov, son zamana dek öğrencilerine, gerçekleri şöyle çarpıtarak sunuyor:

> "Batıda fabrika işi, işçinin tek geçim kaynağını oluştururken, bizde ***nispeten az istisnalar hariç*** (metinde aynen böyle!!!) işçiler fabrika işini bir ek kazanç olarar görürler, ***toprak onları daha çok çeker*** .**

Bu sorunun gerçek bir incelemesini Moskova sağlık istatistiği, Dementyev'in "Fabrika İşçilerinin Tarımla Bağı"*** üzerine çalışma-

---

* *"Das Kapital", I. Cilt, s. 674-677.*

** *"Tarım Ekonomisi Üzerine Seminerler", öğrenciler için baskı, Moskova 1897, s.13. Bilgili istatistikçimiz, yüzde 85'lik bir oranı (metinde daha aşağılara bkz.) "nispeten az istisnalar" olarak değerlendirmeyi uygun buluyor herhalde?*

*** *"Moskova İli İçin İstatistiki Veriler Derlemesi", Sağlık istatistiği üzerine bölüm, IV. Cilt, II. Bölüm, Moskova 1893. Dementyev'in "Fabrika vs." adlı ünlü eserinde yeniden basılmıştır.*

sında sunmuştur. Plânlı olarak toplanan, yaklaşık 20 000 işçiyi kapsayan veriler, fabrika işçilerinden sadece yüzde 14,1'inin tarımda çalışmak için fabrika işini bıraktığını gösterdi. Fakat daha da önemlisi, anılan çalışmada ayrıntılı olarak kanıtlanmış olan, ***tam da makineli üretimin işçiyi topraktan ayırdığı*** olgusudur. Bu önermeyi doğrulamak için sunulan bir dizi rakamdan en anlaşılır verileri aşağıya alıyoruz:*

Fabrika ve Tesisler	Tarla işine giden işçilerin yüzde oranı	
Pamuklu elde dokuma ve boyama	%72,5	elle üretim
İpekli dokuma	%63,1	elle üretim
Porselen ve fayans fabrikaları	%31,0	elle üretim
El baskısı pamuklu basma ve zincir ipliği fabrikaları dağıtım büroları	%30,7	elle üretim
Kumaş fabrikaları (tam üretim)	%20,4	makine üretimi
Pamuk iplikhanesi ve mekanize dokumacılık	%13,8	makine üretimi
Pamuk basma ve apreleme kurumlarıyla mekanize dokumacılık	%6,2	makine üretimi
Mühendislik kurumları	% 2,7	makine üretimi
Mekanize pamuklu basmacılık ve apreleme kurumları	%2,3	makine üretimi

Yazarın tablosunu, sekiz üretim dalını elle ve makineyle çalışanlar olmak üzere ayırarak tamamladık. Dokuzuncu üretim dalı, olan kumaş endüstrisinin, kısmen elle kısmen makineyle çalıştığını belirtelim. Ve burada şu görülüyor: Elle çalışan dokuma fabrikalarının işçilerinden yaklaşık yüzde 63'ü tarla işlerine gidiyor, buna karşılık mekanik dokuma tezgahlarındaki işçilerden ***hiçbiri*** işi ***bırakmıyor***; kumaş fabrikalarının makine gücü kullanan bölümlerinin işçilerinden yüzde 3,3'ü tarla işlerine gidiyor.

* *"İstatistiki Veriler Derlemesi", a.g.y., s. 292.— Fabrika", 2. Baskı, s. 36.*

"Yani fabrika işçisini toprakla bağını koparmaya zorlayan temel neden, elle çalışmadan makineli çalışmaya geçiştir. Elle çalışan fabrikaların sayısı hâlâ yeterince nispeten büyük olsa da, bunların işçi sayısı, makineyle çalışan fabrikaların işçi sayısıyla karşılaştırıldığında çok önemsizdir; böylece buradan tarla işine giden işçilerin yüzde oranının yüzde 14,1 ya da yüzde 15,4'den (tüm yetişkin işçilerin mi yoksa sadece köylü zümresine ait yetişkin işçilerin mi ele alındığına göre değişir) yüksek olmadığı sonucu çıkar.*"

Moskova ilinde, sıhhi fabrika müfettişliğinin sunduğu rakamları anımsatalım: Bütün fabrikaların yüzde 22,6'sı makineyle (bunun yüzde 18,4'ü buharlı makineyle) çalışır, tüm işçilerin yüzde 80,7'sini çalıştırır, tüm işçilerin sadece 16,2'sini çalıştıran elle çalışan fabrikaların yüzdesi 69,2'dir. Makineyle çalışan 244 fabrika 92 302 işçi (fabrika başına 378 kişi düşer; elle çalışan 747 fabrika 18 520 işçi çalıştırıyordu (fabrika başına 25 kişi düşer)**. Yukarıda, Rus fabrika işçilerinin ortalama 488 ve daha fazla işçi çalıştıran, çoğunlukla makineli, en büyük işletmelerde güçlü yoğunlaşmasına dikkat çektik. Dementyev, işçilerin doğum yerinin, yörede oturanlarla yöreye göç etmiş olanlar arasında farkların, zümresel farkların (küçük-burjuva ve köylü), topraktan kopma üzerindeki etkisini ayrıntılı olarak inceledi ve bütün bu farkların, ana etkenin —elle çalışmadan makineli çalışmaya geçişin— etkisi tarafından gölgede bırakıldığını gösterdi. ***

* *"Derleme", s. 280-282. — "Fabrika", s. 26.*

** *"Derleme", IV. Cilt, I. Bölüm, s. 167, 170, 177.*

*** *Jbankov, "Smolensk İlindeki Fabrika ve Tesislerin Sağlık Araştırması"nda (Smolensk 1894-1896), Yartsevo manifaktüründe tarla işine giden işçilerin yüzde oranını %10-15 olarak tahmin ediyordu (II. Cilt, s. 307, 445; 1893/94'te bütün Smolensk ilinde 8810 fabrika işçisinden 3106 işçi Yartsevo manifaktüründe çalışıyordu). Bu fabrikanın sürekli olmayan işçilerinin yüzde oranı erkek işçilerde yüzde 28 (bütün fabrikalarda yüzde 29) ve kadın işgücünde yüzde 18,6 (yüzde 21; bkz. II. Cilt s. 469) tutuyordu. Şunların sürekli olmayan işçi sayıldıklarını belirtelim: 1) fabrikada bir yıldan az zamandır çalışanlar; 2) yazın tarla işine gidenler; 3) "herhangi bir nedenden dolayı çalışmaya bir kaç yıl ara vermiş" olanlar (II. Cilt, s. 445).*

> "Eski çiftçilerin fabrika işçilerine dönüşümüne yol açmış olan nedenler ne olursa olsun, bu özel işçiler artık vardır. Köye yalnızca pasaport değiştirirken kendilerinden alınan vergiler dolayısıyla bağlı olmalarına rağmen, hâlâ köylü sayılırlar: Kendi köylerinde iktisat yürütmezler, çoğu kez kendilerine, genellikle satılmış olan evleri bile kalmamıştır. Toprak üzerindeki hakları bile, deyim yerindeyse artık sadece hukuki olarak vardır, ve 1885/86'da fabrikalarda patlak veren huzursuzluklar, birçok fabrikada, bu işçilerin kendilerini kendi köylerine tamamen yabancılaşmış hissettiklerini ve bu köylerin köylülerinin de, kendi köylülerinin ardıllarını yabancı olarak değerlendirdiklerini gösterdi. Yani artık yurdu olmayan, gerçek bir mülkü olmayan gerçek bir işçi sınıfıyla, her şeyden kopmuş olan ve eliyle getirdiğini ağzıyla götüren bir sınıfla karşı karşıyayız. Bu sınıf daha dün doğmadı. Kendisine ait bir fabrika seceresine sahiptir ve hatta hiç de önemsiz olmayan bir bölümü üç kuşak eskidir." *

Son olarak, en yeni fabrika istatistiği, fabrikanın tarımdan ayrılması sorunu üzerine dikkate değer veriler sunuyor. "Fabrika ve İşletmeler Listesi"nde (1894/1895 yılları için), çeşitli fabrikaların faaliyet halinde olduğu yıllık işgünü sayısı üzerine veriler vardır. Kasperov aceleyle bu verileri Narodniklerin teorisi yararına yorumlayıp, "Rus fabrikasının yılda ortalama 165 gün çalıştığı"nı, "fabrikalarımızın yüzde 35'inin yılda 200 gün çalıştığı"nı hesapladı.** Elbette "fabrika" kavramının belirsizliği altında bu tür genel rakamların, eğer aynı zamanda bu işgünlerinde kaç kişinin çalıştığı da belirtilmezse, hemen, hemen hiç bir değeri yoktur. Biz "Liste"nin verilerine göre, 100 ve daha fazla işçi, ya da toplam olarak, § 7'de gördüğümüz gibi, yaklaşık olarak tüm işçilerin dörtte üçünü çalıştıran büyük işletmeler için gerekli derlemeleri yaptık. Yıllık ortalama işgünü sayısının çeşitli gruplar için: A) 242; B) 235; C) 273*** ve tüm büyük işletmeler için 244

* *"Derleme", s. 296 —"Fabrika", s. 45 ve 46.*

** *"Rusya'nın Endüstriyel Gelişiminin İstatistiki Sonuçları"; Kraliyet Özgür Ekonomik Birliği üyesi M.İ. Tugan-Baronovski'nin raporu ve III. Bölüm'ün oturumlarında bu rapor üzerine tartışmalar, St. Petersburg 1898, s. 41.*

*** *A — Grubu'nun 100 ile 499 arası, B — Grubu'nun 500 ile 999 arası, C— Grubu'nun 1000 ve daha fazla işçiyi kapsadığını anımsatalım.*

gün tuttuğu anlaşıldı. Bir işçinin yıllık ortalama işgününü hesapladığımızda, büyük bir fabrikanın işçisi için ortalama işgününü 253 olarak saptarız. "Liste"nin üretim dallarını ayırdığı 12 bölüm arasında, işgünü ortalama rakamının alt gruplar içinde 200'ün altında olduğu sadece bir bölüm vardır, onbirinci bölüm (Gıda maddeleri endüstrisi): A) 189; B) 148; C) 280. Bu bölümün A) ve B) gruplarının fabrikalarında 110 588 işçi ya da büyük fabrikaların tüm işçilerinin (655 670) yüzde 16,2'si çalışmaktadır. Bu bölümde çok çeşitli türde üretim dallarının, örneğin pancar şekeri üretimi ve tütün işleme, içki damıtma ve değirmencilik vs., biraraya toplanmış olduğunu belirtelim. Diğer bölümler için bir fabrikanın yıllık işgünü ortalaması: A) 259; B) 271; C) 272'dir. Yani yıllık işgünü sayısı fabrikanın büyüklüğüyle beraber artmaktadır. Avrupa Rusyası'nın büyük işletmeleri için toplu veriler buna göre Moskova Sağlık İstatistiği'nin sonuçlarını doğrulamakta ve fabrikanın bir daimi fabrika işçileri sınıfını doğurduğunu kanıtlamaktadır.

Dolayısıyla Rus fabrika işçileri istatistiği, "Kapital"in, özellikle makineli büyük endüstrinin endüstriyel nüfusun yaşam koşullarında tümüyle ve tayin edici bir altüst oluşa yol açtığı, onları tarımdan ve tarımın taşıdığı yüzyıllarca eski pederşahi yaşam geleneklerinden tamamen kopardığı teorisini bütünüyle doğruluyor. Ancak makineli büyük endüstri bir yandan pederşahi ve küçük-burjuva ilişkileri yıkarken, öte yandan tarımdaki ücretli işçiyle endüstrideki ücretli işçiyi birbirine yakınlaştıran koşulları yaratır: Birinci olarak, ticaret ve endüstride egemen olan ve ilk önce tarımdışı merkezlerde ortaya çıkmış olan yaşam biçimlerini köylere aşılar; ikinci olarak, nüfusun hareketliliğini ve geniş tarımsal ve endüstriyel emek pazarlarını yaratır; üçüncü olarak, makineli büyük endüstri tarım makinelerinin kullanıma girmesi sayesinde, köye daha yüksek bir yaşam standardıyla öne çıkan vasıflı endüstri işçileri getirir.

12— Rus Endüstri Kapitalizminin Üç Gelişme Aşaması

Şimdi, endüstrimizin kapitalist gelişimi üzerine verilerden çıkan temel ilkesel sonuçları özetleyelim.*

Bu gelişme üç ana aşama gösterir: Küçük meta üretimi (esas olarak köylü küçük sanayii) —kapitalist manifaktür— fabrika (makineli büyük endüstri). Bizde yaygın olan, "fabrika endüstrisi" ile ev endüstrisi arasında hiçbir bağ bulunmadığı görüşünü gerçekler bütünüyle çürütüyor. Tersine, böyle bir ayırım tamamen yapaydır. Anılan endüstri biçimleri arasındaki objektif ve zamansal bağıntı son derece dolaysız ve yakındır. Gerçeklerin tüm açıklığıyla gösterdiği gibi, küçük meta üretiminin temel eğilimi kapitalizmin gelişiminden, özelde manifaktürün ortaya çıkmasından ibarettir, öte yandan manifaktür ise gözümüzün önünde büyük bir hızla makineli büyük endüstriye doğru gelişir. Birbirini izleyen endüstri biçimleri arasındaki yakın ve dolaysız bağıntı belki de en iyi, bir dizi büyük ve en büyük fabrikatörün eskiden küçük üreticiler arasında en küçüklerden oldukları ve sonra "halk üretimi"nden "kapitalizm"e dek bütün aşamalardan geçtikleri gerçeğinde görülür. Sava Morosov sıradan serf bir köylü (1820'de özgürlüğünü satın aldı), çoban, arabacı, dokuma işçisi, malını toptan alıcılara satmak için Moskova'ya kadar yaya yürüyen bağımsız ev dokumacısı idi, sonra küçük bir işletmenin, bir dağıtıcı bürosunun, bir fabrikanın sahibi oldu. 1862'de öldüğünde, çok sayıda oğullarıyla birlikte iki büyük fabrikanın sahibiydi. 1890'da ardıllarının mülkiyetinde, 39 000 işçi çalıştıran, 35 milyon ruble değerinde mal üreten dört fabrika bulunuyordu.** V ladimir ilinin ipek endüstrisinde bir dizi büyük fabrikatör, dokuma işçileri ve ev dokumacıları arasından çıkmıştır.*** İvanovo Voznesensk'in en büyük fabrikatörleri (Kuvayev, Fokin, Zubkov, Kokuşkin, Bobrov ve daha başka birçoğu) bir zamanlar ev işçisiydiler.**** Moskova ilinde bütün brokar fabrikaları bir zamanlar

* *Daha önce Önsöz'de belirtildiği gibi, Reform sonrası dönemle yetiniyor ve serf emeğine dayanan endüstri biçimlerini dikkate almıyoruz.*

" *Vladimir İlinde Zanaat", IV. s. 5-7—Fihrist" 1890 —* ***Şişmarev,* *"Nijini Novgorod ve Şuya—İvanovo Demiryolu Bölgesinde Zanaatın Kısa Bir Özeti", Petersburg 1892, s. 28-32.*

****"Vladimir İlinde Zanaat", III. s. 7 ve devamı.*

**** ***Şişmarev,*** *s. 56-62*

büyük dokumacı kulübeleriydi,* Pavlov bölgesinde fabrikatör Savyalov —henüz 1864 yılında— "Habarov ustanın yanında sıradan bir işçi olduğu zamanları canlı bir biçimde hâlâ anımsıyordu."** Fabrikatör Varipayev küçük bir ev sanayicisiydi;*** aynı şekilde Kondratov da bir sepet malla yaya olarak Pavlovo'ya yürüyordu.**** Fabrikatör Asmolov seyyar satıcıların seyisliğini yapıyordu, sonra perakendeci, küçük bir tütün atölyesinin sahibi ve en sonunda milyonlarca iş hacmi bulunan bir fabrikanın sahibi oldu.***** vs. vs. Bu ve benzeri durumlarda Narodnik iktisatçıların "yapay" kapitalizmin nerede başladığını ve "halk üretimi"nin nerede bittiğini nasıl saptadıklarını öğrenmek ilginç olurdu.

Yukarıda adı geçen endüstrinin üç temel biçimi herşeyden önce tekniğin farklı düzeyiyle birbirinden ayrılır. Küçük meta üretimi, eski zamanlardan beri hemen hemen hiç değişikliğe uğramamış çok ilkel bir el tekniğiyle karakterizedir. Zanaatçı, köylü olarak kalır, geleneksel hammadde işleme yöntemlerini devralır. Manifaktür, tekniğin önemli bir değişimine yol açan ve köylüyü bir uzman işçiye, bir "parça işçisi"ne dönüştüren işbölümünü yürürlüğe sokar, Fakat el üretimi kalır ve üretim yöntemlerinin bu temelde ilerlemesi son derece yavaş gerçekleşmek zorundadır. İşbölümü plânsız yürür ve tıpkı köylülerin çalışmasında olduğu gibi geleneksel olarak miras geçer. İlk kez makineli büyük endüstri radikal bir değişim getirir, el becerisini bir kenara atar, üretimi yeni, rasyonel bir temel üzerine kurar ve ilgili bilimlerin sonuçlarını sistematik olarak üretime uygular. Kapitalizmin Rusya'da makineli büyük endüstriyi örgütlediği zamana dek ve bu örgütlenme biçiminin henüz varolmadığı endüstri dallarında, tekniğin neredeyse tamamen durduğu gözlemlenir: yüzyıllar önce kullanıldığı şekliyle aynı el dokuma tezgahının, aynı su veya rüzgar değirmeninin kulanılması. Öte yanda fabrikanın kendine tabi kıldığı endüstri dallarında, radikal bir teknik değişim ve makineli üretim yöntemlerinin çok hızlı bir gelişimini görüyoruz.

* *" Moskovo İli için İstatistiki Veriler Derlemesi", VII. Cilt, 3. Fasikül, Moskova 1883, s. 27 ve 28.*

** ***Labsin**, a.g.y., s.105.*

*** *Agy. s. 66.*

**** ***Grigoryev**, agy. s. 36.*

***** *"Tarihi — İstatistiki Genel Bakış", II. Cilt, s. 27.*

Tekniğin çeşitli türleri, kapitalist gelişimin çeşitli aşamalarına denk düşer. Küçük meta üretimi ve manifaktür için küçük işletmelerin egemenliği karakteristiktir, bunların yanında ancak pek az sayıda büyük işletmeler vardır. Makineli büyük endüstri küçük işletmeyi kesin olarak bir kenara iter. Küçük zanaatta da kapitalist ilişkiler oluşur (ücretli işçilerin çalıştığı atölyeler ve ticaret sermayesi biçiminde), ama bu gelişme burada henüz zayıftır ve üretime katılan kişi grupları arasında henüz şiddetli çelişkiler biçiminde ifadesini bulmamıştır. Burada ne büyük sermaye ne de geniş proleter katmanlar vardır. İkisinin de manifaktürde oluştuğunu görüyoruz. Üretim araçlarının sahipleriyle işçiler arasındaki uçurum oldukça genişler. Nüfusun büyük kısmının tamamen mülksüz işçilerden oluştuğu "zengin" endüstri yöreleri ortaya çıkar. Oldukça büyük meblağlarla hammadde alımı ve mamul madde satımıyla uğraşan az sayıda tüccar, ve öte yanda eliyle getirdiğini ağzıyla götüren çok sayıda parça işçisi — manifaktürün genel tablosu budur. Fakat çok sayıda küçük işletme, toprakla bağın sürmesi, zanaatta ve bütün yaşam düzenindeki geleneksel alışkanlıklar, bütün bunlar manifaktürün aşırı uçları arasında bir yığın aracı unsur yaratır ve bu aşırı uçların gelişmesini engeller. Makineli büyük endüstride bütün bu engeller ortadan kalkar; toplumsal çelişkilerin aşırı uçları tam olarak ortaya çıkar. Kapitalizmin bütün karanlık yanları adeta bir araya toplanır; bilindiği gibi makine, işgününün ölçüsüz derecede uzamasına büyük bir hız kazandırır; kadınlar ve çocuklar üretime çekilir; (fabrika usulü üretimin koşulları uyarınca zorunlu olarak) bir işsizler yedek ordusu oluşur vs. Ne var ki, fabrika tarafından dev ölçülerde gerçekleştirilen emeğin toplumsallaştırılması ve fabrika nüfusunun duygu ve düşüncelerinin değişmesi (özellikle pederşahi ve küçük-burjuva geleneklerin yokedilmesi) bir tepki yaratır; makineli büyük endüstri, önceki aşamaların tersine, acilen üretimin plânlı bir şekilde regüle edilmesini ve toplumsal olarak denetlenmesini talep eder (başka şeylerin yanı sıra fabrika yasalarında ifadesini bulan bir eğilim).*

* *Fabrika yasaları ve makineli büyük endüstri tarafından yaratılmış olan koşullar ve ilişkiler arasındaki bağıntı üzerine bkz.* ***Tugan-Baranovski'nin*** *"Rus Fabrikaları" II. Bölüm. II. Alt Bölüm, ve özellikle "Novoye-Slovo"daki makale, Temmuz 1897.*

Üretimin gelişme tarzı da kapitalizmin çeşitli aşamalarında farklıdır. Küçük zanaatta bu gelişme köylü ekonomisindeki gelişmeyi izler; pazar henüz çok dar, üreticiyle tüketici arasındaki mesafe kısadır, böylece az miktardaki üretim yerel talebin hafif dalgalanmalarına kendisini kolaylıkla uydurur. Bu yüzden bu aşamanın endüstrisi en büyük istikrarı gösterir, ancak bu, tekniğin durgunluğu ve ortaçağ geleneklerinin her türlü kalıntısıyla dolu pederşahi toplumsal ilişkilerin sürmesiyle eş anlamlıdır. Manifaktür geniş bir pazar için, bazen tüm ulus için çalışır; buna uygun olarak üretim, fabrikada en yüksek dereceye ulaşan, kapitalizme özgü istikrarsızlık özelliğini kazanır. Makineli büyük endüstrinin gelişimi ancak yüksek konjonktür ve krizlerin periyodik dönüşümü altında sıçramalı gerçekleşebilir, başka türlü değil. Küçük üreticinin yıkımı, fabrikaların bu sıçramalı büyümesinden dolayı olağanüstü şiddetlenir; kâh işçiler, hummalı yükselme dönemlerinde kitle halinde fabrika tarafından emilir, kâh yine dışarı atılırlar. Makineli büyük endüstrinin varlık ve gelişmeye devam etme koşulu, işsizlerden ve her fırsatta çalışmaya hazır olan kişilerden oluşan dev bir yedekler ordusunun oluşumudur. İkinci bölümde bu ordunun hangi köylü katmanlarından toplandığını gösterdik; sonraki bölümlerde, sermayenin bu yedekleri, onlar için hazır tuttuğu başlıca iş türlerini gösterdik. Makineli büyük endüstrinin "istikrarsızlığı", meselelere küçük üreticinin gözüyle bakmakta ısrar eden ve tam da bu "istikrarsızlık" sayesinde, tekniğin önceki durgunluğunun yerine üretim yöntemlerinin ve tüm toplumsal ilişkilerin hızlı dönüşümünün geçtiğini unutan kişilerde gerici şikâyetlere yol açmıştır ve bugün de hâlâ açıyor.

Bu dönüşüm, başka şeylerin yanısıra, endüstirinin tarımdan ayrılmasında, endüstride sosyal ilişkilerin, köylü nüfusun üzerinde yük olan serfliğin ve pederşahi ilişkilerin geleneklerinden kurtulmasında kendini gösterir. Küçük meta üretiminde zanaatçı henüz köylülüğü üzerinden atmamıştır; çoğunlukla çiftçi olarak kalır, ve küçük zanaatla küçük tarım arasındaki bu bağ öylesine içtendir ki, ilginç bir yasa, küçük üreticilerin zanaat ve tarıma paralel ayrışması yasasını saptayabiliriz. Küçük-burjuvazinin ve ücretli işçilerin

ayrışması ulusal ekonominin her iki alanında elele yürür ve ayrışmanın her iki kutbunda zanaatçının tarımdan kopuşunu hazırlar. Bu kopuş manifaktürde artık çok ilerlemiştir. Tarımla uğraşmayan bir dizi endüstri merkezleri oluşur. Endüstriyel faaliyetin ana temsilcisi artık köylü değil, bir yanda tüccar ve manifaktür sanayicisi, öte yanda "uzman işçi"dir. Endüstri ve diğer ülkelerle nisbeten gelişmiş ticari ilişkiler, nüfusun yaşam standardını ve kültürel düzeyini yükseltir; manifaktür işçisi tarımla uğraşan köylüye artık tepeden bakmaktadır. Makineli büyük endüstri bu dönüşümü tamamlar, endüstriyle tarımı kesin olarak ayırır ve daha önceden gördüğümüz gibi, eski köylülüğe tümüyle yabancılaşmış olan ve başka bir yaşam tarzı, başka aile ilişkileri ve gerek maddi gerek manevi açıdan daha yüksek gereksinimlerle ondan ayrılan, nüfusun özel bir sınıfını yaratır.* Küçük zanaat ve manifaktürde her zaman, kapitalist çevre içinde emekçilerin durumunu son derece kötüleştiren, onları aşağılayan ve demoralize eden kişisel bağımlılığın çok çeşitli biçimlerinin ve pederşahi ilişkilerin kalıntılarını görürüz. Çoğunlukla ülkenin çeşitli kesimlerinden büyük işçi kitlelerini biraraya getiren makineli büyük endüstri, pederşahi koşulların ve kişisel bağımlılığın kalıntılarına hiçbir biçimde katlanamaz ve gerçekten "geçmişi küçümseyen bir tutum" sergiler. Ve tam da eski geleneklerle bu kopuş, üretimin düzenlenmesi ve onun toplumsal denetimi olanağına ve gerekliliğine yol açan en önemli önkoşullardan biriydi. Nüfusun yaşam koşullarının fabrika tarafından dönüştürülmesinden sözettiğimizde, kadınların ve yetişkin olmayanların** üreti-

* *"Fabrika işçisi" tipi üzerine bkz. Bölüm VI. §. 2, 5, Bkz. "Tüm Eserler", cilt III —ÇN) s. 366. —Aynı şekilde, "Moskova İli İçin İstatistiki Veriler Derlemesi", VII. Cilt, 3. Fasikül, Moskova 1883, s. 58 (fabrika işçisi bir "çokbilmiş", bir Raisonneur'dür). — "Nijni-Novgorod Derlemesi", I. Cilt, s. 42 ve 43; IV. Cilt. s. 335. —"Vladimir İlinde Endüstri", III. Cilt, s. 113 ve 114 v.d.-"Novoye-Slovo", 1897, Ekim, s. 63. Çalışmak için kente, endüstriye ve ticarete giden işçileri tarif eden Jbankov'un yukarıda adı geçen çalışmasıyla da karşılaştır.*

** *"Fihrist"in verilerine göre 1890'da Avrupa Rusyası'nın bütün fabrika ve tesislerinde toplam 875 764 işçi çalışıyordu, bunların arasında 210 207'si (yüzde 24) kadın, 17 793'ü (yüzde 2) oğlan ve 8216'sı (yüzde 1) kızdı.*

me çekilmesinin aslında ilerici bir olay olduğuna özellikle dikkat çekilmelidir. Kapitalist fabrikanın nüfusun bu gruplarını özellikle kötü bir duruma soktuğu, bu gruplar için işgününün kısaltılması ve düzenlenmesinin, sağlıklı çalışma koşullarının yaratılmasının vs. özellikle gerekli olduğu doğrudur, fakat kadınların ve yetişkin olmayanların endüstriyel çalışmasını ilkesel olarak yasaklama ya da bu tarz çalışmanın olanaksız olduğu pederşahi yaşam düzenini koruma çabası gerici ve ütopik olurdu. Makineli büyük endüstri, eskiden ev ve aile ilişkilerinin dar çevresinden hiç dışarıya çıkmayan bu nüfus gruplarının pederşahi içe kapanıklığını ortadan kaldırdığında, bu grupları toplumsal üretime doğrudan katılıma çektiğinde, onların gelişimlerini hızlandırmış olur, bağımsızlıklarını artırır, yani kapitalizm öncesi koşulların pederşahi donukluğuyla karşılaştırılmayacak kadar yüksek olan yaşam koşulları yaratır.*

Endüstriyel gelişimin ilk iki aşaması, nüfusun yerleşikliğiyle karakterize olur. Küçük üretici, tarım dolayısıyla köyüne bağlanmış olan bir köylü olarak kalmıştır. Manifaktürde uzman işçi, genellikle, mani-

* *"Yoksul dokumacı kadın babasının ve kocasının ardından fabrikaya gider, onlarla birlikte ve onlardan bağımsız çalışır. Ailesini besleme konusunda erkekten geri kalmaz." "Fabrikada ... kadın, kocasının yanında tamamen bağımsız bir üretici haline gelir". Fabrika işçisi kadınlar arasında okuma, yazma bilmeyenlerin sayısı özellikle hızlı düşüyor ("Vladimir İlinde Zanaat", III, 113, 118, 112 vs.). Harisomenov'un çıkardığı şu sonuç tamamen doğrudur: Endüstri "kadının aileye ... ve erkeğe ekonomik bağımlılığını..." yokeder. "Yabancı fabrikada kadın erkekle eşit tutulur; bu proleterlerin eşitliğidir... Endüstri kapitalizmi, kadının aile içinde bağımsızlığı için mücadelede önemli bir rol oynar". "Endüstri, kadınlar için yepyeni, gerek aileden gerekse de kocasından tamamen bağımsız bir konum yaratır" ("Yuridiçeski Vyestnik", 1883, No:12, s. 582, 596). "Moskova İli İçin İstatistiki Veriler Derlemesi"nde (VII. Cilt, 2. Fasikül, Moskova 1882, s. 138, 139 ve 152) araştırmacılar, elle ve makineyle çorap yapımında çalışan kadın işçilerin durumunu karşılaştırıyorlar. Elle çalışmada günlük kazanç 8 kopek, makineyle çalışmada 14-30 kopek tutuyor. Makineli üretimde kadın işçilerin durumu şöyle anlatılmaktadır: "... Karşımızda artık özgür, hiçbir engel tanımayan, aileden ve köylü kadının yaşamını belirleyen her şeyden kurtulmuş bir kız duruyor, her zaman bir yerden bir yere bir patrondan diğerine gidebilecek olan, her an işsiz ve bir lokma ekmeksiz kalabilecek*

faktür tarafından oluşturulan, kapsamı az, içe kapalı endüstri bölgesine bağlı kalır. Birinci ve ikinci aşamada endüstrinin bütün yapısında, üreticinin bu yerleşikliğini ve içe kapalılığını yıkmak zorunda olan hiçbir şey yoktur. Çeşitli endüstri bölgeleri arasında ilişki zayıftır. Endüstrinin başka yörelere taşınması sadece, ülkenin kenar bölgelerinde yeni küçük sanayiler kuran tek tek küçük üreticilerin göçü yoluyla gerçekleşir. Buna karşılık makineli büyük endüstri zorunlu olarak nüfusun tam hareketliliğini yaratır; tek tek bölgeler arasındaki ticari ilişkiler muazzan genişler; demiryolları ulaşımı kolaylaştırır. İşgücüne talep genel olarak çoğalır, yükselme döneminde artar ve kriz dönemlerinde geriler, böylece işçilerin bir işletmeden diğerine, ülkenin bir ucundan diğerine geçişleri zorunlu hale gelir. Makineli büyük endüstri, çoğunlukla, önceden bilinmeyen bir hızla, meskûn olmayan yörelerde yükselen bir dizi yeni endüstri merkezi yaratır, işçilerin kitlesel göçü olmaksızın bu olay olanaksız olurdu. Daha altlarda, bu tarım dışı denen gezginci işin kapsamı ve önemine değineceğiz. Şu an için, Moskova ili sağlık istatistikleri verilerine kısaca işaret etmekle yetiniyoruz. 103 175 fabrika işçisi arasında yapılan anket; işçilerin 53 238'inin ya da toplam sayının yüzde 51,6'sının doğdukları çevrede fabrika işine sahip olduklarını gösterdi. Bu demektir ki, tüm işçilerin neredeyse yarısı bir kazadan diğerine göç etmiştir. Moskova ilinde 66 038 kişi ya da tüm işçilerin yüzde 64'ü doğmuştu.* İşçilerin üçte birinden fazlası başka bölgelerden gelmektedir (esas olarak merkezi endüstri bölgesinin Moskova iline komşu illerinden). Ayrıca tek tek kazalar arasında karşılaştırma,

---

olan bir kız..." "Elle çalışmada örücü kadın çok az bir ücret, beslenmek için bile yetmeyen bir ücret alır, bu yalnızca, o pay toprağına sahip bir ailenin üyesi olduğu ve bu toprak payının ürünlerine katıldığı müddetçe mümkündür; makineyle çalışmada uzman işçi kadın, ona gıda ve çayın yanısıra... aileden ayrı yaşama ve ailenin tarımdan gelen gelirinden feragat etme olanağı veren bir kazanca sahiptir ... Aynı zamanda, verili koşullar altında makineli üretimde kadın işçilerin geliri daha garantilidir.

* *Daha az endüstrileşmiş olan Smolensk ilinde beş bin fabrika işçisi üzerinde yapılan anket, bunların yüzde 80'inin Smolensk ilinde doğmuş olduğunu gösterdi (**Jbankov**, a.g.y., II. Cilt, s. 442).*

endüstriyel olarak en gelişmiş kazaların, en düşük yerli işçi oranına sahip olduğunu gösteriyor: Örneğin endüstriyel olarak az gelişmiş Mojaisk ve Volokolamsk kazalarında fabrika işçilerinin yüzde 92-93'ü çalıştıkları kazalarda doğmuşlardır. Moskova, Kolomna ve Bogorodsk gibi tamamen endüstrileşmiş kazalarda, ilgili kazanın yerlisi olan fabrika işçisinin yüzde oranı 24 - 40 - 50'dir. Araştırmacılar buradan, "kazada fabrika endüstrisinin daha güçlü gelişiminin, yabancı unsurların akınını teşvik ettiği" sonucunu çıkarıyorlar.* Bu rakamlar ayrıca (bizim eklediğimiz gibi), endüstri işçilerinin göç hareketinin, daha önce tarım işçilerinde saptadığımız aynı temel özellikleri gösterdiğini kanıtlıyor. Yani: Endüstri işçileri de yalnızca işgücü fazlalığının olduğu yörelerden göçetmekle kalmazlar, işçi kıtlığının egemen olduğu yörelerden de göç ederler. Örneğin Bronnizi kazası, Moskova ilinin diğer kazalarından ve başka illerin kazalarından 1125 işçi çeker ve aynı zamanda endüstriyel olarak daha gelişmiş Moskova ve Bogorodsk kazalarına 1246 işçi verir. Yani işçiler sadece "yakınlarda iş bulamadıkları" için değil, neresi iyiyse oraya gitmek istedikleri için de göç ederler. Bu gerçek ne kadar basit olursa olsun, kendi memleketinde çalışmayı idealize eden ve gezginci çalışmayı mahkûm edip, bu arada kapitalizm tarafından yaratılmış olan nüfusun hareketliliğinde yatan ilerlemeyi küçümseyen Narodnik iktisatçılarımıza yeniden yeniden anımsatmak gerekir.

Yukarıda anlatılan, makineli büyük endüstriyi eski üretim biçimlerinden ayıran karakter çizgilerini bir sözcükle ifade edebiliriz: emeğin toplumsallaştırılması. Ve gerçekten de, büyük, ulusal ve uluslararası bir pazar için üretim, bir ülkenin bölgeleri arasında ve çeşitli ülkeler arasında, hammadde ve yardımcı maddeler satın almak için sıkı ticari ilişkilerin gelişmesi muazzam teknik ilerleme, üretiminin ve nüfusun dev girişimlerde yoğunlaşması, eskimiş pederşahi geleneklerin yıkılması, nüfusun tam hareketliliğinin yaratılması, gereksinimlerin artması, işçinin daha yüksek eğitim düzeyi — bütün bunlar, bir

* *"Moskova İli İçin İstatistiki Veriler Derlemesi", sağlık istatistiği üzerine bölüm, IV. Cilt, I. Bölüm, Moskova 1890, s. 240.*

ülkenin üretimini ve böylece üreticileri de gittikçe daha fazla toplumsallaştıran aynı kapitalist sürecin unsurlarıdır.*

Makineli büyük endüstrinin Rus kapitalizmi için iç pazarla ilişkisine gelince, şimdiye kadar ele alınan veriler şu sonuca götürüyor. Rusya'da fabrika endüstrisinin hızlı gelişimi, üretim araçları (yapı malzemeleri, yakıt, madenler vs.) için olağanüstü ve gittikçe büyüyen bir pazar yaratıyor, nüfusun bireysel tüketim değil, üretken tüketim

---

* *Son üç bölümde sunulan veriler, kanımızca, Marx tarafından verilmiş olan kapitalist edüstri biçimlerinin ve aşamalarının sınıflandırılmasının, manifaktürü ve fabrikayı birbiriyle kariştıran ve toptan alıcı için çalışmayı özel bir endüstri biçimi olarak ele alan bugünkü yaygın sınıflandırmadan (Held, Bücher) daha doğru ve içerikli olduğunu gösteriyor. Manifaktür ve fabrika ayırımından vazgeçmek, sınıflandırmayı salt dışsal özelliklere göre yapmak ve kapitalizmin manifaktür ve makineli dönemini birbirinden ayıran tekniğin, ekonominin ve yaşam koşullarının özsel özelliklerini gözden kaçırmak demektir. Kapitalist ev işine gelince o hiç kuşkusuz kapitalist endüstrinin mekanizmasında çok önemli bir rol oynar. Kuşkusuz toptan alıcı için çalışma, tam da makineler çağından önceki kapitalizm için özellikle karakteristiktir, fakat ona kapitalist gelişimin en çeşitli dönemlerinde (hem de kapsamı az olmamak üzere) de rastlanır. Eğer verili bir dönemde veya kapitalizmin verili bir aşamasında endüstrinin tüm yapısıyla bağıntılandırılmazsa, toptan alıcı için çalışmanın önemini anlamak olanaksızdır. Köy çerçicisinin siparişi üzerine sepet ören köylü, Savyalov'un siparişi üzerine bıçak sapı yapan Pavlov'lu ev işçisi, büyük fabrikaların veya tüccarların siparişi üzerine giysi, ayakkabı, eldiven diken veya kutu yapıştıran kadın işçi de — bunların hepsi bir toptan alıcı için çalışır, ancak bu kapitalist ev işi bütün bu örneklerde farklı karaktere ve farklı öneme sahiptir. Elbette örneğin Bücher'in, kapitalizm* **öncesi** *endüstri biçimlerinin araştırılmasındaki katkılarını reddetmeyi aklımızdan geçirmiyoruz, ama buna rağmen kapitalist endüstri biçimlerini sınıflandırışını yanlış buluyoruz. —Bücher'in teorisini (değindiğimiz bölümleriyle) kabul ettiği ve Rus ev endüstrisine uyguladığı ölçüde Bay Struve'nin görüşlerini (bkz."Mir Boji", 1898, No: 4) onaylayamayız. (Bu satırlar 1899'da yazıldı; bu arada Bay Struve bilimsel ve politik gelişiminin sonuna vardı. Bücher ile Marx arasında, Liberal ile sosyalist ekonomi arasında yalpalamalarından sonra, su katılmamış bir liberal burjuva haline geldi. Bu satırların yazarı, Sosyal-demokrasinin bu tür kişilerden temizlenmesine gücü oranında katkıda bulunmuş olmaktan onur duyar.)*

maddelerinin yapımıyla uğraşan bölümünü özellikle hızlı artırıyor. Fakat, bireysel tüketim maddeleri için pazar da, nüfusun gittikçe daha büyük bir bölümünü tarımdan ticaret ve endüstriye çeken makineli büyük endüstrinin büyümesiyle hızla gelişiyor. Fabrika ürünleri için iç pazara gelince, bu pazarın oluşum süreci, eldeki çalışmanın ilk bölümlerinde ayrıntılı olarak incelenmiştir.

VIII. Bölüm

İÇ PAZARIN OLUŞUMU

Şimdi bize sadece, önceki bölümlerde incelenmiş olan verileri özetlemek ve ulusal ekonominin çeşitli alanlarının kapitalist gelişimleri içinde birbirlerine nasıl bağımlı oldukları hakkında bir fikir vermek kalıyor.

I— Meta Dolaşımının Artışı

Bilindiği gibi meta dolaşımı meta üretiminden önce gelir ve meta üretiminin ***bir*** (ama tek değil) önkoşulunu teşkil eder. Eldeki çalışmada kendimizi, kapitalist meta üretimi üzerine verilerin incelenmesiyle sınırlıyor ve Reform'dan sonra Rusya'da meta dolaşımının büyümesi önemli sorununu ayrıntılı olarak ele almayı düşünmüyoruz. İç pazarın nasıl bir hızla büyüdüğü hakkında genel bir fikir edinebilmek için, aşağıdaki kısa notlar yeterlidir.

Rus demiryolları ağı 1865 yılında 3819 km'den 1890 yılında 29 063 km'ye çıktı*, bu, yedi kattan fazlaya çıkmak demektir. Buna eşdeğer bir ilerleme İngiltere'de daha uzun bir dönemde sağlanmıştır (1845: 4082 km; 1875: 26 819 km, altıya katlanma); ilgili dönem Almanya'da daha kısaydı (1845: 2143 km, 1875: 27 981 km, onikiye katlanma). Her yıl yeni işletmeye alınan demiryolu uzunluğu miktarı (verst olarak) güçlü periyodik dalgalanmalara tabiydi: örneğin

* *"Dünya Ekonomisine Genel Bakış", a.g.y., 1904'te Avrupa Rusyası'nda —Polonya Krallığı, Kafkasya ve Finlandiya dahil— 54 878 km ve Asya Rusyası'nda 8351 km vardı.*

1868'den 1872'ye kadarki beş yıllık süre içinde toplam 8806 verst, 1878'den 1882'ye kadarki beş yıllık süre içinde ise sadece 2221 verst demiryolu yeni işletmeye alınmıştır.* Bu dalgalanmaların kapsamından, kapitalizmin işgücüne yönelik kâh şişen kâh daralan talebinde gereksindiği işsizler yedek ordusunun ne kadar büyük olması gerektiği hakkında bir yargıya varılabilir. Rus demiryolu yapımının gelişiminde iki olağanüstü yükselme dönemi vardı: Altmışlı yılların sonu (ve yetmişli yılların başı) ve doksanlı yılların ikinci yarısı. 1865-1875'de Rus demiryolu ağının yıllık ortalama büyümesi 1500 km, buna karşılık 1893-1897'de yaklaşık 2500 km tutuyordu.

Demiryolu ile taşınan yük miktarının gelişimi şöyledir: 1868'de 439 milyon pud; 1873'de 1117 milyon pud; 1881'de 2532 milyon pud; 1893'de 4846 milyon pud; 1896'da 6145 milyon pud; 1904'te 11 072 milyon pud. Yolcu sayısı da daha az artmıyordu: 1868'de 10,4 milyon yolcu; 1873'de 22,7 milyon; 1881'de 34,4 milyon; 1893'de 49,4 milyon; 1896'da 65,5 milyon; 1904'de 123,6 milyon.**

Bütün Rusya'da su taşımacılığının gelişimi şöyledir: .***

	Buharlı gemi			Yükleme kapasitesi (milyon Pud)			Değeri (Milyon ruble)			Mürettebat		
Yıl	Sayı	Beygir gücü	Diğer gemilerin sayısı	Buharlı gemi	Diğer gemiler	Toplam	Buharlı gemi	Diğer gemiler	Toplam	Buharlı gemi	Diğer gemiler	Toplam
1868	646	47 313	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1884	1246	72 105	20 095	6,1	362	368,1	48,9	32,1	81,0	18 766	94 099	112 865
1890	1824	103 206	20 125	9,2	401	410,2	75,6	38,1	113,9	25 814	90 356	116 170
1895	2539	129 759	20 580	12,3	526,9	539,2	97,9	46,0	143,9	32 689	85 608	128 297

* *V. Mihailovski "Rus Demiryolu Ağının Gelişimi", "Kraliyet Özgür Ekonomik Birliği'nin Çalışması", 1898, No: 2*

** *"Askeri İstatistiki Derleme", s. 511. —N.-on, "Taslaklar" Ek — "Üretici Güçler", XVII, s. 67.—"Vyestnik Finansov" 1898, No: 43.— "Rusya Yıllığı", 1905, St. Petersburg 1906.*

*** *"Askeri İstatistiki Derleme", s.445. — "Üretici Güçler", XVII, S. 42.— Vyestnik Finansov", 1898, No: 44*

Avrupa Rusyası'nın iç su yollarında yük taşımacılığı 1881'de 899,7 milyon pud; 1893'de 1181,5 milyon pud; 1896'da 1553 milyon pud tutuyordu. Bu yüklerin değeri 186,5 milyon ruble, 257,2 ve 290 milyon rubleydi.

Rusya'nın ticaret filosu 1868'de 14 300 tonajlık hacme sahip 51 buharlı gemiyi ve 41 800 tonajlık hacme sahip 700 yelkenli gemiyi, buna karşılık 1896'da 161 600 tonajlık yükleme kapasitesine sahip 522 buharlı gemiyi kapsıyordu.*

Dış denizlerin bütün limanlarındaki trafik, ticari gemiciliğin şu gelişimini gösterdi. 1856'dan 1860'a kadarki beş yıllık süre içinde limana giren ve çıkan taşıtların yıllık ortalama sayısı 18 901, hacmi 3 783 000 tondu; 1886-1890'da ortalama olarak 23 201 araç (+yüzde 23), hacmi 13 845 000 tondu (+ yüzde 266). Yani hacim 3 $^{2}/_{3}$ katına çıktı. 39 yılda (1856-1894) hacim 5,5 katına çıktı; yabancı ve Rus araçlarını ayırırsak, Rus gemilerinin sayısı 39 yıl içinde 3,4 katına (823'ten 2789'a) ve hacimleri 12,1 katına (112 800 tondan 1 368 000 tona) çıkmış, buna karşılık yabancı araçların sayısı yüzde 16 (18 284' ten 21 160'a) artmış ve hacimleri 5,3 katına çıkmıştır (3 448 000'den 18 267 000 tona).** Ayrıca limana giren ve çıkan gemilerin hacimlerinin de çeşitli yıllarda hakeza çok önemli dalgalanmalara tabi olduğunu belirtelim (örneğin 1878'de 13 milyon ton, buna karşılık 1881'de sadece 8,6 milyon ton); buna dayanarak yardımcı işçi, liman işçisi vs.'ye yönelik talebin dalgalanmaları hakkında kısmi bir değerlendirme yapılabilir. Kapitalizm burada da, sürekli olarak iş arayan ve ne kadar istikrarsız olursa olsun önüne çıkan ilk işi kabul etmeye hazır çok sayıda insana gereksinim duyar.

---

* *"Askeri İstatistiki Derleme", s. 758, ve "Maliye Bakanlığı Yıllığı", 1. Cilt, s. 363.—"Üretici Güçler. XVII, s. 30*

** *"Üretici Güçler", Rusya'nın Dış Ticareti, s. 56 ve devamı.*

Dış ticaretin gelişimi aşağıdaki rakamlardan görülebilir.*

Yıl	Finlandiya hariç Rusya'nın nüfusu (milyonla)	İthalat ve ihracat toplam değeri (milyon kredi rublesi)	Kişi başına düşen dış tic. hasılat değeri (Ruble)
1856-1860	69,0	314,0	4,55
1861-1865	73,8	347,0	4,70
1866-1870	79,4	554,2	7,00
1871-1875	86,0	831,1	9,66
1876-1880	93,4	1054,8	1,29
1881-1885	100,6	1107,1	11,00
1886-1890	108,9	1090,3	10,02
1897-1901	130,6	1322,4	10,11

Banka işlemlerinin ve sermaye birikiminin kapsamı hakkında aşağıdaki rakamlar genel bir fikir veriyor. Devlet bankasının ödemelerinin toplam miktarı 1860-1863'de 113 milyon rubleden (1864'den 1868'e dek 170 milyon ruble) 1884-1888'de 620 milyon rubleye; cari hesaba yatırılan miktar 1864'den 1868'e dek 335 milyon rubleden 1884-1888'de 1495 milyon rubleye çıktı.** Tasarruf ve kredi kooperatif ve sandıklarının (tarımsal ve endüstriyel) muamele gelirleri [hasılat—ÇN] 1872'de 2,75 milyon rubleden (1875'de 21,8 milyon ruble) 1892'de 82,6 milyon rubleye ve 1903'de 189,6 milyon rubleye çıktı.*** Toprak mülkiyetinin borçlanması 1889'dan 1894'e dek şöyle arttı: Teminat olarak verilen toprağın tahmini değeri 1395 milyon rubleden 1827 milyon rubleye, ödünç verilen para miktarı 791 milyondan 1 044 milyon rubleye çıkmıştır.**** Tasarruf sandıklarının faaliyetleri özellikle seksenli ve doksanlı yıllarda gelişti. 1880'de 75 sandık

* *Agy., s. 17.— "Rusya Yıllığı", 1904, Petersburg 1905.*

** *"Rusya Üzerine Veriler Derlemesi", 1890, Tablo CIX.*

*** *"Rusya Üzerine Veriler Derlemesi", 1896, Tablo CXXVII.*

**** *A.g.y.*

sayılırken, 1897'de artık 4315 tasarruf sandığı sayılıyordu (bunların arasında 3455 sandık, Posta-Telgraf İdaresi'nindi). Yatırılan paralar 1880'de toplam 4,4 milyon ruble, 1897'de ise 276,6 milyon ruble tutuyordu. Yıl sonunda bakiye, 1880'de 9 milyon ruble ve 1897'de 494,3 milyon ruble tutuyordu. Yıllık sermaye artışı itibariyle özellikle ***açlık yılları*** 1891 ve 1892 (52,9 ve 50,5 milyon ruble) ve sonra son iki yıl (1896, 51,6 milyon ruble'yle ve 1897, 65,5 milyon ruble'yle) öne çıkmaktadır.*

En yeni bilgiler, tasarruf sandıklarının daha da güçlü bir gelişimini gösteriyor. Bütün Rusya'da 1904'te toplam 6557 tasarruf sandığı vardı, para yatıranların sayısı, 5,1 milyon, yatırılan paraların toplam miktarı 1105,5 milyon rubleydi, Geçerken belirtelim: eski Narodnikler ve sosyalizm içindeki yeni oportünistler, bizde sık sık tasarruf sandıklarının gelişimi üzerine —yumuşak ifade edildiğinde— en büyük saflıkları dile getirdiler ve bunu "halkın refahı"nın bir işareti olarak yorumladılar. Bu yüzden Rusya'da (1904) ve Fransa'da (1900; "Bulletin de l'Office du Travail", verilerine göre, *1901, Sayı 10)* tasarruf mevduatının dağılımını karşılaştırmak belki yersiz olmayacaktır.

Rusya'da:

Mevduatın miktarı	Mevduat sahiplerinin sayısı (1000'le)	%	Toplam mevduat (milyon ruble)	%
25 rubleye kadar	1870,4	38,7	11.2	1,2
25-100 ruble	967,7	20,0	52,8	5,4
100-500 ruble	1380,7	28,6	308,0	31,5
500 ruble'den fazla	615,5	12,7	605,4	61,6
TOPLAM	4834,3	100,0	977,4	100,0

* *"Vyestnik Finansov", 1898, No: 26*

Ve Fransa'da:

Mevduatın miktarı	Mevduat sahiplerinin sayısı (1000'le)	%	Toplam mevduat (milyon Frank)	%
100 frank'a kadar	5273,5	50,1	143,6	3,3
100-500 frank	2197,4	20,8	493,8	11,4
500-1000 frank	1113,8	10,6	720,4	16,6
1000 frank'dan fazla	1948,3	18,5	2979,3	68,7
TOPLAM	10533,0	100,0	4337,1	100,0

Narodnik-revizyonist-Kadet savunucuları için ne kadar zengin bir malzeme! Ayrıca Rus mevduatlarının, mevduat sahiplerinin uğraşı ya da mesleğine göre 12 gruba ayrılması da ilginçtir. Alacakların en büyük bölümünün tarıma ve kırsal sanayi dallarına düştüğü anlaşılıyor —228,5 milyon; üstelik bu mevduatlar özellikle hızlı büyüyor. Köy uygarlaşıyor ve köylünün yıkımından kazanç sağlamak gittikçe daha kârlı hale geliyor.

Ama asıl konumuza dönelim. Gördüğümüz gibi, rakamlar meta dolaşımında ve sermaye birikiminde büyük bir artışı kanıtlıyor. Ulusal ekonominin bütün alanlarında sermaye yatırımı için yolun nasıl açıldığı ve ticaret sermayesinin nasıl endüstri sermayesi haline geldiği, yani üretime yöneldiği ve üretime katılanlar arasında kapitalist ilişkiler yarattığı, daha önceden anlatımımızın konusu olmuştur.

II— Ticaret ve Endüstride Nüfusun Artışı

Daha yukarılarda, kırsal nüfus aleyhine endüstriyel nüfusun artışının her kapitalist toplumda kaçınılmaz bir olay olduğundan sözettik. Endüstri ve tarımın adım adım ayrılmasının hangi biçimde gerçekleştiği ve aynı şekilde daha önce incelendi, şimdi bize sadece verili sorun için sonuçları özetlemek kalıyor.

1— Kentlerin Büyümesi

İncelenen süreç en güçlü ifadesini kentlerin büyümesinde buluyor. Reform'dan sonra Avrupa Rusyası'nda (50 ilde) kentlerin büyümesi şöyledir: *

Yıl	Avrupa Rusya'sının nüfusu (1000'le)				Nüfusu aşağıdaki kadar olan kentlerin sayısı				Aşağıdaki kadar nüfusu olan kentlerin toplam nüfusu (1000'le)				
	Toplam	Kentsel	Kırsal	Kent nüfusunun yüzdesi	2000 0000'in üstünde	100 000-200 000	50 000-100 000	Büyük kentlerin toplamı	2000 0000'in üstünde	100 000-200 000	50 000-100 000	Toplam	1863 itibarıyle en büyük 14 kentin nüfusu (1000'le)
1863	61 420,5	6105,1	55315,4	9,94	2	1	10	13	891,1	119,0	683,4	1693,5	1741,9
1885	81 725,2	9964,6	71 760,4	12,19	3	7	21	31	1854,8	998,0	1302,7	4155,5	3103,7
1897	94215,4	12 127,1	82088,3	12,76	5	9	30	44	3238,1	1177,0	1982,4	6397,5	4266,3

* *1863 için rakamları "Periyodik İstatistik" (I. Cilt, 1866) ve "Askeri İstatistiki Derleme" sunuyor. Orenburg ve Ufa illerinde kent nüfusunun sayısı kent tabelalarına göre düzeltilmiştir. Buna göre bizde kent nüfusunun toplam miktarı, "Askeri İstatistiki Derleme"nin verdiği gibi 6 087 100 değil 6 105 100 kişi tutuyor. —1885 için rakamlar "1884/85'de Rusya Üzerine Veriler Derlemesi"nden alınmıştır— 1897 için rakamlar 9 Şubat (28 Ocak) 1897 sayımından alınmıştır. ("Rus İmparatorluğu'nun Birinci Genel Nüfus Sayımı, 1897", Merkezi İstatistik Komitesi tarafından yayınlanmıştır, St. Petersburg, 1897, 1 ve 2. Fasikül). Kentlerin sürekli nüfusu 1897 sayımına göre toplam 11 830 500 kişi ya da %12,55 tutuyordu. Rakamlar kentlerin yörede bulunan nüfusuna dayanmaktadır. — Ayrıca, 1863, 1885, 1897 için verilerin Tam benzerliği ve karşılaştırılabilirliğine ilişkin garanti veremeyeceğimizi belirtelim. Bu yüzden en genel oranların karşılaştırılmasıyla yetiniyor ve büyük kentler için verileri dışta tutuyoruz.*

Demek ki kent nüfusunun yüzde oram sürekli artış halindedir, yani nüfusun tarımdan endüstriyel mesleklere bir göçü gerçekleşmektedir.* Kentler diğer nüfustan iki kat hızla büyüyor: 1863'ten 1897'ye dek toplam nüfus yüzde 53,3, kırsal nüfus yüzde 48,5 ve kentsel nüfus yüzde 97 artmıştır. V. Mihailovski 11 yıl için (1885-1897) "Kırsal nüfusun kentlere akınını, asgari olarak" 2,5 milyon kişi, yani yılda 200 000 kişiden fazla tahmin ediyordu.**

Büyük ticaret ve endüstri merkezlerini oluşturan kentlerin nüfusu, öte yandan genel olarak kent nüfusundan önemli ölçüde hızlı artmaktadır. 50 000 ve daha fazla nüfusa sahip kentlerin sayısı 1863'ten 1897'ye kadar üç katın üstüne çıktı (13 ve 44). 1863'te kentlilerin toplam sayısından yalnız yaklaşık yüzde 27'si (6,1 milyon 1,7 milyonu) bu tür büyük merkezlerde yoğunlaşmıştı; 1885'te yaklaşık yüzde 41 (9,9 milyondan 4,1 milyonu)*** ve 1897'de artık yarıdan fazlası, yaklaşık olarak yüzde 53 (12 milyondan 6,4'ü). Buna göre altmışlı yıllarda kent nüfusunun ağırlıklı bölümü daha az büyük kentlerde yaşarken, doksanlı yıllarda büyük kentler tam üstünlüğü kazandılar. 1863'te en büyük olan 14 kentin nüfusu, 1,7'den 4,3 milyona çıktı ya da genel kent nüfusu sadece yüzde 97 artarken bunların nüfusu yüzde 144 arttı. Dolayısıyla büyük endüstri merkezlerinin olağanüstü artışı ve bir dizi yeni merkezlerin oluşumu, Reform sonrası dönemin karakteristik semptomlarındandır.

2— İç Kolonizasyonun Önemi

Yukarıda *(I. Bölüm §.2, s.4)***** göstermiş olduğumuz gibi, teori, endüstriyel nüfusun kırsal nüfus aleyhine büyümesi yasasını, değişen

* *"Tarımsal karakterli kent yerleşimleri son derece azdır ve bunların nüfusu kentlilerin toplam sayısıyla karşılaştırıldığında çok önemsizdir."(**Grigoryev:** "Hasatların ve Tahıl Fiyatlarının Etkisi", II. Cilt, s.126).*

** *"Novoye Slovo", 1897, Haziran, s. 113.*

*** *Grigoryev, 1885'de tüm kentlerin yüzde 85,6'sının 20 000'den az nüfusa sahip olduğunu gösteren bir tablo sunuyor (agy. s. 140): Buralarda tüm kentlilerin yüzde 38'i yaşıyordu; tüm kentlerin yüzde 12,4'ü (660'dan 82'si) 2 000'den az nüfusa sahipti ve tüm kentlilerin sadece yüzde 1,1'ini barındırıyordu (9 962 000'den 110 000).*

**** *Bu yer için bkz. "Bütün Eserler" III. Cildi. —**Alm. Red.***

sermayenin endüstride mutlak olarak artması (değişen sermayenin artması, andüstri işçilerinin çoğalması ve ticaretle endüstride genel nüfusun artması anlamına gelir) olgusundan çıkarır, oysa öte yandan tarımda

> "belirli bir toprak parçasının işlenmesi için gerekli olan değişen sermaye mutlak olarak azalır"; değişen sermaye "—diye ekliyor Marx— "Yeni toprak ekildiği ölçüde büyüyebilir, ama bu ise tarım dışı nüfusun daha da büyümesini şart koşar."*

Bu durumda, endüstriyel nüfusun artışının, ancak karşımızda yerleşilmiş bir bölgenin bulunduğu, bütün toprakların sahipli olduğu yerde, saf biçimiyle gözlemlenebileceği açıktır. Böyle bir bölgenin nüfusu kapitalizm tarafından tarımdan kovulduğunda onun, ya endüstriyel merkezlere ya da başka ülkelere göç etmekten başka çıkar yolu olamaz. Fakat bütün toprağın henüz sahiplenilmediği, henüz tümüyle yerleşilmemiş bir bölge sözkonusu olduğunda, durum önemli ölçüde değişir. Böyle bir bölgenin nüfusu, yerleşilmiş bir bölgenin tarımından kovulduğunda, bölgenin yerleşilmemiş kısımlarına göç edebilir ve "yeni toprakların işlenmesine" koyulabilir. Kırsal nüfusta bir artış ortaya çıkar ve bu büyüme (belirli bir zaman dilimi içinde) endüstriyel nüfusla aynı hızda hatta daha da hızlı gerçekleşebilir. Bu durumda iki farklı süreçle karşı karşıyayız: 1) Kapitalizmin eskiden yerleşilmiş toprakta ya da toprak parçasında gelişimi; 2) Kapitalizmin "yeni toprak" üzerine gelişimi. Birinci süreç mevcut kapitalist ilişkilerin daha da gelişmesini, ikincisi yeni bölgede yeni kapitalist ilişkilerin oluşumunu ifade eder. Birinci süreç kapitalizmin derinlemesine, ikincisi genişlemesine gelişmesi anlamına gelir. Bu iki sürecin birbirine karıştırılması kaçınılmaz olarak, nüfusu tarımdan ticaret ve endüstride çalışmaya çeken süreç hakkında yanlış düşüncelere yol açar.

Reform sonrasında Rusya, iki sürecin tam da böyle eş zamanlı bir ortaya çıkışını gösteriyor. Reform sonrası dönemin başlangıcında, altmışlı yıllarda, Avrupa Rusyası'nın güney ve doğu kenar bölgeleri

---

* *"Kapital", III. Cilt, 2.Bölüm, s. 177.* ***—Alm. Red.***

önemli ölçüde henüz yerleşilmemiş bölgelerdi; Rusya'nın merkezi tarım bölgesinden buraya olağanüstü bir akın oldu. Yeni toprak üzerinde yeni bir tarımsal nüfusun bu oluşumu onunla paralel yürüyen, nüfusun tarımdan endüstriye çekilmesini belli bir ölçüde ortadan sildi. Rusya'nın bu özgünlüğü hakkında, kent nüfusu üzerine istatistiki verilerden net bir fikir edinilmek isteniyorsa, önce Avrupa Rusyası'nın 50 ilini çeşitli gruplara bölmek gerekir. Özel bir tabloda, Avrupa Rusyası'nın dokuz bölgesinde 1863 ve 1897 yılları için kent nüfusu üzerine veriler sunuyoruz.

Bizi ilgilendiren sorun için, şu üç bölge üzerine veriler en büyük öneme sahiptir: 1) tarımdışı endüstriyel bölge (ilk iki grubun 11 ili, bunların arasında iki başkent ili de vardır*). Bu bölgeden diğer bölgelere göç çok zayıftı. 2) Tarımsal Merkezi bölge (13 il, üçüncü grup). Bu bölgeden göç çok güçlüydü, kısmen birinci kısmen üçüncü bölgeye yöneliyordu. 3) Tarımsal kenar bölgeler (dördüncü grubun 9 ili). Bu bölge Reform'dan sonra kolonileştirildi. Bütün bu 33 ilde kent nüfusunun yüzde oranı, tablodan görülebileceği gibi, bütün Avrupa Rusyası'nda kent nüfusunun yüzde oranından çok az farklıdır.

Birinci, tarımdışı veya endüstriyel bölgede, kentsel nüfusun yüzde oranı özellikle hızlı bir artış gösteriyor: yüzde 14,1'den yüzde 21,1'e. Kırsal nüfusun artışı burada son derece azdır: genel olarak bütün Rusya'nın neredeyse yarısı kadar. Buna karşılık kent nüfusunun artışı ortalamanın önemli ölçüde üstündedir (yüzde 97'ye karşılık yüzde 105). Rusya Batı Avrupa ülkeleriyle karşılaştırılmak isteniyorsa (ki bunu yapmak bizde ender değildir), o zaman bu ülkeler yalnızca bu bölgeyle karşılaştırılmalıdır, çünkü sadece o, kapitalist endüstri ülkeleriyle yaklaşık olarak benzer koşullara sahiptir.

İkinci, merkezi tarım bölgesinde başka bir tabloyla karşılaşıyoruz. Kent nüfusunun yüzde oranı burada çok düşüktür ve ortalamadan daha

* *Başkent illeri tarımdışı illerle bir arada olmakta haksız olmadığımız, başkentlerin nüfusunun esas olarak bu illerden gelen göçmenlerle dolu olmasıyla bile kanıtlanıyor. 27 (15) Aralık 1890 Petersburg sayımına göre burada 726 000 köylü ve küçük-burjuva vardı; bunların 544 000'i ya da dörtte üçü, birinci bölgeyi oluşturduğumuz 11 ilden geliyordu.*

Gruplara göre Avrupa illeri	il sayısı	Nüfus (1000'le) 1863 Toplam	1863 Kırsal	1863 Kentsel	1897 Toplam	1897 Kırsal	1897 Kentsel	Kent nüfusu (%) 1863	Kent nüfusu (%) 1897	Nüfusun 1863'ten 1897'ye dek artışı (%) Toplam	Kırsal	Kentsel
1. Metropol...	2	2738,4	1680,0	1058,4	4541,0	1989,7	2551,3	38,2	56,2	65	18	141
2. Endüstriyel ve tarımdışı	9	9890,7	9165,6	725,1	12751.8	11647,8	1105,0	7,3	8,64	29	26	52
1. ve 2. birlikte	11	12629,1	10845,6	1783,5	17292,8	13637,5	3655,3	14,1	21,1	36	25	105
3. Merkezi tarımsal iller, Küçük Rusya ve Orta-Volga bölgesi	13	20491.9	18792,5	1699,4	28251,4	25465,3	2787,1	8,3	9,8	38	35	63
4. Yeni Rusya illeri. Aşağı Volga ve Doğu	9	9540.3	8472,6	1067,7	18386,4	15925,6	2460,8	11,2	13,3	92	87	134
1.'den 4'e kadar birlikte	33	42661.3	38110.7	4550.6	63930,6	55027,4	8903,2	10,5	13,9	49	44	95,6
5. Baltık	3	1812.3	1602,6	209,7	2387,0	1781,6	605,4	11,5	25,3	31	11	188
6. Batı	6	5548.5	4940,3	608,2	10126,3	8931,6	1194,7	10,9	11,8	82	88	96
7. Güney-Batı	3	5483.7	4982,8	500,9	9605,5	8693,0	912.5	9,1	9,5	75	74	82
8. Ural	2	4359.2	4216,5	142,7	6086,0	5794,6	291,4	3,2	4,7	39	37	105
9. Uzak-Kuzey	3	1555.5	1462,5	93,0	2080.0	1960,0	120,0	5,9	5,8	33	34	29
Toplam	50	61420,5	55315,4	6105,1	94215,4	82 188,2	12027,2	9,94	12,76	53,3	48.5	97,0

yavaş büyür. 1863'ten 1897'ye dek gerek kent gerekse de kır nüfusunun artışı burada, Rusya ortalamasından önemli ölçüde azdı. Bu olgu, bu bölgeden kenar bölgelere olağanüstü bir göçmen akınının olmasıyla açıklanır. V. Mihailovski'nin hesaplarına göre 1885-1897 arasında buradan ***üç milyon civarında kişi***, yani toplam nüfusun onda birinden fazlası göç etmiştir.*

Üçüncü bölgede, kenar bölgelerde, kent nüfusunun yüzde oranı artışının ***ortalamanın biraz altında olduğunu*** görüyoruz (yüzde 11,2'den yüzde 13, 3'e , yani 100 :118 oranında bir artış , oysa ortalama olarak yüzde 9,94'ten yüzde 12,76'ya, yani 100 :128'lik bir artış kaydediliyordu). Bununla beraber burada kent nüfusunun artışı yalnız zayıf olmamakla kalmıyordu, tersine ***ortalamadan önemli ölçüde fazlaydı*** (+yüzde 97'ye karşılık + yüzde 134). Yani nüfusun tarımdan endüstriye çekilmesi çok güçlüydü, fakat kırsal nüfusun olağanüstü artışı sonucunda gizleniyordu: Bu bölgede kırsal nüfus Rus ortalamasında yüzde 48,5'e karşılık yüzde 87 arttı. Tek tek illerde, nüfusun endüstrileşme sürecinin bu biçimde üstünün örtülüşü daha net gözlemlenebiliyor. Örneğin Taur ilinde kent nüfusunun yüzde oranı 1863'ten 1897'ye dek aynı düzeyde kalmıştır (yüzde 19,6) ve Cherson ilinde bu yüzde oranı hatta gerilemiştir (yüzde 25,9'dan 25,4'e), oysa her iki ilde kentlerin büyümesi başkent illerindeki büyümenin sadece çok az gerisindedir (iki başkent ilindeki + yüzde 141'e karşılık +131, +135). Yeni toprak üzerinde yeni bir kırsal nüfusun oluşumu demek ki tarımdışı nüfusun daha da güçlü büyümesine yolaçar.

3 — Fabrika, Ticaret ve Endüstri Karakterli Kasaba ve Köylerin Büyümesi

Endüstri merkezleri olarak kentlerin dışında birincisi, her zaman kentten sayılmayan ve büyük kentlerin çevresinde gittikçe daha fazla yaygınlaşan banliyöler; ikincisi fabrika, kasaba ve köyleri hesaba

---

* *A.g.y., s. 109, "Batı Avrupa'nın Modern Tarihinde Bu Hareketin Eşi Yoktur" (s. 110 ve 111)*

katılır. Bu tür endüstri merkezleri*, kent nüfusunun olağanüstü düşük bir yüzde oranına sahip endüstri illerinde özellikle fazladır.** Kent nüfusu üzerine bölgesel verileri gösteren yukarıdaki tablo, dokuz endüstri ilinde bu yüzde oranının 1863'de yüzde 7,3 ve 1897'de yüzde 8,6 tuttuğunu gösteriyor. Bunun nedeni, bu illerin endüstri nüfusunun kentlerde değil, endüstri beldelerinde yoğunlaşmış olmasıdır. Vladimir, Kostroma, Nijni-Novgorod vs. illerinin "kentler"i arasında, 3000, 2000 ve hatta 1000'den az nüfusa sahip olanların sayısı az değildir, buna karşılık bir dizi "belde"de yalnızca fabrika işçisi olarak 2000, 3000, 5000 kişi bulunur. Reform sonrası dönem için, "Yaroslavl İline Genel Bakış"ın yazarı haklı olarak şunu belirtiyor *(2. Fasikül, s. 191):* "Kentler daha da hızlı büyüdü ve bununla aynı sırada (kent ile köy arasında bir yerde duran yeni bir yerleşim tipi gelişti: fabrika merkezleri". Yukarıda bu merkezlerin olağanüstü büyümesi ve orada yaşayan işçilerin sayısı üzerine veriler sunduk. Rusya'da, hem de sadece endüstri illerinde değil, Güney'de de bu tür merkezlerin hiç de az olmadığını gördük. Kent nüfusunun yüzde oranı en düşük Ural'dadır: Vyatka ve Perm illerinde 1863'te yüzde 3,2 ve 1897 yılında yüzde 4,7; "kentsel" ve endüstriyel nüfus arasındaki sayısal ilişkiyi bir örnekle canlandıralım. Perm ili, Krasnoufimsk kazasında kentsel nüfus 6400 kişiyi (1897) buluyor, buna karşılık 1888-1891 Zemstvo sayımı, kazanın fabrika yörelerinde 84 700 kişi sayıyordu; bunların 56 000'i hiç tarımla uğraşmıyordu ve sadece 5 600'ü geçimlerini esas olarak topraktan kazanıyorlardı. Yekaterinburg kazasında Zemstvo sayımına göre 65 000 kişi topraksızdır ve 81 000 kişi sadece bir avuç toprağa sahiptir. Bu demektir ki, sadece ***iki*** kazanın kentli olmayan endüstriyel nüfusu, bütün ilin kentli nüfusundan daha büyüktür (1897 yılında 195 600!).

Nihayet ticaret ve endüstri merkezleri olarak fabrika yörelerinin yanı sıra, ya yoğun ev endüstrisinin bulunduğu bölgelerin başında gelen ya da Reform'dan sonra akarsu ya da demiryolu istasyonu

* *Bu konuda bkz. yukarıda VII. Bölüm. s. 8. ve VII. Bölüm'e III. Ek. ("Bütün Eserler", III. Cilt, s. 477-484 ve s. 563-567.—**Alm. Red.***

** *Korsak'ın değinmiş olduğu bu durumun önemi üzerine bkz. Volgin'in doğru açıklamaları (a.g.y., s. 215 ve 216).*

yanındaki konumları sayesinde hızla gelişmiş olan köyler gözönüne alınır. Buna ilişkin bazı örnekler VI. Bölüm § 2'de sunulmuştur; bu tür köylerin tıpkı kentler gibi kırsal nüfusu kendilerine çektiğini ve çoğunlukla nüfuslarının daha yüksek bir eğitim düzeyiyle öne çıktığını gördük.* Kentsel ve kentsel olmayan endüstri yörelerinin önemini bize karşılaştırmalı olarak gösterecek başka bir örnek olarak, Voronej ili için rakamları alıyoruz. Bu il için "Özet", birleşik bir tabloda, ilin sekiz kazasında ***beldelerin*** bir gruplandırılmasını sunuyor. Bu kazalarda toplam 56 149 nüfuslu (1897) sekiz kent vardır. Köyler arasında 9376 çiftlikli ve 53 732 nüfuslu dört köy vardır; yani bunlar kentlerden önemli ölçüde büyüktür. Bu dört köyde 240 ticaret ve 404 endüstri işletmesi mevcuttur. Çiftliklerin yüzde 60'ı tarımla hiç uğraşmıyor, yüzde 21'i toprağı yabancıların yardımıyla ya da yarıcılıkla işliyor, yüzde 71'i ne iş hayvanına ne de envantere sahiptir, yüzde 63'ü yıl boyunca ekmek satın alır, yüzde 86'sı endüstriyel faaliyet içindedir. Bu dört merkezin bütün nüfusunu, ticaret ve endüstriden geçinen nüfusa sayarsak, nüfusun bu bölümünün sayısını yüksek değil, aksine, bu sekiz kazada 21 956 çiftlik tarımla uğraşmadığı için, çok düşük tutmuş oluruz. Bizim ele aldığımız tarımsal ilde, kentlerin dışında ticaret ve endüstriden geçinen nüfusun asla kentlerdekinden az olmadığı her halükârda kanıtlanmıştır.

* *Rus köylerinin kaçının büyük nüfus merkezleri oluşturdurlarını, "Askeri İstatistiki Derleme"nin aşağıdaki (eskimiş de olsa) verileri gösteriyor: Avrupa Rusyası'nın 25 ilinde altmışlı yıllarda, 20 000'den fazla nüfusu bulunan 1334 belde vardı, bunların 108'inin nüfusu 5-10 000, 6'sının 10-15 000, 1'inin 15-20 000, 1'inin 2 000'den fazlaydı (s. 169). Kapitalizmin gelişimi sadece Rusya'da değil, bütün ülkelerde, resmi olarak kent sayılmayan yeni endüstri merkezlerinin oluşumuna yol açtı. "Kent ile kır arasındaki farklar siliniyor: gelişen endüstri kentlerin yakınında endüstri tesislerinin ve işçi konutlarının banliyölere ve kent eteklerine aktarılmasıyla, yokolan 'tarım kentleri'nin yakınlarında, bunların çevredeki köylerle yakınlaşmasıya ve kalabalık nüfuslu endüstri köylerinin ortaya çıkmasıyla..." "Zaten istatistikçiler de eski kent kavramının anlamsız hale geldiğini ve bugün yerleşim yerlerinin sadece nüfusun büyüklüğüne göre ayırdedilebileceğini çoktan anladı" (**Bücher** "Ulusal Ekonominin Oluşumu", Tübingen 1893, s. 296, 297, 303 ve 304). Rus istatistiği bu açıdan da Avrupa istatistiğinden çok geride kaldı. Almanya'da ve Fransa'da (Statesman's Yearbook, s. 536, 474) 2000'den fazla nüfuslu yerler İngiltere'de net urban sanitary districts, yani fabrika yerleşimleri vs.'de kent sayılmaktadır. Dolayısıyla "kent" nüfusu üzerine Rus istatistiği Avrupa istatistiğiyle büsbütün karşılaştırılamazdır.*

4 — Tarımdışı Gezginci İş

Fakat fabrika karakterli ya da ticaret ve endüstri yaşamının çok eliştiği köy ve kasabaları da kentlere eklesek, Rusya'nın bütün ndüstri nüfusunu yine de kapsamış olmayız. Hareket özgürlüğünün okluğu, köylü köy topluluğunun zümresel içe kapanıklığı, geçimini ndüstri merkezlerinde çalışarak sağlayan ve yılın bir bölümünü bura-a geçiren, kırsal nüfusun önemsiz olmayan bir bölümünün de ndüstri nüfusuna sayılması gerektiği yönündeki Rusya için dikkate eğer bir olguyu yeterince açıklar. Tarımdışı gezginci işi kastediyo-ız. Resmi görüşe göre bu "zanaatçılar" sadece "yan gelir" için ışarıya giden çiftçilerdir ve Narodnik iktisadın çoğu temsilcileri ukarıdaki açıklamalardan sonra yanlışlığını kanıtlamamız gerekme-en bu görüşü uzun boylu düşünmeksizin benimsediler. Ama tarımdışı ezginci işe ne kadar farklı yaklaşılırsa yaklaşılsın, her halükarda bu lguda, ***nüfusun tarımdan endüstriye ve ticarete çekilmesinin*** ifade-ini bulduğu kuşkusuzdur.* Endüstriyel nüfusun boyutu üzerine kent-erden edindiğimiz düşünceyi bu olgunun ne ölçüde değiştirmesi ge-ektiği aşağıdaki örnekten anlaşılabilir. Kaluga ilinde kent nüfusunun üzde oranı, Rus ortalamasının çok altındadır (yüzde 12,8'e karşı üzde 8,3). "İstatistiki Genel Bakış", 1896 için bu il hakkında, gezgin-i işçilerin toplam kaç iş ayı dışarıda olduklarını pasaport verilerine öre hesaplıyor. Bu hesapta elde edilen 1 491 600 ayı onikiye bölün-e, dışarıdaki nüfusun sayısı olarak 124 300 kişi elde edilir, bu da ***toplam nüfusun yaklaşık yüzde 11'ine*** " denk düşer *(a.g.y., s. 46)*!

---

*N.-on, Rusya nüfusunun endüstrileşme sürecini hiç **farketmedi! V.V.**, artan gezginci işin, nüfusun tarımdan uzaklaşmasını ifade ettiğini ("Kapitalizmin Akibetleri", s. 149) saptadı ve kabul etti; ama diğer yandan yalnızca "Kapitalizmin Akibetleri" üzerine düşüncelerini bu süreci hiç gözönüne almaksızın oluşturmakla kalmadı, bunun ötesinde bu olayı, "bütün bunları çok doğal gören insanların bulunduğu" (kapitalist toplum için mi? V.V., bu olay olmaksızın kapitalizmi düşünebilir mi?), "hatta bu olayı neredeyse istenen bir şey olarak değerlendiren" (a.g.y.) kişilerin bulunduğu üzerine yakınmalarla örtbas etmeye çalıştı. Evet, Bay V.V., istenen bir durumdur, hem de her türlü "neredeyse"siz!*

Bu rakam kent nüfusuna (1897 yılında 97 900 kişi) eklendiğinde, endüstri nüfusunun yüzde oranının bir hayli büyük olduğu kanıtlanacaktır.

Elbette tarımdışı gezginci işçilerin bir bölümü, kentlerin ya da yukarıda sözü edilen kentdışı endüstri merkezlerinin mevcut nüfusu olarak kaydedilmiştir. Ama yalnızca bir bölümü, çünkü bu nüfusun gezginci karakterinden dolayı, bunları sayımlar yoluyla tek tek endüstri merkezlerinde kapsamak zordur; ayrıca nüfus sayımları genellikle kışın yapılır, oysa endüstri işçilerinin büyük bölümü memleketini ilkbaharda terkeder. Tarımdışı gezginci işçilerin özellikle çok çıktığı bazı iller için verileri sunuyoruz:*

Verilen kimliklerin yüzdesi

	Moskova ili (1885)		Tver ili (1897)	Smolensk ili (1895)	Pskov ili (1895) Pasaportlar		Kostoma ili (1880)		
							Erkekler		Kadınlar
Mevsim	Erkekler	Kadınlar	Kadın-erkek karışık	Kadın-erkek karışık	Erkekler	Kadınlar	Pasaport	Kimlik	Pasaport ve kimlik
Kış	19,3	18,6	22,3	22,4	20,4	19,3	16,2	16,2	17,3
İlkbahar	32,4	32,7	38,0	34,8	30,3	27,8	43,8	40,6	39,4
Yaz	20,6	21,2	19,1	19,3	22,6	23,2	15,4	20,4	25,4
Sonbahar	27,8	27,4	20,6	23,5	26,7	29,7	24,6	22,8	17,9
Toplam	100,1	99,9	100	100	100	100	100	100	100

* *"Moskova İlinin Köylü Nüfusuna Verilen Kimlikler, 1880 ve 1885.—"Tver ili İstatistik Yıllığı, "—**Jbankov,** "Smolensk İlinde Gezginci Çalışma", Smolensk 1896.— "Gezginci İşin Etkisi vs." Kostroma, 1887. —"Pskov İlinde Köylü Nüfusun Zanaatı", Pskov 1898. Moskova ilinin yüzde rakamlarındaki hatalar, mutlak sayılar bulunmadığından düzeltilememiştir. — Kostroma ili için veriler sadece kazalara göre ve sadece yüzde olarak mevcuttur: bu yüzden kaza ortalamalarını bulmak zorundaydık, Kostroma ilinin verilerini diğerlerinden ayrı sunmamızın nedeni de budur. Yaroslavl ili için, bütün gezginci işçilerin yüzde 68,7'sinin tüm yıl boyunca dışarıda olduğu sanılıyor, sonbahar ve kış yüzde 12,6'sı, ilkbahar ve yaz yüzde 18,7'si. Yaroslavl ili için verilerin ("Yaroslavl İli Üzerine Genel Bakış", 2. Fasikül, Yaroslavl 1896), pasaport yoklamalarına değil, din adamlarının vs. bilgilerine dayandığı için diğer verilerle karşılaştırılabilir olmadığını belirtelim.*

Düzenlenen pasaportların en yüksek sayısı her yerde ilkbahara rastlar. Yani yalnızca geçici olarak dışarıda bulunan işçilerin büyük bölümü kent sayımlarına dahil değildir.* Ama bu geçici kent sakinlerinin, kırsal nüfustan daha çok kent nüfusuna sayılmaları daha doğru olacaktır:

> "Bütün yıl boyunca geçimini ya da geçiminin bir kısmını kentte kazanan aile, ikametgahını, yalnızca akraba ve mali bağlarla bağlı olduğu köyden çok ona geçimini sağlayan kentte görmekte çok daha haklıdır. **

Bu mali bağların şimdi bile hâlâ sahip olduğu olağanüstü önemi, örneğin, Kostroma ilinden göç eden çiftçilerin

> "toprakları için vergiden sadece küçük bir bölümünü ender olarak elde etmelerinden" anlaşılıyor; "genellikle topraklarını, çitle çevirme yükümlülüğü karşılığında kiraya verirler; bütün vergileri kendileri karşılar." *(D. Jbankov, "Kadınlar Ülkesi", Kostroma 1891, s. 21)*.

"Yaroslavl İli Üzerine Genel Bakış"ta da *(2. Fasikül, Yaroslavl 1896)* endüstriyel gezginci işçilerin köylerinden ve toprak paylarından kurtuluşlarını satın almak zorunda oldukları hakkında tekrar tekrar işaretler buluruz *(s. 28, 48, 149, 150, 166 vs.)****

Tarımdışı gezginci işçilerin sayısı ne kadardır? Çeşitli gezginci işlerde çalışan işçilerin sayısı ***5-6 milyondan*** az tutmaz. 1884'te Avru-

---

* *Bilindiği gibi örneğin Petersburg banliyönlerinin nüfusu yaz boyunca çok büyük ölçüde artar.*

** *"Kaluga İli Üzerine İstatistiki Genel Bakış, 1896", Kaluga 1897, II. Bölüm, s. 18.*

*** *"Gezginci iş... kentlerin önüne geçilemez büyümesini gizleyen bir olaydır... Köy toprak ortaklığı ve Rus mali ve idari sisteminin bazı özellikleri köylüye, Batı'da mümkün olduğu gibi, kolayca kentliye dönüşme izni vermez... Hukuki bağlar onun (göçmenin) köyle ilişkisini ayakta tutar, fakat o bütün varlığıyla, uğraşlarıyla, gelenek ve görenekleriyle kentli haline geldiği için, köyle bu bağı bir yük olarak görmesi ender değildir" ("Russkaya Myssl", 1896, No: 11, s. 228). Bu ne kadar doğru olursa olsun, bir yazardan daha fazlası istenmelidir. Yazar neden tam hareket özgürlüğünden yana, köylünün köy topluluğundan özgürce ayrılmasından yana oluğunu ifade etmekten kaçınıyor? Liberallerimiz hala Narodniklerimizden korkuyor ve bu çok budalaca bir şey.*

pa Rusyası'nda 4,67 milyona kadar pasaport ve kimlik* verildiği ve pasaport gelirlerinin 1884'ten 1894'e dek üçte birden fazla (3,3'ten 4,5 milyon rubleye) arttığı gerçektir. 1897'de Rusya'da verilen pasaport ve kimliklerin sayısı 9 495 700 taneydi (bunun 9 333 200'ü Avrupa Rusyası'nın 50 ilinde); 1898'de bu rakam 8 259 900 (Avrupa Rusyası'nda 7 809 600) tutuyordu.** Avrupa Rusyası'nda yerel talebe göre işçi fazlasını S. Korolenko 6,3 milyon olarak tahmin ediyordu. Yukarıda *(III. Bölüm, §. 9, s. 274)*, 11 tarımsal ilde verilen pasaport sayısının S. Korolenko'nun hesaplarını aştığını (1,7 milyona karşı 2 milyon) gördük. Şimdi buna 6 tarımdışı il için verileri de ekleyebiliriz: Fazlalık işgücü sayısını Korolenko orada 1 287 800 kişi olarak hesaplıyor, düzenlenen pasaportların sayısı ise 1 298 600 taneydi.*** Buna göre S. Korolenko

---

Karşılaştırma için, Narodniklere sempati duyan Bay Jbankov'un bir ifadesine başvuralım: "Kentsel gezginci çalışma, deyim yerindeyse, başkent ve büyük kentlerimizin güçlü büyümesine ve kent proletaryasının ve topraksız proletaryanın çoğalmasına karşı bir ***paratönerdir*** *(metinde aynen böyle!). Gerek sağlık gerekse sosyo-ekonomik açıdan gezginci emeğin etkisi çok yararlı olarak tanımlanmalıdır: Halkın büyük kitlesi, gezginci işçi için belirli bir güvence anlamına gelen" (ondan kurtulmak için parayla satın aldıkları bir "güvence"!) "topraktan koparılmadıkça, bu işçiler kapitalist üretimin kör bir aleti haline kolayca gelemezler ve aynı zamanda birgün tarımsal-endüstriyel topluluklarn, kurulması umudu sürer" ("Yurid. Vyestnik", 1890, No: 9, s. 145). Gerçekten de, küçük-burjuva umutların korunması bir kazanım değil midir? Ve "****kör**** alet"e gelince, gerek Avrupa'nın deneyimleri, gerekse de Rusya'da gözlemlenen olgular bu tanımlamanın, o bağı parçalanmış olan işçiden çok, toprakla ve pederşahi ilişkilerle bağ içinde kalmış olan işçilere uyduğunu gösteriyor. Aynı Bay Jbankov'un rakamları ve başka verileri, gezginci işçinin, "Petersburglunun", Kostroma ilinin orman kazalarında oturanlardan daha bilgili, kültürlü ve ileri olduğunu gösteriyor.*

* **A. Vessin**, *"Gezginci Çalışmanın Önemi vs.", "Dyelo", 1886, No: 7, ve 1887, No: 2.*

** *"1897-98 İçin Dolaylı Vergi Yükümlüsü Endüstri Dallarının vs. İstatistiği", St. Petersburg, 1900, Dolaylı Vergi Dairesi Müdürlüğü tarafından yayınlanmıştır.*

*** *İller: Moskova (1885, eskimiş rakamlar), Tver (1896), Kostroma (1892), Smolensk (1895), Kaluga (1895) ve Pskov (1896). Kaynaklar yukarıda verilmiştir. Veriler, gerek erkek gerekse kadın için bütün kimliklere ilişkindir.*

Avrupa Rusyası'nın 17 ili için (11 Kara Topraklar İli artı 6 diğer il), yerel talebin bulunmadığı 3 milyon işgünü fazlası hesapladı. Doksanlı yıllarda bu 17 ilde, 3,3 milyon kimlik düzenlendi; 1891'de bu iller bütün pasaport gelirlerinin yüzde 52,2'sini sağladılar. Buna göre, ***gezginci işçilerin sayısı büyük olasılıkla 6 milyon kişiyi aşmak zorundadır.*** Son olarak Uvarov (büyük bölümü eskimiş) Zemstvo istatistiğinin verilerine dayanarak, S. Korolenko'nun rakamının gerçeğe yaklaştığı ve 5 milyon gezginci işçi rakamının "fazlasıyla olası" olduğu sonucuna vardı.*

Şimdi, tarımsal ve tarımdışı gezginci işçilerin sayısının ne kadar olduğu sorusu ortaya çıkıyor. N.-on hem hatalı bir şekilde hem de cesaretle, "köylülerin gezginci çalışmasının çok büyük çoğunluğunun tarımsal karakterde olduğu"nu *("Taslaklar", s. 16)* iddia ediyor. N.-on'un dayandığı Çalavski, önemli ölçüde daha dikkatli bir ifade kullanıyor, hiçbir rakam vermiyor ve şu ya da bu işçilerin göç ettiği bölgelerin büyüklüğü üzerine genel terkiplerle yetiniyor. N.-on'un demiryolları üzerinde yolcu trafiği hakkındaki verileri kesinlikle hiçbir şey kanıtlamaz, çünkü tarımdışı işçiler de öncelikle ilkbaharda göçerler ve demiryolunu tarım işçileriyle karşılaştırılamayacak ölçüde çok kullanırlar.** Biz tersine gezginci işçilerin ("çok büyük" olmasa da) çoğunluğunun tarımdışı gezginci işçiler olduğunu varsayıyoruz. Bu görüş, birincisi, pasaport gelirlerinin dağılımı üzerine verilere ve ikincisi, Vessin'in verilerine dayanır. Ta Flerovski, "çeşitli vergiler" (bunların üçte birinden fazlası pasaport vergilerinden kaynaklanıyordı) hanesinden gelirler üzerine 1862-63 yılları verilerine dayanarak, köylülerin gezginci çalışmaya yönelik göçünün en fazla başkent illere ve tarımdışı illere olduğu sonucuna vardı.*** Yukarıda biraraya topladığımız (bu maddenin 2. noktası) ve çok büyük çoğunlukla tarımdışı işçilerin göç ettiği 11 tarımdışı ile baktığımızda, bu illerin 1885'te Avrupa Rusyası'nın toplam nüfusunun sadece yüzde

* *Genel Sağlık, Adli ve Pratik Tıp Dergisi"nin Temmuz sayısı, 1896.* ***M. Uvarov*** *"Gezginci Çalışmanın Rusya'da Sağlık Koşullarına Etkisi Üzerine". Uvarov 20 ilden 126 kaza için veriler sunuyor.*

** *Bkz. Yukarda s. 275'teki Dipnot.*

*** *"Rusya'da İşçi Sınıfının Durumu", Petersburg 1869, s. 400 ve devamı.*

18,7'sine sahip oldukları (1897: yüzde 18,3) ama pasaport gelirlerinin yüzde 42,9'unu sağladıkları (1891: yüzde 40,7) sonucu ortaya çıkar.* Çok sayıda başka iller de tarımdışı işçi sağladığından, tarım işçilerinin gezginci işçilerin yarısından azını oluşturduğunu varsayabiliriz. Vessin Avrupa Rusyası'nın (tüm kimliklerin yüzde 90'ının verildiği) 38 ilini gezginci çalışmanın türüne göre gruplandırıyor ve şu rakamları elde ediyor:**

> "Bu rakamlar, gezginci çalışmanın I. grupta II. gruptan daha güçlü gelişmiş olduğunu gösteriyor... Ayrıca sunulan rakamlardan, gezginci işçilerin çeşitli gruplarına, gezginci çalışmada farklı gıyap süresinin tekabül ettiği de görülüyor. Tarımdışı gezginci çalışmanın ağırlıkta olduğu yerlerde ikâmet yerinden gıyap süresi önemli ölçüde daha uzundur" *("Dyelo", 1886, No: 7, s. 134)*.

Nihayet, yukarıda sunulan dolaylı vergi yükümlüsü endüstri dallarının istatistiği de, verilen oturma izinlerinin sayısını Avrupa Rus-

* *Pasaport gelirleri üzerine veriler, 1894-95 ve 1896 için "Rusya Üzerine Veriler Derlemesi"nden. 1885'de Avrupa Rusyası'nda pasaport gelirleri 1000 kişi başına 37 ruble; buna karşılık tarımdışı 11 ilde 1000 kişi başına 86 ruble tutuyordu.*

** *Tablonun son iki hanesi bizim tarafımızdan eklendi. I. gruba şu iller dahildir: Arhangelsk, Vladimir, Vologda, Vyatka, Kaluga, Kostroma, Moskova, Novgorod, Perm, Petersburg, Tver ve Yaroslavl; II. gruba: Kazan, Nijni-Novgorod, Ryazam, Tula ve Smolensk; III. gruba: Besarabya, Volhinya, Voronej, Yekaterinoslav, Don bölgesi, Kiev, Kursk, Orenburg, Orel, Pensa, Podolya, Poltava, Samara, Saratov, Simbirsk, Taur, Tambov, Ufa, Harkov, Cherson ve Çernigov dahildir. Bu gruplandırmanın, tarımsal gezginci çalışmanın öneminin abartılmasına yolaçan yanlışlıklar içerdiğini belirtelim. Smolensk, Nijni-Novgorod ve Tula illerinin I. gruba sayılması gerekirdi (bkz. "Nijni-Novgorod ili Üzerine Tarımsal Genel bakış, 1896", XI. Bölüm. —"1895 Yılı İçin Tula Vilayeti Not Defteri", VI. Bölüm, s. 10: gezginci çalışmaya gidenlerin sayısı 188 000 olarak veriliyor, bu arada Kara Topraklar bölgesine dahil olmayan kuzeydeki 6 kaza 107 000 gezginci işçi sağlamaktadır! Fakat S. Korolenko sadece 50 000 işgücü fazlası sayıyor!). Kursk ili II. gruba dahildir. (S. Korolenko, agy; 7 kaza büyük ölçüde elle yapılan işler için işgücü, 8 kaza sadece tarımsal işler için işgücü sağlar). Ne yazık ki Vessin'de verilen kimlik sayısı üzerine illere göre düzenlenmiş veriler yoktur.*

Pasaport ve kimliklerin sayısı 1884 yılında (1000'le)

İl Grupları	Pasaport	Kimlik	Toplam	Nüfus 1885 (1000'le)	1000 kişiye düşen belge
I Tarım dışı gezginci çalışmanın egemen olduğu 12 il	967,8	794,5	1762,3	18643,8	94
II. Gezginci çalışmanın şu ya da bu türünün ağırlıklı olmadığı 5 il	423,9	299,5	723,4	8007,2	90
III. Tarımsal gezginci çalışmanın egemen olduğu 21 il	700,4	1046,1	1746,5	42518,5	41
38 il	2092,1	2140,1	4232,2	69169,5	61

yası'nın 50 iline tek tek paylaştırma olanağı sağlıyor. Vessin'in gruplandırmasında daha önce sözü edilen düzeltmeleri yaptıktan ve 1884'te olmayan 12 ili uygun biçimde gruplara ayırdıktan sonra (I. gruba; Olonets ve Pskov; II. gruba: dokuz Baltık ve Kuzey-Batı illeri; III. gruba: Astrahan), şu tabloyu elde ederiz. *

Verilen Oturma İzinlerinin Toplam Sayısı

İl Grupları	1897	1898
I. Tarımdışı gezginci çalışmanın egemen olduğu 17 il	4 437 392	3 369 597
II. Gezginci çalışmanın şu ya da bu türünün ağırlıklı olmadığı 12 il	1 886 733	1 674 231
III. Tarımsal gezginci çalışmanın egemen olduğu 21 il	3 009 070	2 765 762
Toplam 50 il	9 333 195	7 809 590

* *Geçerken belirtelim: Bu düzenlemeyi yapan yazar (a.g.y., IV. Bölüm, s. 639) 1898 yılında pasaport sayısındaki gerilemeyi, yaz işçilerinin Güney illerine göçünün kötü hasat ve tarım makinelerinin artan yaygınlığı sonucunda gerilemesiyle açıklıyor. Bu açıklamanın hiçbir değeri yok; çünkü verilen kimliklerin sayısı tam da III. grupta en az, I. grupta ise en fazla azalmıştır. 1897 ve 1898 yıllarında kayıt yöntemleri acaba aynı mı kalmıştır?*

Bu genel bakışa göre gezginci çalışma I. grupta, III. gruba göre önemli ölçüde daha fazladır.

Yani Rusya'nın tarımdışı bölgesinde nüfusun hareketliliğinin tarımsal alandakinden önemli ölçüde büyük olduğuna hiç kuşku yoktur. Tarımdışı gezginci işçilerin sayısı tarımsal işçilerinkinden daha yüksek olmak ve ***en az üç milyon insan*** tutmak zorundadır.

Gezginci çalışmanın olağanüstü ve sürekli güçlenen artışını bütün kaynaklar oybirliğiyle gösteriyor. Pasaport gelirleri 1868 yılında 2,1 milyon rubleden (1866 yılında 1,75 milyon) 1893-94 yılında 4,5 milyon rubleye çıktı, yani iki kattan fazla arttı. Verilen kimliklerin sayısı 1877'den 1885'e dek Moskova ilinde erkeklerde yüzde 20 ve kadınlarda yüzde 53 arttı; Tver ilinde 1893'ten 1896'ya dek yüzde 5,6; Kaluga ilinde 1885'ten 1895'e dek yüzde 23 (gıyaptaki ayların sayısı yüzde 26); Smolensk ilinde 1875 yılında 100 000'den 1885 yılında 117 000'e ve 1895 yılında 140 000'e; Pskov ilinde 1865-1875 yıllarında 11 716 taneden 1876'da 14 944 taneye ve 1896 yılında 43 765 taneye çıktı (yalnızca erkekler için). 1868'de Kostroma ilinde her 100 erkekten 23,8'ine ve her 100 kadından 0,85'ine, buna karşılık 1880'de 33,1 ve 2,2'sine kimlik verildi, vs.

Tıpkı nüfusun kırdan kente çekilmesi gibi, tarımdışı gezginci çalışma da ***ilerici bir olayı*** temsil eder. Nüfusun ihmal edilmiş, geri, tarih tarafından unutulmuş, kuş uçmaz kervan geçmez yerlerden koparıp, modern sosyal yaşamın girdabı içine atar. Nüfusun okur yazarlığını artırır*, bilinçlerini yükseltir**, kültürel alışkanlıklar ve ge-

* *Jbankov: "Gezginci Çalışmanın Etkisi vs.", s. 36 ve devamı. Kostroma ilinde, gezginci çalışmanın olduğu kazalarda, okuma-yazma bilen erkeklerin oranı yüzde 55,9'dur; fabrika endüstrisinin olduğu kazalarda yüzde 34,9; yerleşik nüfusun olduğu kazalarda (orman kazaları) yüzde 25,8'dir; kadınlar için ilgili rakamlar yüzde 3,5 — yüzde 2 — yüzde 1,3'tür; okul çocukları için yüzde 1,44 — yüzde 1,43 — yüzde 1,07'dir. Gezginci çalışmanın olduğu bölgelerin çocukları Petersburg'da bile okula giderler.*

** *"Okuma-yazma bilen Petersburglular, hastalık durumlarında kendilerini çok daha iyi ve bilgili tedavi ederler" (a.g.y., s. 34), öyle ki bulaşıcı hastalıklar onlar arasında,* ***"kültürel olarak geri"*** *(yazar tarafından altı çizilmiştir) kazalarda olduğu kadar şiddetli zarar vermez.*

reksinimler öğretir.* "***Yüksek düzeyde dürtüler***", yani "Petersburglunun" terbiyesi ve görgüsü köylüleri göçe teşvik eder; "daha iyi olan bir yer ararlar".

> "Petersburg'taki yaşam ve çalışma köydekinden daha kolay sayılır** "Bütün köy sakinlerine genel olarak" ***kaba-saba*** denir, garip olan, onların bu isimden dolayı incinmemeleridir, kendileri bile kendilerine böyle der ve Petersburg'ta eğitim görmelerini sağlamamış olan ana-babalarından yakınırlar, Ayrıca bu "***kaba-saba***" köy sakinlerinin de, saf tarım bölgelerindeki kadar geri kalmamış olduklarını söylemek gerekir; Petersburgluların dış görünüşünü ve alışkanlıklarını ellerinde olmadan benimserler, başkent güneşinin yansıyan ışınları onlara da isabet eder.***

Yaroslavl ilinde (gezginci işçilerin para edindikleri örnekler dışında),

> "herkesi evinden çiftliğinden uzaklara sürükleyen bir başka neden daha" vardır. "Bu Petersburg'ta ya da başka bir yerde hiç yaşamamış ve tarımla ya da herhangi bir el sanatıyla uğraşan herkesi yaşamı boyunca "çoban" tanımlamasıyla izleyen kamuoyudur. Öyle ki, böyle birinin evlenecek bir kadın bulması bile zor olur" *(Yaroslavl İli Üzerine Genel Bakış" II. Cilt, s. 118)*.

Kente göç köylünün vatandaşlık konumunu yükseltir, çünkü onu köyde güçlü bir egemenliğe sahip olan sayısız pederşahi bağımlılıklardan ve zümresel bağlılıklardan kurtarır. ****

* *"Gezginci çalışmanın olduğu bölgelerde insanlar yaşamlarını düzenlemeyi, tarım ve ormancılık kazalarında olduğundan önemli ölçüde daha iyi biliyorlar... Petersburgluların giyimi çok daha temiz, şık ve sağlıklıdır... Çocuklar daha temiz tutulur, dolayısıyla uyuz ve başka deri hastalıklara onlarda daha ender rastlanır (a.g.y., s. 39. Bkz. "Smolensk İlinde Gezginci Çalışma", s. 8). "Gezginci işçilerin olduğu köyler, yerleşik nüfusa sahip köylerden belirgin biçimde farklıdır: Barınma, giyim, alışkanlıklar, eğlenceler köylü yaşamından çok küçük-burjuva yaşamı anımsatır" (Smolensk İlinde Gezginci Çalışma", s. 3). Kostroma ilinin gezginci çalışmanın olduğu bölgelerinde "evlerin yarısında kağıt, mürekkep, kurşun kalem ve dolmakalem bulunur" (Kadınlar Ülkesi", s. 67 ve 68).*

** *"Kadınlar Ülkesi", s. 15, 26, 27,*

*** *A.g.y., s. 27*

**** *Örneğin Kostroma köylüsünün küçük-burjuva zümreye dahil olmaya*

"...Gezginci çalışmaya en büyük teşvik, halk içinde artan ***kişisel*** özgüvendir. Serfliğin kaldırılması, kırsal nüfusun en enerji dolu kesimi tarafından kent yaşamıyla çoktandır sürdürülen bağ, Yaroslavl köylülüğü içinde kendi "benliğini", kurtarma, köy yaşamının koşulları tarafından bağlandıkları yoksul ve bağımlı durumdan kendilerini koparma ve yeterli, bağımsız ve saygın bir konuma gelme isteğini uzun süredir uyandırmıştı. Geçimini gurbette sağlayan köylü kendisini daha özgür, başka zümrelerden kişilerle ve birçok başka açıdan daha eşit hisseder ve bu yüzden köy gençliği kente gitmeye bu kadar çok çabalar (*"Yaroslavl İli Üzerine Genel Bakış" II. Cilt, s. 189 ve 190*).

Kente göç eski pederşahi aileyi zayıflatır, kadına daha büyük bir bağımsızlık sağlar, onu erkekle eşit kılar.

"Yerleşik nüfusa sahip yörelere kıyasla ***Soligaliç ve Çuhloma kazalarında*** (Kostroma ilinde dışarıya göçün en güçlü olduğu kazalar) ***aile***, sadece aile reisinin pederşahi otoritesi açısından değil, ana-baba ile çocuklar, erkek ve kadın arasındaki ilişkiler açısından da '***önemli ölçüde daha serbesttir***'. Oniki yaşında Petersburg'a gitmiş olan oğullardan tabii ki sıcak ana-baba sevgisi ve baba evine büyük bir bağlılık beklenemez: Elinde olmadan ***kozmopolit*** olurlar: Durumum nerede iyiyse, orası benim vatanımdır*. "Kocasının otoritesi ve desteği altında bulunmayan Soligaliçli kadın, tarımsal yörenin ürkek köylü karısıyla her türlü benzerliği yitirmiştir; bağımsızdır ve kendi ayakları üzerinde durur... Kadının dövülmesi ve kötü muamele burada ender rastlanan istisnalardır... Genel olarak erkek ve kadın eşitliği her açıdan görülür. "**

Nihayet —last but not least***— tarımdışı gezginci çalışma, yalnızca göç eden değil, ***geride kalan*** ücretli işçilerin de ücretini yükseltir.

---

*çalışmasının nedeni başka şeylerin yanı sıra, olası "bedensel cezadır", bu ceza "şık" Petersburg'lu için '**kaba**' köy sakini için olduğundan daha korkunçtur" 'a.g.y., s. 58).*

** *A.g.y., s. 88*

** *"Yuridiçeski Vyestnik", 1890, No: 9, s. 142.*

*** *—Son, ama o derecede önemli. —**Alm. Red.***

Bu olgu en açık biçimde, ifadesini, ücretlerin tarımsal illerden daha yüksek olmasıyla sivrilen tarımdışı illerin, bu illerden tarım işçisi çekmesi genel fenomeninde bulur.* Kaluga ili için ilginç veriler sunuyoruz:

Gezginci çalışmanın büyüklüğüne göre kaza grupları	Gezginci erkek işçilerin toplam erkek nüfus içinde yüzdesi	Aylık kazançlar Rubleyle: gezginci işçi	sürekli tarım işçisi
I	38,7	9	5,9
II	36,3	8,8	5,3
III	32,7	8,4	4.9

"Bu rakamlar... gezginci çalışmanın, birincisi, tarımsal üretimde ücretlerin yükselişine yolaçtığı ve ikincisi, nüfusun en iyi güçlerini cezbettiği gerçeğini açıklamaya tamamen yeter."**

Artış sadece parasal ücrette değil, reel ücrette de olur. Her 100 işçiye en az 60 gezginci işçinin düştüğü kaza grubunda, bir yanaşmanın yıllık ortalama ücreti 69 ruble ya da 123 pud çavdar; göç eden işçilerin yüzdesinin 40-60 olduğu kazalarda 64 ruble veya 125 pud çavdar; göçmen işçilerinin yüzde 40'dan az olduğu kazalarda 59 ruble veya 116 pud çavdar tutar.*** Buna uygun olarak bu kaza gruplarında işçi kıtlığından yakınıldığı yazışmaların yüzdesi de azalmaktadır: yüzde 58 —yüzde 42— yüzde 35. İmalat endüstrisinde ücretler tarımdakinden daha yüksektir ve "pek çok muhabirin açıklamasına göre, zanaat, köylülük içinde yeni gereksinimlerin gelişmesine katkıda bulunur (çay, basma, çizme, saat vs.), onların genel yaşam standardını yükseltir ve bu biçimde ücretlerin artışına yolaçar".**** Aşağıda bir muhabirin tipik bir yargısını sunuyoruz:

* *Bkz. IV. Bölüm, § 4, s. 228-235. (Bkz. "Bütün Eserler", III. Cilt, —**Alm. Red.***

** *"Kaluga İli Üzerine İstatistiki Genel Bakış, 1896", II. Bölüm, s. 48.*

*** *A.g.y., s. 27*

**** *A.g.y., s. 41*

> "Sürekli olarak tam bir " (işçi) "kıtlığı egemendir ve bunun nedeni kent yakınında oturan nüfusun şımartılmış olması, demiryolu atölyelerinde çalışması veya memur olmasıdır. Yakınındaki Kaluga ve pazarları, yakınlarda oturanları sürekli olarak yumurta, süt vs. satmaya cezbeder, ve sonra meyhanelerde genel bir içki alemi başlar; bütün nüfusun hiçbir şey yapmadan yüksek gelir elde etmeyi amaçlamasının nedeni budur. Tarım işçisi olarak yaşamayı bu kişiler ***ayıp*** sayarlar, proletaryayı ve "ayak takımını" güçlendirdikleri kente gitmeyi amaçlarlar; buna karşılık köy kabiliyetli ve sağlıklı işgücü sıkıntısı çeker.*

Gezginci çalışma üzerine böylesi bir yargı gayet haklı bir şekilde ***Narodnik*** olarak tanımlanabilir. Örneğin Jbankov "fazlalık" değil "gerekli" işgücünün göçtüğüne ve bunların yerlerinin yeni gelen çiftçiler tarafından doldurulduğuna dikkat çekiyor ve bu fırsatla "bu karşılıklı yer değiştirmenin besbelli pek dezavantajlı**" olduğunu söylüyor. Kimin için dezavantajlı, Bay Jbankov?

> "Başkent yaşamı ***bir çok düzeysiz kültürel alışkanlık*** ve lüks ile gösteriş eğilimi aşılar, bu da boşyere (metinde aynen böyle) çok para yutar***, bu lüks vs. için giderler büyük ölçüde "üretken değildir" (!!)****.

---

* *A.g.y., s.40. İtalik yazara ait.*

** *"Kadınlar Ülkesi", s. 8 ve 39. "Bu hakiki" (yeni gelen) "çiftçilerin refahı, varlıklarının temeli olarak artık toprağı değil, gezginci çalışmayı gören eski nüfus üzerinde akıllarını başlarına getirici bir etkide bulunmayacak mıdır?" (S. 40). "Ayrıca" —diye yakınıyor yazar— "yukarıda tam tersi yönde bir etkinin bir örneğini sunmak zorunda kaldık." Sözkonusu olan şudur. Vologdalılar toprak satın aldılar ve "çok iyi koşullarda yaşıyorlardı". "Gryasovets'den bir köylüye, durumunun iyi olmasına rağmen oğlunu neden Petersburg'a yolladığını sorduğumda, şu yanıtı aldım: Yoksul sayılmayız, ama köyde fazlasıyla 'kaba' yaşıyoruz. Oğlum diğerlerini gördü ve o da eğitim edinme isteği duydu; daha evdeyken bile yarı yarıya tahsilliydi" (s. 25). Zavallı Narodnikler! Toprak satın alan, varlıklı çiftçi örneği bile bu gençliğin "aklını başına" getirmiyorsa, bu gençlik "eğitim görmek için", "kendilerine güvence sağlayan toprak parçasını" bırakıp gidiyorlarsa insan nasıl üzülmez!*

*** *"Gezginci Çalışmanın Etkisi vs.", s. 33.*

**** *"Yur. Vyestnik", 1890, No: 9, s. 138.*

Bay Herzenstein "sahte uygarlık", "dizginsiz içki alemleri" üzerine, "azgınca ayyaşlık ve iğrenç sefahat" vs. üzerine neredeyse ağlıyor.* Moskova'lı istatistikçiler gezginci çalışmanın ***kitlesel karakterinden***, "gezginci çalışma gereksinimini azaltmaya uygun önlemler" alınması gerektiği sonucunu çıkarıyorlar**". Karişev gezginci çalışma hakkında şöyle diyor:

> "Ulusal ekonomimizin bu son derece ciddi sorununu ancak, köylülerin toprak kullanımının, ailenin en temel ihtiyaçlarını karşılamaya yetecek çapta genişletilmesi çözebilir.***

Ama bu iyi huylu adamlardan hiçbiri, "bu kadar ciddi sorunların çözümü" hakkında söz sarfetmeden önce, herşeyden önce köylülerin tam hareket özgürlüğü, topraktan vazgeçme ve köy topluluğundan ayrılma sınırsız hakkı, imparatorluğun herhangi bir kentinde veya köyünde (özgürlüğünü satınalma zorunda kalmadan) yerleşme özgürlüğü ile ilgilenmek gerektiğini düşünmüyor!

Demek ki Rusya'da nüfusun tarımdan göçü, (kısmen iç kolonizasyonla gizlenen) kentlerin, kent banliyölerinin, fabrika, ticaret ve endüstri karakteri taşıyan köy ve kasabaların büyümesinde ve ayrıca tarımdışı gezginci çalışmada ifadesini bulmaktadır. Reformdan bu yana hızlı, genişlemesine ve derinlemesine bir gelişme gösteren bütün bu süreçler, kapitalist gelişmenin gerekli bir unsurudur ve eski yaşam biçimlerine kıyasla büyük bir ilerleme anlamına gelir.

III— Ücretli Emeğin Artan Kullanımı

Kapitalist gelişimin değerlendirilmesinde ücretli emeğin yaygınlık derecesine herhalde en büyük önemi biçmek gereklidir. Kapitalizm, meta ekonomisinin, işgücünün de meta haline geldiği aşamasıdır. Ka-

---

* *"Russkaya Myssl" ("Russkaya Vyestnik" değil, "Russkaya Myssl") 1887, No: 9, s. 163.*

** *"Oturma izinleri vs." , s. 7.*

*** *"Russk. Bogatstvo", 1896, No: 7, s. 18. Yani: "en temel" gereksinimleri toprak payı karşılamalıdır, geri kalanlar ise herhalde "iyi ve sağlıklı işgücü sıkıntısını çeken köyde" bulunan "yerel kazanç olanakları" aracılığıyla karşılanacaktır!*

pitalizmin ana eğilimi, ulusal ekonomideki bütün işgücünü ancak işçiyle girişimci arasında gerçekleşen değiş-tokuş işinden sonra üretim sürecine ulaştırmaktır. Şimdiye kadarki incelemede, bu eğilimin Reformdan sonra, Rusya'da ayrıntıda nasıl şekillendiğini göstermeye çalıştıktan sonra, şimdi sonuç çıkarınamız gerekiyor. İlk önce, daha evvelki bölümlerde işgücü satıcılarının sayısı üzerine sunulan verileri topluyoruz, sonra (ilerki paragraflarda) bu işgücünün alıcılarının sayısını esas hatlarıyla gösteriyoruz.

İşgücü satıcıları, ülkenin çalışan, maddi değerler üreten nüfusuna dahildir. Nüfusun bu bölümü yaklaşık olarak 15,5 milyon yetişkin erkek işçi olarak tahmin ediliyor.* İkinci bölümde, köylülüğün alt grubunun kır proletaryasından başka bir şey olmadığını gösterdik; aynı zamanda *(s 226'daki' dipnotta)*, bu proletaryanın işgücünü satma biçimlerinin daha sonra inceleneceğine işaret ettik. Şimdi, yukarıda sayılan ücretli işçi gruplarını toplayabiliriz: 1) Tarımsal işçiler; yaklaşık 3,5 milyon (Avrupa Rusyası'nda). 2) Fabrika, maden ve demiryolları işçileri, yaklaşık 1,5 milyon. Meslekleri belli yaklaşık beş milyon ücretli işçi. Ayrıca 3) yaklaşık bir milyon inşaat işçisi. 4) Orman işçileri (ağaç kesiciler, ağaç üzerinde ilk işlemleri yapanlar, salcılar vs.), toprak işçileri, demiryolu inşaatı işçileri, taşımacılık işçileri ve genel olarak endüstri merkezlerinde fırsat çıktıkça çalışan vasıfsız işçiler. Bunların sayısı yaklaşık 2 milyondur.** 5) Kapitalist tarzda çalışan ev işçileri ve imalat endüstrisinin ücretli işçileri, "fabrika endüstrisi"nin resmi istatistiği bunları saymaz. Sayıları yaklaşık iki milyondur.

* *"İstatistiki Materyalin Özeti vs."ye göre (Bankalar Kurulu Sekreterliğince yayınlanmıştır, 1894), bu sayı 15 546 618 kişi tutar. Bu rakam şöyle bulunmuştur. Kent nüfusu, maddi değerlerin üretimine katılmayan kesim olarak değerlendiriliyordu. Yetişkin erkek köylü nüfusundan yüzde 7 eksiltildi (yüzde 4,5 askeri hizmette ve yüzde 2,5 kamu hizmetinde).*

** *Yukarıda gördüğümüz gibi, sadece orman işçileri 2 milyon olarak tahmin ediliyor. Son iki kategoriye dahil olan işçilerin sayısı, tarımdışı gezginci işçilerin toplam sayısını aşmak zorundadır, çünkü inşaat işçilerinin, fırsat çıktıkça çalışan işçilerin ve özellikle orman işçilerinin bir bölümü gezginci işçilere değil, yerleşik işçilere dahildir. Tarımdışı gezginci işçilerin sayısının ise en az üç milyon kişi tuttuğunu gördük.*

Bunlar toplam olarak ***yaklaşık 10 milyon ücretli işçidir.*** Aşağı yukarı dörtte birinin kadın ve çocuk olduğunu varsayarsak*, ***geriye 7,5 milyon yetişkin erkek ücretli işçi,*** yani ülkenin maddi değerler üretimine katılan toplam yetişkin erkek nüfusunun ***yaklaşık olarak yarısı*** kalır**. Bu muazzam ücretli işçi kitlesinin bir bölümü toprakla bağını tam olarak koparmıştır ve sadece işgücünü satarak yaşar. Fabrika işçilerinin büyük çoğunluğu (kuşkusuz maden ve demiryolları işçilerinin de), sonra inşaat, gemi işçileri ve fırsat buldukça çalışan işçilerin bir bölümü ve son olarak kapitalist manifaktürlerdeki işçilerin önemsiz olmayan bir bölümü ve tarımdışı merkezlerin kapitalist ev endüstrisinde çalışan sakinleri dahildir. Diğer, daha büyük bölümü henüz topraktan kopmamıştır, giderlerinin bir bölümünü cüce tarımından elde ettiği ürünlerle karşılar, yani ikinci bölümde ayrıntılı olarak tasvir etmeye çalıştığımız toprak payına sahip ücretli işçi tipini temsil eder. Tüm bu muazzam ücretli işçi kitlesinin esas olarak Reform'dan sonra ortaya çıktığına ve durmaksızın hızlı bir gelişme içinde olduğuna yukarıda işaret edildi.

Kapitalizmin oluşturduğu nispi nüfus fazlası (ya da yedek işsizler ordusu kontenjanı) sorununda çıkardığımız sonucun anlamı bize vurgulanmak için yeterince önemli görünüyor. Ulusal ekonominin tüm dallarında ücretli işçilerin toplam sayısı üzerine veriler, Narodnik ekonominin bu sorunda temel hatasını özellikle açık gösteriyor. Başka bir yerde *("İncelemeler", s. 38-42)**** işaret etme fırsatı bulduğumuz gibi, bu hata, Narodnik iktisatçıların (V.V., N.-on v.d.) işgücünün kapitalizm tarafından "özgür kılınması" üzerine çok konuşmaları, fakat Rusya'nın kapitalist nüfus fazlasının somut biçimlerini araştırmayı

* *Fabrika endüstrisinde, gördüğümüz gibi, kadınlar ve çocuklar, tüm işçilerin yaklaşık olarak dörtte birinden biraz fazla tutarlar. Maden, inşaat ve orman endüstrisinde çok az kadın ve çocuk çalışır. Buna karşılık kapitalist ev işinde olasılıkla erkeklerden daha fazladırlar.*

** *Yanlış anlaşılmaları önlemek için bu rakamların, istatistiki kesinlik iddiası taşımadığını ekleyelim. Amacımız sadece, ücretli emek biçimlerinin çeşitliliğini ve ücretli işçilerin büyük sayısını göstermektir.*

*** *Bkz. "Bütün Eserler", II. Cilt, "Ekonomik Romantizmin Karakteristiğine İlişkin", 7. Bölüm.—**Alm. Red.***

hiçbir zaman düşünmemelerinden ibarettir; ve ayrıca bu hata, böyle muazzam bir yedek işgücü ordusunun, kapitalizmimizin varlığı ve gelişimi için gerekliliğini hiç mi hiç kavramamış olmalarından ibarettir, "Fabrika işçilerinin" sayısı üzerine yakınmalarla ve hesap hileleriyle*, kapitalizmin gelişiminin temel koşullarından birini, kapitalizmin olanaksızlığı, hatalı oluşu, çürüklüğü vs. için bir kanıta dönüştürebileceklerini sandılar. Fakat gerçekten Rus kapitalizmi, eğer küçük üreticilerin mülksüzleştirilmesi, tarımda, ormancılıkta, inşaatta, ticarette, imalat endüstrisinde, madencilikte, taşımacılıkta vs. girişimcilerin en güçlü talebini ilk çağrıda karşılamaya hazır olan milyonlarca ücretli işçi yaratmamış olsaydı, mevcut düzeyine asla ulaşamaz, ya da bir yıl bile varlık sürdüremezdi. En güçlü talep diyoruz çünkü kapitalizm ancak sıçramalı gelişebilir, ve bu yüzden, işgüçlerini satmak zorunda olan üreticilerin sayısı her zaman, kapitalizm tarafından talep edilen işçi sayısının üstünde olmalıdır. Az önce çeşitli gruplara dahil işçilerin toplam sayısını saptadıysak, bu, kapitalizmin onlara sürekli iş verebildiği anlamına asla gelmiyor. İşin böylesi bir sürekliliği kapitalist toplumda yoktur ve olamaz da, ve bu ücretli işçilerin bütün grupları için geçerlidir. Gezginci ve yerleşik milyonlarca işçiden belirli bir bölümü her zaman işsiz yedekler olarak kalır; bu yedekler kâh, kriz yıllarında, belirli bir bölgede bir endüstri dalının çöküşünde ya da işçileri bir kenara iten makineli üretimin özellikle hızlı gelişiminde büyük bir boyuta ulaşır; kâh güçlü biçimde azalır ve hatta bazı yıllarda ve yörelerde çeşitli endüstri dallarından

---

* *N.-on'un "bir avuç" işçi üzerine açıklamalarını ya da V.V.'nin "Teorik Ekonominin Özeti", s. 131'deki gerçekten kalsik hesaplamasını anımsatalım, bu hesabın içeriği şöyledir: Avrupa Rusyası'nın 50 ilinde köylü zümresinden 15 547 000 yetişkin erkek işçi vardır; bunların 1 020 000'i (fabrika endüstrisinde 860 000 ve 160 000'i demiryolu işçisi) "sermaye tarafından biraraya toplanmıştır"; geriye kalanlar "kırsal nüfustur". "İmalat endüstrisinin tam kapitalizasyonu"nda, "kapitalist fabrika endüstrisi" iki kat işgücü çalıştırcaktır (yüzde 7,6 yerine yüzde 13,3, nüfusun geri kalan yüzde 86,7'si "toprağa bağlı kalacak ve yılın yarısını çalışmadan geçirecektir" Yapılacak bir yorum, ekonomik bilgiçliğin ve istatistiğin böylesi ideal bir örneğinin bıraktığı etkiyi sadece zayıflatabilir.*

girişimcilerin bilinen şikayetlerine yol açan o işgücü "kıtlığı" oluşur. Güvenilir istatistiki verilerin olmadığı koşullarda, bir yılda ortalama işsiz sayısını yaklaşık olarak bile belirlemek olanaksızdır; fakat bu rakam hiç kuşkusuz çok yüksektir: bunu gerek kapitalist endüstri, ticaret ve tarımdaki yukarıda bir çok kez dikkat çektiğimiz olağanüstü dalgalanmalar, gerekse de Zemstvo istatistiğinin alt gruplara dahil köylülerin bütçesinde saptadığı alışılmış açıklar kanıtlar. Endüstri ve tarım proletaryasının saflarına itilen köylülerin artışı ve ücretli emeğe artan talep — bunlar ayın madalyonun iki yüzüdür. Ücretli emeğin biçimlerine gelince, kapitalizm öncesi ekonomik düzenin kalıntıları ve kurumlarıyla hâlâ her yönden çevrelenmiş bir kapitalist toplum içinde bunlar en büyük çeşitliliği gösterirler. Bu çeşitliliği gözardı etmek büyük bir hata olurdu, ancak V.V. gibi "kapitalizmin kendisini 1-1,5 milyonluk bir köşeyle sınırladığı ve bu köşeden dışarı çıkmayacağı"nı* düşünen herkes bu hataya düşüyor. Burada kapitalizm yerine sadece ve sadece makineli büyük endüstri boy göstermektedir. Fakat burada 1,5 milyon işçi özel bir "köşe"ye ne kadar yapay ve keyfi biçimde sığdırılıyor, hem de sanki bu köşe ücretli emeğin diğer bölgeleriyle hiçbir bağ içinde değilmişçesine! Gerçekte bu bağ çok sıkıdır ve onu tanımlamak için, mevcut ekonomik düzenin iki ana çizgisine işaret etmek yeterlidir. Birincisi, bu düzenin temelinde para ekonomisi yatar. "Paranın gücü" gerek endüstride gerek tarımda, gerek kentte gerek kırda kendini vargücüyle gösterir, fakat ancak makineli büyük endüstride tam gelişimine ulaşır, pederşahi ekonominin son kalıntılarını safdışı eder, az sayıda dev girişimlerde (bankalar) yoğunlaşır, toplumsallaşmış büyük endüstriyle dolaysız bağıntı içine girer. İkincisi, bugünkü ekonomik düzenin temelinde işgücünün alım-satımı yatar. Tarımda ve endüstride en küçük üreticileri bile ele alsak, birinin ücretli iş kabul etmemesinin ya da işçi çalıştırmamasının istisna olduğunu görürüz. Ama öte yandan bu ilişkiler de ancak makineli büyük endüstride tam gelişimine ve eski ekonomi biçimlerinden tam kopuşa ulaşır. Bu yüzden, bazı Narodnik-

* *"Novoje Slovo", 1896, No: 6, s. 21.*

lere çok önemsiz görünen bu "köşe", gerçekte mevcut toplumsal ilişkilerin özünü oluşturur ve bu "köşe"nin nüfusu —proletarya—, kelimenin tam anlamında tüm emekçi ve sömürülenler kitlesinin en ön safları, öncüsüdür.* Bu yüzden, günümüzün ekonomik düzeninin bütününe ancak bu "köşe"de ortaya çıkmış ilişkiler açısından baktığımızda, ilgili kişi grupları arasında karşılıklı temel ilişkileri kavrama ve böylece mevcut ekonomik düzenin ana gelişme doğrultusunu inceleme olanağını kazanırız. Bu "köşe"ye sırt çevirenler ve ekonomik olguları pederşahi küçük üretim bakış açısıyla değerlendirenler ise, tarihin seyri içinde ya zararsız hayalciler ya da küçük-burjuvazinin ve tarımcıların ideologları haline gelirler.

IV — İç Emek Pazarının Oluşumu

Bu sorun üzerine önceden sunulmuş olan verileri özetlemek için aşağıda, Avrupa Rusyası içindeki işçi göçünün anlatımıyla yetinmek istiyoruz. Buna ilişkin bir tabloyu bize, Tarım Bakanlığı'mn, girişimcilerin ifadesine dayanan bir yayını** sunuyor. İşçi göçünün anlatımı bize, iç emek pazarının nasıl oluştuğuna ilişkin genel bir fikir

* *Mutatis Mutandis (uygun değişikliklerle. — **Alm. Red.** Makineli büyük endüstrideki ücretli işçilerle, diğer ücretli işçilerin ilişkisi üzerine, Webb çiftinin İngiliz Trade-Unioncularıyla (sendikacılar) Unioncu olmayanlar arasında ilişki üzerine söylediklerinin aynısı söylenebilir. "Trade-Union'ların üyeleri, bütün nüfusun yaklaşık yüzde 4'ünü oluştururlar... Fiziksel çalışmayla geçinen yetişkin erkek işçilerin yaklaşık yüzde 20'si Trade-Union'ların saflarındadır". Fakat "sendikacılar... kural olarak mesleğin seçkinlerini saflarında sayarlar. Bu nedenle bunların meslektaşları üzerinde yarattıkları ahlaki ve manevi etki, sayısal güçleriyle karşılaştırılamayacak orandadır." (**S. ve B. Webb,** "İngiliz Trade-Unionizminin Tarihi", Stuttgart, Dietz, 1895, s. 363, 365 ve 381).*

** *"Çiftçilerden Edinilen Materyal Temelinde Tarımsal ve İstatistiki Veriler", 5. Fasikül: "Toprak Sahiplerinin İktisatlarında **Özgür Ücretli Emek** ve Tarımsal ve Endüstriyel Bakımdan Avrupa Rusyası Üzerine İstatistiki-Ekonomik Genel Bir Bakışla Bağıntı İçinde İşçilerin Göç Hareketi", Hazırlayan: **S. A. Korolenko**. Yayınlayan: Tarım ve Kırsal Endüstri Bakanlığı, Petersburg 1892.*

verecektir. Adı geçen eserin materyalinden yararlandık ve sadece sözkonusu eserde işçilerin göç hareketini gösteren liste bu ayrımı yapmamasına rağmen, tarımsal ve tarımdışı işçilerin göç hareketini ayırmaya çalıştık.

Tarım işçilerinin en önemli göç hareketleri şunlardır: 1) Merkezi tarım illerinden güney ve doğu kenar bölgelerine. 2) Kuzey Kara Toprak illerinden Güney Kara Toprak illerine, işçiler buradan yine kenar bölgelere göçerler *(bkz. III. Bölüm, § 9, s. 271 ve § 10 s. 276)*. 3) Merkezi tarım illerinden endüstri illerine *(bkz. IV. Bölüm, § 4, s. 229 -235)** 4) Merkezi ve Güney-Batı tarım illerinden şeker pancarı ekiminin yapıldığı bölgeye (oraya kısmen Galiçya'lı işçiler bile göç ediyorlar).

Tarımdışı işçilerin en önemli göç hereketleri şunlardır: 1) Özellikle tarımdışı illerden, ama önemli ölçüde tarımsal illerden de başkentlere ve büyük kentlere. 2) Aynı yörelerden Vladimir, Yaroslavl illeri ve başka illerin fabrikalarındaki endüstri bölgesine. 3) Endüstrinin ya da tek tek endüstri dallarının yeni merkezlerine, fabrika karakteri taşımayan endüstri merkezlerine vs. göç hareketleri: a) Güney-Batı illerinin şeker pancarı fabrikalarına; b) Güneydeki madencilik bölgesine; c) Liman işçiliğine (Odessa, Don-Rostov'u Riga vs.); Vladimir vb. illerde turba işçiliğine; e) Ural'ın madencilik bölgesine; f) balıkçlık bölgesine (Astrahan'a, Karadeniz ve Asov Denizi'ne vs.); g) denizcilik, odunculuk ve salcılık işlerine vs.; h) demiryolu işlerine vs. göç buraya dahildir.

Bilgi veren girişimcilerin açıklamalarına göre, çeşitli yörelerin emek pazarı ilişkilerine az çok önemli bir etkide bulunan, işçilerin başlıca göç hareketleri bunlardır. Bu göç hareketinin önemini daha anlaşılır hale getirmek için, dışarıya ve içeriye işçi göçlerinin bulunduğu çeşitli bölgelerde ücretler üzerine veriler sunuyoruz. Kendimizi Avrupa Rusyası'nın 28 iliyle sınırlıyoruz ve bunları göç hareketinin türüne göre altı gruba ayırıyoruz; buradan aşağıdaki tablo ortaya çıkıyor.**

---

* *Bkz. "Bütün Eserler", III. Cilt. — **Alm. Red.***

** *İncelenen konuya hiçbir yeni materyal katmayan verilerle anlatımı karmaşık hale getirmemek için, diğer illeri dışta tutuyoruz; ayrıca diğer iller*

İşçi göçünün türüne göre il grupları	On Yıl İçinde Ortalama Ücret (1881-1891)					Göç Hareketinin Boyutu			
	Yıllık işçi		Toplam ücretin yüzdesi olarak nakit ücret	Mevsimlik işçi (Yaz)	Beslenme kendilerine ait gündelikçiler (yaz)	Tarımsal		Tarımsal dışı	
	Beslenme hariç	Beslenme dahil				Yerleşme	Göç	Göç	Yerleşme
	Ruble			Ruble	Kopek				
1. Güçlü tarımsal yerleşme	93,00	143,50	64,8	55,67	82	yaklaşık 1 milyon	Önemsiz	—	Önemli ölçüde Madencilik bölgesine
2. Güçlü tarımsal yerleşme, önemsiz göç	69,80	111,40	62,6	47,30	63,	yaklaşık 1 milyon	Önemsiz	—	Önemli ölçüde Madencilik bölgesine
3. Önemli ölçüde tarımsal göç, güçsüz yerleşme	58,67	100,67	58,2	41,50	53	Önemsiz	300000'den fazla	Önemsiz	Önemsiz
4. Güçlü göç, esas olarak tarımsal, ama tarım dışı da	51,50	92,95	55,4	35,64	47	—	1 1/2 milyondan fazla	1 1/2 milyondan fazla	—
5. Güçlü tarımdışı göç; güçsüz tarımsal yerleşme	63,43	112,43	56,4	44,00	55	Önemsiz	Gayet önemsiz	yaklaşık 1 1/4 milyon	—
6. Güçlü tarımdışı yerleşme; önemli ölçüde de tarımsal yerleşme	79,80	135,80	58.70	53.00	64	Oldukça önemli	—	(Başkentlere)	Son derece güçlü

Bu tablo bize, iç emek pazarının ve dolayısıyla da kapitalizm için iç pazarın oluşum sürecinin temelini açıkça gösteriyor. Kapitalist bakımdan ***özellikle*** yoğun gelişmiş iki bölge işçi kitlelerini kendine çekiyor: Tarım kapitalizmi bölgesi (güney ve doğu kenar bölgeleri) ve endüstriyel kapitalizm bölgesi (başkent illeri ve endüstriyel iller). Ücretler, dışarıya göçün olduğu bölgede, kapitalizmin hem tarımda hem de endüstride en düşük gelişimi gösterdiği merkezi tarım illerinde en alt düzeydedir;* yerleşilen bölgelerde ücretler tüm iş türleri için artar, nakit ücretin toplam ücrete oranı da daha elverişli hale gelir, yani para ekonomisi doğal ekonominin aleyhine yaygınlaşır. En yoğun yerleşim (ve en yüksek ücret) ile en yoğun dış göç (ve en düşük ücret) bölgeleri arasında bulunan ara bölgeler, yukarıda değinilen işçilerin karşılıklı yer değiştirme olgusunu gösterirler: İşçiler öylesine kitle halinde göç ederler ki, dış göç yörelerinde işgücü sıkıntısı doğar, bu yüzden "daha ucuz" illerden göçmen çekilir.

Aslında tablomuzda gösterilen, nüfusun tarımdan endüstriye çekilmesi (nüfusun endüstrileştirilmesi) ve ticari ve endüstriyel kapi-

işçilerin en önemli kitlesel göçlerinin ya uzağındadır (Ural, Kuzey) ya da etnografik veya idari hukuk açısından özellikler göstermektedir. (Baltık Denizi illeri, Yahudi yerleşmesine izin verilen bölge içindeki iller, Beyaz Rusya vs.). Rakamlar yukarıda belirtilen yayından alınmıştır. Ücretler il ortalamasına göre verilmiştir; gündelikçinin yaz ücreti olarak, üç çalışma döneminin (ekin ekme, ot biçme ve ürün kaldırma) ortalaması alınmıştır. Tek tek gruplara (1-6) şu iller dahil edildi: 1) Taur, Bessarabya ve Don Bölgesi; 2) Cherson, Yekaterinoslav, Samara, Saratov ve Orenburg; 3) Simbirsk, Voronej, ve Harkov; 4) Kazan, Pensa, Tambov, Ryazan, Tula, Orel, Kursk; 5) Pskov, Novgorod, Kaluga, Kostroma, Tver ve Nijni-Novgorod; 6) Petersburg, Moskova, Yaroslavl ve Vladimir.

* *Böylece köylüler, pederşahi ekonomi ilişkilerinin, çalışarak ödemenin ve ilkel zanaat biçimlerinin özellikle iyi korunduğu yörelerden kitleler halinde kaçıyorlar ve bu "kaleler"in tamamen yıkıldığı yörelere gidiyorlar. "Toplumun" onları izleyen koro halindeki seslerini dinlemeksizin "Halk üretimi"nden kaçıyorlar. Ve bu koro içinden iki ses özellikle keskin öne çıkıyor: "köylüler toprağa yeterince bağlı değil!" diye homurdanıyor tehditkâr bir biçimde Kara Yüz Sobakeviç; "yeterince toprakları yok", diye düzeltiyor onu saygıyla Kadet Manilov.*

talist tarımın gelişimi (tarımın endüstrileştirilmesi) iki yönlü süreci, yukarıda kapitalist toplum için iç pazarın oluşumu üzerine yapılan tüm açıklamaları özetliyor. Kapitalizm için iç pazar, kapitalizmin tarımda ve endüstride paralel gelişimiyle*, bir yanda tarımsal ve endüstriyel girişimciler sınıfının, öte yanda ise tarımsal ve endüstriyel ücretli işçiler sınıfının oluşumuyla ortaya çıkar. İşçi göçünün ana akımları, bu sürecin bütün biçimlerini olmasa da en önemlilerini açıklıyor: Yukarıda bu biçimlerin köylü ve çiftlik sahibi iktisatlarında farklı olduğu, pazar için üretim yapan tarımın tek tek bölgelerinde farklı olduğu, endüstrinin kapitalist gelişiminin tek tek aşamalarında vs. farklı olduğu gösterildi.

Bu sürecin, Narodnik iktisadımızın temsilcileri tarafından ne kadar tahrif edildiği ve karıştırıldığı, N.-on'un, "Toplumsal Üretici Güçlerin Yeniden Gruplandırılmasının Ziraatçilik Yapan Nüfusun Ekonomik Durumu Üzerinde Etkisi" anlamlı başlığını taşıyan, "Taslaklar"ının ikinci bölümünün 6. maddesinden özellikle açık anlaşılıyor. N.-on bu "yeniden gruplandırma"yı şöyle düşünüyor:

> "Kapitalist... toplumda emeğin üretken gücündeki her artış, uygun sayıda işçinin 'serbest bırakılması'na yolaçar, bunlar başka bir iş aramak zorunda kalırlar; ancak bu olgu bütün endüstri dallarında ortaya çıktığından ve bu tür bir 'serbest bırakma' kapitalist toplumun bütününde gerçekleştiğinden, işçiye, henüz elinden çalınmamış olan tek üretim aracına —toprağa— yönelmekten başka çare kalmaz"*(s. 126)*."... Köylülerimizin elinden toprak henüz alınmadı, bu yüzden de güçlerini ona yöneltiyorlar. Eğer fabrikada işlerini yitirdiklerinde ya da yan gelir olarak yaptıkları evdeki işlerinden vazgeçmek zorunda kaldıklarında, topraktan daha fazla yararlanmaya yönelmekten başka çare

* *Bu basit gerçek, teorik ekonomi tarafından uzun süreden beri saptanmıştır. Tarımda kapitalizmin gelişimini doğrudan doğruya "endüstriyel sermaye için iç pazar" yaratan bir süreç olarak tanımlamış olan Marx'tan ("Das Kapital", I. Cilt, Halk baskısı, s. 676, 24. Bölüm 5. Madde) tamamen bir kenara bırakıp Adam Smith'e atıfta bulunuyoruz. "Ulusların Zenginliği" adlı eserin birinci kitabının 11. Bölümünde ve üçüncü kitabının 4. Bölümünde o, kapitalist tarımın en önemli gelişme özelliklerine dikkat çekti ve bu süreçle kentlerin büyümesi ve endüstrinin gelişmesi süreci arasındaki paralelliği vurguladı.*

görmüyorlar. Bütün Zemstvo istatistiki derlemeleri ekim alanının genişlediğini saptıyor" *(s. 128).*

Gördüğümüz gibi N.-on, hiçbir yerde ve hiçbir zaman varolmamış, hiçbir ekonomi teorisyeninin düşünemeyeceği çok özel bir kapitalizm tanıyor. N.-on'un kapitalizmi, nüfusu tarımdan endüstriye sürmüyor, kırsal nüfusu birbirine zıt sınıflara bölmüyor. Tam tersine. Kapitalizm endüstrideki işçileri "serbest bırakıyor", ve "bunlar"ın da toprağa yönelmekten başka çaresi kalmıyor, çünkü "köylülerimizin elinden toprak henüz alınmamıştır"!! Bütün kapitalist gelişim süreçlerini şiirsel bir düzensizlikle orijinal biçimde "yeniden gruplandıran" bu "teori"nin temelinde, tüm Narodniklere ortak olan ve daha önce ayrıntısıyla tahlil ettiğimiz alışılmış kaba yöntemler yatar: Köy burjuvazisinin ve kır proletaryasının birbirine karıştırılması, pazar için üretim yapan tarımın gelişiminin dikkate alınmaması, "halk içinde kök salan" "ev endüstrisi"nin "kapitalist" "fabrika endüstrisi"nden soyutlanmışlığı üzerine masalların uydurulması — endüstride kapitalizmin birbirini izleyen biçimlerinin ve çeşitli olgularının bir tahlili yerine, bütün bunlar geçer.

V — Kenar Bölgelerin Önemi — İç Pazar mı, Dış Pazar mı?

Birinci Bölüm'de, kapitalizm için dış pazar sorununu ürünün realizasyonu sorunuyla birbirine bağlayan teorinin yanlışlığı kanıtlandı *(s. 28 ve devamı)**. Kapitalizm için dış pazarın gerekliliği asla ürünün iç pazarda realize edilmesi olanaksızlığıyla değil, kapitalizmin aynı üretim süreçlerini eski boyutlarda ve değişmeyen koşullar altında (kapitalizm öncesi ekonomik düzenlerde mümkün olduğu gibi) tekrarlayacak durumda olmamasıyla, önceki ekonomik birimlerin eski, dar sınırlarının ötesine geçen üretimin sınırsız büyümesine kaçınılmaz olarak yol açmasıyla açıklanır. Kapitalizme özgü olan gelişmenin eşitsizliği sonucunda bir endüstri dalı diğerini geçer ve ekonomik ilişkilerin eski alanının sınırlarım aşmaya çalışır. Örneğin Reform sonrası dönemin başlangıcında tekstil endüstrisini ele alalım. Kapitalist

* *Bkz. "Bütün Eserler", III. Cilt.* — ***Alm. Red.***

açıdan oldukça üst düzeyde gelişmiş olarak (fabrikaya geçmeye başlama halindeki manifaktür), Merkezi Rusya pazarını tümüyle ele geçirdi. Fakat hızla yükselen fabrikalar artık pazarın eski boyutuyla yetinemezlerdi; Yeni Rusya'ya Volga'nın ötesinde Güney-Doğu bölgesine, Kuzey Kafkasya'ya, ayrıca Sibirya'ya vs. yerleşen yeni nüfus arasında daha uzakta bir pazar aradılar. Büyük fabrikaların, eski pazarların sınırlarını havaya uçurma çabasından kuşku duyulamaz. Bu, eskiden pazar olarak hizmet eden bölgelerde, daha büyük miktarda tekstil endüstrisi ürünlerinin tüketilemeyeceği anlamına mı gelir? Örneğin endüstriyel ve merkezi tarım illerinin daha büyük miktarda fabrika mamullerini kabul edemeyecek durumda olduğu anlamına mı gelir? Hayır! Köylülüğün çözülmesinin, pazar için üretim yapan tarımın büyümesinin ve endüstriyel nüfusun artışının bu eski bölgenin iç pazarını da genişletmekten hiçbir zaman vazgeçmediklerini ve şimdi de vazgeçmeyeceklerini biliyoruz. Ama iç pazarın bu genişlemesi sayısız nedenlerle (esas olarak, tarımsal kapitalizmin gelişimini engelleyen eski kurum ve kuruluşların korunmasıyla) geciktiriliyor ve tabii ki fabrikatörler, ulusal ekonominin diğer dalları, kapitalist gelişimleri içinde, tekstil endüstrisine yetişesiye dek beklemeyeceklerdir. Fabrikatörlerin pazara hemen gereksinimi vardır ve ulusal ekonominin diğer dallarının geriliği eski bölgedeki pazarı daraltıyorsa, o zaman onlar başka bölgelerde ya da başka ülkelerde ya da eski ülkenin kolonilerinde bir pazar arayacaklardır.

Fakat politik ekonominin anladığı anlamda bir koloni nedir? Marx'a göre bu kavramın temel özelliklerinin şunlar olduğuna daha yukarılarda işaret edildi: 1) Yerleşilmemiş, boş, yerleşecek olanların kolayca ulaşabileceği bölgelerin varlığı; 2) Kolonilere tarımsal ürünlerin seri üretiminde uzmanlaşma ve karşılığında "başka koşullar altında kendilerinin yapması gereken" endüstriyel hazır malları elde etme olanağı sağlayan, dünya ölçüsünde bir işbölümünün, bir dünya pazarının varlığı *(bkz. yukarıda, s.344, Dipnot, IV. Bölüm, § 2*)*. Reform'dan sonra yerleşilmiş olan Avrupa Rusyası'mn Güney ve Doğu

* *Bkz. "Bütün Eserler", III. Cilt.* — ***Alm. Red.***

kenar bölgelerinin, tam da yukarıda anlatılan özellikleri gösterdikleri ve iktisadi anlamda Avrupai merkezi Rusya için sömürge teşkil ettiklerinden daha önce sözedildi.* Bu kavram, örneğin Kafkasya gibi, diğer kenar bölgelere daha da çok uyar. Bu bölgenin ekonomik "fethi" politik fethinden önemli ölçüde geç gerçekleşti ve şimdi de tamamen kapanmış değil. Reformdan sonra bir yandan Kafkasya'nın yoğun bir kolonizasyonu**, satmak üzere buğday, tütün vs. üreten ve Rusya'dan kitleler halinde ücretli tarım işçisi getiren kolonistler tarafından toprağın (özellikle Kuzey Kafkasya'da) yaygın olarak işlenmesi gerçekleşti. Öte yandan, yüzyıllarca eski yerel ev endüstrileri bir kenara itildi; bunlar Moskova'nın ithal mallarının rekabetine yenildiler. Eski silah yapım sanatı Tula ve Belçika ürünlerine, yerel demir üretimi, ithal edilen Rus mallarının rekabetine yenildi, bakır, altın ve gümüş, kil, yağ ve soda, deri vs*** nin ev endüstrisinde işlenmesi de aynı şekilde; bütün bu ürünler, mamullerini Kafkasya'ya gönderen Rus fabrikaları tarafından daha ucuza imal ediliyordu. Gürcistan'da feodal egemenliğin tarihi içki alemleriyle birlikte yokolması sonucunda boynuzlardan kupa yapımı, Asya giysileri Avrupa giysileri tarafından bir kenara itildiğinden başlık üretimi de yenilmek zorunda kaldı, ilk kez satışa çıkan (ve böylece fıçı yapımını geliştiren) ve Rus pazarını fetheden yerel şarap için şarap tulumu ve testi üretimi de yenildi. Böylece Rus kapitalizmi Kafkasya'yı dünya meta dolaşımı içine soktu,

* *"...Sadece bunlar sayesinde, bu halkçı üretim biçimleri sayesinde ve onlara dayanarak, Rusya'nın bütün güneyi kolonileştirildi ve yerleşim sağlandı" (N.-on, "Taslaklar", s. 284). Bu "halkçı üretim biçimleri" kavramı ne kadar dikkate değer bir kapsayıcılığa ve içerik zenginliğine sahip! İstenen herşeyi kucaklıyor: pederşahi köylü tarımı, çalışarak ödeme, ilkel el sanatı, küçük meta üretimi ve aynı şekilde, yukarıda Taur ve Samara illeri üzerine verilere göre değerlendirdiğimiz köy topluluğu içinde o tipik kapitalist ilişkileri (II. Bölüm) vs.vs.*

** *Bkz. P. Semyonov'un "Vyestnik Finansov", 1897, No: 21'deki ve V. Mihailovski'nin "Novoye Slovo", Haziran 1897'deki makaleleri.*

*** *Bkz. K. Hatissov'un, "Ev Endüstrisi Üzerine Raporlar ve İncelemeler"in ikinci cildinde ve P. Ostryakov'un, "Ev Endüstrisi İçin Komisyon'un Çalışmaları"nın beşinci fasikülündeki makaleleri.*

onun yerel özelliklerini — eski pederşahi içe kapanıklığın kalıntılarını sildi, kendi fabrikaları için ***pazarını yarattı.*** Reform sonrası dönemin başlangıcında henüz seyrek yerleşilmiş ya da dünya ekonomisinin dışında, hatta tarihin dışında duran dağlıların yerleşik bulunduğu ülke, nafta sanayicilerinin, şarap tüccarlarının, büyük buğday ve tütün üreticilerinin ülkesine dönüştü ve Bay Kupon, gururlu dağlının şiirsel ulusal giysilerini elinden aldı ve ona Avrupalı bir uşağın üniformasını giydirdi (Gleb Uzpenski). Kafkasya'nın daha yoğun kolonileştirilmesi ve tarımsal nüfusun daha güçlü büyümesi süreciyle el ele (bu büyüme tarafından gizlenen), nüfusun tarımdan endüstriye çekilme süreci gerçekleşiyordu. Kafkasya'nın kentli nüfusu 1863 yılında 350 000 kişiden 1897 yılında yaklaşık 900 000 kişiye çıktı (1851'den 1897'ye dek Kafkasya'nın toplam nüfusu yüzde 95 artmıştır). Aynı şeyin gerek Orta Asya'da gerekse de Sibirya'da vs. gerçekleşmiş olduğunu ve hâlâ da gerçekleştiğini eklememize gerek yok.

Burada tabii ki şu soru ortaya çıkıyor: İç ve dış pazar arasındaki sınır aslında neredthough? Eğer devletin politik sınırları ele alınacak olursa, bu herhalde sorunun fazlasıyla mekanik bir çözümü olurdu — ve bir çözüm olur muydu acaba? Eğer Orta Asya iç ve İran dış pazarsa, o zaman Hiva ve Buhara nedir? Eğer Sibirya iç ve Çin dış pazarsa, o zaman Mançurya nereye dahildir? Bu tür sorular önemsizdir. Önemli olan, kapitalizmin güç alanını sürekli genişletmeksizin, yeni ülkelerin kolonizasyonu olmaksızın ve kapitalist olmayan eski ülkeleri dünya ekonomisinin girdabına çekmeksizin varolamayacağı ve gelişemeyeceğidir. Ve bu özellik kendisini Rusya'da Reform'dan sonra korkunç bir güçle gösterdi ve gösteriyor.

Demek ki kapitalizm için pazarın oluşum süreci iki yön ortaya seriyor: Kapitalizmin derinlemesine gelişimi, yani kapitalist tarımın ve kapitalist endüstrinin verili, belirli ve kapalı bir bölgede büyümeyi sürdürmesi, ve diğer yanda kapitalizmin genişlemesine gelişmesi, yani kapitalizmin güç alanının yeni bölgelere yayılması. Eldeki çalışmanın plânına göre kendimizi sürecin neredeyse yalnızca birinci yanıyla sınırlı tuttuk ve bu nedenle diğer yanının da olağanüstü ciddi öneme sahip olduğunu bu noktada vurgulamayı özellikle gerekli görüyoruz.

Kapitalizmin gelişimi bakış açısından kenar bölgelerin kolonizasyonu ve Rus bölgesinin yayılma sürecinin bir ölçüde tam incelenmesi özel bir çalışmayı gerektirecektir. Burada Rusya'nın diğer kapitalist ülkelere nazaran, kenar bölgelerde işgal edilmemiş ve kolonizasyona elverişli arazilerin bolluğundan dolayı durumunun özellikle iyi olduğunu belirtmekle yetinelim.* Asya Rusyası bir yana, Avrupa Rusyası'nda —muazzam uzaklıklar ve kötü ulaşım yolları sonucunda— ekonomik açıdan Merkezi Rusya'yla hala son derece zayıf bağlantı içinde bulunan kenar bölgeler vardır. Örneğin "Uzak Kuzey"i, Arhangelsk ilini alalım; sınırsız arazileri ve doğal zenginliklerinden henüz pek az yararlanılmaktadır. Oradaki ana ürünlerden biri, kereste, son zamana dek esas olarak İngiltere'ye gidiyordu. Yani bu açıdan Avrupa Rusyası'nın bu bölgesi, Rusya için iç pazar olmadan İngiltere için dış pazardı. Rus girişimciler tabii ki, İngilizleri kıskandılar ve şimdi Arhangelsk'e demiryolu yapımından sonra, "bölgenin çeşitli endüstri dallarında girişimci ruhunun ve girişimci faaliyetinin artacağı"nı önceden tahmin ettikleri için seviniyorlar.**

---

* *Metinde değinilen durumun başka bir yanı daha vardır. Kenar bölgelerin kolonizasyonuyla kapitalizmin, eski, çoktan yerleşilmiş bölgelerde derinlemesine gelişimi geciktiriliyor. Kapitalizme özgü ve ondan kaynaklanan çelişkilerin çözümü, enlemesine gelişmek kapitalizme kolay geldiği için, ileri tarihlere erteleniyor. En gelişmiş endüstri biçimleriyle örneğin yarı ortaçağ vari tarım biçimlerinin aynı anda varlığı kuşkusuz bir çelişki oluşturuyor. Eğer Rus kapitalizmi, Reform sonrası dönemin başlangıcında elde etmiş olduğu bölgenin sınırlarını hiçbir yerde genişletememiş olsaydı, o zaman kapitalist büyük endüstri ile tarımın eskimiş kurumları (köylünün toprağa bağlanması vs.) arasındaki bu çelişki, bu kurumların hızla tamamen ortadan kaldırılmasına, Rusya'da tarım kapitalizmi için yolun tamamen açılmasına yol açmak zorunda kalırdı. Fakat fabrikatörler için kolonileştirilmiş kenar bölgelerde bir pazar arama ve bulma olanağı ve köylüler için yeni bir toprağa yerleşme olanağı bu çelişkinin şiddetini zayıflatmakta ve çözümünü geciktirmektedir. Kapitalizmin büyümesinde* ***böylesi*** *bir gecikmenin, yakın gelecekte bir o denli daha güçlü ve geniş bir büyüme anlamına geldiği açıktır.*

** *"Üretici Güçler", XX, s. 12.*

VI— Kapitalizmin "Misyonu"

Son olarak, literatürde kapitalizmin "misyonu" sorunu olarak, yani Rusya'nın ekonomik gelişıninde kapitalizinin tarihsel rolü olarak bilinen sorun üzerine durmamız gerekiyor. Bu rolün ilerici karakterinin kabulü (objektif anlatımımızın her aşamasında ayrıntılı olarak göstermeye çalıştığımız gibi), bu ekonomik sistemin tarihsel geçiş karakterini ortaya çıkaran, kapitalizmin negatif ve karanlık yanlarının tümünün bilinmesiyle, kaçınılmaz olarak kapitalizmin yapısında bulunan derin ve çok yönlü toplumsal çelişkilerin tümünün bilinmesiyle tamamen bağdaşır. Meseleyi, sanki kapitalizmin tarihsel ilericiliğinin tanınması bir kapitalizmin savunuculuğuyla, savunucusuyla özdeşmiş gibi göstemeye güçleri oranında çalışan Narodnikler — tam da bu Narodnikler, köylülüğün ayrışmasını, tarımsal gelişimimizin kapitalist karakterini, toprak payına sahip kırsal ve endüstriyel bir ücretli işçi sınıfının oluşumunu örtbas ederek ve göklere çıkarılan "ev endüstrisi"nde kapitalizmin en ilkel ve en kötü biçimlerinin egemenliğini saklayarak, Rus kapitalizminin en derin çelişkilerini küçümseme (bazen de gizleme) suçunu işliyorlar.

Kapitalizmin ilerici tarihsel rolü iki kısa cümleyle özetlenebilir: Toplumsal emeğin üretici güçlerinin artışı ve toplumsallaştırılması. Ama bu iki şey, çeşitli alanlarda biçimlerde ortaya çıkar.

Toplumsal emeğin üretici güçlerinin gelişimi, en belirgin şekliyle, ilk kez makineli büyük endüstri döneminde gözlemlenir. Elle çalışma ve hiç plânsız ve olağanüstü yavaş ilerleyen ilkel teknik, kapitalizmin bu en yüksek aşamasına dek kendini korudu. Reform sonrası dönem bu bakımdan, Rus tarihinin önceki bölümlerinden kesinlikle ayrılır. Kara saban ve döven, su değirmeni ve el dokuma tazgahı Rusya'sı, hızla demir saban ve harman dövme makinesi, buharlı değirmen ve mekanik dokuma tezgahı Rusyası'na dönüştü. Ulusal ekonominin kapitalist üretime tabi hiçbir dalı yoktur ki, aynı ölçüde eksiksiz bir teknik yeniden şekillenme gözlemlenmesin. Bu yeniden şekillenme süreci, kapitalizmin tüm doğası gereği, ancak bir dizi eşitsizlikler ve oransızlıklar altında gerçekleşebilir: Gelişme dönemleriyle kriz

dönemleri nöbetleşirler, bir endüstri dalının gelişimi başka bir endüstri dalının çöküşüne yol açar, tarımın ilerlemesi tarımın bu bölgede bir yanını o bölgede bir başka yanını sarar, ticaret ve endüstrinin büyümesi tarımın büyümesini geçer vs. Narodnik yazarların bir dizi hatası, böyle oransız, sıçramalı, risk dolu bir gelişmenin aslında gelişme olmadığını kanıtlama çabalarından kaynaklanır.*

Toplumsal üretici güçlerin kapitalizm tarafından geliştirilmesinin bir başka özelliği, üretim araçlarının (üretken tüketimin) artışının bireysel tüketim artışını çok geçmesidir: bu olayın gerek tarımda gerekse de endüstride nasıl ifadesini bulduğunu bir çok kez gösterdik. Bu özellik, kapitalist toplumda ürünün realizasyonunun genel yasalarından kaynaklanır ve bu toplumun antagonist doğasıyla tamamen uyum içindedir.**

---

* *"İngiltere'yi denizin dibine yollamayı ve onun yerini almayı başardığımız durumda bile, kapitalizmin daha da gelişmesinin bize ne getireceğine bakalım" (**N.-on**, "Taslaklar", s. 210). Dünya gereksiniminin üçte ikisini karşılayan İngiltere'nin ve Amerika'nın pamuk endüstrisinde, toplam olarak 600 000'in biraz üstünde kişi çalışmaktadır. "Yani, dünya pazarının önemli bir bölümünü ele geçirdiğimiz durumda bile,... kapitalizmin yine de, şimdi kesintisiz olarak işini elinden çaldığı bütün işgücü kitlesini sömürecek durumda olmadığı sonucu çıkıyor. Gerçekten de, aylarca işsiz oturan milyonlarca köylüyle karşılaştırıldığında, 600 000 İngiliz ve Amerikan işçisinin ne önemi vardır" (s. 211).*

"Bugüne dek tarih vardı, bundan sonra artık yok." Bugüne dek tekstil endüstrisinin gelişiminde her adıma, köylülüğün çözülmesi, pazar tarımının ve tarım kapitalizminin büyümesi, 'milyonlarca köylü'nün 'inşaat işlerine' ormancılık ve diğer tarımdışı ücretli işlere çekilmesi, halkın kenar bölgelere yığınlar halinde göçü ve bu kenar bölgelerin kapitalizm için bir pazara dönüşümü eşlik ediyordu. Ama bütün bunlar bugüne kadardı, şimdi artık bu sona ermiştir!'

** *Üretim araçlarının öneminin dikkate alınmaması ve "istatistik"in eleştirel olmayan bir şekilde ele alınması, **N.-on**'un hiçbir eleştiriye dayanamayacak olan şu iddiasına yolaçmıştır: "...imalat endüstrisi alanında bütün(!) kapitalist üretim en iyi durumda 400-500 milyon ruble tutarında yeni değer üretir" ("Taslaklar", s. 328). **N.-on** bu hesabı, bu tür verilerin "imalat endüstrisi alanında tüm kapitalist üretimi" kapsayıp kapsamadığını hesaba katmaksızın, yüzde üçlük vergi ve dolaysız vergi rakamlarına dayandırıyor. Bu da yetmiyor, kendi ifadesine göre madenciliği içine almayan veriler kul-*

Emeğin kapitalizm tarafından toplumsallaştırılması şu süreçlerde ortaya çıkar. Birincisi meta üretiminin büyümesi, küçük ekonomik birimlerin doğal ekonomiye özgü dağınıklaşmasını ortadan kaldırır ve küçük yerel pazarları büyük ulusal pazar halinde (ve sonra da dünya pazarı halinde) birleştirir. Kendi gereksinimi için üretim, tüm toplum için üretime dönüşür; ve kapitalizm ne kadar fazla gelişmişse, üretimin bu toplumsal karakteriyle mülk edinmenin bireysel karakteri arasındaki çelişki o kadar yoğunlaşır. İkincisi, kapitalizm dağınık üretimin yerine, gerek tarımda gerekse de endüstride üretimin o zamana dek görülmemiş bir yoğunlaşmasını koyar. Bu, kapitalizmin burada değerlendirilen özelliğinin en göze batıcı ve en açık etkisidir, ama asla tek etkisi değildir. Üçüncüsü, kapitalizm, önceki ekonomik sistemlerin ayrılmaz bir unsuru olan kişisel bağımlılık biçimlerini bir kenara iter. Bizde üreticinin kişisel bağımlılığı sadece tarımda değil, imalat endüstrisinde (serf kullanan"fabrikalar"), madencilik endüstrisinde, balıkçılıkta* vs'de varolmuş olduğundan (ve kısmen şimdi de varol-

---

*lanıyor ve hal böyleyken "yeni değerler"e sadece artı-değeri ve değişen sermayeyi katıyor. Teorisyenimiz bireysel tüketim maddeleri üreten endüstri dallarındaki değişmeyen sermayenin de, toplum için üretim araçları imal eden endüstri dallarının (madencilik, inşaat endüstrisi, ormancılık, demiryolları yapımı vs.) artı-değeri ve değişen sermayesiyle değiş tokuş edilen yeni bir değer oluşturduğunu unuttu. Eğer **N.-on** "fabrika işçileri"nin sayısını, imalat endüstrisinde kapitalist tarzda çalıştırılan işçilerin toplam sayısıyla karıştırmamış olsaydı, o zaman hesabının yanlışlığını kolayca farkedebilirdi.*

* *Örneğin Rus balıkçılığının ana merkezlerinden birinde, Murman kıyısında, "Pokrut" (balıkçılık yapmak için alet donatımıyla bağıntılı özel türde bir hizmet. —**Alm. Red.**), ekonomik ilişkilerin "çok eski" ve gerçekten "yüzyıllar içinde kutsanmış" bir biçimi olarak geçerliydi; bu biçim onyedinci yüzyılda artık tamamen şekillenmişti ve son zamana dek neredeyse hiç değişmeksizin kendini korudu. " 'Pokrut' bağımlılarının patronlarıyla ilişkisi sadece iş saatiyle sınırlı değildir: tersine, patronlarına ebedi bir ekonomik bağımlılık içinde bulunan 'Pokrut' bağımlılarının bütün yaşamını kapsar" (Rus Artelleri Üzerine Materyal Derlemesi", 2. Fasikül, St. Petersburg 1874, s. 33). Ne mutlu ki kapitalizm bu dalda da "kendi tarihsel geçmişine karşı küçümseyici bir tavır" sergiliyor. "Tekel...yerine, endüstrinin özgür ücretli işçilerle kapitalist bir örgütlenmesi geçiyor", "Üretici güçler" V., s. 2-4).*

duğundan), kapitalizmin bu bakımdan ilericiliği Rusya'da özellikle belirgin görülür. Bağımlı ya da borç köleliği içinde bulunan köylünün emeğiyle karşılaştırıldığında özgür ücretli işçinin emeği aslında ulusal ekonominin tüm alanlarında ilerici bir olayı temsil eder. Dördüncüsü, kapitalizm zorunlu olarak, eski toplumsal ekonomik sistemlerin gerektirmediği ve onların egemenliği altında kaydadeğer bir boyutta olanaksız olan nüfusun hareketliliğini yaratır. Beşincisi kapitalizm, tarımda çalışan nüfusu sürekli olarak azaltır (tarımda her zaman sosyo-ekonomik ilişkilerin en geri biçimleri egemendir), büyük endüstri merkezlerinin sayısını artırır. Altıncısı, kapitalist toplum nüfusun ilişki ve birleşme gereksinimini çoğaltır ve bu birleşmelere, eski zamanların birleşmeleriyle karşılaştırıldığında özel bir karakter kazandırır. Ortaçağ toplumunun dar, yerel, zümresel birliklerini havaya uçurarak, acımasız bir rekabet yaratarak kapitalizm aynı zamanda bütün toplumu, üretimde farklı konumlar alan kişilerin büyük gruplarına böler, ve her bir grup içinde birleşmeye büyük bir teşvik sağlar.* Yedincisi, eski ekonomik düzende kapitalizm tarafından gerçekleştirilen sözünü ettiğimiz bütün değişiklikler kaçınılmaz olarak nüfusun manevi çehresinde de bir değişikliğe yol açar. Ekonomik gelişmenin sıçramalı karakteri, üretim tarzlarının hızlı değişimi ve üretimin olağanüstü yoğunlaşması, kişisel bağımlılığın ve pederşahi ilişkilerin çok çeşitli biçimlerinin yıkılması, nüfusun hareketliliği, büyük endüstri merkezlerinin etkisi vs. — bütün bunlar üreticinin karakterinde de köklü değişikliklere yol açmak zorundadır ve Rus araştırmacılarının bu yönlü gözlemlerini daha önce sunma fırsatı bulduk.

Temsilcileriyle sürekli tartışmak zorunda kaldığımız Narodnik ekonomiye dönecek olursak, onlarla bizim aramızda varolan görüş ayrılıklarının nedenlerini şöyle özetleyebiliriz. Birincisi: Narodniklerin tam da Rus kapitalizminin gelişim seyri hakkında görüşlerini ve

* *Bkz. "İncelemeler", s. 91. Not 85 (Bkz."Bütün Eserler", II. Cilt, "Ekonomik Romantizmin Karakteristiğine İlişkin", II. Bölüm § 5, ilk 3. sayfa ve "Perm İlinde Tarımsal Ev Endüstrisinin 1894-95 Sayımı vs.", 3. Makale, 8. Bölüm, son sayfa. — **Alm. Red.***

aynı şekilde Rusya'da kapitalizmden önce gelen ekonomik düzen üzerine düşüncelerini, yalnızca kesinlikle yanlış olarak tanımlayabiliriz; burada bizim bakış açımızdan hareketle, Narodniklerin köylü ekonomisinin (gerek tarımsal gerekse de endüstriyel) yapısındaki kapitalist çelişkileri dikkate almamaları gerçeğine özel bir önem veriyoruz. Devamla Rus kapitalizminin gelişme temposunun yavaş mı yoksa hızlı mı nitelenmesi gerektiği sorusuna gelince, yanıt, bu gelişmenin neyle karşılaştırıldığına bağlıdır. Eğer Rusya'da kapitalizm öncesi dönem kapitalist dönemle karşılaştırılırsa (ve sorunun doğru yanıtlanması için tam da böyle bir karşılaştırma gereklidir), o zaman ulusal ekonominin kapitalizm altında gelişimi olağanüstü hızlı olarak nitelenmek zorundadır. Ancak gelişimin bu hızını, tekniğin ve kültürün modern düzeyinde genel olarak mümkün olan hızla karşılaştırdığımızda, o zaman Rus kapitalizminin gelişimini gerçekten yavaş olarak görmemiz gerekir. Başka türlüsü de olamaz, çünkü hiçbir kapitalist ülkede, kapitalizmle uyuşmayan, onun gelişimini geciktiren ve "kapitalizmden olduğu kadar aynı zamanda kapitalizmin yetersiz gelişiminden de çeken" üreticilerin durumunu ölçüsüz kötüleştiren eskimiş kurumlar bu kadar bol değildir. Nihayet Narodniklerle görüş ayrılıklarımızın belki de en köklü nedeni, sosyo-ekonomik olaylar üzerine temel anlayışın farklılığında yatar. Bu olayların incelenmesinde Narodnikler normal olarak şu ya da bu ahlak dersini çıkarırlar; üretime katılan çeşitli kişi gruplarında farklı yaşam biçimlerinin yaratıcılarını görmezler; farklı çıkarlara ve farklı tarihsel rollere sahip bu gruplar arasında karşılıklı ilişkilerin sonucu olarak sosyo-ekonomik ilişkilerin bütünlüğünü sunma görevini önlerine koymazlar.... Eğer bu satırların yazarı, sunduğu materyalle bu sorunların açıklığa kavuşmasına katkıda bulunmayı başarabildiyse, çabasını boşa harcanmamış olarak değerlendirebilir.

II

PROLETARYANIN HEGEMONYASI İÇİN MÜCADELE

"HALKIN DOSTLARI" KİMLERDİR VE SOSYAL-DEMOKRATLARA KARŞI NASIL MÜCADELE EDERLER?[7]

("Russkoye Bogatstvo" Dergisinin Marksistlere Karşı Makalesine Bir Yanıt)

I. BÖLÜM'DEN*

"Russkoye Bogatstvo" dergisi sosyal-demokratlara karşı kampanya açtı. Daha geçen yılın 10. sayısında, bu derginin önde gelenlerinden biri, Bay N. Mihailovski, "sözümona Marksistlerimize veya sosyal-demokratlar"a karşı bir "polemik" ilan etmişti. Bunun üzerine Bay S. Krivenko'nun makalesi: "Kültürel Eksantrikler Üzerine" *(Sayı 12)* ve Bay Mihailovski'nin: "Yazın ve Yaşam"ı *(Sayı 1 ve 2, "R.B.", 1894)* yayınlandı. Ekonomik gerçekliğimiz üzerine derginin kendi görüşleri en ayrıntılı olarak Bay S. Yujakov'un: "Rusya'nın Ekonomik Gelişiminin Sorunları" makalesinde *(Sayı 10 ve 12)* bulunabilir. Dergilerinde açıkça gerçek "Halkın Dostları"nın** düşünce ve taktiklerini savunma iddiasında bulunan bu baylar, sosyal-demokrasinin aleni düşmanlarındandırlar. Bu "Halkın Dostları"na, onların Marksizm eleştirisine, düşünce ve taktiklerine yakından bir göz atalım.

---

* *Burada, okurun konuya girişini sağlamak için, Lenin'in bütün broşürüne yönelik olan I. Bölüm'ün sadece birinci paragrafı basılmıştır. —**Alm.Red.***

** *Narodnikler 19. yüzyılın 90'lı yıllarında legal yazında kendilerine "Halkın Dostları" diyorlardı. —**Alm. Red.***

III. BÖLÜM'DEN

Şimdi, öyle anlaşılıyor ki teorik görüşleriyle fazlasıyla ilgilendiğimiz "Halkın Dostları"nın politik programına geçelim. Hangi önlemlerle "yangını söndürmek" istiyorlar? Sosyal-demokratlar tarafından gösterilen çare güya doğru değilse, kendileri çareyi nerede görüyorlar?

> "Köylü Bankası'nın reorganizasyonu" —diye yazıyor Bay Yujakov "Tarım Bakanlığı" makalesinde *("Russkoye Bogatstvo"nun 10. sayısı)* —"bir kolonizasyon idaresinin kurulması, devlet arazilerinin halk iktisadının yararına kiraya verilmesinin düzenlenmesi... toprak kiralama sorununun ele alınması ve düzenlenmesi— halk iktisadının restorasyonunun ve onun oluşum halindeki plütokrasinin [zenginler egemenliği — ÇN] ekonomik tecavüzünden (metinde aynen böyle!) korunmasının programı budur."

Ve "Ekonomik Gelişimin Sorunları" makalesinde, "halk iktisadının restorasyonu"nun bu programına, şu "ilk, ama gerekli adımlar" eklenir:

> "Bugün köy topluluğunun içine düştüğü her türlü engelin ortadan kaldırılması; vesayetten kurtarılması, ortak ekime geçiş (tarımsal zanaatın toplumsallaştırılması) ve topraktan kazanılan hammaddelerin köy topluluğu tarafından işlenmesinin geliştirilmesi."

Ve Bay Krivenko ile Bay Karişev şunu ekliyorlar:

> "Ucuz kredi, artel biçiminde iktisat, sürümün garantilenmesi, girişimci kârı olmaksızın edebilme olanağı (bu konu üzerinde daha aşağıda duracağız), ucuz motorların ve başka teknik iyileştirmelerin icadı" son olarak —" müzeler (sergi sarayları), depolar, komisyoncu büroları."

Bu programa iyice bakıldığında, bu bayların tümüyle ve bütünüyle mevcut toplumun zemini (yani bilincinde olmaksızın kapitalist koşulların zemini) üzerinde durdukları ve bütün ilerlemelerin —ucuz kredi, tekniğin iyileştirilmesi, bankalar, vs.— sadece burjuvaziyi güçlendirmeye ve teşvik etmeye yarayacağını kavramadan, bu toplumu yamayarak ve onararak meseleyi halletmek istedikleri anlaşılacaktır.

Mevcut koşulların zemini üzerinde hiçbir reformun yarar getiremeyeceğini, ne kredilerin, ne göçlerin, ne vergi reformunun ne de bütün toprağın köylülerin eline geçmesinin önemli bir değişiklik sağlamayacağını, tersine bunların, bugün gereksiz "vesayet", serflik vergilerinin kalıntıları, köylülerin toprağa bağlanmasıyla vs. geciktirilen kapitalist iktisadı güçlendirmek ve geliştirmek zorunda olduğunu söyleyen N.-on tabii ki tamamen haklıdır — ve bu, "Halkın Dostları"nın protesto etmeden geçemedikleri N.-on'un en değerli iddialarından biridir. "Kredinin yaygın bir gelişimini isteyen, Prens Vassilçikov (düşünceleri itibariyle kuşkusuz bir "Halkın Dostu"dur) türünden iktisatçılar"— diye yazıyor. N.-on "liberal", yani burjuva iktisatçılarla aynı şeyi istiyorlar, "kapitalist ilişkilerin gelişmesini ve sağlamlaşmasını amaçlıyorlar". Üretim ilişkilerimizin ("köylülük" içinde olduğu kadar diğer tabakalarda da) antagonizmasını kavramıyorlar ve bu antagonizmanın yolunu açmaya çalışmak, bu antagonizma sonucunda köleleştirilenlere doğrudan katılmak ve mücadele için başkaldırmalarına yardımcı olmaya çalışmak yerine herkese göre düşünülmüş ve uzlaşma ve birleşmeyi amaçlayan önlemler aracılığıyla mücadeleyi sona erdirmeyi düşlüyorlar. Bütün bu araçların nasıl bir sonuç doğurabileceğini anlamak zor değil: bütün bu kredilerden*, iyileştirmelerden, bankalardan ve benzeri "ilerlemeler"den yalnızca, doğru dürüst, istikrarlı bir iktisatta belli "tasarruflara" sahip olanların, yani çok önemsiz bir azınlığın, küçük-burjuvazinin temsilcilerinin yararlanabileceğine inanmak için, yukarıda farklılaşmaya** ilişkin sunu-

---

* *Bu düşünce —halk iktisadının, yani küçük üreticilerin iktisatlarının, kapitalist ilişkilerin varlığında (ve bunun varlığını, gördüğümüz gibi, "Halkın Dostları" artık reddedemiyorlar) kredilerle desteklenmesi— teorik politik ekonominin abc'sinin bilinmediğini ele veren bu anlamsız düşünce, iki koltukta birden oturmaya çalışan bu bayların teorilerinin ne kadar mantıksız olduğunu tüm açıklığıyla gösteriyor.*

** *Lenin bu örnekleri, bu çalışmanın eldeki baskıya alınmamış olan bölümlerinde sunuyor. Bkz. Bütün Eserler, Cilt I, "Köylülük İçinde Farklılaşma (Tabakaların Oluşumu) Üzerine"; ayrıca bkz. eldeki ciltte "19. Yüzyılın Sonunda Rusya'da Tarım Sorunu" makalesi, s. 3-80.* ***—Alm. Red.***

lan örnekleri anımsamak yeter. Ve köylü bankası ve diğer benzeri kurumlar nasıl reorganize edilirse edilsin, bu, nüfusun çoğunluğunun mülksüzleştirilmiş olduğu ve hâlâ da mülksüzleştirildiği ve doğru dürüst bir iktisat yürütmek bir yana kendisini besleyecek olanaklara bile sahip olmadığı temel ve başlıca gerçeğinde hiçbir şey değiştirmez.

Aynı şey "arteller" ve "ortak ekim" konusunda da söylenmelidir. Bay Yujakov sonuncusunu "tarımsal zanaatin toplumsallaştırılması" olarak tanımlıyor. Elbette bu yalnızca garipsenebilir, çünkü toplumsallaştırma için üretimin herhangi bir köycüğün sınırları içinde örgütlenmesi yetmez, bunun için üretim araçlarını tekelleştirmiş olan ve Rusya'nın toplumsal iktisadını yönlendiren "köpek balıkları"nın mülksüzleştirilmesi gerekir ve bunun için içi boş küçük-burjuva morali değil, mücadele, mücadele ve yine mücadele gereklidir.

İşte bu yüzden onların bu tür önlemleri, şefkatli bir burjuvazinin hayırseverliğine bağlı yumuşak liberal yarım önlemlere dönüşür ve sömürülenleri mücadeleden uzaklaştırarak, genelde kapitalist ilişkiler temelinde sefil ve istikrarsız olması gereken tek tek kişilerin durumundaki olası iyileşmelerin sağladığı yarardan daha çok zarar getirir. Rus yaşamındaki antagonizmanın örtbas edilmesinin bu baylarda nasıl utanmazca bir dereceye ulaştığı —tabii ki bu, gerçek mücadeleyi sona erdirmek için en iyi niyetlerle, yani cehenneme giden yolları döşeyen o niyetlerle yapılmaktadır— Bay Krivenko'nun şu değerlendirmesinde görülüyor:

> "Aydınlar fabrikatörlerin girişimlerini yönetiyorlar, halk endüstrisini de yönetebilirler."

Bütün felsefeleri, mücadelenin ve sömürünün olduğu, ama eğer... eğer sömürücüler olmasaydı bunun da olması "gerekmeyeceği" üzerine sızlanmaya çıkıyor. Yazar anlamsız tumturaklı sözleriyle aslında ne söylemek istiyordu. Rus üniversitelerinin ve başka öğrenim kurumlarının, her yıl sadece, kendilerini besleyecek birini arayan türde "aydınlar"(??) yetiştirdiği yadsınabilir mi? Rusya'da bu "aydınlar"ın geçimi için gerekli kaynakların şu anda sadece burjuva

azınlığın elinde olduğu yadsınabilir mi? Rusya'da burjuva aydınlar, "Halkın Dostları"nın onlara, burjuvaziye hizmet etmelerinin "gerekmediği"ni söylemeleriyle ortadan kaybolur mu? Evet, onlar burjuva olmasalardı, bu "gerekmezdi". "Eğer" Rusya'da burjuvazi ve kapitalizm olmasaydı, onların da burjuva olması "gerekmezdi"! Ve yaşamları boyunca bu tür "eğer" ve "fakat"larla işin içinden sıyrılan kişiler vardır! Ayrıca bu baylar sadece kapitalizme tayin edici bir önem biçmekten kaçınmakla kalmıyor, genel olarak kapitalizmde kötü bir şey görmek de istemiyorlar. Eğer bazı "kusurlar" ortadan kaldırılırsa, o zaman belki de kapitalizm altında işleri hiç de kötü gitmeyecektir. Bay Krivenko'nun şu açıklamasını dinleyin hele:

> "Kapitalist üretim ve zanaatların kapitalizasyonu asla, imalat endüstrisinin içinden geçerek halktan sadece uzaklaşabileceği kapılar oluşturmazlar. Elbette uzaklaşabilir, ama halkın yaşamının içine de girebilir ve tarıma ve madenciliğe daha da yakınlaşabilir. Burada bazı kombinezonlar mümkündür ve gerek başka gerekse de aynı kapılar bu amaca hizmet edebilir". *(s. 161)*

Bay Krivenko, Bay Mihailovski'yle karşılaştırıldığında bazı çok iyi niteliklere sahiptir. Örneğin açıklık ve dobra dobralık. Bay Mihailovski'nin konuya değinmeksizin parlak ve ustaca laflarla sayfalar doldurup meselenin etrafından döneceği yerde, nesnel yönelimli ve pratik Bay Krivenko sözünü sakınmıyor ve vicdanı kabarmaksızın görüşlerinin bütün saçmalıklarını okuyucunun önüne seriyor. Bakınız hele: "Kapitalizm halkın yaşamının içine girebilir". Yani kapitalizm emekçiyi üretim araçlarından ayırmadan da mümkündür! Bu gerçekten harika; şimdi hiç olmazsa, "Halkın Dostları"nın ne istediklerini tüm açıklığıyla gözümüzde canlandırabiliyoruz. Kapitalizmin olmadığı bir meta iktisadı, mülksüzleştirme ve sömürünün olmadığı bir kapitalizm, insancıl büyük toprak sahiplerinin ve liberal memurların koruması altında barış içinde bitkisel bir yaşam sürdüren sadece bir küçükburjuvazinin bulunduğu bir kapitalizm istiyorlar. Ve Rusya'yı bahtiyar etmeye niyetlenen bir bakanlık bürokratının ciddi yüz ifadesiyle, kurtların karnının doyduğu, kuzulara ise dokunulmadığı kombinezonlar yapmaya girişiyorlar. Bu kombinezonların karakteri üzerine bir fikir

edinebilmek için, aynı yazarın 12. sayıdaki* makalesine ("Kültürel Eksantrikler Üzerine") dönmemiz gerekmektedir:

> "Endüstrinin devlet ve artel biçimi" —diye hüküm yürütüyor, "pratik ekonomik sorunları çözmek" için kendisini salâhiyettar sanan Bay Krivenko— "asla, verili durumda önerilebilecek herşeyi temsil etmiyor. Örneğin şöyle bir kombinasyon da mümkündür".

Ve devamla, (100 Ruble'yi aşmayan) küçük hisse senetleri olan bir anonim şirket biçiminde Don bölgesinden teknik olarak yararlanma projesiyle birlikte bir teknisyenin nasıl "Russkoye Bogatstvo" yazı kuruluna geldiği anlatılıyor. Proje sahibine, projeyi örneğin şöyle değiştirmesi öneriliyor:

> "... hisse senetleri özel kişilere değil, köy topluluklarına ait olsun, nüfusun girişimlerde çalışan bölümü normal ücret alsın, bu arada, köy toplulukları bu nüfusun toprakla bağını garanti etsin".

Nasıl bir idari deha, değil mi! Kapitalizm nasıl dokunaklı bir basitlikle ve kolaylıkla halk yaşamının içine sokuluyor ve zararlı sonuçları ortadan kaldırılıyor! Yapılması gereken tek şey, köydeki zenginlerin, köy topluluğu aracılığıyla hisse senedi satın almalarını** ve toprakla

* *"Russkoye Bogatstvo" dergisi.* ***—Alm. Red.***

** *Yazarın koyduğu, hisse senetlerinin köy topluluklarına ait olacağı koşuluna rağmen —ben hisse senetlerinin zenginler tarafından satın alınmasından söz ediyorum, çünkü o hisselerin para karşılığında satın alınmasından söz ediyor ve buna da sadece zenginler sahip. Bu yüzden, meselenin köy topluluğu aracılığıyla olup olmaması hiçbir şeyi değiştirmez— ödeyebilecek olanlar yalnızca zenginlerdir, tıpkı toprağın topluluk tarafından satın alınması ya da kiralanmasının, bu toprağın zenginler tarafından tekelleştirilmesini hiçbir biçimde ortadan kaldırmaması gibi. Ayrıca kârı (temettüyü) da keza ödeyenin alması gerekir — aksi halde hisse senedi hisse senedi olmayacaktır. Ve ben yazarın önerisini, kârın belirli bir bölümünün "işçilerin toprakla bağını garantilemek" için ayrılacağı anlamında anlıyorum. Ancak yazar bunu kastetmeyip (oysa sözlerinden kaçınılmaz olarak bu çıkmaktadır), zenginlerin kâr payı elde etmeksizin hisse senetlerine para ödeyeceklerini zannediyorsa, o zaman projesinin anlamı çok basit bir biçimde, mülk sahiplerinin mülksüzlerle paylaşması gerektiği anlamına gelir. Bu, sineklerin kökünü kurutma çaresi olarak sunulan şu anekdota benziyor: sinekleri yakalayıp bir kabın içine sokun, hemen öleceklerdir.*

bağı —bu topraktan geçinme olanağı sunmayan (aksi takdirde "normal ücret" karşılığında çalışmayı kim isterdi?), ama insanı belirli bir yere bağlamak, onu oradaki kapitalist girişimin kölesi haline getirmek ve patronunu değiştirme olanağını elinden almak için yeterli olan bir "bağ"dır bu— garantilenen "nüfusun bir bölümünün" çalıştığı işletmenin gelirini elde etmelerini sağlamaktır. Haklı olarak bir patrondan, bir kapitalistten sözediyorum, çünkü emekçiye ücret ödeyen biri başka türlü tanımlanamaz.

Üzerinde durmayı açıkça hiç haketmeyen böylesi bir saçmalığın üzerinde uzun uzun durduğum için, belki de okurlar beni suçluyordur. Ama izninizle! Saçmalık olmasına rağmen, incelenmesi yararlı ve gerekli olan bir saçmalıktır bu, çünkü Rusya'nın gerçek sosyo-ekonomik ilişkilerini yansıtır ve dolayısıyla bizde sosyal-demokratların daha uzun süre hesaba katmaları gereken en yaygın sosyal düşünceler arasındadır. Mesele Rusya'da angarya ekonomisinden, feodal üretim tarzından kapitalist üretim tarzına geçişin, geçimini toprağından sağlayacak ve ***büyük toprak sahibi yararına vergileri ödeyecek (bu vergileri hâlâ ödemektedir)*** durumda olmadığı için köylünün "yan gelirler"de çare aramaya zorlandığı, emekçiler için böylesi bir durum yaratmış olmasından ve bugün de hâlâ yaratmasından ibarettir. Bu yan gelirler başlangıçta, eski zamanlarda, ya bağımsız bir zanaat (örneğin arabacılık), ya da bağımsız olmayan, ama zanaatın son derece zayıf gelişimi sonucunda nispeten iyi para ödenen iş karakterini taşıyordu. Bu durum, bugünkü durumla karşılaştırıldığında köylülüğe belirli bir refah; yüzbinlerce soylu polis şefinin ve Rus toprağının oluşum halindeki toptan alıcılarının burjuvazinin himayesi altında barış içinde öylece yaşayıp giden serf bir halkın refahını sağlıyordu.

Ve şimdi "Halkın Dostları", onun karanlık yanlarını kestirmeden atlayarak bu sistemi idealize ediyorlar. Onu düşlüyorlar —"düşlüyorlar", çünkü gerçekte o artık çoktandır varlık sürdürmüyor, çünkü çiftçilikle uğraşan köylülüğün kitlesel ölçüde mülksüzleştirilmesine yolaçmış ve sunulan "kol emeği"nin fazlalığı sayesinde eski "kazançları" sınırsız sömürüye dönüştürmüş olan kapitalizm tarafından çoktan yok edilmiştir.

Küçük-burjuva şövalyelerimiz tam da köylülerin toprakla "bağı"nın korunmasını istiyorlar, ama bu bağı olanaksız hale getiren meta iktisadı ve kapitalizm tarafından yıkılmış olan, bu bağın tek güvencesi serfliği istemiyorlar. Köylülüğü topraktan koparmayan, —pazar için çalışmada— rekabet üretmeyen, ***sermaye*** yaratmayan ve nüfusun büyük kütlesini ona tabi kılmayan yan gelirler istiyorlar. Sosyolojideki sübjektif yönteme* bağlı kalarak, her yerden iyi olanı "almak" istiyorlar; ancak gerçekte bu çocuksu istek sadece, gerçekliği görmezlikten gelen gerici düşlere, yeni koşulların gerçekten ilerici, devrimci yanlarını kavrama ve değerlendirme yeteneksizliğine, ve eski yarı-serflik, yarı-özgür emek koşullarının, sömürü ve baskının bütün dehşetiyle dolu olan ve hiçbir çıkış yolu sunmayan koşulların ebedileştirilmesi için önlemlere sempati duymaya yol açıyor.

"Halkın Dostları"nı gericiler arasında sayan bu açıklamanın doğruluğunu ispatlamak için iki örneğe dayanıyorum.

Moskova Zemstvo istatistiğinde, Bayan K. adında bir kişinin (Podolsk kazasında) iktisadının anlatımını okuyabiliriz, (anlatım değil iktisat) gerek Moskovalı istatistikçileri, gerekse de, eğer belleğim beni yanıltmıyorsa, Bay V.V.'yi (anımsanacağı gibi kendisi bir dergide bu konuda bir makale yazmıştı) hayran bıraktı.

Bayan K.'nın bu çok ünlü iktisadı Bay V. Orlov'a, "köylü iktisadının doğru düzgün bir durumda olduğu yerlerde özel toprak sahiplerinin iktisadının da daha iyi işletildiği" iddiasının doğruluğunu "pratik temelinde ikna edici bir biçimde doğrulayan bir olgu olarak" hizmet ediyor. Bay Orlov'un bu bayanın çiftliği üzerine anlatımından, kadının iktisadı, kışlık ödünç un ve başka şeyler karşılığında çiftlik sahibesinin toprağını işleyen yerel köylülerin emeğiyle yürüttüğü anlaşılıyor, bu arada çiftlik sahibesi köylülere karşı olağanüstü şefkatli davranıyor ve onlara yardımcı oluyor, öyle ki bunlar şimdi yörede, ekmekleri "neredeyse yeni hasada dek yeten (önceden Noel gününe dek bile yetmiyordu), en iyi durumdaki köylülerdendir"

* *"Sosyolojinin sübjektif yöntemi üzerine bkz. eldeki baskının II. Cild'i. — **Alm. Red.***

N. Kablukov *(Cilt V, s. 175)* ve V. Orlov'un *(Cilt II, s. 55-59 v.d.)* varsaydığı gibi, "böylesi bir durumun köylülerle toprak sahiplerinin çıkarlarının zıtlığını" dışlayıp dışlamadığı sorusunun sorulması gerekiyor. Besbelli ki dışlamıyor, çünkü Bayan K. köylülerinin emeğinden yaşıyor. Dolayısıyla sömürü asla ortadan kalkmış değildir. Sömürülene karşı iyi bir tavır nedeniyle sömürüyü görmeme, Bayan K.'da mazur görülebilir; fakat bu örnek hakkında hayranlığa kapılıp tümüyle, kapitalistle işçiler arasında iyi ilişkileri öven, fabrikatörün işçilerle ilgilendiği, onlar için tüketim mağazaları, konutlar vs. kurduğu örnekleri hayranlıkla yansıtan Batı'daki filantropların düzeyine düşen bir iktisatçı ve istatistikçide asla affedilmez. Bu tür "olgular"ın varlığından (ve dolayısıyla "olanağı"ndan) çıkar çelişkisinin yokluğu sonucuna varmak, ağaçlardan ormanı görmemek anlamına gelir. Bu *birincisi.*

İkinci olarak ise Bay Orlov'un anlatımından, Bayan K.'nın köylülerinin "mükemmel hasat sayesinde (çiftlik sahibesi onlara iyi tohumluk vermiştir) davar sahibi oldukları"nı ve "doğru dürüst" bir iktisat yürüttüklerini görüyoruz. Bu "doğru dürüst" çiftçilerin yalnız "neredeyse" değil, tümüyle doğru dürüst çiftçiler olduklarını düşünün: ekmek sadece "neredeyse" yeni hasata dek ve sadece "çoğunluğa" değil, herkese ve tamamen yetiyor. Bu köylülerin yeterince toprağa, bugün sahip olmadıkları (doğru dürüst çiftliğe bakın!) ve Bayan K.'dan çalışarak ödeme karşılığında kiraladıkları "ağıla ve otlağa" sahip olduklarını düşünün. Bay Orlov o zaman —yani köylü iktisadının gerçekten doğru dürüst olduğu durumda—, bu köylülerin Bayan K.'nın çiftliğindeki bütün işleri "bugün yaptıkları gibi" özenle, zamanında ve hızla gerçekleştireceklerine gerçekten inanıyor mu? Yoksa bu doğru dürüst köylüleri böylesine anaçca sömüren iyi hanım karşısında minnettarlık belki de, otlakları ve ağılları olmadan edemeyen köylülerin şu anki durumunun çaresizliğinden daha az güçlü olmayan bir dürtü mü olacaktır?

"Halkın Dostları"nın düşüncelerinin özünde işte bu olduğu açıktır: küçük-burjuvazinin gerçek ideologları olarak sömürünün ortadan kaldırılmasını değil, yumuşatılmasını istiyorlar, mücadele değil,

uzlaşma istiyorlar. Ona dayanarak daryürekli sosyal-demokratlara karşı o kadar şiddetle ateş püskürdükleri büyük idealleri, büyük toprak sahipleri ve kapitalistler kendilerine adil davranırsa, büyük toprak sahiplerine ve kapitalistlere karşı "görevleri"ni yerine getiren "doğru dürüst" bir köylülüğün ötesine geçmiyor.

Bir başka örnek. Bay Yujakov, "Rusya'da Halkın Toprak Mülkiyetinin Normları" *("Russkaya Myssl", 1885, No: 9)* adlı oldukça ünlü makalesinde, "halkın" toprak mülkiyetinin —bu, liberallerimizin terminolojisinde kapitalizmi ve sömürüyü dışlayan bir toprak mülkiyetidir— hangi boyutlara sahip olması gerektiği üzerine görüşlerini açıklamıştır. Şimdi Bay Krivenko'nun meseleyi kusursuz biçimde açıklamasından sonra, onun da aynı şekilde "kapitalizmi halkın yaşamına sokma" bakış açısından hareket ettiğini biliyoruz. "Halkın minimum toprak mülkiyeti olarak, "tahıl gereksinimini ve ödemeleri"* karşılayacak toprak paylarını aldı, gerisi ise "yan gelirler"le elde edilebilecekti... Başka bir deyişle, köylünün toprakla bağını korumakla çifte bir sömürüye tabi olacağı bir durumla doğrudan uzlaştı: bir kez pay toprağı temelinde büyük toprak sahibi tarafından ve bir kez "gelir" yoluyla kapitalist tarafından. Çifte sömürüye tabi tutulan ve bu arada zorunlu olarak bir ürkekleşme ve eziklik durumu üretmek zorunda olan ve sadece zafere değil, sömürülen sınıfın mücadelesine dair her türlü umudu da elinden alan yaşam koşulları içinde bulunan küçük üreticilerin bu durumu —bu yarı-ortaçağ durumu, "Halkın Dostları"nın ufkunun ve ideallerinin nec plus ultra**sıdır. Ve-şimdi, Reform'dan bu yana Rusya'nın bütün tarihi boyunca kapita-

* *Bu giderle köylü bütçesinin diğer bölümü arasındaki oranı göstermek için, Ostrogojsk bölgesi üzerine aynı 24 bütçeye atıfta bulunuyorum. Aile başına ortalama giderler 495 ruble 39 kopek tutuyor. (Aynî ve nakdî giderler birlikte). Buradan 109 ruble 10 kopek hayvan bakımına, 135 ruble 80 kopek bitkisel gıda maddeleri ve vergilere, 49 kopek başka giderlere, bitkisel olmayan gıda maddeleri, giyim, envanter, kira, vs.'ye düşüyor. Bay Yujakov hayvanların bakımını ot biçme ve kullanılan diğer arazilerin masraflarına dahil ediyor.*

** *Doruk noktası. —* ***Alm. Red.***

lizmin büyük bir hızla geliştiği, eski Rusya'nın bu dayanağını —pederşahi, yarı-serf köylülüğü— kökünden koparıp atmaya, onu ortaçağ ilişkilerinin, yarı-feodal ilişkilerin içinden çekip çıkarmaya —onu uzun süreden beri oturulan yerleri terketmeye ve iş arayarak bütün Rusya'yı dolaşmaya zorlayarak, yerel "işveren" tarafından köleleştirilmelerine son vererek ve ilgili bireyin soyulmasının değil, genel olarak sömürünün, sınıf sömürüsünün temelinin nerede yattığını göstererek— onu ortaçağ ilişkilerinin, yarı-feodal ilişkilerin içinden çekip çıkarmaya, yeni, salt kapitalist ilişkiler içine sokmaya başladığı, kapitalizmin, geri kalan ürkütülmüş ve hayvan durumuna sokulmuş köylü nüfusu yığın halinde, gittikçe karmaşıklaşan bir toplumsal-politik yaşamın içine çekmeye başladığı noktada, —bu noktada şövalyelerimiz dayanakların yıkılışı ve çöküşü üzerine feryat figan kopardılar. Ve bugün de, eski iyi günlerin ardından sızlanmayı ve iç geçirmeyi sürdürüyorlar, oysa bu yeni yaşam sisteminin devrimci yanını görmemek için, kapitalizmin eski sömürü rejimiyle hiçbir bağı bulunmayan ve ona karşı mücadele olanağına sahip olan yeni bir sosyal gücü nasıl ürettiğini görmemek için, öyle anlaşılıyor ki, bugün kör olmak gerekiyor.

Fakat "Halkın Dostları"nda, mevcut düzende herhangi bir temelden değişiklik isteğinin izi bile farkedilmiyor. Verili temel üzerinde liberal önlemlerle tamamen yetiniyorlar ve Bay Krivenko, bu tür önlemleri icat etme alanında vatansever bir Pompadour*'un gerçek idari yeteneklerini sergiliyor.

> "Genel olarak bu sorun" —diye yargıda bulunuyor "halk endüstrimizin" "ayrıntılı bir incelemesi ve temelden reorganizasyonu" gerekliliği hakkında— "özel bir değerlendirmeyi ve üretim dallarının, halkın yaşamına uyum sağlamış olanlarla (metinde aynen böyle!!), uygulanmasında ciddi zorluklarla karşılaşılan üretim gruplarına ayrılmasını gerektirir".

Bu tür bir gruplara ayırmanın örneğini bize aynı Bay Krivenko sunuyor; kapitalistleşmeyecek zanaatlar, kapitalistleşmenin çoktan

* *Rus mizahçısı Şçedrin'in (Saltikov) bir öyküsünden tip: kibirli, aptalca dikkafalı bir idareci. —**Alm.Red.***

gerçekleştiği zanaatlar ve "büyük endüstriye karşı varolma mücadelesi" verebilecek zanaatlar.

"Birinci durumda" —diye karar veriyor yönetici,— "küçük üretim özgürce varolabilir" —dalgalanmaları küçük üreticileri burjuvazi ve proletaryaya bölen pazardan bağımsız olabilir mi? Yerel pazarların genişlemesinden ve bunların büyük bir pazar halinde toplanmasından bağımsız? Tekniğin ilerlemesinden bağımsız? Yoksa tekniğin bu ilerlemesi belki —meta ekonomisi altında— kapitalist nitelikte olmayabilir mi? Bu durumda yazar, "üretimin büyük ölçekte de örgütlenmesi"ni talep ediyor:

> "Burada artık üretimin büyük ölçekte de örgütlenmesinin, ana sermaye ve döner sermayenin, makinelerin vs." —diye yazıyor— "ya da, bu koşulların başka herhangi bir şeyle: ucuz krediyle, gereksiz aracılığın ortadan kaldırılmasıyla, iktisadın artel biçimiyle, girişimci kârı olmaksızın edebilme olanağıyla, sürümün garantilenmesiyle, ucuz motorların ve başka teknik iyileştirmelerin icadıyla ya da nihayet başka avantajlarla telafi edildiğinde ücretlerin bir miktar azaltılmasıyla dengelenmesinin gerekli olduğu açıktır."

Sözde büyük idealleri pratikte ise şabloncu liberalizmleriyle "Halkın Dostları"nın karakteristiğine ilişkin son derece karakteristik bir değerlendirme. Görüldüğü gibi filozofumuz, girişimci kârı olmadan edebilme olanağından ve büyük iktisadın örgütlenmesinden başlıyor, ne daha az ne daha çok. Mükemmel: Sosyal-demokratların istediği de tam budur. Fakat "Halkın Dostları" buna nasıl ulaşmak istiyorlar? Çünkü girişimci olmaksızın büyük üretimin örgütlenmesi için ilkin toplumsal iktisadın meta karakterinin ortadan kaldırılması ve yerine, şimdi olduğu gibi pazarın değil, bizzat üreticinin, bizzat işçi toplumunun üretimin düzenleyicisi olduğu, üretim araçlarının özel kişilere değil, bütün topluma ait olduğu ortaklaşa, komünist örgütlenmenin geçirilmesi gereklidir. Özel ***mülk edinme biçiminin*** yerine böylesi bir ortaklaşa mülk edinme biçiminin geçirilmesi açıktır ki, ***üretim tarzının önceden*** değiştirilmesini gerektirir, küçük üreticilerin dağınık, küçük, soyutlanmış üretim süreçlerinin ***tek bir toplumsal üretim sürecinde*** kaynaşmasını gerektirir, tek kelimeyle,

tam da kapitalizm tarafından oluşturulan o maddi önkoşulları gerektirir. Fakat "Halkın Dostları" kapitalizme dayanmaya asla niyetlenmiyorlar. Peki nasıl hareket etmeyi düşünüyorlar? Bu bilinmiyor. Meta iktisadının ortadan kaldırılmasından bile sözetmiyorlar: büyük idealleri, açıktır ki, toplumsal üretimin bu sisteminin çerçevesini kesinlikle aşamıyor. Ayrıca, girişimci kârını ortadan kaldırma amacıyla, "kazançları" tam da üretim araçlarını tekelleştirmiş olmalarından kaynaklanan girişimcilerin mülksüzleştirilmesi gerekecektir. Vatanımızın dayanaklarının bu mülksüzleştirilmesi için, burjuva rejime karşı devrimci bir halk hareketi, sadece, bu düzene hiçbir şeyle bağlı olmayan işçi proletaryanın yetenekli olduğu bir hareket gereklidir. Fakat "Halkın Dostları"nın aklına herhangi bir mücadele düşüncesi hiç gelmiyor ve bu girişimcilerin yönetim organlarının dışında, herhangi başka toplumsal faktörlerin olasılığını ve gerekliliğini sezemiyorlar bile. "Girişimci kârı"na ciddi olarak karşı çıkmaya asla niyetlenmedikleri açıktır: Bay Krivenko gevezelik etmiştir. Ve hemen kendisini düzeltiyor: "girişimci kârı olmadan edebilme olanağı" gibi bir mesele "başka bir şeyle", yani krediyle, sürümün örgütlenmesiyle, tekniğin iyileştirilmesiyle de dengelenebilir. Yani herşey çok başarılı geçmiştir: girişimci baylar için kutsal "kâr" haklarının ortadan kaldırılması gibi rencide edici birşey yerine, kapitalizmin eline, küçük "halk" burjuvazimizi sadece güçlendirecek, sağlamlaştıracak ve geliştirecek mücadele araçlarını sunan, yumuşak liberal önlemler geçmiştir. Ve "Halkın Dostları"nın sadece bu küçük-burjuvazinin çıkarlarını savunduğuna hiçbir kuşku bırakmamak için, Bay Krivenko ayrıca aşağıdaki şu dikkate değer açıklamayı yapıyor. Girişimci kârının ortadan kaldırılmasının... "ücretlerin düşürülmesi"yle "dengelenebileceği" anlaşılıyormuş!!! İlk bakışta burada basitçe bir falso yapmış gibi görünüyor. Fakat hayır, bu küçük-burjuvazinin düşüncelerinin tutarlı uygulamasıdır. Yazar, büyük sermayenin küçüğe karşı mücadelesi gibi bir olguyu gözlemliyor ve gerçek bir "Halkın Dostu" olarak tabii ki küçük... ***sermayenin*** tarafını tutuyor. Küçük kapitalistin en güçlü mücadele araçlarından birinin ücretleri düşürmek olduğunu duymuştur — Rusya'da bir çok üretim dalında,

işgününü uzatmanın yanısıra saptanmış olan, çok doğru gözlemlenmiş bir olgu. Küçük... ***kapitalistleri*** ne pahasına olursa olsun kurtarmak istediği için, "başka avantajlarla dengelendiğinde ücretlerin bir miktar düşürülmesi"ni öneriyor! Başlangıçta "kârları" hakkında korkunç şeyler söylenen girişimci baylar gayet sakin olabilirler. Hatta, girişimcilere ***karşı*** — ücretlerin düşürülmesini tasarlayan bu dâhi yöneticiyi seve seve maliye bakanı yapabileceklerini sanıyorum.

Herhangi bir pratik soruna değinilir değinilmez, "Russkoye Bogatstvo"nun insancıl-liberal yöneticilerinde safkan burjuvanın nasıl ortaya çıktığına ilişkin bir başka örnek daha verilebilir. "Russkoye Bogatstvo"nun 12. sayısında "İç Yaşamın Kronolojisi"nde, tekelden sözediliyor. "Tekel ve tekelci sermaye birliği" —diye açıklıyor yazar— "bunlar gelişmiş bir endüstrinin idealleridir". Ve bizde "sermayelerin şiddetli bir rekabeti" olmamasına rağmen, bu kurumların bizde de ortaya çıkmasına şaşırıyor.

> "Genelde ne şekere ne de petrol endüstrisi özellikle yüksek bir gelişmeye ulaşmamıştır. Gerek şeker gerekse de benzin tüketimi bizde, başka ülkelerle karşılaştırıldığında bizde bu ürünlerin tüketici başına düşen son derece önemsiz miktarına dikkatler yöneltildiğinde neredeyse başlangıç aşamasındadır. Bu endüstri dallarının gelişimi için alan hâlâ çok büyük ve daha bir yığın sermayeyi emebilecek gibi görünüyor".

Yazarın tam da burada, pratik bir sorunda, "Russkoye Bogatstvo"da çok sevilen, iç pazarın daraltılması düşüncesini unutmuş olması karakteristiktir. Bu pazarın önünde daralma değil, hâlâ muazzam bir gelişmenin durduğunu kabul etmek zorunda kalmıştır. Bu sonuca, tüketimin daha büyük olduğu Batı'yla karşılaştırma yoluyla varıyor. Neden? Kültür daha yüksek olduğundan. Ama bu kültürün maddi temelleri, kapitalist tekniğin gelişiminde, insanları birbirleriyle daha sık ilişkiye sokan ve tek tek yörelerin ortaçağa özgü soyutlanmışlığını ortadan kaldıran meta iktisadının ve meta değiş-tokuşunun büyümesinde değilse nerede yatıyor? Örneğin Fransa'da büyük devrimden önce, yarı-serf köylülüğün tarım burjuvazisine ve proletaryaya ayrışması henüz gerçekleşmemişken, kültür bizdekinden daha yüksek değil miydi? Ve eğer yazar Rus yaşamını daha dikkatli incele-

miş olsaydı, örneğin gelişmiş kapitalizmin olduğu bölgelerde köylü nüfusun gereksinimlerinin salt tarımsal bölgelerdekinden önemli ölçüde büyük olduğu gerçeğini farkederdi. Bu, ev endüstrisi zanaatlarımızı araştıran herkes tarafından, bu zanaatların, nüfusun bütün yaşamına damgasını vuracak kadar geliştiği bütün örneklerde oybirliğiyle saptanıyor.*

"Halkın Dostları" böyle "önemsiz şeyler"e hiç dikkat etmiyorlar, çünkü meseleyi "kolayca" kültürle ya da genelde karmaşıklaşan yaşamla açıklıyorlar, bu arada bu kültürün ve bu karmaşıklaşmanın maddi temelleri sorusunu bile sormuyorlar kendilerine. Ama sadece köyümüzün ekonomisine bile yönelselerdi, iç pazarın tam da köylülüğün burjuvazi ve proletaryaya ayrışmasıyla yaratıldığını kabul etmek zorunda kalırlardı.

Demek ki, pazarın büyümesinin asla burjuvazinin büyümesi anlamına gelmeyeceğini varsayıyorlar.

> "Tekel" —diye sürdürüyor değerlendirmelerini yukarıda atıfta bulunulan iç yaşamın kronolojisti— "bizde genel olarak üretimin zayıf gelişimi karşısında ve girişimcilik ruhunun ve inisiyatifin yokluğu sonucunda ***ülke güçlerinin*** gelişimi için yeni bir engel olacaktır."

Tütün tekelinin değerlendirilmesinde yazar, "bunun halkın dolaşımından 154 milyon ruble çekeceği"ni hesaplıyor. Burada, iktisadi ilişkilerimizin temelinin, liderliğini her yerde olduğu gibi bizde de burjuvazinin yaptığı meta iktisadı olduğu doğrudan gözardı ediliyor. Ve yazar burjuvazinin tekel tarafından sıkıştırılmasından sözedeceği yerde "ülke"den söz ediyor; kapitalist dolaşımdan, meta dolaşımından sözedeceği yerde, "halk" dolaşımından sözediyor.** Bir burjuva, ne kadar büyük olursa olsun bu kavramlar arasındaki farkı asla kavrayamaz. Bu farkın gerçekte ne ölçüde göze batıcı olduğunu göstermek

---

* *Buna kanıt olarak örneğin çevre köylerle karşılaştırıldığında Pavlov ev sanayicilerine atıfta bulunuyorum. Grigoryev'in ve Annenski'nin eserlerine bakınız. Öte yandan kasıtlı olarak, güya özel bir "halk sistemi"nin bulunduğu bir köyü örnek olarak alıyorum.*

** *Bu sözcük kullanımı yazarın suç hanesine yazılmalıdır, çünkü "Russkoye Bogatstvo" burjuva karşılığında "halk" sözcüğünü kullanmayı seviyor.*

için, "Halkın Dostları"mn gözünde otoriteye sahip olan bir dergiye, "Otyeçestvenniye Sapisski"ye atıfta bulunuyorum. 1872 yılının 2. sayısında, "Plütokrasi ve Temelleri" makalesinde şunları okuyoruz:

> "Marlo'nun tanımına göre plütokrasinin en karakteristik özelliği, liberal devlet biçimine, ya da en azından özgür kazanç ilkesine duyduğu sevgiden ibarettir. Bu özelliği ele alırsak ve sekiz on yıl önce durumun ne olduğunu düşünürsek, o zaman liberalizm alanında muazzam ilerlemeler kaydettiğimizi görürüz... Hangi gazete ya da dergiyi elinize alırsanız alın, hepsi açıkça az çok demokratik ilkeleri savunuyor, hepsi halkın çıkarı için mücadele ediyor. Ancak demokratik görüşlerin yanı sıra ve bizzat onların koruması altında ***(buna dikkat edilmeli)*** sürekli olarak, isteyerek ya da istemeyerek, plütokratik emeller güdülmektedir".

Yazar örnek olarak Petersburglu ve Moskovalı tüccarların, maliye bakanına mektubunu aktarıyor, Rus burjuvazisinin bu saygıdeğer zümresi bu mektupta bakana, "Rusya'nın mali durumunu, verimli tek şey olan, özel faaliyetin olabildiğince genişletilmesi üzerine kurduğu" için teşekkür ediyor. Ve makalenin yazarı buradan: "Plütokratik unsurlar ve eğilimler bizim toplumumuzda kuşkusuz vardır, hem de yeterli miktarda" sonucunu çıkarıyor.

Gördüğünüz gibi —atalarınız (Bay Yujakov'un keşfine göre "halk üretimi" için sakin ve doğru gelişme yollarını açan, gerçekte ise sadece plütokrasinin gelişimi için yolları açmış olan) büyük kurtuluş Reform'unun etkilerinin henüz canlı ve taze olduğu geçmiş zamanlarda bile, Rusya'da özel girişimcilik ruhunun plütokratik, yani burjuva karakterini kabul etmekten kaçınamadılar.

Bunu neden unuttunuz? "Halk dolaşımı"ndan ve "girişimcilik ruhunun ve inisiyatifin" gelişmesi sayesinde "ülke güçleri"nin gelişiminden sözederken bu gelişmenin antagonist yanına, bu girişimcilik ruhunun ve inisiyatifin sömürücü karakterine neden değinmiyorsunuz? Emekçilerin durumunu kuşkusuz kötüleştirdiğinden dolayı tekellere ve benzeri kurumlara tabii ki karşı çıkılmalıdır — ama emekçinin bütün bu ortaçağ zincirlerinin dışında, daha güçlü, daha yeni, kapitalist zincirlerle bağlandığı unutulmamalıdır. Kuşkusuz tekellerin ortadan kaldırılması bütün "halk"a yararlı olacaktır, çünkü ka-

pitalist iktisadın ülke iktisadiyatının temeli haline geldiği şu anda, ortaçağ koşullarının bu kalıntıları kapitalist sefaletin üstüne sadece daha kötü olan bir sefaleti, ortaçağ sefaletini katarlar. Burjuva toplumu, miras olarak devraldığı yarı-derebeylik zincirlerinden temizlemek, işçi sınıfının elinin bağını çözmek ve burjuvaziye karşı mücadelesini kolaylaştırmak için bunları ortadan kaldırmak kuşkusuz gereklidir — ve bu ne kadar hızlı ve radikal gerçekleşirse o kadar iyi olacaktır.

İşte böyle konuşmak ve herşeyi adıyla anmak gerekir: tekellerin ve bütün diğer ortaçağ kısıtlamalarının (fakat Rusya'da bunların adı lejyondur) ortadan kaldırılması, işçi sınıfı için burjuva düzene karşı mücadelesini kolaylaştırma açısından mutlaka gereklidir. Hepsi bu kadar. Ortaçağa ait derebeylik kurumlarına karşı bütün "halkın" çıkarlarının ortaklığı ötesinde bu "halkın" içinde burjuvaziyle proletarya arasındaki uzlaşmaz antagonizmayı yalnızca burjuvalar unutabilir.

Ayrıca, köyün neye gereksinim duyduğu üzerine örneğin şöyle şeyler konuşan "Halkın Dostları"nın bununla utandırılacağını sanmak aptallık olurdu:

> "Bir kaç yıl önce" —diye anlatıyor Bay Krivenko— "bazı gazeteler köyün hangi mesleklere ve ne tür eğitimli insanlara gereksinim duyduğu sorununu ele aldıklarında, neredeyse bütün yaşamı kapsayan çok büyük ve çeşitli bir liste ortaya çıktı: erkek ve kadın doktorların ardından ordu cerrahları, onların ardından avukatlar, avukatların ardından öğretmenler, kütüphaneciler ve kitapçılar, tarımcılar, ormancılık uzmanları ve genel olarak tarımla uğraşan kişiler, çok çeşitli uzmanlık dallarında teknisyenler (çok geniş ve şimdiye dek neredeyse el değmemiş bir alan), kredi enstitülerinin mal depolarının vs. örgütleyicileri ve yöneticileri geliyordu".

En azından, faaliyetleri doğrudan iktisadi alanla ilgili olan "entelektüeller" (??), bu ormancılık uzmanları, tarımbilimciler, teknisyenler vs. üzerinde duralım. Bu kişiler köye nasıl da gereklidir: Ama ***hangi*** köye? Çok açık ki toprak beyinin köyüne, "tasarruf"a sahip olan ve Bay Krivenko'nun "entelektüel" olarak tanımlamaktan hoşlandığı bütün bu zanaatkârların hizmetini ödeyebilecek durumdaki becerikli

çiftçilerin köyüne. ***Bu*** köy gerçekten de uzun süredir gerek teknisyen gerekse de kredi ve mal deposu açlığı çekiyor, bütün ekonomik literatür bunu kanıtlamaktadır. Ama çok daha kalabalık başka bir köy daha vardır ve onu sık sık anımsamak "Halkın Dostları"na zarar vermeyecektir —bu, "entelektüeller"in emeğini ödeyecek "tasarruf"a sahip olmamak bir yana, açlıktan ölmeyecek kadar ekmeği bile bulunmayan perişan, çaresiz, sırtında gömleği dahi kalmamış köylülüğün köyüdür. Ve ***bu*** köye siz ***mal depolarıyla*** yardım etmek istiyorsunuz!! Sadece bir atı olan ya da hiç atı olmayan köylülerimiz bu mal depolarına ne getirecekler? Giysilerini mi? Bunları 1891 yılında, sizin insancıl-liberal reçetenizi uygulayarak evlerinde, meyhanelerinde ve dükkânlarında gerçek "mal depoları" kurmuş olan kırsal ve kentsel tefecilere rehin verdiler. Geriye olsa olsa "kol emekleri" kalıyor. Fakat bu mal için Rus bürokratlar bile şimdiye dek bir "mal deposu" icat edemediler...

Bu "demokratlar"ın büyük münasebetsizliğinin, "köylülük"te teknik ilerlemelere bu alâkadan ve aynı "köylülüğün" kitlesel mülksüzleştirilmesini görmezden gelmeden daha göze çarpıcı bir kanıtını düşünmek zordur. Örneğin Bay Karişev "Russkoye Bogatstvo"nun 2. sayısında *("Kaba Taslaklar", § 12)*, liberal bir avanağın şevkiyle, köylü iktisadında bir "mükemmelleştirmeler ve iyileştirmeler" örneğini anlatıyor— "köylü iktisadında daha iyi tohumluk türlerinin" — Amerikan yulafı, Vasa çavdarı, Clydesdale yulafı vs.nin "yaygınlaştırılması". "Bazı yörelerde köylüler tohum için küçük toprak parselleri kullanıyorlar, buralarda özenle işlendikten sonra seçilen tahıl örnekleri elle dikilir". "Gelişmiş alet ve makine* alanında, çok ve son derece çeşitli yenilikler" gözlemleniyor —bayır pullukları, hafif pulluklar, harman dövme makineleri, demetleme makineleri, tohum ayırıcılar. "Gübre çeşitlerinde artış" —fosfatlı gübre, tutkallı gübre, güvercin gübresi— saptanmıştır. "Muhabirler, köylerde

* *Okuyucuya bu gelişmiş aletlerin Novousensk bölgesindeki dağılımını anımsatıyorum: köylülerin yüzde 37'si (yoksullar), 28 000 çiftlikten 10 000'i, 5724 alet içinden 7'sine sahiptir, yani yüzde 1/8! Aletlerin 4/5'i, çiftliklerin sadece 1/4'ünü oluşturan zengin köylüler tarafından tekelleştirilmiştir.*

fosfatlı gübre satışı için yerel Zemstvo depoları kurulması gerektiğinde ısrar ediyorlar", ve Bay Karişev Bay V.V.'nin eseri "Köylülük İçinde İlerici Akımlar"dan alıntı yaparak (Bay Krivenko da aynı esere dayanmaktadır) bütün bu dokunaklı ilerlemelerden çok etkileniyor:

> "Burada sadece kısaca anlatabildiğimiz bütün bu bilgiler cesaretlendirici ve aynı zamanda kederlendirici bir etki bırakıyor... Cesaretlendirici çünkü yoksullaşmış, borçlu, önemli bir bölümü atını yitirmiş olan bu halk, durup dinlenmiyor, umutsuzluğa kapılmıyor, işini değiştirmiyor, onda, onun doğru işlenmesinde kendi geleceğinin, kendi gücünün ve zenginliğinin yattığını bildiği için toprağa sadık kalıyor". (Tabii ya! Tam da yoksullaşmış ve at sahibi olmayan köylünün fosfatlı gübreleri, tohum ayıklama makinelerini, harman dövme makinelerini ve Clydesdale yulaf tohumlarını satın aldığı çok açık! O, sancta simplicitas!* Fakat bunu yazan "kolejli kız" değil, bir profesördür, bir politik-ekonomi doktorudur!! Hayır, ne derseniz deyin, ama tek başına kutsal saflıkla mesele açıklanamaz.) "Hararetle, toprağı doğru işlemenin yöntemlerini arıyor, yeni ekim yolları, yöntemleri, tohum, aletler, gübre karşılığında er geç yüz katını verecek olan besleyicisini, toprağı, verimli hale getirmeye katkıda bulunacak herşeyi arıyor.** ... Değinilen açıklamalar üzücü bir etki bırakıyor çünkü" (belki de "Halkın Dostu"nun hiç olmazsa burada, toprağın becerikli çiftçilerin elinde yoğunlaşmasına, ***sermayeye, daha iyi*** bir iktisadın temeline dönüşmesine eşlik eden ve ona yolaçan köylülüğün o kitlesel mülksüzleştirilmesinden —bütün bu harman dövme makineleri, tohum ayıklama makineleri ve demet bağlayıcıları alanında yerli "girişimcilik ruhu"nun başarılarını temellendiren, "özgür" ve "ucuz" "elleri" pazara atan o mülksüzleştirmeden

* *Ey, kutsal saflık!* —***Alm. Red.***

** *Gelişmiş ekonominin, "umutsuzluğa kapılmayan" ve "toprağa sadık kalan" o "halk"a karşılık olarak* ***yüzkat*** *fazla vereceği konusunda tamamen haklısınız saygıdeğer Bay Profesör. Fakat ey ekonomi-politiğin büyük doktoru, "köylü"nün bütün bu fosfatları elde edebilmek için, para sahibi olarak, açlık çeken yoksullar yığınından farklılaşması gerektiğini; paranın ise, özel kişilerin eline düşen* ***toplumsal emeğin*** *bir ürünü olduğunu; bu gelişmiş ekonomi için "karşılığın" mal edinilmesinin, yabancı emeğin maledinilmesi olacağını; yalnızca burjuvazinin en aşağılık dalkavuklarının, bu zengin karşılığın kaynağını, "boş durmayan" ve "besleyicisini, toprağı verimli hale getiren" girişimcinin kişisel çabasında görebileceğini farketmiyor musunuz?*

sözedeceğini sanıyorsunuz? En ufak bir iz yok — çünkü)... bizzat bizim uyandırılmamız gerekiyor. Köylünün iktisadını düzeltme çabasına desteğimiz nerede? Bizim için bilim, edebiyat, müzeler (sergi sarayları), depolar, komisyoncu büroları var". (Çok iyi baylar, "bilim" ve "komisyoncu büroları" yanyana. "Halkın Dostları"nı sosyal-demokratlara karşı mücadele ederken değil —çünkü o zaman "ataların idealleri" paçavralarından dikilmiş bir üniforma giyerler—, günlük giysileri içinde ortaya çıktıklarında, günlük yaşamın sorunlarını tek tek ele aldıklarında incelemek gerekir, o zaman küçük-burjuvazinin bu ideologları bütün görkemleriyle gözlemlenebilir.) "Köylüler için benzer bir şey var mıdır? Elbette bunun belirtileri vardır, ama bunların gelişimleri pek iyi ilerlemiyor. Köylü bir örnek görmek istiyor — deneme tarlalarımız ve örnek çiftliklerimiz nerede? Köylü yazılı bilgi istiyor — popüler tarım literatürümüz nerede? ... Köylü gübre, aletler, tohum arıyor — bütün bunlar için Zemstvo depolarımız nerede, büyük alışveriş olanakları, satın alma ve dağıtım kolaylıkları nerede? ... Özel ve Zemstvo fonksiyonerleri nerelerdesiniz? Gidin ve çalışın, zaman çoktan geldi, ve

Rus halkı size

yürekten teşekkür edecek!"*

N. Karişev ("Russkoye Bogatstvo" No. 2, s. 19.)

Küçük-burjuva ilerlemeleriyle kendini beğenmişlikleri içinde küçük "halk" burjuvalarının dostları bunlardır!

"Köylü iktisadı"nın kendi içinde uyumlu ve türdeş bir bütün olarak düşünülmesinin ne kadar saçma olduğuna inanmak için, bütün bu ilerlemelerin kapitalist karakterine inanmak için köyümüz iktisadiyatının analizi bir yana, yakın geçmişteki iktisat tarihimizden göze batıcı bu gerçeği — "köylülüğün" büyük ölçüde mülksüzleştirilmesiyle eşzamanda, köylü iktisadında herkes tarafından saptanmış olan ilerlemeleri gözlemlemek yeterlidir gibi görünebilir! Ancak "Halkın Dostları" bütün bunlara kulak tıkıyorlar. Eski Rus Sosyal-Devrimci Narodnizmin iyi yanlarını yitirdikten sonra, onun en büyük hatalarından birine sımsıkı sarılıyorlar — köylülük içindeki sınıf antagonizmasını anlamamak.

* *Nekrassov'un "Ekinciler" şiirinden.* —***Alm. Red.***

"70'li yılların Narodniği —diye açıklıyor Hourwich çok isabetli olarak— bizzat köylülük içinde sınıf antagonizması hakkında en ufak bir fikre sahip değildi ve bu antagonizmayı sadece 'sömürücü'yle —kulak ya da tefeciyle— onun kurbanı, komünist ruhla dolu köylü arasındaki ilişkilerle sınırlıyordu. *

Bu genel kuruntuyu ironik bir gülümsemeyle yanıtlayan Glyeb Uspenski, kuşkuculuğuyla yalnız kalıyordu. Köylülükle ilgili eksiksiz bilgisi ve olguların bizzat özüne inen ustaca yeteneğiyle bireyciliğin yalnızca tefeci ve borçlu arasında değil, genel olarak köylüler arasında ekonomik ilişkilerin temeli haline geldiğini görmeden edemezdi. — Bkz. "Russkoye Bogatstvo", 1882, No.1'deki "Eşitleştirme" makalesi. *(a.g.e. s.106)*."

Ancak —köy iktisadiyatı üzerine tam verilerin henüz nispeten az olduğu, köyün farklılaşmasının henüz açıkça ortaya çıkmadığı— 60'lı ve 70'li yıllarda bu hayale kapılmak hoşgörülebilir ve doğal idiyse de, bugün bu farklılaşmayı görmemek için gözlerin kasten kapatılması gerekiyor. Özellikle köylülüğün yoksullaşmasının doruk noktasına ulaşmış gibi göründüğü son zamanlarda her taraftan köylülük içindeki ilerici akımlarla ilgili sözler duyulması son derece karakteristiktir. Bay V.V. (o da kuşkusuz bir "Halkın Dostu"dur) bu konu üzerine koca bir kitap yazdı. Ve kendisi olgusal yanlışlar yapmış olmakla suçlanamaz. Tersine, köylülüğün teknik ve tarımsal açıdan ilerlemesi kuşku götürmez bir olgudur, fakat köylülüğün kitlesel olarak mülksüzleştirilmesi olgusu da aynı şekilde kuşkusuzdur. Ve şimdi "Halkın Dostları" bütün dikkatlerini, köylünün, kendi besleyicisini, toprağı verimli hale getirmesine yardımcı olan yeni toprak işleme yöntemlerini nasıl bir hararetle aradığı üzerinde yoğunlaştırıyorlar, madalyonun diğer yüzünü, köylünün topraktan hummalı ayrılışını gözardı ediyorlar. Gerçeğin yüzüne açıkça bakmamak için, köylülüğün ayrıldığı toprağın tam da sermayeye dönüşüm sürecinin ve iç pazarın oluşum sürecinin tanıkları olduklarını görmemek için, devekuşu gibi kafalarını kuma

---

* *"Köy topluluğu içinde antagonist sosyal sınıflar ortaya çıkmıştır", diye yazıyor Hourvich bir başka yerde (s. 104). Hourvich'i sadece yukarıda değinilen gerçek verileri tamamlayıcı olarak aktarıyorum.*

gömüyorlar.* Köy topluluğumuzun köylülüğü içinde bu iki kutuptaki sürecin ***varlığını*** çürütün bakalım, bunu toplumumuzun burjuva karakterinden başka bir şeyle ***açıklamaya*** kalkın bakalım! Ama bunun en ufak bir izi görülmüyor! Tanrıya şükretmek ve insancıl ve hayırsever gevezelikler içinde boğulmak — bütün "bilimleri"nin, bütün politik "faaliyetleri"nin başı ve sonu budur.

Ve hatta mevcut düzende bu ürkekçe liberal yamalamayı bütün bir felsefe düzeyine yükseltiyorlar. "Küçük bir pratik eser" —diyor Bay Krivenko derin düşünceli bir havayla— "büyük bir faaliyetsizlikten çok daha iyidir." — Yeni olduğu kadar akıllıca. Ve ayrıca diye devam ediyor — "küçük bir eser asla küçük bir hedefle aynı anlama gelmez". Küçük bir eserin "doğru ve iyi" bir eser haline geldiği böyle bir "faaliyet genişlemesi"ne örnek olarak, bir bayanın okul yaptırma faaliyeti, ayrıca köylülük arasında hilekârları safdışı bırakan avukatların faaliyeti, avukatların, kaza mahkemelerinin oturumlarının taşradaki sanıkların daha iyi savunulması amacıyla yerinde yapılması önerisi, nihayet daha önceden bildiğimiz, kırsal ev endüstrisi için depoların kurulması gösteriliyor: faaliyetin (büyük bir hedef boyutuna dek) genişlemesi burada, "özellikle canlı noktalarda Zemstvoların birleşik güçleriyle" depolar kurulmasından ibaret olacaktır.

Tabii ki bunlar çok tantanalı, insancıl ve liberal şeylerdir, "liberal" çünkü, bunlar kapitalist iktisat sistemini bütün ortaçağ engellerinden kurtaracak ve böylece işçilerin, bu tür önlemlerle yalnızca dokunulmamakla kalmayıp, tersine güçlenecek olan bu sisteme karşı mücadelesini kolaylaştıracaktır. Ve bütün bunları uzun zamandan beri tüm Rus liberal yazınında okuyoruz. Eğer "liberalizmin" bu "ürkek başlangıçlarını" Sosyal-Demokratlara ***karşı*** ileri sürmeye ve örnek olarak göstermeye girişen —bu arada Sosyal-Demokratlar üstelik "ataların idealleri"[8]nden kopuşla da suçlanıyorlar— "Russkoye Bogats-

* *"Toprağı işlemenin yeni yöntemleri"ni arama faaliyeti, becerikli çiftçi, eski yöntemlerin yardımıyla üstesinden gelinemeyecek daha büyük bir iktisat işletmek zorunda olduğu için, tarım gittikçe daha fazla meta üretimi karakteri, kapitalist karakter aldığından, rekabet yeni yöntemler aramayı zorunlu kıldığı için "hararetli"dir.*

tvo'dan baylar zorlamamış olsaydı, buna karşı çıkmaya hiç değmezdi. Bu durumda, Sosyal-Demokratların karşısına böylesine ılımlı ve tam ***liberal*** (yani burjuvaziye hizmet eden) bir faaliyet önerisi ve imasıyla çıkmanın en azından eğlendirici olduğunu söylemek zorundayız. Atalar ve onların ideallerine ilişkin, eski teorileri ne kadar yanlış, ne kadar ütopik olursa olsun Rus Narodniklerinin, bu tür "liberalizmin ürkek başlangıçları" karşısında ***kesinlikle*** reddedici bir tutum takındığı belirtilmelidir. Bu ifadeyi Bay N.K. Mihailovski'nin "Karl Marx'ın Kitabının Rusça Baskısı Üzerine" *("Otyeçestvenniye Sapiski", 1872, No. 4)* yazısından aldım, (şimdiki yazılarıyla karşılaştırıldığında) çok canlı, cesur ve taze yazılmış ve genç liberallerimizin incitilmemesi gerektiği önerisine karşı şiddetle protesto eden bir yazıydı bu.

Ama bu çok uzun süre önceydi, "Halkın Dostları"nın herşeyi bütünüyle unutabileceği ve şimdi politik radikalizmden politik oportünizme, eğer politik kurumların materyalist eleştirisi yoksa ve eğer modern devletin sınıf karakteri kavranmamışsa sadece bir adım olduğunu taktikleriyle açıkça gösterecek kadar uzun süre önce.

İşte bu oportünizmden bazı örnekler:

> "Devlet Mülkiyeti Bakanlığı'nın bir Tarım Bakanlığı'na dönüştürülmesi —diye açıklıyor Bay Yujakov— ekonomik gelişimimizin seyri üzerinde derin bir etkide bulunabilir, ama sadece bürokraside belirli bir yer değişikliği olarak da kendisini gösterebilir" *("Russkoye Bogatstvo" No. 10)*.

Dolayısıyla her şey kimin "göreve tayin edileceği"ne bağlıdır, "Halkın Dostları" mı, yoksa büyük toprak sahiplerinin ve kapitalistlerin çıkarlarının temsilcileri mi. Çıkarların kendisi ise dokunulmadan kalabilir.

"İktisaden güçsüzün iktisaden güçlüden korunması, devlet müdahalesinin birinci doğal görevini oluşturur", diye devam ediyor aynı Bay Yujakov aynı yerde, ve "Russkoye Bogatstvo"nun 2. sayısında iç yaşam kronolojisti aynı ifadelerle onu tekrarlıyor. Ve bu hayırsever saçmalığı* tıpkı değerli yoldaşları küçük-burjuvazinin Batı

* *"İktisaden güçlü"nün gücü, başka şeylerin yanı sıra onun politik iktidarı elinde tutmasında yattığı için saçmalıktır. O olmadan ekonomik egemenliğini sürdüremezdi..*

Avrupalı liberal ve radikal ideologları gibi kavradığı konusunda hiçbir kuşku bırakmamak için, yukarıda söylenenlere şunu ekliyor:

> "Gladstone'un Landbill'leri,[9] Bismarck'ın işçi sigortası, fabrika müfettişliği, bizim köylü bankası düşüncesi, göçlerin örgütlenmesi, büyük köylülüğe karşı önlemler — bütün bunlar, iktisaden güçsüz olanın korunması için devlet müdahalesi prensibini uygulama çabalarıdır."

Bu, sözler açık olduğu ölçüde iyidir. Yazar burada doğrudan, aynı Bay Gladstone ve Bismarck gibi verili toplumsal ilişkilerin zemini üzerinde durmak istediğini, aynı şekilde bugünkü toplumu (Gladstone'un ve Bismarck'ın Batılı yandaşlarının da anlamadıkları gibi anlamadığı burjuva toplumu) onarmak ve yamamak istiyor, ona karşı mücadele etmek değil. Reformları uygulama aracı olarak, bugünkü bu toplumun zemini üzerinde ortaya çıkmış olan ve bu toplum içindeki egemen sınıfların çıkarlarını koruyan bir organı — devleti görmeleri de, bu temel teorik görüşleriyle tam bir uyum içindedir. Devleti neredeyse herşeye kadir ve bütün sınıfların üstünde sayıyorlar, çünkü ondan sadece emekçilerin "desteklenmesini" değil, (Bay Krivenko'dan duyduğumuz gibi) gerçek, doğru bir düzenin kurulmasını bekliyorlar. Küçük-burjuvazinin katıksız ideologları olarak onlardan başka bir şey de beklenemeyeceği açıktır. Küçük-burjuvaziyi gerici bir sınıf haline getiren en temel ve karakteristik özelliklerinden biri de: bizzat üretim ilişkileri tarafından ayrılmış ve soyutlanmış, belirli bir yere ve belirli bir sömürücüye bağlanmış küçük üreticinin, acısını bazen proleterlerden daha az çekmediği sömürünün ve baskının sınıf karakterini kavrayabilecek durumda olmaması, ve burjuva toplumda devletin de ancak bir sınıf devleti olabileceğini kavrayacak durumda olmamasıdır.*

---

* *Bu yüzden devletin doğal görevinin iktisaden güçsüz olanları korumak olduğunu (onların saçmasapan kocakarı ahlak anlayışına göre mesele böyle **olmalıdır**) açıkladıklarında "Halkın Dostları" da en kötü gericilerdir, oysa bütün Rus tarihi ve iç politika, devletimizin görevinin, serfliği savunan derebeylerini ve büyük toprak sahiplerini ve büyük burjuvaziyi korumak ve "**iktisaden güçsüz olanlar**"ın her türlü kendini savunma çabasını en vahşi biçimde bastırmak olduğunu göstermektedir. Ve bu onun doğal görevidir,*

Ama o zaman, saygıdeğer "Halkın Dostları" baylar, hükümet şimdiye dek —ve o Kurtuluş Reformu'ndan bu yana özel bir enerjiyle— neden sadece burjüvaziyi ve kapitalizmi "destekledi, korudu ve yarattı"? Bu otokratik, sözümona sınıflarüstü hükümetin bu çirkin faaliyeti neden tam da iç yaşamda meta ekonomisinin, ticaretin ve endüstrinin gelişimiyle karakterize olan o tarihsel döneme rastladı? İlk değişikliklerin, hükümetin onları farkedip karşısına bir yığın engel çıkaramayacağı kadar derinlere inmesine rağmen, aynı "otokratik" hükümetin, iç yaşamın başka koşulları altında başka bir sınıfı "desteklemesi"ne, "koruması"na ve "yaratması"na rağmen, neden iç yaşamdaki sonuncu değişikliklerin ikincil, buna karşılık hükümet politikasının birincil olduğuna inanıyorsunuz?

Ah, "Halkın Dostları" bu tür soruları önlerine asla koymazlar! Bütün bunlar materyalizm ve diyalektik, "Hegelcilik", "mistik ve metafizik"tir. Bunlar tezelden, eğer dostça ve nazikçe rica edilirse hükümetin herşeyi en iyi biçimde düzenleyebileceğini varsayıyorlar. Nezaket sözkonusu olduğunda "Russkoye Bogatstvo"nun hakkını vermek gerekir: liberal Rus basını arasında bile, herhangi bir bağımsız tavır alma yeteneksizliğiyle öne çıktığı doğrudur. Kendiniz karar verin:

"Tuz vergisinin kaldırılması, kelle vergisinin kaldırılması ve kurtulma parası ödemelerinin düşürülmesi"ni Bay Yujakov "ulusal ekonomi için ciddi bir rahatlama" olarak tanımlıyor! Tabii ya! Fakat tuz vergisinin ortadan kaldırılmasına bir sürü yeni dolaylı verginin koyulması ve eskilerin yükseltilmesi eşlik etmiyor muydu? Kelle vergisinin kaldırılmasına, eski devlet köylülerinin parayla kurtulma sistemine geçirilme bahanesi altında ödemelerin yükseltilmesi eşlik etmiyor muydu? Parayla kurtulma ödemelerindeki ünlü düşüşten sonra (hükümet bununla, parayla kurtulma operasyonlarından elde ettiği kârı

çünkü otokrasi ve bürokrasi iliklerine kadar derebeylerin ve burjuvazinin ruhuyla doludur, çünkü ekonomik alanda burjuvazi sınırsız egemenliğe sahiptir ve yönetimdedir ve işçiyi hareket edemeyeceği bir durumda tutmaktadır.

bile köylülere geri vermemiştir) şimdi hâlâ ödemelerle toprağın randımanı arasında, serflik zamanından kalma beden vergisinin doğrudan devamı olan bir oransızlık yok mudur? Önemli değil! Burada önemli olan yalnızca "ilk adım"dır, "prensip"tir, daha sonra ise ... daha sonra yine rica edilebilir!

Ancak bütün bunlar henüz açan çiçeklerdi. Şimdi sıra meyvelerde:

> "Seksenli yıllar halkın üstündeki yükleri hafifletti" (yukarıda anılan önlemlerle) "ve böylece halkı kesin yıkımdan kurtardı."

Bu ancak Bay Mihailovski'nin yukarıda sunulan, henüz bir proletarya yaratmak zorunda olduğumuz açıklamasının yanına konulabilecek, uşak ruhlu utanmazlığı içinde, aynı şekilde klasik bir safsatadır. Şçedrin'in çok isabetli tanımladığı Rus liberallerinin evrim tarihini insan anımsamadan geçemiyor. Bu liberal, işe yetkililerden "olanaklar ölçüsünde" reform rica etmekle başlar; sonra "Eh, en azından biraz" diye dilenir ve "alçaklığa uygun" ebedi ve sarsılmaz bir pozisyonla noktalar. Hükümetin önce bir bakkalın cimriliğiyle, sonra yine bir bakkalın korkaklığıyla yaklaştığı halktan milyonlarca kişinin açlığının taze etkisi altında, hükümetin halkı kesin yıkımdan kurtardığını resmen açıkladıklarında, "Halkın Dostları"nın bu ebedi ve sarsılmaz tavrı aldıkları gerçekten söylenmemeli midir?!! Köylülüğün daha hızlı mülksüzleştirildiği birkaç yıl daha geçecek, hükümet bir tarım bakanlığının kurulmasına bir ya da iki dolaysız verginin kaldırılması ve yeni bazı dolaylı vergilerin yürürlüğe konmasını ekleyecek; o zaman açlık 40 milyon kişiyi kapsayacak —ve bu baylar aynen şöyle yazacaklar: bakın 50 değil 40 milyon kişi açlık çekiyor, çünkü hükümet halkın üstündeki yükleri hafifletti ve halkı kesin yıkımdan kurtardı, çünkü hükümet "Halkın Dostları"nı dinleyip bir tarım bakanlığı kurdu!

Bir başka örnek:

"Russkoye Bogatstvo"nun 2. sayısında iç yaşam kronolojisti, Rusya'nın "ekonomik sistemini, dayanışma prensipleri* üzerine kur-

---

* *Kimler arasında? Büyük toprak sahibi ve köylüler arasında mı? Becerikli çiftçi ile yersiz-yurtsuzlar arasında mı? Fabrikatörler ve işçiler arasında mı? Bu klasik "dayanışma prensibi"ni kavramak için işçi ile girişimci*

manın unsurlarını koruyan" "iyi ki" (metinde aynen böyle!) geri kalmış bir ülke olduğundan, sözediyor ve bu yüzden Rusya'nın "uluslararası ilişkilerde ekonomik dayanışmanın temsilcisi olarak" ortaya çıkacak durumda olduğunu ve bu şansın Rusya'nın tartışılmaz "politik gücünün" bu şansı artırdığını açıklıyor!!

Yurdunda kendisi ezilen Rus halkını, Batı Avrupa halklarının ezilmesinde alet olarak kullanılma gibi utanç verici bir duruma düşürmüş olan Avrupa'nın bu jandarması, her türlü gericiliğin sağlam ve en sadık kalesi — bu jandarma, ekonomik dayanışmanın temsilcisi olarak gösteriliyor!

Bu artık her türlü ölçüyü aşıyor! "Halkın Dostları" baylar bütün liberalleri geride bırakıyorlar. Hükümetten yalnızca ricada bulunmuyorlar, onu yalnızca övmüyorlar, ona adeta tapınıyorlar. Secdeye vararak öylesine bir gayretle tapınıyorlar ki, itaatkâr alınlarının yere nasıl çarptığını duyan dıştan birinin ödü patlayabilir.

Akla Almanların bir dar kafalıyı tanımlayışları gelmiyor mu?

Nedir bir darkafalı?
Boş bir bağırsak,
Korku ve umutla dolu,
Aman Yarabbi!

Bu tanım bizim koşullarımıza tam uymuyor. Tanrı... Tanrı bizde ancak ikinci sıradadır. Yetkililer ise — orası başka mesele. Ve bu tanımın içine "tanrı" sözcüğünün yerine "yetkililer" sözcüğünü koyarsak, o zaman Rus insancıl-liberal "Halkın Dostları"nın düşünsel dağarcığı, ahlâki düzeyi ve medeni cesareti için tam tanımı buluruz.

"Halkın Dostları"nda hükümet hakkında bu son derece saçma sapan görüşe, sözümona "aydınlar"la ilgili tavırda da rastlanıyor. Bay Krivenko şöyle yazıyor:

> "Yazın"... "olguları sosyal anlamlarına göre değerlendirmeli ve iyiye yönelik her türlü aktif çabayı cesaretlendirmelidir. Öğretmen, doktor, teknisyen eksikliği olduğunu her zaman iddia etti ve iddia etmeyi

arasında dayanışmanın "ücretlerin düşürülmesi"yle sağlandığı anımsanmalıdır.

> sürdürüyor; halkın hasta, yoksul olduğunu" (az teknisyen mi?), "okuma yazma bilmediğini vs. söylüyor ve eğer kumar masalarında oturmaktan, amatörler tiyatrosuna katılmaktan ve soylu mareşallerde balık börekleri yemekten bıkmış kişiler ender rastlanan bir özveriyle" (düşünün bir kez: bunlar kumar masasını, tiyatro gösterilerini ve börekleri geri çevirmişlerdir!) "ve bir yığın engele rağmen işe koyulan kişiler ortaya çıkarsa, yazın bunları sevinçle karşılamalıdır."

İki sayfa sonra deneyimin akıllandırdığı bir eski askerin gayretli ciddiyetiyle

> "... yeni yasanın öngördüğü üzere vali, belediye başkanı ve Zemstvo idarelerinin başkanı ve üyesi olarak' çalışıp çalışmama konusunda kararsız olan" kişilere nasihat veriyor. "Vatandaşlık gerekleri ve görevleri bilincinin gelişkin olduğu bir toplumda" (dinleyin Baylar, bu gerçekten de ünlü Rus Pompadourları, Baranov veya Kossiç'e yakışır bir konuşmadır!) "ne bu tür kararsızlıklar ne de bu tür tavırlar düşünülebilir, çünkü böyle bir toplum, yaşayabilir yanları bulunan her türlü reformu kendi tarzında asimile edecek, yani değerlendirecek ve onun yararlı yanlarını geliştirecektir; gereksiz yanlarını ise geçersiz kılacaktır; ve eğer reformun yaşayabilir hiçbir yanı yoksa, o zaman zaten bünyeye yabancı bir madde olarak kalacaktır".

Ne dendiğini anlayana aşkolsun! Böylesi bir kendini beğenmişlikle nasıl bir üç kuruşluk oportünizm çıkıyor sahneye! Yazının görevi şer Marksistler üzerine salon dedikodularını toplamak, halkın kesin yıkımdan kurtarılması için hükümet önünde eğilmek, kumar masasında oturmaktan bıkmış kişileri sevinçle karşılamak, "halka", valilik gibi görevlerden bile kaçınmamayı öğretmekten ibaretmiş... Okuduğum nedir? "Nedelya" ya da "Novoye Vremya"mı? Hayır, "Russkoye Bogatstvo", ileri Rus demokratlarının yayın organı...

Ve bu tür baylar "ataların idealleri"nden sözediyorlar, kendilerinin, tam da kendilerinin, Fransa'nın bütün Avrupa'da sosyalist düşünceleri yaygınlaştırdığı ve bu düşüncelerin Rusya'da kabulünün bir Herzen'in ve Çernişevski'nin teori ve öğretilerini ortaya çıkardığı dönemlerin geleneğini yüksekte tuttukları iddiasında bulunuyorlar. Bu, eğer "Russkoye Bogatstvo" fazlasıyla eğlendirici olmasaydı, eğer bu tür açıklamalar böyle bir derginin sayfalarında sadece bir kahkahaya

yolaçmasaydı çok hiddetlendirici ve incitici olabilecek bir utanmazlıktır. Sizler bu idealleri kirletiyorsunuz! Gerçekten de ilk Rus sosyalistlerinde, Kautsky'nin isabetli bir biçimde: ... "her sosyalistin bir şair, her şairin bir sosyalist olduğu" sözleriyle karakterize ettiği dönemin sosyalistlerinde bu idealler neden ibaretti?

Rus yaşamında özel yapıya, köy topluluğu sistemine inanç; dolayısıyla ***—bir sosyalist köylü devrimi olanağına inanç—*** onları heyecanlandıran buydu, yüzlerce ve binlerce insanı hükümete karşı kahramanca mücadeleye bu sevketti. Ve sizler sosyal-demokratları, dönemlerinin bu en iyi insanlarının büyük tarihsel kazanımlarının değerini bilmemekle onların anısına saygı duymamakla suçlayamazsınız. Ama size soruyorum: bu inanç şimdi nerededir? Bu inanç yoktur, öylesine yoktur ki, Bay V.V. geçen yıl köy topluluğunun halkı dayanışık faaliyet yönünde eğittiği, özgeci duyguların manivelası olarak hizmet ettiği vs. hakkında konuşmaya kalktığında, Bay Mihailovski bile vicdan azabı duymuş ve utanç içinde Bay V.V'yi, köy topluluğumuzun özgecilikle ilgisini kanıtlayan bir ***araştırmanın*** olmadığıyla suçlamaya başlamıştı. Ve gerçekten de böyle bir araştırma yoktur. Ama yine de insanların hiçbir araştırma olmaksızın inandıkları ve sınırsız inandıkları bir dönem olmuştur.

Nasıl? Niçin? Hangi nedenle?...

"Her sosyalist bir şairdi ve her şair bir sosyalist."

Ayrıca —diye ekliyor aynı Bay Mihailovski—, bütün özenli araştırmacılar, köyün, bir yanda proletarya kitlesi öte yanda halkın geri kalan kesimini çizmeleri altında tutan bir avuç "kulak" olmak üzere bölündüğünde hemfikirdiler. Mihailovski yine haklıdır: köy gerçekten bölünüyor. Bu kadarla kalmıyor, köy çoktan tamamen bölünmüştür. Onunla birlikte, yerini bir yandan proleter sosyalizmine terkeden, öte yandan cansıkıcı bir küçük-burjuva radikalizmine yozlaşan eski Rus köylü sosyalizmi de bölünmüştür. Bu dönüşüm yozlaşmadan başka türlü adlandırılamaz. Köylü yaşamının özel yapısı, gelişimimizin tamamen kendine özgü yolları öğretisinden, meta iktisadının ekonomik gelişimin temeli haline geldiğini, kapitalizm haline geliştiğini yadsıyamayacak olan sulandırılmış herhangi bir eklektisizm

ortaya çıktı: bütün üretim ilişkilerinin kapitalist karakterini ve bu sistem altında sınıf mücadelesinin zorunluluğunu görmek bile istemeyen bir eklektisizm. ***Köylülüğü bugünkü toplumun temellerine karşı*** sosyalist devrim için ***harekete geçirmeyi*** hedefleyen* bir politik programdan, ***bugünkü toplumun temelleri korunarak*** köylülüğün durumunu "iyileştirmeyi", yamamayı hedefleyen bir program çıktı.

Aslında bütün bu söylenenler, sosyal-demokratları "yerle bir etmeye" çalışırken "Russkoye Bogatstvo"lu bu baylardan nasıl bir "eleştiri" beklenebileceği hakkında bir fikir verebilir. Rus gerçekliğine ilişkin sosyal-demokratik bakış açık ve özenli biçimde ortaya konmaya (özellikle ekonomik yan vurgulandığında, "R.B."den bayların "polemik" yürütürken kullandıkları genel, kısmen ezop dilinin aynısı kullanıldığında sansür açısından bu pekâlâ mümkündür) ve nesnel olarak çürütülmeye, çıkardığı pratik sonuçların doğruluğu çürütülmeye bile çalışılmıyor. Bunun yerine, soyut şemalar ve bunlara duyulan inanç üzerine, bütün ülkelerin bu aşamadan geçme zorunluluğuna ilişkin inanç üzerine içeriksiz gevezelikleri... ve Bay Mihailovski'den yeterince tanıdığımız saçmalıkların benzerleriyle meseleyi bir kenara atmayı yeğliyorlar. Bu arada doğrudan tahrifatlarla karşılaşılıyor. Örneğin Bay Krivenko Marx'ın

> "... bizim için, eğer istersek" (?!! Yani Marx'a göre sosyo-ekonomik ilişkilerin evrimi insanların iradesine ve bilincine mi bağlıdır?? Nedir bu, ölçüsüz bir bilgisizlik mi yoksa eşsiz bir küstahlık mı?!) "ve bu doğrultuda faaliyetle, kapitalist yazgı değişikliklerinden kaçınma ve başka, daha yararlı bir yola adım atma (metinde aynen böyle!!!) olasılığını kabul ettiği"ni

açıklıyor.

Şövalyemiz bu saçmalığı sadece doğrudan bir tahrifatın yardımıyla yazabilmiştir. Bay Krivenko ünlü "K. Marx'ın Mektubu"nu[11] alıntı-

* *Bakunistlerden ve asilerden başlayarak, Narodniklerden, "Halkın İradesi" partisinin yandaşlarına kadar —köylülüğün gelecek Meclis'e[10] ezici sayıda sosyalisti sokacağı inancı onlarda da önemsiz olmayan bir yer tutuyordu— bütün eski devrimci programlarımız aslında bu kapıya çıkıyordu.*

lıyor (*"Yuridiçeskiy Vyestnik", 1888, Sayı 10)*, alıntıladığı yer Marx'ın, Rusya için "kapitalist sistemin acılarını çekmemenin" mümkün olduğunu söyleyen Çernişevski'ye duyduğu saygıyı ifade ettiği yerdir ve tırnak işaretini kapattıktan, yani Marx'ın sözlerini tam olarak aktarmayı bitirdikten (Marx'ın sözleri şöyle bitiyor: "o [Çernişevski] anılan ikinci çözüm doğrultusunda görüş belirtiyor") sonra, şunu ekliyor: "Ve ben, diyor Marx, bu görüşleri ***paylaşıyorum***" (altını çizen Bay Krivenko.) (s. 186, Sayı 12).

Marx ise gerçekte şöyle demektedir:

> "Ve saygıdeğer eleştirmenim, Rus 'edebiyatçısı'na ve panslavistine karşı polemiksel saldırılarımdan bu görüşleri reddettiğim sonucunu nasıl çıkarabiliyorsa, aynı şekilde tersine, bu 'büyük Rus bilgini ve eleştirmeni' karşısında duyduğum saygıdan, bu sorun üzerine onun görüşlerini paylaştığım sonucunu çıkarmak için en az o kadar nedene sahiptir" *("Yuridiçeskiy Vyestnik", 1888, No. 10, s. 271)*.

Yani Marx, Mihailovski'nin kendisini Rusya'nın özel gelişiminin karşıtı olarak görmeye hakkı olmadığını, çünkü bu düşünceyi savunan kişilere saygı duyduğunu söylüyor; Bay Krivenko ise bunu, sanki Marx bu özel gelişimi "kabul ediyor"muş gibi yorumluyor. Doğrudan bir tahrifat. Marx'ın alıntılanan açıklaması onun konuya ilişkin bir yanıttan kaçındığını açıkça gösteriyor: "Bay Mihailovski, birbiriyle çelişen iki ifadeden herhangi birini temel alabilirdi, yani birinden ya da diğerinden genelde Rus meseleleri üzerine görüşlerimin öyle veya böyle olduğuna hükmetmek için hiçbir nedene sahip değildi." Bu sözlerin yanlış yorumlara fırsat vermemesi için Marx, aynı "mektup"ta, teorisinin Rusya'ya nasıl uygulanabileceği sorusunu yanıtladı. Bu yanıt Marx'ın sorunun özünü yanıtlamaktan ve soruyu karara bağlayacak tek şey olan Rus verilerini incelemekten kaçındığını özellikle açık gösteriyor.

"Eğer Rusya" —diye yanıtlıyordu Marx— "Batı Avrupalı ulusların örneğine göre kapitalist bir ulus olmaya çabalıyorsa —ve son yıllar içinde bu anlamda kendisine çok zarar vermiştir—, o zaman önceden köylülerinin önemli bir bölümünü proleterlere dönüştürmeksizin bunu başaramayacaktır."

Tamamen açık gibi görünüyor: soru Rusya'nın kapitalist bir ulus olmaya çabalayıp çabalamadığından, Rusya köylülüğünün yoksullaşmasının kapitalist koşulların, kapitalist bir proletaryanın oluşum süreci anlamına gelip gelmediğinden ibaretti; ve Marx, Rusya'nın "eğer" bunu amaçlıyorsa, köylülerin önemli bir bölümünü çarnaçar proleterlere dönüştürmek zorunda kalacağını açıklıyor. Başka bir deyişle, Marksist teori, belirli ülkelerin ekonomik ilişkilerinin evriminin araştırılması ve açıklanmasından ibarettir ve bunun Rusya'ya "uygulanması" sadece, ***materyalist*** yöntemin ve ***teorik*** politik ekonominin ortaya çıkarılan araçlarının ***yardımıyla*** Rus üretim ilişkilerini ve onun evrimini ***incelemekten*** ibaret olabilir.*

Yeni yöntemsel ve politik ekonomik teorinin ortaya çıkarılması, toplum biliminde öylesine muazzam bir ilerleme, sosyalizmin ileriye doğru öylesine muazzam bir adımı anlamına geliyordu ki, Rus sosyalistleri için "Kapital"in yayınlanmasından nerdeyse hemen sonra "Rusya'da kapitalizmin kaderi" sorunu temel teorik sorun haline geldi; en hararetli tartışmalar bu sorunun çevresinde dönüyordu, en önemli programatik ilkeler üzerine karar buna bağlıydı. Ve şu dikkate değerdir: (yaklaşık on yıl önce) Rusya'nın kapitalist evrimi sorununu olumlu anlamda yanıtlayan ve bu kararı verirken Rus ekonomik gerçekliğinin verilerine dayanan özel bir sosyalistler grubu ortaya çıktığında, doğrudan ve belirli bir nesnel eleştiriyle, aynı yöntemsel ve teorik ilkeleri kabul eden ve sözkonusu verileri başka türlü açıklayan bir eleştiriyle karşılaşmadı.[12]

Marksistlere karşı tam bir seferberliğe girişmiş olan "Halkın Dostları" da gerçek verilerin incelenmesi temelinde kanıt getirmiyorlar. Birinci makalede gördüğümüz gibi sorunu tumturaklı sözlerle geçiştiriyorlar. Bu arada Bay Mihailovski, Marksistler arasında görüş birliği bulunmadığı, tamamen uyum içinde olmadıkları hususuyla alay etme fırsatını kaçırmıyor. Ve "bizim ünlü" N.K. Mihailovski, "gerçek" ve "gerçek olmayan" Marksistler üzerine zekice tespitinden dolayı

* *Yineliyorum, "Komünist Manifesto"yu, "Felsefenin Sefaleti"ni ve "Kapital"i okumuş olan hiçbir kimse için çıkarılan bu sonuç bulanık olamazdı ve sadece Bay Mihailovski için özel bir açıklama icap etti.*

müthiş seviniyor. Marksistler arasında tam bir görüş birliğinin olmadığı doğrudur. Fakat birincisi bu olgu Bay Mihailovski'de doğru yansıtılmamıştır, ikincisi ise bu, Rus sosyal-demokrasisinin zayıflığını değil, tam da gücünü ve canlılığını kanıtlar. Son dönemin özellikle tipik bir olgusu sosyalistlerin sosyal-demokratik görüşlere çeşitli yollardan ulaşması ve bu yüzden, Rusya'nın serflik sistemi içinden büyüyüp çıkmış bir burjuva toplumunu temsil ettiği, politik biçiminin bir sınıf devleti olduğu ve emekçilerin sömürüsünün ortadan kaldırılmasının tek yolunun proletaryanın sınıf mücadelesinde yattığı temel ve en önemli tezinde kesinlikle anlaşmalarına rağmen, gerek gerekçelendirme yöntemlerinde gerekse de Rus yaşamının şu ya da bu olgusunun detay açıklamasında birçok parça sorunda ayrılmalarıdır.* Bu yüzden örneğin, bu kabataslak notlarda değinilip geçilen —tarım reformu, köylü iktisadının ve ev endüstrisinin ekonomisi, toprak kiralama vs.— sorunları üzerine de, az önce sözü edilen temel ve bütün Sosyal-Demokratlara ortak olan kavrayışın sınırları içinde farklı görüşlerin varolduğunu önceden açıklayarak Bay Mihailovski'yi sevindirebilirim. Tarım reformunun Rusya'ya doğru düzgün bir gelişmenin sakin yollarını ***açabileceği***, devletin, kapitalizmin çıkarlarının temsilcilerini değil, "Halkın Dostları"nı ***görevlendirebileceği***, köy topluluğunun, ev endüstrisini büyük üretime ***dönüştürebilecek*** imalat endüstrisiyle birlikte tarımı ***toplumsallaştırabileceği***, ***halkın toprak kiralamasının halkın*** ekonomisini destekleyeceği türünde "büyük gerçekler"in oybirliğiyle kabulüyle yetinen kişilerin görüş birliği —bu dokunaklı ve etkileyici görüş birliğinin yerine, belirli üretim ilişkilerinin bir sistemi olarak Rusya'nın ***gerçek, verili*** ekonomik örgütlenmesini ve aynı şekilde onun ***gerçek*** ekonomik gelişimini ve onun politik ve diğer üstyapısını aydınlatmaya çalışan kişilerin görüş ayrılıkları geçti.

Ve farklı bakış açılarından hareketle, mutlaka dayanışık politik faaliyeti de belirleyen ve bu nedenle onu kabul eden herkese kendisini

* *Lenin burada Legal Marksistler denilenleri kastediyor.* ***—Alm. Red.***

"Sosyal-Demokrat" olarak görme ve adlandırma hakkını ve yükümlülüğünü veren ortak tezin kabulüne yol açan böyle bir çalışma — böyle bir çalışma, farklı doğrultularda karara bağlanan bir sürü kısmi sorunda görüş ayrılıkları için hâlâ geniş bir alan bırakıyorsa, o zaman bu elbette Rus sosyal-demokrasisinin yalnızca gücünü ve canlılığını kanıtlar.*

Üstelik bu çalışmanın koşulları daha kötüsü düşünülemeyecek kadar kötüdür: tek tek çalışmaları birleştiren bir organ yoktur ve olamaz; özel ilişkiler polis koşullarımız altında son derece zordur. Sosyal-Demokratların gerektiği biçimde iletişim kuramamaları ve ayrıntılarda görüş birliğine varamamaları, yani birbirleriyle çelişmeleri anlaşılırdır.

Gerçekten, ne kadar komik değil mi?

Bay Krivenko'nun Sosyal-Demokratlarla "Polemik"inde kimi "Neo-Marksistler"den sözetmesi şaşkınlık yaratabilir. Bazı okurlar, Sosyal-Demokratlar arasında bir tür bölünme olduğunu, "Neo-Marksistler"in eski Sosyal-Demokratlardan ayrıldıklarını sanacak. Böyle bir şey yok. Hiç kimse hiçbir yerde Marksizm adına, Rus Sosyal-Demokratlarının teorilerinin ve programının bir eleştirisiyle ve başka bir Marksizm savunusuyla açıkça ortaya çıkmadı. Mesele Bay Krivenko ve Bay Mihailovski'nin Marksistler üzerine çeşitli salon dedikoduları duymuş ve liberal kofluklarını Marksizmle örtbas etmeye çalışan çeşitli liberalleri görmüş olmaları; ve kendi keskin zekâları ve incelikleriyle, bu düşünsel dağarcıkla Marksistleri "eleştirme"ye kalkışmalarından ibarettir. Bu durumda bu "eleştiri"nin bir garabetler veya kirli saldırılar zincirinden oluşması şaşırtıcı değildir.

---

* *Çünkü bu sorunlar şimdiye dek **hiç çözülmemiştir**. "Halkın toprak kiralamasının ulusal ekonomiyi desteklediği" iddiası kiralama sorununun çözümü olarak, ya da çiftlik arazilerinin köylü envanteriyle işlenmesi sistemini şöyle adlandırmak mümkün değildir: "Köylü, bağımsızlığını köylülerin kendi başlarına ayakta durabilmeleri yararına feda etmiş olan büyük toprak sahibinden daha güçlü çıkmıştır"; "Köylü büyük üretimi toprak sahibinin elinden koparap almıştır"; "tarım kültürünün biçimi uğruna mücadelenin galibi halktır". Bu liberal gevezelik "bizim ünlü" Bay V.V.'nin "Kapitalizmin Kaderi" kitabında bulunmaktadır.*

> "Tutarlı olmak için" —diye yargıda bulunuyor Bay Krivenko— "buna ("kapitalist endüstrinin gelişimi için çabalamak gerekip gerekmediği" sorusuna) "olumlu yanıt verilmelidir" ve "ne köylü toprağının toptan satın alınmasına ne de hırdavatçı dükkanlarının ve meyhanelerin açılmasına karşı çıkılmamalıdır", "çok sayıda lokantacının Duma'daki başarısına sevinmek ve daha da çok sayıdaki köylü tahılının toptan alıcılarına yardım etmek gerekir".

Bu gerçekten çok eğlendirici. Böyle bir "Halkın Dostu"na, Rusya'da her yerde emekçilerin sömürüsünün özü itibariyle kapitalist sömürü olduğu, köylülüğün ayrışmasının kapitalist karakterini kanıtlayan şu ve şu politik-ekonomik özelliklere uygun olarak köyün becerikli çiftçilerinin ve toptan alıcıların kapitalizmin temsilcilerinden sayılmaları gerektiğini anlatmaya çalışın. Bir yaygara koparacak, bunu inanılmaz bir kâfirlik olarak adlandıracak ve Batı Avrupa formülleriyle soyut şemaların gözü kapalı devralınması hakkında atıp tutmaya başlayacaktır (bu arada "kâfirce" gerekçelendirmenin gerçek içeriğinden özenle kaçınacaktır). Şer Marksistlerin yolaçtıkları "dehşet"i resmetmek gerektiğinde ise tantanalı bilim ve saf idealler bir kenara bırakılabilir, köylü tahılının ve köylü toprağının toptan alıcılarının, yalnızca yabancı mülkten yararlanmayı "seven kişiler" değil, gerçekten kapitalizmin temsilcileri oldukları kabul edilebilir.

Bu "Halkın Dostu"na, Rus burjuvazisinin, üretim araçları sadece onun elinde yoğunlaşmış olduğu için bugünden halkın emeğini her yerde denetim altında tutmakla kalmayıp, hükümet üzerinde de baskı uyguladığını ve böylece hükümet politikasının burjuva karakterine yol açtığını, onu zorladığını ve belirlediğini kanıtlamaya çalışın — öfkeden çıldıracak, hükümetimizin her şeye kadir olduğu, sadece uğursuz bir yanlış anlama ve talihsiz bir rastlantı sonucunda, "Halkın Dostları" yerine kapitalizmin çıkarlarının temsilcilerini "görevlendirdiği", kapitalizmi yapay olarak yetiştirdiği hakkında bağırmaya başlayacaktır... Ama içten içe, Duma'daki lokantacıların, yani sözümona sınıflarüstü olan hükümetin bu unsurlarının, kapitalizmin temsilcileri olduklarını kabul etmek zorundadırlar. Ama baylar, bizde Rusya'da kapitalizmin çıkarları gerçekten yalnızca "Duma"da ve "lokantacılar" tarafından mı temsil ediliyor?...

Çirkin saldırıları Bay Mihailovski'de yeterince gördük, şimdi de nefret edilen sosyal-demokrasiyi mahvetmek için, "bazılarının, oraya girişlerini sadece kapitalist süreci hızlandırma düşüncesiyle gerekçelendirerek (tabii iyi teknik işler ya da büro işleri çıktığında) fabrikalara gittikleri"ni anlatan Bay Krivenko'da aynı şeyle karşılaşıyoruz. Elbette, böylesine yakışıksız şeyleri yanıtlamak bile gereksizdir. Buraya yalnızca nokta konabilir.

Bu yolda devam edin baylar, cesaretle devam edin! İmparatorluk hükümeti —az önce sizden duyduğumuz gibi, halkın nihai mahvoluştan kurtarılması için şimdiden (eksiklikleri olsa da) önlemler almış olan aynı hükümet, sizleri alçaklık ve bilgisizlikle suçlanmaktan kurtarmak için hiçbir eksiği bulunmayan önlemler alacaktır. "Kültürlü toplum", öteden beri olduğu gibi, balık börekleriyle kumar masası arasında dinlenirken yoksul kardeşler hakkında konuşmayı severek sürdürecek ve onların durumunu "düzeltmek" için insancıl projeler tasarlayacaktır; bu toplumun temsilcileri, valilik ya da köylülerin cebi üzerinde başka bir gardiyanlık görevini üstlendiğinizde vatandaşlık gerekleri ve görevleri üzerine gelişmiş bir bilinç sergilediğinizi hoşnutlukla göreceklerdir. Devam edin! Sizler için yalnızca huzur değil... Bay Burenin gibilerin ağızından onay ve övgü de garantilenmiştir.

*

Son olarak, herhalde birden fazla okuyucunun aklına gelmiş olan bir soruyu yanıtlamak gereksiz olmayacaktır. Bu tür beylerle bu kadar uzun tartışmaya değdi mi? Polemik olarak adlandırmaktan hoşlandıkları, sansür tarafından korunan bu liberal pislik selini yanıtlamaya değdi mi?

Bana değdi gibi görünüyor, elbette onlar adına ve "kültürlü" halk adına değil, bilakis Rus sosyalistlerinin bu saldırıdan kendileri için çıkarabilecekleri ve çıkarmak zorunda oldukları yararlı ders adına. Bu saldırı Rusya'nın (örneğin Çernişevski'nin zamanında olduğu gibi) demokratizmin ve sosyalizmin ayrılmaz ve bölünmez bir bütün olarak kaynaştığı sosyal gelişme döneminin, geri dönmez biçimde geçmişte

kaldığına ilişkin en çarpıcı ve ikna edici kanıtı sunuyor. Şimdi artık — Rus sosyalistleri arasında bugün de hâlâ orda burda varlığını sürdüren ve teori ve pratikleri üzerinde son derece zararlı etkide bulunan—, Rusya'da demokratlarla sosyalistlerin düşünceleri arasında derin, nitel bir fark olmadığı görüşünün hiçbir zemini kalmamıştır.

Tam tersine: bu düşünceler arasında tam bir uçurum vardır ve Rus sosyalistleri için bunu görme ve demokratların düşünceleriyle ***tam ve kesin kopuşun kaçınılmazlığını ve mutlak zorunluluğunu*** kavrama zamanı çoktan gelmiştir.

Gerçekten de, bu Rus demokratının, adı geçen düşüncenin ortaya çıktığı dönemlerde nasıl olduğuna ve şimdi ne hale geldiğine bakalım. "Halkın Dostları" bize bu karşılaştırma için yeterince materyal sunuyor.

Bu bakımdan Bay Krivenko'nun, Almanca bir yayın organında Bay Nik.-on'un ütopizmine karşı çıkmış olan Bay Struve'ye *("Rusya'da Kapitalist Gelişimin Değerlendirilmesi Üzerine" yazısı "Sozialpolitische Zentralblatt"da, III, No. 1, 2 Ekim 1893, yayınlanmıştır)* karşı saldırısı son derece ilginçtir. Bay Krivenko, "köy topluluğunu ve toprak payını savunan"ların düşüncelerini güya "ulusal sosyalizm" (Struve'nin sözlerine göre bu, "salt ütopik karakterde"dir) saydığı için Bay Struve'ye saldırıyor. Sözümona bu korkunç sosyalizm suçlaması, saygıdeğer yazarı sınırsız öfkelendiriyor:

> "Köy topluluğunu ve pay topraklarını savunan (Herzen, Çernişeski ve Narodnikler dışında) gerçekten başka kimse yok muydu?" —diye haykırıyor— "Köy topluluğunu ve köylülerin bağımsızlığını reformun temeli haline getirmiş olan köylüler üzerine yönetmeliği kaleme alanlar ve bu prensiplerin lehinde konuşan tarihimizin ve modern yaşamın araştırmacıları ve aynı şekilde bu prensiplerden yana çıkan neredeyse bütün ciddi ve saygın basınımız — bunların hepsi gerçekten de 'ulusal sosyalizm' diye adlandırılan bir yanılgının kurbanı mıdırlar?"

Sakin olun saygıdeğer Bay "Halkın Dostu"! Korkunç sosyalizm suçlamasından o kadar ürktünüz ki, Struve'nin "küçük makalesi"ni dikkatle okuma zahmetine bile katlanmadınız. Gerçekten de "köy topluluğu ve toprak payı"nı savunanları, sosyalizmle suçlamak ne kadar

açık bir haksızlık olurdu! İzninizle, burada sosyalist olan ne vardır? Sosyalizm, emekçilerin sömürülmesine karşı protestoya ve mücadeleye denir, sömürünün tamamen ortadan kaldırılmasını amaçlayan mücadeleye denir, oysa "toprak payını savunmak", köylülerin kendi kullanımlarında olan bütün toprağın, yine köylüler tarafından bedel ödenerek alınması taraftarı olmak anlamına gelir. Bedel ödeyerek değil, Reform'dan önce köylülerin mülkiyetinde bulunan tüm toprakların karşılıksız olarak köylülere devri savunulsa bile — o zaman bile burada sosyalist olan hiçbir şey yoktur, çünkü tam da bu (feodal dönem boyunca oluşmuş olan) köylü toprak mülkiyeti, Batı Avrupa'nın her yerinde olduğu gibi bizde, Rusya'da da* burjuva toplumun temelidir. "Köy topluluğunu savunmak"ta, yani toprak üzerinde geleneksel kullanım yöntemlerine polis müdahalesini protesto etmekte sosyalist olan ne vardır, oysa emekçilerin sömürüsünün bu köy topluluğuyla mükemmel biçimde uyuştuğunu ve onun içinde oluştuğunu herkes biliyor. Bu, "sosyalizm" sözcüğünü imkansızlık ölçüsünde esnetmek anlamına gelir: bu durumda herhalde Bay Pobyedonostsev'in de sosyalist sayılması gerekecektir!

Bay Struve asla böyle korkunç bir haksızlık yapmıyor. O, Narodniklerin "ulusal sosyalizminin ütopik karakteri"nden sözediyor ve kimi Narodniklerden saydığı, Plehanov'un "Görüş Ayrılıklarımız"ını**, Narodniklere karşı bir polemik olarak tanımlamasından anlaşılıyor. Plehanov hiç kuşkusuz sosyalistlerle, "ciddi ve saygın" Rus basınıyla ortak yanları olmayan kişilerle polemik yürütüyordu. Ve bu nedenle de Bay Krivenko'nun, Narodniklerle ilgili olan bir şeyi kendi hesabına geçirmeye hiç hakkı yoktur. Ama eğer kendisinin ait olduğu akım üzerine Bay Struve'nin görüşünü mutlaka öğrenmek istiyorsa, Bay Struve'nin makalesinden aşağıdaki bölüme neden dikkat etmediğine ve ***"Russkoye Bogatstvo" için bu bölümü neden çevirmediğine*** şaşıyorum:

* *Kanıt — köylülüğün farklılaşması.*

** *Plehanov'un "Halkın İradesi" akımını ve Narodniklerin görüşlerini eleştiren bu eseri 1884'te yayınlandı. —**Alm. Red.***

> "Kapitalist gelişim ilerlediği ölçüde" —diye yazıyor yazar— "az önce tasvir edilen dünya görüşü" (Narodniklerinki) "zemin kaybetmek zorundadır. Ya oldukça sönük, uzlaşmaya açık ve uzlaşma düşkünü bir reform akımı* düzeyine düşer —bunun pek umut vaadeden başlangıçları çoktan mevcuttur, ya da gerçek gelişimi kaçınılmaz olarak görür ve buradan zorunlu olarak kaynaklanan teorik ve pratik sonuçları çıkarır, başka bir deyişle: ütopik olmaktan vazgeçer."

Eğer Bay Krivenko bizde, sadece uzlaşmalara açık akımın başlangıçlarının nerede olduğunu tahmin edemiyorsa, o zaman ona "Russkoye Bogatstvo"ya, bu derginin, Narodnik öğretinin parçalarıyla, Rusya'nın kapitalist gelişiminin kabulünü bir araya getirmek için acınacak bir çabayı temsil eden teorik görüşlerine, verili kapitalist düzen zemininde küçük üreticiler ekonomisini geliştirmeyi ve restore etmeyi hedefleyen politik programına bakmasını öneririm.**

---

* *"Oldukça sönük, uzlaşmaya yetenekli ve uzlaşma arayan reform akımı", Rusçaya "kültürel oportünizm" olarak da çevrilebilir.*

** *Bay Krivenko'nun Bay Struve'ye karşı mücadele etme çabası genelde zavallı bir izlenim uyandırıyor. Bu, herhangi bir nesnel itirazda bulunamamanın bir nevi çocukça acizliği, ve aynı şekilde çocukça öfkesidir. Örneğin Bay Struve, Bay Nik.-on'un "ütopist" olduğunu açıklıyor. Bunu yaparken ona neden böyle dediğini çok açık gösteriyor: 1) "Rusya'nın gerçek gelişimini" görmezlikten geldiği için; 2) devletimizin sınıf karakterini kavramadan "toplum"a ve "devlet"e başvurduğu için. Bay Krivenko buna karşı ne itirazda bulunabilir? Gelişimimizin gerçekten kapitalist bir gelişme olduğunu red mi ediyor? Bunun başka bir gelişme olduğunu mu açıklıyor? Devletimizin sınıf devleti olmadığını mı söylüyor? Hayır, bu sorulara tümüyle yan çizmeyi ve kendi kendine hazırladığı kimi "şablonlar"a karşı gülünç bir öfkeyle mücadele etmeyi yeğliyor. Bir örnek daha. Bay Struve Bay Nik.-on'u, sınıf mücadelesini anlamama dışında, teorisinde "salt ekonomik olgular" alanıyla ilgili büyük hatalar yapmış olmakla suçluyor. Başka şeylerin yanısıra, Bay Nik.-on'un, tarımdışı nüfusumuzun azlığından sözederken, "Rusya'nın kapitalist gelişiminin tam da bu yüzde 80 (Rusya'nın kır nüfusu) ve yüzde 40'lık (Amerika'nın kır nüfusu) farkı dengeleyeceğini —deyim yerindeyse onun tarihi misyonu bundan ibarettir— belirtmemesine" işaret ediyor. Bay Krivenko ilkin, kapitalizmin tarım nüfusunu azaltma eğiliminden sözedilmesine karşın, "bizim"(?) köylüleri topraksız bırakma misyonumuzdan söz ederek, burayı yanlış aktarıyor; ve ikincisi, sorunun özüne ilişkin tek sözcük harcamaksızın (tarım nüfusunun*

Bu, genelde, son zamanlarda sosyal yaşamımızın en karakteristik ve en dikkate değer olgularından biridir: Narodnizmin bir küçük-burjuva oportünizmine yozlaşması.

Gerçekten de, "Russkoye Bogatstvo"nun programının içeriğine, bütün bu göçün ve toprak kiralamanın düzenlenmesi, bütün bu ucuz krediler, müzeler, depolar, teknik iyileştirmeler, arteller ve komünal tarlalara baktığımızda, bu programın gerçekten tüm "ciddi ve namuslu basın"da, yani serflik yandaşlarının organlarına veya sürüngenlere dahil olmayan tüm liberal basında çok yaygın olduğunu görürüz. Bütün bu önlemlerin gerekliliği, yararlılığı, aciliyeti ve "zararsızlığı" fikri tüm aydınlar arasında derin kökler salmış ve olağanüstü bir yaygınlık bulmuştur: gerek taşra gazetelerinde gerekse de Zemstvo'ların bütün araştırmalarında, derlemelerinde, anlatımlarında vs. vs. bunlarla karşılaşılır. Kuşkusuz, eğer ***bu*** Narodnizm sayılırsa, büyük ve yadsınamaz bir başarıdır.

Fakat bu asla (sözcüğün eski, alışılmış anlamında) Narodnizm değildir, ve bu başarı ve muazzam yaygınlık, Narodnizmin yozlaşması pahasına, liberalizme karşı şiddetli bir muhalefet içinde bulunan Sosyal-Devrimci Narodnizmin, liberalizmle kaynaşan ve yalnızca küçük-burjuvazinin çıkarlarını ifade eden kültür taslayan bir oportünizme dönüşümü pahasına elde edilmiştir.

Son söylenenlerden emin olmak için, köylülerin ve ev sanayicilerinin farklılaşması üzerine yukarıda verilmiş olan tablolara başvurmak yararlı olacaktır, çünkü bu tablolar asla herhangi bir tekil ve yeni olguları göstermez, bilakis sadece, köyümüzdeki varlıkları muhaliflerimiz tarafından da yadsınmayan "köpekbalıkları"nın ve "tarım işçileri"nin "okulu"nu politik-ekonomik olarak ifade etme çabasını temsil eder. "Narodnik" önlemlerin sadece küçük-burjuvaziyi güçlendirecek durumda olduğu ya da Avrupa'nın her yerinde liberal burjuvazi tarafından sevgiyle işlenen teskin edici berbat önlemleri (arteller ve komünal tarlalar) temsil ettiği ve hazin deneyler olarak kalmak zorun-

*azalmasına yolaçmayan bir kapitalizm mümkün müdür?) "İncil uzmanları" vs. üzerine saçmalar zırıldamaya başlıyor". Bkz. Ek II. (" 'Halkın Dostları' Kimlerdir vs"ye "Ekler", Bütün Eserler Cilt I de basılmıştır. —**Alm. Red.**)*

da olduğu açıktır, çünkü bunlar bizzat "okul"a en ufak biçimde dokunmazlar. Aynı nedenden dolayı Bay Yermolov ve Witte bile bu tür ilerlemelere karşı çıkacak bir şey bulamazlar. Tam tersine. Onlara bu iyiliği yapın, baylar! Sadece "aydınlar"ı devrimci faaliyetten (antagonizmayı vurgulamaktan, bunu proletaryaya açıklamaktan, doğrudan politik mücadelede bu antagonizma için yolu açmaktan), antagonizmada yapılan bu tür yamalarla uzlaşma ve birleşme yoluyla uzaklaştırma "çabaları için" size para bile vereceklerdir. Bu iyiliği onlara yapın!

Narodnizmin böylesi bir yozlaşmasına yol açmış olan sürecin üzerinde biraz duralım. İlk ortaya çıkışında, başlangıçtaki biçimiyle bu teori oldukça uyumluydu —halk yaşamının özel bir sistemi varsayımından hareketle "köy topluluğu" köylülerinin komünist içgüdülere sahip olduğuna inanıyordu ve bu yüzden köylülüğe, sosyalizm için doğrudan bir savaşçı gözüyle bakıyordu— fakat bir yandan teorik olarak işleme, Rus yaşamının gerçeklerince onaylanma, öte yandan köylülerin bu varsayımsal özellikleri üzerinde yükselecek olan bir politik programın uygulanmasında deneyimi eksikti.

Teorinin gelişimi de bu iki doğrultuda, teorik ve pratik doğrultuda ilerledi. Teorik çalışma esas olarak, komünizmin başlangıçlarını görmek istedikleri, ***toprak mülkiyeti*** biçimini incelemeyi amaçlıyordu; ve bu çalışma çok çeşitli ve çok zengin bir olgu materyali sunuyordu. Ancak öncelikle toprak ***mülkiyeti*** biçimiyle ilgili olan bu materyal, köyün ***iktisadiyatını*** araştırmacıların gözünden tümüyle gizliyordu. Birincisi, araştırmacıların toplumbilim yöntemi üzerine sağlam bir teoriye, üretim ilişkilerini ayırmama ve özel olarak araştırma gerekliliğini açıklayan bir teoriye sahip olmamalarından dolayı, bu daha da doğaldı; ikincisi ise, bu olgu materyali, köylülüğün en acil gereksinimleri, köylülük üzerinde ezici bir yük oluşturan en acil sıkıntılar üzerine doğrudan ve dolaysız bilgiler veriyordu. Ve araştırmacıların bütün dikkati bu sıkıntıların, toprak açlığının, yüksek vergilerin, haklardan yoksunluğun, köylülerin durumunun umutsuzluğunun ve çaresizliğinin incelenmesi üzerinde yoğunlaşıyordu. Bütün bunlar en küçük ayrıntısına kadar öylesine bir materyal zenginliğiyle tasvir edi-

liyor, araştırılıyor ve açıklanıyordu ki, eğer devletimiz sınıf devleti olmasaydı, eğer politikasında egemen sınıfların çıkarları tarafından değil, "halkın sıkıntıları"nın tarafsız bir ele alınışı tarafından sevk ediliyor olsaydı, bu sıkıntıların ortadan kaldırılması gerekliliğine devletimizin bin kez ikna olması gerekirdi. Toplumun ve devletin "fikrini değiştirebileceklerine" inanan safdil araştırmacılar, tamamen, kendi topladıkları olguların ayrıntısına gömüldüler ve bir şeyi tümüyle gözardı ettiler: köyün politik-ekonomik yapısını, bu dolaysız, en acil sıkıntılar tarafından ezilen bu ekonominin en önemli arka plânını. Tabii sonuç olarak, toprak açlığı vs. altında ezilen ekonominin çıkarlarının korunması, bu ekonomiyi ellerinde tutan ve köy topluluğu ***içinde*** verili sosyo-ekonomik ilişkiler altında ve ülkenin verili ekonomik sistemi altında da kendini koruyabilen ve geliştirebilen o biricik sınıfın çıkarlarının korunması olarak kendini gösteriyordu.

Sömürünün ortadan kaldırılması için bir temel ve kale görevi görecek olan kurumun incelenmesine yönelik teorik çalışma, küçük-burjuvazinin, yani tam da bu sömürücü düzenin dayandığı sınıfın çıkarlarını ifade eden bir programın hazırlanmasına yol açtı.

Aynı zamanda pratik devrimci faaliyet de tamamen beklenmedik bir doğrultuda gelişti. Köylünün komünist içgüdüsüne olan inanç tabii ki sosyalistlerden politikayı arka plâna itmeyi ve "halkın içine gitmeyi" talep ediyordu. Bir sürü çok enerjik ve yetenekli kişi, bu programın gerçekleştirilmesine koyuldu, bunlar, köylülerin komünist içgüdüleri düşüncesinin safdilliğine pratik içinde kanaat getirmek zorunda kaldılar. Ayrıca meselenin köylülerle değil, hükümetle olduğuna karar verildi ve bütün faaliyet hükümete karşı mücadeleye, sadece entelektüellerin ve zaman zaman onlara katılan işçilerin yürüttüğü bir mücadeleye yöneltildi. Başlangıçta bu mücadele sosyalizm adına yürütülüyordu, bu mücadele halkın sosyalizm için hazır olduğu ve salt iktidarın ele geçirilmesiyle sadece politik değil, sosyal devrimin de gerçekleştirilebileceği teorisine dayanıyordu. Son zamanlarda bu teori artık açıkça her türlü kredisini yitiriyor ve "Halkın İradesi" grubunun hükümete karşı mücadelesi, radikallerin politik özgürlük için mücadelesi haline geliyor.

Öte yandan bu faaliyet, çıkış noktasına tamamen zıt sonuçlara yol açtı; burada da ortaya, sadece radikal burjuva demokrasisinin çıkarlarını ifade eden bir program çıktı. Aslında bu süreç henüz tamamlanmış değildir, ancak öyle görünüyor ki, sonucu şimdiden tamamen belirlenmiştir. Öğretisinin temelinde salt mitolojik bir köylü iktisadının özel sistemi (köy topluluğu) düşüncesi dayattığı için, Narodnizmin böylesi bir gelişimi çok doğal ve kaçınılmazdı; gerçeklikle temas bu miti toz-duman etti ve köylü sosyalizminden küçük-burjuva köylülüğün radikal demokratik bir temsili ortaya çıktı.

Bir demokratın evrimine ilişkin örneklere geçiyorum:

> "Genel-insan yerine", diyor Bay Krivenko, "sadece iyi duyguların belirsiz dalgalanmalarıyla dolu olan, ancak ne gerçek feragata ne de yaşamda kalıcı herhangi bir şey yapmaya yetenekli olan bir genel-Rus pısırığının geçmemesini sağlamak gerekir."

Mükemmel bir ahlak dersi; şimdi bunun nereye uygulandığına bakalım. "Bununla ilgili olarak" —diye devam ediyor Bay Krivenko— "şu üzücü olguyu biliyorum": Rusya'nın Güneyinde,

> "en iyi niyetlerle ve yoksul hemşerilere karşı sevgiyle dolu olan" bir gençlik yaşıyordu; "köylüye her türlü özen ve saygı gösteriliyordu; köylü neredeyse ilk sıraya oturtuluyordu, onunla aynı tabaktan yemek yeniyordu, ona reçel ve pasta vs. sunuluyordu; diğerlerinden daha iyi ödeme yapılıyordu, kendisine, gerek borç gerekse de 'bahşiş' olarak ya da öylesine para veriliyordu; ona Batı Avrupa'nın koşulları ve Batı Avrupalı birlikler vs. anlatılıyordu. Aynı yörede Schmidt adında genç bir Alman, bir kâhya, ya da daha doğrusu, basit bir bahçıvan, hiçbir insancıl düşünceye sahip olmayan, hasis ruhlu, biçimci, su katılmamış bir Alınan da (metinde aynen böyle??!!) yaşamaktaydı" vs.

Aradan üç-dört yıl geçmiş ve yollar ayrılmış. Bir yirmi yıl daha geçtikten sonra yazar yöreyi ziyaret ettiğinde, "Bay Schmidt'in" (yararlı faaliyetlerinden dolayı bahçıvan Schmidt Bay Schmidt olmuştu) köylülere bağcılığı öğrettiğini ve bu işin onlara yılda 75-100 ruble arası "belirli bir gelir" sağladığını, bu yüzden geride Bay Schmidt hakkında "iyi anılar"ın kaldığını, oysa

> "köylüye karşı sadece iyi duygular besleyen ve onun için önemli (!) hiçbir şey yapmamış olan beylerden geriye bir anı bile kalmadığı"nı öğrendi.

Bir zaman hesabı yaptığımızda, anlatılan olayların 1869-1870 yıllarıyla, yani yaklaşık olarak tam da Rus Narodnik sosyalistlerinin "Avrupa koşulları"nın en ilerici ve en büyük özelliğini, Enternasyonal'i[13] Rusya'ya aktarmaya çalıştıkları zamanla ilgili olduğu ortaya çıkıyor.

Bay Krivenko'nun anlatımının oldukça kaba bir izlenim bıraktığı açıktır ve bu yüzden kendisi de çekinceler koymakta acele ediyor.

> "Elbette, bununla" —diye açıklıyor— "Schmidt'in bu beylerden daha iyi olduğunu söylemek istemiyorum, bütün diğer kusurlarına rağmen bu yörede ve halk içinde neden daha kalıcı bir iz bırakmış olduğunu söylüyorum." (Onun daha iyi olduğunu söylemiyorum, geride kalıcı bir iz bıraktığını söylüyorum —bu nasıl bir saçmalıktır?!). "Onun önemli bir şey yapmış olduğunu da söylemiyorum, bilakis tersine, yapmış olduğu şeyi, son derece önemsiz, tali ve kendisine hiçbir şeye malolmayan, ama kuşkusuz hayatiyet sahibi bir eserin örneği olarak veriyorum."

Görüldüğü gibi çok muğlak bir çekince; fakat meselenin özü bunun muğlaklığında değil, bir faaliyetin sonuçsuzluğunu diğer faaliyetin başarısıyla karşılaştıran yazarın, bu iki türden faaliyetin doğrultusu arasındaki temel farkın besbelli farkında bile olmamasında yatıyor. Bütün mesele budur ve bu yüzden bu anlatım bugünkü demokratın fizyonomisinin belirlenmesinde çok karakteristiktir.

Çünkü köylüye "Batı Avrupa'nın koşullarından ve Batı Avrupalı birlikler"den sözeden bu gençlik, bu köylüleri besbelli sosyal yaşamın biçimlerini değiştirmeye yöneltmek istiyordu (benim çıkardığım bu sonuç verili durumda yanlış da olabilir, ancak inanıyorum ki herkes bunun haklı bir sonuç olduğunu kabul edecektir, çünkü Bay Krivenko'nun yukarıda alıntılanan anlatımından kaçınılmaz olarak bu çıkıyor), emekçilerin böylesine utanmazca sömürülmesine ve ezilmesine neden olan —buna karşılık aynı zamanda bütün liberal ilerlemeler genelde sevinçle karşılanıyor— modern topluma karşı sosyal devrim için ayaklandırmak istiyordu. "Bay Schmidt" ise gerçek bir

girişimci olarak sadece diğer girişimcilere ekonomik meselelerini düzenlemelerinde yardım etmek istiyordu, başka bir şey değil. Birbirine taban tabana zıt doğrultudaki bu iki faaliyet nasıl birbiriyle kıyaslanabilir ve birbirinin karşısına koyulabilir? Bu aynen bir binayı yıkmaya çalışan birinin faaliyetinin başarısızlığıyla, binayı sağlamlaştırmaya çalışan birinin faaliyetinin başarısını karşılaştırmaya benziyor! Belli bir anlamı olan bir karşılaştırma yapmak için, köylüleri devrime yöneltmek amacıyla halkın içine giren bu gençliğin deneyinin neden bu kadar başarısız olduğunu, acaba içinden burjuvazi ve proletarya sınıfı ortaya çıktığı için kendisi özel bir sınıf oluşturmamasına rağmen, tam da "köylülüğün" emekçi ve sömürülen halkın temsilcisi olduğu (bu olsa olsa köylülüğün gerçekten bir ***sınıf*** olarak, ama sadece derebeylik döneminde toplumun bir sınıfı olarak ortaya çıktığı, serfliğin ortadan kaldırılma döneminin etkisinin bir yansıması olarak açıklanabilecek bir hayaldir) hatalı düşüncesinden kaynaklanıp kaynaklanmadığını daha yakından değerlendirmek gerekirdi —tek kelimeyle, eski sosyalist teorilerin ve bunların sosyal-demokratlar tarafından eleştirisinin incelenmesi gerekirdi. Ama Bay Krivenko bunun yerine zıvanadan çıkıyor ve "Bay Schmidt"in eserinin "kuşkusuz hayatiyet sahibi bir eser" olduğunu kanıtlıyor. İzninizle Sayın Bay "Halkın Dostu", denize su taşımanın ne gereği var? Bundan kimin kuşkusu var? Bir üzüm bağı kurmak ve buradan 75-100 Ruble gelir elde etmek — gerçekten de bundan daha hayatiyet sahibi ne olabilir?*

Ve yazar, eğer yalnızca bir çiftçi bir üzüm bağı kurarsa, bunun yalıtık bir faaliyet olduğunu, ama birkaç çiftçi bağ kurarsa, bunun, küçük eseri, gerçek, doğru düzgün bir eser haline getiren genelleşmiş ve yaygın bir faaliyet olduğunu açıklamaya başlıyor tıpkı, ***örnek olarak***, A.H. Engelhardt'ın fosfat gübresini yalnızca kendisi kullanmakla kalmayıp, başkalarında da üretime sokması gibi.

---

* *"Hayatiyet sahibi" bu önerinizle, köylülere Avrupalı birlikleri anlatan gençliğe ulaşmaya çalışmalıydınız! Sizi nasıl karşılarlar, ne kadar mükemmel bir yanıt verirlerdi size! Onların düşüncelerinden, şimdi materyalizm ve diyalektikten korktuğunuz gibi korkmaya başlardınız!*

Ne kadar olağanüstü bir demokrat, değil mi!

Tarım reformu üzerine değerlendirmeler alanından bir örnek daha alalım. Yukarıda sözü edilen, demokratizmin ve sosyalizmin birbirinden ayrılmaz olduğu dönemde bir demokratın —Çernişevski'nin bu konuda tavrı neydi? Düşüncesini açıkça söyleyecek durumda olmadığı için *susuyordu* ve hazırlanan reformu dolambaçlı yoldan şöyle karakterize ediyordu:

"Öğle yemeğinizin yapılacağı erzak stokunun hazırlanması için önlemlerin alınmasıyla ilgilendiğimi varsayalım. Eğer bunu aslında size olan meylimden dolayı yapıyor olsaydım, çabamın, stokun size ait olması ve o erzakla yapılan yemeğin sağlıklı ve lezzetli olması koşuluna dayanacağı açıktır. Fakat stokun aslında size ait olmadığını, onunla yapılan her öğle yemeği için sizlerden para alındığını, öğle yemeğinin hiçbir değere sahip olmamakla kalmayıp (bu Reform'dan ***önce*** yazılmıştır; fakat Bay Yujakovlar ***bugün,*** Reform'un ana ilkesinin, köylüleri güvence altına almak olduğunu temin ediyorlar!!) ***kendinizi son derece dara sokmaksızın hiçbir ödemede bulunamayacağınızı öğrendiğimde hissettiklerimi düşünün! Böylesi tuhaf keşifler yaptığımda aklıma neler gelir?... Yararlılığının koşulları güvenceye alınmamış bir eser için çaba harcadığımdan dolayı ne kadar aptalmışım! Mülkiyetin bu ellere geçeceğini ve elverişli koşullarda geçeceğini önceden güvenceye almış olmaksızın, mülkiyetin belirli ellerde tutulması için bir aptalın dışında kim çaba gösterebilir?... Sevdiğim bir insana sadece zarar veriyorsa, bütün stokun yitip gitmesi daha iyidir! Sizlere sadece yıkım getiren bu eserin yokolması daha iyidir!"***

Çernişevski'nin çağdaş gerçeklik için derin ve mükemmel anlayışını, köylülerin bedel ödemelerinin ne anlama geldiğini ve Rus toplumunun sınıfları içindeki antagonizma ile ilgili anlayışını çarpıcı biçimde gösteren yerlerin altını çiziyorum. Ayrıca bu katıksız devrimci düşünceleri sansür altındaki basında ortaya koymayı bildiği de önemle belirtilmelidir. İllegal yazılarında da aynı şeyleri, ama bu kez

dolandırmaksızın yazıyordu. "*Önsöze Önsöz*"de (Çernişevski'nin kendi düşüncelerini onun ağzından söylettiği) Volgin şöyle diyor:

"Köylülerin kurtuluşu eseri büyük toprak sahipleri partisinin eline devredilmeli. Aradaki fark büyük değildir"*,

ve muhatabının, tersine, farkın muazzam olduğu, çünkü büyük toprak sahipleri partisinin köylülere toprak dağıtılmasına karşı olduğu tespitini kararlılıkla şöyle yanıtlıyordu:

"Hayır, muazzam değil, tersine yok denecek kadar küçüktür. Eğer köylüler toprağı bedelsiz elde etselerdi fark muazzam olurdu. Bir insandan bir şeyi almakla o şeyi ona bırakmak arasında fark vardır; ama buna karşılık ondan para istenirse, bu aynı kapıya çıkar. Çiftlik sahipleri partisinin plânı ilericilerin plânından, sadece daha basit ve daha kısa olmasıyla ayrılır. Bu yüzden o hatta daha iyidir. Muhtemelen daha az sürünceme ve köylüler için daha az yük sözkonusu olacaktır. **Köylülerden para sahibi olanlar kendilerine toprak satın alabilirler. Parası olmayanları toprak satın alma yükümlülüğü altına sokmak boşunadır. Bu onları sadece mahvedecektir. Bedel ödeme satın almayla aynı şeydir."**

Tarım reformunun uygulandığı dönemde (bizzat Batı Avrupa'da henüz yeterince açıklığa kavuşmamışken), onun temeldeki kapitalist karakterini bu kadar açıkça kavramak, daha o zamanda Rus "toplumu" ve "devlet" içinde, emekçilere karşı değişmez biçimde düşmanlık duyan ve köylülüğün yıkımını ve mülksüzleştirilmesini kayıtsız şartsız önceden belirleyen sosyal sınıfların egemen olduğunu ve yönettiğini anlamak için bir Çernişevski'nin dehası gerekliydi. Üstelik Çernişevski, antagonist sosyal koşullarımızı gizleyen bir hükümetin varlığının, emekçilerin durumunu özellikle kötüleştiren korkunç bir bela olduğunu anladı.

"Gerçeği söylemek gerekirse" —diye devam ediyor Volgin—, ***"topraksız kurtarılmaları daha iyi olurdu".*** (Yani eğer bizde serfliği savunan büyük toprak sahipleri bu kadar güçlülerse, o zaman serfliğe

* *Plehanov'un "Sosyal-Demokrat"taki "N.G. Çernişevski" makalesinden alıntı yapıyorum.*

duydukları ilgiyi ikiyüzlü otokratik bir hükümetin uzlaşmaları ardında gizlemek yerine açıkça ortaya çıksın ve herşeyi dürüstçe ifade etsinler.)

"Mesele şudur ki, köylüler kurtarılacak mı sorusu yüzünden heyecanlanmak için bir neden görmüyorum; ve onları kimin, liberallerin mi yoksa büyük toprak sahiplerinin mi kurtaracağı sorusu yüzünden heyecanlanmak için ise daha da az neden görüyorum. Bana göre bu hiç farketmez. Hatta büyük toprak sahipleri daha iyidir."

"Adressiz Mektuplar"dan:

"Köylüleri kurtarmaktan sözediyorlar... Böyle bir iş için güçler nerede? Henüz güçler yoktur. Gerekli güçler yokken, bir işe kalkışılmamalıdır. Bunun neye yol açtığına bakın: İnsan kurtarılmaya başlanıyor. Bundan ortaya ne çıkar —üstesinden gelinemeyecek bir işe kalkışıldığında ortaya ne çıkacağına kendiniz karar verin. İş berbat edilir— iğrenç bir şey ortaya çıkar."

Çernişevski, Rus derebeyi-bürokratik devletinin köylülüğü kurtaracak, yani serfliğin temsilcilerini devirecek güce sahip olmadığını, sadece bir "iğrençliği", liberallerin çıkarlarıyla (bedel ödeme, satın almayla aynıdır) büyük toprak sahiplerinin çıkarları arasında üzücü bir uzlaşma, köylüleri güvence ve özgürlük hayaliyle aldatan, gerçekte ise onları mahveden ve etiyle kemiğiyle büyük toprak sahiplerine teslim eden bir uzlaşma meydana getirecek durumda olduğunu anladı. Ve Çernişevski protesto ediyor, Reform'u lanetliyordu, onun başarısızlığını istiyor, hükümetin liberallerle büyük toprak sahipleri arasındaki ip cambazlığı sırasında düşmesini ve Rusya'yı sınıfların açık mücadelesi yoluna sokacak olan bir iflasın ortaya çıkmasını istiyordu.[14]

Ancak, Çernişevski'nin dahice kehanetlerinin olgu haline gelmiş olduğu, otuz yıllık bir tarihin, her türlü ekonomik ve politik hayali acımasızca yıktığı ***bugün*** — bugün modern "demokratlar"ımız Reform'u övüyor, onda "halk" üretiminin onanmasını görüyorlar, bu reformu, emekçilere düşman sosyal sınıfların yenilebileceği sözümona başka bir yol olasılığı için kanıt olarak kullanacak kadar kurnazlar. Yi-

neliyorum, tarım reformuna ilişkin tavır, demokratlarımızın ta içten burjuvalaşmış olduğunun en açık kanıtıdır. Bu baylar hiçbir şey öğrenmediler, ama çok şey unuttular, çok şey.

Karşılaştırma için 1872 tarihli "Otyeçestvenniye Sapiski"yi alıyorum. Yukarıda "Plütokrasi ve Temelleri" makalesinden, Rus toplumunun "büyük, kurtarıcı" Reform'dan sonraki birinci on yılda elde ettiği (plütokratik çıkarları gizleyen) liberalizm alanında başarılar üzerine alıntılar verdim.

> "Eskiden" —diye yazıyordu yazar aynı makalede— "reformlar nedeniyle uluyarak ağlayan ve geçmişin ardından yas tutan kişilerle sık karşılaşırken, şimdi artık bu tür kişiler yoktur. Herkes yeni koşullardan hoşnut, herkes mutlu ve sakin."

Ve yazar devamla, "demokrasi kisvesi altında" plütokratik çıkarları ve talepleri savunduğu için, "bizzat" yazın'ın da nasıl "plütokrasinin bir organı haline geldiği"ni gösteriyor. Bu düşünce dikkatle değerlendirilmeli. Yazar, Reform tarafından yaratılmış olan yeni koşullardan "herkes"in hoşnut olmasından, "herkes"in ("toplum"un ve "aydınlar"ın temsilcilerinin, ama emekçilerin değil), bu yeni koşulların açık antagonist, kapitalist özelliklerine rağmen mutlu ve sakin olmalarından hoşnutsuzdur; halk, liberalizmin yalnızca "kazanç özgürlüğü"nü, elbette emekçi kitlenin sırtından ve onun zararına kazanç özgürlüğünü gizlediğini farketmemektedir. Ve yazar protesto ediyor. Ve onun değerlendirmelerinde tam da, bir sosyalist için karakteristik olan bu protesto değerlidir. Demokratizmle gizlenmiş plütokrasiye karşı bu protestonun derginin genel teorisiyle çeliştiği dikkati çekiyor: bunlar tarım reformunda her türlü burjuva momentleri, unsurları ve çıkarları inkâr ediyorlar, Rus aydınlarının ve Rus devletinin sınıf karakterini yadsıyorlar, Rusya'da kapitalizmin bir temele sahip olduğunu reddediyorlar —ve buna rağmen kapitalizmi ve burjuva olanı hissetmekten ve sezmekten kaçınamıyorlar. Ve Rus toplumunun antagonist karakterini hissettikleri için, burjuva liberalizmine ve demokratizmine karşı mücadele ettikleri ölçüde—, bu antagonist karakteri kavrayamasalar da, onun bilincinde oldukları ve bizzat bu antagonizmaya neden olmuş olan toplumun örgütlenmesine karşı

mücadele etmek istediklerinden, bütün ilk sosyalistlerimizle ortak olan bir iş yapıyorlardı; bu ölçüde "Otyeçestvenniye Sapiski" ilericiydi (elbette proletarya açısından). "Halkın Dostları" bu antagonizmayı unuttu, kutsal Rusya'da, safkan burjuvaların kendilerini nasıl "demokratizm kisvesi altında" gizlediklerine ilişkin her türlü duyguyu yitirmişlerdir; ve bu yüzden bunlar şimdi gericidir (proletaryayla karşılaştırıldığında), çünkü antagonizmayı örtbas etmekte ve mücadeleden değil, uzlaşmacı, kültür taslayan bir faaliyetten sözetmektedirler.

Baylar, yoksa muhakemesi kuvvetli Rus liberali, altmışlı yıllarda plütokrasinin demokratik temsilcisi, doksanlı yıllarda, sadece alnı yurttaşların kederiyle gölgelendiği için burjuvazinin ideologu olmaktan çıktı mı?

Yoksa büyük ölçekte "kazanç özgürlüğü", büyük krediler alma, büyük sermayeler edinme, büyük teknik gelişmeleri kullanma özgürlüğü, sosyo-ekonomik koşullar aynıyken, sadece yerine küçük krediler alma, küçük sermayeler edinme, küçük teknik gelişmelerin kullanımı geçtiği için, liberal, yani burjuva olmaktan çıkar mı?

Yineliyorum, sözkonusu olan, onların radikal bir görüş değişikliği ya da koşullarımızın radikal bir dönüşümünün etkisi altında başka bir fikre varmış olmaları değildir. Hayır, basitçe, anımsamak istemiyorlar.

"Halkın Dostları", bir zamanlar teorilerinin bütün çürüklüğüne, gerçeklikle ilgili safdil-ütopik görüşlerine rağmen atalarını ilerici kişiler yapmış olan bu tek özelliği de yitirdikten sonra, bütün bu zaman dilimi içinde hiçbir şey öğrenmediler. Ama yine de, Rus gerçekliğinin politik-ekonomik tahlilini de bir yana bırakalım, Rusya'nın son otuz yıl içindeki salt politik tarihinin onlara çok şey öğretmiş olması gerekirdi.

O zamanlar, "altmışlı yıllar" döneminde, serflik yandaşlarının iktidarı kırıldı: bunlar kuşkusuz nihai olmayan, ama öyle tayin edici bir yenilgi aldılar ki sahneden silinmek zorunda kaldılar. Buna karşılık liberaller başlarını kaldırdı. İlerleme, bilim, refah, gerçek dışılığa karşı mücadele, halk çıkarları, halk vicdanı, halk güçleri vs. vs. hakkında liberal bir gevezelik seli boşandı, bugün de, özel yılgınlık anlarında ra-

dikal mızmızlarımızın salonlarında, liberal gevezelik kahramanlarımızın jübile yemeklerinde, dergi ve gazetelerinin sayfalarında mide bulandıran o gevezelik seli boşandı. Liberaller "yeni koşulları" kendi tarzlarında, tabii asla tamamen değil, ama büyük ölçüde değiştirebilecek kadar güçlü çıktılar. O zaman Rusya'da "açık sınıf mücadelesinin parlak ışığı" olmamasına rağmen, yine de ortalık bugünkünden daha aydınlıktı, öyle ki, bu sınıf mücadelesi hakkında hiçbir fikri olmayan ve çirkin bugünü ***açıklamak*** yerine daha iyi bir geleceği düşlemeyi yeğleyen emekçi sınıfların ideologları bile, liberalizmin ardında plütokrasinin gizli olduğunu, bu yeni koşulların burjuva koşullar olduğunu görmeden edemiyorlardı. Tam da dikkatlerin daha göze batıcı günlük sıkıntılara yönelmesini ve (nispeten) katıksız biçimiyle yeni koşulların değerlendirilmesini engellememiş olan serflik temsilcilerinin ortadan kaldırılması, bunun görülmesine izin veriyordu. Ancak plütokratik liberalizmi mahkûm etmeyi bilen o zamanki demokratlarımız, öte yandan onu kavramayı ve bilimsel olarak açıklamayı bilemediler, ulusal ekonomimizin kapitalist örgütlenmesi karşısında onun gerekliliğini anlamayı bilemediler, bu yeni yaşam düzeninin, eski angarya ekonomisi karşısında ilerici olan yanını kavramayı bilemediler; bu düzen tarafından yaratılmış olan proletaryanın devrimci rolünü anlamayı bilemediler, bu "özgürlük" ve "insancıllık" düzenine "homurdanmak"la yetindiler, onun burjuva karakterini rastlantı olarak değerlendirdiler ve "halk sistemi" içinde daha başka toplumsal ilişkilerin ortaya çıkmasını beklediler.

Ve şimdi tarih onlara bu başka sosyal ilişkileri gösterdi. Onların çıkarlarını korumak için utanmazca çarpıtılmış reform tarafından tümüyle yenilgiye uğratılmamış olan serflik temsilcileri (bir süre için) yeniden canlandılar ve burjuva ilişkiler dışında diğer sosyal ilişkilerimizin ne olduğunu açıkça gösterdiler; bunu öylesine fütursuz, inanılmaz derecede saçma ve vahşi bir gericilik biçiminde gösterdiler ki, demokratlarımız korkuya kapıldı, dilleri tutuldu ve ileriye doğru yürümek, burjuva karakteri hissedebilen ama onu kavrayamayan saf-dil demokratizmlerinden, sosyal-demokrasinin görüşlerine varmak yerine — bunun yerine liberallere doğru, geriye doğru gittiler ve şimdi

sızlanmalarının... yani teori ve programlarının demek istiyordum, "bütün ciddi ve saygın basın" tarafından paylaşılmasından gurur duyuyorlar. Öğreti çok etkili gibi görünüyordu: eski sosyalistlerin halk yaşamının özel temelleri üzerine, halkın sosyalist içgüdüleri üzerine, kapitalizmin ve burjuvazinin rastlantısal karakteri üzerine hayalleri iyice açığa çıktı; şimdi gerçeğin gözünün içine doğrudan bakılabilir ve Rusya'da burjuva ilişkiler ve can çekişen derebeylik ilişkileri dışında başka hiçbir sosyo-ekonomik ilişkinin olmadığı, bu yüzden de sosyalizme, işçi hareketi dışında başka bir yol bulunamayacağı açıkça kabul edilebilir gibi görünüyordu. Ancak bu demokratlar hiçbir şey öğrenmediler ve küçük-burjuva sosyalizminin safdil hayalleri yerini küçük-burjuva ilerlemelerin pratik soğukkanlılığına bıraktı.

Bugün küçük-bürjuvazinin bu ideologlarının teorileri, emekçilerin çıkarlarını temsilen ortaya çıktıklarında, doğrudan gericidirler. Bugün Rusya'nın sosyal ve ekonomik ilişkileri içindeki antagonizmayı örtbas ederler ve meseleyi sanki genel olarak herkes için hesaplanmış "kalkınma", "yükselme" vs. önlemleriyle yardım edilebilecekmiş gibi, uzlaşma ve birleşme sağlanabilecekmiş gibi değerlendirirler. Bu teoriler, devletimizi, sınıflar üstünde duran ve bu yüzden sömürülen halka herhangi ciddi ve dürüst bir yardımda bulunmaya uygun ve yetenekli birşey olarak gösterdikleri için gericidirler.

Ve nihayet bu teoriler, mücadelenin, hem de emekçilerin kurtuluşları için çılgınca bir mücadelenin gerekliliğini kesinlikle kavramadıkları için gericidirler; örneğin "Halkın Dostları" belki de kendilerinin herşeyi düzeltebileceğini düşünüyorlar. İşçilerin meraklanmasına gerek yok. "Russkoye Bogatstvo" yazı kuruluna bir teknisyen geldi ve "kapitalizmin halk yaşamına sokulması" için "kombinezonlar"dan birinin tamamen hazırlanmasına neredeyse hiçbir şey kalmadı. Sosyalistler bütün küçük-burjuva düşünce ve teorilerden ***kararlılıkla ve kesin olarak*** kopmalıdır — bu kampanyadan çıkarılması gereken en ***önemli ders budur.***

Özellikle belirteyim: küçük-burjuva düşüncelerden kopmaktan söz ediyorum, "Halkın Dostları"ndan ve onların düşüncelerinden değil, çünkü hiçbir zaman bir bağın bulunmadığı yerde kopma da olamaz.

"Halkın Dostları", bu tür küçük-burjuva-sosyalist düşünce akımlarının temsilcilerinden yalnızca biridir. Ve ben verili durumda, küçük-burjuva sosyalist düşüncelerle, ***genelde*** eski Rus köylü sosyalizminin düşünceleriyle kopuşun gerekli olduğu sonucunu çıkarıyorsam, bunun nedeni, Marksizmin gelişiminden ürkmüş olan eski düşüncelerin temsilcilerinin Marksistlere karşı mevcut seferinin, onları küçük-burjuva düşünceleri özellikle eksiksiz ve canlı göstermeye sevk etmiş olmasıdır. Bu düşünceleri modern sosyalizmle, Rus gerçekliği üzerine bugünkü verilerle karşılaştırdığımızda, bu düşüncelerin ne ölçüde buharlaşmış olduğunu, her türlü sağlam teorik temeli nasıl yitirdiklerini ve üzücü bir eklektisizme, en pespaye kültür taslayan oportünist bir program düzeyine nasıl düştüklerini şaşırtıcı bir netlikte görürüz. Bunun genel olarak sosyalizmin eski düşüncelerinin değil, sadece, zaten kimsenin sosyalist saymadığı sözkonusu bayların suçu olduğu itirazında bulunulabilir; ancak böylesi bir itiraz bana tamamen isabetsizmiş gibi görünüyor. Her yerde, eski teorilerin bu zorunlu yozlaşmasını göstermeye çalıştım, her yerde özel olarak bu bayların eleştirilerine olabildiğince az yer, eski Rus sosyalizminin genel ve temel öğretilerine ise olabildiğince çok yer ayırmaya gayret ettim. Ve sosyalistler, bu öğretilerin benim tarafımdan yanlış veya belirsiz veya eksik ortaya konmuş olduğunu düşünürlerse, o zaman buna yalnızca şu mütevazi ricayla yanıt verebilirim: buyrun baylar, kendiniz ortaya koyun, gerektiği gibi tamamlayın!

Sosyalistlerle bir polemik yürütme olanağı üzerine, Sosyal-Demokratlardan daha fazla sevinen kimse olamaz gerçekte.

Bu tür bayların "polemik"ini yanıtlamanın bizim için çok hoş olduğunu mu sanıyorsunuz gerçekten? Eğer onlar tarafından doğrudan, zorlayıcı ve şiddetli bir meydan okuma olmasaydı, konuyla ilgilenmiş olacağımızı mı sanıyorsunuz gerçekten?

Bu liberal devlet gevezeliklerinin ve küçük-burjuva ahlakının bu iğrenç karışımını okumak, yine okumak, iyice içine girmek için kendimizi zorlamamız gerekmediğini mi sanıyorsunuz gerçekten?

Fakat şu anda bu tür bayların bu düşünceleri temellendirmeye ve ortaya koymaya girişmesi bizim suçumuz değil ki. Ayrıca, ***s o s y a -***

lizmin küçük-burjuva düşüncelerinden kopma zorunluluğundan söz ettiğime dikkat edilmesini rica ediyorum. İncelenen küçük-burjuva düşünceler, sosyalist teoriler olarak ortaya çıktıkları ***ölçüde kesinlikle*** gericidirler.

Fakat burada gerçekten sosyalist olan hiçbir şeyin bulunmadığını, yani bütün bu teorilerin emekçilerin sömürüsünü asla açıklamadığını ve bu yüzden asla onun kurtuluşuna katkıda bulunacak durumda olmadığını; bütün bu teorilerin gerçekte küçük-burjuvazinin çıkarlarını yansıttığını ve temsil ettiğini anlarsak — eğer bunu anlarsak, o zaman onlara karşı başka türlü davranmamız gerekecektir, o zaman şu soruyu sormamız gerekecektir: ***işçi sınıfı, küçük-burjuvaziye ve onun programına karşı nasıl tavır takınmalıdır?*** Ve bu soruya, bu sınıfın ikili karakteri gözönüne alınmaksızın (bizde Rusya'da bu ikilik, küçük ve büyük burjuvazi arasında antagonizmanın daha az gelişmesi sonucunda özellikle büyüktür) yanıt verilemez. Bu sınıf genel-demokratik talepler koyduğu, yani ortaçağ döneminin ve serfliğin her türlü kalıntısına karşı mücadele ettiği ölçüde ilericidir, küçük-burjuvazi olarak konumunu korumak için mücadele ettiği ve ülkenin kapitalizm yönündeki genel gelişme tekerleğini durdurmaya ve geri çevirmeye çalıştığı ölçüde gericidir. Örneğin ünlü pay topraklarının satılamazlığı ve köylüler üzerinde vesayet gibi birçok başka projeler, genellikle emekçilerin korunması gibi güzel bir bahanenin ardına gizlenir; gerçekte ise bunlar emekçilerin durumunu elbette sadece kötüleştirir ve aynı zamanda kurtuluşları için mücadelelerini zorlaştırır. Küçük-burjuva programın bu iki yanı kesinlikle birbirinden ayrı tutulmalı ve bu teorilerin herhangi bir sosyalist karaktere sahip olduğu reddedilirken, aynı şekilde gerici yanlarına karşı mücadele edilirken, demokratik yanı unutulmamalıdır. Küçük-burjuva teorilerin Marksistler tarafından tamamen reddinin, neden programlarında demokratizmi sadece dışlamamakla kalmayıp, bilakis tam tersine onun daha acilen vurgulanmasını gerektirdiğini bir örnekle açıklayacağım. Daha yukarılarda, küçük-burjuva sosyalizminin temsilcilerine, her zaman teorilerinin truva atı hizmetini görmüş olan üç ana prensibe değinildi: toprak açlığı, yüksek vergiler, bürokrasinin boyunduruğu.

Bu kötülüklerin ortadan kaldırılması talebinde sosyalist olan hiçbir şey yoktur, çünkü mülksüzleştirmeyi ve sömürüyü biraz olsun açıklamaz ve bunların ortadan kaldırılması sermayenin emek üzerindeki boyunduruğuna asla dokunmaz. Ancak ortadan kaldırılması, bu boyunduruğu, onu güçlendiren ortaçağ eklentilerinden temizleyecek, işçi sınıfının sermayeye karşı açık mücadelesini kolaylaştıracak ve bu yüzden demokratik talep olarak işçilerin enerjik desteğini bulacaktır. Ödemeler ve vergiler — genel konuşulduğunda bu, yalnızca küçük -burjuvaların özel bir önem verebileceği bir sorundur; fakat bizde köylü vergileri bazı bakımlardan sadece serfliğin bir kalıntısını temsil eder: örneğin, hemen ve mutlaka ortadan kaldırılması gereken bedel ödemeler: sonra sadece köylülere ve küçük-burjuvalara düşen, "soylular"ın ise muaf tutulduğu vergiler böyledir. Sosyal-demokratlar, ekonomik ve politik durgunluğu koşullayan bu ortaçağ ilişkilerinin kalıntılarının ortadan kaldırılması talebini her zaman destekleyeceklerdir. Aynı şey toprak açlığı için de söylenmelidir. Yukarıda, bu konu üzerine koparılan yaygaranın burjuva karakterinin kanıtlanması üzerinde uzun uzun durdum. Bu arada örneğin tarım reformunun, toprak parçalarının ayrılmasıyla köylüleri toprak sahipleri yararına doğrudan soyduğu, böylece Reform'un bu muazzam gerici güce gerek doğrudan (köylü topraklarına el konmasıyla) gerekse de dolaylı olarak (toprak paylarının sınırlarının kurnazca çizilmesiyle) hizmet ettiği kuşkusuzdur. Ve Sosyal-Demokratlar köylülerin elinden alınmış toprağın derhal geri verilmesi, büyük toprak mülkiyetinin, angarya ekonomisinin kurum ve geleneklerinin bu kalesinin tamamen mülksüzleştirilmesinde en enerjik biçimde ısrar edeceklerdir. Toprağın ulusallaştırılmasıyla çakışan bu son noktanın aslında sosyalist olan hiçbir yanı yoktur, çünkü bizde henüz başlangıç aşamasında olan kapitalist çiftçilik ilişkileri, bu durumda yalnızca daha hızlı ve gür gelişecektir; ancak bu nokta, soylu büyük toprak sahiplerinin gücünü kesin olarak kırabilecek tek önlem olarak, demokratik anlamda son derece önemlidir. Nihayet köylülerin mülksüzleştirilmesinin ve sömürüsünün bir nedeni olarak köylülerin haklardan yoksunluğundan, tabii ki yalnızca Bay Yujakov ve Bay V.V. sözedebilir, ancak köylülük

üzerinde bürokrasinin boyunduruğu yalnızca reddedilmez bir gerçek olmakla kalmaz, evet bu yalnızca basit bir boyunduruk değil, soylu büyük toprak sahibine itaati doğal sayılan, genel yurttaşlık haklarından yararlanma (örneğin göç*) sadece özel bir lütuf olarak tanınan, her Pompadour'un, ıslahevindeki kişilere davrandığı gibi davranabileceği "aşağılık ayak takımı" muamelesi gören köylülere doğrudan kötü davranmaktır. Ve Sosyal-Demokratlar, köylülüğün yurttaşlık haklarına tam olarak yeniden kavuşması, aristokrasinin her türlü ayrıcalığının yok edilmesi, köylülük üzerindeki bürokratik vesayetin ortadan kaldırılması ve özyönetimin garantilenmesi talebine kesinlikle katılıyorlar.

Genel olarak Rus komünistleri ve Marksizm yandaşları, kendilerine **sosyal-*demokrat*** demek ve faaliyetlerinde **demokratizmin** büyük önemini hiç unutmamak için başkalarından daha çok nedene sahiptir.**

Rusya'da, ortaçağa ait, yarı-feodal kurumların kalıntıları (Batı Avrupa'yla kıyaslandığında) hâlâ o kadar güçlüdür; proletarya üstünde ve tüm halkın üstünde öylesine ezici bir boyunduruk olarak durur ki, — bu arada bunlar politik düşüncenin gelişimini bütün zümre ve sınıflar içinde sekteye uğratırlar—, her türlü derebeylik kurumlarına karşı, otokrasiye, zümre sistemine ve bürokrasiye karşı mücadelenin büyük öneminde, işçiler için bu mücadelenin öneminde ısrar edilmelidir. Bu

---

* *Burada, şimdi Tarım Bakanı olan Bay* ***Yermolov'un*** *"Kötü Hasat ve Halkın Sefaleti" kitabında göçe karşı çıkarken gösterdiği, bir serflik temsilcisinin hakiki Rus pervasızlığını anımsatmadan geçemiyoruz. Eğer Avrupa Rusyası'nda büyük toprak sahiplerinin hâlâ özgür kol emeğine gereksinimi varsa, devletin bakış açısıyla göç, rasyonel olarak değerlendirilemezmiş. — Gerçekten de, köylüler emekleriyle aylak büyük toprak sahiplerini ve onların "üst düzeydeki" yamaklarını beslemek için değilse, ne için vardırlar?*

** *Bu çok önemli bir noktadır. Plehanov, devrimcilerimizin "iki düşman"ı olduğunu söylerken tamamen haklıdır: "bir yandan henüz tamamen aşılmamış olan eski önyargılar, öte yandan yeni programın darkafalı kavranışı", Bkz. Ek III (Bütün Eserler) Cilt I. —**Alm. Red.***

kurumların nasıl korkunç gerici bir gücü temsil ettikleri, emek üzerinde sermayenin boyunduruğunu nasıl güçlendirdikleri, emekçiler üzerinde nasıl aşağılayıcı bir yük oluşturdukları, sermayeyi nasıl ortaçağ biçimleri içinde tuttukları —bunun sonucunda bunlar emeğin sömürüsünün en yeni endüstriyel biçimlerine yer açmazlar ve böylece bu sömürüye, kurtuluş için mücadelenin korkunç zorluklarını eklerler— işçilere ayrıntılı olarak gösterilmelidir. İşçiler gericiliğin bu dayanakları yıkılmadan* burjuvaziye karşı başarılı bir mücadele yürütme olanağına sahip olmadıklarını bilmelidir, çünkü onlar varolduğu sürece, yardımı işçi sınıfının zaferi için zorunlu bir koşul olan Rus tarım proletaryası, bilinçli ve ısrarlı protesto ve mücadeleye değil, sadece kasvetli ümitsizliğe yetenekli olan ezik ve ürkütülmüş bir halk konumundan asla kurtulamayacaktır. Ve bu yüzden otokrasiye ve gerici zümrelere ve kurumlara karşı radikal demokrasinin yanında yürütülen mücadele, işçi sınıfının doğrudan görevidir, Sosyal-Demokratlar da ona bu görevi anımsatmak zorundadırlar; Sosyal-Demokratlar işçi sınıfına bütün bu kurumlara karşı mücadelenin, sadece burjuvaziye karşı mücadelesinin kolaylaştırılması için bir araç olarak

* *Devrimcilerimizin dikkatini nispeten az çekmiş olan, özellikle tehdit edici gerici bir kurum, Rus devletini fiilen yöneten yerli* ***bürokrasidir.*** *Esas olarak zümresizlerden müteşekkil olan bu bürokrasi, gerek kökeni gerekse de faaliyetinin amacı ve karakteri itibariyle yürekten burjuvadır, ancak otokrasi ve aristokrat büyük toprak sahiplerinin büyük politik ayrıcalıkları bu bürokrasiye çok zararlı özellikler katmıştır. Bu bürokrasi her zaman bir rüzgâr fırıldağı gibi olmuştur, çiftlik sahiplerinin ve burjuvazinin çıkarlarını birleştirmeyi en yüce görevi sayar. Bunlar, "ekonomik olarak zayıf olanın korunması" ve onu Kulaklar ve tefecilerden korumak için "vesayet" altına alma bahanesi altında, emekçileri "aşağılık ayaktakımı" düzeyine düşüren ve onları etiyle kemiğiyle feodal toprak sahibine teslim eden, burjuvazi karşısında daha büyük ölçüde korunmasız hale getiren önlemler alarak, serflik temsilcilerinin sempatisini ve onlarla ilişkiyi işçi ve köylüleri aldatmak için kullanan Jüdas'lardır. [hainlerdir—ÇN.] Bu bürokrasi, Batı Avrupalı gericilik ustalarının deneyimiyle gözü açılmış olan ve Arakçeyevci hırslarını halk sevgisine ilişkin gevezeliklerden oluşan bir incir yaprağının ardına beceriyle gizleyen en tehlikeli ikiyüzlülerdir.*

gerekli olduğunu, işçiler için genel-demokratik taleplerin gerçekleştirilmesinin, sadece emekçilerin ana düşmanına karşı —doğası itibariyle salt demokratik olan, ama Rusya'da, demokratizmi feda etmeye ve işçileri ezmeye ve işçi hareketinin yükselişini daha güçlü engellemeye özellikle hazır ***sermaye*** üzerinde zafere giden yolun temizlenmesi için gerekli olduğunu telkin etmekten bir an bile vazgeçmemelidirler.

Bu anlatılanlar herhalde Sosyal-Demokratların otokrasiye ve politik özgürlüğe karşı tavrını, aynı şekilde özellikle güçlenen, politik özgürlüğün elde edilmesi için devrimcilerin tüm fraksiyonlarının "birliği"ne ve "ittifakı"na yönelik akıma karşı tavrını da yeterince belirliyor.*

Bu oldukça orijinal ve karakteristik bir akımdır.

Orijinaldir, çünkü bir "ittifak" üzerine öneriler belirli bir gruptan veya belirli sorunlarda birbiriyle çakışan belirli programlara sahip belirli gruplardan kaynaklanmıyor. Eğer böyle olsaydı, ittifak sorunu, her ayrı durum için, birleşmiş grupların temsilcileri tarafından karara bağlanması gereken somut bir sorun olurdu. O zaman özel bir "birleşme" akımı olmazdı. Fakat böyle bir akım vardır ve eskiyi bırakmış ancak yeniye hiçbir biçimde uyum sağlamamış kişilerden kaynaklanmaktadır: otokrasiye karşı savaşçıların şimdiye dek dayandıkları teori gözle görünür biçimde yıkılıyor, bu arada mücadele için gerekli dayanışma ve örgütlülük koşulları da yok oluyor. Ve şimdi "birleştirici" baylar ve "ittifak" yandaşları, böyle bir teorinin en kolay biçimde, onu yalnızca otokrasiye karşı protestoya ve politik özgürlük talebine indirgeyerek yaratılabileceğine inanıyorlar, bu arada bütün diğer sosyalist ve sosyalist olmayan sorunlar atlanıyor. Bu safça yanılgının, daha böyle bir birleşmenin ilk çabalarında kaçınılmaz olarak kendi kendini çürüteceği açıktır.

Bu "birleşme" akımı karakteristiktir, çünkü militan, devrimci Narodnizmin radikal-politik bir demokratizme dönüşüm sürecinin, yukarıda ana hatlarıyla ortaya koymaya çalıştığım sürecin son aşamalarından birini ifade eder. Sosyal-Demokrat olmayan bütün dev-

* *Burada sözkonusu olan "Halk Adaleti" Partisi'dir.* ***—Alm. Red.***

rimci grupların anılan bayrak altında kalıcı bir birleşmesi, eski Rus partikülarizminin önyargılarını ortadan kaldıran, ***demokratik*** taleplerin sağlam bir programı hazırlandığında mümkün olacaktır. Elbette ki Sosyal-Demokratlar böylesi bir demokratik partinin yaratılmasını ileriye doğru atılmış yararlı bir adım olarak değerlendiriyorlar ve Narodnizme karşı yönelen faaliyetleri buna yardımcı olacak, her tür önyargı ve efsanelerin aşılmasına, sosyalistlerin Marksizm bayrağı altında toplanmasına ve diğer grupların demokratik bir parti kurmasına katkıda bulunacaktır.

İşçilerin özel bir işçi partisi içinde bağımsız bir örgütünü gerekli gören Sosyal-Demokratlar için, bu partiyle "birleşme" elbette olamaz, ancak işçiler, demokratların gerici kurumlara karşı her türlü mücadelesine en enerjik desteği sunacaklardır.

"Halkın Dostları"nın en açık kanıtını sunduğu, Narodnizmin, küçük-burjuvazinin en sıradan bir teorisine yozlaşması bize aynı zamanda, burjuva ideologların da kendilerine dayanak yaparak politik özgürlükleri savunduğu sosyal ilişkilerimizin antagonist karakterini işçilere açıklamaksızın, Rus işçisinin tarihsel rolü, bütün emekçi halkın kurtuluş mücadelecisinin rolü üzerine işçileri bilinçlendirmeksizin, işçilere otokrasiye karşı mücadele düşüncesini verenlerin nasıl büyük bir hata işlediklerini gösteriyor.

Sosyal-Demokratları, ekonomi teorisi bütün sosyalistler tarafından kabul edilmesine rağmen Marksist teoriyi güya kendi tekellerine almakla suçlamaktan hoşlanılıyor. Ancak bizde Rusya'da emekçilerin sömürüsü genel olarak ve her yerde, asla ulusal ekonominin kapitalist organizasyonuyla değil, diyelim ki toprak açlığı, vergiler ve bürokrasinin boyunduruğuyla açıklanıyorsa, işçilere değer biçimini, burjuva düzenin özünü ve proletaryanın devrimci rolünü açıklamanın ne anlamı vardır?

Sınıf mücadelesi teorisi, işçilerin fabrikatörlerle ilişkisini bile açıklayamadıktan sonra (bizim kapitalizmimiz hükümet tarafından yapay olarak geliştirilir), ortaya çıkmış olan fabrika işçisi sınıfına dahil olmayan "halk" kitleleri bir yana, işçilere sınıf mücadelesi teorisini açıklamanın amacı nedir?

Eğer bizde kapitalizm dışında ve onun ürettiği proletarya olmaksızın, komünizme giden yollar aranmak isteniyorsa, komünizme kapitalizm üzerinden giden yolda, komünizmin örgütleyicisi olarak proletaryanın devrimci rolü üzerine çıkardığı sonuçla, Marx'ın ekonomik teorisi nasıl kabul edilebilir?

Böylesi koşullar altında işçileri politik özgürlük için mücadeleye çağırmanın, ileri burjuvazi için kestaneleri ateşten çıkarmaya çağırmakla aynı şey olduğu açıktır, çünkü politik özgürlüğün herşeyden önce burjuvazinin çıkarlarına hizmet ettiği ve işçilere durumlarının rahatlamasını değil, sadece ... sadece ***aynı burjuvaziye karşı*** ... mücadele için koşulların kolaylaşmasını sağlayacağı reddedilemez (Narodniklerin ve "Halkın İradesi" partisi yandaşlarının bile bunu reddetmemiş olması karakteristiktir). Bunu, Sosyal-Demokratların teorisini kabul etmeksizin, devrimci unsurların sadece orada bulunabileceğine deneyimle ikna olduktan sonra, ajitasyonlarıyla yine de işçi tabakalarına yönelen sosyalistlere karşı söylüyorum. Bu sosyalistler teorilerini pratikle çelişkiye düşürüyorlar ve işçileri doğrudan görevlerinden, **sosyalist bir *işçi partisinin* örgütlenmesinden*** uzaklaştırdıkları için çok ciddi bir hata yapıyorlar.

Bu hata, burjuva toplumda sınıf çelişkilerinin henüz tamamen gelişmemiş, serflik tarafından geriye itilmiş olduğu, serfliğin bütün aydınların dayanışık protestosuna ve mücadelesine yol açtığı, bu arada aydınlarımızın özellikle demokratik ruhu ve liberallerle sosyalistlerin düşünceleri arasında derin bir farkın bulunmadığı hayalinin ortaya

---

* *İşçileri otokrasiye karşı mücadele için ayaklandırma zorunluluğu sonucuna iki yoldan ulaşılabilir:* ***ya*** *işçiyi, sosyalist toplum için tek savaşçı olarak görerek — bu durumda politik özgürlük onun mücadelesini kolaylaştıran bir koşul olarak değerlendirilir. Sosyal-Demokratlar meseleye böyle bakmaktadır.* ***Ya da*** *ona, bugünkü koşullar altında en fazla acı çeken, yitirecek başka bir şeyi olmayan ve otokrasiye en kararlı biçimde karşı çıkabilecek insan olarak ona yönelinir. Ancak bu, onu, bütün "halkın" otokrasiye karşı dayanışması nedeniyle, burjuvaziyle proletarya arasındaki antagonizmayı görmek istemeyen burjuva radikallerin peşinden gitmeye zorlamak anlamına gelir.*

çıktığı dönemde, eşyanın tabiatına uygun olarak ortaya çıktı. Ekonomik gelişmenin, eskiden Rusya'da kapitalizmin varlık temelini reddeden kişilerin bile, tam da kapitalist gelişim yoluna adım attığımızı kabul ettikleri kadar ilerlemiş olduğu şimdi — şimdi artık hiçbir hayal mümkün değildir. "Aydınlar"ın bileşimi, aynen maddi değerlerin yaratılmasıyla uğraşan toplumun bileşimi gibi açıkça öne çıkıyor: eğer bu toplumda kapitalistler egemense ve yönetiyorsa, aydınlar arasında hakim olan da sürekli hızla artan bir yığın kariyerist ve paralı uşaktır — her türlü hayalperestlikten uzak, hoşnut ve sakin "aydınlar"; bunlar ne istediklerini iyi bilirler. Radikallerimiz ve liberallerimiz bu olguyu sadece reddetmemekle kalmıyorlar, tersine özellikle güçlü vurguluyorlar, bu arada bu durumun ahlâkdışılığını kanıtlamak, onu mahkûm etmek, ortadan kaldırmak, ar duygusuna hitap etmek ve bu durumu böylece sona erdirmek için aşırı bir çaba harcıyorlar. Burjuva aydınlarını, burjuva karakterleriden utandırabilme saf inancı, aynı küçük-burjuva iktisatçılarımızın, burjuvazimizi ("büyük kardeş"in deneyimine dayanarak), halkın yıkımına, kitlelerin yoksulluğuna, işsizliğine ve açlığına doğru gitmekle korkutmaya çalışması kadar gülünçtür; burjuvazi ve onun ideologlarının bu yargılanışı, hakkında suya atılma kararı çıkan turna balığının yargılanışını anımsatıyor. Bu sınırın ötesinde, ilerleme, bilim, gerçek, halk vs. üzerine çok miktarda gevezelik yapan, çelişkilerin, yıkımın, umutsuzluğun ve duygusuzluğun olmadığı ve tüm yüreklerin demokrasi için yanıp tutuştuğu 60'lı yılların ardından yas tutmayı seven liberal ve radikal "aydınlar" başlar.

Bu baylar kendilerine özgü saflıklarıyla, o zamanki maddi koşulların sebebiyet verdiği o dayanışmanın geri dönemeyeceğini hiç mi hiç kavramak istemiyorlar: [o zamanlar—ÇN] serflik herkesi, gerek oldukça iyi para biriktirmiş olan ve keyfince yaşamak isteyen derebeyi kâhyasını, gerekse de vergi topladığı, kendi meselelerine karıştığı ve kendisini çiftliğinden kopardığı için derebeyinden nefret eden becerikli çiftçiyi, keza çiftlik uşaklarını ve serf olarak tüccara satılan yoksullaşmış köylüyü aynı ölçüde sıkıyordu; gerek tüccar ve fabrikatör gerekse de işçi ve ev sanayicisi ve zanaatkâr bunun

ıstırabını çekiyordu. Bütün bu kişiler arasında yalnızca bir tek, hepsinin de serfliğe karşı düşmanca bir tutum içerisinde olması bağı vardı: bu dayanışma sınırının ötesinde en şiddetli ekonomik çelişki başlıyordu. Büyük bir gelişme kaydetmiş olan bu çelişkiyi bugüne dek hâlâ görmemek, gerçeklik, mücadeleyi gerektirir ve burjuvazinin **gönüllü** ya da **gönülsüz** yamağı olmak istemeyen herkesin proletaryanın yanına geçmesini talep ederken, dayanışma zamanları geri gelsin diye yalvarmak için, tatlı düşlere hangi ölçüde tutsak olmak gerekiyor.

"Halkın çıkarları" üzerine bol gevezeliklere inanmayıp daha derinlere inilmeye çalışılırsa, o zaman, çeşitli masum ilerlemeler aracılığıyla iktisadının (onların dilinde dendiği gibi "halkın" iktisadının) kalkındırılmasını, desteklenmesini ve restorasyonunu düşleyen ve bütün bu ilerlemelerin verili üretim ilişkileri zemininde kitleleri sadece gittikçe daha fazla proleterleştireceğini kesinlikle kavrayacak durumda olmayan küçük-burjuvazinin en katıksız temsilcileriyle karşı karşıya olunduğu görülecektir. Aydınlarımızın sınıf karakterinin açıklığa kavuşturulmasına çok katkıda bulundukları ve böylece Marksistlerin, küçük üreticilerimizin küçük-burjuvalığı üzerine teorisini pekiştirdikleri için "Halkın Dostları"na müteşekkir olunmalıdır; onlar, Rus sosyalistlerini uzun süre şaşırtmış olan eski hayallerin ve efsanelerin yokoluşunu kaçınılmaz olarak hızlandırmak zorundadırlar. "Halkın Dostları" bu teorileri öylesine aşındırmış, yıpratmış ve kirletmiştir ki, bu teorileri savunan Rus sosyalistlerinin önünde reddedilmez biçimde şu ikilem duruyor: ya bu teorileri yeniden gözden geçirmek ya da tamamen bir kenara atmak ve sadece, kendini beğenmiş bir resmiyetle urbi et orbi*, zengin köylülerin gelişmiş aletler satın aldığını ilan eden, ciddi bir yüz ifadesiyle, kumar masasında oturmaktan bıkmış kişileri hoşnutlukla karşılamak gerektiğini temin eden bayların kullanımına terketmek. Bu baylar "halk sistemi" ile "aydınlar" hakkında da benzer biçimde, salt ciddiyetle değil, büyük idealler, yaşam sorunlarının ideal çözümleri üzerine büyük, iddialı gevezeliklerle konuşuyorlar!...

* *Bütün dünyaya.* — ***Alm. Red.***

Sosyalist aydınlar ancak bu hayallere bir son verdikleri ve dayanaklarını Rusya'nın istenen değil, gerçek gelişiminde, olası değil, gerçek sosyo-ekonomik koşullarda aramaya başladıklarında verimli bir çalışma yapmayı umabilirler. Bu arada **teorik** çalışmaları, ***Rusya'da ekonomik antagonizmanın tüm biçimlerinin somut olarak araştırılması, bunların bağıntısının ve mantıki gelişiminin araştırılması olmalıdır: politik tarihin hukuk düzeninin özelliklerinin ve teorik önyargıların onu gizlediği her yerde bu antagonizmayı açığa çıkarmalıdır. Üretim ilişkilerinin belirli bir sistemi olarak gerçekliğimizin özet tablosunu*** vermelidir, ***bu sistem altında emekçilerin sömürülmesi ve mülksüzleştirilmesinin zorunlu olduğunu ve bu durumdan iktisadi gelişimin işaret ettiği çıkış yolunu göstermelidir.***

Rus tarihinin ve gerçekliğinin ayrıntılı ve esaslı araştırması üzerinde yükselen bu teori, proletaryanın sorduğu sorulara bir yanıt vermelidir, ve bu teori bilimsel taleplere uyduğunda, proletaryanın başkaldıran düşüncesinin her uyanışı bu düşünceyi kaçınılmaz olarak sosyal-demokrat görüşlerin yatağına akıtacaktır. Bu teorinin geliştirilmesi ilerlediği ölçüde, sosyal-demokrat görüşler de o kadar hızlı zemin kazanacaktır, çünkü bugünkü düzenin en kurnaz bekçileri dahi, proleter düşüncenin uyanışını engelleyebilecek durumda değildir. Engelleyebilecek durumda değildir, çünkü bu düzenin kendisi zorunlu ve kaçınılmaz olarak, üreticilerin sürekli artan bir mülksüzleşmesini ve proletaryayla onun yedek ordusunun hızla artmasını beraberinde getirmektedir. Bu olgu, toplumsal zenginliğin büyümesi, üretici güçlerin olağanüstü artışı ve emeğin kapitalizm tarafından toplumsallaştırılmasıyla elele yürür. Böyle bir teorinin hazırlanması için yapılması gereken daha çok şey varsa da — sosyalistlerin bu çalışmayı tamamlayacaklarının bir garantisi, her programın, gerçek sürecin tam bir formülasyonu olmasını talep eden, tek bilimsel yöntem olan materyalizmin onların saflarındaki yaygınlığıdır; bunun bir garantisi de, bu düşünceleri kabul eden sosyal-demokrasinin başarısıdır; bu başarı liberallerimizi ve demokratlarımızı öylesine huzursuz etmiştir ki, bir Marksistin belirttiği gibi, bunların kalın dergileri sıkıcı olmaktan çıkmıştır.

Sosyal-Demokratların teorik çalışmasının gerekliliğini önemini ve olağanüstü büyüklüğünü bu şekilde vurgularken, bu çalışmanın asla birinci sırada, **pratik** çalışmanın önünde gelmesi gerektiğini söylemek istemiyorum*, ikincisinin birincisi tamamlanana dek ertelenmesi gerektiğini ise hiç söylemiyorum. Yalnızca "sosyolojide sübjektif yöntem"e tapanlar ya da ütopik sosyalizm yandaşları böyle sonuç çıkarabilir. Elbette eğer sosyalistlerin görevi ülkenin "başka (gerçek olanın dışında) gelişim yolları"nı aramak olarak görülürse, o zaman pratik çalışmanın, ancak dahiyane filozoflar bu "başka yolları" bulduktan ve gösterdikten sonra mümkün olması doğaldır; ve tersine, bu yollar bir kez bulunduktan ve gösterildikten sonra teorik çalışma biter ve "vatanı" "yeni keşfedilmiş" "başka yol"a yönlendirecek olanların faaliyeti başlar. Eğer sosyalistlerin görevi verili sosyo-ekonomik gelişmenin ***gerçek*** yoluna adım atmış, proletaryanın gerçek, fiili düşmanlarına karşı gerçek mücadelesinde onun düşünsel önderleri olmak olursa, sorun tamamen farklı olur. Bu koşul altında teorik ve pratik çalışma, Alman sosyal-demokrasisinin emektarı Liebknecht'in çok isabetli olarak şu sözcüklerle tanımladığı tek çalışma içinde kaynaşır:

Studieren, Propagandieren, Organisieren**

Yukarıda değinilen teorik çalışma olmadan düşünsel önder olunamaz, tıpkı, bu çalışmayı davanın gereksinimlerine uyumlu hale getirmeden, bu teorinin sonuçlarını işçiler arasında propaganda etmeden ve işçilerin örgütlenmesinde yardımcı olmadan olunamayacağı gibi.

Sorunun bu şekilde konuluşu sosyal-demokrasiyi, diğer sosyalist grupların sıkıntısını çok sık çektikleri hatalara karşı — dogmatizme ve sekterliğe karşı güvenceye alır.

---

* *Tersine. Birinci sırada her zaman mutlaka pratik propaganda ve ajitasyon çalışması durur, çünkü birinci olarak teorik çalışma sadece ikincisi tarafından konan sorulara yanıt verir. İkinci olarak ise Sosyal-Demokratlar kendilerinden bağımsız koşullar tarafından, kendilerini teorik çalışmayla sınırlamaya o kadar sık zorlanıyorlar ki, pratik bir çalışmanın mümkün olduğu her ana değer verirler.*

** *Bu üç sözcük Lenin'de Almancadır. —**Alm. Red.** İnceleme, Propaganda, Örgütlenme. —**ÇN.***

Bir öğretinin en üst ve biricik kıstasının, sosyal ve ekonomik gelişimin gerçek sürecine uygunluğu olduğu yerde dogmatizm olamaz; görevin, proletaryanın örgütlenmesine katkıda bulunmak olduğu, dolayısıyla "aydınlar"ın rolü, özel entelektüel önderleri gereksiz hale getirmek olduğu yerde sekterlik olamaz.

Bu nedenle, Marksistler arasında çeşitli teorik sorunlardaki görüş ayrılıklarına rağmen, onların politik faaliyet yöntemleri grubun ortaya çıkış anından bugüne dek aynı kalmıştır.

Sosyal-Demokratların politik faaliyeti, Rusya'nın işçi hareketinin gelişimine ve örgütlenmesine katkıda bulunmak ve onu dağınık, yönlendirici düşüncelerden yoksun protesto çabaları, "isyan" ve grevler aşamasından çıkarıp ***bütün*** Rus işçi ***sınıfının*** burjuva düzene karşı, mülksüzleştirenlerin mülksüzleştirilmesi için ve emekçilerin ezilmesine dayanan toplumsal koşulların ortadan kaldırılması için örgütlü mücadeleye çekmekten ibarettir. Bu faaliyetin temeli, Marksistlerin, Rus işçisinin, Rusya'nın emekçi ve sömürülen nüfusunun biricik ve doğal temsilcisi olduğu genel kanısında yatmaktadır.*

Doğal temsilcisi — çünkü Rusya'da emekçilerin sömürüsü, derebeylik iktisadının cançekişen kalıntıları bir kenara bırakıldığında, özünde ***her yerde kapitalist niteliktedir;*** ama üreticilerin büyük kütlesinin sömürüsü küçük ölçekte gerçekleşir, dağınıktır ve gelişmemiştir, buna karşılık fabrika proletaryasının sömürüsü büyük ölçekte gerçekleşir, toplumsallaşmış ve yoğunlaşmıştır. Birinci durumda bu sömürü hâlâ ortaçağ biçimleri içinde bulunmaktadır, çeşitli politik, hukuki ve sosyal ayrıntılarla, emekçileri ve onun ideologlarını, emekçileri ezen koşulların özünü görmekten, bu koşullardan nerede ve nasıl bir çıkış yolunun mümkün olduğunu görmekten alıkoyan hile ve oyunlarla yüklüdür. Buna karşılık ikinci durumda sömürü artık tama-

* *Köylü sosyalizminin temsilcileri, sözcüğün en geniş anlamında Narodnikler, Rusya'da geleceğin insanının köylü olduğuna inanıyorlardı. Sosyal-Demokratlar Rusya'da geleceğin insanının işçi olduğuna inanıyorlar. Marksistlerin bakış açısı yayınlanmamış bir yazıda böyle formüle edilmiştir.*

men gelişmiştir ve kafa karıştıran ayrıntılar olmaksızın saf biçimiyle ortaya çıkmaktadır. Burada işçi onu ***sermayenin*** ezdiğini ve mücadelenin burjuva ***sınıfına*** karşı yürütülmek zorunda olduğunu görmemezlik edemez. Ve hedefi en acil ekonomik gereksinimlerin karşılanması, maddi durumunun iyileştirilmesi olan bu mücadele, işçilerden kaçınılmaz olarak bir örgüt ister, kaçınılmaz olarak bir kişiye karşı değil, aksine bir ***sınıfa*** karşı, yalnızca fabrikalarda ve atölyelerde değil, her yerde emekçileri ezen ve boyunduruk altında tutan sınıfa karşı bir savaş haline gelir.

İşte bu yüzden fabrika işçisi tüm sömürülen halkın ileri temsilcisidir, ne daha az, ne daha fazla ve temsilci olarak bu görevini örgütlü, sebatlı bir mücadelede gerçekleştirmesi için herhangi bir "perspektif"e kapılması gerekmez; bunun için sadece onu ***durumu hakkında***, onu ezen sistemin politik-ekonomik yapısı hakkında ve bu sistem altında sınıf antagonizmasının zorunluluğu ve kaçınılmazlığı hakkında ***aydınlatmak*** gereklidir. Kapitalist ilişkilerin bütün sistemi içinde fabrika işçisinin bu konumu onu işçi sınıfının kurtuluşu için tek savaşçı haline getirir, çünkü yalnızca kapitalizmin en yüksek gelişme aşaması, makineli büyük endüstri, bu mücadele için gerekli maddi koşulları ve sosyal güçleri ortaya çıkarır. Tüm diğer durumlarda, kapitalizmin daha geri gelişme biçimlerinde, bu maddi koşullar eksiktir: üretim küçücük binlerce işletmeye bölünmüştür (bunlar köy topluluğu içinde birleşmiş toprak ***mülkiyetinin*** en eşitleyici biçimlerinde bile, dağınık ***işletmeler*** olmaktan çıkmazlar), sömürülen, çoğunlukla hâlâ bir cüce işletmeye sahiptir ve böylece karşısında mücadele edilmesi gereken aynı kapitalist sisteme bağlanır. Bu, kapitalizmi yıkabilecek olan sosyal güçlerin gelişimini engeller ve zorlaştırır. Dağınık, tekil, küçük ölçeklerde gerçekleştirilen sömürü, emekçileri bir yere bağlar, soyutlar ve sınıf dayanışmalarını kavramayı olanaksız kılar, ezilmelerinin nedeninin şu ya da bu kişi değil, aksine bütün ekonomik sistem olduğunu görmüş olsalar bile onlara birleşme olanağı vermez. Buna karşılık büyük kapitalizm işçinin eski toplumla, belirli bir yerle ve belirli bir sömürücüyle her türlü bağını koparır; onu birleştirir,

düşünmeye zorlar ve örgütlü bir mücadele başlatmayı olanaklı kılan koşullar yaratır. Ve Sosyal-Demokratlar bütün dikkatlerini ve faaliyetlerini işçi sınıfına yöneltiyorlar. İşçi sınıfının ileri temsilcileri bilimsel sosyalizmin düşüncelerini, Rus işçisinin tarihsel rolü düşüncesini benimseyip, bu düşünceler geniş bir yaygınlık kazandığında ve işçiler sağlam örgütler kurup, işçilerin bugünkü dağınık işletmeler düzeyindeki mücadelesini bilinçli sınıf mücadelesine dönüştürdüklerinde — o zaman Rus **işçisi** tüm demokratik unsurların başında otokrasiyi devirecek ve **Rus proletaryasını (bütün dünyanın** proletaryasıyla omuz omuza) ***açık politik mücadelenin doğrudan yolunda*** **muzaffer komünist devrime** ***doğru götürecektir.***

1894.

NARODNİZMİN EKONOMİK İÇERİĞİ VE ONUN BAY STRUVE'NİN KİTABINDAKİ ELEŞTİRİSİ[15]

Marksizmin Burjuva Basınında Yansıması

Peter Struve'nin: "Rusya'nın Ekonomik Gelişimi Sorununa İlişkin Eleştirel Notlar" kitabı, St. Petersburg 1894, vesilesiyle.

III. Bölüm'den:

NARODNİKLER EKONOMİK SORUNLARI NASIL ORTAYA ATIYORLAR VE BAY STRUVE BUNU NASIL YAPIYOR?

Burada ilk önce yazarın, Marx'ın halefleri hakkında doğru olmayan bir görüşü (ya da talihsiz bir ifadesi?) üzerinde ve ikinci olarak Narodnizmin iktisadi eleştirisinin görevlerinin formülasyonu üzerinde ayrıntılı olarak durmak zorundayız.

Struve, Marx'ın kapitalizmden yeni toplum düzenine geçişi, kapitalizmin hızlı bir devrilişi, çöküşü biçiminde düşündüğünü yazıyor. (Marx'ta "bazı yerlerin" bu varsayıma neden teşkil ettiğini düşünüyor, oysa gerçekte bu görüş Marx'ın ***bütün eserlerinde*** içerilidir). Onun halefleri ***reformlar*** için mücadele ediyorlar. Kırklı yılların Marx'ının bakış açısında "önemli bir düzeltme yapıldı": kapitalizmi yeni toplumdan ayıran "uçurum"un yerine "bir dizi geçişler" kabul edildi. [16]

Bunu hiçbir biçimde doğru göremeyiz. "Marx'ın halefleri" onun bakış açısında, ne önemli ne önemsiz hiçbir "düzeltme" yapmadılar. Reformlar için mücadele asla bir "düzeltme"yi kanıtlamaz, uçurum ve hızlı devrilme öğretilerini en ufak biçimde düzeltmez, çünkü açık ve kesin kabul edilmiş hedeflerle yürütülen bu mücadele tam da bu "devirme"yi amaçlar; bunun için ise, mücadelenin bir aşamasından, bir basamağından diğerine "bir dizi geçişler"in gerekli olduğunu, kırklı yıllarda Marx da kabul ediyordu, çünkü "Manifesto"da, yeni bir toplum doğrultusundaki hareketin işçi hareketinden (ve dolayısıyla da reform için mücadeleden) ***ayrılmaması*** gerektiğini yazıyor ve bitirirken kendisi bir dizi pratik önlem öneriyordu.

Eğer Struve Marx'ın bakış açısının ***gelişimine*** işaret etmek istiyorduysa, bunda elbette ki haklıdır. Ama o zaman burada onun görüşlerinde bir "düzeltme" değil, tam tersine: görüşlerinin ***uygulanmasını, hayata geçirilmesini*** görüyoruz.

Yazarın Narodnizme karşı tavrını da onaylayamayız.

> "Narodniklerimizin yazını" —diye yazıyor Struve— "ulusal servet ile halkın refahı sosyal ilerleme ile paylaşımdaki ilerleme arasındaki karşıtlığı kavradı" *(s. 131).*

Narodnizm bu karşıtlığı "kavramadı", bilakis sadece, bir yanda ilerleme, kültür ve servet, öte yanda üreticinin üretim araçlarından ayrılması, halk emeğinin ürününde üretici payının azalması, sefaletin ve işsizliğin artması arasında varolan aynı çelişkiyi, Reform sonrası Rusya'da da, yani bu karşıtlığı Batı Avrupa'da da üretmiş olan aynı çelişkinin varlığını ***saptadı.***

> "... insancıl, halk dostu karakteri sayesinde bu yazın, sorunu hemen halkın refahı yararına karara bağladı, ve bazı halkçı iktisat biçimleri (köy topluluğu, artel) ekonomik eşitlik idealini cisimleştiriyor ve halkın refahını garantiliyor gibi göründüğünden, fakat daha yoğun değiş-tokuşun etkisi altında üretimin ilerlemesi bu biçimlere asla yararlı olmayı vaadetmediğinden, onun iktisadi ve psişik temellerini ortadan kaldırdığından, Narodnikler —Batı Avrupa'nın özel mülkiyet ve ekonomik özgürlük üzerine kurulu üretim ilerlemesiyle olan üzücü deneyimine işaret ederek—, meta iktisadının, kapitalizmin karşısına, Rus aydın-

larının ve Rus halkının onu korumak ve daha da geliştirmek için mücadele etmesi gereken sosyo-ekonomik ideal olarak, halkın refahını garantileyen "halk üretimi" denilen şeyi koydular."

Bu değerlendirme içinde Struve'nin anlatımındaki eksiklikler tüm açıklığıyla ortaya çıkıyor. Narodnizm ulusal servetle halk yoksulluğunun karşıtlığını "kavramış" ve "sorunu" paylaşım yararına "karara bağlamış" olan "insancıl" bir teori olarak gösteriliyor, çünkü "Batı deneyimi" halk refahını "vaadetmiyordu". Ve yazar sorunun böylesi bir "çözümü"ne karşı tartışmaya başlıyor, bu arada Narodnizmin içeriğine karşı değil, sadece onun idealistçe ve safça-hayalci süslemesine karşı mücadele ettiğini görmüyor, bu arada Narodnik baylarda alışıldığı biçimde sorunun profesörvari tarzda konuluşuna izin vermekle bile ağır bir hata işlediğini de görmüyor. — Daha önce belirtildiği gibi Narodnizmin ***içeriği***, Rus küçük üreticisinin bakış açısının ve çıkarlarının yansıtılmasıdır. Teorinin "insancıllığı ve halk dostluğu", gerek "eski soylu" ilişki ve gelenekleri* gerekse de büyük sermayenin boyunduruğu altında büyük bir talihsizliğe katlanmak zorunda kalan küçük üreticimizin zor durumunun bir sonucuydu. Narodnizmin "Batı"yla ve onun Rusya üzerindeki etkisine karşı tavrı elbette Batı'daki şu ya da bu düşünceyi "kavraması" tarafından değil, küçük üreticilerin yaşam koşulları tarafından belirleniyordu: kendisini, Batı Avrupa tekniğini ödünç alan büyük sermayeyle karşı karşıya görüyordu, ve büyük kapitalizm tarafından ezildiği için, kapitalist politikayı kapitalist iktisatla değil, kapitalizmi politikayla açıklayan ve büyük kapitalizmi Rus yaşamına yabancı bir şey olarak, dışarıdan getirilmiş bir şey olarak gösteren safdil teoriler kuruyordu. Soyutlanmış küçük iktisadına bağlı oluşu, küçük üreticinin elinden, devletin gerçek karakterini kavrama olanağını alıyordu ve küçük üretici, küçük üretimi "halk" üretimini desteklemesi ve teşvik etmesi ricasıyla devlete başvuruyordu. Rus kapitalist toplumuna özgü olan, sınıf çelişkisinin yetersiz gelişimi, küçük-burjuvazinin bu ideologlarının teorisinin, genel olarak emeğin çıkarlarının temsilcisi olarak ortaya çıkmasını beraberinde getirmiştir.

* *Bu, otokratik rejimin sansür gözönüne alınarak üstü örtülü bir tanımıdır.* —*Alm. Red.*

Aslında Narodniklerin sorunu ortaya koyuş tarzının anlamsızlığını göstermek ve bu sorunu "çözüş"lerini küçük üreticinin maddi yaşam koşullarıyla açıklamak yerine yazar, sorunu koyuş tarzında kendisi, Narodniklerin ekonomik ve sosyal ilerleme arasında "***seçim***"lerini anımsatan bir dogmatizm sergiliyor.

> "Narodnizmin ekonomik temellerini eleştirme görevi ... şunu kanıtlamaktan ... ibarettir:
>
> 1) Ekonomik ilerleme sosyal ilerlemenin zorunlu bir koşuludur; sosyal ilerleme tarihsel olarak ekonomik ilerlemeden kaynaklanır ve belirli bir gelişme aşamasında iki süreç arasında organik bir etkileşim, karşılıklı bir bağımlılık ortaya çıkmak zorundadır ve gerçekten de ortaya çıkar" *(131)*.

Genel konuşulduğunda bu savı tabii ki tamamen doğrudur. Ama Narodnizmin ekonomik temellerinin değil, daha çok sosyolojik temellerinin eleştirisinin görevlerine işaret eder: aslında bu, toplumun gelişiminin üretici güçlerin gelişimi tarafından belirlendiği öğretisinin, birinci ve ikinci bölümde sözü edilen öğretinin bir başka biçimde formüle edilişidir. "Narodnizmin ***ekonomik temelleri***"nin eleştirisi için bu yeterli değildir. Sorunu daha somut formüle etmek, sorunu genel olarak ilerlemeden, kapitalist Rus toplumunun "ilerlemesi"ne, Narodniklerin tabula rasa*, "halk üretimi", Rus kapitalizminin temelsizliği vs. üzerine gülünç masalları ürettikleri, ***bu*** ilerlemenin kavranışındaki yanlışlıklara bağlamak gerekiyor. Ekonomik ilerlemeyle sosyal ilerleme arasında karşılıklı bir etkileşimin ortaya çıkması gerektiğini söylemek yerine, Rusya'da Narodniklerin ***bu tür*** ekonomik kökler görmedikleri sosyal ilrlemenin belirli olgularını göstermek (ya da en azından not düşmek gerekir**.

---

* ***tabula rasa*** = *temiz masa. Bununla, aslında Rus ekonomisinin kapitalizm açısından temiz olduğu ve kapitalizmin Rusya'da yapay, dışardan içeriye sürüklenmiş bir olgu olduğu doğrultusundaki Narodniklerin görüşü kastediliyor.* —***Alm. Red.***

** *Çok acele ettiğim itirazında bulunulabilir: yazar, genel sorunlardan, VI. Bölüm'de ele aldığı, somut sorunlara yavaş yavaş geçmeyi amaçladığını açıklamamış mıdır? Fakat mesele, Struve'nin eleştirisinin değinilen soyutluğunun, onun* ***tüm*** *kitabının, VI. Bölüm'ün ve Sonuç'un bile karakteristiği*

2) "Bu yüzden üretimin örgütlenmesi ve emeğin üretkenlik derecesi sorunu, paylaşım sorunundan önce önceliğe sahip olan bir sorundur; halk emeğinin üretkenliğinin gerek mutlak gerekse de nispi olarak çok düşük olduğu belirli tarihsel koşullar altında, üretim momentinin birincil önemi kendini özellikle yoğun gösterir."

Yazar burada paylaşımın tali önemine ilişkin Marx'ın öğretisine dayanıyor. IV. Bölüm'ün özdeyişi olarak, Marx'ın, vülger sosyalizmin karşısına, toplum düzenini ***üretim ilişkilerinin*** örgütlenmesiyle açıklayan ve onun verili örgütlenmesinin belirli bir paylaşım sistemini kendi içinde barındırdığı görüşünde olduğu için paylaşıma esas itibariyle önem vermeyen bilimsel sosyalizmi çıkardığı, Gotha Programına Kenar Notları'ndan sözleri alınmıştır.[17] Bu düşünce, yazarın gayet doğru olarak belirttiği gibi, Marx'ın öğretisi boyunca kendisini gösterir ve Narodnizmin küçük-burjuva içeriğinin açıklanması için son derece büyük öneme sahiptir. Ancak Struve'nin cümlesinin ikinci bölümü, özellikle "üretim momenti" gibi net olmayan bir ifade sonucunda bu düşünceyi güçlü biçimde karartıyor. Bu ifadenin hangi anlamda anlaşılması gerektiği konusunda kuşkular doğabilir. Narodnik, talihsizliğini son derece yüzeysel açıklayan; komşusu, toptan alıcı "zengin"ken kendisinin "yoksul" oluşuyla; "hükümet"in yalnızca büyük sermayeye yardım etmesiyle, vs. — kısaca, paylaşımın özellikleriyle, politikadaki hatalarla vs. açıklayan küçük üreticinin bakış açısında durmaktadır. Yazar bunun karşısına hangi bakış açısını çıkarmaktadır? Köylü ev sanayicilerinin zavallı iktisadına küçümseyerek bakan ve işletmesinin yüksek gelişme düzeyiyle, halkın emeğinin gerek mutlak gerekse de nispi olarak düşük olan üretkenliğinin yükseltilmesinden ibaret olan "kazanımları"yla övünen büyük sermayenin bakış açısını mı? Yoksa politikaya ya da paylaşıma işaret etmekle yetinemeyecek kadar gelişmiş ilişkiler içinde yaşayan, nedenin daha derinlerde: bizzat (toplumsal) üretimin örgütlenmesinde, ulusal ekonominin pazarın denetimi ve yönlendirmesi altında bireysel mülkiyet temelinde inşasında yattığını kavramaya başlayan zıt kutbun

*olmasındadır. Onun, herşeyden önce tam da **sorunu koyuş tarzını** düzeltmesi gerekiyor.*

bakış açısını mı? Yazar "üretim momenti" ifadesini zaman zaman "iktisatlılık" ifadesiyle yanyana kullandığı için *(bkz. s. 171: Narodniklerde "her türlü iktisatlılığın yadsınmasına kadar varan üretim momentinin küçümsenmesi")*, yazar "rasyonel olmayan" ve "rasyonel olan" üretimin karşılıklı ilişkisiyle, küçük üreticilerle, üretim araçlarını artık kesin olarak yitirmiş olan üretici arasındaki ilişkiyi zaman zaman sildiği çin, böyle bir soru okurda doğal olarak daha da fazla ortaya çıkabilir. ***Objektif bakıldığında***, yazarın anlatımının doğruluğu bununla azalmaz elbette; kapitalist toplumun antagonist karakterini kavrayan herkes için, meseleyi bu ilişkinin bakış açısından düşünmek kolaydır elbette. Ama tam da Rus Narodnikleri bayların bunu kavramadıkları herkesçe bilindiğinden, onlarla tartışmalarda daha çok kesinlik ve eksiksizlik ve olabildiğince az genel, soyut iddialar görülmesi arzu edilir.

Birinci Bölüm'de somut bir örnekle göstermeye çalıştığımız gibi, Narodnizmle Marksizm arasındaki bütün fark, ***Rus kapitalizminin eleştirisinin karakterinde*** yatmaktadır. Narodnik, kapitalizmin eleştirisi için, sömürünün varlığını, onunla politika vs. arasındaki etkileşimi saptamayı yeterli görür. Marksist, sömürünün bu görünümlerini açıklamayı ve bunları belirli bir üretim ilişkileri sisteminde, özel bir ekonomik toplum düzeninde birleştirmeyi gerekli görür, bu toplum düzeninin fonksiyon ve gelişim yasaları ise objektif bir araştırmaya tabidir.* Narodnik, kapitalizmin eleştirisi olarak, onu kendi ideallerinin bakış açısıyla, "modern bilimin ve modern ahlaki düşüncelerin" bakış açısıyla yargılamayı yeterli görür. Marksist, kapitalist toplumda oluşan sınıfları tüm ayrıntısıyla incelemeyi gerekli görür, eleştiriyi yalnızca, belirli bir sınıfın bakış açısıyla yapıldığında ve bir "kişiliğin" ahlaki yargılanması üzerinde değil, gerçekten cereyan eden toplumsal sürecin tam formülasyonu üzerinde yükseldiğinde eksiksiz sayar.

Buradan hareketle, Narodnizmin ekonomik temellerinin eleştirisinin görevleri formüle edilmeye çalışılacaksa, bu görevler aşağı yukarı şöyle ifade edilebilir:

* *Toplum düzenleri üzerine bkz. eldeki baskının XI. cildi.* ***—Alm. Red.***

Rusya'da büyük kapitalizmin "halk üretimi"yle ilişkisinin, tamamen gelişmiş bir olgunun az gelişmiş bir olguyla, kapitalist toplum düzeninin en yüksek gelişme aşamasının onun en düşük aşamasıyla olan ilişkisi gibi olduğu*; üreticilerin üretim araçlarından kurtuluşunun ve emeğinin ürününün gerek fabrikada gerekse de, ne kadar gelişmiş köy topluluğuna sahip olursa olsun köyde, para sahibi tarafından mülk edinilişinin paylaşımla değil, meta iktisadı içinde zorunlu olarak ortaya çıkan üretim ilişkileriyle, ve kapitalist toplum için karakteristik olan, çıkarları birbirine taban tabana zıt sınıfların oluşumuyla açıklanması gerektiği**; Narodniklerin, kapitalizmden kaçınarak daha üst bir aşamaya yükseltmek istedikleri gerçekliğin (küçük üretim), kapitalizmi ve ona özgü sınıflar çelişkisini ve çatışmasını —ama üreticinin bağımsız bir faaliyetini zorlaştıran en kötü biçimiyle— içerdiği ve bu yüzden Narodniklerin, artık ortaya çıkmış sosyal çelişkileri küçümsediklerinde ve "anavatan için başka yollar"ın düşünü gördüklerinde, büyük kapitalizm Rusya'da her yerde varolan bu çelişkilerin içeriğini sadece geliştirdiği, temizlediği ve netleştirdiği için, ütopist ve gerici oldukları kanıtlanmak zorundadır.

Narodnizmin ekonomik eleştirisinin görevlerinin fazlasıyla soyut formülasyonuyla, yazarın, Rus değil Batı Avrupa kapitalizminin "gerekliliği"ni ve "ilericiliği"ni kanıtlayan sonraki anlatımı arasında doğrudan bir bağ vardır. Narodnizm öğretisinin ekonomik içeriğine

* *Ekonomik yanın tahlili elbette ki, sosyal, hukuki-politik ve ideolojik üstyapının tahliliyle tamamlanmalıdır. Kapitalizmin "halk üretimi"yle bağıntısını kavramamak, Narodniklerde, köylü reformu, devlet iktidarı, aydınlar vs.'nin* **sınıfsız** *karakteri üzerine düşünceleri üretti. Materyalist tahlil, bütün bu olguları sınıf mücadelesine bağlayarak; Reform sonrasındaki Rus "sosyal ilerleme"mizin sadece kapitalist "ekonomik ilerleme"nin bir sonucu olduğunu somut olarak göstermek zorundadır.*

** *Rus ekonomik gerçekliğinin, özellikle Narodniklerin masum düşleri için, yani köylü ve ev endüstrisi iktisadı için malzemeleri buldukları "olguların gözden geçirilmesi", üreticilerin ezilen konumunun nedeninin paylaşımda değil ("köylü yoksuldur, madrabaz zengin"), bizzat üretim ilişkilerinde, bizzat modern köylü ve ev endüstrisi iktisadının toplumsal örgütlenmesinde yattığını göstermek zorundadır. Buradan, "halk" üretiminde de, "üretimin örgütlenmesi sorununun, paylaşım sorunundan önce önceliğe sahip olduğu" açıklığa kavuşuyor.*

doğrudan dokunmadan, bu anlatım çok ilginç ve öğretici şeyler sunuyor. Narodnizmimizin yazınında, Batı Avrupa işçi hareketi karşısında güvensizlik sesleri tekrar tekrar yükselmiştir. Bu, Bay Mihailovski ve ortaklarının Marksistlere karşı son polemikleri döneminde *(Russkoye Bogatstvo", 1893-94)* özellikle açık ifade edilmiştir. Kapitalizmin iyi bir yanını henüz görmedik — diye yazıyordu o sıralar Bay Mihailovski*.

Bu küçük-burjuva görüşlerin bayatlığı, Struve'nin verileriyle mükemmel biçimde çürütülüyor, bu verilerin asla abartmayla suçlanamayacak olan en yeni burjuva yazınından alınmış olması bunu daha da çok böyle yapıyor. Yazar tarafından gösterilen alıntılar, Batı Avrupa'da herkesin, hatta burjuvaların bile, kapitalizmin yeni bir toplumsal ekonomi düzenine geçişinin kaçınılmaz olduğunu kabul ediyorlar.

Emeğin kapitalizm tarafından toplumsallaştırılması o kadar ilerlemiştir ki, burjuva yazınında bile "ulusal ekonominin plânlı örgütlenmesi"nin gerekliliğinden yüksek sesle sözedilmektedir. Yazar, bunun "zamanın bir işareti", kapitalist düzenin tamamen parçalanmasının bir işareti olduğunu söylerken tümüyle haklıdır. Yazar tarafından aktarılan, Rus radikallerinin bugüne dek hâlâ reddetmeye çalıştıkları: işçi hareketinin, "sadece" kültür veya başka politik koşullar tarafından değil, kapitalizmin ürettiği maddi ilişkiler tarafından yaratılmış

* *Struve'ye yanıtında Bay Mihailovski'nin, Batı Avrupa işçi hareketinin bugünün, bugünü her dönemden daha iyi yapan ve oluşum tarihini haklı çıkaran başat, olağanüstü bir olgusu olduğunu söyleyen Engels'te bir "kendini beğenmişlik" keşfediyor.*

Engels'e karşı insanı kızdıran bu suçlama, modern Rus Narodnizminin değerlendirilmesi için son derece karakteristiktir.

Bu baylar bir "halk gerçeği" hakkında gevezelik edebilirler, "toplum"umuzla eğlenebilir ve bu arada anavatan için seçilmiş olan yanlış yol nedeniyle azarlayabilirler, "Ya şimdi ya hiç" motifli tatlı şarkılar söyleyebilirler, "on yıl, yirmi yıl, otuz yıl ve daha fazla" böyle şarkı söyleyebilirler — ama onlar adına bu tatlı şarkıların söylendiği kişilerin bağımsız sahneye çıkışlarının nasıl kapsamlı bir öneme sahip olduğunu anlayacak yetenekte kesinlikle değildirler.

olduğunu kabul etmek zorunda kalan yalnızca burjuva profesörlerin değil, tutucuların da açıklamaları son derece ilginçtir.

Bütün bu yukarıda anlatılanlardan sonra, yazarın paylaşımın yalnızca rasyonel bir üretime dayandığında ilerleme kaydedebileceği düşüncesinin üzerinde durmamıza herhalde gerek yoktur. Bu varsayımın anlamı tabii ki, sadece rasyonel bir üretim üzerinde yükselen bir büyük kapitalizmin, üreticiyi, başını kaldırmaya, düşünmeye ve gerek kendisiyle gerekse de geri kalmış bir üretim sonucunda bu ilişkiler içinde bulunmayanlarla ilgilenmeye izin veren ilişkiler içine sokmasıdır.

Struve'nin aşağıdaki cümlesi üzerine yalnızca iki sözcük söyleyeceğiz: "Ekonomik ilerlemeyi engelleyen son derece eşitsiz paylaşım kapitalizm tarafından üretilmemiştir: kapitalizm onu, romantiklerin düşüncesine göre, bolluk içinde yüzülen dönemden miras olarak devralmıştır." *(s. 159).* Eğer yazar bununla, kapitalizmden önce de eşitsiz bir paylaşımın olduğunu —Narodnik baylar bunu unutmaya eğilimlidir— söylemek istiyorsa, bu doğrudur. Fakat, bununla, paylaşımın eşitsizliğinin kapitalizm tarafından artırıldığı yadsınıyorsa bu doğru değildir. Serflik altında, tamamen yoksullaşmış köylüler ya da lümpen proletaryayla — kapitalist Rusya'nın Reform'dan sonra ürettiği banka, demiryolları ya da endüstri kalantorları arasındaki şiddetli eşitsizlik yoktu ve olamazdı.

*

V. Bölüm'e geçelim. Yazar burada "Ekonomik bir dünya görüşü olarak Narodnizm"in genel bir karakteristiğini veriyor. "Narodnikler", Struve'nin görüşüne göre, "doğal ekonominin ve ilkel eşitliğin ideologlarıdır" *(s. 167).*

Böylesi bir karakteristik onaylanamaz. Burada birinci bölümde sıralanan, Narodniklerin küçük üreticilerin ideologları olduğunu gösteren gerekçeleri yinelemeyeceğiz. Orada, küçük üreticinin tam da maddi yaşam koşullarının; onun "beyler"le "işçiler" arasındaki geçiş konumunun, ara konumunun, gerek sınıf çelişkilerinin Narodnikler

tarafından anlaşılmamasını gerekse de programlarındaki garip ilerici ve gerici maddeler karmaşasını nasıl ürettiği gösterilmiştir.

Burada yalnızca Narodnizmin birinci yanıyla, yani ilerici yanıyla Batı Avrupa demokrasisine yakınlaştığını ekliyoruz, ve bu yüzden kırk yıldan daha uzun süre önce Fransız tarihindeki belirli olaylar vesilesiyle verilmiş olan, demokrasinin dahice karakteristiği buraya tümüyle uygulanabilir:

> "Fakat demokrat, küçük-burjuvaziyi yani bağrında iki sınıfın çıkarlarının birlikte birbirini köreltttiği bir ***ara sınıfı*** temsil ettiği için kendisini bir bütün olarak sınıf çelişkisinin üstünde sanır. Demokratlar, karşılarında ayrıcalıklı bir sınıfın durduğunu, kendilerinin ise ulusun bütün diğer çevresiyle ***halkı*** oluşturduklarını kabul ederler. Onların temsil ettiği şey, ***halkın adaletidir***; onları ilgilendiren şey ***halkın çıkarıdır.*** Bu yüzden yakında olacak bir mücadelede çeşitli sınıfların çıkarlarını ve konumlarını gözden geçirmeleri gerekmez. Kendi araçlarını fazla eleştirel tartmaları gerekmez.* ... Uygulamada bunların ilgilerinin ilginç olmadığı ve güçlerinin güçsüzlük olduğu ortaya çıktığında, o zaman bunun nedeni ya ***bölünmez halkı*** çeşitli düşman kamplara bölen zararlı sofistlerdir,** ... ya da uygulamada bir ayrıntı herşeyi başarısızlığa uğratmıştır, ya da ama öngörülmedik bir rastlantı bu kez partiyi kaybettirmiştir. Her halükârda demokrat, en rezil yenilgiden, ona girerken ne kadar masum idiyse öyle pirüpak çıkar, kazanmak zorunda olduğu, kendisinin ve partisinin eski bakış açısından vazgeçmesi değil, tersine koşulların ona göre olgunlaşması gerektiği yeni kazanılmış inancıyla çıkar." *(Onsekizinci Brumaire vs., s.39***)*.

---

* *Tıpkı Rus Narodnikleri gibi. Rusya'da üreticilerle zıtlık içinde bulunan sınıfların olduğunu reddetmezler, ancak bu "haydutlar"ın "halk" karşısında değersizliğine inançla kendilerini uyuturlar ve her bir sınıfın konumunun ve çıkarlarının tam olarak araştırılmasıyla ilgilenmek istemezler, belirli bir üretici tabakasının çıkarlarının "haydutlar"ın çıkarlarıyla içiçe geçip geçmediğini ve öbürlerinin bunlara karşı direnç gücünü zayıflatıp zayıflatmadığını incelemek istemezler.*

** *Rus Narodniklerinin görüşüne göre, kapitalizmi ve onun sınıf çelişkilerini, "karşılıklı sosyal uyum" ve "dayanışma faaliyeti" çiçeklerinin bol yetiştiği bir toprağa yapay olarak aşılayan, kötü niyetli Marksistler suçludur. (**Bay V.V., Struve'de**, s. 161).*

*** ***Karl Marx:*** *Louis Bonaparte'ın 18. Brumaire'i. Marksist Bibliotek. 7. Cilt. "Verlag für Lit. u. Politik." s. 55.* ***—Alm. Red.***

Narodniklerin, onlarda doğal ekonominin ve ilkel eşitliğin ideologlarını gören karakterizasyonunun yanlışlığını, bizzat yazar tarafından sunulan örnekler ifade ediyor. "*Garip* bir şey olarak" —diye yazıyor Struve— "Bay -on'un Vassilçikov'u bugüne dek hâlâ liberal iktisatçı olarak adlandırdığına değinilmelidir" *(s. 169)*. Bu adlandırma ***aslında*** hiç garip değildir. Vassilçikov programında ucuz ve çok yaygın krediyi koyuyor. Bay Nikolai-on, Rus toplumu gibi kapitalist bir toplum zemininde, kredinin sadece burjuvaziyi güçlendireceğini ve "kapitalist ilişkilerin gelişmesine ve sağlamlaşması"na yol açacağını görmeden edemiyor *("Taslaklar", s. 77)*. Vassilçikov, genelde bütün Narodnikler gibi, pratik önlemleriyle sadece küçük-burjuvazinin çıkarlarını temsil ediyor. Kendini "Russkoye Bogatstvo" yazarlarının yanına koyan Bay -on'un "bugüne dek", bunların aynı Prens Vassilçikov gibi kesinlikle küçük "liberal iktisatçılar"ı temsil ettiklerini görmemesi garip olabilir. Ütopizmin teorisi pratikte küçük-burjuva ilerlemelerle kolay uzlaşır. Narodnizmin böyle nitelendirilmesi, herkese toprak payı verilmesinin saçmalığının bilincinde olan ve "emekçi halk için ucuz kredi" öneren Golovaçev tarafından daha da çok doğrulanıyor. Bu "şaşırtıcı" teorinin eleştirisinde Struve dikkatini sadece bunun teorik saçmalığına yöneltiyor, ancak bunun küçük-burjuva içeriğini farketmemiş gibi görünüyor.

1894 sonu.

SOSYAL-DEMOKRAT PARTİ'NİN AÇIKLAMALARIYLA BİRLİKTE BİR PROGRAM TASLAĞI[18]

PROGRAM TASLAĞI

A) 1— Küçük ev işçilerini ve köylüleri yıkan, onları mülksüz işçilere dönüştüren ve gittikçe daha büyük halk kitlelerini kentlere, fabrika ve endüstri köylerine ve kasabalarına iten büyük fabrika ve tesisler Rusya'da gittikçe hızlı bir tempoda gelişiyor.

2— Kapitalizmin bu gelişimini bir avuç fabrikatör, tüccar ve toprak beyinin servet ve lüksünün muazzam artışı, aynı şekilde işçilerin yoksulluğunun ve ezilmesinin daha da hızlı artışı anlamına gelir. Büyük fabrikalar tarafından yürürlüğe konan üretimdeki iyileştirmeler ve toplumsal emeğin üretkenliğini artıran makineler, kapitalistlerin işçiler üzerindeki iktidarının güçlenmesine, işsizliğin artmasına ve böylece işçilerin savunmasız bırakılmasına hizmet eder.

3— Fakat büyük fabrikalar, emeğin sermaye tarafından ezilmesini son haddine dek artırarak, yaşam koşulları aslında artık kendi iktisatlarıyla bağlarını tümüyle parçaladığı için, sermayeye karşı mücadele etme olanağı kazanan özel bir işçi sınıfı yaratır; ve büyük fabrikalar işçileri ortak çalışmayla birbirine bağlayarak ve onları bir işletmeden diğerine fırlatarak, işçi kitlelerini birbirleriyle kaynaştırır. İşçiler fabrikatörlere karşı mücadelelerine grevlerle başlar ve aralarında birleşmeye yönelik yoğun bir çaba ortaya çıkar. İşçilerin tekil başkaldırılarından Rus işçi sınıfının mücadelesi doğup gelişir.

4— İşçi sınıfının kapitalistler sınıfına karşı bu mücadelesi, yabancı emekten yaşayan tüm sınıflara karşı ve her türlü sömürüye karşı bir mücadeledir. Bu mücadele ancak, politik iktidarın işçi sınıfına geçişiyle, tüm toprağın, iş aletlerinin, fabrikaların, makinelerin ve maden ocaklarının tüm toplumun eline geçişiyle, işçilerin ürettikleri her şeyin, aynı şekilde üretimdeki tüm gelişmelerin emekçilere yaradığı sosyalist bir üretimin inşası amacıyla tüm toplumun eline geçişiyle sona erebilir.

5— Rus işçi sınıfının hareketi, karakteri ve hedefi itibariyle tüm ülkelerin işçi sınıfının uluslararası hareketinin bir parçasıdır.

6— Rus işçi sınıfının kurtuluşu için mücadelesinde ana engeli, sorumsuz memurlarıyla birlikte mutlak otokratik hükümet oluşturur. Toprak beylerinin ve kapitalistlerin ayrıcalıklarına ve bu sınıfların çıkarları karşısında gayretkeşliğe dayanarak hükümet, alt zümreleri tamamen haklardan malırum bırakır, böylece işçi hareketinin elini kolunu bağlar ve tüm halkın gelişimini engeller. Bu yüzden Rus işçi sınıfının kurtuluşu için mücadelesi zorunlu olarak otokratik hükümetin sınırsız iktidarına karşı mücadeleye yol açar.

B) 1— Rus Sosyal-Demokrat Partisi, işçilerin sınıf bilincini geliştirerek, örgütlenmesini teşvik ederek ve mücadelenin gerçek hedefi üzerine aydınlatarak Rus işçi sınıfının bu mücadelesini desteklemeyi görevi olarak ilan eder.

2— Rus işçi sınıfının kurtuluşu için mücadelesi politik bir mücadeledir ve acil hedefi politik özgürlüğün elde edilmesidir.

3— Bu yüzden, kendisini işçi hareketiyle bir sayan Sosyal-Demokrat Parti, otokratik hükümetin sınırsız iktidarına karşı, ayrıcalıklı soylu toprak beyleri sınıfına karşı ve rekabet özgürlüğünü engelleyen serflik ve kast sisteminin tüm kalıntılarına karşı her türlü sosyal hareketi destekleyecektir.

4— Buna karşılık Rus Sosyal-Demokrat Partisi, emekçi sınıfları otokratik hükümetin ve onun memurlarının vesayeti altında "iyiliklerle mutlu etme", aynı şekilde kapitalizmin gelişimini ve dolayısıyla işçi sınıfının gelişimini de engelleme çabalarına karşı mücadele edecektir.

5— İşçi sınıfının kurtuluşu bizzat işçilerin eseri olmalıdır.

6— Rus halkının, otokratik hükümetin ve onun memurlarının yardımına değil, bunların baskısından kurtulmaya gereksinimi vardır.

C) Bu görüşlerden hareket ederek, Rus Sosyal-Demokrat Partisi öncelikle şunları talep eder:

1— Tüm yurttaşların temsilcilerinden oluşan bir ulusal meclisin bir anayasa hazarlamak için toplanması. [19]

2— Din ve milliyet farkı gözetmeksizin, 21 yaşından itibaren tüm Rus yurttaşları için genel ve doğrudan seçim hakkı.

3— Toplantı, örgütlenme ve grev özgürlüğü.

4— Basın özgürlüğü.

5— Zümrelerin ortadan kaldırılması ve tüm yurttaşların yasa önünde tam eşitliği.

6— İnanç özgürlüğü ve tüm milliyetlerin hak eşitliği. Nüfus dairesi sicil defteri tutma görevinin polisten bağımsız sivil memurlara devredilmesi.

7— Her memuru amirine şikayet etmeksizin mahkemeye verme hakkının tüm yurttaşlara tanınması.

8— Pasaport zorunluluğunun ortadan kaldırılması, tam seyahat özgürlüğü ve göç özgürlüğü.

9— Zanaat ve meslek özgürlüğü ve loncaların ortadan kaldırılması [20]

D) Rus Sosyal-Demokrat Partisi işçiler için şunları talep eder:

1— Bütün endüstri dalları için yargıçları kapitalistler ve işçiler tarafından eşit olarak seçilen iş mahkemelerinin kurulması.

2— İş gününün yasal olarak 8 saatle sınırlanması.

3— Gece çalışmasının ve vardiya çalışmasının yasayla yasaklanması, 15 yaşın altındaki çocukların çalıştırılmasının yasaklanması.

4— Tatil günlerinin yasayla güvence altına alınması.

5— Fabrika yasalarının ve fabrika müfettişliğinin bütün Rusya'nın tüm endüstri dallarını ve devlet işletmelerini, aynı şekilde ev endüstrisindeki işçileri kapsayacak şekilde yaygınlaştırılması.

6— Fabrika müfettişliği bağımsız olup, Maliye Bakanlığı'na tabi olmamalıdır; iş mahkemeleri üyeleri, fabrika yasalarına riayetin denetlenmesinde fabrika müfettişliğiyle eşit tutulur.

7— Malla ücret ödemenin genel olarak koşulsuz yasaklanması.

8— Ücret tarifesine uyulmasının, ıskarta malların ıskartaya çıkarılmasının, ceza paralarının kullanımının ve işçilerin fabrika evlerinin durumunun işçiler tarafından seçilen mutemetlerce denetlenmesi.

Ücretlerden yapılan her türlü kesintilerin, hangi amaca hizmet ederlerse etsinler (cezalar, ıskarta mal vs.) ruble başına toplam 10 kopeki geçemeyeceğini düzenleyen bir yasa.

9— İş kazaları için girişimcilerin sorumluluğu ve girişimcinin, suçun işçide olduğunu kanıtlama yükümlülüğü üzerine bir yasa.

10— Girişimcilerin okul açma ve işçilere tıbbi yardım sağlama yükümlülüğü üzerine bir yasa.

E) Rus Sosyal-Demokrat Partisi köylüler için şunları talep eder:

1— Bedel ödemenin ortadan kaldırılması ve halihazırda ödenmiş bedeller için köylülerin tazmin edilmesi; devlet kasasına akmış olan fazla ödemelerin köylülere geri verilmesi.

2— 1861 yılında köylü topraklarından koparılmış olan toprak parçalarının köylülere geri verilmesi.

3— Vergi ve narhların takdirinde köylü ve çiftlik sahibi arazilerinin tam eşitliği.

4— Köylülerin toprakları üzerinde tasarrufunu engelleyen tüm yasaların ve zincirleme sorumlulukların ortadan kaldırılması.

PROGRAM'A İLİŞKİN AÇIKLAMALAR

Program üç ana bölüme ayrılıyor. Birinci bölümde, programın diğer bölümlerinin kaynaklandığı bütün görüşler ortaya konuyor. Bu bölümde, bugünkü toplumda işçi sınıfının aldığı konum, onun fabrikatörlere karşı mücadelesinin anlam ve öneminin nerede yattığı ve Rus devletinde işçi sınıfının politik durumunun ne olduğu gösteriliyor.

İkinci bölümde ***Parti'nin görevi*** ortaya konuyor ve Rusya'da diğer politik akımlarla nasıl bir ilişki içinde olduğu gösteriliyor. Burada, Parti'nin ve sınıf çıkarlarının bilincinde olan tüm işçilerin faaliyetinin neden ibaret olması gerektiği ve Rus toplumunun diğer sınıflarının çıkar ve çabalarına ilişkin tutumlarının nasıl olması gerektiği gösteriliyor.

Üçüncü bölüm Parti'nin pratik taleplerini içeriyor. Bu bölüm üç kısma ayrılıyor. Birinci kısım genelde devletle ilgili dönüşümlere ilişkin talepleri, ikinci kısım işçi sınıfının taleplerini ve programını, üçüncü kısım köylüler lehine talepleri içeriyor. Bu kısımlara ilişkin bazı ön açıklamalar daha altlarda, programın pratik bölümüne geçişten önce verilmektedir.

A) 1— Program önce, büyük fabrika ve tesislerin hızlı artışını ele alıyor, çünkü bu, bugünkü Rusya'nın tüm eski yaşam ilişkilerini, özellikle emekçi sınıfın varlık koşullarını tamamen değiştiren en önemli olgusudur. Eski ilişkiler altında, nüfusun neredeyse ezici çoğunluğunu oluşturan küçük mülk sahiplerinin neredeyse bütün serveti üretiliyordu. Nüfus köye bağlı kalıyor ve ürünlerinin büyük bölümünü ya kendi kullanımları için, ya da komşu pazarlarla zayıf bağ içinde bulunan çevredeki yerleşimlerin küçük sürüm pazarı için üretiyordu. Çiftlik sahipleri için aynı küçük mülk sahipleri çalışıyordu ve çiftlik sahipleri onları esas olarak kendi tüketimleri için üretim yapmaya zorluyordu. Evde imal edilen ürünler işlenmek üzere, yine aynı şekilde köyde yaşayan ya da köyün çevresinde iş arayan el zanaatçılarına devrediliyordu.

Köylü kurtuluşundan bu yana, halk kitlelerinin bu yaşam koşulları tamamen alt üst oldu. Endüstriyel küçük işletmelerin yerini yavaş yavaş büyük, olağanüstü hızlı gelişen fabrikalar aldı; bu fabrikalar küçük mülk sahiplerini bir kenara itti, onları ücretli işçilere dönüştürdü ve yüzlerce ve binlerce işçiyi birlikte çalışmaya ve bütün Rusya'da satılan muazzam miktarda meta üretmeye zorladı.

Köylülerin kurtuluşu nüfusun yerleşikliğini ortadan kaldırdı ve köylüleri, ellerinde kalan küçük toprak parçalarıyla artık kendilerini besleyemeyecekleri bir duruma soktu. Büyük halk kitleleri iş arayarak

fabrikalara aktılar ya da Rusya'nın çeşitli yörelerini birbirine bağlayan ve büyük fabrikaların mallarını her yere taşıyan demiryolları yapımında iş buldular. Büyük halk kitleleri kentlerde iş aradı ve fabrika inşaatlarında, ticarete hizmet eden inşaatlarda, fabrikalar için yakıt ve hammadde sağlanmasında iş buldular. Nihayet bir çoğu, işletmelerini yeterince hızlı genişletememiş olan tüccar ve fabrikatörler tarafından dağıtılan ev işine yöneldiler. Aynı değişimler tarımda da gerçekleşti. Büyük toprak sahipleri pazar için tahıl üretmeye başladılar; büyük ekim alanlarına sahip köylü ve tüccarlar ortaya çıktı, yüzlerce milyon pud tahıl yurtdışına satılıyordu. Üretim ücretli işçiler gerektiriyordu ve yüzbinlerce ve milyonlarca köylü cüce iktisatlarını terkettiler ve tarım işçisi ve gündelikçi olarak pazar için tahıl üreten yeni girişimcilerin hizmetine girdiler. Program, büyük fabrikaların ve tesislerin küçük ev işçilerini ve köylüleri mahvettiğini ve ücretli işçiye dönüştürdüğünü açıklarken, eski yaşam koşullarının bu değişimini anlatmaktadır. Küçük üretimin yerine her yerde büyük üretim geçmektedir ve bu büyük üretimde işçi kitleleri artık, büyük bir sermayeye sahip olan, dev atölyeler kuran, çok miktarda üretim araçları satın alan ve birleşmiş işçilerin bu kitlesel üretiminin bütün kârını cebine atan kapitalistler için ücret karşılığında çalışan sıradan ücretli işçilerdir. Üretim kapitalist olmuştur ve tüm küçük girişimcileri insafsızca ve acımaksızın ezer, bunların köydeki yerleşikliğini yıkar ve sıradan yamak olarak ülkenin bir ucundan bir ucuna dolaşmaya ve işgücünü sermayeye satmaya zorlar. Nüfusun gittikçe daha büyük bir bölümü köyden ve tarımdan kesin olarak koparılır ve hiçbir mülke sahip olmayan insanlardan özel bir sınıfın, sadece işgüçlerinin satışından yaşayan ücretli işçiler, proleterler sınıfının oluştuğu kentlerde, fabrika ve endüstri köy ve kasabalarında toplanır.

Ülke yaşamında, büyük fabrika ve işletmelerin ortaya çıkardığı bütün muazzam değişiklikler burada yatmaktadır: küçük üretimin yerine büyük üretim geçer, küçük girişimciler ücretli işçiye dönüştürülür. Bu değişikliğin bütün emekçi halk için anlamı nedir ve neye yol açar? Program devamen bunu ele alıyor.

A) 2— Küçük üretimin büyük üretim tarafından bir kenara itilmesinin ardından tek tek küçük girişimcilerin küçük paralarının yerine büyük sermayeler, küçük, minimal kârların yerine milyonluk kârlar geçer. Bu yüzden kapitalizmin gelişimi her yerde lüksün ve servetin artışına yolaçar. Rusya'da bütün bir büyük para kalantorları, fabrikatörler, demiryolu girişimcileri, tüccarlar ve bankerler sınıfı ortaya çıktı, faiz karşılığında sanayicilere borç verilen para-sermayelerin gelirinden yaşayan insanlardan oluşan bütün bir sınıf oluştu; köylülerden toprak için büyük bedel ödemeleri almış olan, kiraya verilen toprakların fiyatını yükseltmek için köylülerin toprak kıtlığından yararlanan ve çiftliklerinde büyük pancar şekeri, fabrikaları ve alkol damıtımevleri kuran büyük toprak sahipleri zengileştiler. Bütün bu zengin sınıflarda lüks ve israf görülmemiş boyutlara ulaştı ve büyük kentlerin ana caddelerinde bunların prenslere layık sarayları ve görkemli şatoları inşa edildi. Buna karşılık kapitalizmin gelişimiyle birlikte işçinin durumu gittikçe kötüleşti. Köylülerin kurtuluşundan sonra gelir orda burda arttıysa da, köyden akın eden aç halk kitleleri ücretleri aşağı çektiğinden bu artış az miktarda oldu ve kısa süre sürdü, oysa gıda maddeleri ve gereksinim maddeleri sürekli pahalanıyordu, öyle ki işçi ücretin yükselmesi durumunda bile daha az gıda maddesi elde edebiliyordu. İş bulmak gittikçe zorlaşıyordu ve zenginlerin görkemli saraylarının yanında (ya da varoşlarda), bodrumlarda, aşırı dolu, rutubetli ve soğuk kira odalarında, evet hatta yeni endüstri bölgelerinin yakınlarında toprak kulübelerde oturmak zorunda kalan işçilerin perişan kulübelerinin sayısı artıyordu. Gelişen sermaye işçileri gittikçe daha fazla eziyordu, onları dilenciye çeviriyor, bütün zamanlarını fabrikaya adamaya zorluyor ve karılarıyla çocuklarını da çalışmaya itiyordu. Kapitalizmin gelişmesinin neden olduğu birinci değişim, demek ki, bir avuç kapitalistin korkunç servetler biriktirmesi, buna karşılık halk kitlelerinin dilenci haline gelmesinden ibarettir.

İkinci değişim, küçük üretimin büyük üretim tarafından bir kenara itilmesinin üretimde birçok iyileştirmeye yol açmış olmasından ibarettir. Herşeyden önce, bireysel, her küçük atölyede soyutlanmış, her küçük girişimcide tek tek gerçekleştirilen çalışmanın yerine, biraraya toplanmış işçilerin birleşik çalışması, bir fabrikada, bir toprak sahibin-

de, bir inşaat müteahhidinin yanında emekçilerin ortak çalışması geçmiştir. Birleşik çalışma bireysel çalışmadan çok daha başarılıdır (üretkendir) ve metaları çok daha kolay ve hızlı imal etme olanağı sağlar. Ne var ki, bütün bu iyileştirmelerden kazançlı çıkan, sadece, işçilere kendi paralarından ödeme yapan, buna karşılık işçilerin birleşik faaliyetinden ortaya çıkan bütün avantajı mal edinen kapitalisttir. Kapitalist böylece daha da güçlenir, işçi ise, belirli bir işe alıştığı ve başka bir işi yapmak, mesleğini değiştirmek ona zor geldiği için daha da güçsüzleşir.

Üretimin başka, çok daha önemli bir iyileştirilmesini, kapitalistlerin uygulamaya soktuğu ***makineler*** oluşturur. Makinelerin kullanımıyla emeğin verimi kat kat artar. Ancak kapitalist bütün bu avantajları işçilere karşı kullanır. Makinelerin daha az fiziksel çalışma gerektirmesi durumundan yararlanarak, makineleri daha düşük ücret ödediği kadın ve çocuklara kullandırır. Ayrıca makinelerin çok daha az işçi gerektirmesi durumundan da yararlanarak, işçileri kitlesel olarak sokağa atar ve sonra, işçileri daha da köleleştirmek, işgününü uzatmak, işçinin gece dinlencesini elinden almak ve onu makinenin bir uzantısına dönüştürmek için bu işsizliği kullanır. Makinelerin yol açtığı ve sürekli artan işsizlik işçileri artık tümüyle savunmasız bırakır. İşçinin el becerisi değerini yitirir, makineye çabuk alışan ve daha az bir ücretle çalışmaya gönüllü olan sıradan bir yamak, kolayca onun yerini alır. Sermayenin artan baskısına her direnme çabası, işten çıkarmaya yolaçar. İşçi tek başına sermaye karşısında tamamen aciz kalır, makine onu ezmekle tehdit eder.

A) 3— Önceki noktanın açıklamasında, tek başına olan işçinin, makineleri uygulamaya sokan kapitalist karşısında aciz ve korunmasız olduğunu gösterdik. İşçi kapitaliste direniş göstermek, kendisini savunmak için ne pahasına olursa olsun çareler aramak zorundadır. Ve böyle bir çareyi ***birleşmede*** bulur. Tek başına güçsüz olan işçi, yoldaşlarıyla birleşerek bir güç haline gelir ve kapitalistlere karşı mücadele etme ve direnme olanağı elde eder.

Artık karşısında büyük sermaye duran işçi için ***birleşme***, bir gereklilik haline gelir. Fakat, bir ve aynı fabrikada çalışsalar da, birbirine

yabancı, bir araya toplanmış unsurlar kitlesini birleştirmek mümkün müdür? Program, işçileri birleşme için olgunlaştıran ve bunun için yeteneklerini ve anlayışlarını geliştiren koşulları sayıyor. Bu koşullar şunlardır: 1) Tüm yıl boyunca sürekli çalışmayı gerektiren, işçinin kırla ve kendi iktisadıyla ilişkisini tamamen yokeden ve onu tam proletere dönüştüren, makineli üretimle büyük işletme. Küçük bir toprak parçası üzerinde kendi iktisadı işçinin soyutlanmasına yolaçıyor, herkesin, komşusununkiyle bağıntısı olmayan kendi çıkarlarını kovalamasına neden oluyor ve böylece birleşmelerini engelliyordu. İşçinin kırdan kopması bu engelleri ortadan kaldırır. 2) Ayrıca, tek başına yüzlerce, binlerce işçinin ortak çalışması olgusu bile, işçileri, sıkıntılarını ortak tartışma yönünde, ortak eylem yönünde eğitir, çünkü bütün işçi kitlesinin durumunun ve çıkarlarının aynılığını gözler önüne serer. 3) Nihayet fabrikalar arasında sürekli geliş gidişler işçileri, çeşitli fabrikalardaki ilişkileri ve koşulları birbiriyle karşılaştırmaya, bütün fabrikalarda sömürünün aynılığına ikna olmaya, kapitalistlerle çatışmalarında başka işçilerin deneyimlerinden yararlanmaya sevk eder ve böylece işçilerin birleşmesini, dayanışmasını teşvik eder. Bu koşulların bütünü, büyük fabrika ve işletmelerin ortaya çıkışının, işçilerin birleşmesine de neden olmasına yolaçar. Rus işçileri arasında bu birleşme en sık ve en güçlü ifadesini grevlerde bulur (işçilerimizin sendikalar ya da sigorta kasaları biçiminde birleşmelerinin neden olanaksız olduğundan daha aşağıda söz edeceğiz). Büyük işletmelerin geliştiği ölçüde, işçilerin grevleri de o kadar çok sayıda, güçlü ve inatçı olur; çünkü kapitalizmin baskısı ne kadar güçlü olursa, işçilerin ortak direnişi de o kadar gerekli olur. Grevler ve tekil başkaldırmalar, Program'da söylendiği gibi, Rus fabrikalarında bugün çok genel bir olgu oluşturuyor. Ancak kapitalizmin daha da gelişmesi ve grevlerin sıklığının artışıyla bunlar yetersiz kalır. Fabrikatörler bunlara karşı ortak önlemler alırlar: birleşirler, başka yörelerden işçi alırlar, işçilerin direnişini kırmak için onlara yardım eden devlet iktidarından destek isterler. İşçinin karşısında şimdi artık yalnızca tek tek her fabrikanın tek tek fabrikatörleri değil, onları destekleyen hükümetle beraber ***bütün kapitalistler sınıfı*** vardır. Bütün

kapitalistler sınıfı bütün ***işçi sınıfına*** karşı mücadeleye girişir ve hükümetten işçilere karşı yasaların yürürlüğe konmasını talep ederek, fabrika ve işletmeleri uzak yörelere taşıyarak ve işlerin evde çalışanlara verilmesi ve işçilere karşı binlerce başka hile ve dolaplara başvurarak grevlere karşı ortak önlemler almaya çalışır. Bütün kapitalistler sınıfına karşı direnmek için tek tek fabrikaların, hatta tek tek endüstri dallarının işçilerinin birleşmesi yetersiz kalır. ***Tüm işçi sınıfının*** birleşik eylemi mutlak gereklilik haline gelir. Böylece işçilerin tekil başkaldırılarından tüm işçi sınıfının mücadelesi gelişir. İşçilerin fabrikatörlere karşı mücadelesi ***sınıf mücadelesi*** haline gelir. Bütün fabrikatörleri tek bir çıkar birleştirir: işçileri baskı altında tutmak ve onlara olabildiğince düşük ücret ödemek. Ve fabrikatörler, davalarını, tüm fabrikatörler sınıfının ortak eylemi ve devlet iktidarı üzerinde uygun bir etki kazanma dışında savunulamayacağını görürler. İşçiler de yine aynı şekilde ortak bir çıkarla bağlıdırlar: kendilerini sermayeye ezdirmemek, yaşam haklarını ve insanca yaşama taleplerini savunmak. İşçiler de yine aynı şekilde, birleşmenin, bütün sınıfın —işçi sınıfının— birleşik eyleminin ve devlet iktidarı üzerinde etki kazanmanın kendileri için de gerekli olduğuna kanaat getirirler.

A) 4— Fabrika işçilerinin fabrikatörlere karşı mücadelesinin nasıl ve neden sınıf mücadelesi haline geldiğini, işçi sınıfının, proleterlerin, kapitalistler sınıfına, burjuvaziye karşı sınıf mücadelesi haline geldiğini açıkladık. Bu mücadele, tüm halk ve tüm emekçiler için hangi öneme sahiptir? 1. noktanın açıklamasında sözünü ettiğimiz mevcut koşullar altında, ücretli işçiler yardımıyla yürütülen üretim, küçük üretimi gittikçe daha fazla bir kenara itiyor. ***Ücretli çalışmayla yaşayan*** insanların sayısı hızla artıyor ve sadece daimi fabrika işçilerinin sayısı yükselmekle kalmıyor, beslenebilmek için keza ücretli iş aramak zorunda olan köylülerin sayısı ise daha da çok yükseliyor. Şu anda ücretli çalışma, kapitalist için çalışma, artık çalışmanın en yaygın biçimini oluşturur. Sermayenin emek üzerindeki egemenliği yalnızca endüstride değil, tarımda da nüfusun büyük kütlesini kapsamıştır. Ve işte modern toplumun temelinde yatan ücretli emeğin bu sömürüsünü, büyük işletmeler en uç noktasına

götürürler. Tüm kapitalistler tarafından tüm endüstri dallarında uygulanan ve Rusya'nın çalışan nüfusunun bütün kitlesinin acısını çektiği tüm sömürü yöntemleri, burada, fabrikada bir araya gelir, daha da şiddetlenir, sürekli kurum haline gelir, işçinin çalışma faaliyetinin ve varlığının her yanına uzanır ve işçinin kapitalist tarafından iliğine kadar sömürülmesinin bütün bir rejimini, bütün bir sistemini oluşturur. Bunu bir örnekle açıklamak istiyoruz. Herkes çalışma yükümlülüğü altına girdiği yerde, yörenin alışılmış tatil günlerinde işi bırakır ve dinlenir. Fabrikada durum çok farklıdır: bir işçi alan fabrika, işçinin alışkanlıklarına, alıştığı yaşam tarzına aile ilişkilerine ve ruhsal gereksinimlerine bakmaksızın onun üzerinde kendi takdirince tasarrufta bulunur. Fabrika gerekli gördüğü zaman onu işe koşar, tüm yaşamını fabrikanın gereksinimine göre ayarlamaya, dinlenme zamanını bölmeye ve gerek gece gerekse de tatil günlerinde vardiya çalışmaya zorlar. İş zamanının düzenlenmesinde akla gelebilecek her türlü suistimal fabrikada çok revaçtadır, buna karşılık aynı zamanda her işçinin tabi olduğu kendi "kural" ve "düzeni"ni yürürlüğe koyar. Fabrika düzeni, bilinçli olarak, işe alınan işçiden, yapabileceği tüm işi sonuna kadar almak, bunu olabildiğince hızlı yapmak ve sonra işçiyi atmak hedefini izler! Bir başka örnek. Kendisini işçi olarak hizmete sunan herkes, elbette ki, mal sahibine itaat etme ve kendisine emredileni yerine getirme yükümlülüğü altına girer. Ama kendisini hizmete sunan kişi, geçici olarak bir işi yapma yükümlülüğü aldığında, bununla kendi iradesinden asla vazgeçmiş olmaz. İşverenin bir talebi ona haksız ya da aşırı göründüğünde onu terkeder. Buna karşılık fabrika, işçinin kendi iradesinden tamamen vazgeçmesini ister; belirli bir disiplin yaratır, işçiyi, zilin çalmasıyla işe başlamaya ve bitirmeye zorlar, işçiyi bizzat cezalandırma ve kendi yarattığı fabrika düzeninin ihlalinde ona para cezası verme veya ücretinde kesinti yapma hakkını kendinde görür. İşçi, muazzam bir makineli aygıtın bir parçasına dönüşür, her türlü direniş ve kendi iradesi elinden alınmış ve köleleştirilmiş olarak bir makine haline gelmelidir.

Son olarak üçüncü bir örnek. İşçi olarak çalışan herkes, çok sık olarak işverenden hoşnutsuzdur ve ona karşı şikayetle mahkemeye ya

da resmi makamlara başvurur. Gerek resmi makamlar gerekse de mahkeme, anlaşmazlığı genellikle işverenin lehine çözerler ve onun tarafını tutarlar. İşveren çıkarları karşısında bu hoşgörü, genel bir kurala ya da yasaya dayanmaz, işveren çıkarlarının savunusunda bazen çok bazen az gayretkeş olan ve meseleyi ya işverenle dostluk ilişkileri nedeniyle ya da çalışma koşulları hakkındaki bilgisizlik ya da nihayet işçileri anlama yeteneğinden yoksunluk nedeniyle, haksız olarak işveren lehine karar veren tek tek memurların lutufkârlığına dayanır. Bu tür haksızlıklar tek tek her durumda, işçinin işverenle anlaşmazlığına ve memura bağlıdır. Ancak fabrika öylesine bir işçi kitlesini birleştirir ve bunları o derece ezer ki, tek tek her bir durumun incelenmesi olanaksız hale gelir. Genel kurallar konur, işçilerin fabrikatörlerle ilişkisi üzerine bir yasa, herkes için bağlayıcı olan bir yasa hazırlanır ve bu yasada işverenin çıkarlarının ilerletilmesi artık devlet iktidarı tarafından saptanır. Tek tek memurların haksızlığının yerini yasanın haksızlığı alır. Örneğin şöyle talimatlar yayınlanır: işe gelmeme durumunda işçi yalnızca ücreti yitirmekle kalmaz, üstelik ceza da ödemek zorundadır, buna karşılık işçiyi işten çıkaran işveren ona hiçbir şey ödemez; ayrıca işveren bu talimatnameye göre işçiyi kabalık nedeniyle işten çakarabilir, işçi ise aynı nedenle işvereni bırakamaz; nihayet işveren para cezası verme, ücret kesintisi yapma veya fazla mesai talep etme vb. gibi birçok hak elde eder.

Bütün bu örnekler fabrikanın işçinin sömürüsünü nasıl şiddetlendirdiğini ve bu sömürüyü genelleştirdiğini, resmi bir "düzen"e dönüştürdüğünü gösteriyor. Böylece işçinin meselesi artık, istese de istemese de tekil işverenle, onun iradesiyle ve onun tarafından ezilmesiyle değil, bütün işveren sınıfının iradesiyle ve baskı sistemiyledir. İşçi, ezilmesini tek bir kapitaliste fatura etmemesi gerektiğini, bütün girişimlerde aynı sömürü düzeni egemen olduğu için, bunun bütün kapitalistler sınıfının eseri olduğunu görür. Hatta tekil kapitalist, bu düzenden sapamaz bile. Örneğin iş zamanını kısaltmaya kalksa, mallar ona, işçileri aynı ücrete daha uzun süre çalışmaya zorlayan komşusundan, diğer fabrikatörden pahalıya patlayacaktır. İşçi durumunu düzeltmek istese, karşısında artık emeğin sermaye tarafından

sömürülmesini amaçlayan tüm bir toplumsal sistemi bulur. İşçinin karşısında artık herhangi bir memurun tekil haksızlığı değil, bütün kapitalistler sınıfını kanatları altına alan ve bu sınıfın yararına genel bağlayıcı yasalar çıkaran bizzat devlet gücünün haksızlığı vardır. Böylece fabrika işçilerinin fabrikatörlere karşı mücadelesi kaçınılmaz olarak bütün kapitalistler sınıfına karşı, emeğin sermaye tarafından sömürüsü üzerinde yükselen tüm toplumsal düzene karşı bir mücadeleye dönüşür. Bu yüzden işçilerin mücadelesi sosyal bir anlam da kazanır, yabancı emekten yaşayan bütün sınıflara karşı emekçilerin mücadelesi haline gelir. Böylece işçilerin mücadelesi Rus tarihinde yeni bir çağ açar ve işçilerin kurtuluşunun şafağı olarak ortaya çıkar.

Peki, kapitalistler sınıfının çalışan halkın bütün kitlesi üzerindeki egemenliği neye dayanır? Kapitalistlerin elinde özel mülkleri olarak tüm fabrikalar, işletmeler, maden ocakları, makineler ve iş aletlerinin bulunması, büyük arazi parçalarına sahip olmaları (Avrupa Rusyası'nın bütün topraklarının üçte birinden fazlası, sayıları yarım milyondan *az tutan* toprak sahiplerine aittir) durumuna dayanır. Kendileri ne iş aletlerine ne de hammaddelere sahip olan işçiler, işgüçlerini işçilere sadece geçimleri için gerekli olduğu kadar ödeyen ve emeğin yarattığı bütün fazlalığı cebe indiren kapitalistlere satmak zorundadırlar. Böylece işçilerin harcadığı iş zamanının sadece bir bölümünü öder ve geri kalanını kendilerine mal ederler. Bir işçi kitlesinin birleşik çalışmasıyla ya da üretimin iyileştirilmesiyle meydana gelen bütün servet artışı böylece kapitalistler sınıfının payına düşer ve kuşaktan kuşağa çalışan işçiler, mülksüz proleterler konumunda kalırlar. Bu yüzden emeğin sermaye tarafından sömürülmesine son vermek için tek bir çare vardır: iş araçları üzerindeki özel mülkiyetin ortadan kaldırılması, bütün fabrikaların, işletmelerin, maden ocaklarının, aynı şekilde bütün büyük çiftliklerin, bütün toplumun mülkiyetine geçirilmesi ve işçiler tarafından bizzat yönetilen, ortak sosyalist üretim. O zaman ortak çalışmayla üretilen ürünler bizzat emekçilerin yararına kullanılacak, onlar tarafından geçim masraflarının üzerinde üretilen fazlalık ise, bizzat işçilerin gereksinimlerinin karşılanmasına, bütün yeteneklerinin tam gelişimine, bilimin ve

sanatın tüm kazanımlarında eşit hakka sahip katılımlarına hizmet edecektir. Bu nedenle de programda, işçi sınıfının kapitalistlere karşı mücadelesinin ancak bununla sona ereceği söylenmektedir. Ne var ki bu, politik iktidarın, yani hükümet erkinin kapitalistlerin ve toprak beylerinin etkisi altında bulunan bir hükümetin elinden ya da kapitalistlerin doğrudan seçilmiş temsilcilerinden oluşan bir hükümetin elinden, işçi sınıfının eline geçmesini gerektirir.

Bu işçi sınıfının mücadelesinin nihai hedefidir, onun tam kurtuluşunun önkoşuludur. Sınıf bilinçli, birleşmiş işçiler bu nihai hedefi gütmelidir. Ancak bizde Rusya'da hâlâ, kurtuluş mücadelelerinin önünü tıkayan muazzam engellerle karşılaşıyorlar.

A) 5— Kapitalist sınıfın egemenliğine karşı bugün artık bütün Avrupa ülkelerinin işçileri aynı şekilde Amerika ve Avustralya'nın işçileri mücadele veriyorlar. İşçi sınıfının birliği ve beraberliği yalnızca bir ülkeyle veya bir milliyetle sınırlı değildir: çeşitli ülkelerin işçi partileri, bütün dünya işçilerinin çıkar ve hedeflerinin tam eşitliğini (dayanışmayı) yüksek sesle ilan ediyorlar. Ortak kongrelerde toplanıyorlar, tüm ülkelerin kapitalist sınıflarına ortak talepler yöneltiyorlar, kurtuluşu için çabalayan bütün, birleşik proletarya için uluslararası bir bayram günü (1 Mayıs) saptıyorlar ve bütün milliyetlerin ve ülkelerin işçi sınıfını büyük bir işçi ordusunda birleştiriyorlar. İşçilerin bu birleşmesi, işçileri tahakkûm altında tutan kapitalist sınıfının egemenliğini tek bir ülkeyle sınırlamamasıyla zorunluluk haline gelir. Çeşitli ülkeler arasında ticari ilişkiler gittikçe sıklaşıyor ve yaygınlaşıyor; sermaye sürekli olarak bir ülkeden diğerine dolaşıyor; bankalar, sermayeyi her yerden toplayan ve ödünç olarak kapitalistlere dağıtan sermayenin bu muazzam depoları, ulusal bankalardan uluslararası bankalar haline geliyorlar, bütün ülkelerin sermayelerini toplayıp Avrupa'yla Amerika'nın kapitalistlerine dağıtıyorlar. Artık kapitalist girişimler kurmak için büyük anonim şirketler yalnızca bir ülkede değil, birçok ülkede birden kuruluyor; kapitalistlerin enternasyonal şirketleri ortaya çıkıyor. Sermayenin egemenliği enternasyonaldir. Bu nedenle tüm ülkelerin işçilerinin kurtuluş mücadelesi de ancak bu mücadele, işçilerin uluslararası sermayeye karşı ortak mücadelesi

olduğunda başarılı olabilir. Bu yüzden gerek Alman gerekse de Polonyalı ve Fransız işçiler, kapitalistler sınıfına karşı mücadelesinde Rus işçisinin müttefikidir, öte yandan gerek Rus gerekse de Polonyalı ve Fransız kapitalistleri onun düşmanlarıdır. Son zamanlarda yabancı kapitalistler sermayelerini Rusya'ya aktarmaktan özellikle hoşlanıyorlar, burada fabrika ve işletmelerinin şubelerini açıyorlar, Rusya'da yeni girişimlerin kurulması için şirketler kuruyorlar. Hükümetin sermayeye karşı hiçbir yerde olmadığı kadar hayırhah ve hizmetine amade olduğu, Batı Avrupa'dakinden daha az ölçüde birleşmiş ve direnişe daha az yatkın işçiler buldukları ve işçilerin yaşam düzeyinin ve dolayısıyla ücretlerinin de çok daha düşük olduğu genç ülkenin üzerine açgözlülükle saldırıyorlar — öyle ki, yabancı kapitalistler kendi ülkeleriyle karşılaştırıldığında inanılmaz, büyük kârları cebe indirebiliyorlar. Uluslararası sermaye elini Rusya'ya da uzatmış bulunuyor. Rus işçileri de ellerini, uluslararası işçi hareketine uzatıyorlar.

A) 6— Büyük fabrikaların sermayenin emek üzerindeki baskısını nasıl son haddine dek artırdıklarından, nasıl tüm bir sömürü yöntemleri sistemini yarattıklarından, sermayeye karşı başkaldıran işçilerin nasıl kaçınılmaz olarak bütün işçilerin birleşme zorunluluğunu, bütün işçi sınıfının ortak bir mücadelesinin zorunluluğunu gördüklerinden sözetmiş bulunuyoruz. Kapitalistler sınıfına karşı bu mücadelede işçiler, kapitalistleri ve onların çıkarlarını koruyan genel devlet yasalarıyla çatışma içine girerler.

Ama birleşen işçiler, kapitalistleri tavizlere zorlayacak ve onlara direniş gösterecek durumdalarsa, o zaman işçiler birleşmeleriyle aynı şekilde devlet yasalarını da etkileyebilir ve değişmelerini sağlayabilirler. Bütün diğer ülkelerin işçileri de bunu yapıyor, ama Rus işçileri devlet üzerine doğrudan etkide bulunamıyorlar. Rusya işçileri en temel yurttaşlık haklarından yoksundur. Toplanmaları, meselelerini birlikte tartışmaları, demekler kurmaları, kendi açıklamalarını basmaları yasaktır. Başka bir deyişle: devlet yasaları yalnızca kapitalistler sınıfının çıkarları doğrultusunda yazılmakla kalmamıştır, işçilerin elinden, bu yasalar üzerinde etkide bulunma ve değişmelerini sağlamanın her türlü olanağını da doğrudan almak-

tadırlar. Bunun nedeni, Rusya'da (ve bütün Avrupa devletleri arasında yalnızca Rusya'da) bugün de hâlâ otokratik hükümetin sınırsız iktidarının, yani bütün halk için bağlayıcı yasaları Çar'ın tek başına kendi takdirine göre çıkarabilidiği ve sadece onun tarafından atanan memurların bu yasalara riayeti denetleyebildikleri bir devlet düzeninin ayakta durmasıdır. Yurttaşlar yasaların çıkarılmasına ve tartışılmasına, yeni yasalar önerilmesine ve eski yasaların kaldırılmasının talep edilmesine her türlü katılımdan dışlanmıştır. Memurlardan hesap sorma, onların faaliyetlerini denetleme veya onları mahkemeye verme hakkından tamamen yoksundur. Devlet meseleleriyle ilgilenme hakkından bile yoksundurlar: aynı memurların izni olmaksızın toplantı düzenlemek veya dernek kurmak onlara yasaktır. Memurlar sözcüğün gerçek anlamında her türlü sorumluluktan muaftır; bunlar deyim yerindeyse, halkın üstünde, özel bir kast oluştururlar. Memurların sorumsuzluğu, keyfi hareketi ve halkın sesinin tamamen bastırılması, herhalde hiçbir Avrupa ülkesinde mümkün olmayan türde memur erkinin gözebatıcı suistimallerini ve halk kitlelerinin hakkının çiğnenmesini üretir.

Böylece yasalara göre Rus hükümetinin erki tamamen sınırsız olarak gözüküyor, bir ölçüde halktan tamamen bağımsız, tüm zümre ve sınıfların üstünde olarak görülüyor. Ne var ki, eğer bu gerçekten böyleyse, o halde neden gerek yasa gerekse hükümet, işçilerin kapitalistlerle bütün çatışmalarında kapitalistlerin tarafını tutuyor? Neden kapitalistler, sayıları ve servetleri arttığı ölçüde gittikçe daha güçlü destek elde ediyorlar, buna karşılık işçiler artan bir direnişle ve artan bir baskıyla karşılaşıyorlar?

Gerçekte hükümet sınıflarüstü değildir, tersine bir sınıfı diğerine karşı kanatları altına alıyor, mülk sahipleri sınıfını mülk sahibi olmayanlara karşı, kapitalistleri işçilere karşı koruyor. Otokratik hükümet, eğer mülk sahibi sınıflara her türlü ayrıcalığı tanımasa ve onlara karşı her türlü hoşgörüyü göstermeseydi, böylesi büyük bir devleti yönetemezdi.

Yasaya göre hükümet, sınırsız ve bağımsız bir erki temsil etmesine rağmen, gerçekte kapitalistler ve toprak sahipleri, hükümeti ve devlet işlerini etkilemenin binlerce türüne sahiplerdir. Yasa tarafından

tanınmış kendilerine ait zümresel kurumları, aristokrat ve tüccar dernekleri, ticaret ve manifaktür komiteleri vs. vardır. Seçilmiş temsilcileri ya doğrudan memur olur ve devletin yönetimine katılır (örneğin aristokrat mareşaller) ya da örneğin yasaya göre fabrikalar Denetim Kuruluna (bu fabrika müfettişliğinin amiri makamdır) kendi temsilcilerini seçen fabrikatörler gibi, çeşitli hükümet kurumlarının üyeleri olurlar. Ancak devlet yönetimine bu doğrudan katılımla yetinmezler. Kendi organlarında devlet yasalarını tartışırlar ve yasa tasarıları hazırlarlar; öte yandan hükümet de her fırsatta bunların görüşünü alır, şu ya da bu yasa tasarısını onlara sunar, buna ilişkin öneriler getirmelerini rica eder.

Kapitalistler ve toprak beyleri, kendi meselelerini tartıştıkları, sınıfları yararına çeşitli önlemler düşündükleri ve çiftlik sahibi aristokrasi ve "bütün Rusya tüccarları" adına yeni yasalar çıkarılması ya da eskilerinin değiştirilmesi için dilekçeler yazdıkları Tüm-Rusya kongreleri düzenlerler. Meselelerini gazetelerde ele alabilirler, çünkü hükümet, sansürle, basının haklarını ne kadar kısıtlarsa kısıtlasın, mülk sahiplerinin meselelerini ele alma hakkını gaspetmeyi düşünemez bile. Bunlar en üst hükümet makamlarına ulaşmak için birçok hile ve yola sahiptir, alt düzeydeki memurların keyfi davranışını daha kolay görüşebilirler ve kendilerini özellikle engelleyen yasaların ve talimatların kaldırılmasını daha kolay sağlayabilirler. Ve dünyanın hiçbir ülkesinde bu kadar çok sayıda yasa ve kararname, hükümet tarafından, her türlü ufak tefek şeyi öngören ve gerçekten canlı her faaliyeti boğan böylesine eşi görülmedik bir polis vesayeti yoktur, öte yandan dünyanın başka hiçbir ülkesinde de burjuva kararnameler böylesine kolay çiğnenmez ve aynı polis yasaları sıradan lütufkârlık, hükümet onayı yoluyla bu kadar kolay anlatılmaz. Ve böylesine lütufkârca bir onay hiçbir zaman reddedilmez.

B) 1— Programın bu noktası, işçi sınıfının çıkarlarını temsil eden Parti'nin faaliyetinin ve tüm sınıf bilinçli işçilerin faaliyetinin neden ibaret olması gerektiğini gösterdiği için, en önemli, en temel noktadır. Sosyalizm çabasının, insanın insan tarafından ezeli sömürüsünün ortadan kaldırılması çabasının, büyük fabrika ve işletmeler tarafından

yaratılmış olan yaşam koşulları temelinde oluşan o halk hareketiyle hangi tarzda birleştirilmesi gerektiğini gösterir.

Parti'nin faaliyeti, işçilerin sınıf mücadelesini desteklemek olmalıdır. Parti'nin görevi, işçilere yardım için herhangi bir yeni moda araçlar keşfetmek değil, işçi hareketiyle bağ kurmak, onları aydınlatmak ve işçilere kendilerinin çoktan başlattıkları mücadelede yardım etmektir. Parti'nin görevi, işçilerin çıkarlarının korunması ve bütün işçi hareketinin çıkarlarının temsilidir. İşçilerin mücadelesinin desteklenmesi ifadesini nede bulmalıdır?

Program, bu yardımın, birincisi, işçilerin sınıf bilincinin geliştirilmesinde yatması gerektiğini söylüyor. İşçilerin işverene karşı mücadelesinin nasıl proletaryanın burjuvaziye karşı mücadelesine dönüştüğü hakkında daha önce konuştuk.

Bu konuda açıkladıklarımızdan, işçilerin sınıf bilincinden ne anlaşılması gerektiği ortaya çıkıyor. İşçilerin sınıf bilinci, işçilerin, durumlarını düzeltmenin ve kurtuluşlarının tek çaresinin, büyük işletmenin yarattığı kapitalistler ve girişimciler sınıfına karşı mücadele olduğunu anlamalarıdır. Sonra işçilerin sınıf bilinci, verili bir ülkenin tüm işçilerinin aynı çıkarlara sahip olduklarını, dayanışma içinde olduklarını, bütün diğer toplumsal sınıflardan farklı yekpare bir sınıf oluşturduklarını anlamalarıdır. Nihayet işçilerin sınıf bilinci, işçilerin, hedeflerine ulaşmak için, devlet işleri üzerinde, tıpkı toprak sahiplerinin ve kapitalistlerin kazanmış oldukları ve hâlâ da kazandıkları gibi, etkinlik kazanmak zorunda olduklarını *anlamaları anlamına* gelir.

İşçiler bütün bu anlayışları nasıl edinirler? İşçiler bunları, fabrikatörlere karşı yürütmeye başladıkları, durmadan yaygınlaşan, şiddetlenen ve büyük işletmelerin arttığı ölçüde durmadan artan sayıda işçiyi kapsayan aynı mücadelenin içinden sürekli olarak kazanırlar. İşçilerin sermayeye karşı düşmanlığının yalnızca kendi sömürücülerine karşı kör bir kin duygusunda, ezilmesinin ve köleleştirilmesinin net olmayan bir bilincinde ve kapitalistten ***öç alma*** isteğinde ifadesini bulduğu bir dönem vardı. O sıralar mücadele, ifadesini, fabrika binalarını yıkan, makineleri tahrip eden, fabrikadaki amirlerini döven vs. işçilerin tekil başkaldırılarında buluyordu. İşçi hareke-

tinin ***ilk***, ilkel biçimi buydu. İşçide özsavunma çabasını uyandıran ilk dürtü, her yerde ve her zaman kapitaliste karşı kin olduğu için, bu gerekli bir aşamaydı. Ne var ki, Rus işçi hareketi, bu başlangıç aşamasını atlatmıştır. İşçilerin kapitalistlere karşı kör kininin yerine artık, işçi sınıfının çıkarlarıyla kapitalistler sınıfının çıkarlarının uyuşmazlığı anlayışı, net olmayan ezilme duygusunun yerine, kapitalist baskının ***araçları ve tarzı*** bilgisi geçmiştir. İşçiler ezilmenin şu ya da bu türüne başkaldırıyorlar, sermayenin baskısına belirli sınırlar koyuyorlar ve kapitalistlerin açgözlülüğüne karşı direniyorlar. Kapitalistlerden öç almak yerine, tavizler için mücadeleye geçiyorlar ve kapitalistler sınıfından durmaksızın taleplerde bulunmaya başlıyorlar; çalışma koşullarının düzeltilmesini, ücretlerin yükseltilmesini, çalışma saatlerine uyulmasını talep ediyorlar. Her grev işçilerin tüm dikkatini ve tüm çabasını, işçi sınıfının yaşam koşullarının bazen bir yanı bazen diğer yanı üzerinde yoğunlaştırıyor. Her grev bu koşulların tartışılmasına neden oluyor, işçilerin bunları doğru değerlendirmesini ve ilgili örnekte sermayenin baskısının neden ibaret olduğu ve bu baskıya karşı hangi araçlarla mücadele edilebileceği konusunda açıklığa kavuşmalarını kolaylaştırıyor. Her grev tüm işçi sınıfının deneyimini zenginleştiriyor. Grev başarılı olduğunda, onlara işçilerin birliğinin gücünü gösteriyor ve diğer işçileri, yoldaşlarının başarısını değerlendirmeye teşvik ediyor. Başarısız olursa, başarısızlığın nedenlerinin tartışılmasına ve daha iyi mücadele yöntemlerinin aranmasına yolaçıyor. Şu sırada Rusya'da her yerde başgösteren, işçilerin en acil gereksinimlerinin karşılanması için, tavizler için, daha iyi yaşam koşulları, ücret ve çalışma süresi için inatçı bir mücadeleye geçişinde, Rus işçi hareketinin muazzam bir ilerlemesi yatıyor. Bu mücadeleye ve onun desteklenmesine, Sosyal-Demokrat Parti ve bütün sınıf bilinçli işçiler tüm dikkatlerini yöneltmelidirler. İşçilerin desteklenmesi, tatmin edilmesi için mücadelenin yürütülmesi gereken o en acil gereksinimlerin gösterilmesinden, şu ya da bu işçilerin durumunu özellikle kötüleştiren nedenlerin aydınlatılmasından ve çiğnenmeleri (kapitalistlerin aldatıcı hilelerinin yanısıra) işçilerin o kadar sık sık çifte soyulmasına yolaçan fabrika yasalarının ve kararnamelerin

açıklanmasından ibaret olmalıdır. Destek, işçilerin taleplerini olabildiğince berrak ve kesin formüle etmek ve kamuoyuna sunmaktan, direniş gösterme için en uygun anı seçmekten, mücadele yöntemini seçmekten, savaşan iki kampın durumunu ve güçlerini yoklamaktan ve daha iyi bir mücadele türünün bulunup bulunamayacağını araştırmaktan ibarettir (olasılıkla, koşullara göre doğrudan greve başvurulamadığı ölçüde, fabrikatöre bir mektup ya da müfettişe veya doktora çağrı biçiminde vs.).

Rus işçisinin bu mücadele biçimine geçişinin, büyük bir ilerlemeye tanıklık ettiğini söyledik. Bu mücadele işçi hareketini doğru yola sokuyor ve başarısının devamı için emin bir garanti oluşturuyor. Çalışan halk kitleleri bu mücadele içinde birincisi, kapitalist sömürünün çeşitli yöntemlerini tanımayı ve ayırdetmeyi ve bunları gerek yasalarla gerekse de kendi yaşamsal gereksinimleriyle ve kapitalistler sınıfının çıkarlarıyla bağıntılandırmayı öğreniyorlar. Sömürünün tek tek biçimlerini ve örneklerini tahlil ederken, işçiler bir bütün olarak sömürünün anlamını ve özünü anlamayı öğreniyorlar, emeğin sermaye tarafından sömürülmesi üzerinde yükselen toplumsal düzeni anlamayı öğreniyorlar. İkinci olarak, işçiler bu mücadele içinde güçlerini yokluyorlar, birleşmeyi ve bu birleşmenin gerekliliğini ve önemini kavramayı öğreniyorlar. Bu mücadelenin genişlemesi ve çatışmaların artması kaçınılmaz olarak beraberlik duygusunun, dayanışma duygusunun gelişmesine yolaçıyor, önce belirli bir yörenin işçileri arasında, sonra bütün ülkenin tüm işçi sınıfının işçileri arasında. Üçüncü olarak bu mücadele, işçilerin politik bilincini geliştiriyor. Çalışan halk kitlesi içinde bulunduğu sosyal durum nedeniyle, herhangi bir devlet sorunu üzerine düşünecek ne zamana ne de olanağa sahiptir. Ne var ki, işçilerin, günlük gereksinimlerinin tatmini için işverene karşı mücadelesi, işçileri kendiliğinden ve kaçınılmaz olarak devlet sorunlarını, politik sorunları, Rus devletinin nasıl yönetildiği, yasaların ve kararnamelerin nasıl çıkarıldığı ve kimin çıkarlarına hizmet ettiği sorusunu muhakeme etmeye iter. Fabrikadaki her çatışma, işçileri kaçınılmaz olarak yasalarla ve devlet iktidarının temsilcileriyle de çatışma içine sokar. Bu arada işçiler ilk kez "politik

konuşmalar" dinlerler, önce örneğin fabrika müfettişlerinin, fabrikatörün onları sömürmek için yararlandığı hilelerin, ilgili makamlar tarafından onaylanmış ve işçileri dilediğince ezmesi fabrikatörlerin keyfine bırakılmış kararnamelerin ruhuna tamamen uygun olduğunu; ya da fabrikatör yalnızca hakkını kullandığı, devlet iktidarı tarafından onaylanmış şu ya da bu yasaya dayandığı ve bu yasaların koruması altında olduğu için, fabrikatörün uyguladığı baskının tamamen haklı olduğunu onlara açıklayan konuşmalarını dinlerler. Müfettiş bayların politik açıklamalarını zaman zaman, Bakan Bey'in işçilere, işçilerin emeğinin sırtından ceplerine milyonlar indiren fabrikatörlere karşı yükümlü oldukları "Hıristiyan sevgisi" duygularını anımsatan daha yararlı "politik aydınlatmaları" izler. Devlet erkinin temsilcilerinin bu dersleri ve işçilere bu erkin kimin çıkarlarını temsil ettiğini gösteren kendilerinin doğrudan deneyiminin yanısıra, sosyalistlerin bildirileri ve başka aydınlatıcı yazıları eklenir, öyle ki işçiler böyle bir grevde politik eğitimlerini almış olurlar. Yalnızca işçi sınıfının özel çıkarlarını değil, işçi sınıfının devlet içinde aldığı özel konumu da anlamayı öğrenirler. Sosyal-Demokrat Parti'nin işçi sınıfının sınıf mücadelesine verebileceği ***destek***, bu suretle en acil yaşamsal gereksinimlerinin karşılanması için mücadelesi teşvik edilerek işçilerin sınıf bilincinin geliştirilmesinden ibaret olmalıdır.

İkinci olarak bu ***destek***, Program'da söylendiği gibi, işçilerin örgütlenmesini ilerletmekten ibaret olmalıdır. Az önce tarif ettiğimiz mücadele mutlaka işçilerin bir örgütünü gerektirir. Gerek grevin başarıyla yürütülmesi gerekse de grevciler yararına para toplanmasının düzenlenmesi, işçi kasalarının kurulması, işçiler arasında ajitasyon yapılması, bildirilerin, açıklamaların, çağrıların vb. dağıtılması için bir örgüt gereklidir. Polis ve jandarma takibinden korunmak, işçilerin tüm birliklerini ve bağlantılarını onlar karşısında gizli tutmak, işçilere kitap, broşür, gazete vs. sağlanmasını yoluna koymak için bir örgüt daha da gerekli hale gelir. Bütün bunlarda yardımcı olmak, Parti'nin ikinci görevidir.

Üçüncü görev, mücadelenin gerçek hedefini göstermekten, yani işçilerin sermaye tarafından sömürüsünün nerede yattığı, neye da-

yandığı, toprakta ve iş araçları üzerinde özel mülkiyetin işçi kitlelerinin yoksullaşmasına hangi biçimde neden olduğu, emeğini kapitalistlere satmaya ve işçinin emeğinin işçinin geçim masraflarının ötesinde ürettiği bütün fazlalığı onlara bedava bırakmaya nasıl zorladığı üzerine işçileri aydınlatmaktan; ayrıca bu sömürünün nasıl kaçınılmaz olarak işçilerin kapitalistlere karşı sınıf mücadelesine yol açtığı, bu mücadelenin koşullarının ve nihai hedeflerinin ne olduğu üzerine aydınlatılmasından ... kısaca, bu Program'da kısaca işaret edilen şeylerin açıklanmasından ibarettir.

B) 2— İşçi sınıfının mücadelesinin politik bir mücadele olduğu cümlesi neyi ifade ediyor? Devlet işlerine, devlet yönetimine ve yasamaya etkide bulunmaya çabalamaksızın, işçi sınıfının kendi kurtuluş mücadelesini yürütemeyeceğini ifade ediyor. Rus kapitalistleri böyle bir etkilemenin zorunluluğunu çoktan kavradılar ve polis yasalarının tüm yasaklarına rağmen, devlet erkini etkilemenin binlerce biçimini nasıl bulduklarını ve bu erkin kapitalist sınıfın çıkarlarına nasıl hizmet ettiğini gösterdik. Buradan, işçi sınıfının da, devlet erki üzerinde etkide bulunmaksızın mücadelesini yürütemeyeceği, evet hatta durumunda sürekli bir iyileşme dahi sağlayamayacağı sonucu çıkar.

İşçilerin kapitalistlere karşı mücadele içinde kaçınılmaz olarak hükümetle çatışma içine gireceklerinden sözettik ve bizzat hükümet, işçilere, yalnızca mücadele ve ortak direnişle devlet erkini etkileyebileceklerini kanıtlamak için elinden geleni yapıyor. Rusya'da 1885 ve 1886 yıllarında yapılan büyük grevler bunu açıkça öğretiyor.[21] İşçilerin inatçı taleplerine dayanamayan hükümet, vakit geçirmeksizin, işçileri ilgilendiren kararnameleri hazırlamaya başladı ve fabrika düzeni üzerine hemen yeni yasalar çıkardı (örneğin para cezalarının sınırlanması ve doğru düzgün ücret ödenmesi üzerine). Aynı şekilde bugünkü (1896) grevlerde[22] yine hükümetin hemen müdahalesini sağladı ve hükümet artık tutuklamalarla ve sürgünlerle yetinemeyeceğini ve işverenin iyiliği ve cömertliği üzerine budalaca öğütlerle işçileri lafa boğmanın (Maliye Bakanı Vitte'nin fabrika müfettişlerine 1896 ilkbaharında yolladığı genelgeye bakınız) gülünçlüğünü kavradı. Hükümet "birleşmiş işçilerin, hesaba katılması gereken bir güç oluş-

turduklarını" gördü. Bu yüzden fabrika yasalarının gözden geçirilmesine girişti ve iş saatlerinin kısaltılması sorunu ve işçilere verilecek başka kaçınılmaz tavizler üzerine tartışmak için St. Petersburg'ta fabrika baş müfettişlerinin bir kongresini topluyor.

Yani işçi sınıfının kapitalistler sınıfına karşı mücadelesinin zorunlu olarak politik bir mücadele olması gerektiğini görüyoruz. Bu mücadele gerçekten de bugünden devlet erki üzerinde etkide bulunuyor, politik bir önem kazanıyor. Ancak işçi hareketi geliştiği ölçüde, işçilerin yukarıda sözünü ettiğimiz politik haklardan tamamen yoksunlukları, işçilerin devlet erki üzerinde açık ve doğrudan etkide bulunmalarının tamamen olanaksızlığı o kadar açık ve o kadar şiddetli açığa çıkıyor, o kadar hissedilir hale geliyor. Bu yüzden işçilerin en acil talebi ve devlet erkinin işçi sınıfı tarafından etkilenmesi doğrultusunda birincil görev şu olmalıdır: ***politik özgürlüğün elde edilmesi,*** yani devlet yönetimine tüm yurttaşların doğrudan, yasayla (anayasayla) güvence altına alınmış katılımı, tüm yurttaşlar için toplantı özgürlüğünün, kendi meseleleri üzerine tartışma ve devlet işlerini dernekler ve basın aracılığıyla etkileme hakkının güvencelenmesi. Politik özgürlüğün kazanılması ***"işçiler için en acil sorun haline geliyor",*** çünkü böyle bir özgürlük olmadan işçiler devlet işleri üzerinde etkiye ne sahip olurlar ne de olabilirler ve bu yüzden kaçınılmaz olarak haklardan yoksun, aşağılanmış, dilsiz bir sınıf olarak kalırlar. Ve eğer hükümet, işçilerin mücadelesinin ve birleşmesinin daha yeni başladığı bugün bile, hareketin daha da büyümesini engellemek için işçilere taviz vermek için acele ediyorsa, işçilerin, politik bir partinin liderliği altında biraraya gelip birleştiklerinde, hükümeti teslim olmaya zorlayacak durumda olacaklarından, kendileri ve tüm Rus halkı için politik özgürlüğü mücadeleyle elde edecek durumda olacaklarından hiçbir kuşku duyulamaz!

Programın şimdiye kadar ele alınan bölümlerinde, işçi sınıfının bugünkü toplumda ve bugünkü devlette hangi konuma sahip olduğu, işçi sınıfı mücadelesinin hedefinin ne olduğu ve işçilerin çıkarlarını temsil eden partinin görevinin neden ibaret olduğu gösterildi. Rusya'da hükümetin sınırsız egemenliği altında, aleni olarak varlık göste-

ren partiler yoktur ve olamaz; fakat, başka sınıfların çıkarlarını dile getiren ve kamuoyunu ve hükümeti etkileyen politik akımlar vardır. Bu yüzden, Sosyal-Demokrat Parti'nin konumunu netleştirmek için, kimin hangi sınırlar içinde kendisinin müttefiki olabileceğini ve kimin düşmanı olduğunu işçilerin açıkça anlayabilmesi için, onun Rus toplumundaki diğer siyasi akımlara karşı tavrı da ortaya konmalıdır. Sonraki iki program noktasında bu gösteriliyor.

B) 3— Program, işçilerin müttefiki olarak: birincisi mutlakiyetçi (otokratik) hükümetin sınırsız erkine karşı çıkan toplumun bütün katmanlarının görülmesi gerektiğini açıklıyor. Bu sınırsız iktidar, işçi sınıfının kurtuluş mücadelesinde ana engel olduğu için, buradan, işçilerin doğrudan çıkarının, mutlakiyete karşı her türlü sosyal hareketin desteklenmesini gerektirdiği sonucu kendiliğinden çıkar ("mutlak" sınırsız anlamına gelir, mutlakiyetçilik = sınırsız hükümet erki). Kapitalizm ne kadar çok gelişirse, bu memur yönetimiyle bizzat mülk sahibi sınıfların çıkarları, burjuvazinin çıkarları arasındaki çelişkiler o kadar derinleşir. Ve Sosyal-Demokrat Parti, mutlakiyetçi hükümete karşı çıkan burjuvazinin bütün tabaka ve kategorilerini destekleyeceğini açıklar.

İşçiler için, burjuvazinin devlet işlerine ***doğrudan etkisi,*** rüşvetçi ve dizginsiz memurlar sürüsüne dayanan bugünkü etkisinden çok daha avantajlıdır. İşçiler için, burjuvazinin politika üzerinde ***açık*** etkisi, kendisini "tanrının inayeti"yle oluşmuş olarak adlandıran ve "inayeti"ni acı çeken ve çalışmayı seven toprak sahiplerine ve yoksul ve ezilen fabrikatörlere sunan sözümona her şeye kadir "bağımsız" hükümet tarafından ***gizlenen*** bugünkü etkisinden çok daha avantajlıdır. Bütün Rus proletaryasının, işçilerin hangi çıkarlar için mücadele ettiklerini görmesi için, nasıl mücadele edilmesi gerektiğini öğrenmesi için, burjuvazinin entrikaları ve niyetlerinin grandüklerin bekleme odalarında, senatörlerin ve bakanların kabul salonlarında ve halkın ulaşamayacağı hükümetin kalem odalarında gizli kalmayıp, tersine günyüzüne çıkması ve gerçekte hükümet politikasını kimin esindirdiği ve kapitalistlerle toprak beylerinin neyi amaçladıkları konusunda herkesin gözünü açması için, işçilerin kapitalistler sınıfına karşı ***açık mücadeleye*** ge-

reksinimi vardır. Bu yüzden, kapitalistlerin bugünkü etkisini gizleyen her şey yıkılmalı, bu yüzden bürokrasiye, memur yönetimine, sınırsız hükümet erkine ***karşı çıkan*** burjuvazinin bütün ve her türlü temsilcileri desteklenmeli! Ne var ki, mutlakiyete karşı her türlü sosyal hareketi destekleyeceğini açıklarken Sosyal-Demokrat Parti, aynı zamanda, işçi sınıfı bütün diğer sınıfların çıkarlarına ters özel çıkarlara sahip olduğu için, kendisini işçi hareketinden soyutlamadığını vurgular. İşçiler, politik özgürlük için mücadele içinde burjuvazinin tüm temsilcilerine destek verirken, aynı zamanda, mülk sahibi sınıfların ancak geçici olarak kendilerinin müttefiki olabileceğini, işçilerin ve kapitalistlerin çıkarlarının uzlaşmaz kaldığını, otokratik hükümet erkinin ortadan kaldırılmasının işçiler için sadece kapitalistler sınıfına karşı açık ve kapsamlı bir mücadele amacıyla lüzumlu olduğunu akıllarından çıkarmamalıdırlar.

Devamla, Sosyal-Demokrat Parti, ayrıcalıklı toprak soyluları sınıfına karşı başkaldıran herkesi destekleyeceğini açıklar. Toprak soyluları Rusya'da, devlet içinde ilk zümre sayılır. Onun köylüler üzerinde derebeylik kalıntıları bugün hâlâ büyük halk kitlelerini ezmektedir. Köylüler, büyük toprak sahibi bayların, ucuz ve istekli tarım işçisi sıkıntısı çekmemeleri için hâlâ toprağa bağlı kalmaktadırlar. Köylüler bugün de tıpkı haklardan yoksunlar ve reşit olmayanlar gibi, kendi ceplerini düşünen ve köylüleri feodal toprak beyine bedelleri ya da "vergi"yi tam olarak ödemeye zorlamak ve köylülerin örneğin göç edip böylece büyük toprak sahibini dışarıdan, daha az yoksul olan ve o kadar ucuz olmayan işçi tutmaya zorlayacak biçimde büyük toprak sahibi için çalışmaktan "kaçınma"sını engellemek için, onların yaşamına karışan memurların keyfine terkedilmiştir. Milyonlarca ve onmilyonlarca köylüyü hizmete zorlayan ve onları uşaklaştıran ve onların haklarının gaspını savunan büyük toprak sahibi baylar, bu pervasızlık sayesinde devlet içinde en büyük ayrıcalıklara sahiptirler. En yüksek devlet kademeleri öncelikle toprak soylularının temsilcileri tarafından doldurulur (bunun ötesinde aristokrasi yasaya göre devlet hizmetinde ilk hakka da sahiptir). Asil büyük toprak sahipleri saraya daha yakındırlar ve hükümet politikasını kendi yararlarına şekillen-

dirmeyi başkalarından daha kolay ve doğrudan yapabilirler. Hükümetle yakın ilişkilerinden, devlet kasasını yağmalayıp, ister hizmet karşılığı olarak büyük toprak parçaları biçiminde olsun, ister "tavizler" biçiminde olsun, halkın paralarından milyonlarca rublelik armağan ve kazanç elde etmek için yararlanırlar.*

1895 - 1896

* *Teksir edilmiş kopya burada bitiyor.* ***—Alm. Red.***

RUS SOSYAL-DEMOKRATLARININ GÖREVLERİ

Doksanlı yılların ikinci yarısı, Rusya'nın devrimci sorunlarının tartışılmasında dikkat çekici bir canlanmayla karakterize oluyor.[23] Yeni bir devrimci partinin, "Halkın Adaleti" partisinin ortaya çıkışı, Sosyal-Demokratların *artan etkinliği* ve *başarıları*, *"Halkın İradesi"* partisinin iç evrimi — bütün bunlar gerek sosyalist çevrelerde — entelektüellerin ve işçilerin çevrelerinde—, gerekse de illegal yazında program sorunları üzerine canlı bir tartışmaya yolaçtı. Bu alanda adı anılmayı hakedenler şunlardır: "En Acil Sorun" ve "Halkın Adaleti" partisinin "Manifesto"su (1894), "Halkın İradesi Grubunun Bildirileri" ve yurtdışında "Rus Sosyal-Demokratlar Birliği" tarafından çıkarılan "İşçi", Rusya'da esas olarak işçileri hedef alan devrimci broşürlerin çıkarılması yönünde artan faaliyet Petersburg'ta Sosyal-Demokrat "İşçi Sınıfının Kurtuluşu İçin Mücadele Birliği"nin, 1896'daki ünlü Petersburg grevleriyle bağıntılı olarak ajitasyon faaliyeti vs.[24]

Şu anda (1897 sonu) bizim bakış açımızdan hareketle en yaşamsal sorun, Sosyal-Demokratların ***pratik faaliyeti*** sorunudur. Sosyal-Demokrat hareketin ***pratik*** yanını vurguluyoruz, çünkü, öyle görünüyor ki, teorik yanı, bir yandan karşıtlarının inatçı bir anlayışsızlıkla karşı çıktıkları ve yeni akımı hemen başlangıcında ezmek için büyük çaba gösterildiği ve öte yandan sosyal-demokrasi yandaşlarının ilkelerini tutkuyla savundukları en kötü dönemi atlatmıştır. Sosyal-Demokratların teorik görüşleri ***esas, temel çizgileri içinde*** şimdi yeterince açıklığı kavuşmuş gibi görünüyor. Fakat sosyal-demokrasinin ***pratik***

yanı için, politik ***programı***, eylem yöntemleri, taktiği için aynı şey iddia edilemez. Bize öyle geliyor ki, teorik olarak Narodnizmden tamamen kopmuş ve pratikte; olayların mantığı sayesinde ya işçiler arasında propaganda ve ajitasyona, evet hatta işçiler arasındaki faaliyetlerini ***sınıf mücadelesi*** zeminine oturtmaya itilen, ya da ama ***demokratik*** görevleri bütün programın ve bütün devrimci faaliyetin temeli haline getirmeye çabalayan devrimcileri sosyal-demokrasiye tam olarak katılmaktan uzak tutan en fazla yanlış anlamalar ve en büyük anlayışsızlıklar tam da bu alanda egemendir. Yanılmıyorsak bu karakteristik, şu anda Rusya'da Sosyal-Demokratların yanısıra faaliyet gösteren iki devrimci gruba, "Halkın İradesi" partisi ve "Halkın Adaleti" partisine uyuyor.

Bu yüzden sosyal-demokrasinin ***pratik*** görevlerini açıklığa kavuşturmak ve üç program içinde neden onun programını en rasyonel program saydığımızın ve bu programa karşı itirazların neden geniş ölçüde yanlış anlamaya dayandığına inandığımızın nedenlerini tartışmak çabası bize özellikle aktüel görünüyor.

Bilindiği gibi Sosyal-Demokratlar pratik faaliyetlerinde, proletaryanın sınıf mücadelesini yönetmek ve bu mücadeleyi iki görünüm biçimi içinde, sosyalist (sınıflı toplumu yoketmek ve sosyalist toplumu örgütlemek hedefiyle, kapitalistler sınıfına karşı mücadele) ve demokratik (Rusya'da politik özgürlüğü elde etmek ve Rusya'nın toplumsal düzenini demokratikleştirmek hedefiyle, otokrasiye karşı mücadele) biçimi içinde örgütlemek görevini önüne koyar. ***Bilindiği gibi*** diyoruz, çünkü Rus Sosyal-Demokratları sosyal-devrimci bir akım olarak ilk ortaya çıkışlarından beri, bu görevlerine her zaman kararlılıkla işaret etmişlerdir, proleter sınıf mücadelesinin bu ikili görünüm biçiminin ve ikili içeriğinin altını her zaman çizmiş ve sosyalist görevleriyle demokratik görevleri arasındaki kopmaz bağı vurgulamışlardır, bu bağ kendilerine verdikleri isimle de anlatılmaktadır. Yine de bugün de hâlâ, Sosyal-Demokratlar hakkında en yanlış düşüncelere sahip olan ve onları politik mücadeleye gözlerini yummakla vs. suçlayan sosyalistlere sıkça rastlanıyor. O halde, biraz Rus sosyal-demokrasinin pratik faaliyetinin iki yanının tasviri üzerinde duralım.

Sosyalist faaliyetle başlıyoruz. İnsan, Petersburg'taki sosyalist "İşçi Sınıfının Kurtuluşu İçin Mücadele Birliği", oradaki işçiler arasında faaliyetini geliştirdiğinden beri, bu açıdan sosyal-demokrat faaliyetin karakterinin tamamen açık olması gerekir, diye düşünüyor. Rus Sosyal-Demokratlarının sosyalist çalışması, bilimsel sosyalizmin öğretilerinin ***propagandasını yapmaktan***, mevcut toplumsal ve ekonomik düzen, onun temelleri ve gelişimi, Rus toplumunun çeşitli ***sınıfları,*** bunların karşılıklı ilişkileri, bu sınıfların kendi aralarındaki mücadeleler hakkında, bu mücadelede işçi sınıfının rolü, işçi sınıfının yokolan ve yükselen sınıflara karşı tavrı hakkında, kapitalizmin geçmişi ve geleceği, uluslararası sosyal-demokrasinin ve Rus işçi sınıfının tarihsel rolü hakkında işçiler arasında doğru anlayışları yaymaktan ibarettir. Rusya'da mevcut politik koşullar altında ve işçi kitlelerinin verili gelişme aşamasında doğal olarak önplâna çıkan ***ajitasyon***, propagandayla ayrılmaz bir bağ içindedir.[25] İşçiler arasında ajitasyon, Sosyal-Demokratların, işçi sınıfı mücadelesinin bütün elementer ifadelerine, işçilerin işsaati, ücret, çalışma koşulları vs. nedeniyle kapitalistlerle tüm çatışmalarına katılmalarından ibarettir. Görevimiz, faaliyetimizi işçi yaşamının güncel pratik sorunlarıyla birleştirmek, işçilere, bu sorunlar içinde yönlerini saptayabilmelerine yardımcı olmak, dikkatlerini en kaba suistimallere yöneltmek, işverene taleplerini daha eksiksiz ve daha amaca uygun formüle etmeleri için yardım etmek, işçiler içinde dayanışma duygusunu, dünya proleter ordusunun bir parçası olan birleşik bir işçi sınıfı olarak bütün Rus işçilerinin ortak çıkar ve ortak dava bilincini geliştirmektir. İşçi çevrelerinin örgütlenmesi, bunlarla Sosyal-Demokratların merkez grubu arasında düzenli konspiratif bağların yaratılması, işçi literatürünün basılması ve dağıtılması, işçi hareketinin bütün odaklarından rapor verilmesinin örgütlenmesi, ajitasyon amaçlı bildiri ve çağrıların basılması ve dağıtılması, deneyimli bir ajitatörler kadrosunun eğitilmesi — genel hatlarıyla, Rus sosyal-demokrasisinin sosyalist faaliyetinin biçimleri bunlardır.

Çalışmamız herşeyden önce ve esas olarak kent fabrika işçilerine yöneliktir. Rus sosyal-demokrasisi güçlerini dağıtmamalı, sanayi pro-

letaryası arasındaki çalışmaya yoğunlaşmalıdır, çünkü sanayi proletaryası sosyal-demokrat düşüncelere en büyük yatkınlığı gösterir, en yüksek entelektüel ve politik olgunluğa sahiptir ve sayısı ve yoğunluğu sayesinde ülkenin büyük politik odak noktalarında tayin edicidir. Bu yüzden kent fabrika işçileri arasında sağlam bir devrimci örgütün yaratılması, sosyal-demokrasinin birinci ve en acil görevidir, şu anda bu görevden kaçınmak çok büyük bir akılsızlık olurdu. Ama güçlerimizi fabrika işçileri üzerinde yoğunlaştırma zorunluluğunu kabul ve güçleri dağıtmayı reddettiğimizde, bununla, Rus sosyal-demokrasisinin; Rus proletaryasının bütün diğer tabakalarını gözardı etmesi gerektiğini asla söylemek istemiyoruz. Kesinlikle değil. Rus fabrika işçisi yaşam koşullarından dolayı, evde çalışan işçilerle, fabrika dışında kentlere ve köylere dağılmış ve çok daha kötü durumda olan bu endüstri proletaryasıyla adım başı en yakın ilişkiler içine girmek zorundadır. Rus fabrika işçisi kırsal nüfusla da doğrudan temas içindedir (fabrika işçisinin ailesi çoğunlukla köydedir) ve dolayısıyla kaçınılmaz olarak kır proletaryasıyla, uşaklardan ve gündelikçilerden oluşan milyonluk kitleyle ve minicik bir toprak parçasına sıkı sıkıya tutunan ve "çalışarak ödeme"ye ve her türlü rastlantısal işe, yani ayrı şekilde ücretli işe muhtaç olan yoksullaşmış köylü tabakasıyla da temas kurar. Rus Sosyal-Demokratları, güçlerini evde çalışan işçilere ve tarım işçilerine ***yoğunlaştırmayı*** vakitsiz buluyorlar, fakat bu tabakaları dikkate almadan bırakma niyetinde asla değiller. En gelişmiş işçileri, evde çalışan işçilerin ve tarım işçilerinin yaşam koşulları hakkında da aydınlatmak için çaba harcayacaklardır ki, sonra bu işçiler, proletaryanın daha geri tabakalarıyla temasa geçtiklerinde, onların saflarına, sınıf mücadelesi, sosyalizm ve genel olarak Rus demokrasisinin, özel olarak ise Rus proletaryasının politik görevleri düşüncelerini taşısınlar. Kent fabrika işçileri arasında hâlâ bu kadar çok çalışma yapılması gerekirken, evde çalışan işçilere ve tarım işçilerine ajitatörler göndermek amaca uygun olmazdı. Fakat sosyalist işçiler bu daha geri proleter tabakalarla tamamen rastlantısal olarak çok sık temas ediyorlar, ve o zaman bu fırsattan yararlanmayı bilmek için Rusya'da sosyal-demokrasinin genel görevlerine o ölçüde vakıf

olmak zorundadırlar. Bu yüzden, Rus Sosyal-Demokratlarını darkafalılıkla suçlamak ve fabrika işçileri lehine emekçi halk kitlesini ihmal etmekle suçlamak ağır bir yanılgıdır. Tam tersi, proletaryanın en ileri tabakaları arasında ajitasyon (hareket yaygınlaştığı ölçüde) bütün Rus proletaryasını da uyandırmak için, en emin ve tek yoldur. Sosyalizmin ve sınıf mücadelesi düşüncesinin kent işçileri arasında yaygınlaşması kaçınılmaz olarak, bu düşüncelerin daha küçük ve dallı budaklı kanallara da akmasına yol açar. Bunun için ise, bu düşüncelerin daha iyi hazırlanmış zeminde derin kökler salması ve Rus işçi hareketinin ve Rus devriminin bu öncüsünün içine işlemesi mutlak zorunludur. Bütün gücünü fabrika işçileri arasında çalışmaya yoğunlaştırmasına rağmen, Rus sosyal-demokrasisi, sosyalist çalışmalarını pratikte proletaryanın sınıf mücadelesi zemini üzerine yerleştiren Rus devrimcilerini desteklemeye hazırdır. Ama bunu yaparken, diğer devrimci fraksiyonlarla hiçbir pratik ittifakın, teori, program, ilke sorunlarında uzlaşmalara ve tavizlere asla yol açamayacağını ve açmaması gerektiğini gizlemiyor. Devrimci harekete bayrak olarak hizmet edebilecek devrimci teorinin şu anda yalnızca bilimsel sosyalizm ve sınıf mücadelesi öğretisi olduğu inancıyla Rus Sosyal-Demokratları, bu öğretiyi var güçleriyle yayacak, yanlış yorumlardan koruyacak ve henüz genç olan Rus işçi hareketinin kaderini daha az sağlam doktrinlere bağlama yönündeki her türlü çabaya karşı koyacaklardır. Teorik mülahazalar kanıtlıyor ve Sosyal-Demokratların pratik çalışması gösteriyor ki, Rusya'nın bütün ***sosyalistleri sosyal-demokratlar*** haline gelmelidir.

Şimdi Sosyal-Demokratların ***demokratik*** görevlerine ve demokratik çalışmasına geçelim. Bu çalışmanın sosyalist faaliyetle ayrılmaz biçimde bağlı olduğunu bir kez daha yineliyoruz. İşçiler arasındaki ***propagandalarında*** Sosyal-Demokratlar, politik sorunlara ***yan çizemezler***, ve her türlü yan çizme, hele hele bir kenara itme çabasını ağır bir hata ve uluslararası sosyal-demokrasinin temel ilkelerinden uzaklaşma olarak görürler. Bilimsel sosyalizmin propagandasının yanısıra, Rus Sosyal-Demokratları, işçi kitleleri içinde ***demokratik düşüncelerin*** de propagandasını yapma görevini önlerine koyarlar.

Yaşamdaki tüm tezahür biçimleriyle otokrasinin özü konusundaki anlayışı yaygınlaştırmaya, onun sınıf içeriğini açığa çıkarmaya ve otokrasinin devrilmesinin kaçınılmaz bir zorunluluk olduğu, politik özgürlük kazanılmadan ve Rusya'nın politik ve toplumsal düzeni demokratikleştirilmeden işçi davası için başarılı bir mücadelenin olanaksız olduğu inancını kitlelere taşımaya çalışırlar. Sosyal-Demokratlar, doğrudan ***ekonomik*** talepler temelinde işçiler arasındaki ***ajitasyon***larıyla, işçi sınıfının doğrudan politik gereksinimleri, sıkıntıları ve talepleri temelinde ajitasyonu da ayrılmaz biçimde birleştirirler: her grevde, işçilerle kapitalistler arasındaki her çatışmada ortaya çıkan polis baskısına karşı ajitasyon; genelde Rus vatandaşı olarak ve özelde en çok ezilen ve haklardan yoksun sınıf olarak işçilerin haklarının kısıtlanmasına karşı ajitasyon; işçilerle yakın temas içinde bulunan ve bu arada işçi sınıfına politik köleleştirilmesini açıkça gösteren otokrasinin öne çıkan her temsilcisi ve uşağına karşı ajitasyon. Eğer işçilerin yaşamında, ekonomik ajitasyon için kullanılamayacak tek bir ekonomik sorun yoksa, politik alanda da, politik ajitasyon konusu olarak hizmet edemeyecek hiçbir sorun yoktur. Sosyal-Demokratların çalışmasında ajitasyonun bu iki türü, bir madalyonun iki yüzü gibi, ayrılmaz biçimde birbirine bağlıdır. Gerek ekonomik gerekse de politik ajitasyon, proletaryanın sınıf bilincinin gelişimi için aynı şekilde vazgeçilmezdir; Rus işçisinin sınıf mücadelesinin rehberi olarak ikisi de aynı şekilde vazgeçilmezdir, çünkü her sınıf mücadelesi politik bir mücadeledir. Ajitasyonun iki türü de işçilerin bilincini uyandırır, onları örgütler ve disipline eder, dayanışık çalışmaya ve sosyal-demokrat idealler uğruna mücadeleye eğitir ve böylece proletaryanın en acil sorunları ve gereksinimlerinde güçlerini sınama olanağı verir. Ajitasyonun her iki türü işçilere düşmandan kısmi tavizler koparma, kendi ekonomik durumunu düzeltme, kapitalistleri, işçilerin örgütlü gücünü hesaba katmaya zorlama, hükümeti, işçilerin haklarını genişletmeye ve taleplerini gözönünde tutmaya zorlama olanağı verir. Hükümeti, kendisine karşı düşmanca tavır içindeki ve sağlam bir sosyal-demokrat örgüt tarafından yönetilen işçi kitlelerinden sürekli korku içinde tutma olanağı verir.

Sosyalist ve ***demokratik*** propaganda ***ve*** ajitasyonun ayrılmaz biçimde bağlılığına, iki alanda devrimci çalışmanın sürekli yanyanalığına işaret ettik. Ama çalışmanın ve mücadelenin bu iki biçimi arasında çok büyük bir fark da vardır. Bu fark, proletaryanın ekonomik mücadelede tamamen yalnız olması, gerek soylu toprak sahiplerini gerekse de burjuvaziyi karşısında bulması ve en iyi halde (ve bu da asla her zaman değil) küçük-burjuvazinin proletaryaya eğilim gösteren unsurlarının yardımına güvenebilmesidir. Buna karşılık Rus işçi sınıfı demokratik, ***politik*** mücadelede yalnız değildir; bütün politik muhalif unsurlar, halk tabakaları, sınıflar, otokrasinin karşısında düşmanca tavır aldıkları ve ona karşı şu ya da bu biçimde mücadele ettikleri ölçüde işçi sınıfının yanındadırlar. Burada, burjuvazinin, kültürlü sınıfların, küçük-burjuvazinin, otokrasi tarafından izlenen milliyetlerin, mezheplerin, tarikatların vs. muhalif unsurları da proletaryanın ***yanındadır***. Tabii burada, işçi sınıfının bu unsurlarla nasıl bir ilişki sürdürmesi gerektiği sorusu ortaya çıkıyor. Otokrasiye karşı ortak mücadele amacıyla onlarla birleşmemeli mi? Bütün Sosyal-Demokratlar, Rusya'da politik devrimin sosyalist devrimden önce gelmesi gerektiğini kabul ediyorlar; o halde bütün politik muhalif unsurlarla otokrasiye karşı mücadele için birleşmek ve sosyalizmi şimdilik bir kenara koymak gerekmez mi, evet, otokrasiye karşı mücadelenin güçlenmesi için görevimiz bu değil midir?

Bu iki sorunu inceleyelim.

Otokrasiye karşı savaşçı olarak işçi sınıfının bütün diğer politik muhahif toplumsal sınıflara ve toplumsal gruplara karşı tavrı ünlü "Komünist Manifesto"da ortaya konmuş olan sosyal-demokrasinin temel ilkelerince çok doğru bir şekilde belirlenmiştir. Sosyal-Demokratlar, gericilere karşı ilerici toplumsal sınıfları desteklerler: ayrıcalıklı zümresel toprak mülkiyetine ve bürokrasiye karşı burjuvaziyi, küçük-burjuvazinin gerici çabalarına karşı büyük burjuvaziyi. Bu destek, sosyal-demokrat olmayan programlar ve ilkelerle hiçbir uzlaşmayı gerektirmez ve bu tür uzlaşmaları şart koşmaz — bu, ***belirli*** bir düşmana karşı bir müttefike verilen destektir, Sosyal-Demokratlar, bu geçici müttefikten ***kendileri için*** bir şey beklemeksizin, ona taviz ver-

meksizin, ortak düşmanın devrilmesini hızlandırmak için bu desteği sağlarlar. Sosyal-Demokratlar, bugünkü toplumsal düzene karşı yönelen her türlü devrimci hareketi, her türlü ezilen milliyeti, izlenen her mezhebi, uşaklaştırılan her zümreyi vs. eşit haklar uğruna mücadelesinde desteklerler.

Bütün politik muhalif unsurların ***desteklenmesi*** Sosyal-Demokratların propagandasında ifadesini, otokrasinin işçi davasına karşı düşmanlığını kanıtlarken, Sosyal-Demokratların otokrasinin şu ya da bu toplumsal sınıfa karşı düşmanlığına da işaret etmelerinde ve işçi sınıfının bu gruplarla ***belirli tekil sorunlarda, belirli görevlerde*** dayanışmasını vurgulamasında bulacaktır. Bu destek ajitasyonda ifadesini, Sosyal-Demokratların polisiye-otokratik baskının her örneğini, bu baskının ***genelde*** bütün yurttaşları ve özelde özellikle izlenen zümre, milliyet, mezhep, tarikat vs. temsilcilerini nasıl hedef aldığını ve bu baskının özelde ***işçi sınıfı*** üzerinde nasıl gerçekleştiğini işçilere göstermek için kullanmasında bulacaktır. Nihayet bu destek pratikte, Rus Sosyal-Demokratlarının, şu ya da bu kısmi hedefe ulaşmak için başka akımlardan devrimcilerle ittifak yapmaya hazır olmalarında ifadesini bulur. Onlar bu hazır oluşlarını fiilen birden fazla kanıtlamışlardır.

Burada ikinci soruna geliyoruz. Sosyal-Demokratlar belirli muhalif grupların işçilerle dayanışmasına işaret ederken, her zaman işçileri özel olarak ele alacaklar, her zaman bu dayanışmanın geçici ve sınırlı karakterini tartışacaklar, her zaman proletaryanın, belki de yarın, bugünkü müttefikinin hasını olarak ortaya çıkabilecek özel sınıfsal konumunu vurgulayacaklardır. Bize şöyle denecektir: "Şu anda böyle bir ifade, bütün politik özgürlük savaşçılarını ***güçsüzleştirir***". Böyle bir ifade bütün politik özgürlük savaşçılarını ***güçlendirir,*** diye yanıtlıyoruz. Yalnızca belirli ***sınıfların, bilinçli*** gerçek çıkarlarına dayanan savaşçılar güçlüdür ve modern toplumda artık başat bir rol oynayan bu sınıf çıkarlarının örtbas edilmesi, savaşçıları yalnızca zayıflatır. Bu birincisi. İkinci olarak, işçi sınıfı otokrasiye karşı mücadelede ayrı durmak zorundadır, çünkü ***yalnızca*** o otokrasinin so-

nuna kadar tutarlı ve kesin düşmamdır, çünkü ***yalnızca*** onda otokrasiyle bir uzlaşma olanağı imkânsızdır, çünkü demokrasi ***yalnızca*** işçi sınıfında, kayıtsız şartsız, kararlı, geriye doğru bakmayan bir yandaşa sahiptir. Nüfusun bütün diğer sınıf, grup, tabakalarında otokrasiye karşı düşmanlık ***mutlak değildir,*** onların demokratizmi sürekli olarak geriye bakar. Burjuvazi, endüstriyel ve toplumsal gelişmeye otokrasi tarafından takılan zincirleri hissetmeden edemez, ama politik ve sosyal düzenin eksiksiz demokratikleştirilmesinden de korkar ve her an otokrasiyle birlikte proletaryaya karşı bir ittifak kurabilir. Küçük-burjuvazi doğasına uygun olarak iki yüze sahiptir ve bir yandan proletaryaya ve demokrasiye eğilim gösterirken, öte yandan gerici sınıflara eğilim gösterir; tarihin akışını durdurmaya çalışır ve otokrasinin (örneğin III. Aleksander'in "halk politikası" türünde de olsa) deneylerine ve çekiciliklerine kapılabilir. ***Küçük mülk sahibi*** olarak kendi durumunu sağlamlaştırmak ***amacıyla*** proletaryaya karşı egemen sınıflarla ittifaka girebilir. Kültürlü insanlar, genel olarak "aydınlar", düşünceyi ve bilgiyi takip eden otokrasinin barbar polis rejimine başkaldırmadan edemez, fakat bu aydınların maddi çıkarları onları otokrasiye, burjuvaziye bağlar, onları kararsız olmaya, uzlaşmalara yatkın olmaya, devrimci ve muhalif coşkularını devletten alacakları maaş ya da kâr ve temettüye katılım pahasına satmaya zorlar. İzlenen milliyetlerin ve izlenen mezheplerin demokratik unsurlarından herkes, nüfusun bu kategorileri içindeki sınıf çelişkilerinin, ilgili kategorilerin tüm sınıflarının otokrasiye karşı ve demokratik kurumlar için dayanışmasından çok daha derin ve güçlü olduğunu bilir ve görür. Yalnızca proletarya sonuna kadar tutarlı demokratik olabilir, otokrasinin kararlı bir düşmanı ve herhangi bir uzlaşma ve tavize yeteneksiz olabilir — ve sınıf konumu itibariyle olmak zorundadır. Yalnızca tek başına proletarya, politik özgürlük ve demokratik kurumlar için ***öncü savaşçı*** olabilir. Çünkü birincisi politik baskının yükü en fazla proletarya üzerindedir, bu sınıf, ne devlet erkine, hatta bürokrasiye bile giremediği, ne de kamuoyunu etkileyebildiği için, durumunda herhangi bir düzelme sağlayamaz. İkincisi, yalnızca proletarya

politik ve sosyal düzenin demokratikleşmesini ***tamamlayabilir***, çünkü böyle bir demokratikleşme bu düzeni işçilerin eline verecektir. İşte bu yüzden işçi sınıfının demokratik faaliyetinin diğer grupların demokratizmi içinde ***eriyip gitmesi***, demokratik hareketi ve politik mücadeleyi ***zayıflatır,*** daha az kararlı, daha az tutarlı, uzlaşmaya daha çok eğilimli kılar. Tersine, işçi sınıfının demokratik kurumlar için öncü savaşçı olarak ***ayrı durması,*** demokratik hareketi, politik özgürlük için mücadeleyi ***güçlendirecektir,*** çünkü işçi sınıfı bütün diğer demokratik ve politik muhalif unsurları ***ileriye doğru itecek***, liberalleri politik radikallere ve radikalleri mevcut toplumun bütün sosyal ve politik düzeniyle geri dönülmez bir kopuşa sürükleyecektir. Yukarıda, Rusya'da bütün ***sosyalistlerin sosyal-demokrat*** olması gerektiğini söylemiştik. Buna şimdi şunu ekliyoruz: Rusya'da bütün gerçek ve tutarlı ***demokratlar, sosyal-demokrat*** olmak zorundadır.

Düşüncelerimizi bir örnekle anlatmak istiyoruz. Memurları, yönetim işlerinde uzmanlaşmış ve halk karşısında ayrıcalıklı bir konuma sahip kişilerin özel bir tabakası olarak bürokrasiyi alalım. Otokratik, yarı Asyalı Rusya'dan başlayarak, kültürlü, özgür ve uygar İngiltere'ye kadar her yerde, burjuva toplumun zorunlu bir organını oluşturan bu kurumla karşılaşıyoruz. Rusya'nın otokrasisiyle birlikte geri kalmışlığı, halkın bürokrasi karşısında ***tümüyle haklardan yoksunluğuna,*** ayrıcalıklı bürokrasinin ***tümüyle*** denetimsizliğine uygundur. İngiltere'de halkın yönetim üzerinde güçlü bir denetimi vardır, ama orada da denetim ***asla tam değildir,*** orada da bürokrasi az ayrıcalıklara sahip değildir, sık sık, halkın hizmetkârı değil efendisidir. İngiltere'de de güçlü sosyal grupların bürokrasinin ayrıcalıklı konumunu desteklediğini ve bu kurumun tamamen demokratikleştirilmesini engellediğini görüyoruz. Neden böyle? Çünkü, bunların ***tamamen*** demokratikleşmesi yalnızca proletaryanın çıkarınadır; burjuvazinin en ilerici tabakaları bile bürokrasinin belirli ayrıcalıklarını korur, bütün memurların seçilebilirliğine karşı, Zensus'un tam olarak ortadan kaldırılmasına karşı, memurların doğrudan halka sorumluluğuna karşı vs. direnirler, çünkü bu tabakalar böyle tam bir demokra-

tikleşmenin proletarya tarafından burjuvaziye ***karşı*** kullanılabileceğini hissederler. Rusya'da da böyledir. Her şeye kadir, sorumsuz, satılık, barbar, bilgisiz ve aylak Rus memurlarına, Rus halkının çok sayıda ve çeşitli tabakaları karşıdır. Ancak proletarya dışında bu tabakaların ***hiçbiri*** bürokrasinin tamamen demokratikleştirilmesine izin vermeyecektir, çünkü bütün diğer tabakalarda (burjuvazi, küçük-burjuvazi, genel olarak "aydınlar"), onları bürokrasiyle bağlayan ipler vardır, çünkü bütün tabakalar Rus bürokrasisiyle ***akrabadır***. Kutsal Rusya'da bir entelektüel radikalin, bir entelektüel sosyalistin, imparatorluk hükümetinin bir memuruna dönüşümünün ne kadar kolay gerçekleştiğini kim bilmez — büro rutini çerçevesinde "yarar" sağlamakla kendini avutan, bu "yarar"la politik ilgisizliğini, kamçı ve kırbaç hükümeti önünde elpençe divan duruşunu haklı göstermeye çalışan bir memur? Yalnızca ***proletarya*** otokrasiye ve Rus bürokrasisine karşı kesinlikle düşmandır, yalnızca ***proletaryada***, onu aristokrat-burjuva toplumun bu organlarıyla bağlayan ***ipler*** yoktur, yalnızca proletarya ona karşı uzlaşmaz düşmanlığa ve kararlı mücadeleye yeteneklidir.

Sınıf mücadelesinde sosyal-demokrasi tarafından yönetilen proletaryanın Rus demokrasisinin öncü savaşçısı olduğunu kanıtladığımızda, sanki Rus sosyal-demokrasisi politik sorunları ve politik mücadeleyi geri plâna itiyormuş gibi çok yaygın ve son derece garip bir anlayışla karşılaşıyoruz. Bu anlayış, göreceğimiz gibi, gerçekle taban tabana zıttır. Sıkça ortaya konulan ve daha ilk Rus sosyal-demokrat yazılarda, yurtdışında yayınlanan "Emeğin Kurtuluşu" grubunun broşür ve kitaplarında sunulmuş olan sosyal-demokrasinin ilkelerine yönelik bu dikkat çekici kavrayışsızlık neyle açıklanır? Bize öyle geliyor ki bu şaşırtıcı olgu şu üç durumla açıklanır:

Birincisi sosyal-demokrasinin ilkelerinin, faaliyet program ve plânlarını, tarih tarafından belirli bir karşılıklı ilişkiye sokulan, ülkede hareket halindeki gerçek sınıfların değerlendirilmesi üzerinde değil, soyut düşünceler üzerinde inşa etmeye alışmış olan eski devrimci teorilerin temsilcilerince genel olarak anlaşılmamasıyla. Tam da Rus de-

mokrasisine dayanak olan bu ***çıkarların*** böylesine realistçe bir değerlendirmesinin olmayışı, sanki Rus sosyal-demokrasisi, Rus devrimcilerinin demokratik görevlerini bir kenara atıyormuş düşüncesini doğurabilirdi.

İkincisi, iktisadi ve politik sorunların, sosyalist ve demokratik faaliyetin bir bütün halinde, ***proletaryanın*** birleşik ***sınıf mücadelesi*** halinde birleştirilmesinin, demokratik hareketi ve politik mücadeleyi zayıflatmadığı, aksine güçlendirdiğinin anlaşılmamasıyla, çünkü bu birleştirme onu halk kitlelerinin gerçek çıkarlarına yakınlaştırır, politik sorunları "aydınların dar inceleme odaları"ndan sokağa, işçilerin ve emekçi sınıfların arasına çıkarır ve politik boyunduruk üzerine soyut düşüncelerin yerine, en fazla proletaryanın acısını çektiği ve sosyal -demokrasinin ajitasyonunu onlara dayanarak yürüttüğü onun gerçek görünüm biçimlerini koyar. İleri işçileri açıktan ve doğrudan politik mücadeleye çağırmak yerine, işçi hareketini geliştirme görevine, proletaryanın sınıf mücadelesinin örgütlenmesine işaret eden Sosyal-Demokratın, Rus radikaline, Sosyal-Demokrat sanki bu biçimde demokratizminden ***vazgeçiyormuş,*** ve politik mücadeleyi bir kenara itiyormuş gibi görünmesi ender değildir. Eğer burada bir geri çekilme varsa da, bu olsa olsa Fransız atasözünün sözünü ettiği gibi bir geri çekilmedir: "Il faut reculer pour mieux sauter!" (Daha güçlü sıçrayabilmek için, geri gitmek gerekir).

Üçüncüsü, yanlış anlama, "politik mücadele" kavramının bir yanda "Halkın İradesi" ya da "Halkın Adaleti" parti yandaşları için, öte yanda Sosyal-Demokratlar için farklı anlamlara sahip olmasından kaynaklanmıştır. Sosyal-Demokratlar politik mücadeleyi başka türlü kavrıyorlar, eski devrimci teorilerin temsilcilerinin kavradığından ***çok daha geniş kapsamlı anlamda*** kavrıyorlar. Paradoksal görünebilecek olan bu iddianın anlaşılır bir açıklamasını, 9 Aralık 1895 tarihli 4 numaralı " 'Halkın İradesi' Grubunun Bildirisi" bize sunuyor. "Halkın İradesi" grubunun bugünkü yandaşları arasında esaslı ve verimli bir düşünsel çalışmayı kanıtlayan bu yazıyı yürekten selamlarken, eski tip "Halkın İradesi" yandaşlarının politik mücadele anlayışından farklı bir

anlayışı canlı biçimde ifade eden P.L. Lavrov'un "Program Sorunları Üzerine" *(s. 19-22)* makalesine dikkat çekmeden geçemeyeceğiz.*

"...Burada —diye yazıyor P.L. Lavrov "Halkın İradesi" grubu yandaşlarının programının Sosyal-Demokratların programıyla ilişkisi üzerine— bir şey ve yalnızca bir şey önemlidir: otokrasiye karşı yönelmiş devrimci bir parti örgütü yokken de, otokrasi altında güçlü bir işçi partisinin kurulması mümkün müdür?" *(s. 21, 2. paragraf);* biraz yukarıda *(1. paragraf)* aynı şey tekrarlanıyor: "...aynı zamanda bu otokrasiye karşı devrimci bir parti yaratmaksızın, otokrasinin egemenliği altında bir Rus işçi partisi yaratmak".

P.L. Lavrov için bu kadar başat öneme sahip olan farklılıklar, bizim için tamamen anlaşılmazdır. Bu ne anlama geliyor? "Otokrasiye karşı yönelmiş devrimci bir parti olmaksızın bir işçi partisi?" İşçi partisinin kendisi devrimci bir parti değil midir? Otokrasiye karşı yönelmiş değil midir? Bu tuhaflığın açıklamasını bize, P.L. Lavrov'un makalesinden şu bölüm sunuyor:

"Rus işçi partisinin örgütü, tüm şatafatıyla otokrasinin varlık koşulları altında yaratılmak zorundadır. Sosyal-Demokratlar bunu yapmayı, aynı zamanda bu otokrasiye karşı böyle bir ***komplo***nun ** bütün koşullarıyla birlikte politik bir komplo örgütlemeksizin başarabilseler, o zaman onların politik programı elbette ki Rus sosyalistlerinin verili programı olurdu, çünkü işçilerin kurtuluşu işçilerin kendi güçleriyle gerçekleşirdi. Ama bu, eğer olanaksız değilse, son derece kuşkuludur" *(s. 21, 1. sütun).*

Yani işin püf noktası budur! "Halkın İradesi" yandaşları için politik mücadele kavramı, ***politik komplo*** kavramıyla özdeştir! P.L. Lav-

* *P.L. Lavrov'un 4. sayıda basılmış olan makalesi, P. L. Lavrov'un "Materyaller" için yazılmış kapsamlı bir mektubundan yalnızca bir "özet"tir. Gerek P.L. Lavrov'un bu mektubunun tam olarak ve gerekse de Plehanov'un yanıtının, bu yaz (1897) yurtdışında basıldığını duyduk, ama ne birini ne de diğerini göremedik. Aynı şekilde, yazı kurulunun P.L. Lavrov'un makalesi üzerine bir yazı kurulu makalesi yazılacağını ilan etmiş olduğu "'Halkın İradesi' Grubu Bildirisi"nin 5. sayısının yayınlanıp yayınlanmadığını bilmiyoruz. Bkz. No 4, s. 22, 1. sütun, Not.*

** *Altını biz çizdik.*

rov'un bu sözlerle, "Halkın İradesi" grubuyla Sosyal-Demokratların politik mücadele taktiği arasındaki temel farkı en canlı biçimde göstermeyi gerçekten de başardığı itiraf edilmelidir. "Halkın İradesi" grubunda Blanquizmin, komploculuğun gelenekleri korkunç güçlüdür, o kadar güçlüdür ki politik mücadeleyi politik komplo biçiminden ayrı düşünemezler. Buna karşılık Sosyal-Demokratlar böyle dar bir kavrayış suçunu işlemiyorlar; onlar komplolara inanmıyorlar; komplolar zamanın çoktan geçtiği ve politik mücadelenin bir komploya indirgenmesinin, bir yandan onun ölçüsüz derecede sınırlanması öte yandan ise en yanlış mücadele yöntemlerinin seçilmesi anlamına geldiği görüşündedirler. P.L. Lavrov'un, "Batı'nın faaliyetinin Rus Sosyal-Demokratlarına mutlak bir örnek olarak hizmet ettiği" *(s. 21, 1. sütun)* sözlerinin, yalnızca bir polemik taşkınlık olduğunu ve Rus Sosyal-Demokratlarının gerçekte politik koşullarımızı hiçbir zaman unutmadıklarını, Rusya'da legal bir işçi partisi yaratmak olanağını hiçbir zaman düşlemediklerini ve sosyalizm için mücadele görevini politik özgürlük için mücadele görevinden hiçbir zaman ayırmadıklarını herkes bilir. Ama onlar bu mücadelenin komplocular tarafından değil, işçi hareketine dayanan devrimci bir parti tarafından yürütülmesi gerektiğine her zaman inanmışlardır ve hâlâ da inanıyorlar. Otokrasiye karşı mücadelenin komplolar tertiplemekte değil, proletaryanın eğitilmesi, disipline edilmesi ve örgütlenmesinde otokrasinin bütün görünüm biçimlerini damgalayan, polis hükümetinin bütün kahramanlarını teşhir eden ve bu hükümetten tavizler koparan işçiler arasında politik ajitasyonda yatması gerektiğine inanıyorlar. St. Petersburg "İşçi Sınıfının Kurtuluşu İçin Mücadele Birliği"nin faaliyeti tam da bu değil midir? Bu örgüt, işçi hareketine dayanan, proletaryanın sınıf mücadelesini, sermayeye ve otokratik hükümete karşı mücadeleyi herhangi bir komplo olmaksızın yöneten ve gücünü tam da sosyalist ve demokratik mücadelenin Petersburg proletaryasının bölünmez sınıf mücadelesi içinde ***birleştirilmesinden alan*** devrimci bir partinin özünü oluşturmuyor mu? "Mücadele Birliği"nin faaliyeti, tüm kısalığına rağmen, sosyal-demokrasi tarafından yönetilen proletaryanın, hükümetin artık hesaba katmak zorunda olduğu, ona tavizler

vermek için acele ettiği büyük bir politik güç oluşturduğunu kanıtlamadı mı? 2 Haziran 1897[26] tarihli yasa, gerek uygulanmasındaki acele gerekse de içeriği itibariyle, proletaryaya zoraki verilmiş bir taviz olarak, Rus halkının düşmanından zorla koparılmış bir pozisyon olarak, anlamını açıkça gösteriyor. Bu taviz son derece küçük, pozisyon çok önemsizdir, ancak bu tavizi koparmayı başaran işçi hareketinin örgütü de, ne boyut, ne güç olarak, ne uzun süreli bir varlık, ne de deneyim ve olanak zenginliğiyle karakterize olmuyor: "Mücadele Birliği" bilindiği gibi daha 1895-96'da kuruldu ve işçilere çağrıları sadece hektografi ve litografi yoluyla çoğaltılmış bildirilerle sınırlıydı. Rusya işçi hareketinin en azından en büyük merkezlerini (Petersburg, Moskova, Vladimir bölgeleri, Güney bölgesi ve Odessa, Kiev, Saratov vs. gibi en önemli kentleri) birleştiren, devrimci bir yayın organına sahip olan ve Rus işçileri arasında, "Mücadele Birliği"nin Petersburg'lu işçiler arasında sahip olduğu gibi bir otoriteye sahip olan bir örgütün — böyle bir örgütün bugünkü Rusya'da büyük bir devrimci faktör olacağını, hükümetin gerek iç gerekse de dış politikada hesaba katması gereken bir faktör olacağını reddetmek mümkün müdür? Proletaryanın sınıf mücadelesini yönetecek, işçiler arasında örgütlenmeyi ve disiplini geliştirecek, onlara en acil gereksinimleri için mücadele etmelerinde ve sermayenin elinden pozisyonları birbiri ardından koparmaya yardım edecek böyle bir örgüt; işçileri politik olarak eğitecek ve otokrasiye karşı sistemli, sürekli mücadele edecek, proletaryaya polis hükümetinin ağır pençesini hissettiren bütün Çarlık hafiyelerini izleyecek olan bir örgüt — böyle bir örgüt aynı zamanda gerek bizim koşullarımıza uygun bir işçi partisi örgütü gerekse de otokrasiye karşı yönelmiş güçlü bir devrimci parti olurdu. Fakat bu örgütün otokrasiye güçlü bir darbe indirmek için hangi araçlara başvuracağı, örneğin ayaklanmaya mı, politik kitlesel greve mi yoksa saldırının herhangi başka bir türüne mi öncelik vereceği konusunda önceden değerlendirmeler yapmak —bu konuda önceden değerlendirmeler yapmak ve bu sorunu bugünden karara bağlamak, içi boş doktrincilik olurdu. Bu, generallerin birlikleri toplamadan, onları seferber etmeden ve düşmana karşı mücadeleye sokmadan savaş kon-

seyini toplamalarına benzer. Ama proletarya ordusu ekonomik ve politik kurtuluşu için tutarlılıkla ve güçlü bir sosyal-demokrat örgütün yönetimi altında mücadele ederse, o zaman bu ordunun kendisi generallere eylemin yöntem ve araçlarını gösterecektir. Otokrasiye kesin darbenin nasıl indirileceği sorusunu karara bağlamak o zaman ve ancak o zaman mümkün olacaktır, çünkü bu sorunun karara bağlanması işçi hareketinin durumuna, yaygınlığına, hareket tarafından hazırlanan mücadele yöntemlerine, hareketi yöneten devrimci örgütün özelliklerine, diğer sosyal unsurların otokrasi ve proletarya karşısındaki tutumuna, iç ve dış politik koşullara — tek sözcükle, önceden bilimsel olanaksız olduğu kadar beyhude de olan binlerce koşula bağlıdır.

Bu yüzden P.L. Lavrov'un şu değerlendirmesi de son derece isabetsizdir.

> "Eğer onlar (Sosyal-Demokratlar) şöyle ya da böyle, yalnızca sermayeye karşı mücadele için işçi güçlerini çevrelerinde toplamakla kalmayıp, otokrasiye karşı mücadelede devrimci kişi ve grupları da biraraya getirmek zorunda olacaklarsa, o zaman Rus Sosyal-Demokratları ***fiilen*** (yazar tarafından altı çizilmiştir) karşıtlarının, "Halkın İradesi" grubunun, ya da kendilerini nasıl adlandırıyorlarsa, onların programını kabul etmek zorunda kalacaklardır. Köy topluluğu üzerine, Rusya'da kapitalizmin kaderi üzerine, ekonomik materyalizm üzerine görüşlerdeki farklılık, davanın kendisi için son derece önemsiz olan ve olsa olsa ana noktaların hazırlanmasında tek tek görevlerin, tek tek yöntemlerin karara bağlanmasını teşvik ya da engelleyebilecek ayrıntılardır, daha fazlası değil." *(s. 21, 1. sütun)*

Rus yaşamının temel sorunları ve Rus toplumunun gelişimi üzerine, aynı şekilde tarih anlayışının temel sorunları üzerine görüşlerdeki farkın sadece "ayrıntılar"a ilişkin olabileceği iddiasının aksini iddia etmek zorunda kalmak bile yeterince şaşırtıcıdır. Devrimci teori olmadan devrimci hareketin de olamayacağı çok önceden söylendi ve ***şu anda*** bu gerçeği kanıtlamak herhalde hiç gerekmiyor. Sınıf mücadelesi teorisi, Rus tarihinin materyalist kavranışı ve Rusya'nın şu anki ekonomik ve politik durumunun materyalist değerlendirmesi, devrimci mücadeleyi belirli bir sınıfın belirli

çıkarlarına dayandırma ve bu sınıfın diğer sınıflarla ilişkisinin tahlili zorunluluğunun kabulü — devrimci ***teorinin*** bir emektarının bu en önemli devrimci soruları "ayrıntı" olarak adlandırması o kadar korkunç yanlış ve şaşırtıcı görünüyor ki, bu bölümü neredeyse bir kalem sürçmesi olarak değerlendirmeye hazırız. Alıntılanan tiradın birinci bölümüne gelince, onun çürüklüğü daha da şaşırtıcıdır. Rus Sosyal-Demokratlarının, devrimci kişi ve grupları otokrasiye karşı mücadele için biraraya getirmeksizin, işçi güçlerini sadece sermayeye karşı mücadele için (yani sadece ekonomik mücadele için!) çevrelerinde topladıklarını âlenen açıklamak — bu, Rus Sosyal-Demokratlarının faaliyeti üzerine herkesçe bilinen gerçekleri ya bilmemek ya da bilmek istememek anlamına gelir. Acaba P.L. Lavrov Rusya'da pratik faaliyette bulunan Sosyal-Demokratları "devrimci kişiler" ve "devrimci gruplar" olarak görmüyor mu?! Ya da (herhalde bu daha doğru olacaktır) otokrasiye karşı "mücadele"den sadece otokrasiye karşı komploları mı anlıyor? *(Bkz. s. 21, 2. sütun:* "...sözkonusu olan ... devrimci bir ***komplonun*** örgütlenmesidir"; *altını biz çizdik).* Belki de P.L. Lavrov'un düşüncesine göre, komplolar kurmayanlar, politik mücadele de yürütmüyordur? Bir kez daha yineliyoruz: böylesi bir görüş eski Narodnizmin eski geleneklerine tamamen uygundur, ama ne politik mücadele üzerine bugünkü düşüncelere, ne de bugünkü gerçekliğe uygun değildir.

Geriye "Halkın Adaleti" grubu üzerine birkaç söz harcamamız kalıyor. P.L. Lavrov, Sosyal-Demokratların "Halkın Adaletçilerini daha dürüst olarak övdükleri ve onlarla kaynaşmaksızın onları desteklemeye hazır oldukları"nı *(s. 19, 2. sütun)* söylerken bizce tümüyle haklıdır; sadece şunu eklemek gerekiyor: daha dürüst ***demokratlar*** olarak ve Halkın Adaletçileri tutarlı demokratlar olarak ortaya çıktıkları ***ölçüde.*** Ne yazık ki bu koşul, bugünün bir gerçekliği olmaktan çok özlenen bir gelecektir. Halkın Adaletçileri, demokratik görevleri Narodnizmden ve genel olarak "Rus sosyalizmi"nin eskimiş biçimleriyle bağıntıdan kurtarma isteğini ifade ettiler. Fakat, sadece politik dönüşümleri hedefleyen partilerini "sosyal (??!) —devrimci" parti olarak adlandırırken *(bkz. 3 Mart (19 Şubat) 1894 tarihli "Mani-*

festo"ları) ve "Manifesto"larında "Halkın Adaleti kavramı içine halk üretiminin örgütlenmesinin girdiği"ni (belleğimizden alıntılamak zorundayız) açıklayarak Narodnizmin aynı önyargılarını gizlice araya sıkıştırırken, kendilerinin eski önyargılardan asla kurtulmamış oldukları ve asla tutarlı olmadıkları görüldü. Bu yüzden P. L. Lavrov onlara "soytarı politikacılar" derken herhalde pek haksız sayılmaz *(s. 20, 2. sütun).* Belki de Halkın Adaletçiliğini bir geçiş öğretisi olarak görmek daha doğru olacaktır; Narodnizm öğretilerinin ilkelliğinden utanması ve polis ve sınıf despotizminin karşısında, politik değil ekonomik dönüşümlerin arzu edilir olduğundan sözetme küstahlığı gösteren Narodnikler arasındaki iğrenç gericilere karşı açıkça polemik yürütmeye başlaması *(bkz. "En Acil Sorun", "Halkın Adaleti" Partisi Yayınevi)* bir kazanım sayılması gereken bir geçiş öğretisi. Eğer Halkın Adaletçileri partisinde gerçekten de, sosyalist bayraklarını taktik nedenlerle gizleyen ve yüzlerine sosyalist olmayan politikacı maskesini oturtan eski sosyalistlerden başka kimse yoksa (P.L. Lavrov böyle sanıyor, *s. 20, 2. sütun)* — o zaman bu partinin tabii ki geleceği yoktur. Ama bu partide maskeli değil, gerçekten sosyalist olmayan politikacılar, sosyalist olmayan demokratlar da varsa, o zaman bu partinin, burjuvazimizin politik muhalif unsurlarına yakınlaşmaya, küçük-burjuva, küçük tüccar, küçük sanayici vs. sınıfımızın, Batı Avrupa'da her yerde demokratik hareketler içinde rolünü oynamış olan, bizde Rusya'da Reform sonrası dönemde kültürel ve başka açılardan özellikle hızlı başarılar kaydeden ve büyük fabrikatörlerin, finans ve endüstri tekelcilerinin küstahça desteğiyle polis hükümetinin boyunduruğunu hisseden bu sınıfın özgüvenini uyandırmaya çalışması az yarar sağlamaz. Bunun için sadece, Halkın Adaletçilerinin çeşitli halk tabakalarına yakınlaşmayı görev saymaları ve kendilerini kitlelerin gerçek çıkarlarından kopukluğu karşısında güçsüzlüğü "En Acil Sorun"da da kabul edilen hep aynı "aydınlar"la sınırlamamaları gereklidir. Bunun için, Halkın Adaletçilerinin, heterojen sosyal unsurların kaynaşması ve politik görevler karşısında sosyalizmin bir kenara konması yönünde her türlü talepten vazgeçmeleri, burjuva halk tabakalarına yakınlaşmalarını engelleyen sahte utangaçlığı sıyırıp atmaları gerekir,

yani sosyalist olmayan politikacıların programından yalnızca söz etmeleri değil, sosyalizme hiç gereksinimleri olmayan, fakat otokrasinin boyunduruğu ve politik özgürlüğün gerekliliğini zamanla daha da güçlü hisseden sosyal grupların sınıf bilincini uyandırarak ve geliştirerek bu programa uygun hareket etmeleri gerekir.

*

Rus sosyal-demokrasisi henüz çok gençtir. Teorik sorunların egemen konumda olduğu embriyon durumundan daha yeni çıkıyor. Pratik faaliyetini daha yeni geliştirmeye başlıyor. Diğer fraksiyonlardan devrimcilerin, sosyalist teori ve programların eleştirisi yerine zorunlu olarak Rus sosyal-demokrasisinin ***pratik faaliyetinin*** eleştirisiyle ortaya çıkmaları gerekiyor. Ve bu eleştirinin teorik eleştiriden çok farklı olduğu kabul edilmek zorundadır, o kadar farklı ki, Petersburg "Mücadele Birliği"nin Sosyal-Demokrat bir örgüt olmadığı gibi komik bir söylenti çıkarılması mümkün olabiliyor. Böyle bir söylentinin mümkün olması bile aslında, Sosyal-Demokratlara karşı yapılan, politik mücadeleyi küçümsedikleri suçlamasının yanlışlığını gösteriyor. Böyle bir söylentinin mümkün olması, aslında Sosyal-Demokratların ***teorisinin*** ikna edemediği birçok devrimcinin, Sosyal-Demokratların ***pratiğiyle*** ikna olmaya başladıklarını kanıtlıyor.

Rus Sosyal-Demokratlarının önünde neredeyse hiç el değmemiş, muazzam bir çalışma alanı duruyor. Rus işçi sınıfının uyanışı, bilgiye, birliğe, sosyalizme, kendilerini sömürenlere ve ezenlere karşı mücadeleye elementer istekleri her geçen gün daha açık ve güçlü şekilde ifade buluyor. Rus kapitalizminin son zamanlarda kaydettiği büyük başarılar, işçi hareketinin durdurulmaz biçimde genişlemesine ve derinlemesine gelişeceğini garantiliyor. Öyle görünüyor ki şu anda, kapitalist devrenin, endüstrinin "büyüdüğü", ticaretin canlandığı, fabrikaların vargüçleriyle çalıştığı ve sayısız yeni fabrikanın, yeni girişimlerin, anonim şirketlerin, demiryolu inşaatlarının vs. yağmurdan sonraki mantarlar gibi topraktan fışkırdığı dönemi yaşıyoruz. Endüstrinin bu "büyüme"sini izleye-

cek çöküşün (az çok ani bir çöküşün) kaçınılmazlığını tahmin etmek için kâhin olmaya gerek yok. Bu çöküş bir yığın küçük girişimciyi mahvedecek, işçi kitlelerini işsizler safına fırlatacak ve böylece bütün işçi kitlesini, her sınıf bilinçli, her düşünen işçinin çoktan karşı karşıya geldiği, sosyalizm ve demokrasi sorunlarının karşısına şiddetli biçimde dikecektir. Rus Sosyal-Demokratları bu çöküşün Rus proletaryasını daha sınıf bilinçli, daha birlik içinde, Rus işçi sınıfının görevlerini kavramış olarak bulmasını ve bugün cebine muazzam kârlar indiren ve zararları sürekli işçilerin üstüne yıkmaya çalışan kapitalistler sınıfına karşı direnebilecek durumda olmasını, Rus işçilerinin ve tüm Rus halkının elini ayağını bağlayan polis otokrasisine karşı Rus demokrasisinin başında tayin edici mücadeleye girebilecek durumda olmasını sağlamak zorundadırlar.

O halde, işbaşına yoldaşlar! Değerli zamanı yitirmeyelim! Rus Sosyal-Demokratlarının, uyanan proletaryanın gereksinimlerini tatmin etmek için, işçi hareketini örgütlemek için, devrimci grupları ve onların karşılıklı ilişkilerini güçlendirmek için, işçilere propaganda ve ajitasyon yazını sağlamak için, Rusya'nın her köşesine dağılmış çevreleri ve Sosyal-Demokrat grupları birleşik bir ***Sosyal-Demokrat İşçi Partisi*** içinde birleştirmek için daha yapacak çok işleri vardır!

1897

RUS SOSYAL-DEMOKRATLARININ BİR PROTESTOSU [27]

Bir yörenin (Rusya'da) onyedi Sosyal-Demokratının toplantıda aşağıdaki karar tasarısını oybirliğiyle kabul etti ve onu yayınlamayı ve tüm yoldaşların tartışmasına sunmayı kararlaştırdı.

Son zamanlarda Rus Sosyal-Demokratları arasında, Rus sosyal-demokrasisinin, gerek kurucuları ve öncü savaşçıları —"Emeğin Kurtuluşu" grubu üyeleri— tarafından gerekse de doksanlı yılların Rus işçi örgütlerinin sosyal-demokrat yazınında ilan edilmiş olan Rus sosyal-demokrasisinin temel ilkelerinden sapmalar görülüyor. Bazı ("genç") Rus Sosyal-Demokratlarının temel görüşlerini dile getirdiği söylenen aşağıya alınmış "Credo" (inanç beyanı), "yeni görüşler" sistematik ve açık şekilde ortaya koyma deneyini oluşturuyor. Bu "Credo"yu aşağıda kısaltılmamış biçimiyle veriyoruz:

> "Batı Avrupa'da lonca ve manüfaktür döneminin varlığı, onu izleyen bütün tarihte, özellikle sosyal-demokrasinin tarihinde açık izlerini bıraktı. Burjuvazi için varolan, kendisine hareket özgürlüğü elde etme zorunluluğu, kendisini üretimi zincire vuran lonca kurallarından kurtarma çabası, burjuvaziyi devrimci bir unsur yaptı; burjuvazi Batı Avrupa'da her yerde liberté, fraternité, égalité (özgürlük, kardeşlik, eşitlik) ile, politik hareket özgürlüğünü elde etme ile işe başladı. Ancak bunu elde etmesiyle, Bismarck'ın bir ifadesiyle, kendi zıttına, işçi sınıfına, açık bono çıkardı. Batı Avrupa'nın hemen her yerinde işçi sınıfı sınıf olarak demokratik kurumları mücadeleyle elde etmedi —onları kullandı. Bize karşı, işçi sınıfının devrimlere katıldığı itirazında bulunulabilir. Tarihsel belgeler bu düşünceyi çürütüyor, çünkü tam da Batı Avrupa'nın anayasasının saptandığı 1848 yılında işçi sınıfı sanatkâr-kentli

bir unsurdu ve küçük-burjuva demokrasisini temsil ediyordu; bir fabrika proletaryası hemen hemen yoktu ve büyük üretim proletaryası (Almanya'nın dokumacıları - Hauptmann, Lyon'un dokumacıları[28]), sadece isyanlara yetenekli, fakat asla herhangi bir politik talep getirmeye yetenekli olmayan tali bir kitleydi. 1848 yılı anayasalarının burjuvazi ve küçük-burjuvazi tarafından, artizanlar* tarafından kazanılmış olduğu doğrudan söylenebilir. Öte yandan işçi sınıfı (artizanlar ve manifaktür işçileri, matbaacılar, dokumacılar, saat ustaları vs.) ortaçağdan bu yana örgütlere, karşılıklı yardımlaşma kasalarına, dini derneklere vs. katılmaya alışkındır. Bu örgüt ruhu Batı'nın kalifiye işçilerinde bugüne dek yaşıyor ve çok ağır ve yavaş örgütlenen ve tüzüklü kurallı kalıcı örgütlere değil sadece gevşek denilen örgütlere yetenekli fabrika proletaryasından kesinlikle farklılık gösterir. İşte bu vasıflı manifaktür işçileri sosyal-demokrat partilerin çekirdiğini oluşturdu. Yani ortaya şu tablo çıkıyordu: bir yanda politik mücadelenin nispeten kolaylığı ve tam olanağı, öte yanda manifaktür dönemiyle eğitilmiş işçilerin yardımıyla bu mücadelenin plânlı örgütlenmesi olanağı. Teorik ve pratik Marksizm Batı Avrupa'da bu zemin üzerinde büyümüştür. Çıkış noktası, —yalnızca dış görünüş olarak Blanquizme benzeyen, ama köken olarak tamamen başka türde olan— bir yanda iktidarı ele geçirme, öte yanda çöküş[29] perspektifiyle parlamenter politik mücadeleydi. Marksizm, egemen pratiğin: ekonomik mücadeleye üstün gelen politik mücadelenin teorik ifadesiydi. Gerek Belçika'da gerekse de Fransa'da ve özellikle Almanya'da işçiler inanılmaz bir kolaylıkla politik mücadeleyi ve zorlu çalışma ve büyük sürtüşmeler altında ekonomik mücadeleyi örgütlediler. Bugün bile ekonomik örgütler politik örgütlerle karşılaştırıldığında (İngiltere hariç) olağanüstü bir zayıflık ve istikrarsızlık içindedir ve her yerde laissent désirer quelque chose (istenildiği gibi değildir). Enerji politik mücadele içinde tümüyle tüketilmediği sürece çöküş, gerekli birleştirici bir slogandı ve bu slogana büyük bir tarihsel rol oynamak kısmet oldu. İşçi hareketinin incelenmesinden çıkarılabilecek temel yasa, en az direniş çizgisidir. Batı Avrupa'da politik faaliyet bu çizgide hareket ediyordu ve "Komünist Manifesto"da formüle edildiği biçimiyle Marksizm, bu hareketin akması gereken en yararlı biçimdi. Ancak bütün enerji politik faaliyet içinde tüketildiğinde, politik hareket, onun ötesine geçirilmesi zor ve

* *Fransızca: el sanatçıları. —**Alm. Red.***

neredeyse olanaksız olduğu bir kritikleşme derecesine ulaştığında (son zamanlarda oyların yavaş artışı, toplantılarda izleyicilerin duygusuzluğu, yazındaki yılgın ifade), parlamenter faaliyetin güçsüzlüğü ve fabrika proletaryasının örgütsüz ve örgütlenmeye neredeyse kapalı en alt kitlelerinin sahneye çıkışlarıyla bağ içinde, bu, Batı Avrupa'da, bugün Bernsteincılık, Marksizmin krizi adını taşıyan şeyi üretti. Olayların, işçi hareketinin "Komünist Manifesto"dan ta Bernsteincılığa gelişme döneminden daha mantıklı bir seyri zor düşünülebilir ve bütün bu sürecin dikkatli bir incelemesi astronomik bir kesinlikle bu "kriz"in sonunu belirleyebilir. Burada sözkonusu olan tabii ki Bernsteincılığın yenilgisi ya da zaferi değildir — bu pek ilginç olmazdı; sözkonusu olan, parti içinde uzun süredir yavaş yavaş gerçekleşen pratik faaliyetin temelden değiştirilmesidir.

Bu değişim sadece ekonomik mücadelenin daha enerjik biçimde yönetilmesi, iktisadi örgütlerin güçlendirilmesi doğrultusunda değil, tersine, ve esas önemli olan budur, Parti'nin diğer muhalif partilerle ilişkisinin de değiştirilmesi doğrultusunda gerçekleşiyor. Hoşgörüsüz Marksizm, inkârcı Marksizm, (toplumun sınıflara bölünmesi üzerine çok çok şematik bir düşünceye sahip olan) ilkel Marksizm, yerini demokratik Marksizme bırakıyor, ve Parti'nin bugünkü toplumun bağrındaki sosyal konumu radikal olarak değişmek zorundadır. Parti toplumu ***tanır***; dar korporatif, çoğu durumda sekterce görevleri sosyal görevlere genişler ve iktidarı ele geçirme çabası, emekçi sınıfların (her türlü) haklarının olabildiğince başarılı, olabildiğince tam korunması amacıyla, şeylerin bugünkü durumuna uyumlulaştırılmış olarak bugünkü toplumu demokratik yönde değiştirme, reforme etme çabasına dönüşür. "Politika" kavramının içeriği gerçekten sosyal bir anlam alarak genişler ve anın pratik talepleri, şimdiye kadar olduğundan daha büyük bir ağırlık kazanır, daha büyük bir dikkate mazhar olabilir.

Batı'nın işçi hareketinin gelişim seyrinin bu kısa anlatımından Rusya için sonuç çıkarmak zor değildir. En az direniş çizgisi bizde hiçbir zaman politik faaliyet tarafından yönelmeyecektir. İnanılmaz politik boyunduruk, ondan çok söz etmeye ve dikkatleri tam da bu sorun üzerinde yoğunlaştırmaya zorlayacaktır, ancak pratik olarak harekete geçmeye hiçbir zaman zorlamayacaktır. Batı Avrupa'da işçilerin zayıf güçleri, politik faaliyetin içine girdikten sonra, orada güçlendi ve toparlandıysa, buna karşılık bizde bu zayıf güçler politik boyunduruk duvarıyla karşı karşıyadırlar, ve onlar için buna karşı ve dolayısıyla kendi gelişimleri

için mücadele etme pratik yolları bulunmamakla kalmaz, aksine politik boyunduruk tarafından sistematik olarak ezilirler ve zayıf embriyonlar dahi oluşturamazlar. Buna bir de bizim işçi sınıfımızın, Batı Avrupalı savaşçıların onunla sivrildiği o örgütlenme ruhunu miras olarak devralmamış olduğu eklenirse, en iyimser Marksisti bile, her yeni fabrika bacasının, sadece varlığıyla bile büyük bir iyilik olduğuna inanan Marksisti bile yıldırmaya yetecek ezici bir tablo ortaya çıkar. Ekonomik mücadele de zordur, sonsuz zordur, ama mümkündür ve nihayetinde bizzat kitleler tarafından da uygulanıyor. Bu mücadele içinde örgüte alışması ve her an politik rejimle çatışması dolayısıyla Rus işçisi, sonunda, işçi hareketinin biçimi olarak adlandırılabilecek şeyi yaratacaktır, Rus gerçekliğinin koşullarına en uygun örgütü ya da örgütleri yaratacaktır. Şu anda Rus işçi hareketinin henüz amibimsi* bir durumda olduğu ortaya bir biçim çıkaramadığı kesinlikle söylenebilir. Her örgüt biçiminde olan grev hareketi, Rus hareketinin kristalize olmuş biçimi olarak adlandırılamaz, buna karşılık illegal örgütler salt nicelik bakımından bile dikkate alınmayı haketmezler (mevcut koşullar altında onların yararlılığından sözetmiyoruz).

Durum budur. Bunun üstüne, grev kırıcılığını teşvik eden ve işçi kitlelerinin daha katlanılır bir kültürel düzeye yükselmelerine büyük zorluklar çıkaran açlık ve köyün yoksullaşma süreci eklenirse, ... o zaman Rus Marksistinin burada ne işi vardır?! Bağımsız bir politik işçi partisi gevezeliği, yabancı görevlerin, yabancı sonuçların bizim topraklarımıza aktarılmasının ürününden başka bir şey değildir. Rus Marksisti şimdilik hâlâ üzücü bir görüntü sunuyor. Bugün onun pratik görevleri gülünç derecede azdır, teorik bilgileri, bunları ***araştırma aracı olarak*** değil de, faaliyeti için şema olarak kullandığı ölçüde, bu gülünç derecede az pratik görevlerin yerine getirilmesi için bile değersizdir. Ayrıca başkalarından devralınmış bu şemalar pratikte zararlı oluyor. Marksistlerimiz, Batı Avrupa'da işçi sınıfının artık temizlenmiş bir politik faaliyet alanına adım attığını unutuyorlar; bütün diğer, proleter olmayan toplum tabakalarının radikal veya liberal muhalif faaliyeti karşısında gerektiğinden daha fazla küçümseyici bir tavır alıyorlar. Dikkatleri liberal -politik karakterli sosyal olgular üzerinde yoğunlaştırmak için yapılan en ufak girişimler, bir dizi tarihsel koşulların bizi Batı Avrupalı Marksistler olmaktan alıkoyduğunu ve bunun yerine bizden Rus koşullarına

* *En ilkel, en gelişmemiş.* ***—Alm. Red.***

> uygun ve gerekli başka bir Marksizm talep ettiğini unutan ortodoks Marksistlerin protestosuna neden oluyor. Rusya'nın bütün yurttaşlarında politik duygu ve politik kavrayış eksikliğinin yerini politika üzerine gevezelik ya da olmayan bir güce çağrıların tutamayacağı açıktır. Bu politik kavrayış ancak eğitimle, yani Rus gerçekliğinin sunduğu bu kulaklara (ne kadar gayri-Marksist gelse de) yaşama katılımla edinilebilir. "İnkâva" Batı Avrupa'da (zaman zaman) ne kadar uygunduysa, bizde o kadar zararlıdır, çünkü örgütlü birşeyden kaynaklanan ve fiili bir güce sahip bir inkâr, dağınık tekil kişilerin şekilsiz bir kitlesinden kaynaklanan inkârdan farklı bir şeydir.
>
> Rus Marksistleri için bir tek çare vardır: proletaryanın ekonomik mücadelesine onu destekleme anlamında katılım ve liberal-muhalif faaliyete katılım. Rus Marksisti "yadsıyan" olarak çok erken sahneye çıktı, ama bu yadsıma onun politik radikalizme yönelmesi gereken enerjisini o ölçüde zayıflattı. Ama şimdilik bu o kadar kötü değildir. Fakat sınıf şeması Rus entelektüelinin yaşama aktif katılımını engelleyecek ve onu muhalif çevrelerden çok uzaklaştıracak olursa, o zaman bu, henüz önüne politik görevler koymamış olan işçi sınıfından soyutlanmış olarak hukuki biçimler için mücadele etmek zorunda olan herkes için önemli bir dezavantaj olacaktır. Rus Marksist entelektüellerinin politik konular üzerine teorik değerlendirmeler adına gizlenmiş olan politik masumiyeti, bizzat bunlara kötü bir oyun oynayabilir.

Bu görüşleri paylaşan çok sayıda Rus Sosyal-Demokratının bulunup bulunmayacağını bilmiyoruz. Fakat genelde bu tür düşüncelerin yandaşlara sahip olduğu kuşkusuzdur, ve bu yüzden bu tür görüşleri kategorik olarak protesto etmeyi ve tüm yoldaşları uyarmayı görevimiz sayıyoruz; çünkü burada, Rus sosyal-demokrasisinin kendisine çizmiş olduğu yoldan: proletaryanın sınıf mücadelesinden ayrılmaz olan ve ilk görev olarak önüne politik özgürlüğün mücadeleyle elde edilmesini koyan, bağımsız bir politik işçi partisi kurma yolundan saptırılması tehlikesi vardır.

Yukarıda aktarılmış olan "Credo" kendisini birincisi, "Batı'nın işçi hareketinin gelişim seyrinin kısa bir anlatımı" olarak ve ikincisi, "Rusya için çıkarılan sonuç" olarak tanıtıyor.

Herşeyden önce, "Credo" yazarlarının, Batı Avrupa işçi hareketinin geçmişine ilişkin düşünceleri tamamen yanlıştır. Batı'da işçi sınıfının politik özgürlük için mücadeleye ve politik devrimlere katılmadığı doğru değildir. Çartizmin tarihi, Fransa'da, Almanya'da ve Avusturya'da 1848 devrimi bunun tersini kanıtlıyor. Şöyle demek tamamen yanlıştır: "Marksizm, egemen pratiğin: ekonomik mücadeleye üstün gelen politik mücadelenin teorik ifadesiydi". Tersine, "Marksizm", politik olmayan sosyalizm ("Owenizm", "Fourierizm", "gerçek sosyalizm") egemenken sahneye çıktı ve "Komünist Manifesto" hemen politik olmayan sosyalizme karşı çıktı. Marksizmin bütün teorik donanımıyla ("Das Kapital") sahneye çıktığı ve ünlü uluslararası İşçi Birliği'ni örgütlediği dönemde bile, politik mücadele asla egemen pratik değildi (İngiltere'de sınırlı Trade-Unionizm'e, Latin ülkelerinde anarşizm ve Proudhonizme bakınız). Almanya'da Lassalle'in büyük politik kazanımı, işçi sınıfını liberal burjuvazinin bir eklentisinden, bağımsız politik bir parti haline getirmesinde yatıyordu. Marksizm, işçi sınıfının ekonomik ve politik mücadelesini ayrılmaz bir bütünde birleştirdi ve "Credo" yazarlarının, mücadelenin bu biçimlerini birbirinden ayırma çabası, Marksizmden en talihsiz ve en üzücü sapmalarından biridir.

Ayrıca "Credo" yazarlarının, Batı Avrupa'da işçi hareketinin ve bu hareketin bayrağı altında yürüdüğü Marksizm teorisinin mevcut durumu hakkındaki düşünceleri de tamamen yanlıştır. "Marksizmin" bir "krizi"nden sözetmek, sosyalistler arasındaki her kavgayı şişirmek ve onu sosyalist partilerin bölünmesi haline getirmek için çaba harcayan burjuva kalemşörlerinin anlamsız boş laflarını tekrarlamak anlamına gelir. Ünlü Bernsteincılık —genelde normal olarak geniş kitle tarafından ve özelde "Credo" yazarları tarafından kavrandığı anlamıyla— Marksizm teorisini daraltma, devrimci işçi partisini reformist bir partiye dönüştürme çabası anlamına geliyor. Bu çaba, beklenebileceği gibi, Alman Sosyal-Demokratlarının çoğunluğu tarafından kararlılıkla mahkûm edildi. Alman sosyal-demokrasisinde oportünist akımlar birden çok görüldü ve bunlar, uluslararası sosyal-demokrasinin şiarlarını sadakatle koruyan Parti tarafından her seferinde red-

dedildi. Oportünist görüşleri Rusya'ya taşımaya yönelik her türlü çabanın, Rus Sosyal-Demokratlarının ezici çoğunluğunun aynı şekilde kararlı direnişine çarpacağından eminiz.

Aynı şekilde, Batı Avrupa işçi partilerinin "pratik faaliyetinde" herhangi bir "temel değişiklik" de sözkonusu olamaz. "Credo" yazarlarının iddialarının tersine, proletaryanın ekonomik mücadelesinin büyük önemi ve böyle bir mücadelenin gerekliliği Marksizm tarafından ta en başından itibaren kabul edilmiştir ve daha kırklı yıllarda Marx ve Engels, bu mücadelenin önemini yadsıyan ütopik sosyalistlere karşı polemik yürütmüşlerdir.

Yaklaşık yirmi yıl sonra Uluslararası İşçi Birliği oluştuğunda, işçi sendikaları ve ekonomik mücadele sorunu daha 1866 yılında Cenevre'de yapılan birinci Kongre'de[30] gündeme kondu. Bu Kongre'nin kararı ekonomik mücadelenin önemini tam olarak çiziyor ve bu arada sosyalistleri ve işçileri, bunun önemini ne (o dönemde İngiliz işçilerinde görüldüğü gibi) abartma ve ne de (Fransızlarda ve Almanlarda, özellikle Lassallecilerde kendini gösterdiği gibi) küçümsemeye karşı uyarıyordu. Karar, kapitalizmin varlığı şartlarında, işçi sendikasını sadece meşru değil, aynı zamanda gerekli de bir olgu olarak kabul etti; sermayeye karşı günlük mücadelesinde işçi sınıfının örgütlenmesi için ve ücretli emeğin ortadan kaldırılması için çok önemli olarak gördü. Karar, işçi sendikalarının dikkatlerini yalnızca "sermayeye karşı doğrudan mücadele"ye yöneltmemeleri gerektiğini ve işçi sınıfının genel politik ve sosyal hareketinde bir kenarda duramayacaklarını kabul etti; hedefleri "kısıtlı" olmamalıdır, tersine çalışan halkın ezilen milyonlarının genel kurtuluşunu hedeflemelidirler. O zamandan bu yana çeşitli ülkelerin işçi partilerinde, verili anda proletaryanın ekonomik mücadelesine mi yoksa politik mücadelesine mi biraz daha çok ya da biraz daha az ilgi göstermek gerektiği sorusu tekrar tekrar ortaya atılmıştır —ve daha bir çok kez de ortaya atılacaktır—; ama genel ya da ilkesel sorun bugün de Marksizm tarafından konduğu gibidir. Birleşik sınıf mücadelesinin zorunlu olarak politik ve ekonomik mücadeleyi içinde birleştirmesi gerektiği, uluslararası sosyal-demokrasinin etine kemiğine işlemiştir. Ayrıca ta-

rihsel deneyim, özgürlük eksikliğinin ya da proletaryanın politik haklarında kısıtlamanın, daima politik mücadeleyi önplâna çıkarma zorunluluğuna yolaçtığını çürütülemez şekilde kanıtlıyor.

İşçi partisinin diğer muhalif partilerle ilişkisinde herhangi önemli bir değişiklik ise hiç söz konusu olamaz. Burada da Marksizm, politikanın abartılmasından olduğu kadar komploculuktan (Blanquizm) vs. ve politikanın ihmal edilmesinden veya oportünist, ıslahatçı sosyal yamacılıkla (anarşizm, ütopik ve küçük-burjuva sosyalizmi, devlet sosyalizmi, kürsü sosyalizmi vs.) sınırlanmasından da aynı şekilde uzak olan doğru tavrı göstermiştir. Proletarya, ana hedefleri, sosyalist toplumu yerleştirmek amacıyla politik iktidarın ele geçirilmesi olan bağımsız politik işçi partilerinin kurulmasına çalışmalıdır. Proletarya diğer sınıf ve partilere asla "bir tek gerici kitle"[31] gibi bakmamalıdır: tersine bütün politik ve sosyal yaşama katılmalı, ilerici sınıf ve partileri gericilere karşı desteklemeli, mevcut sisteme karşı her türlü devrimci hareketi desteklemeli, her türlü ezilen ulusun veya ırkın, her türlü izlenen mezhebin, haklardan yoksun cinsiyetin vs. savunucusu olmalıdır. "Credo" yazarlarının bu konu üzerine açıklamaları, sadece proletaryanın mücadelesinin sınıf karakterini gizleme, bu mücadeleyi anlamsız bir "toplumu tanıma" dolayısıyla felce uğratma, devrimci Marksizmi sıradan bir reform akımına indirgeme çabasını kanıtlıyor. Rus Sosyal-Demokratlarının büyük çoğunluğunun, sosyal-demokrasinin temel ilkelerinin böylesi çarpıtılmasını mutlaka reddedeceğinden eminiz. "Credo" yazarlarının Batı Avrupa işçi hareketi karşısında yanlış varsayımlara dayanan hareket noktaları, onları "Rusya için" daha da yanlış "sonuçlar"a götürüyor.

Rus işçi sınıfının önüne "henüz hiç politik görev koymadığı" iddiası, sadece Rus devrimci hareketi üzerine bilgisizliği kanıtlar. Daha 1878 yılında kurulmuş olan "Kuzey Rus İşçi Birliği"[32] ve 1879 yılında kurulmuş olan "Güney Rus İşçi Birliği"[33], programlarında politik özgürlük talebini koydular. Seksenli yılların gericiliğinden sonra işçi sınıfı doksanlı yıllarda aynı talebi tekrar tekrar koydu. "Bağımsız bir politik işçi partisi gevezeliği, yabancı görevlerin, yabancı sonuçların bizim topraklarımıza aktarılmasının ürününden başka bir

şey değildir" iddiası sadece, Rus işçi sınıfının tarihsel rolü ve Rus sosyal-demokrasisinin en acil görevleri hakkında tam bir kavrayışsızlığı kanıtlıyor. "Credo" yazarlarının kendi programı açıkça, işçi sınıfının kendisini "en az direniş çizgisi"nde yürüyerek ekonomik mücadeleyle sınırlaması gerektiği görüşüne eğilim duyuyor, bu arada "liberal muhalif unsurlar" Marksistlerin "katılımıyla" "hukuki biçimler" için mücadele edeceklerdir. Bu programın gerçekleştirilmesi, Rus sosyal-demokrasisinin politik intiharıyla eşanlamlı olurdu. Rus işçi hareketinin ve Rus devrimci hareketinin (sözü edilen son iki kavram bizim için eşanlamlıdır) olağanüstü biçimde engellenmesi ve ezilmesiyle eşanlamlı olurdu. Tek başına böyle bir programın ortaya çıkma olanağı bile, Rus sosyal-demokrasisinin öncü savaşçılarından birinin, P.B. Akselrod'un, 1897 sonunda böyle bir perspektif olasılığı üzerine yazarkenki endişelerinin ne kadar haklı olduğunu gösteriyor:

> "İşçi hareketi, işçilerin işverenle salt ekonomik çatışmalarının dar nehir yatağını terketmez ve aslında bir bütün olarak her türlü politik karakterden yoksundur, fakat politik özgürlük uğruna mücadelede proletaryanın ileri tabakaları, sözümona aydınların devrimci çevre ve fraksiyonlarını izlerler" ***(Akselrod**, "Rus Sosyal-Demokratlarının Mevcut Görevleri ve Taktiği Sorunu Üzerine", Cenevre 1898, s. 19).*

Rus Sosyal-Demokratları, "Credo"da ifadesini bulmuş olan düşünceler manzumesine kesinlikle savaş ilan etmelidir, çünkü bu düşünceler böylesi bir perspektifin hayata geçirilmesine götürür. Rus Sosyal-Demokratları, P.B. Akselrod tarafından aşağıdaki sözlerle ortaya konan diğer perspektifin hayata geçirilmesi için tüm güçlerini toplamalıdırlar:

> "Diğer perspektif: sosyal-demokrasi Rus proletaryasını, ***kısmen*** burjuva devrimci fraksiyonlarla (varoldukları ölçüde) ***aynı safta ve ittifak içinde***, kısmen de, aydınlar içinden halkı özellikle seven ve en devrimci unsurları kendi saflarına çekerek veya kendisiyle birlikte sürükleyerek, özgürlük için mücadele eden bağımsız bir politik partide örgütler". *(A.g.y., s. 90).*

P.B. Akselrod'un bu satırları yazdığı aynı dönemde, Rusya'da Sosyal-Demokratların açıklamaları, onların muazzam çoğunluğunun aynı

görüşte olduğunu gösterdi.[34] Ne var ki Petersburg işçilerinin bir gazetesi, "Raboçaya Myssl", programatik başyazısında *(No 1, Ekim 1897)* sosyal-demokrat anlayışla çelişen ve tamamen yanlış, "hareketin ekonomik temelinin" "politik ideali asla unutmama çabasından dolayı silinebileceği" düşüncesini ifade ettiği için "Credo" yazarlarının düşüncelerine eğilimli gibi görünüyordu. Fakat aynı zamanda Petersburg işçilerinin bir başka gazetesi "St. Petersburgski Raboçiy Listok" *(No 2, Eylül 1897)*, "sadece sıkı örgütlenmiş ve sayısal olarak güçlü bir işçi partisinin ... otokrasiyi devirebileceği"ni, "güçlü bir partide örgütlenmiş işçilerin" "kendilerini ve tüm Rusya'yı her türlü politik ve ekonomik baskıdan kurtaracağını" kesinlikle ifade etti. Üçüncü gazete "Raboçaya Gazeta", 2. sayısının *(Kasım 1897)* başyazısında şöyle yazıyordu:

> "Politik özgürlük için otokratik hükümete karşı mücadele Rus işçi hareketinin ilk görevidir". "Rus işçi hareketi, birleşik ve tekvücut bir bütün olarak ortak, bir isimle ve iyi inşa edilmiş bir örgütle ortaya çıkarsa, güçlerini on kat artıracaktır." "Tek tek işçi çevreleri ortak bir parti haline gelmelidir." "Rus işçi partisi Sosyal-Demokrat bir parti olacaktır".

Rus Sosyal-Demokratlarının büyük çoğunluğunun "Raboçaya Gazeta"nın bu inancını tam olarak paylaştığı, Rus Sosyal-Demokratlarının 1898 sonbaharında yapılan kongresinin, "Rusya Sosyal-Demokrat İşçi Partisi"ni kurmasından, manifestosunu yayınlamasından ve "Raboçaya Gazeta"yı resmi parti organı olarak tanımasından anlaşılıyor.[35] Demek ki "Credo" yazarları, Rus sosyal-demokrasisinin artık ulaşmış olduğu ve "Rusya Sosyal-Demokrat İşçi Partisi Manifestosu"nda saptanmış gelişme aşamasından geriye doğru büyük bir adım atıyorlar. Rus hükümetinin kudurganca takibatı, Parti'nin faaliyetinin şimdi geçici olarak düşmesine ve resmi organının yayını durdurmasına yol açtıysa, bu durumda bütün Rus Sosyal-Demokratlarının görevi, Parti'yi kesin olarak sağlamlaştırmak, bir parti programı hazırlamak ve resmi organını yenilemek için vargücünü harcamaktan ibarettir. Yukarıda incelenmiş olan "Credo" gibi programların

yayınlanabilme olanağının kanıtladığı düşünsel yalpalamalar karşısında, "Manifesto"da ortaya konmuş ve Rus sosyal-demokrasisi için korkunç bir öneme sahip olan şu temel ilkeleri vurgulamayı özellikle gerekli görüyoruz.

Birincisi, Rus sosyal-demokrasisi "örgütlü işçi kitlelerinin bir sınıf hareketi olmak ve kalmak" istiyor. Buradan sosyal-demokrasinin şiarının şu olması gerektiği sonucu çıkıyor: işçilerin yalnızca ekonomik değil politik mücadelede de desteklenmesi; yalnızca en ivedi iktisadi sıkıntılar temelinde değil, politik baskının tüm görünümleriyle de bağıntılı olarak ajitasyon; yalnızca bilimsel sosyalizmin düşüncelerinin değil, demokratik düşüncelerin de propagandası. İşçilerin sınıf hareketinin bayrağı yalnızca devrimci Marksizmin teorisi olabilir ve Rus sosyal-demokrasisi bu teorinin daha da geliştirilmesini ve pratiğe geçirilmesini sağlamak zorundadır, bunu yaparken onu "moda olan" (ve Rusya'da devrimci sosyal-demokrasinin başarıları Marksizmi artık "moda" olan bir teori haline getirmiştir) teorilerin sıkça tabi tutuldukları tahrifatlardan ve yüzeyselleştirmelerden korumalıdır. Şu anda bütün güçlerini fabrika ve maden işçileri arasında çalışmaya yoğunlaştırırken, sosyal-demokrasi, hareketin genişlemesiyle gerek evde çalışan işçilerin gerek el sanatçılarının gerekse de tarım işçilerinin ve açlıktan ölen mahvolmuş milyonlarca köylünün, onun tarafından örgütlenmiş işçilerin saflarına çekilmesi gerektiğini unutmamalıdır.

İkincisi: Rus işçisi, politik özgürlüğün kazanılması davasını güçlü omuzlarına alacaktır ve almak zorundadır. Eğer sosyal-demokrasi otokrasinin devrilmesini ilk görevi haline getiriyorsa, demokrasinin öncü savaşçısı olmak ve salt bu sebepten dolayı Rus halkının bütün demokratik unsurlarına her türlü desteği sağlamak ve onları müttefik olarak kazanmak zorundadır. Yalnızca bağımsız bir işçi partisi otokrasiye karşı mücadelede sağlam bir siper olabilir ve yalnızca böyle bir partiyle ittifak içinde, bu partinin desteğiyle bütün diğer savaşçılar politik özgürlük için faal olabilirler.

Üçüncü ve sonuncusu: "Hareket ve akım olarak Rusya Sosyal-Demokrat İşçi Partisi, Rusya'nın önceki bütün devrimci hareketinin eseri-

ni ve geleneklerini devam ettirir: sosyal-demokrasi, önüne politik özgürlüğün kazanılmasını bir bütün olarak Parti'nin ivedi görevlerinin en önemlisi olarak koyarak, daha eski 'Halkın İradesi' partisinin şanlı savaşçılarının açıkça ortaya koymuş oldukları hedefe doğru yürür". Bütün önceki devrimci hareketin gelenekleri, sosyal-demokrasinin şu anda bütün güçlerini partinin örgütlenmesine, kendi içinde disiplini sağlamlaştırmasına ve konspiratif tekniğin geliştirilmesine yoğunlaştırmasını talep ediyor. Eğer eski "Halkın İradesi" Partisi'nin savaşçıları Rus tarihinde, az sayıdaki kahramanı destekleyen sosyal tabakaların dar kapsamına rağmen ve hareketin bayrağı olarak asla devrimci olmayan bir teori hizmet etmesine rağmen, Rus tarihinde olağanüstü bir rol oynayabildilerse, proletaryanın sınıf mücadelesine dayanan sosyal-demokrasi yenilmez olabilecektir. "Rus proletaryası otokrasinin boyunduruğunu, sermayeye ve burjuvaziye karşı mücadeleyi daha büyük bir enerjiyle sosyalizmin tam zaferine dek sürdürmek için, süpürüp atacaktır".

Rusya'da tüm Sosyal-Demokrat grupları ve tüm işçi çevrelerini, yukarıya alınmış olan "Credo"yu ve bizim karar tasarımızı tartışmaya ve her türlü görüş farklılıklarını ortadan kaldırmak ve Rusya Sosyal-Demokrat İşçi Partisi'nin örgütlenmesini ve güçlenmesini hızlandırmak için, ortaya atılmış soruna ilişkin tavırlarını kesin olarak ifade etmeye çağırıyoruz.

Grup ve çevrelerin karar tasarıları Rus Sosyal-Demokrat İşçi Partisi'nin 1898 yılındaki Kongre kararının 10. maddesine göre Rusya Sosyal-Demokrat İşçi Partisi'nin bir parçası ve onun yurtdışındaki temsilcisi olan, yurtdışı "Rus Sosyal-Demokratları Birliği"ne bildirilebilir.[36]

Sonbahar 1899.

EK

NOTLAR

[1] ***"19. Yüzyılın Sonunda Rusya'da Tarım Sorunu"*** makalesini ***Lenin*** 1908 yılında bir Rus ansiklopedisi için yazdı. Ama Çarlık sansürü tarafından esere el kondu ve ilk kez ancak 1918 yılında broşür olarak yayınlandı. İçeriği, köyde 1905 yılına dek ortaya çıkmış ve gelişmiş olan sosyo-ekonomik ilişkileri özetleyici niteliktedir. Bu ilişkiler 1905 Devrimi'nin temel bir önkoşuluydu. Tam da devrim için büyük önemi nedeniyle tarım sorunu, devrimci hareketin çeşitli akımları arasında en şiddetli tartışmalara yolaçtı.

Önceleri en önemli tartışmalar, kendilerine "Narodnikler" denilenlerle Marksistler arasındakilerdi, çünkü bu tartışmalar gerek sınıf mücadelelerinin keskinleşmesini ve demokratik devrimin olgunlaşmasını, gerekse de proletaryanın, Marksist temele dayanan ve devrimde proletaryanın hegemonyası uğruna mücadele eden bir işçi partisinin oluşumunu yansıtıyorlardı. Lenin bu mücadelenin teorik temellerini geliştirdi ve Rusya'nın artık kapitalist gelişme yoluna girdiğini, derebeyliğin her türlü kalıntısına rağmen bu gelişmenin ilerlediğini ve gerek çiftlik beyi iktisadını kavradığını, gerekse de köylülüğün köy burjuvazisi ve köy proletaryası olarak parçalandığı köyü ayrıştırdığını gösterdi. ***"Narodnikler"*** diye geçen yüzyılın 70'li yıllarının başında Rus devrimci entelektüelleri tarafından vücuda getirilmiş olan küçük-burjuva devrimci akım ve hareketin yandaşlarına deniyordu. Bu entelektüeller "Halkın İçine Girmek" şiarını attılar (halk Rusçada "Narod" demektir, "Narodnikler" tanımı buradan geliyor, dolayısıyla bugün kullanıldıkları anlamıyla Almanca "halkçı" ya da "halkçılık" ifadeleriyle bir ilgisi yoktur ve "halkçı" olarak çevrilmesi uygun değildir). Narodnikler, Rus köylerinde eski köylü toprak ortaklığının kalıntılarında *(bkz. Not 7, "Köy topluluğu")* ve genel olarak kırda kapitalizm öncesi koşulların kalıntılarında sosyalist gelişimin bir unsurunu görüyorlar ve bu temelde, Rusya'nın kapitalist gelişimden kaçınabileceği ve kaçınması gerektiği düşüncesini savunuyorlardı. Kapita-

lizmi, Rus iktisadına yapay olarak sonradan eklenmiş bir şey olarak görüyorlardı. Bu anlayışlarına dayanarak, Rus köyünün gelişiminde kapitalizm öncesi biçimleri şirin göstermeye çabalıyorlar, bunları halka gerekli ve kapitalist gelişme tarafından halkın elinden alınan bir şey olarak görüyorlardı. Bunu yaparken eski, kapitalizm öncesi biçimleri idealize etmek için, gerçekte Kulaklar ("Kulak" = yumruk) denen varlıklı köylülüğün çıkarlarının savunulmasıyla aynı kapıya çıkan, "halk çalışması" ve "halk üretimi" gibi ifadeleri kullanıyorlardı. Kapitalizmi Rusya'da yapay bir şey olarak gösterme çabası içinde, sınıf mücadelesinin görevlerini siliyorlardı. Sınıf mücadelesinin yerine "halkın mücadelesini" koyuyorlar ve proleter ideolojiyi, gerçekte Kulakların ideolojisi olan köylü ideolojisine tabi kılmaya çalışıyorlardı. Narodnikler, devrimin başında bulunması gereken devrimci sınıf olarak proletaryayı değil, köylülüğü görüyorlardı. Narodniklerin bu gerici düşüncelerine karşı devrimci Marksistlerin esas mücadelesi, geçen yüzyılın 90'lı yıllarında gerçekleşti, Lenin'in bu ciltte basılmış ve büyük bölümü bu mücadeleye adanmış eserleri de bu döneme aittir. Lenin'in eldeki eseri yazdığı dönemde, 1908 yılında, bu mücadele artık sonlanmış ve Narodnizmin yüzü artık açığa çıkmıştı. Narodnizmin halefi ve gerici düşüncelerinin temsilcisi bu dönemde artık "Sosyal Devrimciler" Partisi'ydi.

Ama Lenin yalnızca Narodniklere karşı değil, "legal Marksist" denilenlere *(bkz. Not 17)* karşı da kararlı bir mücadele yürütmek zorunda kaldı. Bunlar Marksizmin, proleter sınıf mücadelesi bakış açısından hareketle, kapitalizmin kaçınılmaz ve ilerici bir gelişim olduğu değerlendirmesini bir kapitalizm övgüsü olarak tahrif etmeye çalışıyorlardı. Başlıca sözcüleri Struve'ydi, Lenin'in bu cilde alınmış olan, "Narodnizmin Ekonomik İçeriği ve Onun Bay Struve'nin Kitabındaki Eleştirisi" eseri ona yöneliktir.

"19. Yüzyılın Sonunda Rusya'da Tarım Sorunu" legal yayınlanmak için düşünüldüğünden, Lenin burada sansür nedeniyle herşeyi adlı adınca söyleyemiyor ve bir dizi soruna sadece çok ihtiyatkâr değinebiliyordu. İllegal yayınlanan başka eserlerde sorunu tüm kapsamı ve keskinliğiyle koydu. Örneğin bu ciltte de basılmış olan " 'Halkın Dostları' Kimlerdir ve Sosyal-Demokratlara Karşı Nasıl Mücadele Ediyorlar" eserinde.

19. yüzyılın ikinci yarısında kapitalizmin gelişimi, ***Rusya'da tarım sorununun çözümünün iki olanağını*** açtı. Birincisini Lenin, "Prusya" yolu olarak adlandırıyordu: yani köylü köy topluluğunun çiftlik sahipleri ve varlıklı köylüler tarafından sistematik olarak soyulup soğana çevrilmesi ve

kırsal nüfus kitlelerinin yoksullaşması yolu. Bu yoldan "kırdaki ortaçağ mülkiyet ilişkileri bir hamlede tasfiye edilmez, aksine kapitalizme yavaş yavaş uyumlu hale getirilir, bunun sonucu olarak kapitalizm daha uzun süre yarı-feodal özellikler gösterir" (Lenin). Bu arada üretici güçlerin gelişimi yavaş yavaş ve köylü kitlelerinin sırtından ilerler. Gelişmenin bu yolu 1905 Devrimi'ne dek, çiftlik sahipleriyle bağıntılı liberal burjuvazi tarafından savunuldu ve 1905 Devrimi'nin ardından Stolipin hükümeti, dayandığı büyük toprak sahipleri, kırda derebeylik ilişkilerini sürdürmenin olanaksız hale geldiğini gördükten sonra, kesinlikle bu yolu tuttu. İkinci yol, Amerikan örneğine göre çiftlik sahibi iktisatlarının kurulmasına yol açan "Amerikan" yoludur; bu yol, köylülerin çiftlik sahiplerine karşı devrimci mücadelesiyle feodal-derebeylik ilişkilerinin devrimci tasfiyesini gerektirir. Bu, üretici güçlerin, kapitalizmin ve böylece ona karşı mücadelenin hızlı bir gelişimi için de yolu açacak olan burjuva devriminin yoluydu. Bunun sonucu olarak gelişmenin bu yolu proleter sınıf mücadelesinin yararınaydı ve birinci Rus devrimi döneminde Bolşeviklerin taktiğini bu belirledi. Bu anlamda Lenin, birçok kez, derebeylik kalıntılarının köylüler tarafından ortadan kaldırılmasından sözetti. Proletarya bu taktik sayesinde 1905 yılının burjuva-demokratik devriminde güvenilir bir müttefik olarak köylülüğü kazandı. Bolşeviklerin sözkonusu devrimdeki şiarı da bu taktikten kaynaklanıyordu: proletaryanın ve köylülüğün devrimci-demokratik diktatörlüğü. Derebeyliğin kalıntılarının yokedilmesinin en tutarlı biçimi, toprağın ulusallaştırılmasıydı. Lenin, kapitalist toplum çerçevesi içinde toprağın ulusallaştırılmasının, tümüyle Marx doğrultusunda, kapitalizmin ortadan kaldırılması değil, aksine onun gelişmesinin yolunu açan bir önlem olduğunu açıkladı. Anlaşılabileceği gibi devrimci köylülük bunu görmedi ve onun toprağın ulusallaştırılması çabasına hayaller eşlik etti. Rusya'da burjuva-demokratik devrimin sonraki aşamasında, 1917 yılında, bu devrim, proleter devrime geçmek üzereyken, Lenin, toprağın ulusallaştırılmasını, toprakta özel mülkiyetin yokedilmesi için önlem olarak ve burjuva-demokratik devrimden proleter devrime bu geçişin gerçekleşmesi için ve proletaryanın devriminde köylülerin müttefik olarak kazanılması için önlem olarak savundu. Lenin bu taleple RSDİP'in Stockholm'deki (1906) IV., "Birlik" Kongresi'nde ortaya çıktı ve 1905'ten 1908 yılına dek birçok yazısında, hepsinden önce de "19. Yüzyılın Sonunda Rusya'da Tarım Sorunu" eserinde, bu talebi savundu. (s. 139)

[2] ***1861 Reformu,*** Rusya'da "serfliğin kaldırılması" olarak ve "köylü kurtuluşu" olarak adlandırılır. Ama o, gerek eski köy topluluğunu gerekse de çiftlik beylerinin mülkiyetini ve neredeyse bütün ayrıcalıklarını korudu. Toprak, çok önceden beri işliyor olmalarına rağmen köylülerin mülkiyetine verilmedi. 19 Şubat 1861 yasasına göre toprak beyleri sadece köylülere, onlar için son derece ezici koşullar altında toprak tahsis etmekle yükümlüydüler. Köylüler kendilerine tahsis edilen toprağın bedelini ödemek zorundaydı ve bedeli tamamen ödeyene dek, toprağın kullanımı için toprak sahibine "geçici olarak yükümlü" kalıyorlardı, yani serflik zamanında olduğu gibi angarya hizmeti görmek veya toprak beylerine vergi vermek zorundaydılar. Resmi olarak bedel yalnızca toprak içindi ve gönüllü karakter taşıyordu. Gerçekte ise bu bedel ödemeyi gerçek-leştirmek veya gerçekleştirmemek tümüyle toprak sahiplerine kalmıştı. Köylülere tahsis edilen toprağa o kadar yüksek paha biçiliyordu ki, angarya hizmetine de bedel ödeniyordu ve bu sistem toprak beyleri için eski sistemden daha avantajlı oluyordu. Köylülere tahsis edilen toprağın bedel fiyatı, toprağın alım-satımı için geçerli olan fiyatlardan çok yüksekti. Bütün Rusya'da bedel miktarı, pay verilen toprağın gerçek fiyatına göre 544 milyon olan değeri karşısında 867 milyon Ruble tutuyordu. Bedel ödeme ve faiz rantları o kadar yüksekti ki, köylüler bunlarla çok borçlu kalıyorlardı. Bu ödemeler ancak 1905 yılında, köylüler faizler dahil 1574 milyon ruble ödedikten sonra, devrimin baskısı altında ortadan kaldırıldı. (s. 146)

[3] Çiftlik sahipleri için köylü toprağından ***koparılmış olan toprak parçalarının*** boyutu o kadar büyüktü ki, örneğin Kara Topraklar Bölgesi'nde köylü toprağının büyüklüğü, bu "köylü kurtuluşu"ndan sonra, öncekinden yüzde 23,6 oranında daha azdı. Bazı yerlerde çiftlik sahipleri bu biçimde köylülerin elinden, o zamana dek onların ektiği toprağın yüzde 30 ila 50'sini aldılar. Köylülere verilen bu zarar, daha iyi ve elverişli yerlerdeki toprak parçalarının ellerinden alınmasıyla daha da ağırlaştırıldı. (s. 146)

[4] Lenin, "Rusya'da Kapitalizmin Gelişmesi" kitabını 1896'dan 1898'e kadarki yıllarda, Marksistlerle Narodnikler arasındaki teorik tartışmaların doruk noktasına ulaştığı dönemde yazdı. Bu kitabın yayınlanmasına dek, Rusya'nın genç Marksist literatürü Narodnizme henüz tayin edici bir darbe

vurmamıştı: Narodnizmin —Peter Struve ve başkalarının şahsında— sözümona "Legal Marksizm" tarafından eleştirisi, özü itibariyle, Lenin'in daha 1894'te, "Narodnizmin Ekonomik İçeriği ve Onun Bay Struve'nin Kitabındaki Eleştirisi" eserinde göstermiş olduğu gibi *(bkz. eldeki cilt s.443-454).* Marksist değil, burjuvacaydı ve bu yüzden yetersizdi. Marksistlerle Narodnikler arasındaki tartışmada ana sorun, Rusya'nın (yani, farklı türde ekonomik unsurlarıyla eski Rus imparatorluğunun) hangi yolu izleyeceği hızlı adımlarla derebeylikten kapitalizme doğru mu gelişeceği, kapitalizmin Rus ekonomisinde egemen konum mu kazanacağı ve Rusya'nın, tabii derebeyliğin güçlü kalıntılarıyla birlikte, artık kapitalist bir ülke mi olduğu (Marksistlerin görüşü buydu) —yoksa kapitalizmin Çarlık hükümeti tarafından yapay bir biçimde mi aşılandığı ve bunun sonucunda sağlıksız ve zayıf mı olduğu, geleceği bulunmadığı ve Rusya'nın kapitalist gelişme yolunu bırakıp "halk üretimi"ne, yani köylülerin köy topluluğuna, tarımsal ve endüstriyel kooperatiflere mi dayanacağıydı (bu Narodniklerin görüşüydü).

Vera Zasuliç daha 1882 yılında Marx'a, kapitalizmin Rusya için kaçınılmaz mı olduğunu sormuş, Marx, Rusya'nın artık kapitalist yolda geliştiği yanıtını vermişti. Engels'in, en önde gelen Narodniklenden biri olan N... on'a (Danielson) yazdığı, 22 Eylül 1892 tarihli bir mektup da aynı sorunu ele alıyor. Burada Engels şöyle yazıyordu: "Bir şey daha kesindir: Eğer Rusya Kırım Savaşı'ndan sonra kendisine ait bir büyük endüstriye gereksinim duyduysa, bunu yalnızca bir biçimde: ***kapitalist biçimde*** elde edebilirdi. Böylece, büyük kapitalist endüstrinin bütün diğer ülkelerde beraberinde getirdiği tüm sonuçları da üzerinde almak zorundaydı." *("**Karl Marx ve Friedrich Engels**'in Danielson'a Mektupları", "Nadir bulunan Marksist Eserlerin Yeni Basımı" derlemesinde, Verlag Rudolf Liebing, Leipzig, s. 64).* Lenin, Rusya'nın kapitalist yolda geliştiğini kanıtladı. Özellikle şiddetli tartışmalara yolaçmış olan merkezi sorun olarak Lenin, Rusya'da kapitalizmin gelişiminin gerekli önkoşulu olarak iç pazarın oluşumu ve gelişiminin tahlilini ele aldı, burada Narodniklerin, Rus kapitalizminin yalnızca dış pazara dayanarak gelişebileceği yönündeki önyargılarını çürüttü. Lenin'e göre, kapitalizmin Marksist eleştirisinin görevleri Narodniklerin eleştirisinin görevlerinden tamamen farklıdır. Onlar sömürüyü yalnızca saptamakla yetinirken, Marksizm, bu sömürünün, verili toplumun, verili ekonomik ve toplumsal düzenin bütün üretim ilişkileri sisteminden nasıl kaynaklandığını açıklığa kavuşturmakla yükümlüdür. Narodnikler, kapitalist sistemi sosyal idealler bakımından

mahkûm etmekle yetinirken, bir Marksist sınıfları, bunların kapitalist toplumda nasıl oluştuklarını, nasıl mücadele ettiklerini ve bu mücadeleler içinde yeni bir toplum düzeninin temellerini nasıl attıklarını incelemekle yükümlüdür. Ne Narodnikler, ne de onları eleştiren Struve, sınıf mücadelesini gördüler, ya da onu yeni toplumsal ilişkilerin oluşumu için gerekli önkoşul olarak vurguladılar. Lenin tam da bunu vurguladı. "Rusya'da Kapitalizmin Gelişmesi"nde Lenin, Rusya'da ekonomik gelişimin anlatımına dayanarak, Rusya'da kapitalizmin kaderi üzerine Marksistlerle Narodnikler arasındaki polemiğe nokta koydu ve Narodniklerin teorilerine yokedici bir darbe indirdi. 90'lı yılların sonundaki devrimci Marksistler için bu kitap, Parti'nin genç kuşağına ideolojik donanımı veren gerçek bir elkitabı haline geldi. İ.İ. Stjepanov-Skvorzov'a bir mektubunda bizzat Lenin kitabını şöyle nitelemiştir (sansür nedeniyle kendisinden üçüncü şahıs olarak sözediyor; kitap Rusya'da legal yayınlanmış ve Lenin kitabı "V. İlyin" takma adıyla imzalamıştı):

"İlyin neyi kanıtlamıştır?... Birincisi, Rusya'da tarım ilişkilerinin gelişiminin, gerek çiftlik sahibi, gerekse köylü iktisadında, köy topluluğunun gerek dışında gerekse de içinde kapitalist tarzda gerçekleştiğini. İkincisi, bu gelişmenin salt kapitalist yolu ve salt kapitalist sınıfsal gruplaşmayı geri döndürülmez biçimde saptadığını kanıtladı. Narodniklerle kavganın nedeni buydu. Bunun kanıtlanması gerekiyordu ve kanıtlandı....

İlyin, kitabın 2. baskısına önsözde, buradan, iki türlü kapitalist-tarımsal gelişim olanağının kaynaklandığını ve gelişimin bu iki türü arasındaki tarihsel mücadelenin henüz sona ermediğini gösterirken haklıydı... Toprağın ulusallaştırılması, eski toprak mülkiyetinin köylüler tarafından yokedilmesi, Amerikanvari gelişim yolunun ekonomik temelidir. 22 (9) Kasım 1906 tarihli yasa (*eldeki baskının 3. cildinde sözü edilen Stolipinci tarım reformu, —**Alm. Red.***), eski toprak mülkiyetinin büyük toprak sahipleri tarafından yokedilmesi, Prusyavari gelişme yolunun ekonomik temelidir. Bizim dönemimiz, 1905-?? yılları (*yani 1905-1907 devriminden sonraki dönem. —**Alm. Red.***), devrim ile karşı-devrim arasında bu iki yol uğruna sınıf mücadelesi dönemidir!..."

Lenin bu kitabı olağanüstü koşullar altında yazdı. 1896 yılında Petersburg'ta hapishanede yazmaya başladı ve 1898'de Batı Sibirya'da, Minussinsk kazası Şuşenskoye köyündeki sürgünde bitirdi. Kitap Rusya'da Çarlık sansürü altında legal olarak yayınlandı ve bu yüzden de ihtiyatlı kaleme alınması gerekiyordu. Bütün bu zorluklara ve engellere rağmen

Lenin, Rusya'da Marksizmin yayılmasında büyük bir rol oynamış ve devrimci mücadelelerde proletaryanın devrimde önder rolünün teorik gerekçelendirmesi olarak hizmet etmiş olan bir eser ortaya çıkarmıştır.

Ama bu kitap uluslararası öneme de sahiptir. 90'lı yıllarda Alman sosyal-demokrasisi içinde Marksizmin temel ilkesel sorunları ve bunlar arasında tarım sorunu üzerine de geniş bir tartışma vardı. Revizyonistler, kapitalizmin tarımda, endüstriyel gelişimden farklı, özel bir tarzda geliştiği tezini ortaya attılar, küçük köylü iktisadının kapitalist koşullar altında özel elverişliliğini ve yaşama yeteneğini vurguladılar. O zamanlar henüz Marksist olan Kautsky, bu yanlış revizyonist teorilere karşı çıktı. Lenin kitabında bu revizyonist teorilerin gerekçelerini eksiksiz çürüttü. O zamanlar Rusya'da Bulgakov tarafından temsil edilen bu teorilerle daha ayrıntılı olarak eldeki baskının XII. cildinde bulunan "Tarımda Kapitalizm", "Tarım Sorununda 'Marx Eleştirmenleri' Baylar", "Tarımda Kapitalizmin Gelişme Yasaları Üzerine Yeni Veriler" adlı eserlerinde daha ayrıntılı olarak ilgilendi. Yerin sınırlı olması gözönünde tutularak, "Seçme Eserler"e "Rusya'da Kapitalizmin Gelişmesi"nin sadece bazı bölümleri alınabilmiştir; bu arada belirli bir bütünlük sağlamaya ve hazırlıksız okuyucuya kitabın okunmasını, karmaşık teorik sorunlarla zorlaştırmaya (XII. ciltte kitabın birinci, teorik bölümünden bazı kısımlar, gerekli açıklamalarla birlikte basılmıştır) ya da okuyucuyu rakamlar ve başka olgusal materyallere boğmamaya özen gösterilmiştir. Lenin'in, bu cildin en başında basılmış olan "19. Yüzyılın Sonunda Rusya'da Tarım Sorunu" eserinde yeterince ele aldığı materyaller mümkün mertebe bir bütün olarak atlanmıştır. (s. 217)

[5] "Halk üretimi" ve "yapay kapitalizm", Narodnikler tarafından kullanılan ve onların bütün teorilerini açıkça karakterize eden içeriksiz ifadelerdi. Bu boş kavramların yardımıyla, kapitalizmden kaçınarak, onu atlayarak sosyalizme geçiş üzerine küçük-burjuva plânlarını kuruyorlardı. Onlara göre ulusal ekonominin temel tipi "halk üretimi"ydi. Narodnik literatür bununla, köy topluluğunda ikisi de idealize edilen ve kapitalizmin karşısına çıkarılan, gerek köylü iktisadını gerekse de ev endüstrisini kasteder. Lenin, ne birinin ne de ötekinin kapitalizmin girişini engelleyemeyeceğini, evet tersine, kapitalist iktisat ilişkilerinin ona dayanarak kendisine gittikçe daha fazla yol açtığı temelleri oluşturduklarını kanıtladı. "Halk üretimi" ifadeleri ve böyle başka bir ifade daha: "emek iktisadı", köydeki mevcut

kapitalist, yani sömürü ilişkilerinin gerçek karakterinin üstünü örtüyor ve küçük iktisatla proletarya arasındaki farkı siliyor. Narodniklerin bütün çabası, kapitalizmin gelişiminin gerçek karakterini ve Rusya'da işçi sınıfının rolünü silmeye yönelikti. (s. 221)

[6] Narodnikler, ücretli emeğin ve toprak özel mülkiyetinin güya bulunmadığı, pederşahi doğal iktisadıyla ***köylülerin köy topluluğunu*** Rusya'da kapitalizmin büyümesi ve gelişmesine karşı direnişin en sağlam dayanağı olarak değerlendiriyorlardı. Bu köylülerin köy topluluğu (Rusça: "Obşçina", Batı'da uzun zamandır Rusça "Mir" terimiyle de bilinir), bütün halklarda tarımın gelişiminde toprağın özel mülkiyetinden önce gelen (Alman tarihinden bir terim olan) eski Mark ortaklığının bir kalıntısı sayılıyordu. Ancak yeni araştırmaların sonuçları, Rus köy topluluğunun bu "kalıntı" karakterini geri plâna itiyor ve bunların daha çok derebeyleri tarafından serfliğin ilk dönemlerinde köylülerin köleleştirilmesinin bir organı olarak zorla kabul ettirilmiş olduğunu gösteriyor. Her halükârda Rusya'da, köy topluluğunun tek tek üyelerine tahsis olunan ve bununla onların köy topluluğuna bağlandıkları köylü toprak mülkiyetinin bu biçimi, yalnızca Rus tarımının geriliği sonucunda değil, toprak sahipleri ve daha sonra Çarlık tarafından, zincirleme sorumluluk temelinde, köylülerden talep edilen yükümlülüklerin (zorunlu hizmet ve vergiler) tehditle alınması ve toplanması için bir organ olarak kullanıldığı için, bu kadar uzun süre ayakta kalmıştır. Böylece köy topluluğu bir baskı organı ve köylüler için bir pranga haline geldi. Bunun parçalanması 19. yüzyılın ikinci yarısında, Rus tarımında kapitalizmin gelişmesiyle birlikte başladı. Engels'in "Komünist Manifesto"ya önsözünde bu Rus köy topluluğuna değinisiyle karşılaştırma yapılsın. Narodniklerin literatüründe köy topluluğu, kapitalizme karşı başlıca "hasım" olarak büyük bir rol oynuyordu. Lenin eski derebeyliğin en zararlı kalıntılarından biri olarak bu köy topluluğunun gerçek rolünü açığa çıkardı; köylüleri toprak beylerine ve toprak beylerinin otokratik devletine bağımlılık içinde tutuyordu ve derebeyliğin bütün diğer kalıntıları gibi kapitalizmin gelişimini durduramamaksızın engelliyordu.

Köylülüğün —en azından büyük bölümünün— köy topluluğunda bir araya getirilmesiyle ve bütün zümre sistemi çerçevesi içinde özel bir zümre olarak başka özel tanımlamalar da bağıntılıdır. Köy topluluğuna dahil olanlar için ***"ortaklık köylüleri"*** tanımı böyledir. Çünkü bunların

dışında, köy topluluğuna dahil olmayan, kendilerine ait, özel mülkiyet topraklarında oturan "*bağımsız köylüler*" [Elgensauern] vardı. Stolipinci tarım reformuyla *(bununla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. eldeki baskının III. cildi)* köylülerin köy topluluğundan ayrılması önemli ölçüde kolaylaştırıldı. — Köylüler özel bir zümre oldukları için, artık tarımla uğraşmasalar da zümre itibariyle yine öyle kalıyorlardı. Bu yüzden sık sık "*tarımla uğraşan köylüler*"den sözedilir, yani bunlar sadece köylü zümresine dahil olmakla kalmayıp, meslek itibariyle de çiftçi olan köylülerdir.

[7] " *'Halkın Dostları' Kimlerdir* ve Sosyal Demokratlara Karşı Nasıl Mücadele Ederler" eseri 1894'te yazıldı ve illegal olarak yayınlandı. Eserin yalnızca iki bölümü günümüze kalmıştır, eser *Narodnizme* karşı yazılmıştır.

Köylülük 1861'deki "büyük" Reform'la *(bkz. Not 2)* yetinemezdi. Onların çıkarları çiftlik sahipleri tarafından yukarıdan bir reformu değil, toprağın devrimci bir biçimde alınmasını ve toprak beylerinin iktidarının yokedilmesini gerektiriyordu. Ama köylülük *nasıl* mücadele etmesi gerektiğini bilmiyordu ve bu yolu gösterecek olan politik olarak bağımsız ve örgütlü bir proletarya o zaman henüz yoktu. Köylülüğün ruh halini, toprak beylerinin boyunduruğunu silkip atma çabasını az sayıdaki aydın ve yüksek öğrenim gençliği grupları, *Raznetşinsi* denilenler (bunlar kayıtlı eski zümrelerden —soylular, köylülük, tüccarlar, memurlar, ordu, din adamları— hiçbirine ait olmadıkları için bu sözcük "zümresiz kişiler" gibi bir anlama sahiptir), alt düzey memurların, öğretmenlerin, alt düzey din adamlarının, toprak sahibi küçük soyluların vs. oğulları dile getiriyordu. Bu durum bu tabakalar içinde devrimci bir ruh hali ve otokrasiye karşı mücadele etme çabası yaratıyordu. Bu devrimci aydınlar ve bunların içinde en başta *N.G. Çernişevski*, köylü devrimi düşüncesini ilan ettiler. Onlar için devrimci kitle "halk"tı, köylülüktü. Köylülükte geleceğin sınıfını, köylü iktisadında ekonomik ilişkilerin en iyi biçimini ve köylü köy topluluğunda gelecekteki sosyalizmin temelini görüyorlardı. Bu anlamda Narodnik devrimciler ütopik sosyalistlerdi. Otokrasi ve Reform tarafından aldatılan köylülerin devrimci başkaldırısı köylü devrimi düşüncesi Narodniklerde "köylü sosyalizmi" düşüncesiyle içiçe geçiyordu. Rusya buna Batı Avrupa'nın izlediği yola —bu kapitalist gelişim yoludur— uğramadan ulaşacaktı. Narodnizm ideolojisinin

formüle edilişi, Michael Bakunin ve Peter Lavrov'un doğrudan etkisi altında gerçekleşti. Ünlü anarşist ***Bakunin***'in öğretilerine uygun olarak Narodnik komplocular, sosyalizmin köylü köy topluluğu üzerine inşa edileceği, ama bunun için, köy topluluğunu mahveden devletin yokedilmesinin gerekli olduğu görüşündeydiler. Halk doğası itibariyle asiydi ve devlet karşıtıydı. Sömürücüleri devirmek, devleti yıkmak ve Bakunistlerin görüşüne göre sosyalizmin gerçekleştirilmesi anlamına gelen devlete ait olmayan özgür köy topluluğu birliğini kurmak için sadece onu ayaklandırmak gerekiyordu. Peter ***Lavrov*** yandaşları herşeyden önce halkın kültürel ve düşünsel düzeyinin yükseltilmesi gerektiği düşüncesinden hareket ediyorlardı. Gerçi Lavrov politik özgürlüğün önemini tamamen reddetmiyor ve Batı Avrupa proletaryasının sınıf mücadelesine büyük bir dikkat yöneltiyordu, fakat ağırlık noktasını, "eleştirel düşünen kişilikler"in sosyalist propagandasına veriyordu.

70'li yıllarda üniversite gençliğinin ve genç aydınların geniş çevrelerini Narodnizm düşünceleri sarmıştı. Hepsi halka hizmet etme ve onun yoksulluktan ve bilgisizlikten çıkması için yardım etme isteğiyle doluydu. "Halkın İçine Gitmek" denen şey başladı. Yüzlerce aydın öğrenimini yarıda bıraktı, evini ve ailesini terketti, işçi veya köylü giysileri giydi ve halkla birlikte yaşamak, halk gibi sade olmak için kıra gitti, ve külterel ve propaganda çalışması yaptı.

Otokratik hükümet bu olguyu yaygın izlemelerle yanıtladı. "Halkın İçine Gitmek"ten herhangi bir hareket çıkmadı; köylülük ayaklanmıyordu. Fakat halkın içine gitmiş olan gençlik, bundan dolayı devrimci yolda daha ileriye sürüklendi. "Halkın İçine Gitmek" aslında salt bir kültür propagandası idiyse, bütün hareketin bir sonraki aşaması, "***Toprak ve Özgürlük***" adlı devrimci örgütünün kurulması oldu. 1876'da örgütlenen ve 1878'de kurulan bu grup, Rusya'da devrimci bir parti kurmanın ilk deneyiydi. Ancak köylü kitleleri arasındaki ajitasyonun başarısızlığı ve hükümet tarafından izlenme, devrimcileri yeni bir yola, terörizm yoluna itti. Terör, politik mücadele aracı haline geldi. Fakat kısa bir süre içinde "Toprak ve Özgürlük" grubu içinde devrimci çalışmanın yöntemleri konusunda görüş ayrılıkları çıktı: bir bölüm, köylüler ve işçiler arasında ajitasyondan yanaydı, buna karşılık diğer bölüm bütün güçleri hükümete karşı terörist eylemler üzerinde yoğunlaştırmak ve bu biçimde onu tavizlere zorlamaktan yanaydı. 1879'da Voronej'deki Kongre'de bölünme oldu. "***Kara Paylaşım***" grubu ayrıldı, bu grup Narodnizmin eski geleneklerini savunuyor ve bütün toprağın genelde yeniden paylaşımı, "yeniden bölüşüm" slo-

ganını atıyordu, hem de yukarıdan izin olmaksızın, yani "kara". "Toprak ve Özgürlük" grubunun geriye kalan kesimi bu bölünmeden sonra, Çarlığın devrilmesi ve politik iktidarın ele geçirilmesi hedefiyle, bütünüyle otokrasiye karşı terörist mücadele yoluna girdi. Partileri ya da örgütleri "***Halkın İradesi***" adını aldı. Politik mücadelenin otokrasinin devrilmesine yoğunlaştırılması, "Halkın İradesi" partisini 70'li yılların Narodniklerinden ayırıyordu. Parti ondan farklı olarak işçiler arasında da devrimci propaganda yapıyordu. Devrimci Narodnikler işçileri, sadece geçici olarak topraktan kopmuş ve kentsel giysi giymiş köylü olarak görüyorlardı. Fakat işçiler arasındaki faaliyetleri sayesinde, sosyalist propagandanın tam da bunlar arasında daha iyi ilerlemeler kaydettiğinden, işçiler arasından devrimcilerin ve sosyalistlerin çıktığından ve ajitasyonun da işçi kitleleri arasında en iyi zemini bulduğundan emin oldular. "Halkın İradesi" partisi çalışmasının ve gücünün en büyük bölümünü teröre, hem de "merkezi", yani Çar'a karşı teröre harcıyordu. 1 Mart 1881'de grup Çar II. Aleksander'i öldürmeyi başardı. Ama grup şimdi bir çıkmaza girmişti: Çar öldürülmüştü, ancak halk ayaklanmıyordu. Otokrasi darbeyi çok hızlı atlattı ve saldırıya geçti. Tek tek kahramanların ve teröristlerin ortaya çıkışı biçimindeki politik mücadele yolu doğrulanmamıştı.

"Kara Paylaşım" grubu, sosyalist propaganda kırda hiçbir başarı sağlamadığı ve işçiler arasında başarılı çalışma politik çıkışa zorladığı için birkaç yıl içinde dağıldı. 1883 yılında "Kara Paylaşım" liderlerinin bir bölümü Narodnizmin görüşleriyle kopuşu gerçekleştirdi, proleter sınıf mücadelesinin bağımsızlığını tanıyan bakış açısını savunmaya başladı ve "***Emeğin Kurtuluşu***" grubunu kurdu. İşçi sınıfının geliştiği ölçüde, Narodnik görüşlerin temelleri o kadar çok sallanmaya başladı. 90'lı yılların gelişimi *(bkz. Not 23)* Narodnizmin daha hızlı parçalanmasına yolaçtı. Devrimci Narodnik aydınların bir bölümü Marksizme yöneldi, diğer bölümü burjuva reformizminin ve liberalizminin kampına geçti. Bunun yanı sıra, baştemsilcileri —Mihailovski, Yujakov, N.-on, V.V.— tarafından, Rus kapitalizminin sadece yapay bir oluşum olduğu, üretici güçleri mahvettiği ve sadece bir kötülük olduğu iddia edilen, "***legal Narodnizm***" denilen akım ortaya çıktı. Fakat Rusya kapitalizmden kendisini nasıl kurtarmalıydı? ***Yujakov*** şöyle yazıyordu: "...varlıklı, aydınlanmış ve kendi kendini yöneten köy topluluğu kışın çalışmak için bu tür büyük atölye ve işletmeleri kapitalizmin aracılığı olmadan da kurabilir ... Bunun için kendisi kaynak ve bilgiye, fakat herşeyden önce maddi kaynaklara sahip olmalıdır. Aydınlanma olanağı da bunların bulunmasına bağımlıdır.

Halkın Dostları'nın toprak düzeni, ödemeler, kiralama, vs. sorunlarına her zaman bu kadar önem vermiş olmalarının nedeni budur". "Narodnikler, o dönemde hâlâ güçlü olan yarı-derebeylik ilişkileriyle karşılaştırıldığında kapitalizmin ileriye doğru büyük bir adım olduğunu anlamadılar. Kapitalizmin ilericiliğinin tanınmasından dolayı Marksistleri "kapitalizmi haklı çıkarmak"la suçladılar. Kapitalizmin gelişimiyle kendi mezar kazıcısını, proletaryayı da ürettiğini kavramıyorlardı. Narodnikler toplumun sınıflara bölünmesini ve sınıf mücadelesini de görmediler ve proletaryanın özel bir sınıf olarak rolünü de anlamadılar. Fakat buna karşılık aydınları bütün sınıfların "üstünde", tuttular ve onu tarihin en aslî itici gücü olarak gördüler. Narodnikler sınıflara bölünmeyi ve üreticilerin üretim araçlarından kopuşunu görmedikleri için, sınıfların sömürülmesini ve ezilmesini de gözden kaçırdılar. Kapitalist endüstrinin karşısına zanaatkâr ev endüstrisini koydular, bu ev endüstrisinin sadece kapitalist üretimin evde çalışma biçimi haline geldiğine gözlerini kapadılar. Köylü iktisadının kurtarılması için legal Narodnikler köylü bankasının reorganizasyonunu, kooperatiflerin kurulmasını ve ucuz kredi verilmesini önerdiler. Gerçekte bunlar burjuva önlemlerdi: köylü bankasının kredisini köylülüğün yalnızca çok önemsiz bir azınlığı kullanabildi ve kooperatifler ya tamamen yıkıldı ya da Kulak girişimlerine dönüştü. 70'li yılların devrimci Narodniklerinin mevzii 90'lı yılların legal Narodnikleri tarafından terkedildi.

"Legal Marksistler" *(bkz. Not 15)* Narodnizmin küçük-burjuva görüşlerini burjuva bakış açısından, kapitalizm savunucuları olarak eleştirdiler. Plehanov, Narodniklerin Rusya'nın ekonomik gelişimini geriye çevirme çabalarını eleştirirken, ayrıcalıklı toprak beyliğine ve derebeyliğin kalıntılarına karşı mücadelesinde köylülüğün demokratik çıkarlarını ifade eden küçük-burjuva hareketin diğer yanını gözden kaçırdı. Lenin'in eleştirisi, kesin olarak formüle edilmiş, burjuva-demokratik devrimde proletarya ve köylülüğün proletaryanın önderliği altında ittifakı düşüncesine varıyor.

Eldeki cilde, broşürün bugüne kalmış olan iki bölümü tam olarak alınamadı. Narodnik literatüre karşı polemiğin büyük bir bölümü ve "Rusya'da Kapitalizmin Gelişmesi" içinde bu ciltte Narodnizme karşı söylenmiş olan şeyler atlandı. Marksizmin felsefi temelleri ve toplumsal gelişimin tarihsel materyalist kavranışıyla ilgili olan broşürün birinci bölümü eldeki baskının XI. cildine alınmıştır. (s. 375)

[8] 90'lı yılların Narodnikleri Sosyal-Demokratları, "ataların düşünceleri"nden, yani Çarlığa ve burjuvaziye karşı mücadeleye çağırmış olan eski devrimci Narodnizmin geleneklerinden kopmuş olmakla suçluyorlardı. Sosyal-Demokratların ekonomik mücadele için ajitasyonunda, Çarlığa karşı politik mücadeleye sırt çevirmeyi görüyorlardı, bu arada "ekonomistler"i Marksizmin gerçek temsilcileri olarak değerlendiriyorlardı. (s. 396)

[9] Gladstone'un Landbill'leri, İngiliz liberal başbakanı Gladstone tarafından İrlanda için uygulanan tarım yasalarıdır. 1870 yılındaki tarım yasaları büyük toprak sahiplerine, kiralama süresi dolmadan önce kiralamanın iptali durumunda kiracıya, onun gerçekleştirdiği ve henüz amortize olmamış iyileştirmeleri tazmin etme yükümlülüğü getiriyordu. Bu yasa kiracılara, kiralanan toprağı soylulardan satın alma yönünde bazı olanaklar da veriyordu. Gladstone yasalarıyla İrlanda'da tarım sorunu elbette ki çözülmedi, bunlar yalnızca, küçük tavizlerle devrimci hareketin ayaklarının altından zemini çekmeye yönelikti. (s. 398)

[10] ***"Zemski Sobor"*** diye, prenslerin (Boyarlar), aristokrasinin ve tüccarların bir bölümünün temsilcilerinin, Moskova'daki Çar tarafından en önemli politik sorunların ve öncelikle savaş ve barış sorunlarının görüşülmesi için çağrılan toplantısına denir. Bu toplantılar 16. yüzyılın ortasından başlayarak büyük kesintilerle 150 yıl boyunca yapıldı. 19. yüzyılın ikinci yarısında bir temsilciler meclisinin çağrılması sorunu ortaya atıldığında, bu eski adlandırma gündeme geldi. Liberaller bundan "güdük" bir parlamentoyu anlıyorlardı, Narodnikler bu sözcüğü bir kurucu meclis anlamında kullanıyorlardı. (s. 404)

[11] ***"Marx'ın Mektubu"*** 1877 sonunda Marx tarafından yazılmış ve "Otyeçestveniye Sapiski" *(Anavatan Notları)* yazıişleri müdürüne yönelikti. Mektup, Rusya'nın kapitalist gelişimden geçmek zorunda mı olduğu, yoksa bu yoldan kaçınarak doğrudan sosyalizme mi varacağı sorusunu irdeliyordu. Mektup, aynı yılın Ekim ayında bu dergide yayınlanan Narodnik N.K. Mihailovski'nin: "Bay Y. Jukovski Karl Marx'ı Yargılıyor" adlı, burjuva ekonomisti Jukovski'nin Marx'ın "Kapital"ini eleştirisine yanıt olan bir makale nedeniyle yazılmıştı. Fakat Marx, "bilgili" Rus "dostları"ndan birinden bu mektubun hiçbir Rus der-

gisinde basılamayacağını öğrendiği için, mektubu göndermekten vazgeçti. Mektup, öldükten sonra geride bıraktığı kağıtlar arasında bulundu ve hemen aynı yıl (1883) Engels tarafından, herhangi bir rus dergisinde yayınlanması için G.A. Lopatin'e verildi. Mektup ilk kez 1886 yılında "Vyestnik Narodnoy Voli"de ("Halkın İradesi Haberleri", "Halkın İradesi" Partisi'nin organı), sonra Ekim 1888'de "Yuridiçeski Vyestnik"te (Hukuk Haberleri) ve daha sonra 1908 yılında Lopatin tarafından çıkarılan bir broşürde, Karl Marx ve Friedrich Engels'in N.-on'a mektuplarıyla birlikte yayınlandı. Marx bu mektupta şöyle yazıyor: " 'Kapital'in Almanca ikinci baskısına önsözde, "büyük bir Rus bilgini ve eleştirmeni'nden (Çernişevski. **—*Alm. Red.***), hakettiği bir saygıyla sözediyorum. Bu bilgin dikkate değer makalelerinde, Rusya'nın kapitalist sisteme geçmek için, liberal ekonomistlerin istediği gibi köylü köy topluluğunun yokedilmesiyle mi işe başlaması gerektiğini, yoksa tersine, bu sistemin tüm acılarına katlanmak zorunda kalmadan, onun bütün meyvelerini kendi tarihsel gerçekliğinin gelişimi yolunda elde edip edemeyeceği sorununu inceliyordu. O ikincisinden yanadır". — Rusya'nın bundan sonraki ekonomik gelişimi sorusuna Marx ve Engels daha bir dizi mektup ve makale adadılar (örneğin 1882 yılında Komünist Manifesto'nun Rusça baskısına önsözde). Bütün bu çalışmalarda, Rusya'da köylülerin köy topluluğunun eğer daha fazla tahrip edilmezse —ve o zaman artık çok fazla tahrip edilmişti— sosyalizme bir basamak oluşturabileceğini ifade ettiler. Başka bir deyişle, eğer Rusya kapitalist gelişme yoluna girmezse, o zaman köy topluluğu temelinde komünizme varabilir. Bunun gerekli önkoşulu olarak Batı'da sosyalist devrimi ve Rusya'da otokrasinin yıkılmasını görüyorlardı. Fakat Marx ve Engels aynı zamanda Rusya'nın artık kapitalizme doğru büyük adımlar attığını ekliyorlardı. 1892 yılında Engels N.-on'a şöyle yazdı: "Şimdi, Rusya'da gözümüzün önünde gerçekleşen endüstri devriminin sonuçlarının, herhangi bir açıdan İngiltere, Almanya, Amerika'da görülenlerden ne ölçüde farklı olduğunu anlayamıyorum". —Narodnikler, Marx'ın mektubunu kendi görüşlerinin doğruluğunun onaylanması olarak yorumlamaya çalıştılar. Marx ve Engels'in, kapitalizm öncesi ekonomik düzene sahip geri kalmış ülkelerde kapitalist olmayan bir gelişme olanağı hakkında, yalnızca büyük kapitalist ülkelerde proleter sosyalist devrimin zaferi durumunda sözetmiş olan düşünce zincirini anlamadılar. Bu bakış açısını Lenin daha sonra geliştirdi ve derinleştirdi *(bkz. Komünist Enternasyonal Programı). (s.404)*

[12] ***"Emeğin Kurtuluşu"*** grubu, Marksist temeldeki ilk Sosyal-Demokrat örgütlerden biriydi ve 1883'te İsviçre'de yurtdışına göçmüş "Kara Paylaşım" liderleri —Plehanov, Akselrod, Vera Zasuliç, Leo Deutsch ve İgnatov— tarafından kuruldu. Grup Narodnizmin teori ve pratiğini eleştirdi ve ortaya çıkmakta olan işçi hareketinin teorik temelini yarattı. Grup hemen Rusya'yla bağlantı aradı, fakat örgütsel çalışması pek başarı sağlayamadı. Öncelikle bazı yazılar yayınlandı. 1884'te grup ilk Sosyal-Demokrat program taslağını kaleme aldı. Bu program hâlâ Narodnizmin bazı kalıntılarını taşıyordu: aydınların rolünün abartılması, terör talebi vs. 1887'de, politik iktidarın proletarya tarafından ele geçirilmesi talebinin konduğu grubun ikinci program taslağı yayınlandı. Grup 1888'de, yurtdışındaki Rus Sosyal-Demokratları biraraya toplayan "Rus Sosyal-Demokrat Birliği"ni kurdu. 1895'te Lenin, "Petersburg Mücadele Birliği" adına "Emeğin Kurtuluşu" grubuyla ilişkiye geçti. Lenin ve Petersburg Mücadele Birliği'nin diğer fonksiyonerleri sürgünden döndükten sonra bu grupla birlikte sosyal-demokrat gazete "Iskra"yı (Kıvılcım) kurdular. Grup, 1903 yılında yapılan ikinci Parti Kongresi'nden sonra varlığına resmen son verdi. (s. 406)

[13] Lenin, 1870'de kurulmuş olan, ***I. Enternasyonal'in Rus Seksiyonu***'nu kastediyordu. Seksiyon Cenevre'de N. Utin çevresinde toplanmıştı ve "Narodnoye Dyelo" (Halkın Davası) adlı bir organa sahipti. Grubun Rusya'da büyük bir etkinliği yoktu. Grubun ideolojisi pek belirgin değildi ve esas olarak eski Narodnizmin görüşlerine yakındı. Rusya'nın I. Enternasyonal'de Marx tarafından temsil edilmiş olduğunu bilgilendirme açısından belirtelim. (s. 418)

[14] ***Çernişevski*** o dönemde, büyük toprak sahipleri tarafından kıskaca alınmasına karşı köylülerin çıkarını kararlılıkla savunan neredeyse tek yazardı. Legal olanaklardan sonuna dek yararlandı ve köylü sorunu üzerine bir dizi makale yazdı. Köylüleri örgütlenmeye ve silahlı ayaklanmaya hazırlanmaya çağıran "Serf Köylülere!" bildirisi doğrudan doğruya devrimciydi. Bu bildiri nedeniyle Sibirya'ya kürek cezasına gönderildi. (s. 422)

[15] ***"Narodnizmin Ekonomik İçeriği ve Onun Bay Struve'nin Kitabındaki Eleştirisi"*** makalesi, sansür tarafından imha edilmiş olan

"Ekonomik Gelişimimizin Karakteristiğine İlişkin Materyaller" derlemesi içindeydi ve *"Legal Marksizm"*'e karşı yöneliyordu. — Narodniklerin düşüncele-rinin çürüklüğünü gittikçe daha açık gösteren hızlı kapitalist gelişmeyle bağıntılı olarak, Marksizm aydınlar arasında hızla yaygınlaştı. Narodnizmin ideolojisine yalnızca "Emeğin Kurtuluşu" grubu ve her yerde oluşan (Lenin'in de içinden çıktığı) illegal sosyal-demokrat çevreler değil, "Legal Marksistler" denilenler de karşı çıkıyordu. Bunlar Marksizmi tek yanlı olarak burjuvazinin sınıfsal konumunu temellendirmek için kullanan burjuva ideologlarıydı. Legal Marksistler Rusya'nın kapitalist bir ülkeye nasıl dönüştüğünü görüyorlardı. Marksizm onlara, Rusya'daki ekonomik değişikliklerin bir açıklamasını veriyor ve Rusya'nın kapitalist yola yalnızca gireceğini değil, artık girmiş olduğunu gösteriyordu. Burjuvazi, gelişmekte olan kapitalist Rusya'da ekonomik yaşamda öncü rolünün kendisine düşeceğini ve politik yaşamda da düşmesi gerektiğini anladı. "Legal Marksistler", burjuvazinin bu hegemonya çabasını ifade ediyorlardı. Marksizmden, kapitalizmin ekonomik açıklamasını ve feodal-derebeylik koşulları karşısında, bunların kalıntıları karşısında büyük bir ileriye doğru hareket, bir ilerleme olarak nitelendirilişini (Narodnikler bunu anlamıyordu) aldılar. Ondan kapitalist gelişme yasalarını aldılar, ama devrimci içeriğini reddettiler: kapitalizm içinde çelişkilerin gelişimi, proletaryanın, kapitalizmi sosyalist devrimle yokedecek olan kendi mezar kazıcısının ortaya çıkışını reddettiler. Marksizmi bu önemli devrimci unsurlarından "arındırdılar". "Legal Marksizm"in en önemli bildirgesi, Peter Struve'nin 1894'te yayınlanan: "Rusya'nın Ekonomik Gelişimi Sorunu Üzerine Eleştirel Notlar" kitabıydı. Bu kitapta Struve Marksizmi, Marksist formülasyonları kullanarak tahrif ediyordu. Struve'nin kitabına sadece, Struve'nin yalnızca geçici bir müttefik olabileceğini anlamış olan Lenin karşı çıktı.

Lenin'in makalesine, 1894 sonbaharında Struve'nin de bulunduğu küçük bir Marksist çevrede "Marksizmin Burjuva Yazında Yansıması" konusunda verdiği ve Struve'ye karşı polemiğin çok daha şiddetli olduğu bir konferans temel teşkil ediyordu. 1895 sonbaharında yayınlanan makalede, daha sonra Lenin'in kendisinin yazdığı gibi, "kısmen sansür nedeniyle, kısmen Legal Marksizmle Narodnizme karşı ortak mücadele 'ittifakı' gözönüne alınarak" bazı yumuşatmalar yapılmıştı. Lenin'in eleştirisinden sonra Struve belli bir süre sola meyletti gibi göründü (örneğin RSDİP'in 1. Parti Kongresi'nin manifestosunu yazdı), ama bun-

dan hemen sonra, bütün "Legal Marksistler" gibi, *Marx'ı* "çürütme"de daha da ileriye gitti. Legal Marksistler, ***sınırsız*** kapitalist gelişmeyi kanıtlamaya geçtiler. Politik ekonominin teorisi alanında, Marksist değer ve artı-değer teorisine karşı çıktılar ve böylece kapitalist sömürüyü ve kapitalizme özgü çelişkileri örtbas ettiler. Tarım alanında, küçük işletmenin yaşayabilirliğini ve sağlamlığını savundular. İktisat politikasında ulusal endüstrinin geliştirilmesini ve yeterli satın alma gücüne sahip güçlü bir köylü zümresinin yaratılmasını talep ettiler. Lenin, Batı Avrupa revizyonizmiyle ideolojik bağı gittikçe netleşen Legal Marksizmi burjuva bir akım olarak eleştirdi ve böylece legal Marksistlerin daha sonraki burjuva liberallere dönüşeceğini önceden gördü. Daha sonra Lenin Legal Marksizmi, Ekonomizmi ve Menşevizmi, burjuva etkinin proletarya üzerindeki tezahür zincirinin halkaları olarak tarif etti.

Rus burjuvazisinin gelişimiyle birlikte legal Marksizm de ideolojik dönüşümünü tamamladı. 1900'de artık "Legal Marksistler" Marksizmin açık karşıtları ve idealizmin savunucuları olarak sahneye çıkıyorlardı. 1905 Devrimi arifesinde Legal Marksistler, özellikle Peter Struve, burjuva liberal hareketin liderleri haline geldiler. Peter Struve, daha sonra "Meşruti-Demokratik Parti"nin, "Kadetler" denen partinin içinden çıktığı burjuva grupların başında bulunuyordu, ve ikinci devrimde bütün "Legal Marksistler" karşı-devrim kampına geçtiler. — Lenin'in Struve'ye karşı makalesinden buraya, Struve'nin teorik pozisyonunu eleştiren yalnızca çok küçük bir bölüm alınmıştır. (s. 443)

[16] Struve, bütün revizyonistlerin söylemeye özen gösterdikleri gibi, 40'lı yılların, özellikle Komünist Manifesto'yu kaleme alan Marx'ın, daha sonraki yılların "daha akıllanmış" Marx'ından çok farklı olduğunu söylüyordu. ***Engels***, daha ilk eserlerinden başlayarak Struve'yi, kapitalizmin sosyalizme geçişini reformistçe değerlendiren bir kapitalizm övgücüsü olarak görüyordu. 1893'te N.-on'a yazdığı bir mektupta şöyle diyordu: "Ama o, Rusya'nın şimdiki durumunu, karamsar görüşleriniz *(yani kapitalist toplumda sınıf çelişkilerinin şiddetlenmesi üzerine, krizler üzerine vs. —**Alm. Red.**)* olarak adlandırdığı şeyi reddetmek için, Birleşik Devletler'in durumuyla karşılaştırmakta kesinlikle haksızdır. Modern kapitalizmin kötü sonuçları Rusya'da, Birleşik Devletler'de aşıldığı gibi kolay *(yani şiddetli sınıf çelişkileri olmaksızın. —**Alm. Red.**)* aşılacağını söylüyor". (s. 443)

[17] ***Gotha Programı,*** 1875'te Gotha'daki Birlik Kongresi'nde kararlaştırıldı; Alman sosyal-demokrasisinde birleşen Lassallecilerin ve "Eisenachlılar"ın programatik birliğiydi. Bracke'ye bir mektupta ***Marx*** program taslağını şiddetle eleştirdi ve başka şeylerin yanısıra şunları yazdı: "Vülger sosyalizm (ve bunun içinden yine demokrasinin bir bölümü), distribüsyonu (paylaşımı) üretim tarzından bağımsız olarak görmeyi ve ele almayı, ***sosyalizmi esas olarak paylaşım çevresinde dönüyormuş gibi göstermek için,*** burjuva ekonomistlerinden devralmıştır." Struve Marx'ın bu sözlerini, altını çizdiğimiz bölümü atlayarak şiar olarak almıştır. (s. 447)

[18] ***Sosyal-Demokrat Partinin Program*** taslağı Lenin tarafından 1895 sonunda hapishanede kaleme alınmıştır. Birkaç ay sonra program taslağının açıklamasını da burada yazmıştır. Bütün eser, kimyasal bir mürekkeple bir kitabın satır aralarına yazılmıştı ve 1896 yazında hapishaneden gizlice dışarıya çıkarıldı. Program, birleşik, merkezi bir tüm Rusya partisinin kurulmasını amaçlıyordu ve "Petersburg İşçi Sınıfının Kurtuluşu İçin Mücadele Birliği"ne *(bkz. not 24)* yazılmıştı. (s.454)

[19] ***Meclis***'in (Zemski Sobor) toplanmasından Lenin kurucu meclisin toplanmasını anlıyordu. 80'li ve 90'lı yıllarda Rus devrimcileri arasında "meclis" ifadesi "kurucu meclis" anlamında kullanılıyordu *(bkz. Not 10).* (s. 456)

[20] Rusya'da ***loncalar***, esas olarak 18. yüzyılda, yabancı örneğe göre, büyük ölçüde yapay olarak yürürlüğe sokuldu. Batı'da olduğu kadar Rusya'da da kapitalist üretimin gelişimini engelledikleri için, Lenin, loncaların ortadan kaldırılması talebini Sosyal-Demokratik programa aldı. (s. 456)

[21] Vladimir ilinde, Moskova — Nijni-Novgorod demiryolu üzerindeki Nikolskoye'de fabrikatör ***Morozov***'un tekstil işletmelerindeki 1885 yılında yapılan grev, o dönemin işçi hareketi için büyük öneme sahipti. Bu greve, kendilerine karşı sürülen askeriyeye bile direnen 8000 işçi katıldı. Grev iyi örgütlenmişti ve önderliği, 70'li yılların sosyalist propagandasından etkilenmiş bazı yetenekli, sınıf bilinçli işçilerin elindeydi. Grevin nedeni, yalnızca düşük ücretler ve uzun iş saatiyle değil, trampa

sistemiyle (ücretin meta biçiminde ödenmesi) ve sayısız para cezalarıyla sürdürülen korkunç sömürüydü. Grevin tüm kamuoyundaki etkisi çok büyük oldu. Grev nedeniyle yargılanan işçiler mahkemede beraat etti. Bu grev, Rusya'da ilk ***fabrika yasalarının*** çıkarılmasının doğrudan nedeni oldu. 15 (3) Haziran 1886 tarihli ilk fabrika yasası grevleri yasaklıyor, fakat aynı zamanda başka şeylerin yanısıra şu hükümleri içeriyordu: en az ayda bir kez ücret ödenmesi, ücretin metayla ya da mal kuponlarıyla ödenmesinin (yani trampa sisteminin) yasaklanması, para cezaları 1 rubleden fazla tutamaz, para cezaları işçilerin yararına kullanılmak zorundadır vs. (s. 475)

[22] 1896 ***ilkbaharındaki grevlerin*** nedenleri şunlardı: fabrikatörler II. Nikola'nın taç giymesini, taç giyme gününü işçilerin sırtından tatil günü ilan ederek "kutladılar". İşçiler ise bu günlerde ücret ödenmesini talep ettiler. Fabrikatörler bunu reddettiği için 30 000'den fazla dokumacı ve iplikçi greve çıktı. Grev yaklaşık üç hafta sürdü. Kapsamı ve örgütlülüğü yalnızca Rusya'nın değil, Almanya ve İngiltere işçilerinin de dikkatini çekti. Bu arada başka şeylerin yanısıra iş saatinin kısaltılması, ceza paralarının kullanımının denetlenmesi vs. gibi talepler de öne sürülüyordu. Siyasi talepler de öne sürüldü. Bazı talepler yerine getirildi ve örneğin iş saatinin kısaltılması gibi diğer bazı taleplerin gözden geçirileceği sözü verildi. Bu söz yerine getirilmedi ve bunun sonucunda 1897 başında yeniden grev patlak verdi. Hükümet 1896 grevini en sert önlemlerle yanıtladı. Yaklaşık 1000 grevci tutuklandı ve Petersburg dışına sürüldü. Maliye Bakanı Vitte bir açık mektupla grevcilere seslendi, bu mektupta grevcileri "gizlice iletilen mektuplar"a, yani "Mücadele Birliği"nin *(bkz. Not 24)* bildirilerine inanmamaya çağırdı. "Mücadele Birliği" bakanın bu yazısını bir bildiriyle yanıtladı, bu bildiride, hükümet "bizimle konuşuyor, eskiden bu sözkonusu değildi... Çağrınıza gülüyoruz, zorlu ve şanlı çalışmamızı sürdüreceğiz" deniyordu. (s. 475)

[23] Geçen yüzyılın ***doksanlı yılları*** Rusya için hızlı endüstriyel gelişme yıllarıydı. Bu yıllarda Rusya'nın ağır endüstrisi yaratıldı, yabancı sermaye ülkeye daha güçlü aktı. Madencilik ve metalurji üretimi ilk sıraya geçti, endüstrinin yoğunlaşması hızlı ilerlemeler kaydetti, yeni endüstri merkezleri ortaya çıktı (örneğin Don havzasında), kentler hızla büyüdü ve demiryolu ağı genişletildi. Kapitalizm tarıma eskisinden daha güçlü

girdi ve orada iç pazarın gelişimi için koşulları yarattı. Proletarya gelişti ve sınıf bilinci oluştu. Grev hareketi, sosyal-demokratik etkinliğin serpilip gelişmesi için elverişli bir temel yarattı. Bu gelişme aydınlar üzerinde de etkisini gösterdi: Narodnik teoriler yıkılmaya başladı. Burjuvazi içinde bu gelişmenin etkisiyle liberal ruh hali canlandı. Aydınların bir bölümü yeni bir anayasa için mücadeleye eğilim gösterdi. 1893 yılında, başında Natanson'un bulunduğu ***"Halkın Adaleti" Partisi*** ortaya çıktı. Bu parti bakış açısını, Lenin tarafından değinilen "En Acil Sorun" broşüründe ve " 'Halkın Adaleti' Partisinin Manifestosu"nda savundu. Bu partinin temsilcileri, Narodnik çoğunluğun salt kültürel çalışmasını eleştiriyordu. Parti ana görev olarak, politik özgürlük için ve anayasa için mücadeleyi görüyordu. Sosyalizmi doğrudan olmasa da reddediyordu. Bu biçimde muhalif ve liberal akımlar üzerinde etkinlik kazanmak istiyordu. Değişiklik ifadesini en güçlü olarak, devrimci aydın gruplarının Marksizme yönelmesinde buluyordu. Lenin bu gruplardan, "Dördüncü 'Halkın İradesi Bildirisi'" grubu denilene değiniyor. Bu grup "'Halkın İradesi' Grubunun Bildirileri"ni yayınladı ve Petersburg Mücadele Birliği'nin yayınlarının ve başka şeylerin yanında Lenin'in eserlerinin de basıldığı iyi donatılmış bir matbaaya sahipti. Grup 1891 yılında kuruldu. İşçiler arasında faaliyet gösteriyordu ve gerek bu bağ; gerekse 90'lı yıllardaki gelişme sayesinde gittikçe daha fazla Narodnizmden Marksizme doğru uzaklaştı. Bu grubun "Dördüncü Bildiri"si artık neredeyse sosyal-demokratikti. Devrimci hareketin kabarışı ve sosyal-demokrasi yönünde gelişiminin belirtilerine Lenin, yurtdışında "Emeğin Kurtuluşu" grubunun redaksiyonu altında "Rus Sosyal-Demokratları Yurtdışı Birliği" *(bkz. Not 36)* tarafından yayınlanan "***Rabotnik***" (İşçi) derlemesinin çıkışını da katıyordu. Bu yayının örgütlenmesine Lenin de katıldı. (s. 480)

[24] Lenin 1893 yılında Petersburg'a geldiğinde, işçiler arasında propaganda faaliyeti yürüten bir grup Sosyal-Demokratla ilişki kurdu. Kısa süre içinde bu grupta önde gelen bir konum kazandı. 1894-95 yıllarında bu grup ***"Petersburg İşçi Sınıfının Kurtuluşu İçin Mücadele Birliği"*** adını alan güçlü bir örgütlenme yarattı. Mücadele Birliği fabrikalarda ve işletmelerde enerjik bir propaganda faaliyeti geliştirdi ve devrimci ruha sahip aydınları Narodnizmin etkisinden koparmak için "Legal Marksistler"den yararlanmayı bildi. Birlik, 1895-1896 yıllarındaki grevlere önderliğinden dolayı özellikle güçlendi ve etkinlik kazandı. Sosyal-de-

mokrat örgüt, burada ilk kez proleter kitle hareketiyle sıkı bağ içindeydi. Lenin bu dönemi "Ne Yapmalı?" broşürünün "Kendiliğinden Atılımın Başlangıcı" bölümünde anımsatıyor *(bkz. eldeki baskının II. cildi).* Lenin Birlik'in faaliyetine en gayretli biçimde ve yönetici olarak katıldı. Birlik adına bir dizi broşür, bildiri ve bir program taslağı yazdı. 24 (12) Aralık 1895'te gerçekleşen tutuklanmasından sonra, Birlik'in çalışmalarını hapishaneden yönetmeyi sürdürdü. Petersburg Mücadele Birliği, dar bir işçi çevresi arasında küçük grupların propaganda faaliyetinden proleter kitleler arasında, onların ekonomik durumu, günlük sıkıntılarıyla bağıntılı ve kapitalistlere karşı ekonomik mücadelelerini otokrasiye karşı politik mücadeleyle birleştirerek geniş ajitasyona geçişi gerçekleştirdi. Birlik'in 1894-1896 yıllarında başlarında Lenin'in bulunduğu liderlerine "Yaşlılar", buna karşılık "Yaşlılar"ın tutuklanmasından sonra yönetime geçen ve sonra "Ekonomistler"e dahil olanlara "Gençler" deniyordu. (s. 480)

[25] Sosyal-demokrat örgütün ***geniş kitle ajitasyonuna*** geçişi, hareketin bütün çevrelerinde gerekli görülüyordu. Vilna'daki Yahudi sosyal-demokrat çevrenin bir üyesi, A. Kremer'in bu konuda kaleme aldığı J.O. Martov tarafından redakte edilen "Ajitasyon Üzerine" başlıklı bir broşürü büyük yaygınlık kazandı. Broşürde, sosyal-demokrat örgütün çevreciliğin dar çerçevesinden çıkması ve işçiler arasında somut ekonomik ajitasyon yürütmek için kitle içinde kaybolması talep ediliyordu. Yazarlar, politik mücadeleyi biraz geri plâna ittikleri ölçüde ipin ucunu kaçırmışlardır. (s. 482)

[26] İş saatinin kısaltılması üzerine 14 (2) Haziran 1897 tarihli yasa, 1895-1897 yıllarında Petersburglu tekstil işçilerinin grevinden sonra çıkarıldı. Lenin ***"Yeni Fabrika Yasası"*** broşüründe *(bkz. "Bütün Eserler"in II. Cildi)* yasayı ayrıntılı olarak ele aldı. Yasa en fazla 11 $^1/_2$ saatlik işgününü saptıyor ve zorunlu pazar tatilini şart koşuyordu. Lenin yasanın yetersizliklerini ve yasaya karşı hile y[illegible]na olanaklarını gösterdi. "Fakat bu yasanın çıkması gerçeği bile —diye yazıyordu— işçi hareketinin bir başarısı anlamındadır ve ona yeni bir itilim sağlar." (s. 494)

[27] "***17 Sosyal-Demokratın Protestosu***"nu Lenin 1899 sonbaharında sürgünde yazdı. Minussinsk kazasında bulunan sürgün Sosyal-Demokratlar, bunların arasında Krupskaya, G.M. Krjijanovski, P.N.

Lepeşinski v.d. ona katıldılar. Protestoya, kendisini ***"Credo"*** (Almancası: İnanıyorum; hıristiyan kilisesinin "inanç beyanı"nın Latince metni bununla başlar ve bu yüzden bu sözcük genel olarak inanç beyanları için kullanılır) olarak adlandıran ve o dönemde Rus sosyal-demokrat hareketi içinde ortaya çıkan oportünizmin en karakteristik belgesi olan bu belgenin yayınlanması yolaçtı. Bu akım daha sonra ***"ekonomizm"*** adını aldı. Bu akımın görüşleri aslında proletaryanın devrimci politik mücadelesinin reddiyle aynı kapıya çıkıyordu. "Ekonomistler" işçi hareketinin ana görevini, ekonomik talepler için günlük mücadelede görüyorlardı. Politik hedefi, otokratik devletin burjuva-liberal bir reformuyla sınırlıydı. Bu, politik mücadeleyi burjuva liberallere bırakmak anlamına geliyordu. "Credo"yu kaleme alan, bu görüşleri Petersburglu Marksist aydın çevrelerde savunan E. Kuskova'ydı. Rusya'da "Ekonomistler"in, ya da "Gençler"in ortaya çıkışları, Eduard Bernstein'ın "Sosyalizmin Önkoşulları ve Sosyal-Demokrasinin Görevleri" kitabının yayınlanması ve genel olarak uluslararası işçi hareketinde "revizyonizm"in sahneye çıkışıyla aynı zamana denk düşüyordu. Lenin, "Hareketimizin En Acil Görevleri" makalesinde ve özellikle ayrıntılı olarak "Ne Yapmalı?" broşüründe *(bkz. eldeki baskının II. cildi)* "Ekonomizm"i esaslı şekilde inceledi. (s. 500)

[28] 1831 yılında ***Lyonlu ipek dokumacıları*** —Lyon Fransız ipek endüstrisinin merkezidir— işverenlerin sınırsız sömürüsüne karşı başkaldırdılar. Politik ve örgütsel önderliğe sahip olmayan ayaklanmacılar gerçi kenti günlerce ellerinde tuttular, ama sonra yenildiler. Sloganları "Çalışarak Yaşamak ya da Savaşarak Ölmek!"ti. Makinenin el işini bir kenara itmesi sonucunda ortaya çıkan açlık ve işsizliğin neden olduğu ve aynı şekilde kanlı biçimde bastırılmış olan 1844 Silezya dokumacılar ayaklanmasına benzer bir hareketti. (s. 501)

[29] Bernstein, çöküş ya da onun dediği gibi, ***felaket teorisinin*** karşısına, "büyük sıçramalar"ın olmadığı yavaş yavaş gelişme, sınıf çelişkilerinin yumuşatılması ve "kapitalizmin yavaş yavaş sosyalizme gelişmesi" teorisini koyuyordu. Bu teorinin kanıtı olarak revizyonistler doksanlı yılların gelişimini gösteriyorlardı: işçi sınıfı için sosyal yasamanın ve legal çalışma olanaklarının genişlemesi, hukuki ve ekonomik durumunun iyileştirilmesi. Bu görüşlere dayanarak revizyonistler devrimci sınıf mücadelesine karşı, burjuvaziyle işbirliğinden yana ve sosyalizmin "adım

adım" gerçekleştirilmesinden yanaydılar. Bernstein görüşlerini şu sloganda özetliyordu: "Nihai hedef hiç birşeydir, hareket herşey". (s.501)

[30] *Uluslararası İşçi Birliği*'nin birinci genel Kongresi 3-8 Eylül 1866 tarihleri arasında Cenevre'de yapıldı. 25 seksiyondan 45 delege ve "işbirliği yapan" 11 sendikadan —çoğunlukla İsviçre'den— 15 delege kongreye katıldı. Enternasyonal'in örgütü bu kongrede demokratik merkeziyetçilik temelinde inşa edildi. Enternasyonal'in başına, Marx'ın yönettiği, seçilmiş bir Genel Konsey getirildi. Kongrenin esas çalışması tüzüğü ve çalışma ilkelerini saptamaktan ibaretti. Gündemde, sermaye ile emek arasındaki mücadelede uluslararası dayanışma, sendikalar, iş saatinin kısaltılması, uluslararası kredi, vergiler vs. sorunları vardı. Lenin'in sözünü ettiği kararın temelinde, Marx tarafından kaleme alınmış olan ve sendikaların sadece ekonomik mücadelenin örgütleri olarak değil, tersine hedefi "ayaklar altında ezilen milyonların genel kurtuluşu" olan, "ücretli emek sisteminin ve kapitalist toplumun ortadan kaldırılmasının örgütlü manivelası" olarak da tanımlandığı bir "Genel konsey Layihası" yatıyordu. (s. 506)

[31] Proletarya dışında bütün sınıfların ***"gerici bir kitle"*** olarak tanımlanması, Alman sosyal-demokrasisinin Gotha Birlik Kongresi'nde (1875) kabul edilen programına girdi. Marx program taslağının bu noktasını Bracke'ye yazdığı ve ancak 1891'de Kautsky tarafından program tartışmasına bir katkı olarak yayınlanan mektuplarda şiddetle eleştirdi. *(Bkz. **Marx ve Engels,** Program Eleştirileri. Verlag für Literatur und Politik, Berlin)*. Marx eleştirisinde "Komünist Manifesto"dan şu bölümü aktarıyordu: "Bugün burjuvazinin karşısında duran bütün sınıflardan sadece proletarya gerçekten devrimci bir sınıftır. Diğer sınıflar büyük endüstriyle birlikte mahvolurlar ve batarlar, proletarya onun en has ürünüdür." Sonra Marx *devam ediyordu:* "Fakat *Komünist Manifesto,* 'Orta sınıfların ... proletaryaya geçişlerinin yakın olması bakımından devrimci olacakları'nı ekliyor. Yani bu açıdan bakıldığında, bunların burjuvaziyle ve üstüne üstlük feodallerle birlikte işçi sınıfı karşısında salt gerici bir kitle oluşturdukları yine saçmadır". Marx Komünist Manifesto'da ve burada da "orta sınıflar"dan küçük-burjuvaziyi ve onunla birlikte köylülüğü anlıyordu. 1891'de Erfurt Parti Kongresi'nde kabul edilen yeni programda, "gerici bir kitle" sözcüğü çıkarıldı. (s. 507)

[32] ***Kuzey Rusya İşçi Birliği*** 1878'de Petersburg'ta kuruldu ve başında çilingir Obnorski'yle marangoz Stephan Halturin bulunuyordu. Birlik, programında Batı Avrupa sosyalist partilerine katıldığını ve uluslararası dayanışmayı propaganda ettiğini açıkladı. Belli bir dereceye kadar Birlik, görüşlerinde Narodniklere yakındı: örneğin köylü köy topluluğuna büyük bir önem veriyordu. Ayrıca ilk görev olarak politik özgürlük için mücadeleyi ilan etti ve bağımsız bir işçi hareketinin gerekliliğini savundu. 1878-79 yıllarında Birlik grevlerde faal yer aldı ve yaklaşık 100 üyeye sahipti. Şubat 1880'de Birlik tarafından bir gazetenin, "Raboçaya Zarya"nın (İşçi Şafağı) ilk ve son sayısı yayınlandı, bu Rusya'da ilk işçi gazetesiydi. (s. 507)

[33] Herhalde burada bir yazım hatası vardır ve "Güney Rus İşçi Birliği" (bu, 1879'da kurulmuş ve başında Kovalski'yle Şçedrin'in bulunduğu bir örgüttür) yerine doğrusu "***Güney Rusya İşçi Birliği***" olacaktır (İki tanım arasındaki farkı Almancada anlatmak zordur; birinci örnekte Rusça "russki" denmektedir, bu, dar ulusal anlamda "Rus, yani ulusal Rus ya da iç Rusya" anlamındadır; ikinci örnekte "rossiyski" denir, "Rossiya"dan gelir, yani bütün Rus İmparatorluğu anlamındadır). Herhalde burada kastedilen ikinci Birlik, 1875'te E.O. Zasslavski tarafından Odessa'da kuruldu. Rusya'da ilk sosyalist işçi örgütüydü. Üye sayısı yaklaşık 200-250 işçi tutuyordu ve programı sosyalizme varmak için politik özgürlük mücadelesini ilk sıraya koyuyordu. Birlik geniş bir propaganda faaliyeti geliştirdi, ancak daha 1875 yılında hükümet tarafından paramparça edildi. Onun propagandasıyla etkilenen işçiler daha sonra ortaya çıkan çok sayıda devrimci örgütlerin çekirdeğini oluşturdular. (s. 507)

[34] Lenin ***Akselrod***'la, Ekonomistleri eleştirisinde ve politik mücadelenin yürütülmesi gerektiği konusunda anlaşıyordu, ama proletaryanın pratik gereksinimlerini bir kenara bıraktığı ve burjuva liberalizmiyle ilişki sorununu ihmal ettiği için aynı zamanda Akselrod'u eleştiriyordu; bunlar Akselrod'un, politik mücadelede proletaryanın aldığı "bağımsız ve daha kararlı tavrı örtbas" etmek istediği izlenimini uyandırıyordu. Menşevik Akselrod'un burjuva liberalizmi karşısında daha sonraki tavrı buraya şimdiden gölgesini düşürüyordu. (s. 509)

[35] ***Rusya Sosyal-Demokrat İşçi Partisi'nin Birinci Kongresi*** Mart 1898'te Minsk'te yapıldı. Kongre'de şunlar temsil ediliyordu: Petersburg,

Moskova, Kiev ve Yekaterinoslav (bugün Dnyepropetrovsk) "İşçi Sınıfının Kurtuluşu İçin Mücadele Birlikleri" ve "Genel Yahudi İşçi Birliği" (her zaman kısaca "Bund" denir). Kongre üç gün sürdü. Adı geçen örgütlerin birleşik "Rusya Sosyal-Demokrat İşçi Partisi"nde birleşmelerini kararlaştırdı. Program sorunu Kongre'de ele alınmadı; yalnızca örgütsel kararlar alındı. Kongre tarafından çıkarılan Manifesto bağımsız işçi hareketinin görevlerini anlatıyordu. Çarlığa karşı devrimci mücadelede proletaryanın hegemonyası düşüncesini açıklıyor ve otokrasiye karşı politik mücadeleyle işçi hareketinin genel sosyalist görevlerini birleştiriyordu. "Politik özgürlüğü" deniyor Manifesto'da, "Rusya'da proletarya yalnızca kendisi mücadeleyle elde edebilir. Doğu'ya doğru gidildikçe, burjuvazi politik bakımdan o kadar zayıf, korkak ve acınası olur, kültürel politik görevler o kadar fazla proletaryaya düşer. Rus işçi sınıfı, politik özgürlüğün mücadeleyle elde edilmesi davasını da güçlü omuzlarına almak zorundadır ve alacaktır. Bu gereklidir, fakat bu, proletaryanın büyük tarihsel misyonunun yerine getirilmesinde, insanın insan tarafından sömürülmesine yer olmayan bir toplum düzeninin yaratılmasında yalnızca ilk adımdır. Rus proletaryası, sonra daha büyük bir enerjiyle kapitalizme ve burjuvaziye karşı mücadeleyi sosyalizmin tam zaferine dek sürdürmek için otokrasinin boyunduruğunu üzerinden atacaktır."

Parti'nin merkez organı olarak o zaman Kiev'de yayınlanan "Raboçaya Gazeta" (İşçi Gazetesi) kararlaştırıldı. Ayrıca hükümet, örgütü Kongre'den hemen sonra dağıtmayı başardı. Yalnızca Parti Merkez Komitesi değil, neredeyse tüm Kongre üyeleri ve merkez organın yazı kurulu da tutuklandı ve matbaa kapatıldı. Örgüt bu darbeyi kolay atlatamadı. Kongre Parti'yi örgütsel bir bütün halinde birleştirmedi. Yerel Parti Komiteleri birbiriyle bağlantısız kaldı. Kongre'nin önemi, bir tüm-Rusya parti örgütünün kurulması ve proletaryanın bağımsız politik partisinin oluşturulması yolunda ilk adım olmasında yatar. (s. 509)

[36] ***"Rus Sosyal-Demokratları Yurtdışı Birliği"*** 1894 sonunda "Emeğin Kurtuluşu" grubu tarafından kuruldu. Görevi Rusya için broşürler ve periyodik sosyal-demokrat literatür çıkarmaktı. 1898'deki birinci kongreden sonra Birlik ve organı "Raboçeye Dyelo" (İşçi Davası) içinde Ekonomistler gittikçe daha fazla ağırlık kazandı ve Birlik'in ikinci kongresinde, Nisan 1900'de bölünme oldu: "Emeğin Kurtuluşu" grubu ve birlik içindeki yandaşları Kongre'yi terkettiler, Birlik'ten ayrıldılar ve

"Devrimci Örgüt 'Sosyal-Demokrat'"ı kurdular. Ekim 1901'de sonuçsuz bir birleşme deneyinden sonra Rus sosyal-demokrasisinin yurtdışındaki bütün devrimci unsurları "Rus Devrimci Sosyal-Demokrasisi Yurtdışı Ligası"nda birleştiler. Oportünistlerin (Ekonomistlerin) toplanma noktası olarak kalan "Birlik" II. Parti Kongresi tarafından dağıtıldı. (s. 511)

Açıklamaları ya da nerede bulunabileceklerine dair verilerle birlikte

EN ÖNEMLİ ÖZEL TERİMLER DİZİNİ

Kesilip alınmış toprak parçaları — Not 3.
Çiftçilik yapan köylüler — Not 6.
Güney Rusya İşçi Birliği — Not 33.
Emek ikisadı — Not 5.
Artel — İşleri ortaklaşa üstlenmek ve yerine getirmek üzere geçici de olabilen gevşek kooperatif bir örgüt türü. İşçi, köylü ve esnaf artelleri bulunur (özellikle balıkçı, hamal ve tarım işçilerinin). Köylü artelleri Sovyetler Birliği'nde bambaşka bir karaktere büründüler, köylü iktisadının kollektifleştirilmesinin ilk basamağıdırlar.
Rus Sosyal-Demokrasisi Yurtdışı Ligası — Not 36.
Emeğin Kurtuluşu (Grubu) — Not 12.
Köy topluluğu — Not 6.
Bağımsız köylüler — Not 6.
Ortaklık köylüleri — Not 6.
Kulak — Not 1.
"Kaymakamlar" — III. Aleksander tarafından 1889'da tayin olunan köylüler üzerinde idari ve yargı erkini icra eden idare memurları (bir tür kaymakam); "kaymakam"*ların ondan alınmış* olduğu eski pederşahi hakimiyetin belli bir anlamda devletselleştirilmesi.
Meclis — Not 10, 9.
Toprak ve Özgürlük (devrimci örgüt) — Not 7.
Legal Marksistler — Not 15.
Legal Narodnizm — Not 7.
Narodnikler — Not 1, 7.
Toprağın millileştirilmesi — Not 1.
Yeni Rusya — Besarabya'dan Don Bölgesine (dahil) kadarki güney Rusya'nın eski adı.

Kuzey Rus İşçi Birliği — Not 32.
Ekonomizm — Not 27.
Petersburg İşçi Sınıfının Kurtuluşu İçin Mücadele Birliği — Not 24.
1861 Reformu — Not 2.
Devrimci Örgüt "Sosyal Demokrat" — Not 36.
Rus Sosyal-Demokrat Birliği — Not 12.
Kara Topraklar Bölgesi — Voronsk, Kursk, Tambov, Orel, Ryazan, Tula illerini kapsayan verimli bölge. Bu illerden ya da bunların parçalarından 1928 yılında özel bir "Merkezi Kara Topraklar Bölgesi" idari bölgesi oluşturuldu.
Kara Paylaşım — Not 7.
Göller Bölgesi — Pskov ve (Eski) Novgorod illeri (Pskov ve İlmen gölleri civarında).
Zümresizler — Not 7.
Güney Rus İşçi Birliği — Not 33.
Rus Sosyal Demokratları Yurtdışı Birliği — Not 36.
Halk üretimi — Not 5.
Halkın Adaleti (Partisi) — Not 23.
Halkın İradesi (devrimci örgüt) — Not 7.

ESKİ RUS ÖLÇÜLERİ VE AĞIRLIKLARI

Uzunluk Ölçüleri : 1 Verst = 500 saşen (Faden-kulaç) = 1,067 km.
1 Verşok = 4,445 cm.

Alan Ölçüsü : 1 desiyatin = 2400 kulaçkare = 1,092 ha.

Tahıl ölçüleri : 1 çetvert = 8 Çetvert = 2,097 hl.
Maβ–Ölçü = genelde 1 çetverik = 26,21 l.
Sıvı ölçüleri = 1 Vedro (kova) = 12,29 l.
Gemicilik ölçüsü : 1 last = 2 t.
Ağırlıklar : 1 berkovets = 10 pud = 163,8 kg.
1 pud = 40 pfund = 16,38 kg.
1 Pfund = 96 solotnik = 409,5 gr.
1 solotnik = 4,27 gr.

EN ÖNEMLİ ADLAR DİZİNİ

Rodbertus-Yagetsov, K. (1805-1870). Burjuva iktisatçısı.
Şahovskoy, N.V., Prens (1856-1906). Çarlık sansürcüsü.
Jbankov, D.N. (doğ. 1853) Doktor, sosyal sorunlar hakkında yazar.
Smith, Adam (1723-1790). Burjuva iktisatçısı.
Stolipin, P.A. (1862-1911). Başbakan.
Stebut, P.A. (1833-1925). İktisatçı.
Struve, Peter B. (doğ. 1870). "Legal Marksist", iktisatçı, liberal yazar ve daha sonra gerici politikacı.
Tesyakov, N.İ. (1859-1925). Doktor, sosyal sorunlar hakkında yazar.
Çernişevski, N.G. (1828-1889). Devrimci yazar, ütopik sosyalist.
Tugan-Baranovski, M.İ. (1865-1919). "Legal Marksist". İktisat yazarı.
V.V. (V.P. Vorontsov; 1847-1917). Narodnik, iktisatçı.
Vassilçikov, A.İ, Prens (1818-1881). Sosyal sorunlar üzerine yazar.
Webb, Sidney (doğ. 1859) ve ***Beatrice*** (doğ. 1858). "Fabian"cılar, iktisat yazarları.

ISBN 975 - 7349 - 05 - 4 (Tk.No)
ISBN 975 - 7349 - 06 - 2 (1. Cilt)

inter
yayınları